STEPHANI BALVZII MISCELLANEORVM LIBER QVARTVS;

Hoc eſt,

COLLECTIO VETERVM monumentorum quæ hactenus latuerant in variis codicibus ac bibliothecis,

PARISIIS;
Excudebat FRANCISCVS MVGVET Regis & illuſtriſſimi Archiepiſcopi Pariſienſis Typographus.

MDCLXXXIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

PRÆFATIO.

AD LECTOREM.

POst emiſſos tres primos libros meorum Miſcellaneorum, cùm intelligerem hanc operam meam placere hominibus eruditis, ac quotidie urgerer ut quartum darem, feci lubens, tum ut viris graviſſimis meique amantiſſimis morem gererem, tum ut revocarem memoriam rerum præclarè ab antiquis geſtarum & ſcriptarum. In quarto itaque libro multa edidi cognitu digniſſima, quorum elenchum poſui poſt hanc præfationem, ſimul admonens unde ſingula accepta ſint. Majorem verò eorum partem deberi celeberrimæ bibliothe-

cæ Colbertinæ ſatis intelligent qui hæc noſtra legent. Sunt autem nonnulla quæ præmonenda exiſtimavi.

Vitam beati Stephani Abbatis monaſterij Obazinenſis in diœceſi Lemovicenſi diſcripſi ex veteri codice ejuſdem monaſterij quem mecum humaniſſimè communicarunt qui nunc in ea domo veſtigia patris ſui ſectantes vitam illic agunt monachi Ciſtercienſes. Scripta eſt elegantiſſimè ab auctore coætaneo, diſcipulo viri ſancti, qui teſtatur ſe nihil in ea poſuiſſe niſi quod ipſe proprijs oculis vidit, aut fidelibus & veracibus viris, qui viderunt, referentibus audivit. Præcipuè tamen ſua ſe hauſiſſe docet ex relatione cujuſdam monachi Obazinenſis nomine Bernardi, qui & in ſeculo familiaris fuerat viro ſancto, & in religione uſque ad illius obitum inſeparabiliter ei adhæſit. Scripſit autem illam victus precibus quorundam religioſorum fratrum, juſſu autem & impulſu

Roberti & Geraldi Abbatum Obazinensium, tum etiam Alexandri Abbatis Cistercensis. Hujus vitæ plurima fragmenta refert Angelus Manriquez in annalibus Cisterciensibus, & ad annum MCXLII hæc ait de ejus scriptore: *Auctor anonymus ejusdem sancti discipulus, judico acri, & affluentia orationis non contemnendus, sed præstantiori adhuc notitia rerum, quippe à puero educatus sub beato viro, nec nisi per biennium separatus quo sub S. Rainardo Cistercij vixit; cetera Stephano individuus comes hæsit; adeoque aut testis ocularis, aut qui ab his qui interfuerunt hausit quæcunque scribit.*

Fecit eruditissimi viri Jacobi Sirmondi judicium ut existimarem editione digna esse acta visitationis provinciarum Burdegalensis & Bituricensis factæ à Simone de Bello loco Archiepiscopo Bituricensi. Non solùm enim Sirmondus eorum testimonium laudat in Notis ad Capitula Karoli

Calvi, ſed etiam magnam eorum partem ex initio ſua manu deſcripſit. Acceſſit poſtea auctoritas viri item eruditiſſimi Joannis Mabillonij, qui excerpta quædam horum actorum valde prolixa vulgavit in tomo ſecundo analectorum ſuorum ex ſchedis, ut ipſe agnoſcit, Claudij Chantelovij. His magnis exemplis adductus, ratus ſum aliquam utilitatem cum voluptate conjunctam ex his actis capturos viros doctos, ſi illa ederentur qualia extant in veteri libro. Itaque ea conquiſivi, & inventa habui commodatò beneficio & humanitate viri doctiſſimi Gaſpardi Thaumaſij Thaumaſſerij Iuriſconſulti Bituricenſis. Deſcripta ergo ſunt ex veteri codice, ſed mendoſiſſimè ſcripto, & qui tranſpoſitionibus interdum ac repetitionibus laborat. Iſta autem facilè ut plurimum à nobis emendata ſunt. Sicubi autem occurit locus difficilis, cujus emendatio dubia eſſet, intactum reliqui. Portò acta illa non eſſe inte-

grà quivis facilè deprehendet.

Epiſtolam de ceromate inveni deſcriptam in vetuſtiſſimo codice in quo continentur gloſſæ in Iuvenalem & Perſium. Quis illius ſit auctor, neque vetus codex prodit, neque ego reperire potui. Ex nomine Fredilonis & ex antiquitate codicis conjeci ſcriptam eſſe circa tempora Karoli M. & Alcuini, ideoque illam poſui poſt epiſtolam Alcuini ad eundem Imperatorem.

Hugonis de Cleerijs commentarium de majoratu & ſeneſcalcia Franciæ, olim editum à Sirmondo, nova editione donavi, ut ea ratione tollerem inſignes aliquot mendas quæ habentur in editione viri clariſſimi, qui apographo haud dubiè uſus eſt mendoſiſſimo. Nam vir in iſtis rebus ſummus non commiſiſſet hos errores, ſi vetus exemplar habuiſſet. Duas partes habet hic commentarius. In prima continetur ſcriptum Fulconis Comitis Hiero-

ſolymitani de majoratu & ſeneſcalcia Franciæ, in ſecunda commentarius Hugonis de Cleerijs. Primam partem viderat is qui geſta ſcripſit Conſulum Andegavenſium edita in tomo decimo Spicilegij Dacheriani, poſteriorem vir clariſſimus Claudius Fauchetius. Ex quo colligi poteſt olim in monaſterio ſancti Albini Andegavenſis, unde commentarium iſtum citant Facuhetius & Sirmondus, extitiſſe ſcriptum Fulconis diviſum à commentario Hugonis. In codice tamen ex quo ego habeo utrumque conjunctum eſt & conſequenter deſcriptum. Subjunxi huic commentario literas Henrici II. Regis Angliæ & Comitis Andegavenſis de cuſtodia abbatiæ ſancti Juliani Turonenſis, tum quia fidem facit dapiferatum Franciæ hereditarium fuiſſe in familia Comitum Andegavenſium, tum quia in eiſdem teſtis nominatur idem Hugo.

De articulis oblatis Ludovico XI. à

Nominalibus & de opinionibus sive signaturis XXIV. Doctorum Parisiensium illud me admonere debere putavi, libros magistri Petri de Rivo Doctoris Lovaniensis, quis illic nominantur, extare in iisdem antiquis codicibus bibliothecæ Colbertinæ ex quibus editæ sunt opiniones Doctorum Parisiensium; in quibus etiam habentur multa alia circa materiam de futuris contingentibus, & inter hæc, etiam propositiones Henrici de Zomeren adversus magistrum Petrum de Rivo, & Francisci Cardinalis sancti Petri ad vincula, qui fuit postea Sixtus quartus, tractatus de iisdem futuris contingentibus.

Walfridi Strabi versus in basilica sanctorum Petri & Pauli invenimus in vetustissimo codice MS. monasterij sancti Albani Andegavensis, in quo habentur ejusdem carmina edita ab Henrico Canisio in tomo sexto lectionis antiquæ pag. 658. & sequentibus.

Edidimus autem, quia desunt in editione Canisij. Menda tollere noluimus, quæ admodum multa sunt, ne temere isthic fecisse cuiquam postea videremur. Walfridi autem nomen apposui ex conjectura tantùm, quia hoc carmen in veteri libro descriptum est inter poëmatia quæ sub ejus nomine prodierunt.

Vale, lector, & his utere dum sequentes libri parantur.

ELENCHVS

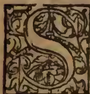
EORVMQVÆ IN HOC VOLVMINE continentur.

STEPHANI BALVZII MISCELLANEORVM LIBER QVARTVS.

INCIPIT BEATI THEODORITI de Trinitate.

SALVS autem est scientia existentis, existentis verò scientia est Deus; Deus autem est trinitas, cujus notitiam verbum secundùm similitudinem nostram præter peccatum factum dedit dicens discipulis: *Euntes docete omnes gentes batpizantes eos in nomine patris & filij & spiritu sancti.* Tres subsistentias sive personas ostendit dicens in patrem & in filium & sanctum spiritum. Propterea enim pater est & non filius neque spiritus, & filius est & neque pater neque spiritus, & spiritus sanctus est & neque pater neque filius. Manifestavit autem se sancta trinitas in Iordane patre testante, filio baptizato, sancto spiritu in columbæ specie descendente. Et pater non erat qui baptizabatur, sed filius. Qui verò desursum testabatur, non erat filius, sed pater. Et qui in specie

columbæ descendit, non erat filius qui baptizabatur, neque pater qui de excelsis clamabat, sed spiritus sanctus. Pater enim ab excelsis clamabat, *Hic est filius meus dilectus in quo bene complacui*, latens verbum propter incarnationem ostendens. Filius autem est incarnatum verbum, & à Iohanne baptizatus. Et spiritus sanctus propriam habens subsistentiam, descendens ostendebatur in specie columbæ, & permanens super eum.

Contra Sabellium, ejusdem beati Theodoriti.

ARguitur itaque insensatus Sabellius, qui sensu Iudaïco asserit monarchiam intelligendo & sapiendo patrem non verè patrem, & filium non verè filium, & spiritum sanctum non verè spiritum sanctum, sed nomina solummodo sine subsistentijs, tria in una persona conjiciens. Vt autem clarè intelligatur, exemplo quodam tene istius patefaciamus sensum. Ait enim trinitatem non verè trinitatem personarum subsistentium esse nomen Petrus, in baptismate verò Andreas, & in militia Thomas, sed non verè trini hujusmodi trinitas est, nominum verè solummodo trinitas & non rerum est. Res autem verè subsistens est pater, ex quo omnia, & res verè subsistens filius, per quem omnia, & res verè subsistens spiritus sanctus, in quo omnia. Propter tres subsistentias tres res, & propter unam eandemque naturam una eademque res. Omnia ergo quæcunque facta sunt, à sancta trinitate habent essentiam, & in ea consistunt. Verbo enim domini, hoc est patris, cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Dominus autem pater, Dominus autem & filius, & Dominus verò & spiritus sanctus. Commune namque trium perso-

narum est Dominus & Deus. Deus enim Deus tuus dominus unus est. Adtende quod dicitur. Vnus Deus substantia atque natura, tres verò personæ. Non alterius naturæ pater, & alterius filius, & alterius spiritus sanctus, sed una natura atque substantia. Nam & animalia rationalia sex alas habentia dicendo *sanctus sanctus sanctus Dominus*, in trinitate personarum prædicant unitatem. Vnitas enim in trinitate cognoscitur; in unitate trinitas una, deitas una, & virtus una, & regnum unum. Quod vult pater, vult & filius, vult & spiritus sanctus. Trinitas autem, quia pater filij subsistentis pater est, & filius subsistentis patris est filius, & spiritus sanctus subsistens est ex patre procedens & per filium datus. Adversùs Atrium impium. Sed necessarium quidem est ut tres subsistentias confitendo, malam sectam Arrii fugiamus. Contraria enim Sabellio Iudaizanti pergens viam, & fugiens monarchiam, in multorum deorum paganicam inruit opinionem, subsistentias sanctæ trinitatis in unam deitatis substantiam non intendens, sed naturas & substantias extraneas subjectas alterutris Deum magnum definiens & parum & minimum. Fuge insensibilitatem. Fugiens enim rem incongruam, incongruentiùs advenit. Introduxit enim sine fœdere prælium sanctæ Ecclesiæ, Dei filium minorando. Respice itaque quomodo Sabellius quidem fugiens Arrium Iudæus est factus, quomodo autem Arrius Sabellium fugiens paganus effectus est. Ille siquidem uniprincipium, hic verò multiprincipium alligavit. Est autem media & verè regalis via, & ab hoc & ab illo abstinere. Ait enim: *Non declinabis ad dexteram aut sinistram. Via regali perge.* Regalis autem via est, ut neque Sabellij continuatio velut confusio suscipiatur, neque Arrij divisio, sed credantur tres quidem substantiæ si-

ve personæ, non autem una trinitatis subsistentia secundùm Sabellium, & una substantia seu natura confiteantur, & non tres naturæ secundùm Arrium. Quia verò incerta sunt ignorantibus quæ dicuntur, quod est natura & substantia seu persona vel subsistentia, necessarium est de his breviter explanare. Ineruditè namque multi se habentes delinquunt circa sanctam trinitatem & circa incarnatam dispensationem unius de trinitate Dei verbi, nescientes quid est natura & substantia, & quid est subsistentia atque persona. Natura & substantia in nullo significativorum differunt nisi nomine. Natura enim substantia est. Substantia & natura in nullo significativorum differunt nisi nomine. Substantia enim persona est. Sed natura quidem & substantia hoc quod est commune significant. Persona verò & [a] substantia quod proprium significant. Velut una & communis omnium hominum natura est atque substantia, subsistentia verò & persona uniuscujusvis hominis proprium. Et non quoniam innumerabiles personæ & susistentiæ sunt hominum, propterea innumerabiles & naturæ sive substantiæ. Vna namque & eadem substantia atque natura apud homines, & non altera est. Et rursus non quoniam una & eadem natura atque substantia omnium hominum est, propterea una est sola persona seu subsistentia omnium hominum. Scimus enim diversas personas hominum, & non unam. Petrus enim & Iacobus & Iohannes unum quidem natura & substantia, secundùm quod homines sunt, non autem unum subsistentia vel persona. Proprium enim sunt singuli. Petrus enim non est Iacobus aut Iohannes. Similiter autem & horum singuli non sunt quod alius.

a SVBSISTENTIA.] Ita codex Corbeiensis Bellovacensis & heic & in omnibus ferme locis sequentibus habet *substantia*.

Propria enim est uniuscujusvis persona seu subsistentia. Idem autem immutabilitate naturæ sive substantiæ. Quod enim est Petrus natura, hoc & Iacobus & Iohannes. Quod autem est Petrus subsistentia, neque Iacobus neque Iohannes est. Alter enim est Petrus, & alter Iacobus, alterque Iohannes. Probatum est igitur quoniam non idem est natura & subsistentia, neque idem substantia atque persona. Idem autem natura & substantia quod commune non proprium significat, & idem persona & subsistentia quod proprium & non commune declarat. Educati siquidem & sicuti dicunt exemplum secundùm hominem sumentes ascendamus ad ratiocinationem divinam sanctæ trinitatis universa transilientis. Nihil enim naturarum æquabitur creatori, licèt aliquod eorum quæ sunt facta sumatur exemplum propter brevitatem nostram in terra jacentium & erudientium velut per quasdam imagines. Ait enim cantiloquus: *Etiam in ima ine ambulet homo, non ut consistat usque in hoc, sed jaculatur mente à sensibilibus ad intelligibilia.* Sanctæ igitur trinitatis una quidem est natura atque substantia. Commune est enim trium substantia, non autem una subsistentia seu personarum patris & filij & spiritus sancti tres subsistentiæ. Oportet igitur desiderantem spiritales divitias & volentem Christianorum dogmata vindicare, rerum non ignorarē propriè esse, ne fortè aliud pro alio intelligens circa dogmata peccet. Qui enim naturam & personam idem esse intelligit, aut in Arrij divisionem incidit, aut in confusionem Sabellij. Arrius enim tres subsistentias dicens, tres etiam dicit naturas. Sabellius autem unam naturam dicens, unam dicet & subsistentiam. Idem ergo duæ hæreses sunt perpessi, quoniam naturam & subsistentiam idem esse putaverunt, licèt contrariæ alterutris dogmatibus esse

videantur. Sancta verò Ecclesia optimè dogmata à principio servans, certissimè novit causas discernere, unam dicens sanctæ trinitatis esse naturam, non unam subsistentiam, sicuti Sabellius, sed tres quidem dicens subsistentias, non tres naturas, sicut Arrius. Et unam naturam novit, quod commune est, subsistentiam verò non unam, quod proprium. Dicendo enim unam naturam, indivisibilitatem prædicat trinitatis. Dicendo autem tres subsistentias, inconfusibilitatem trinitatis agnoscit. Multi autem Ecclesiæ filiorum propter reverentiam seu formidinem discere declinantes, ex ignorantia peccant circa trinitatem & circa incarnatam dispensationem. Christianissimus autem verè est scientia inenarrabilis sanctæ trinitatis per hanc sanctam scientiam ab ignorantia liberatur. Homo gratia filius Dei vocatur, detergens maculas peccatorum per opera bona, ex quibus præcipuè purgata mens fit susceptibilis sanctæ trinitatis & unitatis. Trinitatem namque personarum subsistentium hujusmodi mens id est & in patre & filio & spiritu sancto suscepit: *Veniemus enim*, inquit trinitas, *& mansionem faciemus apud eum*. Vbi enim filius, ibi & pater & sanctus spiritus. Sit autem nobis in exemplo homo ad imaginem Dei & similitudinem factus. Servat enim in semetipsum tamquam imago ejus cujus est imago similitudinem. Sed inferior est tamquam factura & creatura. Non alienus autem à Dei cognitione est, licèt non existentibus donante creatore. Intellectus autem & iste secundùm interiorem hominem non extra rationem gentibus. Namque est intellectus rationis. Sed neque extra spiritum. Est enim intellectus intelligens & ratiocinatrix & spiritus palam faciens & contemplatur & substantia tria proprietatibus. Mens enim seu intellectus pater verbi habet enim verbum proprium in

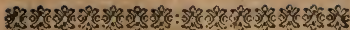
abſcondito unà cum ſpiritu proprio. Movetur enim & ratiocinatur mens in ſpiritu. Mens autem aliud eſt præter rationem. Et iterum ratio non eſt mens, ſecundùm quod ratio eſt. Sed ſingula ſingulatim cognoſcuntur. Inſeparabilia verò ſunt horum ſingula naturaliter. Vna enim ſubſtantia. Sed non, quoniam una ſubſtantia, una quoque proprietas. Non enim, quoniam tres proprietates, tres quoque ſubſtantiæ. Non enim erant tria unum, ſi tres eſſent ſubſtantiæ; neque unum tria, ſi una proprietas. Aſcende jam ſumens ſcabellum noſtrum exemplum ad illam mentem quæ ultra omnia eſt, qui vere pater eſt & verbum. Ibi enim verè eſt unitas trinitatis, & trinitas verè eſt unitatis. Propterea enim pater exiſtens ſubſiſtentia, inſeparabiliter habet filium & ſpiritum. Et filius filius exiſtens ſubſiſtentia, inſeparabiliter habet patrem & ſpiritum. Et ſpiritus ſanctus ſpiritus exiſtens ſubſiſtentia, inſeparabiliter habet patrem & filium. Et ſeparatur unumquodque, & non ſeparatur. Secundùm quod ſeparatur ſubſiſtentijs, verè trinitas. Secundùm quod non ſeparatur ſubſtantia, verè unitas eſt. Qui autem hujus favi ſuaviſſimi guſtum non habent, divinæ ratiocinationis inexpertes exiſtentes, inluſi humano ſpiritu, tamquam animales, non ſuſcipiunt quæ ſpiritus Dei ſunt. Stultitia enim eis eſt, & ſcire non poſſunt. Aiunt enim. Si tria, quomodo unum, & ſi nuum, quomodo tria, incongrua ratione unum percipientes & tria. Si unum enim, inquit, [a] una ſubſiſtentia, & non tres; ſi a verò tria, tres omnimodis ſubſtantiæ, & non una. Non enim poſſibile eſt, inquit, unum eſſe tria neque rurſum tria unum. non contemplantes ſubtiliſſimis ſenſibus [b] ſceleſtiſſimam ſcientiæ profun- b

[a] VNA] Codex Bellovac. *dua*.
[b] SCELESTISSIMAM] Legendum, *excellentiſſimam*.

ditatem. Secundùm quid unum tria & quid tria unum, secundùm quod immutabiliter habet ad semetipsam trinitas una natura existens, propter hoc unum trinitas. Porrò secundum quod non una persona sed tres trinitas, verè est unitas, trinitas personis non substantia, & unitas substantia non personis. Secundùm aliud verò trinitas, trinitas, & secundum aliud unitas, unitas est. Alius enim & alius & alius. Tres enim subsistentiæ. Non autem aliud & aliud & aliud. Vna enim natura atque substantia est. Clarè verò ostendit semetipsam veritas credentibus. Invenitur enim ab eis qui non tentant eam, & apparet non discredentibus sibi.

Explicit beati Theodoriti de trinitate.

HVGONIS FLORIACENSIS TRACTATVS DE REGIA POTESTATE ET SACERDOTALI DIGNITATE.

INCIPIT PROLOGVS HVGONIS de sancta Maria monachi sancti Benedicti Floriacensis monasterij in libro de regia potestate & sacerdotali dignitate.

HEnrico Anglorum Regi gloriosissimo frater Hugo monachorum omnium extremus, sanctissimi Benedicti Floriacensis monachus, pacis perpetuæ munus. Considerans, Domine Rex, discrimen discordiæ in quo sancta versatur Ecclesia de potestate regia & sacerdotali dignitate, quas quidam ab invicem secernunt & dividunt, libellulum istum pia cura & fraterno compunctus amore condere statui, quò contentio hæc aliquatenus sopiatur, & error qui longè latèque diffunditur, pariter mitigetur, error inquam illorum qui sacerdotalem dignitatem à regia dignitate temerè secernentes, ordinem à Deo dispositum evertunt, dum opinantur se scire quod nesciunt. Putant enim quòd terreni regni dispositio non à Deo sed ab hominibus sit ordinata sive disposita. Et ideo sacerdotalem dignitatem

majeſtati regiæ præferunt, cùm ei ſubeſſe ordine, non dignitate, debeat, ſicut præſens libellulus declarabit. Erroris igitur hujus depulſa tenebroſa caligine, forſitan divinis dogmatibus & verbis rationabilibus adquieſcent. Error quippe non tantùm in majoribus, ſed etiam in rebus minoribus eſt vitandus. Error autem nihil aliud eſt quàm putare falſum quod verum eſt, & verum quod falſum eſt, vel pro incerto verum habere, ſeu à rationis tramite deviare. Illi verò qui ſuo furori tantummodo ſatisfacere cupientes, rerum ordinem, quem Deus diſpoſuit, ſtudent pervertere, ſacrilegij crimen incurrunt, & Phariſæi meritò nuncupantur. Nam ideo noſter conditor & ſalvator Dominus Ieſus Chriſtus Rex ſimul & Sacerdos ſacro-ſancto miniſterio vocari dignatus eſt ut nobis oſtenderet quanto fœdere vel affinitate Rex & Sacerdos ſibi invicem debeant convenire. Indiſſociabile enim eſt quod in unitate cònjungitur. His nempe poteſtatibus invicem diſſidentibus & confligentibus, pax diſſolvitur, & Eccleſia, quam ipſe Chriſtus ſuo ſanguine redimere dignatus eſt, infeliciter perturbatur. Proinde, Domine Rex, idcirco vobis opus hoc aſſignare vel dedicare decrevi, ut auctoritatis veſtræ privilegio confirmetur & corroboretur, & per loca plurima diſpergatur, vel ſi fuerit inutile, diſrumpatur. In hac etiam re ſequor antiquorum virorum veſtigia, qui ſua ſtudia olim Regibus imbutis litterarum ſtudijs præſentabant. Precor denique excellentiam celſitudinis veſtræ ut illud & ſeorſum & cum viris ſapientibus, qui vobiſcum ſunt, retractetis & diligenter examinetis, & ut quæcunque in eo confutanda videritis, detegere ſatagatis. Scio enim quia ab his qui rerum ordinem ſua temeritate conantur evertere, non ſolùm damnabitur, ſed etiam conſpuetur, vel eò quòd ab eorum ſenten-

tia deviare videtur, vel ideo quòd rem propoſitam explanare ruſticano ſermone videtur. Nam cæcis corde plerunque ſua, proh dolor, cæcitas atque temeritas placet. Veruntamen precor eos per eorum magnificentiam ne eis ſordeſcat meum ruſticanum eloquium, ſed malint veros quàm diſertos audire ſermones. Ceterùm ſcio quia tutiùs veritas auditur quàm prædicatur. Vnde nunc deprecor omnes venerabiles Præſules & reliquos ſanctæ Eccleſiæ Prælatos & Clericos ſimul ſenſatos. qui hæc lecturi ſunt, ne me præſumptorem judicent aut temerarium, quaſi ego eos in cathedris ſedentes & divinæ philoſophiæ arcana ſcientes ſuperbè coner inſtruere. Non quæſo ita exiſtiment, ſed hæc piè & æquanimiter legant atque ſuſcipiant. Opto enim ut & ipſi omnes venerabiles patres & domini mei cotidie proficiant in Chriſto Ieſu Domino noſtro, & ut Eccleſiæ ſanctæ corpus eorum temporibus ordine congruo diſpoſitum corroboretur, & firmo pacis fœdere jugiter perfruatur. Vos autem, Domine Rex, Deus omnipotens ſua gratia per longa temporum curricula nobis ſanum & incolumen conſervare dignetur. Amen. *Explicit prologus.*

INCIPIT LIBER.

CAPVT PRIMVM.

Quòd non sit potestas nisi à Deo.

SCio quosdam nostris temporibus qui Reges autumant non à Deo sed ab his habuisse principium qui Deum ignorantes, surperbia, rapinis, perfidia, homicidijs, & postremò universis penè sceleribus in mundi principio diabolo agitante supra pares homines dominari cæca cupiditate & inenarrabili affectaverunt præsumptione vel temeritate. Quorum sententia quàm sit frivola liquet apostolico documento, qui ait: *Non est potestas nisi à Deo. Quæ enim sunt, à Deo ordinatæ sunt.* Constat igitur hac sententia quia non ab hominibus, sed à Deo, potestas regia in terris est ordinata sive disposita. Ipse quippe primum hominem in mundi statim primordio dote sapientiæ præmunitum omnibus mundi præposuit creaturis. In qua re ei subtiliter intimavit unum esse totius creaturæ cæli & terræ Regem ac Dominum, cui illa jure cælestis curia, quæ supra nos est, certis distincta gradibus & potestatibus militat & obaudit. Et ut hoc etiam pariter in nostri forma corporis agnoscamus, videmus omnia nostri corporis membra capiti subjacere. Omnia inquam humani corporis membra capiti esse subjecta atque subposita positione simul & ordine patet. Vnde nobis liquidò claret Deum omnipotentem non solùm humanum corpus varijs

membrorum distinxisse lineamentis, sed & totum mundum certis gradibus ac potestatibus, sicut illa cælestis curia cognoscitur esse distincta, in qua ipse solus Deus pater omnipotens regiam obtinet dignitatem, & in qua post ipsum angeli, archangeli, throni, & dominationes, & quæque ceteræ potestates sibi invicem præesse mirabili & modesta potestatum varietate noscuntur. Alia tamen est persona patris, & alia filij, & alia spiritus sancti. Sed pater & filius & spiritus sanctus unus est Deus. Veruntamen pater solus de alio non est, filius verò de patre natus est. Patris tamen & filij, sicut jam dictum est, est una divinitas & una majestas. Vnus inquam est Deus pater, à quo omnia, & à quo filius, per quem omnia; ut ejus principij auctoritas in omnibus conservetur, & in tribus personis una deitas adoretur.

Capvt. II.

Quòd sicut caput in corpore, ita Rex in regno suo principatum debeat obtinere.

IN mundo quoque Deus unum formavit hominem, à quo postmodum omne genus humanum traxit originem. Proinde sicut de Deo patre natus est Deus Dei filius, ut per ipsum omnis fieret creatura, ita & de viro formata est mulier, per quam fieret omnis humani generis genitura. Non est inquam mulier de viro nata, sed facta; quia non poterat de simplici corpore nasci. De patre verò Deo natus est Deus Dei filius ineffabiliter & incomprehensibiliter, utpote spiritus de spiritu, Deus de Deo, ut per ipsum omnis fieret creatura. Mulier

verò facta est de viro, ut per eam nativitas oriretur. Vnius tamen substantiæ vir & mulier est; sed gradu major est vir, quia ex viro mulier, sicut testatur Apostolus dicens: *Caput mulieris est vir.* Vnius etiam substantiæ pater & filius est; sed ordine, non natura, pater major esse cognoscitur, Paulo teste, qui ait: *Caput Christi Deus.* Nam, sicut jam præmissum est, pater à nullo est, filius verò de patre est, ut summæ trinitatis essentia in unitate deitatis adoretur & veneretur. Principales etiam potestates, quibus hic mundus regitur, duæ sunt, regia & sacerdotalis: Quas duas potestates in sua sola persona ipse Dominus Iesus Christus sacrosancto mysterio gestare decrevit, qui Rex simul est & Sacerdos. Rex, quia nos regit. Sacerdos verò, quia nos sui corporis immolatione à peccatorum nostrorum sordibus emundavit & patri suo reconciliavit.

CAPVT III.

Quòd Rex Dei patris imaginem obtineat, & Episcopus Christi.

VEruntamen Rex in regni sui corpore patris omnipotentis obtinere videtur imaginem, & Episcopus Christi. Vnde ritè Regis subjacere videntur omnes regni ipsius Episcopi, sicut patri filius deprehenditur esse subjectus, non natura, sed ordine, ut universitas regni ad unum redigatur principium. Cujus mysterij sacramentum in Exodo Dominus evidenter aperit, ubi ad Moysen dicit: *Ecce constitui te deum Pharaonis, & Aaron erit Propheta tuus.* Porrò Moyses in Hebraico populo Regis

imaginem, & Aaron Sacerdotis obtinuisse visus est; salva alia sancta sacramenti significatione. Vnde ipse Moyses sacrosancto mysterio tabernaculum ædificat atque sanctificat, & Aaron consecrat, & populo legis divinæ decreta proponit, & Aaron in virga quam ei tradiderat Moyses operatur signa & prodigia coram Pharaone & optimatibus ejus.

CAPVT IV.

De officio legitimi Regis.

REgis igitur ministerium est populum sibi subjectum ab ore corrigere & ad æquitatis atque justitiæ semitam revocare. Vnde etiam in libro Iudicium reperies quia antequam Regem haberent filij Israël, Ionathas filius filij Moysi, cùm inter Levitas deputatus esset, præsumpsit sibi sacerdotium: *Quia unusquisque*, inquit, *sibi placita faciebat, eò quòd non esset Rex in Israël.* Ex quibus verbis liquidò patet quia ubi Rex non est qui populum regat & à temeritate revocet & abducat, totum regni corpus vacillat. Vnde ille Rex meritò vocitatur qui mores suos competenter regere & sibi subjectos bene novit modificare. Ideo inquam Deus omnipotens ceteris hominibus Regem, cui cum eis una nascendi moriendique conditio est, protulisse cognoscitur ut & suo terrore sibi subjectum populum à malo coërceat, & ut ad rectè vivendum legibus subdat. Vnde per terrenum regnum sæpe cæleste proficit, dum quod sacerdos non prævalet efficere per doctrinæ sermonem, regia potestas hoc agit vel imperat per disciplinæ terrorem. Populus enim Regis metu facilè corrigetur,

Rex verò nisi solo Dei timore & metu gehennæ ab injusto tramite minimè deterretur. Debet tamen semper animo recolere illud viri sapientissimi dictum : *In majori fortuna minor licentia est.* Ipse etiam sibi subjecto populo debet semper magis proficere quàm nocere. Verumtamen secundùm meritum subditorum tribuuntur plerumque personæ regentium ; & ita nonnunquam sibi invicem connectuntur merita subjectorum atque rectorum ut ex culpa rectoris fiat deterior vita subditorum, & ex meritis subditorum mutetur vita rectorum. Sed sic Deus omnipotens & Dominus universæ creaturæ suam ordinavit creaturam ut & de bonis & de malis bene faceret. De bonis inquam & de malis bene facit Deus, qui omnia justè facit atque disponit. Et sic fit ut & malus angelus & malus homo divinæ militent providentiæ, licèt nesciant quid boni de illis operetur divina providentia vel voluntas. Porrò ipsius volontas, etiam cùm mala irrogat, justa esse dinoscitur. Et quia justa est, mala non est. Et quod bene fit, justè fit. Ita inquam non tantùm omnes homines, sed etiam omnis creatura in genere suo & in ordine suo divinæ providentiæ legibus subditæ sunt, ne aliquid injustum possit accidere creaturæ. Quod ostendit evangelista, ubi ait : *Nonne duo passeres asse veneunt, unus eorum non cadit in terra sine voluntate patris vestri.* Igitur liquet hoc documento illud etiam quod homines in terra vilissimum putant, Dei omnipotentia gubernari. Sed quia mundas & rationabiles animas ipse per se Deus specialiter curat atque gubernat, sive per optimos angelos, qui administratorij spiritus sunt, propter eos qui hereditatem sunt percepturi, sive per homines tota sibi voluntate servientes, cetera verò per pravos disponit atque gubernat, verissimè illud ab Apostolo dici potuit quod scriptum est :

est *Numquid de bobus cura est Deo?* Itaque Rex bonus hominibus datur Deo propitio, & pravus Deo irato, ficut ipse per Prophetam testatur Israëlitico populo dicens: *Dabo*, inquit, *tibi Regem in furore meo.* Et in alio loco. *Regnare permittit*, inquit, *Deus hypocritam propter peccata populi.* Quapropter tolerandi sunt à subditis quique Reges ac Principes, nec est eis à quoquam temerè resistendum, ne dum eorum injustitia reprehenditur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittatur. Ita, inquam, à subditis circa Reges & Principes est tenenda via rectitudinis & humilitatis ut ita reprehensibilia suorum rectorum facta despiciant quatenus eorum mens à prælatorum reverentia non recedat. Quod bene boni filij Noë tunc fecisse leguntur cùm verenda ipsius aversis vultibus velare studuerunt. Quos imitantur subditi quique quibus sic præpositorum suorum mala displicent ut tamen hæc ab alijs occultent. Qui etiam tunc aversi operimentum deferunt quando judicantes factum, & venerantes magistrum, nolunt videri quod tegunt. Hanc etiam formam humilitatis & mansuetudinis Dominus noster Iesus Christus in terris positus nobis evidenter ostendit, cùm Herodem Regem truculentissimum humiliter evitavit. Nam illum volebat sua illa nimirum potestate perimere qua ad se adorandum Magos à longinquis regionibus dignatus est evocare. Ipse etiam postmodum sævientes in se principes sacerdotum sæpe sua mansuetudine declinavit, & leprosis jussit ut juxta legis decreta se eis ostenderent, quamquam sciret eos indignos dignitate sacerdotali, ne eis præjudicium facere videretur. Honorandi etiam sunt omnes qui in potestate positi sunt ab his quibus præsunt, etsi non propter se, vel propter ordinem & gradum quem à Deo acceperunt. Sic enim jubet Apostolus dicens:

Omnibus, inquit, *potestatibus sublimioribus subditi estote. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ enim sunt, à Deo ordinatæ sunt.* Ipse nempe, sicut jam superiùs ostensum est, per pravas malorum hominum voluntates explere nonnunquam consuevit suam æquam ac justissimam voluntatem, sicut per Iudæos malevolos, bona voluntate patris, Christus pro nobis occisus est. Quod scientes atque credentes, & præceptum Apostoli pariter observantes, etiam gentiles in potestate positos honoramus, & mala quæ nobis ingerunt æquanimiter toleramus, ne Deo injuriam facere videamur, qui illos ordinis titulo super homines extulit atque sublimavit, licèt illi indigni sint ordine quo fruuntur. Nàm & Reges reprobos divinis revelationibus cernimus honoratos. Pharaoni nempe futuræ famis somnium divinitus est revelatum. Et Nobuchodonosor, multis astantibus, filium Dei in camino ignis solus inter tres pueros legitur agnovisse. Caïphas quoque sceleratissimus Pontifex prophetasse cognóscitur evangelico documento, non utique merito suo, sed ordinis sacerdotalis gratia, qua Dei justo certoque fruebatur judicio. David etiam Saulem Regem, quem à Deo sciebat esse reprobatum atque depositum, honorificavit, ita ut in illum extendere manum nequaquam præsumeret, cùm eum Deus suis manibus tradidisset. Multis enim annorum curriculis ipse Rex Saul, patientia Dei supportante, qua peccatoribus examinis sui dignam censuram inferre plerumque detrectat, regalis officij obtinuit dignitatem; postquam a Deo propter suam superbiam & inobedientiam meruit reprobari. Et cùm jam illum Deus, sicut legitur, reprobasset, Samuel Propheta sanctissimus oraculo divino profectus est in Bethleem ad domum Iesse, non manifestè, sed occultè, ut videretur Regem metuere,

quando David in Regem inunxit. Quid de Helia Propheta sanctissimo dixerim, qui Aab Regem & uxorem ejus Iezabel contra se furentes fugiendo maluit declinare quàm eis aliquam molestiam inferre? Non enim eum pœna latebat quæ legis divinæ transgressoribus imminebat. Sed malum, quod eis eventurum quandoque sciebat, patienter expectare quàm eos aliquo pœnarum detrimento lædere gestiebat. Declinavit igitur sapienter vir sanctissimus Regis sævi tyrannidem & uxoris ejus stultam & ineptam proterviam. In manu quippe Dei est & superbos de sublimi sede deponere & humiles quosque ad culmen dignitatis erigere. Oportet denique, sicut præcipit Apostolus, ut omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit, & ut reddantur omnibus omnia quæ salvo Domini nostri Dei cultu Principibus redduntur. *Obsecro*, inquit, idem Apostolus, *primùm fieri deprecationes & orationes pro Regibus & omnibus qui in sublimitate positi sunt, ut securam & tranquillam vitam agamus, cum omni pietate & caritate.* Præcipit etiam ut quicunque sunt sub jugo servitutis, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, & ut qui infideles habent dominos, eos non contemnant, sed magis eis serviant; quia fideles sunt, propter eum qui eos illis subjecit, scientes quia, sicut aliàs idem Apostolus dicit, omnis prævaricatio & inobedientia accipit dignam mercedis retributionem. Cujus subjectionis & humilitatis exemplum ipse per se Dominus Iesus Christus nobis tradere visus est, cùm pro capite suo Cæsari tributum solvere non dedignatus est. De hac etiam mansuetissima servitute quidam sapiens perhibet dicens quia justus liberaliter, injustus verò compeditus servit. Pro illis denique orare, non eis contumeliosè resistere, præcipimur; sicut Samuel orasse legitur pro Saule, qui

tamen exauditus non eſt. Iam enim Dei juſto judicio Rex ille ſuperbus & impœnitens reprobatus erat. Quapropter orare pro Regibus divinæ legis tranſgreſſoribus ſancta conſuevit Eccleſia, quia patet ſancta lectione librorum plurimos ſanctos viros oratione pura tyrannos viciſſe, & plures hoſtes ſæpe almis precibus quàm armis fudiſſe. Nam Moyſes orabat, non dimicabat, quando diviſum eſt mare, & per medium ejus populus tranſmeavit, Pharao verò cum curribus & equitibus ſuis demerſus eſt in fluctibus ipſius. Nihil enim ipſe Moyſes contra Pharaonem niſi ſolam virgam levavit. Amalech denique victus eſt cùm Moyſes manus ad Deum levaret. Secrarum etiam tubarum ſonitu muri Hierico cecidere. Sed & Rex Ezechias non armis ſe ſed cilicio induit, & pro galea cinere caput texit, quando Sannacherib Rex Aſſyriorum adversùs eum multis vallatus ſatellitibus venit. Verùm Ezechiæ Regis mitiſſimi oratio ad Deum aſcendit, & in caſtris Sennacherib ſuperbiſſimi angelus deſcendit, qui de ejus exercitu octoginta quinque millia virorum interfecit. Quis hæc & ejuſmodi prodigia conſiderans non admiretur & non intelligat pravis Regibus ſpiritualibus potiùs orationibus quàm armis carnalibus reſiſtendum! Proinde ſanctus Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus, cùm ei Iuſtina Imperatrix Arrianorum fautrix multas pro defenſione fidei catholicæ inferret injurias, non illi ſtuduit armis violenter reſiſtere, ſed ejus ferocitatem continuis id eſt diurnis & nocturnalibus orationibus refrænare. Nam armis Præſulem quemlibet contra Regem vel Imperatorem contendere, & ſacra loca ac Deo dicata humano ſanguine polluere, nefárium & temerarium eſt. Quod Dominus Ieſus Chriſtus ſalvator & conditor noſter tunc manifeſtiſſimè docuit cùm Petrus Apoſtolus gladium ſuum extrahens, Ponti-

ficis servum apprehendit, & ejus auriculam amputavit. Ait enim illi: *Converte gladium tuum in vaginam. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Ac deinde: *An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum?* Vnde illi qui nan zelo Dei, sed sua temeritate vel arrogantia potestati resistunt, Deo rebellare videntur, qui dixit: *Per me Reges regnant & Principes dominantur,* cujus judicia, etsi manent occulta, nunquam tamen sunt injusta. Illis, inquam, armis temerè resistere aut eis aliqua fraude interitum machinare nullatenus sancta consuevit Ecclesia, revolvens illud præceptum dominicum quo suis fidelibus ait: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Non enim qui bonus permanet polluitur si malo societur; sed qui malus est, in bonum vertitur; si boni exempla sectetur. Patienter etiam nos Dominus quotidie peccantes expectat, dans nobis spatium pœnitendi, ut nostram patientiam exerceat & informet suo exemplo, quo noverimus quantum nos oporteat tolerare malos, cùm ignoremus quales futuri sunt, quando illis parciit & sinit eos vivere quem nihil futurorum latet. Vnde si contigerit rebelles pro hac contumacia mori, nequaquam de martyrij nomine glorietur, qui furum more merito supplicio condemnantur. Verùm ad malum perpetrandum nullus potestatibus debet adhibere consensum: quia si illis debetur à Christi cultoribus terrena militia, Deo debetur innocentia. Vnde si fortè coactus fuerit aliquis Christianus ut aut eis obediendo justitiæ vel innocentiæ regulam infringat aut quamlibet pœnam aut mortem pro contemptu hujusmodi solvat, eligat Deo fidelis anima magis fugitivam vitam amittere quam reatum peragere, recolens illud quod in evangelio scriptum est: *Nolite timere*

eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timete qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Adulatores vero Regum ac Principum, eos videlicet qui pro terreno commodo eorum pravitates suis laudibus efferunt, detestatur sancta scriptura, quæ ait: *Væ qui dicunt bonum malum & malum bonum.* Et alibi: *Nemo potest Deo servire & mammonæ.* & cetera quæ sequuntur in eodem capitulo. Quomodo autem à fidelibus Regibus & potestatibus serviatur, Dominus ostendit, ubi dicit: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo,* id est, Regi vel Principi terrenam jubet reddi militiam & honorificentiam, & Deo servare mentis & corporis inviolabilem puritatem.

CAPVT V.

De electione Episcopi.

IGitur Rex instinctu spiritus sancti potest, sicut existimo, præsulatus honorem religioso Clerico tribuere. Animarum verò curam Archiepiscopus debet ei committere. Qua discreta consuetudine usi sunt quondam quique Christianissimi Reges & Principes in promovendis viris ecclesiasticis atque sanctissimis usque ad hæc tempora nostra. Clericus verò ille religiosus videtur existere quem amor pecuniæ minimè vexat, nec reprobi mores aut conversatio reprehensibilem reddit vel contemptibilem. Vbi verò eligitur Episcopus à clero vel populo secundùm morem ecclesiasticum, nullam vim ac perturbationem eligentibus ratione habere Rex per tyrannidem debet inferre, sed ordinationi legitimæ suum adhibere consen-

ſum. At ſi reprehenſibilis ille qui eligitur fuerit inventus, non ſolùm Rex, ſed nec plebs provinciæ debet electioni ipſius ſuum aſſenſum favoremque tribuere, ſed etiam crimina, quibus ille deteſtabili maculatur infamia, voce publica denudare, ut vel hac contumelia eligentium temeritas comprimatur. Poſt electionem autem, non annulum aut baculum à manu regia, ſed inveſtituram rerum ſecularium electus antiſtes debet ſuſcipere, & in ſuis ordinibus per annulum aut baculum animarum curam ab Archiepiſcopo ſuo, ut negotium hujuſmodi ſine diſceptatione peragatur, & terrenis & ſpiritalibus poteſtatibus ſuæ auctoritatis privilegium conſervetur. Quod ſi regulariter fuerit conſervatum, implebitur illud quod ſalvator noſter in evangelio præcipiens dixit: *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* nec fluctuabit res firmiter & ordinabiliter ſtabilita, & procul aberit ab Eccleſia ſancta magnus tribulationum acervus. Rex enim, ſicut jamdudum præmiſſum eſt; De patris obtinere videtur imaginem, & Epiſcopus Chriſti. Quamvis ipſe Dominus Ieſus Chriſtus in evangelio ſuis diſcipulis eorumque ſequacibus dicere videatur: *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, & poſui vos ut eatis & fructum afferatis & fructus veſter maneat; & ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum.* regnum videlicet ſanctarum animarum, non regnum ſeculi hujus, ſicut ipſe paſſionis ſuæ tempore Pilato teſtatus eſt dicens: *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Nam, ſicut ſcribit ad Timotheum Apoſtolus Paulus, *nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus.*

CAPVT. VI.

Item de officio legitimi Regis.

POrrò legitimi Regis officium est populum in justititia & æquitate gubernare & Ecclesiam sanctam totis viribus defendere. Oportet etiam eum esse pupillorum tutorem, & viduarum protectorem, & pauperum auxiliatorem, ut cum beato Iob Domino dicere possit: *Oculus fui cæco & pes claudo, & rem quam nesciebam diligenter investigabam.* Debet proinde Deum omnipotentem, qui multis hominum millibus eum præposuit, toto mentis affectu diligere, & populum sibi à Deo commissum tamquam seipsum. Egregij etiam Regis & Principis est Ecclesias regni sui ædificijs venustissimis decorare, & eas suis laboribus ampliare, & in eis religionis cultum propensiùs conservare, sicut Constantinus pius Imperator & alij quique Reges ac Principes priscis temporibus fecisse noscuntur. Debet etiam quatuor principalibus maximè pollere virtutibus, sobrietate videlicet, justitia, prudentia, ac temperantia. Nam sobrietate ab omni desidia vel torpore mentis defenditur, justitia vero Deo simul & hominibus sensatis acceptabilis invenitur. Per prudentiam autem justum ab injusto separat & discernit, & temperantia omnem himietatem evitat. Præter hæc etiam virtutum insignia decet illum esse litteris eruditum, ut acuatur cotidie ejus ingenium lectione divinorum librorum, & informetur & corroboretur tam antiquorum quàm modernorum exemplis virorum. Vana enim esse deputari potest scientia quæ litterarum notitia non fulcitur. Nam semper fluctuare cognos-

citur. Initium tamen ſapientiæ timor Domini eſt. Teſte quippè Salomone, qui ſine timore Domini eſt, non poterit juſtificari. Nam animoſitas & iracundia ejus, ipſius ſubverſio eſt. Qui autem diligit ſapientiam, dirigetur à Domino. Quod idem Salomon non ignorans, humiliter Dominum rogitabat dicens. *Deus patrum noſtrorum: qui feciſti omnia verbo tuo, & ſapientia tua condidiſti hominem, ut dominaretur creaturæ tuæ, quæ à te facta eſt, & ut diſponat orbem terrarum in æquitate, & ut in juſtitia & in directione cordis judicium judicet, da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare à pueris ejus; quoniam ſervus tuus ſum ego & filius ancillæ tuæ, homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii & legum. Tu autem elegiſti me, Domine, præſidere populo tuo, & judicem filiorum ac filiarum tuarum. Revela ergo mihi quod placitum eſt in oculis tuis & quod directum eſt in præceptis tuis; quoniam ipſe ſapientiæ dux es & ſapientum emendator, & nos & ſermones noſtri in manu tua ſunt, & omnis ſapientia & operum ſcientia & diſciplina. Mitte inquam, Domine, ſapientiam in præcordijs meis de cælis ſanctis tuis & à ſede magnitudinis tuæ, ut mecum ſit, & mecum laboret, & ſciam quid acceptum ſit apud te. Scit enim omnia & intelligit, & deduces me in operibus meis ſobriè, & cuſtodiet me in potentia ſua; & erunt accepta opera mea, & diſponam populum meum juſtè. Quis hominum, Domine, poterit ſcire conſilium tuum, aut quis poterit cognoſcere quod voles, niſi ſpiritus ſcientiæ tuæ de altiſſimis tuis repleverit illum? Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Sed per ſapientiam ſanati ſunt quicunque tibi placuerunt. Miſereris enim omnium, quia omnia potes, & diſſimulas peccata hominum propter pœniten-*

Oratio Salomonis.

tiam. Diligis enim omnia, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Nec enim odiens aliquid constituisti. Quomodo ergo posset aliquid permanere nisi tu voluisses conservare? Parcis verò omnibus, quia creaturæ tuæ sunt. O quàm bonus es, Domine, & suavis in omnibus; qui cui vis misereris, & quem vis induras. Et hos quidem justificas, alios autem vindicta justitiæ tuæ in perpetuum exerces. Alios verò per quæ peccant per hæc etiam in præsenti torques. Omnibus tamen flagellis & miserationibus tuis multis consulis & alloqueris ut relicta malitia ad te revertantur. Et homo quidem propter malitiam perdit animam suam. Nam manum tuam nequaquam effugere potest. Væ autem omnibus qui non cognoverunt te Domine. Tu verò Deus noster in te confidentibus omnibus suavis & verus, patiens & misericors es, & misericorditer disponis omnia. Etenim si peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam. Et si non peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati. Nosse autem te, Domine, consummata justitia est; & scire justitiam tuam, radix est immortalitatis. Negantes autem te impij, fortitudine brachij tui conterentur. Non enim timens aliquem, veniam dabis peccatis ipsius. Nam quis dicet tibi: Quid fecisti sic? Aut quis stabit contra judicium tuum? Aut quis in conspectum tuum veniet judex iniquorum hominum? Aut quis imputabit tibi, si perierint, quas tu fecisti? Non enim est alius Deus quàm tu, cui est cura de omnibus, & omnia justo disponis judicio. Et neque Rex neque Tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti. Tu autem, Domine Deus virtutum, cum tranquillitate judicas, & cum magna reverentia disponis nos. Insensensatis autem judicium in derisum dedisti & qui ludibrijs non sunt correpti, dignum judicium sunt experti. Respicio, Domine, nationes hominum, & video quia nullus speravit en te, & confusus est, & per-

mansit in mandatis tuis, & derelictus est. Et quis invocavit & despexisti eum? Quoniam pius & misericors es, & remittis peccata in tempore tribulationis omnibus exquirentibus te in veritate. Væ duplici corde & labiis scelestis & manibus malefacientibus. Væ hypocritæ in conspectu hominum. Væ dissolutis corde, qui non credunt tibi. Ideo non protegentur à te. Qui verò credunt in te, non erunt incredibiles; sed patientiam habebunt usque ad conspectionem tuam, dicentes: Si patientiam non habuerimus, incidemus in manus tuas. Horrendum est, Domine, incidere in manibus tuis. Cor quoque quod est durum, malè habebit in novissimo; & qui amat periculum, peribit in illo. Scio, Domine, quia non abscondar in populo magno, nec latebo in immensa creatura: quia tu cœlorum contines thronum, & abyssos intueris, & respicis interiora filiorum hominum. Parce mihi, Domine, quia loquor ad te, cùm sim pulvis & cinis & diversorum peccatorum plenus putredine; sed scio quia secundùm magnitudinem tuam, sic misericordia tua apud te est. Domine pater & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu maligno, & delicta mea non appareant in conspectu tuo, nec gaudeat de me inimicus meus. Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi. & omne desiderium pravum averte à me. Averte à me ventris & concubitus concupiscentiam, & animæ irreverenti & infrunitæ ne tradas me; sed victui meo tribue necessaria.

Hæc est Salomonis oratio; quam à libris ejus sparsim colligendo in hunc librum ad erudiendum Regem includimus, & ut sciret quæ à Deo petere deberet.

CAPVT VII.

Item de officio legitimi Regis.

SEd his interim ſepoſitis, rurſus eum monemus ut mores ſubditorum exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, & boni operis exempla monſtrando, diatim emendare procuret. Studeat quoque ſapientes homines honorare & omnes pariter Eccleſiæ ſervitores, Monita etiam ſanctorum virorum ac ſi Dei oracula ſuſcipiat, & Epiſcopis ſanctis rationabiliter adquieſcat. Nam ſic Chriſti ſervis & ſapientibus viris quaſi quibuſdam baſibus firmiſſimis regni ſuſtentatur & corroboratur ſublimitas. Multò enim utiliùs Pharaonem ſanctus juvit Ioſeph conſilij patientia, quàm ſi ei contuliſſet grandem pecuniam. Nam pecunia facilè conſumitur, conſilia verò virorum ſapientium nequeunt exhauriri. Vnde apparet quia melior eſt ſapientia negotiatione argenti & auri, primi & puriſſimi fructus ejus. Sit proinde largus atque munificus, affabilis & tranquillus. Habeat etiam animum jucundum, linguam eruditam, ſenſum expeditum, verbum verax, fidem puram, devictionem præcipuam, riſumque modeſtum. Sit ei motus impiger, & habitus & inceſſus honeſtus, & victus abundans, non tamen talis qui ſuperfluus ſit. Invidiam autem, luxuriem, & vinolentiim tamquam ſordes peſſimas abjiciat ab animo ſuo, & peſſimam cupiditatem, quia radix omnium malorum eſt cupiditas. Sint miniſtri illius modeſti, & conſiliatores ſenſati; & præpoſiti fideles atque prudentes. Fideles quoque ſuos honoret & diligat, & ſibi ſervientes ſublimet & protegat. Porrò Regibus tranſgreſſoribus modi curationum tales ſunt adhibendi

ut & majeſtas regia in eis honoretur, & reatus puniatur cenſura juſtitiæ. Sub religionis enim diſciplina regia poteſtas poſita eſt. Nam quamvis ſit Rex poteſtatis culmine præditus, nodo tamen chriſtianæ fidei tenetur adſtrictus. Corrigendus tamen eſt, non cum tumore ſuperbiæ, ſed caritatis affectu ſapienterque. De iracundo quippe vel inſipiente doctore Salomon dicit: *In ore ſtulti virga ſuperbiæ*. Stulti proinde & ſuperbi doctores diſciplinæ rigorem in rabiem furoris & ad immanitatem convertunt crudelitatis. Veruntamen Reges legitimi propter reprobos ſpernendi non ſunt: quia cæleſtis curiæ ſacer principatus ideo nòn eſt à Deo reprobatus vel ſpretus quòd diabolus eorum princeps contra eum ſuperbiens tyrannidem arripuit & ſibi ſubjecta agmina ſecum nefanda ſuaſione peccare pellexit; ſed ipſe Dominus Ieſus Chriſtus poſtmodum ad eundem diabolum comprimendum, qui dignitatem nominis ipſius & ſedem ſibi præſumpſerat, de cœlo deſcendit. Poſt Deum enim patrem diabolus dici velint Deus, & ad dexteram Dei patris ſedere temerè concupivit, cùm hoc illi non contingeret, ſed eſſet filij Dei, qui poſt patrem Deum, ſecundùm quod jam dictum eſt, ſecundus eſt, non natura, ſed ordine. Venit ergo Dominus Ieſus Chriſtus in mundum, ſicut decebat, & manifeſtavit ſe, non omnibus hominibus, ſed tantùm ſuis ſequacibus, ut reprobata perſona diaboli hunc eſſe cognoſcerent cujus principatum & poteſtatem ipſe ſatanas ſibi temeritate propria præſumpſiſſet. Diabolus autem & principes mundi hujus Chriſti divinitatem in carne latentem penitùs cognoſcere nequiverunt: quia, ſicut Apoſtolus teſtatur, ſi cognoviſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Vnde contigit ut qui arte, non violentia, primum hominem per conſenſum peccati ſibi ſubege-

rat, Dei circumventus arte illum amitteret, dum illi mortem per suos satellites intulit quem immunem ab omni peccato necare præsumpsit. Itaque tali commercio Christus & angelorum numerum restauravit, & humanum genus suo sanguine à jugo diaboli liberavit. Contigit denique ut diabolus, qui per unum hominem peccantem totum genus humanum sibi subposuerat, per unum non peccantem hominem amitteret quod habebat. Sed hæc de diabolo & de ejus tyrannide dixisse sufficiat. Hoc tamen exemplo lucidè patet quia principatus quem aut seditio extorquet, aut ambitus occupat, solet esse perniciosus. Difficile quippe bono exitu terminantur quæ malo sunt inchoata principio. Propterea hujusmodi Principes, non Reges, sed tyranni meritò vocitantur; & Episcopi qui eos ordinare præsumunt, aut perversæ ordinationi eorum præbent consensum, anathematis jaculo sunt puniendi. Sed & Regem hæreticum auctoritate divina pro defensione fidei catholicæ condemnare & anathematis sententia præfocare sancta consuevit Ecclesia, ne illius contubernio sanctorum catholicorum collegium maculetur. Non ab eo Apostolus Paulus nos separat & dividit dicens: *Hæreticum hominem post primam & secundam correptionem devita, sciens quia subversus est qui hujusmodi est, & delinquit proprio judicio condemnatus.* Salomon etiam gentilem hominem hæretico meliorem esse pronuntiat, ubi ait, *Melior est canis vivus leone mortuo*, canem vivum appellans gentilem, & leonem mortuum hæreticum. Sed plerique Principum terrenorum in sanctis & justis hominibus veritatem persequuntur, quia nolunt ab eis facta sua damnari. Veruntamen qui veritatem odit, Deum profectò non amare cognoscitur, qui veritas est. Quod providens Dominus, Episcopum qui non sua teme-

titate, ſed zelo Dei, terrenis principibus videtur eſſe contrarius, exhortans ad mundi odia perferenda, de ſe ipſo exemplum proponit & dicit: *Non eſt ſervus major domino ſuo. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur. Si ſermonem meum ſervaverunt, & veſtrum ſervabunt.* Et item: *Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit.* in hoc loco mundum illos appellans à quibus hujus mundi ſcelera diliguntur. Porrò ille qui ex Deo eſt, verba Dei odit. Vnde Rex admonitionibus epiſcopalibus debet aurem ſuam libenter accommodare & ſacerdoti ſalubria ſuggerenti fideliter obaudire, quoniam de his videtur Dominus ſuo ore dixiſſe: *Qui vos audit, me audit. Et qui vos ſpernit, me ſpernit.* At ſi Rex aurem ſuam à ſana & ſalubri doctrina cœperit avertere proprio faſtu vel tumiditate, non Epiſcopo ſed Deo contumax & rebellis videtur exiſtere, cujus iram incurrere nimis periculoſum eſt ac formidabile. Scriptum eſt enim: *Deus ſuperbis reſiſtit; humilibus autem dat gratiam.* Mortem autem aut ſcandalum illis inferre nullatenus Rex præſumere debet. Nam pro hoc facinore compperimus multos Reges & Imperatores miſerabiliter & inopinabiliter ex hac vita migraſſe. De his nempe, id eſt, de Præſulibus & ſanctis hominibus Dominus dicit: *Qui vos tangit, quaſi qui tangit pupillam oculi mei.* At ſi contigerit ut hæc viro catholico conditio proponatur ut aut hæretico faveat aut pro defenſione fidei catholicæ ſubeat mortem, eligat magis mori quam vivere violata ſanctæ fidei ſinceritate, revolvens illud in corde ſuo quod ſcriptum eſt in evangelij libro: *Quid prodeſt homini ſi univerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur. Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* Et illud item quod Dominus ſuis repromittit fidelibus dicens: *Qui me*

confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cœlis est.

CAPUT VIII.

De reprobis Regibus atque Principibus.

PORrò ipsi Reges & Principes atque Tyranni, dum Deo subesse & ejus præcepta custodire renuunt, dominationis suæ vim & potestatem plerunque solent amittere, sicut primus homo dominationis suæ vigorem & dignitatis prærogativam post suam transgressionem cognoscitur amisisse. Postquam nempe divino noluit esse subjectus imperio, ipsa etiam corporis sui membra sibi rebellare & ignitos aculeos carnalis concupiscentiæ statim contra suam voluntatem in sua carne sævire persensit. Pisces quoque maris & volucres cæli & bestiæ agri, quæ illi ante commissum facinus quasi privata animalia subjacebant, jugum dominationis ejus à se cœperunt abigere, & jam ei ampliùs solito servire nolebant. Quæ tamen omnia vi rationis suæ cœpit demum paulatim sibi subigere & ad suos usus exquisitis artibus extorquere. Itaque pari modo Regi Deo contrario populus sibi subjectus multoties incipit adversùs eum insurgere, & varijs ac multiplicibus insidijs illum appetere & multis adversitatibus fatigare. Ad quam rem pertinere videtur quòd Deus Regem Babylonium non bestijs ferocibus, sed muscis & serpentibus punire decrevit. Vt intelligat humana superbia quòd per humiles & infimos homines soleat sæpe tumidos & superbos quosque comprimere & a sublimitate deponere. Solent etiam homines hujusmodi ignominiosa morte vitam terminare, aut in turpi paupertate deficere, sicut Herodes & Pilatus; quorum Herodes vermibus

vermibus scaturiens miserabiliter expiravit, & Pilatus exilio condemnatus, pauper & inops defunctus est. Illi quoque qui recta pervertunt judicia amore, odio; metu, misericordia, incuria, temeritate, aut gratia quæstus, circa finem vitæ horribilibus infirmitatibus molestari solent, vel vilitate vel inopia rerum, aut membrorum languore suorum.

CAPVT IX.

De dignitate Sacerdotum.

VErùm quia jam satis de his, sicut reor, secundùm ingenij mei facultatem visus sum perorasse, restat nunc ut de his quæ ad Episcopum pertinent pauca subiciam. Igitur Episcopò à Deo & Domino Iesu Christo privilegium est concessum aperire & claudere cœlum hominibus. Huic enim Reges & omnes terrenæ potestates pro Christi amore capita subdunt: quia licèt Rex vel Imperator culmine regni sit præditus, nodo tamen fidei tenetur adstrictus, Hic quoque propter condimentum doctrinæ, quo mentes fidelium debet condire, sal terræ vocatur, & Rex propter ducatum quem præbere populo debet, & angelus, quia bona nuntiat, & pastor, quia divini verbi dapibus homines explet. Quibus etiam moribus debeat pollere, & quibus virtutibus effulgere, Apostolus Paulus declarat in epistola sua dicens, *Oportet*, inquit, *Episcopum incomprehensibilem esse, sobrium, pudicum, hospitalem, prudentem, non neophytum, non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, sed modestum. Oportet etiam illum habere bonum testimonium ab his qui foris sunt.* Nam, sicut alio continetur

in loco, ipse debet exemplum bonorum operum non solùm sibi subjecto populo, sed etiam discolis hominibus, id est, gentilibus, vitæ melioris ostendere, ut fiat in eo quod in evangelio Dominus suis Apostolis præcipiens dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* Hic quoque debet divitibus præcipere non sublime sapere nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo & vero, qui præstat omnibus omnia ad fruendum, bene agere, divites fieri in operibus bonis, facilè tribuere, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut possint apprehendere vitam æternam. Ceterùm contra Regem catholicum armis dimicare nullatenus debet, licèt ministerij dignitate multùm illi præmineat, tantum scilicet quantum officia divina sua sanctitate noscuntur negotijs secularibus eminere. Nam & regalem dignitatem habere sanctæ scripturæ testimonio videtur Episcopus. Ait enim Dominus Iesus Christus suis Apostolis eorumque sequacibus: *Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum.* Et Apostolus: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium.* Vnde si contigerit ut Episcopus reprehensibilis inveniatur, (Non est enim homo qui non peccet) non in curia seculari, sed in synodo generali, res hujusmodi terminetur. Ipse proinde Episcopus inter Regem & oves sibi creditas officium optimi pastoris debet peragere & pro grege sibi commisso discrimini se pronus obicere. Ipse, inquam, toto nisu Regis ac Principis iram à populo debet avertere & pro Regis & populi salute pariter pijs precibus ante Deum nocte dieque persistere. Vices enim Christi filij Dei summi in terra videtur obtinere, qui se pro nobis peccatoribus obtulit immolandum. Vnde inter nos & Deum me-

diator debet existere. Ipse est sanctus sanctorum; Clericorum scilicet ac Presbyterorum, quibus omnibus eminet ac præcellit. Hic est Ecclesiæ sponsus, hic Christi Vicarius, ut compatiatur infirmitatibus nostris; de quo Paulus Apostolus dicit: *Omnis Pontifex ex omnibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis eorum.* Honorandi igitur sunt omnes Episcopi, sicut regni cælestis clavicularij & judices culparum humanarum. Ad eorum enim jus pertinet viros seculares pro illis criminibus quæ in locis Deo consecratis committunt judiciali severitate distringere & pro alijs criminibus justa consideratione pœnitentias dare. Ipsi quoque debent omnes Presbyteros & Clericos sententia judiciali distringere, ut & terrenis & spiritalibus judicibus suæ auctoritatis privilegium conservetur: Ipsi denique sunt qui bonum quod per gratiam sancti spiritus intelligendo didicerunt, subjectorum mentibus profuturum, secundùm Apostoli Pauli præceptum, arguendo, obsecrando, & increpando inserere nituntur, corda fidelium divinis dogmatibus quasi imbribus irrigantes cælestibus, ut proferre immarcessibilem bonorum operum possint fructum.

CAPVT X.

De his quos Episcopus excommunicat.

QUapropter summopere caveat Rex ne his quos ipsi ab Ecclesia pro suis criminibus anathematis sententia pepulerunt aliquo pacto communicet. Nam teste scriptura „ facientes & consen-

tientes par pœna constringit. Consentit autem criminoso, & reatum ejus sustentat qui postquam ab Ecclesia crimine suo exigente projectus est, illi communicat. Verùm plerique ideo divinum minùs formidare judicium videntur quòd eorum contemptum non statim pœna prosequitur. Unde quòd Regi cuidam olim ex hac re contigerit, breviter intimare curabo. Legitur enim in historia gentis Anglorum quòd quidam Episcopus duos fratres palatinos viros pro repudio uxorum excommunicaverit. Contigit autem ut Rex ipsius gentis juxta domum ipsorum transiret. Qui multis blandimentis delinitus ut apud eos ad prandendum diverteret, tandem consensit. Expleto autem convivio, cùm jam rediret, obviavit Episcopus qui fratres illos excommunicaverat. Quem cùm vidisset, intremuit, & exiliens de equo, in media, ut erat, via prostravit se coram ipso. Episcopus verò ferula quam manu ferebat tetigit eum dicens: O Rex, non est meum ignoscere tibi, quia Deum contempsisti, quando te excommunicatis scienter sociasti. Idcirco data est sententia in te, & hoc anno in ipsa domo morieris in qua excommunicatis te sociasti. Quod & factum est; & evoluto anno Rex ibidem mortuus est. Ecce Rex non potuit hunc reatum nisi morte piare, nec Episcopus illi prostrato valuit ignoscere. Ex qua re colligitur quia nec Episcopus, cujus excommunicatio contempnitur, sine gravi pœnitentia facinus hujusmodi ignoscere potest. Ergo, sicut præcipit beatus Papa Gregorius, sub magno moderamine pastores Ecclesiæ solvere studeant aut ligare. Sed utrum justè an injustè obliget pastor, pastoris tamen sententia gregi timenda, ne is qui subest, & cùm injustè forsitan ligatur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur.

CAPVT XI.

De pravis Præsulibus.

VErùm reperiuntur quidam in numero sacerdotum qui per pecuniam sacerdotes appellari contendunt; & cùm non sint ulla scientia præditi, aut aliqua religione suffulti, legis divinæ volunt videri magistri. Sed hi nimirum meritò contempnuntur, & non Episcopi, sed simoniaci a Simone mago vocitari merentur. Non enim eis est pars in sermone sacerdotij, sed à gratia spiritus sancti extorres habentur; quæ & gratis datur, & gratis accipitur. Nam, teste evangelio, qui non intrat per ostium in ovile ovium, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium, & huic ostiarius aperit, & oves vocem ejus audiunt. Et post pauca: *Alienum autem non sequuntur, quia non audiunt vocem alienorum.* Quidam etiam Episcoporum se contra morem ecclesiasticum extollere cupientes, in solvendis & ligandis subditis suæ voluntatis motus, non causarum merita, exercent. Vnde populus jam legis onus, per devia currens, plus solito spernit, jaculumque anathematis ingens, dumque furit, nullas rationis sentit habenas. Nam religioni Christianæ opprobrium nascitur, & sacerdotalis dignitas inde valde contempnitur, quòd sacerdotalis infula ambitione potiùs quàm meritorum existimatione defertur & imperitis quibusque confertur. Nam quidam illorum illos qui juramento dominis suis con stricti tenentur à sacramento fidelitatis absolvunt. Quod quam sit absurdum, Dominus indicat

ubi dicit : *Non perjurabis in nomine meo , nec polluces nomen Domini Dei tui.* Et ad Sedechiam Regem Iudæ , qui juramentum quod Babylonio Regi præbuerat violaverat, ore prophetico dicit : *Vivo ego quoniam juramentum quod ſprevit , & fœdus quod prævaricatus eſt, ponam in capite ejus.*

CAPVT. XII.

De illo qui contra Chriſtianum frangit ſacramentum.

INtelligat ergo quilibet Chriſtianus , qui contra dominum ſuum aut alterum Chriſtianum frangit ſacramentum , quid mereatur , cùm propter hoc ſcelus Sedechias vir Iudæus avulſis oculis à gentili Rege in Babyloniam captivus ductus eſſe cognoſcitur. Non enim illi conſiderandum eſt cui jurat , ſed per quem jurat. Alioquin & illum deſpicit per quem jurat ; & hoſtis fidelior invenitur , qui ſacramento decipitur. Multùm enim deſipit qui illum decipit cui juramento divini nominis fuerat fœderatus. Ceterùm ſacramentum incautè prolatum non eſt conſervandum , veluti ſi quiſpiam adulteræ perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius enim eſt non implere ſacramentum quàm permanere in ſtupri flagitium. Veruntamen de fatuis doctoribus in evangelio Dominus dicit : *Cæcus ſi cæco ducatum præbeat , ambo in foveam cadunt.* Superbi etiam & iracundi doctores nonnunquam diſciplinæ rigorem in rabiem furoris & ad immanitatem convertunt crudelitatis. Sed , ſicut item dicit beatus Papa Gregorius , judicare dignè de ſubditis nequeunt qui

in subjectorum causis sua vel odia vel gratiam sequuntur. De qua re Propheta etiam dicere videtur: *Mortificabant animas quæ non moriuntur, & vivificabant animas quæ non vivunt.* Non morientem quippe mortificat qui justum damnat, & non victurum vivificare nititur, qui reum de supplicio absolvere conatur. Causæ ergo pensandæ sunt, & tunc ligandi atque solvendi potestas est exercenda. Considerandum est denique atque cavendum Episcopo ne ipsius vitio doctrina divina vilescat. Nam qui sicut decet non vivit, ipsam quam prædicat veritatem contemptibilem reddit. Cavendum etiam est illi qui pontificatus officium assecutus est ut se talem exhibeat, ne fortè alijs prædicans, ipse reprobus inveniatur. Subditis quoque considerandum est quia licèt talis judicandi locum teneat, cujus vita loco minimè concordat, locum tamen Apostolorum in ligandi & solvendi officio retinet. Quapropter excommunicatio & prædicatio illius non ex ejus persona debet contemni, sed ex auctoritate summi judicis observari. Nam pastor animarum nostrarum Christus esse cognoscitur, qui in Præsulibus auditur atque contemnitur. De quibus Dominus in evangelio dicit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Quæ dicunt vobis, facite. Quæ autem faciunt, nolite facere.* Et non solùm Episcopi, sed & omnes Presbyteri & Clerici ab universis Dei fidelibus sunt honorandi sicut Dei domestici, cui servire nocte dieque videntur. Porrò Præsules atque Presbyteri bases & columnæ videntur esse sanctæ Ecclesiæ, & Clerici & monachi ejus videntur esse ministri. Horum enim manibus ministrorum sacro baptismate quisque fidelis abluitur, & horum iterum manibus sacratissimum mysterium corporis & sanguinis Christi conficitur; per quæ mysteria Deo regeneramur atque conjun-

gimur. Omnis inquam qui de Christi corpore est, eis meritò subdi debet & eorum salutaribus monitis obedire & paternam eis reverentiam exhibere, Ipsi inquam sunt qui nostrorum munera precum offerre & Deo pro nobis incessanter supplicare noscuntur. Ipsis inquam pro nostris criminibus Deum exorantibus fit nobis ipse Deus propitius, & avertit iram suam à nobis. Ipsi pro vivis ac defunctis ante Deum semper indefessis precibus instant, & ipsi nobis frugum ubertatem obtinent, & ipsi tempestates & quæque discrimina à Christi grege repellunt. Ipsis etiam mater nostra, sancta videlicet Ecclesia, quasi nobilibus satellitibus, decoratur, inlustratur, atque servatur. Etsi reprehensibiles quidam illorum fore reperiuntur, ideo ceteri contempnendi non sunt, quia & in angelis pravitas reperta est. Considerandà quippe èst hominibus illa beati Iob sententia dicentis: *Quis potest mundum facere de immundo conceptum semine, nisi tu qui solus es*; subaudit, mundus. Vnusquisque proinde, sive laicus, sive Clericus, Dei munere est quod est, si tamen aliquid est. Vnde dicitur in evangelio: *Nolite judicare, & non judicabimini; & nolite condemnare, & non condemnabimini.* Verùm quamvis de filijs Dei scriptum sit, *Quotquot spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei*, tamen omnes mortales, quandiu in hac corruptibili carne tenentur, peccant. Sed ne facinora ad immensum cumulum peccatorum prorumpant, aliqua pœna in hoc seculo plecti debent. Vnde pro illis qui sceleratissimè vivere decreverunt, nec volunt vitam suam moresque corrigere, id est, propter fornicatores & adulteros sive propter fures atque sacrilegos & alios flagitiosos comprimendos & corrigendos, Regem Deus hominibus præesse voluit, ne æterni pœna supplicij eis reservetur in posterum. Nam illa crimina quæ in hoc seculo

puniuntur, profectò in futuro seculo non nocebunt. Fit igitur in his quod ab Apostolo dictum est : *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Cùm judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Multa enim bona invitis præstantur, quando eorum consulitur utilitati, non voluntati, qua sibi inveniuntur esse inimici. Scriptum quippe est, quia qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Igitur amici malignantium hominum sunt illi qui eorum iniquitates corripiunt, & pro commissis criminibus eorum corpora aliqua pœna emendatoria puniunt. Peccata enim quæ feriri gehennæ ignibus possunt, disciplinæ sunt verbere corrigenda; ut qui Dei mandata contempnunt, temporali supplicio terreantur. Quod Psalmista dicere videtur cùm ait : *In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Verùm sicut sub igne aurum rutilat & palea fumat, & quemadmodum sub eadem tritura frumenta purgantur & paleæ conteruntur, ita communis pœnæ bonos purificat, malos exterminat. Nam boni quique igne tribulationum excoquuntur, & mali murmurant & puniuntur. In quibusdam autem gravis inest stultitia; & sic eos iniquitas obligat ut à culpa nec pœna compescat. Alij verò mala perpeti immeritò videntur. Sed hæc divinitas fieri sinit ut cruciatibus & flagellis erudiantur. Flagellat enim Deus omnem filium quem recipit. Sed licèt non sint omnes filij qui flagellantur, tamen nullus est filius qui non flagelletur. Porrò quidam sine verbere relinquuntur. Vnde ad æterna tormenta, malè agendo, liberiùs festinant. De quibus in beati Iob libro scriptum est : *Vidi stultum firma radice.* Stultus inquam firma radice stare conspicitur quando in hac vita continua prosperitate lætatur. Veruntamen in futurum districtus

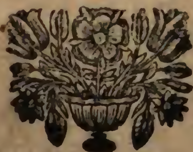
judex tanta adversitate feriet quos reprobat quanta nunc severitate corripit quos amat. Sed ne facinora ad immensum cumulum peccatorum prorumpant, aliqua pœna, sicut præmissum est, plecti debent. Nam inordinata pietas cùm temporaliter parcit, & ad æterna supplicia pertrahit & vitia pullulare permittit. Discretionis tamen modus in omnibus est à judicibus observandus; & ut sit ordinata pietas, ad scientiam est transeundum, ut sciat judex quid justè puniat & quid ex misericordia dimittat. Sic denique debet prudentia judicum corda in bonum semper acuere ne aut ipsa prudentia rectitudinis modum excedat, aut simplicitas in ignorantiæ fallacia corruat. Porrò ipsi Reges, Imperatores, ac judices, cùm justæ rationis imperio sceleratos morte puniunt, aut æquitate dictante bella gerunt, nequaquam contra præceptum legis facere putandi sunt quo dictum est: *Non occides.* Nam ideo criminosi lege perimuntur ne mortifero peccato perniciosa securitas detur. Et idcirco non injustè bella geruntur ut pax adquiratur. Moyses namque, vir mitis atque sanctissimus, legis divinæ mandato multos legitur homines occidisse & multas etiam gentes, Deo sibi ducatum præbente, armis victricibus extinxisse. Hoc etiam multi alij Principes novi ac veteris testamenti divino fervore succensi fecisse leguntur. Timor enim Dei & timor supplicij retrahit hominem à peccato. Verùm illa Principum vel Prælatorum omnium cautela utilis est atque laudabilis in qua totum agit ratio, & furor nihil sibi vindicat. Pro pœnitentibus verò Deus Episcopum in Ecclesia statuit, quamvis ipse cor contritum & humiliatum non despiciat. Debet enim Episcopus quosdam eorum; id est, pœnitentum, secundùm modum culpæ in actione pœnitentiæ a corpore Christi & sanguine separare, &

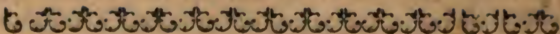
quibusdam certum pœnitentiæ pondus imponere; qua peracta, reconcilientur, & fidelibus fratribus rursus adgregentur, & in gremium sanctæ recipiantur Ecclesiæ, à cujus societate aberraverant peccando. Extra quam Ecclesiam non remittuntur peccata; nec quisquam, nisi per eam, vitam potest assequi sempiternam. Ipse denique pro suo officio alios corrigit, & alios erudit, & alios censura justitiæ dictante excommunicat. Ipse quoque quosdam nonnunquam objurgare detrectat, quia vel aptius tempus expectat, vel metuit ne increpati deteriores fiant. Non est enim omnibus hominibus una adhibenda doctrina; sed pro qualitate morum diversa debet esse exhortatio doctorum. Nam quosdam increpatio dura, quosdam verò exhortatio corrigit blanda. Non omnia denique tempora congruunt doctrinæ; sed secundùm Salomonis sententiam tempus tacendi, & tempus loquendi. Vnde etiam sæpefatus Papa Gregorius in vicesimo moralium libro dixit: *Sancti*, inquit, *viri cùm vident quosdam sua verba despicere, intelligunt eos divinitùs deseri, & ideo gementes conticescunt.* Veruntamen non dicimus ut conticescat Episcopus odio malorum hominum territus, sed consilio caritatis; cui jubet Apostolus dicens: *Iusta opportunè importunè, ob ecra, increpa, in omni patientia & doctrina.* Hæc nos de duabus sufficiat dixisse potestatibus quibus in præsenti vita sancta regitur & gubernatur Ecclesia, quibus etiam post Deum sic illustrari cognoscitur sicut duobus magnis luminaribus, sole videlicet & luna, tota mundi fabrica, aut sicut duobus oculis totum humanum corpus decoratur & illuminatur. Quas nimirum potestates sanctas fore nemo debet ambigere. Ipsas enim Deus & Dominus in sua persona sacravit, univit, & sanctificavit. Quibus etiam liber sapientiæ præcipit dicens:

Diligite justitiam qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum: quoniam invenitur ab his qui non tentant illum, apparet autem eis qui fidem habent in illum. His inquam potestatibus ac principatibus terrenum regnum est distinctum atque dispositum. Vnde illi qui hanc positionem ab omnipotente Deo congruo ordine distinctam atque dispositam conantur pervertere, de illorum numero videntur existere qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ ejus non sunt subjecti. Nonne ipse Deus omnia in numero & mensura & pondere fecit? Nonne elementa hujus mundi, quamvis unum ab altero valde diversum sit, sibi invicem concorda noscuntur? Nonne Dominus in evangelio dicit: *Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur, & domus super domum cadet?* Denique quidam sapiens dicit: *Concordia res minimæ crescunt, & discordia res maximæ dilabuntur.* Verùm nunc operæ pretium est illud audire vel considerare quod olim Gregorius Papa sanctissimus Sabino Constantinopolitano Diacono scripsit. Ait enim: *Vnum est quod breviter suggeras serenissimo Domino nostro Imperatori, quia ego servus ejus, si in ejus mortem vel in Languobardorum consilijs me voluissem inserere, hodie Languobardorum gens nec Regem nec Duces nec Comites haberet, sed in summa confusione essent omnia. Sed quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere formido.* Proinde ego non astruo ut liceat cuiquam Regi vel Imperatori quicquam contra Dei præcepta aut sanctorum canonum constituta facere vel instituere. Sed dico quòd sicut bonus Christianus Regum legibus contra Deum constitutis obedire non debet, sic & qui rationabiliter constitutis non obedit, malè facit. Nam sicut beatus testatur Augustinus, pax omnium rerum

eſt tranquillitas ordinis. Ordo verò eſt parium & diſparium rerum ſua cuique rei diſpoſitio. Sed quia jam noſter ſermo forſitan minus in longum protrahitur, reſtat ut amodo terminetur, ne prolixitate ſua generet legenti faſtidium. Claudendus, inquam, eſt liber iſte, quem ego Dei opitulante clementia, non tumore ſuperbiæ, ſed fraterno compunctus affectu compoſui, deſiderans ut non tantùm hæ duæ, de quibus hactenus tractavimus, poteſtates, ſed etiam omnes Chriſti cultores, concordes & ſibimet invicem ſint cohærentes. Quod etiam præcipit ſanctus & ſapiens Apoſtolus dicens: *Pacem*, inquit, *ſectamini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum* Hoc quoque mandatum pium & ſaluberrimum Chriſtus Dominus ſuis tradidit diſcipulis dicens: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Et paſſioni jam proximus iterum dixit eis: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Porrò ego præſentem libellum exemplis ſanctæ ſcripturæ diligenter corroborare curavi, ne fortè inveniatur vacuus & inutilis labor meus. Opto proinde ut omnes qui eum pio & benigno animo ſuſcepturi ſunt, valeant ſemper in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Amen.

Explicit Liber primus.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

FInito præcedenti libello, tacere deliberaveram, id est, à præsenti negotio quiescere, & alias animum applicare, cùm ecce venit mihi in mentem illud quod scriptum est, quia in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Et mox recaluit animus meus, & opportunum esse judicavi ut de hac eademque re, de qua jam unum librum ediderem, facerem & secundum, quatinus duobus libris res una validiùs firmetur & corroboretur. Porrò libro superiori omnem potestatem à Deo esse dispositam satis, sicut reor, ostendimus. Nunc autem legentibus evidenter notificare decrevimus quòd ipse Deus duas specialiter potestates in Ecclesia sua sancta collocavit atque constituit, regiam videlicet & sacerdotalem, non absque magno, ac saluberrimo sacramento. Quas duas potestates ipsa Dei sapientia, carnem, in qua videri posset, assumens, in unitate suæ personæ suscepit, & eas in ea ideo quadam germanitate sibi mutuò sociavit atque conjunxit ut & unum sit in eis vinculum caritatis semper, quod nunquam disjungatur, & ut ambæ sibi invicem fideliter adhærentes mutuò socientur & compaginentur. Vicaria enim sui ope vel opitulatione semper indigent; & nisi sibi invicem conveniant, fluctuat omne corpus Ecclesiæ, & per incerta populus evagatur. Proinde quia in duobus præceptis totam legem & Prophetas pendere ipse Dominus dicit in evangelio, & quia caritas gemina esse dinoscitur, (duo quippe sunt ipsius caritatis præcepta, sicut jam diximus) duas convenienter potestates Deus & Dominus omnium in Ecclesia statuit, quibus dispensationem omnium

quæ intra ipsam geruntur committere procuravit. His, inquam, duabus potestatibus quasi alis duabus fulcitur & sustentatur; & his prædita, libero volatu penetrat cœlum. Harum etiam industria potestatum olim tam in Iudæa quàm inter gentiles meruit exaltari & nobiliter sublimari, & harum potestatum pia cura ac vigilanti solertia, extendit palmites suos à mari usque ad mare. Quod quomodo contigerit, id est, qualiter per has duas potestates Dei gratia comitante creverit & adoleverit, pro modulo nostræ scientiæ nostris nunc auditoribus referemus. Summatim tamen quædam perstringam, quia cuncta ad hæc pertinentia generatim complecti non valeo. A Regibus tamen & Prophetis Iudaïcæ gentis exordium sumam. Moyses igitur dux pariter & Propheta Israëliticæ gentis, ut modò melius Davidico utamur eloquio, percussit Ægyptum cum primogenitis eorum, & eduxit Israël de medio ejus in manu potenti in brachio excelso, & divisit mare rubrum in divisiones, & eduxit Israël per medium ejus, & excussit Pharaonem & virtutem ejus in mari rubro, & transduxit populum suum per desertum, & percussit gentes multas, & occidit Reges fortes, Sehon Regem Amorreorum, & Og Regem Basan, & dedit terram eorum hereditatem populo suo, illum significans Regem ac pastorem mirissimum qui transfert in se credentes per spem & fidem de mortalitate ad immortalitatem. Vnde, sicut in libro superiori jam diximus, sacrosancto mysterio in eremo Dei tabernaculum ædificavit, & Aaron consecravit, ac populo divinæ legis præcepta proposuit. Aaron verò in virga, quam ei ipse tradiderat, operabatur signa & prodigia coram Pharaone & optimatibus ejus. Post Moysen verò surrexit Iesus filius Nave; cujus imperio impeditus est sol ab itinere suo, donec

expugnaret hostes populi Dei. Hic quoque fuit vir magnus & fortis, secundùm nomen suum inter Reges atque Prophetas gerens figuram salvatoris nostri, qui est Rex pariter & sacerdos; qui & in figura & mysterio Iordanis alveum transiens, divisit populo terram repromissionis in funiculo distributionis. Post hunc autem Samuel Propheta renovavit regnum, ungens Saulem in Regem; qui & hostes populi Dei superavit, & fines regni sui fideliter ampliavit. Veruntamen postea fortunæ suæ prosperitatibus evectus, superbiens, Deo displicuit. Vnde pro eo modò dictus Propheta frequenter Dominum oravit; sed tamen exauditus non est. Iam enim justo judicio Dei condemnatus est. Post Saulem autem regnavit David qui interpretatur Rex fortis, qui vicit Goliam hostem immanissimum, significans Regem illum fortissimum qui devicit diabolum totius humani generis inimicum. Porrò David in toto corde suo dilexit eum qui exaltavit illum, & primus intulit arcam Dei in Ierusalem cum laudibus & gloria magna; ediditque volumen egregium quod appellatur psalterium. Quapropter transtulit Deus peccatum illius, & confirmavit regnum ejus in multas generationes. Cùm enim in occulto, non in aperto, Vriæ militis suæ uxorem adulterij contagio maculasset, & postmodum ipsum Vriam, ut facinus admissum tegi posset, hostium manibus mala fraude necari fecisset, Nathan illum Propheta de suo facinore invectione publica redarguens increpavit, & confessione correptum consequenter absolvit. Post David autem regnavit Salomon filius ejus. Hic condidit templum Domino Deo suo ex lignis imputribilibus & pretiosis lapidibus, in quo sancta figurabatur Ecclesia; & constituit in eo sacerdotum officia in ministerijs suis, & Levitas in ordine suo,

ſuo, ut miniſtrarent Domino juxta ritum uniuſcujuſque diei, ſicut præceperat ei David pater ejus. Sed & hic repletus ſapientia compoſuit ſyaſirim, in quo per epithalamium carmen canit myſtice conjunctionem Chriſti & Eccleſiæ. In proverbijs quoque & in interpretationibus factus eſt admirabilis; & divulgatum eſt nomen ejus longè latèque Sed cùm polleret magnis opibus & gloria magna nimis, intumeſcens corde, effrænatus eſt in libidinem, & exarſit in concupiſcentia feminarum alienigenarum, & inſuper adoravit deos earum, Quamobrem indignatus eſt Dominus, & concitavit adverſùs eum Ieroboam filium Nabat ſervum ipſius. Scidit quoque regnum de manu filij ejus. Nam in Ieruſalem regnavit Roboam filius Nabat. Sed ne in ſingulis immorer, dum regnaret poſtmodum in Ieruſalem Rex Ezechias, & feciſſet quod erat placitum coram Domino Deo, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus; ſurrexit contra eum Sennacherib Rex Aſſyriorum multo vallatus exercitu. Tunc ſurgens Rex Ezechias & Iſaïas Propheta oraverunt ad Dominum; quos Dominus exaudivit. Et in caſtris Sennacherib angelus deſcendit, qui de ejus exercitu centum octoginta quinque millia interfecit. Igitur Reges glorioſi à Deo inſpirati pro viribus ſuis ſanctam extulerunt Eccleſiam; & eorum pia cura ac vigilanti ſollertia adolevit primùm in Iudæa, & demum in gentibus ſuos palmites dilatavit. Nihilominus etiam ſancti Prophetæ illam ſuarum virtutum decore pariter ornaverunt, & auro ſapientiæ ſuæ nobilitaverunt. Conſtat ergo Reges atque Prophetas ſanctiſſimos vicaria ſui ope ſemper indiguiſſe. Eccleſiam autem ſynagogam appello; quoniam illa quæ in ea fiebant, præſentis Eccleſiæ figuram gerebant; & in illo ſacrificio Chriſti figurabatur occiſo, cujus

simus sanguine redempti atque reparati. Sed & per sabbati otium figurabatur requies beatorum. Ipsa etiam lex novum testamentum in figura præcessit. Vnde superveniente evangelica luce, umbra consequenter abscessit.. Nunc autem sanctorum Prophetarum vicem in Ecclesia Christi retinent Sacerdotes. Sic enim Dominus ad ipsam loquitur per Isaiam Prophetam: *Ecce*, inquit, *constituam principes tuos sicut antea, & consiliarios tuos sicut ab initio.* Et Psalmista: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii; constitues eos principes super omnem terram.* Igitur regiam & sacerdotalem dignitatem Deus in terris ordinavit sive disposuit non absque magno ac saluberrimo sacramento. Vnde congruit & valde conveniens est ut hæ duæ potestates sibi invicem fraterna caritate semper adhæreant, & ut se mutua sollicitudine tueantur. Nam nisi invicem conveniant, fluctuat omne corpus Ecclesiæ, & per devia populus agitatur. His enim duabus potestatibus quasi duabus columnis fortibus atque firmissimis fulcitur atque sustentatur. His etiam duabus potestatibus quasi alis duabus ab adversitatibus mundi hujus fœtus ejus ambiuntur & proteguntur. Illi verò qui his alis ambiri refugiunt, rebellare Deo noscuntur. Hæc & de Regibus & Prophetis Iudaicæ gentis dixisse sufficiat, ut paulatim & seriatim quod proposuimus explanemus. Igitur postquam Deus ac Dominus noster Iesus Christus hominem quem fecerat morte sua à morte redemit æterna, & captivitate nostræ carnis resuscitavit à mortuis & invexit in cœlum, vetus evacuatum est testamentum, sicut evacuari solet puerilis ætas fortiori ætate superveniente. Vnus enim Deus per sanctos Prophetas & famulos suos secundùm ordinatissimam distributionem temporum dedit minora præcepta populo, quem timore adhuc alligari

portebat, & per filium suum majora populo, quem caritate jam liberari consueverat. Quorum præceptorum geruli Christi fuere discipuli, qui cognominantur Apostoli. Ipsi quippe & eorum sequaces probati in fide, longanimes in spe, potentes in opere & sermone, patientes in tribulatione, & eruditi in omnibus quæ fecit ipse Dominus Iesus Christus, abierunt per orbem universum vomere verba Dei mentes hominum proscindentes, & in eis novorum præceptorum semina jacientes, & Ecclesiæ fundamenta locantes super lapidem angularem Christum Iesum, unde ambo parietes è diverso venientes, de Iudæis videlicet & gentibus, gemina caritate copularentur. Beatus verò Petrus descendit Antiochiam, & ibi fundavit Ecclesiam, in qua primùm nomine Christi cognominati sunt Christiani. Inde quoque Romam venit; & ibi verbum Domini prædicans, per annos viginti & quinque tenuit ipsius urbis papatum. Ad cujus pastoris solatium divinitus est missus Paulus Apostolus gentium, ut alter alteri solatio esset. Sed hos ambos Apostolos Nero sevissimus Imperator mortis damnavit sententia. Porrò post Petrum Apostolum Clemens, vir sapientissimus, ab ipso Petro consecratus, Romanam regendam suscepit Ecclesiam; qui & ipse non multò pòst maris gurgitibus immersus pro nomine Christi complevit martyrium. Et cùm adhuc ferè per orbem universum tyrannorum imperio simulacra colerentur, Marcellus urbis modò dictæ Papa sanctissimus in domo Lucinæ matronæ, quam Deo dicaverat, ad animalia publica custodienda deputatus, vitam finivit. Et quæ major nominis Christiani injuria quàm summum Pontificem, id est, sanctæ Romanæ Præsidem Ecclesiæ, jumentorum stabularium esse? Omitto, inquam, multa alia crudelia & exquisita tormenta

quibus plures Domini sacerdotes tam Romæ quàm alias, ut de alijs Christicolis taceamus, per annos ferme trecentos & decem ab incarnatione Domini per martyrij coronam ad æternam pervenere felicitatem. Quo in tempore quisque qui Christiano gregi præerat jure sacerdoti, ad martyrij tormenta primus rapiebatur, & supplicia graviora patiebatur. Sed postquam populo sedenti in umbra mortis, id est, in tenebris infidelitatis, lumen ostensum est veritatis, Constantinus Romanorum clementissimus Imperator edicto proprio constituit per totum Romanum imperium templa gentilium claudi, & ædificavit in eadem urbe plures Ecclesias; inter quas construxit Ecclesiam beati Iohannis Baptistæ, & beatorum Apostolorum Petri & Pauli, quas etiam magnis possessionibus ditavit, auroque & argento locupletavit, atque eorundem Apostolorum sacras reliquias auro purissimo ac gemmis pretiosissimis inclusit. Dedit etiam beato Papæ Silvestro & successoribus ejus vigorem & honorificentiam imperialem, privilegio suo decernens ut principatum obtineant tam super quatuor principales sedes, Antiochenam videlicet, Alexandrinam, Constantinopolitanam, & Ierosolymitanam, quàm etiam super universas per totum orbem Ecclesias, & ut Pontifex sanctæ Romanæ Ecclesiæ celsior existat cunctis sacerdotibus mundi hujus. Congruum quoque duxit imperii & regni Romani potestatem in orientali regione transferre, ut ibi lex sancta caput teneat principatu ubi Apostolorum princeps Petrus crucis patibulum sustinens occubuit, & ibi gentes colla flectant ubi earum doctor Paulus extenso collo pro Christo martyrio est coronatus, & ibi Domini nostri famulentur officio ubi quondam terreni Regis serviebant imperio. Ad summum proinde tradidit Romano

Pontifici palatium suum Lateranense & coronam capitis sui chlamydem purpuream & cetera omnia ornamenta imperialia & omnem gloriam suæ potestatis & processionem imperialem & dignitatem imperialium equitum palatio præsidentium. Decrevit etiam Clericos sanctæ Romanæ Ecclesiæ servientes habere potentiam & præcellentiam, id est, Consules atque Patritios effici necnon & ceteris dignitatibus imperialibus decorari; ut sicut ornabatur imperialis militia, ita & ipse clerus ornetur, & sancta Romana decoretur Ecclesia, ut amplissimo honore apex pontificalis effulgeat. Quod privilegium obtulit super corpora sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, eligens sibi ipsum principem Apostolorum ejusque vicarios firmos apud Deum intercessores atque patronos. Et hoc quidem honore dignissimo Constantinus Romanorum clementissimus Imperator sanctam Ecclesiam extulit ac honoravit. Verùm episcopalis dignitas longè gloriosiùs a Deo meruit exaltari. Dedit enim eis, id est, Episcopis, Deus ac Dominus noster Iesus Christus potestatem aperire & claudere cœlum hominibus. Quo eos pollere privilegio intelligens memoratus Imperator Constantinus, in Nicæa synodo post omnes Episcopos ultimus residens, nullam judicij sententiam super eos dare voluit; sed illos omnes deos vocans, non suo eos subesse debere judicio, sed se ad eorum pendere judicavit arbitrium. Nam eorundem Præsulum officium est ab injusto tramite revocare regiam potestatem, & si ei non adquieverit, eos excommunicare. Quod in veteri lege sancti Prophetæ fecisse comperiuntur. Nathan quippe Propheta, sicut jam prænarrasum est, peccatum quod Rex David fraudulenter & occultè commiserat, ei publicè denudavit, & confessione correptum consequenter absolvit. Et in

novo testamento beatus Ambrosius Mediolanensis Episcopus majorem Theodosium Imperatorem pro suo facinore ab ecclesiastica communione publicè palamque suspendit, & ad pœnitentiam redegit regiam potestatem. Sanctus etiam Germanus Parisiorum Episcopus Aribertum Regem Francorum, quia uxore sua legitima derelicta, duas sibi subintroduxerat uxores, excommunicavit. Et quia correptus non est, Dei judicio percussus, in eadem excommunicatione mortuus est. Necesse est enim ut temeritas malorum Principum sanctorum auctoritate Præsulum refrænetur & dignis coërtionibus comprimatur: quæ si non fuerit digna castigatione restricta, præbebit populo facilem peccandi facultatem. Fornicatores autem & adulteros Apostolus Paulus a contubernio ceterorum separat Christianorum, ubi cum ejusmodi nec cibum dicit esse sumendum. Vnde meritò ab Ecclesia segregantur, & à sacramentis altaris arcentur. Ecclesiasticæ verò disciplinæ jugum nemo catholicus à cervice sua debet abigere, sed sacerdoti salubria sibi suggerenti parere: quia, sicut Samuel Propheta testatur, melior est obedientia quàm victimæ,& auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Obedientia ergo victimis jure præponitur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur. Tanto inquam quisque Deum citiùs placat quanto ante ejus oculos arbitrij sui repressa superbia gladio timoris Dei voluptates suas à se præcidendo debilitat. Obedientia nempe est virtus quæ principaliter fidei meritum possidet: qua quisquis caruerit, infidelis esse convincitur, etiamsi fidelis esse probetur: quam qui sacerdotibus non exhibet, Deo repugnare videtur. Ab eis enim, id est, à sanctis Præsulibus, sicut suprà retulimus, per universum orbem quondam fides catholica diffusa est.

Apostoli quippe, quorum ipsi sunt heredes, sive discipuli, adhærentes Christo summo Pontifici, inventi sunt præcipuè persecutionis tempore fide firmi ac religione præcipui & metu mortis interriti. Vnde nunc omnis Christianus rectè eorum expetit suffragio à peccatorum suorum nexibus enodari, & eos honorat & excolit velut patres atque magistros. Verùm quia de his pro tempore satis jam diximus, decet ut iterum de Regum antiquorum magnificentia vel liberalitate, qua sanctam extulerunt Ecclesiam, pauca nescientibus retegamus. Pipinus Rex Francorum Adriani Papæ precibus invitatus Romam venit, & eundem Romanum antistitem ab infestatione Haistulti Regis Italiæ magnificè liberavit, & præd a ei erepta restituit. Adriano verò Papæ Leo successit; quem Romani multis injurijs affecerunt, & à sua sede pariter expulerunt. Sed & hunc Karolus Rex Francorum magnificus Romam veniens loco suo restituit, & inimicos ejus morte multavit, multaque in auro & argento Ecclesiæ beati Petri largitus est munera. Imperatoris quoque Henrici secundi temporibus iterum Romani Clementem Papam multis contumelijs affectum à sua cathedra pepulerunt. Quod præfatus audiens Imperator, Romam venit, & eum in propria sede reposuit. Post decessum verò Papæ Clementis, rursus Romani quondam inutilem puerum Papam ordinaverunt. Sed & hunc Henricus tertius, Henrici supradicti successor & filius, à sede deposuit, & Gregorium sextum illi substituit. Quidam denique Regum & Imperatorum pro Dei amore & delictorum suorum expiatione, alios benignitatis fructus indigentibus exhibuere. Alij verò pro sibi subdita gente multas pertulerunt anxietates, & quidam pacem regni sui prætulere periculis. Sed & quidam illorum fures, adulteros, & omnes æquè

sacrilegos exquisitis interimentes suppliciis, magna populo suo beneficia contulerunt. Alij quoque leges discretione præcipuas & honestas populis tradiderunt. Alij verò fuerunt benignitate præcipui, & alij sensatu, & facundia præditi, & alij pacifici, & alij universa morum probitate conspicui. Alij ipsorum etiam diversis ædificijs Ecclesias ornaverunt, & alij victricibus armis gentem perfidam a regni sui finibus expulerunt: quibus omnibus indiget Ecclesia. Quidam etiam in suis fundis ædificaverunt Ecclesias, in quibus viros posuere religiosos & eis sua prædia contulerunt, ut ex eorum reditibus viverent, & ibi deinde sine sollicitudine nocte dieque Domino ministrarent, homines sanctos & honestos eis præponentes, quos appellamus Abbates, qui eos diligenter divinis mandatis imbuerent, & eis pariter necessaria providerent. Ex eo quoque tempore cœperunt etiam præsulatus honorem quibusque viris religiosis & divinis dogmatibus diligenter excutis regali munificentia tribuere & Ecclesiæ Dei pastores dignissimos prævidere. Qua discreta consuetudine usi sunt multi Reges & Principes usque ad tempora nostra in promovendis viris doctissimis atque sanctissimis, sicut in superiori jam diximus libro. Vnde etiam ille magnus Papa Gregorius, cujus hodie sacri flores eloquij redolent in sancta Ecclesia, Mauricio Imperatore jubente consecrari non renuit. Quod & ante eum beatus fecisse legitur Ambrosius Mediolanensis Archiepiscopus, vir sanctissimus; qui Valentiniano Imperatore jubente, præsulatum prædictæ suscepit Ecclesiæ. Hoc etiam fecere multi viri catholici; quos & decorabat morum elegantia atque sanctissima vita. De quorum numero fuisse noscuntur sanctus Andoenus Rothomagensis Archiepiscopus & sanctus Eligius Noviomensis antistes, viri Deo gratissi-

mi; ſicut eorum indicant actus, qui Regis Dagoberti munere pontificari meruere. Veruntamen propter eos qui violenter in Eccleſia ſe ingerunt, & præſulatus honorem ab inreligioſis Principibus pecunia comparant, amantes ſuperbiam & temporalem dominationem cum vana pompa & arrogantia mundi hujus, ſtatuit ſancta Nycæna ſynodus ne quis præter voluntatem & conſenſum Metropolitani ſui ullatenus fiat Epiſcopus. Quod & poſtmodum venerabiles Romani corroboravere Pontifices, videlicet Gelaſius, Cæleſtinus, & Leo ſanctiſſimus, decernentes ut nulla ratione fiat Epiſcopus qui nec à Clericis eſt electus, nec à plebibus expetitus, nec à provincialibus Epiſcopis Metropolitani judicio conſecratus. Vnde ſaluciferum & opportunum eſſe ſperamus ut ſi Rex aut quiſlibet pius Princeps præſulatus honorem viro ſancto ordinabiliter tribuere vult, ne hoc ſuo ſolo faciat arbitrio, ſed conſilio & conſenſu Metropolitani Epiſcopi. Nam pro eis qui ſe contra cenſuram religioſam provehunt, & culmen regiminis potiùs ſibi rapiunt quàm aſſequuntur, ſolet ſæpe diſſenſio pullulare, & oritur nonnunquam in populo gravis pernicies. Vnde nobis cautum fore videtur ut ſi res hujuſmodi, pravorum ſtudiis obſtantibus, competenter minimè perfici potuerit, ut tamdiù differatur donec in generali ſynodo rationabiliter atque legitimè terminetur. Proinde Regis officium eſt etiam diſſidentes Epiſcopos reconciliare, ſicut multis documentis poſſumus adprobare. Imperatoris quippe Valentiniani junioris temporibus Sixtus Romanus Pontifex incriminatus eſt à quodam Baſſo. Quod audiens modò dictus Auguſtus, pia cura juſſit Concilium celebrari; in quo purgatus eſt Papa Sixtus a crimine, & Baſſus condemnatus eſt. Theodorici etiam Regis Italiæ temporibus Syn-

machus sedem obtinuit apostolicam, & eodem die Laurentius provectus est ad eundem gradum per seditionem. Quod Senatus Romanus Regi Theodorico intimavit, & ut eis mitteret qui ordinaretur Apostolicus suggessit. At ille misit eis Petrum Altinæ civitatis Episcopum. Sed Symmachus convocavit Concilium centum & viginti quinque Episcoporum, in quo se purgavit ab his quæ ei obiciebantur; & ita demum usque ad diem suæ dormitionis permansit Apostolicus, & Laurentius privatus est sede sua. Anno quoque incarnationis dominicæ nongentesimo sexagesimo secundo Octavianus Papa, cùm de inreligiositate culparetur, Othone Romano Imperatore jubente à sua sede expulsus est, & Iohannes septimus ei est substitutus. Verùm cùm modò dictus Imperator à Roma discessisset, Romani Octavianum receperunt, & Iohannem ab urbe expulerunt, & Benedictum Papam ordinaverunt, Quod Imperator Otho comperiens Romam redijt, & præfatum Papam Benedictum judicio synodali deposuit, & Iohannem loco suo restituit. Itaque, sicut evidenter sermo noster aperuit, Regi rite subjacere videntur omnes regni ipsius Episcopi, sicut patri filius deprehenditur esse subjectus, non natura, sed ordine, ut universitas regni ad unum redigatur principium. Ad eum denique pertinet illas quæ ad querelas veniunt causas in toto regno suo prudenter audire & auctoritatis suæ privilegio corrigere vel pacificare. Vnde reprehendi à quibusdam solet quod Gregorius septimus consecrari vitavit consensu & licentia Imperatoris. Pro qua re dissensio ista processit, & fiunt cotidie cædes Christianorum, & loca Deo sacrata Romano sanguine polluuntur & contaminantur, Ecclesiæ solo tenus evertuntur, & Christicolæ à suis domibus excluduntur, & castella & vici & villæ flammis ardentibus

consumuntur; & nullus, proh dolor, invenitur qui causam istam cautè discutiat, prudenter examinet, ac justè determinet. Clerus & populus in ambiguo positus est, & magniloqui sive magnates nolunt brachia sua, id est, vires suas, extendere contra impetum tribulationis; sed facti sunt quiquê potentes velut arietes invicem se debellantes, Reprehenditur etiam illud decretum ipsius, in quo continetur ut nullus Episcoporum investituram episcopatus vel abbatiæ de manu Regis vel Imperatoris suscipiat, propter viros sanctos qui dudum Regum vel Imperatorum munere, sicut suprà retulimus, pontificatus honorem recipere non recusaverunt, quod nunquam fecissent, si in haç re culpam latere novissent. Nec, ut speramus, Deus illos tantis miraculis corruscare faceret, nisi eorum vita coram ipso laudabilis extitisset. Supervacua igitur esse videtur. Porrò pompa mundi hujus quibusque Principibus superbiæ & elationis tumorem ingerere solet; & dum illicita committunt, reprehensoribus suis dicere solent, Nos à nemine debemus judicari, & sub nullius sumus positi potestate, indomabiles se præbentes medicis spiritalibus, id est, sanctis doctoribus, qui eorum delicta paterna scirent possentque pietate curare, Itaque in languore suo permanere donec deficiant. non attendentes illud sapientissimum dictum: *Omnia*, inquit, *mihi licent, sed non omnia expediunt.* Qui si Deum timerent, & ignem illum qui paratus est diabolo & satellitibus ejus, nimirum illud animo sæpe revolverent quod in beati libro Iob scriptum est: *Nunquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Ecce & luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus. Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis. Corpus enim quod corrumpitur ad-*

gravat animam, & terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Verùm nunc vereor ne quis me redarguens dicat. Non est tuum, frater, honorabiles ac sublimes increpare personas, quorum peccata Deus judicanda suo reservat judicio. Sed meminerit quisquis ille est quia beatissimus Petrus Apostolus, qui ceteris omnibus Apostolis præminebat, & cui Deus ac Dominus noster Iesus Christus ore proprio locutus fuerat dicens, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam, & tibi dabo claves regni cælorum, & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis*, quòd hunc Paulus nuper ad fidem conversus ausus est reprehendere, ac divino zelo succensus coram omnibus increpare. Sic etenim idem Apostolus Paulus scribens ad Galatas dicit: *Cùm venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Priùs enim quàm venirent quidam ab Iacob, cum gentibus edebat. Cùm autem venissent, subtrahebat & segregabat se timens eos qui ex circumcisione erant. Et simulationi ejus conserserunt ceteri Iudæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cùm vidissem quòd non rectè ambularent ad veritatem evangelij, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, Iudæus cùm sis, gentiliter vivis, & non Iudaicè, quomodo gentes cogis Iudaizare. Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. Scientes autem quòd non justificatur homo ex operibus nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.* Ergo si tantus Apostolus, carnis infirmitate præpeditus, reprehensibilis inventus est, quantò magis ille reprehensibilis est cujus cor tumet, & quasi magna cogitans, attonitos habet oculos? Veruntamen ille

qui ceteris Apostolis eminebat, & quem Dominus IesusChristus magister optimus ore suo docuerat & spiritus sanctus illuminaverat, Paulum nuper ad fidem conversum salubria sibi suggerentem humiliter audire non renuit, sed illi penitùs adquievit. Homo verò fastu potentiæ seculi hujus præditus, sicut in libro Iob legitur, in superbiam erigitur, & tamquam pullum onagri se liberum natum putat, ideoque reatum suum cognoscere, & sanctis hominibus assensum præbere detrectat. Veruntamen Deus sapientes homines sæpe per simplices quosque solet instruere. Vnde & Balaam Propheta, qui mercedem amavit iniquitatis, correctorem habuit suæ vesaniæ animal mutum cui insidere solebat. Excelsus quippe Dominus & humilia respicit & excelsa à longè cognoscit. Humilia inquam respicit ut attollat, & excelsa, id est, superba, ut dejiciat. Quapropter oportet ut quicunque culmen honoris obtinet, se diligenter adtendat, & nulla se ipsum adulatione seducat, sed intelligat cum quanto periculo mortis æternæ & cum quanta penuria perfectæ justitiæ peregrinemur à Domino. Nam licèt sint speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona, tamen de terra sicca pulverem contrahere solent. Et si hoc dispensatores verbi Dei & ministri sacramentorum ejus, quantò magis quædam provincia magni Regis? Vnde Psalmista Domino dicit: *Beatus quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.* Sed de his modò sepositis, operæ pretium est beati Papæ * Leonis decretum nostris auditoribus propalare, & quid de ordinando Papa sanxerit, nescientibus intimare. Qui cùm anno incarnationis dominicæ MLVIII. Papæ Leoni successisset, anno ordinationis suæ secundo Concilium habuit in basilica Lateranensi mense Aprili,

* Nicolai.

Indictione duodecima; in qua reſidens, omnibus ſibi circumſidentibus dixit.

» Novit modeſtia veſtra, fratres cariſſimi & coë-
» piſcopi, inferiora quoque membra non latuit, de-
» functo piæ memoriæ domno Stephano deceſſore
» noſtro, hæc apoſtolica ſedes, cui Deo actore deſer-
» vio, quot adverſa pertulerit, quot denique per ſi-
» moniacæ hæreſis trapezetas malleis & crebris tun-
» ſionibus ſubjacuerit, adeo ut columna Dei viventis
» jamjam penè videretur nutare, & ſagena ſummi
» piſcatoris, procellis intumeſcentibus, in naufra-
» gij profunda ſubmergi. Unde, ſi placet fraternitati
» veſtræ, debemus auxiliante Deo futuris caſibus pru-
» denter occurrere & eccleſiaſtico ſtatui, ne redivi-
» va, quod abſit, mala prævaleant in poſterum præ-
» videre. Quapropter inſtructi prædeceſſorum noſtro-
» rum aliorumque ſanctorum patrum auctoritate de-
» cernimus atque conſtituimus ut obeunte hujus Ro-
» manæ univerſalis Eccleſiæ Pontifice, in primis Car-
» dinales Epiſcopi diligentiſſima ſimul conſideratio-
» ne tractantes, mox ſibi Clericos Cardinales adhi-
» beant, ſicque reliquus clerus & populus ad con-
» ſenſum novæ electionis accedant. Et ne venalitatis
» morbus qualibet occaſione ſubripiat, religioſi viri
» præduces ſint in promovendi Pontificis electione,
» reliqui autem ſequaces. Et certè rectus atque legi-
» timus hic electionis ordo perpenditur, ſi perſpec-
» tis diverſorum patrum regulis ſeu geſtis, etiam il-
» la beati Leonis ſententia recolatur: *Nulla*, inquit,
» *ratio ſinit ut inter Epiſcopos habeantur qui nec à Cleri-*
» *cis ſunt electi, nec à plebibus expetiti, nec à compro-*
» *vincialibus Epiſcopis Metropolitani judicio conſecra-*
» *ti*. Quia verò ſedes apoſtolica cunctis in orbe ter-
» rarum præfertur Eccleſijs, atque ideo ſuper ſe Me-
» tropolitanum habere non poteſt, Cardinales Epiſ-
» copi procul dubio Metropolitani vice funguntur,

qui electum antistitem ad apostolici culminis apicem provehant. Eligant autem de ipsius Ecclesiæ gremio, si repertus fuerit idoneus; vel si de ipsa non inveniatur, ex alia assumatur. Salvo debito honore & reverentia dilecti filij nostri Henrici, qui in præsentiarum Rex habetur, & futurus Imperator Deo concedente speratur, sicut jam sibi concessimus & successoribus illius qui ab hac apostolica sede personaliter hoc jus impetraverint. Quòd si pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit ut pura, sincera, atque gratuita electio fieri in urbe non possit, Cardinales Episcopi cum religiosis Clericis catholicisque laicis, licèt paucis, jus potestatis obtineant eligere apostolicæ sedis antistitem ubi congruentius judicaverint. Planè postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas vel qualiscunque hominum conatus malignitatis studio restiterit ut is qui electus est in apostolica sede juxta consuetudinem inthronizari non valeat, electus tamen sicut Papa auctoritatem obtineat regendi sanctam Romanam Ecclesiam & disponendi omnes facultates illius: quod beatum Gregorium ante electionem suam fecisse cognoscimus. quòd si quis contra hoc decretum nostrum synodali sententia promulgatum per seditionem vel præsumptionem aut quodlibet ingenium electus aut etiam ordinatus seu inthronizatus fuerit, auctoritate divina & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli perpetuo anathemate cum suis auctoribus, factoribus, sequacibus, à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ separatus, subjiciatur sicut Antichristus & invasor atque destructor totius Christianitatis, nec aliqua super hoc audientia aliquando ei reservetur, sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocunque priùs fuerat, sine retractatione deponatur: cui quisquis adhæserit, vel qualemcumque tamquam Pontifici

„ reverentiam exhibuerit, aut in aliquo eum defen-
„ dere præsumpserit, pari sententia sit mancipatus.
„ Quisquis autem hujus nostri decreti vel sententiæ
„ violator exciterit, & Romanam Ecclesiam sua præ-
„ sumptione confundere & perturbare contra hoc
„ statutum tentaverit, perpetuo anathemate atque
„ excommunicatione damnetur, & cum impijs,
„ quando resurgent in judicio, reputetur. Omnipo-
„ tentis scilicet Dei patris & filij & spiritus sancti
„ contra se iram sentiat, & sanctorum Apostolorum
„ Petri & Pauli, quorum præsumit confundere Ec-
„ clesiam, in hac vita & in futura furorem reperiat.
„ Fiat habitatio ejus deserta, & in tabernaculis ejus
„ non sit qui inhabitet. Fiant filij ejus orphani, &
„ uxor ejus vidua. Commotus commoveatur ipse &
„ filij ejus, & mendicent, & ejiciantur de habitatio-
„ nibus suis. Scrutetur fœnerator omnem substan-
„ tiam ejus, & diripient alieni labores ejus. Orbis
„ terrarum pugnet contra illum, & cetera elemen-
„ ta sint ei contraria; & omnium sanctorum quies-
„ centia merita illum confundant, & in hac vita
„ super eum apertam vindictam ostendant. Observa-
„ tores autem hujus nostri decreti Dei omnipotentis
„ gratia protegat, & auctoritate beatorum Petri &
„ Pauli ab omnibus vinculis absolvat peccatorum.

Ecce iste Papa sanctissimus sano ac saluberrimo consilio & discretione præcipua in ordinatione Domini Papæ debitum honorem & reverentiam Imperatori reservans, illud Apostoli Petri mandatum observat quod scripsit idem Apostolus in epistola sua dicens: *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus quasi ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, quia sic est voluntas Dei ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quasi liberi, non quasi velamen habentes*

habentes malitiæ libertatem, sed sicut servi Dei. Per terrenum quippe regnum cœleste tunc proficit dum quod sacerdos non prævalet efficere per doctrinæ sermonem, regia potestas hoc agit vel imperat per disciplinæ terrorem. Decet igitur ut unicuique potestati suæ auctoritatis privilegium sibi semper salvum & incolume perseveret. Denique, sicut Paulus Apostolus docet, nemo sacerdotium sibi præripere debet, sed qui vocatur à Deo tamquam Aaron. Nam & Christus non semetipsum clarificavit ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et in alio loco: *Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech: qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit eum à morte salvum facere cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Et quidem cum esset filius, didicit ex his quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est in omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus à Deo Pontifex juxta ordinem Melchisedech.* Ergo decet ut Episcopi quique sequantur formam quæ præcessit in capite, ut & ipsi inveniantur digni offerre spirituales hostias acceptabiles Deo per eundem Christum Dominum nostrum, cujus umbra noscuntur existere. Denique regia potestas spernenda non est, quia Regis officium est totum sibi subjectum populum ab errore corrigere & ad æquitatis atque justitiæ semitam revocare. Vnde in libro Iudicum reperies quia antequam Regem haberent filii Israël, Ionathas filius filii Moysi, cùm inter Levitas deputatus esset, præsumpsit sibi sacerdotium; quia unusquisque, inquit, sibi placita faciebat, eò quòd non esset Rex in Israël. Ipsius etiam officium est molas iniqui conterere & de faucibus ejus prædam eripere, ut rectè pater pauperum & oculus cæcorum & pes claudorum nominari possit & esse. Ipse quoque de-

bet esse sanctæ defensor Ecclesiæ. Vnde honorandus est tam ab omnibus sui regni Præsulibus quàm à ceteris omnibus quibus præest, etsi non propter se, vel propter honorem & gradum quem à Deo accepit. Nec nos movere debet quia multi pravi & pauci boni Reges inveniuntur. Frumentum enim in comparatione palearum valde exiguum esse videtur. Sed novit agricola quid faciat de ingenti acervo palearum, & novit Deus qui sunt ejus. Sustinet tamen pravos, ut suorum electorum fidem atque prudentiam per illorum perversitatem exercendo confirmet, & quia de numero eorum multi convertuntur & corriguntur. Sustineamus ergo & nos eos quos esse videmus injustos, & amemus eos quos justos esse videmus. Non tamen dico ut toleremus malos carnali timore, sed Dei amore. Nec dico ut amemus eos expectantes ab eis pro nostro amore carnalem retributionem, aut ut serviamus eis propter commoda temporalia aut propter gloriam temporalem, nec ut ponamus in eis spem nostram; quoniam maledictus est homo qui spem suam ponit in homine. Nec dico ut exhibeamus eis nosmetipsos ministros ad malè faciendum, ut eis placere possimus: quoniam dissipabit Deus ossa eorum qui hominibus placent, sicut psalmista testatur. Sed ut amemus justos quia justi sunt, & toleremus malos caritate illius qui eos nobis æquo judicio prætulit atque præposuit. Legem quippe non implet nisi caritas. Et si nos diabolus per eos occultus impugnat, clamemus illud psalmistæ. *Deus meus, eripe me de manu legem prætereuntis & iniqui, quoniam tu es patientia mea à juventute mea.* Et precemur illum ut misericordiæ suæ dulcedinem instillet in nobis. Etenim, sicut testatur psalmista, custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Et liber sapientiæ dicit: *Multi potentes oppressi sunt valide, & glo-*

riosi traditi sunt in manus exterorum. Et Job: *Apprehendet impium quasi aqua inopia, nocte opprimet eum tempestas, & tollet illum ventus urens.* Denique si per eos, id est, si per pravos Prælatos diabolus nos instigat verbo aut urget tormento ut malum peragamus, mox illis respondeamus, quia obedire Deo oportet magis quàm hominibus. Nec quibuslibet tormentis exuperemur, quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. Proinde movet plerosque quòd justi in hac vita multa patiantur adversa, mali verò magnis prosperitatibus gaudent. Sed de suis tribulationibus exultat Paulus Apostolus dicens: *Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem, & probatio spem. Spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.* Quo spiritu referti vel inebriati quique viri perfecti omnes adversitates mundi hujus propter eum tolerant qui pro eis mori non dedignatus est. Pro eo inquam quod ardenti amore diligitur omnia tolerantur. At impatiens, dum mala quæ ei justè a Deo inferuntur pati renuit, non efficit ut à malis eruatur, sed ut mala graviora patiatur. Nemo enim leges omnipotentis evadit; sed omnis creatura, velit nolit, militat Deo & illius subjacet potestati. Sed boni libera voluntate, sicut boni filii, Deo servire noscuntur, & faciunt quod bonum est. Mali quoque Deo serviunt, sed necessitate; & fit de illis quod justum est. Itaque & de bonis & de malis Deus bene facere consuevit. Verùntamen quicquid ab eo fit, justè fit. Igitur æquius est ut nos ejus sequamur quàm ille nostram sequatur voluntatem; ut eo ipso quo nos ejus sequimur voluntatem, ordinati esse incipiamus. Vnde congruum est ut si quis uspiam est qui duas has de quibus loquimur po-

testates ab invicem per discordiam sejunxit ac separavit, ne negligat agere pœnitentiam, & nequaquam letali & mortiferæ plagæ per pudorem addat tumorem. Nihil enim est infelicius, nihil scelestius, quàm de vulnere quod latere non potest non erubescere & de ligatura ejus erubescere. Satagat inquam qui hoc scelus admisit Deo satisfacere per pœnitentiæ dolorem & per humilitatis gemitum & per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. Non enim præcipitur nobis ut tantummodo cessemus à peccatis; sed & de præteritis, inquit, deprecare Dominum. Omnibus denique peccatoribus pœnitentia necessaria est: quam qui contemnit agere, aut Dei flagello plerunque percutitur, aut morte conteritur. Vnde peccatorem admonet liber sapientiæ dicens: *Fili, ne tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Subitò nempe veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.* Et de pœnitente in libro Iob hoc invenies scriptum: *Si reversus fueris ad omnipotentem, ædificaberis & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Debit tibi pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos: & argentum coacervobitur tibi, & afflues delitiis; & rogabis eum, & exaudiet te. Erit omnipotens contra hostes tuos, & decernens rem, & veniet tibi.* Et paulò pòst: *Qui inclinaverit oculos, ipse salvabitur.* Plura parabam adhuc dicere. Sed ne legentibus tædium ingeram, non placet ampliùs producere librum ac protelare sermonem; maximè cùm super hæc omnia multa in altero libro dixisse me recolo, quæ semel audisse sapienti sufficere debent. *Explicit liber secundus.*

VITA BEATI STEPHANI

ABBATIS MONASTERII OBAZINENSIS IN LEMOVICIBUS,

Scripta ab auctore coætaneo, ejusdem monasterii monacho, & beati Stephani discipulo.

Incipit præfatio in vitam Domni Stephani Abbatis.

LIcèt sanctorum gesta scribendi modò consuetudo non sit, vel potiùs esse desierit, non tamen hoc aliqua alia ratione fieri manifestum est nisi aut inopia relatorum, aut ipsorum raritate sanctorum, qui in tantum jam defecerunt ut vel qui scribant, vel de quibus scribant, pauci vix aut ferè nulli inveniantur. Vnde est exclamatio illa Prophetæ dicentis: *Salvum me, fac, Domine, quoniam defecit sanctus & quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.* Sunt enim adhuc sive fuerunt aliqui sancti occulti, non tantummodò ante Dei oculos vita & actibus refulgentes, & qui in Ecclesia sancti habentur. Sed eorum vita in aliorum exemplum scribi non potuit, vel quia ipsi publicari timentes, maluerunt latere sub modio quàm super candelabrum poni, vel quia non adeo miraculis claruerunt. Quod maximè nunc exigitur ab his qui sanctorum vitas describere volunt. Isti similes videntur lunæ obscuræ seu vetustæ; ex qua nihi apparet in ortu, sed tunc plena coruscat in cœlis. Nam qui in terris gloriosi

apparent, & de cœleſtibus cogitant, lunæ plenæ magis aſſimilantur, quæ totam ſui luminis claritatem exhibet mundo, obſcuritatis nigredinem cœlo. Fuerunt tamen noſtra ætate viri ſancti utriuſque lunæ imaginem præferentes, qui & apud Deum occultè merito ſanctitatis glorioſi fuerunt, & apud homines ſignis & prodigiis mirabiliter effulſerunt. Horum vita dignè ſcribi promeruit, id eſt, ſancti Bernardi Abbatis & ſancti Malachiæ Epiſcopi; prima tribus edita libris; ſequens ab ipſo ſancto Bernardo, tanta elegantia ſenſuum atque dictorum ut nullius priorum vel illuſtrium dictatorum operibus inferior habeatur. Ego autem ut vitam Domni Stephani Obazinenſium patris qualicunque ſtilo deſcriberem, non à me ipſo permotus ſum, ut putatur, ſed dominorum & patrum meorum juſſionibus invitatus, immo compulſus; quibus etſi in tanta re periculoſum fuit parere, periculoſius foret non obedire. Egi autem hoc, non ut ipſe per hæc innoteſcar, ſed ut ſancti viri vita vel converſatio non lateret; quatinus præſentes & ſecuturi ſciant quis vel qualis hic fuerit, qualiter vixerit, qualiterque mundum reliquerit, quantum denique non ſibi ſoli ſed aliis multis profuerit, quàm miranda & præclara opera ſuo tempore perfecerit vel perficienda reliquerit, & ad poſtremum quàm glorioſo ac mirifico obitu de hac vita exierit. Quòd ſi hoc ſtudium noſtrùm à multis fortè deſpiciatur vel etiam reſpuatur, mirandum non erit, præſertim propter operis novitatem & ſcribentis indignitatem. Habet hoc humanus animus ut opus ex auctore conſideret, & vetuſtati magis aſſentiat, nec facilè recipiendam putet ſcripturam quandiu vel qui ſcribunt vel de quibus ſcribunt vixerint ſuper terram. Vnde Iohannes Chryſoſtomus ait: *Sicut viventium animalium carnes non comeduntur niſi fac-*

rint priùs occisa. sic scripta majorum in auctoritatem recepta non sunt nisi post mortem eorum. Inde est quod Dominus invitatis ad cœnam dici præcipiebat: *Tauri mei & altilia occisa sunt, venite ad nuptias.* id est, jam mortui vel occisi sunt per quos vobis scriptura confecta est, ut divini verbi epulas non quasi humanas, sed ut verè divinas, legendo percipiatis. Nec ista dicimus ut quia modò non possumus, saltim post mortem recipiendi simus; sed quia quosdam super his mussitasse comperimus, dicentes non debuisse à nobis ista describi, vel quia indigni vel imperiti sumus, vel quia is de quo loquimur nondum est inter sanctos canonizatus; cùm legamus plures sanctorum, quorum vitæ magna ex parte descriptæ fuerunt antequam ipsi obirent. His & aliis simili modo quærentibus nihil aliud respondemus, nisi hoc tantùm, quia si Deus voluerit, hoc opus manebit, & si noluerit, non manebit. Credimus autem & indubitanter speramus quia manens manebit & proficiet, donante Deo, tam ad ejus de quo loquimur laudem quàm ad multorum ædificationem. *Explicit præfatio.* LIB. I.

INCIPIT VITA EJUSDEM.

I. Igitur Stephanus Aquitanica regione, territorio Lemovico, oriundus fuit, parentibus inter suos honestis & longa prosapia Christianis; cujus pater æquè Stephanus, mater Gauberta dicta est. Qui quidem parentes nec nimium locupletes, nec admodum pauperes, sufficientia vitæ satis habebant, & per cetera quoque bona probabiles, hunc Deo dilectum non tam sibi quàm Ecclesiæ Dei necessarium genuerunt. Fertur ejus genitrici visio per noctem ostensa, cùm eum prægnans utero tumescente gestaret, quòd quasi agnum in loco filii

LIB. I. peperisset, cui adulto magnus ovium grex tradebatur. Quod dum quidam viro Dei sancto narraret, audivit ab eo quòd talem ipsa filium generaret cui multus à Christo animarum populus crederetur cœlesti magisterio informandus. Dicunt tamen alii a prædicta femina, non regnum, sed catulum album visum fuisse, sicut legitur de sancto Bernardo. Vtrumque tamen in significatione verum apparuit; quia & agnus fuit innocentiæ puritate, catulus, immo canis non mutus, in custodia gregum, id est, animarum jugi sollicitudine. Nam quantos pro Domino & grege sibi commisso latratus dederit non est nostrum evoluere, quia ad alia festinamus. Itaque natus & adultus, præceptoribus traditur, ut in schola Ecclesiæ litteris sacris imbueretur; quibus non mediocriter institutus, in brevi horum plenè scientiam attigit, earum scilicet scripturarum quæ vel ad divinum cultum vel ad ædificationem pertinent animarum. Cùm enim ad majorem pervenisset ætatem, patre jam defuncto, totius domus curam suscepit, matremque & fratres atque sorores seu omnem familiam strenuè gubernabat & cum disciplina regebat; sed plus studiosè agebat curam pauperum quam parentum, quia melior illum causa urgebat. Nam ad illud humanitate, ad istud misericordia trahebatur & spe retributionis æternæ. Erat pater orphanorum, nutritor pauperum, susceptor peregrinorum, & pius consolator viduarum. Manus ejus plus ad dandum quàm ad suscipiendum erant porrectæ, ut impleret illud Psalmistæ: *Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in seculum seculi.* Castum, sobrium, ac benignum, omnibusque affabilem & munificum se exhibebat; ita ut cuncti circumquaque positi illius industriam ac nimiam prudentiam mirarentur. Atta-

men adhuc venationibus & quibusdam secularibus magis inserviebat; eratque cultus vestibus, cum tamen cultior moribus haberetur. Quod quidem prius pro cavenda inani gloria, ad occultandum cordis propositum ostentabat, & ne alii de illo plus quàm ipse de se existimarent.

II. Postquam autem largiente Deo sacerdotalis ordinis gratia sublimatus est, secularem vitam funditus deseruit, & quam priùs mente despexerat, opere moribusque ei renuntiavit. Iam risus & illæ quondam nugæ convertuntur in luctum, & gaudium in mœrorem; venationes ferarum in capturam transeunt animarum; jam pretiosarum vestium cultus deponitur, & dulcium escarum despicitur apparatus. Nam pro molli indumento cilicium intrinsecus ad carnem gestabat, & pro suavi cibo panem suum cum lachrymis & potum cum fletu percipiebat. Denique tanta corpus suum austeritate tractabat ut iam frigore quàm inedia penè illud necaret. Siquidem media hyeme, quando gelu & frigore cuncta constringebantur, securi glaciem effringebat, ibique usque ad cervicem demersus tamdiu perdurabat donec interiora ejus vis algoris altiùs penetraret, dicens quodam modo cum Psalmista: *Quia factus sum sicut uter in pruina, justificationes tuas non sum oblitus.* Erat in jejuniis præcipuus, in vigiliis assiduus, in orationibus promptus; quas non compositio verborum; sed lachrymarum devotio divinis auribus offerebat. Sermo ejus sale conditus & caritate erat ignitus, auditoribus divini amoris incendium & sapientiæ condimentum infundens. Tanta docendi gratia ei à Domino data fuerat ut audiendi verbum ex ore ejus nulla unquam satietas sequeretur. Quòd si illo absente aliquis in Ecclesia loqueretur, velut rusticanus à populo spernebatur propter illius ad-

LIB. I. mirabilem & ſpiritu ferventem doctrinam. Nec immeritò. Nam quod ore docebat, operibus commendabat, & ſermones rectiſſimos vita non inferior illuſtrabat. Divinis officiis multùm pervigil & indefeſſus aſtabat, nullis curis, nullis occupationibus proprium intermittens curſum, niſi gravi infirmitate aut inevitabili cauſa detineretur. In his verò rebus quæ ad altaris propriè miniſterium pertinent, hoc eſt, vaſis ſacris vel veſtibus ſeu quibuſlibet ornamentis, in Eccleſiis in quibus miniſtrabat tantam diligentiam impendebat ut ex hoc in ceteris admirabilis & ubique irreprehenſibilis appareret. Sicut in militia aut in aliqua arte ita nonnulli inſtructi ac periti habentur ut inde magiſtri meritò cenſeantur, ſic iſte in cultu altaris & totius honeſtatis ac munditiæ magiſter & prævius habebatur. Erat aſſiduus in lectione divinarum ſcripturarum, maximè his qui evangelicas paginas expoſuerunt; unde tam ſibi legendo quàm aliis prædicando æternam provideret ſalutem. Cùmque ibi multa de contemptu mundi & gloria futuri ſeculi reperiret, valde accendebatur mens ejus ad deſpectum præſentium & deſiderium futurorum, dicens quodammodo cum Propheta: *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* vel iterum: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando conſolaberis me.* Talibus deſideriis inflammatus, quotidie abrenuntiare ſeculo diſponebat; ut terrenis curis abjectis, pauperem Chriſtum pauper ipſe ac nudus expedito greſſu continuò ſequeretur. Sed ne hoc temerè & abſque conſilio facere videretur, quendam adiit religioſum virum atque ſanctiſſimum, Stephanum cognomento de Mercurio, qui fuerat diſcipulus ſancti Roberti, utpote ab ipſo nutritus, cujus fama ſanctitatis in tota illa regione celebris habebatur. Ad hunc cùm veniſſet, ei-

que suæ mentis propositum indicasset, non de voto diffidens, sed consilium quærens, ita venerabilis senior illi respondit. Oportet, carissime, ut desiderium tibi divinitus inspiratum diù non protrahas, neque differas de die in diem, sciens quia semper nocuit differre paratis; quin potiùs ut mente conceperas, abjectis mundi curis, Christi vestigia felici cursu insequere, ut tuo exemplo multi convertantur ad Deum. Hoc responso tamquam divino fretus oraculo, lætus ad propria remeavit. Habebat autem in hoc proposito socium & sodalem quendam Petrum nomine, miræ simplicitatis virum, qui & ipse Presbyter nuper fuerat ordinatus. Huic soli sui cordis secreta commiserat, tali conditione, ut pariter seculo renuntiantes, religionis sanctæ habitum incunctanter arriperent, & in eò usque ad finem vitæ perseverarent. Exinde festinabant viri sancti quod Deo voverant adimplere; quò mundi hujus nexibus absoluti, libero & absoluto gressu viam salutis incederent, ut ad Christum pariter pervenirent.

III. Igitur paucis interpositis diebus, hebdomada prima quadragesimæ, quando cineres dari solent, feria quinta, convocatis affinium turbis ultimum vale facturi, sollemne eis convivium præbuerunt, & quicquid de substantia superfuit pauperibus diviserunt. Sequentem verò noctem vigiliis & orationibus pervigilem ducunt, obsecrantes Dei clementiam ut vota sua, quæ præveniendo eorum cordibus aspirarat, etiam adjuvando prosequeretur. Deinde religiosa veste se induentes, mox antequam illucesceret, nativo solo relicto, nudis pedibus quasi ad exilium ire cœperunt. Erat quidam illis in partibus eremita Bertrannus nomine, instituendis animabus curam gerens, habens & ipse paucos discipulos illius magisterio ad-

LIB. I. hærentes. Quem cùm expetiſſent, decem tantùm menſes cum eo fecerunt, non tædium paſſi, ſed magis probati, quò non retro irent, ſed fortiora appeterent & viciniora ſaluti. Siquidem tali ad eum conditione venerant, ut ſi cum eo tantillo hoc ſpatio non convenirent, liberi & abſque querela ad alia demigrarent. Egreſſi inde luſtrabant circumquaque religioſa loca, ſic ubi perfectiori inſtituto, tantò perfectiùs quantò & fortiùs Deo pro voto famularentur. Necdum enim in his regionibus adeo religionis hujus ordo florebat. Sed Deus omnipotens noluit eos tunc alicujus magiſterio ſubdi, ut quod de beato viro prædeſtinaverat adimpleret.

IV. Procedens ergo vir Dei unà cum venerabili ſocio, luſtrata undique regione, tandem ſaltum Obazinenſem experiit, dictum, ut credo, ab opacitate ſilvarum & veprium denſitate quibus ex omni parte veſtiebatur. Qui locus, præter denſitatem ſilvarum, præruptis hinc inde ſcopulis cingebatur, quodam fluvio Correzia nuncupato inferiùs decurrente, qui non parvam loco præſtare videtur amœnitatem. Ad hunc locum pervenientes beati viri die paraſceve quod eſt ante Paſcha, nudis, ut erant, pedibus ejus interiora inpavidi penetrarunt. Erat haut procul modica planities inter convalles depreſſa, ſed dumorum ac veprium vaſtitate condenſa, parvo rivulo per medium defluente; in quam poſt multos viarum anfractus & devexos circuitus, per concava vallium & montium prærupta ingreſſi, ipſo & ſequenti die abſque cibo aut alicujus ſolatio ibi manſerunt. Tertia die, quæ eſt dominicæ reſurrectionis, ad vicinam Eccleſiam perrexerunt; & acceptis mutuo calciamentis, unus eorum Miſſam cantavit & ſocium communicavit. Quo peracto, redditis calciamentis, cùm nullus

eos ad prandium invitaret, non absque mœstitia ad metatum redire cœperunt. Cùmque montis juga paulatim conscenderent, & in summitate ejus labore inediaque vexati paulatim requiescerent, matrona quædam ex vicino rure qui Pauliacus dicitur ad eos accessit, deferens eis dimidiam tortam panis & vas lactis; quæ ipsi cum tanto gaudio susceperunt ut testaretur postmodum vir sanctus nihil se in vita sua, quantum ad cibum, desiderabilius percepisse. Ad metatum ergo reversi, & cibo illo refecti, cùm à nullo adhuc vel qui essent vel ubi essent agnoscerentur, multos ibi dies absque humano cibo fecerunt, exceptis herbarum radicibus vel quicquid in eremo reperiri posset. Sed cùm misericors Deus & eorum ærumnas solari vellet & exemplo illorum alios circumpositos informare, tali eos modo in notitiam hominum voluit devenire. Dum quadam die paterfamilias qui in vicino degebat ad Ecclesiam pergeret, venit ei in mentem inspirante Deo, ut pauperibus ibi degentibus alimenta deferret. Cùmque ibi se pergere existimaret, repente via perdita quasi errando ad eundem pervenit locum; nec tamen errore viam perdiderat, qui illo ductore agebatur qui quondam Presbyterum ad beatum Benedictum in paschali transmisit solemnitate. Videns itaque prædictus vir ignotas in religioso habitu personas sedere, primò quidem miratus est, ac deinde miseratus, alimonias quas ferebat eis porrexit, quibus ipsi & sequenti die sustentati sunt. Nec multò pòst a pastoribus reperti, dùm ab eis per vicina loca divulgarentur, multi ad visitandum eos venire cœperunt; qui cùm eis alimenta deferrent corporis, ab eorum ore alimenta referebant vitæ, quamvis timerent ex præcedentibus ne ibi diù perseverarent. LIB. I.

V. Quidam namque pseudochorita olim illuc advenerat; qui ibi manere velle se simulans, casu-

lam ad modum oratorij ædificavit. Cùmque ei multa populus offerret, libenter accipiebat, & quæ absumere non poterat, in pecunias redigebat. Deinde venientibus ad se diem indixit, quo quasi ad Missarum nova sollemnia unanimiter convenirent. Nocte verò quæ prædictam diem præcedebat, nescio quid opinatus, assumptis omnibus quæ habebat, subitò nusquam comparuit. Ex cujus repentino discessu & qui convenerant & qui audierant irrisi pariter & offensi, duriores ad istos esse cœperunt, æstimantes eos simili modo facturos. Vnde ab eis neglecti, tantam famis injuriam sustinebant ut etiam arborum teneritudines & quæque virentia avidè carperent & pro suavi cibo sibi apponerent. Potus aqua erat permodica; quam fragmine testæ haurientes, naturæ satisfaciebant. Etenim ipsam testam multis diebus in usum habuerunt. Stratum dura humus excipiebat, in quam exhausta jejuniis membra collidenda potiùs quam quietura jactabant. Ac ne pulvilli quoque deessent, duros lapides capiti supponebant, qui & somnum arcerent & mollitiem summoverent. Vestimenta carni tamdiu adhærebant quandiu sordium aut pediculorum nimietas eas mutare compelleret. Tunc exuentes ea, super ignem excutiebant, aut in aquam mittebant. Quibus lotis & parumper expressis, ita eis denuo vestiebantur ut corpore madefacto & gelido vestimento, tam pondere quàm frigore penè consumerentur. Quod maximè hyemis tempore faciebant, quando nulla erat lavandi necessitas, sed sola cruciandi voluntas. Sed cùm hæc non sufficerent, loricam sibi pater Stephanus coaptavit; quam multis annis occultè ad carnem gestavit, donec vetustate consumpta, paulatim scissa est. Taliter se bonus athleta in carne pro Christo damnaverat, ut ejus spiritus in die Domini salvaretur.

Construxit autem juxta prædictam arborem parvum ex lignis tugurium vili tegmine coopertum, in quo die ac nocte unà cum venerabili socio continuis orationibus & psalmorum decantationibus insistebat; ubi cùm post modicam quietem, qua fessos paululùm recreabant artus, ad divinas laudes consurgerent, mox ut se viderunt somno gravari, arreptis virgarum manipulis, nudatisque lateribus, vapulabant & vicissim se verberabant. Sic caro exhausta jejuniis & vigiliarum ac laborum pondere fatigata diutino quoque verbere sulcabatur; ut per hoc in servitutem redacta, non carnales sed spirituales fructus proferret. Vnde & Apostolus de semetipso dicebat: *Castigo corpus meum & in servitutem redigo, ne cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Quod qualiter iste fecerit manifestum dabatur indicium cùm sancta illiùs facies exarata rugis & jejuniorum pallore confecta rarissimos ac tenues germinaret pilos. Sed & capilli capitis ejus in suo statu manentes, nec in senectute mutati sunt, ut aut calviciem contraherent aut candorem; ita ut juvenis putaretur, nisi rugæ ipsius, ut scriptum est, testimonium illi darent.

VII. Post hæc, superiùs memoratus socius ejus communi assensu Lemovicam perrexit ad urbem, adjuncto sibi Clerico Bernardo nomine, qui nuper ad eos convenerat, quique postmodum relictis omnibus in eodem loco conversus est, in quo usque ad finem vitæ religiosè conversatus est, & felici obitu consummatus; cujus relatione de beati viri actibus multa addidici; quia & in seculo familiaris illi fuit, & in religione usque ad illius obitum inseparabiliter ei adhæsit. Pervenientes ad urbem, Episcopo tunc Eustorgio colloquuti sunt, diligenter ei causam suam & propositum beati viri aperientes. Qui benedicens eis, crucem quam ei

 detulerant consecravit, eisque cum aqua à se benedicta tradidit, dans potestatem Missam celebrandi & monasterium construendi; ita duntaxat ut morem à patribus traditum per omnia sequerentur. His auditis sive acceptis, ad patrem suum cum gaudio sunt reversi. Qui mox acceptis quæ detulerant, habitationem suam in ulteriorem rivuli ipsius partem promovit. Vnde noxia & inutilia quæque succidens, ad instar monasterii domos ædificavit, hoc est, oratorium, dormitorium, refectorium, coquinam, & in medio eorum claustrum, omnibus his vix unius haut magnæ domus spatium occupantibus. Iam enim aliquanti ad Deum conversi illius discipulatui inhærebant, & disciplinæ jugo subjecti arduam nimis ac rigidam cum eo conversationem ducebant; ideoque pauci erant qui eos imitarentur, nisi hostes propriæ carnis effecti de præsenti vita non cogitarent. Sanè quod Dei erat recipientes, & quod mundanum repudiantes, canonicam regulam in officiis, & in proposito eremiticam vitam ducebant. Canonici etsi regulariter Deo canunt, est eis ex accuratis cibis lauta & copiosa refectio, ac diuturna quies, labor manuum aut nullus aut minimus. Quòd vir sanctus multùm abhorrens, ita statuerat, ut totius diei spatium in operibus manuum expenderetur, excepto quod aut lectio aut laus sibi vendicabat divina. Sicque ad vesperam modico cibo refecti, incumbente jam nocte paululùm quiescebant usquequo surgerent ad matutinorum officia persolvenda; quibus vigilias beatæ Mariæ & omnium sanctorum adjungentes, necnon etiam ordinem défunctorum cum familiaribus psalmis, non minimum noctis spatium insumebant. Sed & illud quod post vigilias intervallum restabat non quieti aut somno deputabatur, sed peculiaribus orationibus aut operibus manuum inserviebat. Nam

quæcumque

quæcumque domui necessaria erant, & sedendo cum lumine fieri poterant, non in die sed in nocte fiebant; quia tunc majoribus laboribus occupati erant. Post primam dictis septem psalmis, cum letania prostratis, statim sequebatur Missa, nisi, quod sæpe eveniebat, calciamenta deessent. Qua cantata, mox egrediebantur ad opera manuum, viro Dei nonnunquam intra monasterium residente. In quo spatio quis æstimare sufficiat quibus lachrymis quibusve gemitibus ac suspiriis ferventi desiderio satisfaciebat, cùm solus existens nec testem nec arbitrum formidaret. Et quis eum æstimet tunc somno aut quieti vacasse, quæ ipsius modicæ quietis impatiens nocturna tempora orando & psallendo præveniebat? Sed hæc ideo ad plenum exponere recusamus; ne quia in occulto gesta sunt, opinata magis quam cognita scripsisse inveniamur. Vnde his omissis, ad ea quæ nota sunt potiùs veniamus. LIB. I.

VIII. Cùm absentibus fratribus domi remaneret, non solùm his quæ diximus studiosè vacabat, sed & coquinæ officium non segniter peragens, quæ ad refectionem necessaria videbantur diligentiùs procurabat. Ipse pulmenta colligebat & præparabat, ipse ligna deferebat & incidebat, & aquam propriis humeris bajulabat. Tunc demum accenso igne, olera sive legumina diligenter coquebat & fratribus apponebat, ac circa refectionem eorum ut Martha sollicitè satagebat. Refectione peracta, collectis ac mundatis vasis, si quid ex pulmentis superérat, pauperibus, si adessent distribuebat, aut si fortè deessent, pulmentis iterum inserendum diligentiùs recondebat. quod sequaces ejus multo tempore tenuerunt, ut quóties pauperes deesse contingeret, quicquid de pulmentis vel panibus superesset fratribus denuo apponeretur, non avaritiæ causa, sed humilitatis, ac ne quid de his utpote sanctificatis, per negligentiam deperiret.

IX Indisciplinationes & transgressiones suorum, maxime juvenum ac puerorum, tam districtè coërcebat vel arguebat ut videntibus terror incuteretur. Tanta erat disciplinæ censura ut vel paululùm oculos erexisse, vel modicùm subrisisse, vel quippiam sine præcepto egisse, districta plecteretur animadversione. Statuti termini erant, quos præteriri illicitum erat, nisi aut jussio aut indictus labor urgeret. Silentium ingens erat apud eos die ac nocte, non tantùm in claustro, sed ubicunque aliquid studii ac laboris exerceretur. Quod prioribus annis tam rigidè observabant ut nec salutati resalutarent, nec interrogati aliquid responderent, sed tamquam muti & officio linguæ privati nullam cum iter agentibus & se interrogantibus confabulationem haberent. Denique cùm multi ad eos visitationis gratia convenirent, & redeuntes, a suis interrogarentur de his qui vel quales existerent, aut quod institutum vitæ eorum, vel quis magister illorum, respondebant: Hominum illorum non facilè sciri conversatio potest, cùm tanto silentio obtegantur ut non solùm verbo sed nec voce aliquatenus audiantur; sed tamen oribus silentibus, opera non tacent, quæ auctore Deo ipsorum religiositati evidens testimonium reddunt. Est autem unus inter eos qui ceteris præest, cujus magisterio edocti & informati exemplo ita refulgent. Sermo ejus quasi ignis ardens ita audientium mentes accendit & tanto amore inebriat ut manente personarum proprietate, alii quodammodo ex aliis efficiantur & vitæ eorum morumque qualitas immutetur. Sed & habitus ejus & incessus vel cuncta quæ agit quasi quidam sermo sunt, nihilque aliud indicant quam vitæ ordinem morumque & actuum disciplinam. Vnde mirum non est tales esse discipulos qui talem habent magistrum, qui eos & absque verbo sufficienter potest docere. Talia de

talibus non quidem omnes dicere poterant, sed quos sapientia & bonitas inflammabat; quia bona nec de bonis quidem mali dicere possunt, quia aut nolunt aut nequeunt. Hujusmodi fama præcurrente, ad Christi militiam plurimi convertebantur, & depositis seculi pompis, arduam conversationem ac durum propositum subire non metuebant. Noverant angustam esse viam quæ ducit ad vitam & paucos qui vadunt per eam; & rursum latam & spatiosam quæ ducit ad perditionem & multos incedentes per eam; ideoque satius ducebant salvari cum paucis quam cum pereuntium multitudine reprobari.

X. Cùm autem locus ille & advenientiùm & ibi commanentium multitudine repleretur, cogitare cœpit pater Stephanus quo in loco eos aptè constituere posset. Mordebatur tamen & vehementiùs angebatur mens ejus solitudinis cupiditate, curarum impatiens, quas se ex multorum gubernatione perpeti metuebat. Neque enim ad hoc prædictum locum expetierat ut multas hominum turbas inibi congregaret, sed ut solitariè degens, quò secretiùs, eo liberiùs Deo vacaret & licentiùs carnem excruciaret, cùm nullius timeret laudem vel prohibitionem. Multas enim carnis afflictiones, quas sibi ipsi propriè ingerebat, accedente tempore, aliorum monitis vel precibus intermittere est compulsus; qui cùm aliter hoc obtinere non possent, mox quæ ab illo ferebantur & ipsi agebant; sicque illis non sibi parcendo, instituta gravia pauluùm remittebat. Propter quod frequenter socium alloquens suadere nitebatur ut ad Sarracenos pergerent, si forté aliquos ex eis prædicando convertere aut ipsi ab eis non credentibus pro Christo occidi possent. Quod venerabilis ejus socius quantis poterat monitis dissuadebat, dicens melius esse eos qui jam crediderant

LIB. I. à pravis suis actibus verbo & exemplo convertere quàm in his qui nondum crediderant, & fortè ad vitam prædestinati non erant, infructuosè laborare. Deus enim omnipotens, cujus providentia in sui dispositione non fallitur, prædestinato & suo tempore præsentato pastori incognitum præparaverat gregem, ut & ipse diceret cum Propheta: *Populus quem non cognovi servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi*. Et iterum: *Ecce ego & pueri mei, quos mihi dedit Deus*. Sed & civitatem suam Christus non in imo sed in alto ædificare volens, (sicut ipse dicit: *Non potest civitas abscondi supra montem posita*) eum de inferioribus ad superiora scandere fecit, ut ascendens de virtute in virtutem, videret Deum deorum in Sion.

XI. Denique ipsius nemoris spatia perlustrans, cùm ad superiora montis qui ad orientem prominebat ociùs pervenisset, reperit promontorium quoddam ita positum ut ascendentibus ac descendentibus per ipsum montem pervium esset; in quo loco vocatis fratribus, ad instar priorum habitacula ædificavit & numero & spatio modicùm ampliora. Cùmque & ipsa rursum habitantium multitudine replerentur, interiores partes exteriùs ponebantur, & exteriores interiùs remanebant; & sic ampliata habitacula copiosiorem fratrum numerum capiebant. Hoc bis vel ter factum fuisse dinoscitur, donec tandem ad hunc qui nunc cernitur statum perducta sunt. in quibus tamen ædificiis motus diabolus multis ea machinationibus destruere nitebatur.

XII. Quadam die artificem quendam lignarium, quem ipse olim pauperem vidi, qui tectum oratorii quod ædificabat tabulis ligneis intrinsecus vestiebat, in similitudine nigrorum hominum est adgressus. Idem tunc vir vespertina hora ferramenta sua recolligens domum redire volebat, quem is qui ceteris

eminentior & truculentior erat ita affatur: Quis tu, inquit, es? & quid hoc in loco agis? Respondit ille, religiosorum jussione, qui in hac silva manent, prædictum opus se exercere cùm esset lignorum artifex & mercede conductus. Cui diabolus, Non ut tu ais ita est; sed sunt irreligiosi atque perversi, simulatores & callidi, qui idcirco huc venerunt ut hominum captantes laudem, multis possessionibus ac divitiis accumulentur; quin potiùs acquiesce consiliis nostris, & cuncta quæ hic constructa sunt igne succende, ne amplius humanam quærentes laudem simplices quosque decipiant. Ad hæc vir ille respondit: Nunc cognovi vos malignos & omni malitia plenos ac filios diaboli, qui vias sanctorum rectas tanta malignitate subvertere nitimini; propter quod non adquiescam diabolico vestro consilio, sed sanctorum jussis meliùs quàm cœpi parebo, & in eorum obsequiis devotior permanebo. Hæc dicens, ascensa scala tectum subire volebat, ferramenta sua ibi repositurus. Tunc maligni spiritus nimio furore succensi de scala eum præcipitaverunt, & tantis verberibus affecerunt ut totus lividus ac turgens jaceret, capite graviter colliso. Demum tandem paululùm recuperato flatu surrexit, & incumbente jam nocte ad hospitium cum multo labore pervenit clamans & dicens: Heu me, heu me miserum & infelicem! Cujus vocibus permoti fratres citiùs cum viro Dei accurrerunt; & invenientes eum à dæmonibus tam crudeli cæde mactatum & quasi amentem effectum, in stratum eum reponunt; ubi aqua benedicta aspersus, & dominica cruce signatus, orationibus quoque servorum Dei corroboratus, imposita sibi manu viri Dei, paucis diebus integram membrorum omnium adeptus est sospitatem. Quod ideo hic commemorandum existimavi ut agnoscatur quantæ laudis istæ vir fuerit, quem LIB. I.

LIB. I. dæmones, dum vituperare nituntur, ampliùs prædicabant.

XIII. Nam cùm in hac eremo primùm habitare cœpisset, tanta eum instantia diabolus persequebatur ut nec per noctem quiescere ei liceret. Vnde & ejus clamoribus exciti fratres, stratis exiliebant, & orationibus ac vigiliis totam ferè noctem insomnem ducebant. Cùmque iterum maligni spiritus impetum adesse sentiret, arreptis spiritualibus armis, oculis etiam ac manibus in cœlum porrectis, expugnantes se fortiter debellabat, cum fiducia clamans & dicens: *Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me; apprehende arma & scutum & exurge in adjutorium mihi.* & cetera. Metuebat diabolus, quod postea evenit, ne ejus exemplo ipsa deserta monachorum stiparentur choris, & ipse, amissis quos ceperat, in solitudine remaneret, impleto quod per Isaiam olim prædictum est: *Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium; germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans; gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron: ipsi videbunt gloriam Domini & decorem Dei nostri.*

XIV. Reædificatis igitur monasterii officinis, continuò vir Dei illuc cum fratribus ex priori loco migravit, & locum ipsum Obazinam vocari decrevit. Tunc orta est contentio inter domnum Stephanum & venerabilem ejus socium, quis eorum fratres susciperet ad regendum; nec tamen, ut multi modò faciunt, sibimet arrogando, sed honore invicem prævenienndo, & se ipsos alterutrum supponendo; humilitatis causa certabant. Nam cùm illucusque patri Stephano omnes obtemperarent, tamen ipse reminiscens illius qui non suam, sed ejus à quo missus est, venit facere voluntatem, nolebat tantæ humilitatis sublimitate fraudari, malens ipse alterius

facere voluntatem quam suam aliis imperare. Ergo LIB. I.
dum alter alterum sibi præferri vellet, & neuter alio se præponi æquanimiter ferret, orta inter eos dissensio sedari non potuit donec in præsentiam Legati Carnotensis Episcopi, qui illis in partibus tunc morabatur, uterque adductus est. Sed & ibi in unam non valebant venire sententiam, dum hic illum litteris doctiorem, ille hunc in omnibus sapientiorem, vita & moribus splendidiorem, regendis quoque aliis aptiorem pronuntiaret. Tunc venerabilis Legatus, utriusque qualitatibus diligentiùs perscrutatis, altercationi finem imposuit, & domno Stephano prioratus officium & subditarum curam animarum præcipiendo commisit.

XV. Exinde Prior effectus, eadem qua priùs vitæ morumque qualitate & ipse vixit & alios vivere docuit. Eadem vigiliarum & orationum observantia, idem psalmorum diurnorum ac nocturnorum cursus, idem silentium ubique & in omnibus servabatur, jejuniorum consuetudo & refectionis mensura eadem permanebat, nisi quod tunc majori quam priùs harum rerum ubertate pollebant. Videntes namque vicini illorum veram probatamque religionem & firmam stabilitatem, tanta deferebant ut cuncta expendere non valentes, prope jam esset ut dicerent quia plus offert populus quam necessarium est; & tamen servi Dei, prioris paupertatis non immemores, nequaquam vetera novis supervenientibus proiciebant, sed muscida ac vetustiora prius sumebant, & hoc usque ad competentem mensuram quod faciebant, non avaritiæ consulentes, sed humilitati, gulæ etiam in hoc appetitum frænantes, ut palatus in his amaricatus ab immoderato escarum desiderio arceretur. Cuncta quæ dabantur statera ponderabantur, aut tanta æqualitate inter eos partiebantur ut nemo amplius aut mi-

nus se habere gloriaretur vel etiam murmuraret. Nullus nisi in die dominico jejunium solvere tam æstate quàm hyeme præsumebat, nisi aut juvenili ætate aut gravi infirmitate detineretur. Is autem qui hoc statuerat, his non contentus diebus, etiam dominicis jejunabat, donec tandem majorum consilio tam ipsos quàm quinquaginta dies post Pascha ad prandia revocavit. Nam de dominicis quidem diebus facilè adquievit; de quinquaginta vinci non potuit, donec monachus est effectus. Tantus eum abstinentiæ fervor accenderat & tanta austeritate se ipsum aliosque tractabatur conversationis ejus asperitas vix posset ab aliquo tolerari, nisi Christi Domini adjutorio fulciretur. Sed in hoc crudelis nequaquam existens, quod subtrahebat carni, animæ conferebat, & corporeum detrimentum spiritali commodo recompensabat. Labor manuum tam illi quam fratribus assiduus erat & solito gravior, quibus nec totius diei spatium ad hoc sufficiebat; propter quod ipsam plerunque refectionem usque in vesperam differebant, ne ejus intuitu ex diurnis operibus aliquid minueretur. Finito completorio hyemis tempore, quando longiores erant noctes, omnes in unum congregati tamdiu statuto operi intendebant quousque psalterij medietatem persolverent; ubi tunc facta oratione, finem præfato operi imponentes, dormitum pergebant. Providebatur omnino ne aut lectio refectioni aut labori manuum psalmi deessent. Diurno tempore rurale opus non segniter exercebant, terram ligonibus exercentes, infructuosarum arborum & spinarum ac veprium densitatem penitùs succidentes ad locorum seu hortorum spatia dilatanda; sed & habitacula ipsi sibimet construebant, lapides ex monte præcisos malleis confringentes, & ad ædificationis locum propriis humeris deportantes. Eratque mirum videre lapides præ-

grandes, qui à multis hominibus ferri nequibant, à quatuor fratribus deportari, & tam agiliter incedere ut nullum onus ferre se existimarent. His & hujusmodi laboribus quamvis omnes pro posse insisterent, illi maxime qui alacritate & viribus corporis præminebant. Nam imbecilliores corpore, & qui ejus artis erant, scribendis potiùs libris aut minoribus operibus occupati erant. Et cùm talibus ac tantis laboribus incessanter quidem fatigarentur, nec jejuniorum aliquid minuebatur, nec ciborum quippiam augebatur; sed sic caro exercebatur laboribus ut nec meliori nec largiori cibo aliquatenus foveretur. Sicut Pharao filios Israël affligere noverat, & adjuvare non noverat, sic horum magister eodem modo, sed non eadem intentione, agebat, & modico cibo suos contentos esse volebat, & magnum imperabat laborem, ut carnem affligeret & animam roboraret. Nam Pharao carnem è diverso in feminis nutriebat, & in masculis spiritum enecabat. LIB. I.

XVI. Erat hic vir strenuus in disciplina, & in corrigendis delinquentium culpis multùm severus. Vt enim superiùs diximus, si quis in Ecclesia paululùm oculos erexisset, vel modicùm subrisisset, vel leviter dormitaret, vel librum tenens negligenter cadere sineret, aut sonum aliquem per negligentiam faceret, vel progressiùs aut inconcinniùs psalleret, aut inordinatum motum aliquem exhiberet, continuò aut virgam accipiebat in capite aut palmam in facie, ita ut sonus percussionis omnium auribus resultaret, quod maximè pueris minori ætati impendebatur, ut & ipsi corigerentur & ceteri terrerentur. Quidam ex honoratis novitius dum in Ecclesia librum teneret, & socium juxta se positum advocans, quædam ei in ipso libro digito demonstraret, aspiciens hoc vir sanctus in personam noluit vindicare; sed arrepto libro de

manu ejus, in conſpectu omnium ad formam confregit, & ita rediit in locum ſuum. Vnde tantus ceteris metus incuſſus eſt ut vix pro neceſſitate librum in choro aliquis aperire auderet. Hæc autem diſciplina tunc maximè viguit quando velut læto principio floreſcebat, cùm eſſent & numero pauciores & vita perfectiores. Cùmque nulla alicujus ordinis lex poſita haberetur, inſtituta magiſtri pro lege erant; quæ nihil aliud quàm humilitatem, obedientiam, paupertatem, ac diſciplinam, & ſuper hæc, caritatem continuam edocebant. Hæc erat tunc beati viri vera ſanaque doctrina, quæ privatim & publicè ſibi adhærentibus ingerebat. Hæc lex tunc promulgabatur, & Phariſaicæ traditiones non curabantur. At nos licantes culicem & glutientes camelum, dum mentam, rutam, & omne olus decimare ſatagimus, juſtitiam fidemque contemnimus: quia dum minima quæque prætendimus, majora negligimus; ſed & diuturna temporis longinquitate laſſati, & cohabitantium multitudine prægravati, à priſtino vigore defecimus, & remiſſiùs nos negligentiùſque tractamus; dumque infirmis condeſcendere volumus, eorum potiùs negligentiam ſectari quàm eos ad perfectionem trahere feſtinamus. Quæ neceſſitas eo tempore non extabat, cùm & hi qui tunc erant perfectiores eſſent, & qui eos perturbaret aut rarus aut nullus exiſteret.

XVII. Ad capitulum fratres quotidie poſt primam vel Miſſam conveniebant; in quo reſidente Priore, finita lectione, vel quæcunque ex more ibi dicuntur, mox de inſtitutis, de diſciplina, de ordine tractabatur; & quicquid erat ſiniſtrum, opportunè corrigebatur. Tunc ſi quis in aliquo culpabilem ſe noſſet, aut ipſe per ſe ſatisfaciebat, aut clamatus ab alio, ad judicium veniebat [illegible]

quasi divino examini astans, pro modo culpæ pœnitentiam accipiebat, ut quantò ampliùs vel minùs peccasset, tanto majus vel minus judicium sustineret. Is autem qui culpam suam defendendo exaggerasset, acriùs castigabatur, etsi minus fortè peccasset. Nam qui devotè, nec invitus, sed sponte satisfaciebat, minus corrigebatur, quamquam graviùs deliquisset. Si quis verberandus esset, mox exuto eo, quinquagesimus incipiebatur psalmus, ut ad singulos versus singulos ictus acciperet; quòd si major esset culpa, ampliores psalmi apponebantur, ut ampliori verbere sulcaretur. In die verò cœnæ dominicæ, quæ misericordia plena est, generali supplicatione ab universis venia petebatur; ut quicquid per totius anni circulum deliquissent, hac sacra & sollemni indulgentia deleretur. Tunc venerabilis senior totus lachrymis perfusus, & peccata sua ante oculos sibi reducens, confisus de Dei misericordia, & sibi & aliis indulgentiam tribuebat, & peccatorum vincula in Dei verbo laxabat, O quanta ibi lachrymarum flumina profundebantur & quanti gemitus, quantaque suspiria cordis emittebantur, cùm nullus ibi tam ferreum pectus haberet qui non ad fletus compungeretur! Quis ibi tunc deesse crederet spiritum sanctum, in quo fit remissio peccatorum? Sanè cùm aliquem, exigentibus culpis, graviùs solito verberasset, mox se ad perferenda similia præparabat, & ab uno vel ab omnibus se flagellari præcipiebat. quod faciebat, ne qui alios judicaret, ipse ab eorum afflictione exsors maneret, ac si quid immoderatæ correctionis censura forsitan deliquisset, vindicta proprii corporis expiaret. Præter hoc, vix aliquis prætermittebatur dies maximè in quadragesima, quo non clam ab aliquo privatam acciperet disciplinam; sicque privatim & publicè virgis cæsus, stigmata paſ-

LIB. I.

LIB. I. sionem Christi in suo corpore circumferebat, ut cum Apostolo dicere posset: *Castigo corpus meum & in servitutem redigo, ne cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

XVIII. Post completorium fratribus ad dormiendum solito collocatis, vir Dei in oratorio sæpius remanebat, & tota nocte vigiliis & orationibus cum lachrymis sedulè insistebat. Erat ei lachrymarum gratia a cœlo concessa, ita ut mox se ad orationem prosterneret, statim lachrymarum flumina sancti ejus oculi emanarent. Memini me aliquando in una Ecclesiarum ejus, eo ignorante, ingressum fuisse, non ad orationem quidem, sed ad opus quoddam privatim agendum. Ipse verò foris in atrio cum secularibus de quibusdam negotiis loquebatur. Tum subitò, relictis eis, Ecclesiam ingressus, nullumque ibi tunc esse sciens, sub formula quadam ad orationem prosternitur, tanta simplicitate & modestia ut à nullo porsùs audiri posset, etiamsi præsens adesset. Mox ubi caput humi defixit, tanta lachrymarum inundantia ex ejus oculis cœpit defluere ut non guttatim, sed, ut sic dicam, rivatim, ut ipse verè aspexi, per summitatem naris ad terram deflueret, cùm nulla tussis, nulla excreatio, nullum suspirium penitùs audiretur. Ego verò, tamquam fur, alligatus in parte stabam timens & tremens, non tamen ab illo visus, donec ipse sufficienter illachrymatus, eadem simplicitate qua venerat rediit, nullo penitùs sentiente, ac si ad naturæ necessaria perrexisset. Quod ideo diximus, ut agnoscatur quali effectu orationi semper astabat, simulque perpendatur quanta gratia potiebatur absolutus, qui tantam habebat ligatus etiam sub momento ut nec tantis curarum nexibus à spirituali studio arceretur.

XIX. Iam verò in Ecclesia nocturno tempore

ſolus degens non facilè exprimi poteſt quibus la- LIB. I.
chrymis atque ſuſpiriis divinas aures pulſaverit, & quadam importunitate vicerit, ita ut ſurgere compelleretur ipſe paterfamilias & dare ei quicquid neceſſarium poſtulaſſet. Verè pater Stephanus à bonis Dei nunquam indignus fuit, ſive temporalibus, ſive æternis, ſicut ſcriptum eſt : *Timentibus Deum nihil deeſt, nec his qui eum diligunt in veritate.* Et iterum : *Inquirentes Dominum non minuentur omni bono.* Petebat primùm regnum Dei & juſtitiam ejus, æterna ſcilicet veraque bona, & cuncta de cetero commoda ſe à bono patre adepturum non dubitabat. Nunc autem dum pro terrenis & caducis rebus pluſquam decet ſolliciti ſumus, & de cœleſtibus non cogitamus, fit ut nec iſtis nec illis aliquatenus abundemus ; quoniam cœleſtia bona primùm, id eſt, potiſſimùm, petere juſſi, ceterorum quæ reſtant ſollicitudinem divinæ providentiæ committere debuiſſemus. Vnde beatus Petrus admonet ut omnem ſollicitudinem noſtram in Deum proiciamus, quoniam ipſi cura eſt de nobis. Cùm ergo diutiùs orans, nimio frigore urgeretur, ilico ſurgens tamdiu genua flectere non ceſſabat quouſque totum corpus ejus ſudore perfunderetur ; ubi tunc cappa exutus, eadem iterum repetebat, donec tandem labore confectus & vigiliarum pondere fatigatus deficeret vel etiam obdormiret. unde plerunque à fratribus ad vigilias venientibus reperiebatur ita ut ad orationem ſe compoſuerat obdormiſſe.

XX. Præterea noctis tempore, ſi res forſitan exegiſſet, & occultè hoc facere poſſet, etiam domus neceſſaria, quod alius ne attentare quidem auderet, diligenter & opportunè mundabat ; ubi adhibito cophino, ſordida quæque & ipſo viſu horrenda inibi congerebat, & propriis humeris impo-

nens, longiùs asportabat. Cùmque eum talia gerentem aliquis reperisset, & cum nimio stupore requireret cur tantus vir tantæ se injuriæ subjecisset, ilico respondebat: Non est mirum, frater, a terra terram & stercus a stercore bajulari, cùm in his sordibus & multò sordidioribus reversuri simus. Verè tamen in hoc illum imitabatur qui peccatorum nostrorum sordes non abhorrens, suis sacris humeris ferre non recusavit.

XXI. Diurnis horis sepæ solus, sepæ cum fratribus laborabat, ita tamen ut vix duo attentarent quod ipse solus agebat. Quam fortitudinem non largiori aut meliori cibo consequebatur, sed interno animi vigore, qui tantus erat ut exteriora quoque membra non minimùm roboraret; & cùm plus ceteris vigiliis ac jejuniis macerata fuissent, majore præ illis vigore constabant & majorem ferebant laborem, ita ut ipse cum Apostolo dicere posset: *Amplius omnibus laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Insuper & coquinæ officium frequenter adimplens, reficientibus fratribus sollicitè ministrabat, eisque refectis, non aliunde quàm ex eorum reliquis cibum sibimet præparabat. In quo non solùm abstinentiæ, sed humilitatis ac vilitatis exemplum dare volebat, sicut in sexto humilitatis gradu præcipitur ut omni vilitate vel extremitate monachus sit contentus. Nam quantum ad humanos visus, quid vilius quidve abjectius esse potest quàm subjectorum ex cibis reliquias manducare & necessaria quæque mundare? Nimirum hoc est quod Apostolus de se suisque similibus ait: *Tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.*

XXII. Diebus dominicis tam ipse quàm fratres lectionibus & Missarum celebrationibus insistebant, agentes processionem per claustrum, & sin-

gulas officinas singulis benedictionibus perlustrantes. Sabbato quoque sollemnizabant ob honorem beatæ Mariæ Dominæ nostræ cum novem lectionibus ac duabus Missis, quibusdam eas festivis decantationibus illustrantes ob honorem & reverentiam illius almæ Dei genitricis. Non tamen ipso die ab opere quiescebant, ne cum Iudæis agere viderentur. Sed & ceteris festis diebus tanta modulatione divinis laudibus insistebant ut magnorum monasteriorum morem imitari viderentur. Erat autem ipsum monasterium magnum, non quantitate, sed merito, nec spatiis, sed sanctitate diffusum, & virtutibus, non prædiis copiosum. Rector ipsius corpore modicus, sed spiritu magnus erat: statura pusillus, sed animo grandis; specie despectus, sed morum honestate præclarus; habitu vilis, sed operum prærogativa insignis; progenie humilis, sed virtutum generositate sublimis; & quamquam beatæ paupertatis merito & divinæ sapientiæ magisterio omnibus imitabilis, immo expetibilis haberetur, tamen velut dives opum & inops gratiarum diversa religiosorum loca cum xeniis visitabat, ut & illis subsidia ministraret & orationum eorum patrocinium sibi adquireret. Lib. I.

XXIII. Ad monasterium Dalonense, quod novem ferè millibus aberat, frequenter ibat, & ex his quæ sibi offerebantur eulogias fratribus illis, prout poterat, exhibebat. Accidit aliquando, dum illuc pergeret, ut juxta fluvium Viseræ navigium aperiens resideret, habens in comitatu puerum cum asino panibus onerato & ecce dum psalleret Deo suo intempestæ noctis silentio, (noctibus enim tunc temporis pergere soliti erant, quod postea immutatum est) conspicatur eminus turmam latronum capta præda cum grandi strepitu illò accelerare. Denique circumdantes eum, dum ab eo quis vel unde esset,

vel quid ibi ageret, petulanter inquirerent, vir sanctus nocturni silentii gravitate detentus, & divinis excubiis occupatus, nullum eis responsum dedit. Vnde illi magis exacerbati; & truculentiori ira permoti, evaginatis gladiis, mortem ei, nisi cito is loqueretur, minari cœperunt. Sed cùm eum aut loqui aut mori necessitas perurgeret, ipse vero protensa cervice mortem magis eligeret, repentè quædam vis divina tantum latronibus metum incussit ut fugam ilico, ac si ab hostibus insequerentur, omnes arriperent, cùm nullus qui eos persequeretur inventus fuisset. Nec tantùm eum lædere, sed nec panes quos ferebat attingere potuerunt, quos non manus humana, sed virtus servavit divina. Impletum est in eo quod dicit Psalmista: *Immittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Et item scriptura: *Iustus quasi confidens absque terrore erit.* Quod cùm mane Abbati, ad quem pergebat, simpliciter indicasset multùm ipse miratus, monuit tamen ne in tali necessitate, præsertim interrogatus, tacendum putaret, ne stultos homines magis exasperaret. Quod idcirco retulimus ut cognoscant posteri ejus quanto studio indictum silentium in tuto servare debeant, cùm eorum magister, ne illud frangeret, mori potiùs elegisset. Erat ei consuetudo diversa circumquaque monasteria perlustrare, & quæque ibi honestatis vel disciplinæ exempla conspiceret, fratribus suis servanda proponere; & in hoc prudentissimæ apis operam imitabatur, diversos flores legens, & suavissima inde mella conficiens,

XXIV. Audiens autem famam Cartusiensium monachorum, quos tunc præ ceteris religionis fama nobilitabat, ad videndum eos gratam quidem sed laboriosam sibi peregrinationem assumpsit; in quo itinere multas famis ac frigoris injurias est perpessus, eòquòd loca per quæ transiturus erat, cùm semper

semper frigida sint natura,tum maximè hyemis tem- Lib. I.
pore nivibus erant repleta; ipse verò pedestri itinere & interdum nudis pedibus incedens, nihil ad victum pertinens secum ferebat. Erant itineris ejus comites duo Clerici fratres, cum quibus psalmos jugiter decantabat, habentes unum ex famulis qui eis in necessariis ministrabat. Gestabat etiam tunc loricam superiùs memoratam, quæ ei gravamen non minimum inferebat: quæ, dum quadam die solus & ultimus pergeret, repentè per medium est abrupta, ac si ab aliquo esset in rotundum præcisa, inferiori parte ad terram protinus decidente. Vnde mœstus effectus, quendam è sociis sibi conscium clam vocavit, ejusque auxilio quibusdam ligaminibus loricam ut potuit univit,& sibi denuo coaptavit. Cùmque paululùm processissent, iterum dirupta cecidit. Itaque eo quo priùs modo, sed fortiùs, est resarcita ac reinduta. Sed cùm jam tertiò rumperetur, intellexit vir sanctus, admonente etiam fratre, non esse voluntatis Dei ut eam ulteriùs ferret. Quapropter in proximum vicum diffracta est & in necessarios usus redacta. Ita hoc onere, quamquam invitus, tamen nutu Dei relevatus est. Nam antequam hanc loricam haberet, circulos ferreos ad carnem gestasse perhibetur: qui cùm brevi tempore jam tertiò essent confracti, hanc sibi loricam aptavit; quæ tamen præter pondus ita aspera erat ut carnem non solùm oneraret, sed plurimùm laceraret.

XXV. Cùm jam Lugdunum itineris eos necessitas perduxisset, ingressi quoddam monasterium ex Canonicis regularibus, mansionem petebant; à quibus non solùm suscepti non sunt,sed non absque injuriatione repulsi. Dumque per plateas civitatis incederent, quidam ex honoratis Clericis Ecclesiæ Lugdunensis eos hospitio recepit & benignè exhi-

buit. Cùmque de nocte surgentes matutinorum officia decantarent, repentè tumultus in civitate exortus est. Porrò dominus domus ad fenestram sese excutiens, prætereuntes interrogat quid hoc esset, Dictum est ei à quodam quòd prædictum monasterium undique ignis vastaret, nullusque ei subvenire posset. Quod audiens supradictus viri Dei famulus exultare cœpit & quædam contra eos maledica verba jactare, memor injuriæ quæ eis hesterno die illata fuisset. unde postmodum graviter in illo est animadversum, quòd tam tristi illorum casu exultare præsumpserit vel potiùs insultare. Meritò tamen eis ita evenit; ut qui in servis suis Christum expulerant, & ipsi ab igne propriis mansionibus pellerentur.

XXVI. Pervenientes ad Cartusiam, satis humanè à fratribus illis excepti sunt. Erat enim festivitas dedicationis Ecclesiæ ipsorum, quæ eos in unum omnes convexerat. Nam ceteris diebus privatis singuli in suis cellulis singulariter manent. Diebus verò festis sive dominicis in unum omnes conveniunt tam in Ecclesia quàm in refectorio vel ceteris conventibus qui fiunt ex more. Peracta verò solemnitate, ad proprias cellulas revertuntur. Habitatio eorum montaneis hyemalibus cingitur; cellulæ ipsorum quinque cubitis a se invicem disterminantur. Contigerat illis ferè diebus ut immensæ nivium congeries resolutæ coacervatim ad inferiora laberentur, occupatisque cellulis fratrum, plures ex eis longiùs asportarent, habitatoribus extinctis. Cùmque post decem dies hoc audientes vicini ad eruendum eos undique convenissent, inter ceteros qui oppressi fuerant, unum adhuc spirantem invenerunt; de quo præter spem læti effecti, quòd ceteris in tanto discrimine superesset, ad focum eum mox detulerunt, ubi paululum recuperato flatu, mox ut loqui potuit, Priorem ad se venire fecit, confessionem de-

dit, pœnitentiam accepit, & ita sumpto viatico lætus animam exhalavit. Quis dubitet alios æterna requie esse susceptos, & istum ad pœnitentiam reservatum, sicque defunctum? Vir itaque Dei cum Priore loci familiariter collocutus, (erat enim discretus & religione fundatus) consilium quærebat quam sibi viam religionis decerneret eligendam. Erat enim in hoc tam ipse quam fratres ejus ut alicujus ordinis instituta susciperent; quia & ob hoc ibi convenerat ut illorum ordinem ad consilium & voluntatem eorum suscipere debuisset. Ad quod ille respondens dixit Cistercienses nuper exortos regiam vitam tenere, eorum statuta ad omnem perfectionem posse sufficere. Nobis enim, ait, & in personis est numerus & in possessionibus terminus est præfixus. Tu verò, qui plures ad Dei servitium congregasti, & adhuc ampliores suscipere decrevisti, cœnobialem magis expectere debes professionem, quæ & multis æquè patet ut paucis; quia non numero, sed religione, pensatur, & virtutibus, non possessionibus, æstimatur. Hæc ille audiens, grananter accepit, & consilium Prioris illius ac si divinitus datum sumens, ad propria remeavit.

XVVII. Reversus à Cartusia vir Dei, ampliatis fratribus, habitacula quoque monasterii, quæ parva erant, ampliare disposuit. Ac primùm à sanctuario incipiens, Ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ ad instar Cartusiensis Ecclesiæ construere cœpit. Quam dum fratres ædificarent, unus ex principibus terræ illius, timens ne hæc constructio & inimicis ejus esset in refugium & sibi in exitium, venit cum magna vi prohibere eos; cujus minis perterriti fratres per biduum ferè opus ipsum infirmius quàm cœperant & absque legitimo cæmento peregerunt. Erat enim absens vir Dei. Qui reversus, cùm videret parietes non cæmento sed

LIB. I. luto compaginati, nec solùm deturpari, sed infirmati, increpatis fratribus, mox ad pristinum statum ædificationis materiam modumque correxit. Cùmque potens ille, hoc audito, iterum ut eis adversaretur rediret, ita eum vir sanctus aggreditur. O, inique & omni malignitate replete, quid persequeris servos Dei? Quid opus sanctum dissipare conatis? An quia non poterat diabolus alium invenire per quem nobis impedimenta inferret? Non enim hîc diabolo ædificatur, sed Deo, nec contra inimicos carnales, sed contra nequitias spirituales. Propter quod recede à servis Dei, & ultrà eis non audeas malignari. Nullam enim tibi injuriam faciunt, sed, si volueris, magnum apud Deum patrocinium conferunt. Nam si persistas, videbis quid possit contra te Deus, & orationes servorum ejus erunt tibi in perniciem, quæ fuerant ad salutem. His increpationibus potens ille primùm motus, deinde victus, ad ultimum devotus & supplex veniam deprecatur; qua impetrata, & cœptam malignitatem deposuit, & deinceps auxilia ministravit. Cùmque structura ipsa altiùs consurgeret, & fratres per machinas incedentes, lapidem prægrandem in gestatorio deferrent, cœperunt machinæ pondere cedere crepitantes, ac sese inclinantes ad terram deici. Quod vir sanctus a longe prospiciens, citiùs accurrit, & signo crucis præmisso, ac se oneri supponens, tantam repentè virtutem contulit ut & machinæ dicto citiùs firmarentur, & fratres corroborati velut absque onere graderentur. Ita vir virtutum pro pondere levamen adhibuit, & inde exonerati sunt unde onerari ampliùs debuerunt.

XXVIII. Aliam quoque è latere construxit Ecclesiam in honore sancti Petri Apostoli propter hospites & quosque advenientes, ut & Missarum celebrationibus deserviret, & Ecclesiam fratrum

ab extraneorum importunitate defenderet. Ædificavit etiam clauſtrum & regulares in circuitu manſiones; inter quas & piſcinam aquæ eleganti opere fabricatus eſt, ad quam immenſi ponderis lapidem, quem triginta paria bonum movere vix poſſent, cum maxima tabula altaris ab uno & ampliùs miliario per devia quæque & ardua loca non minùs miro quàm magno labore convexit, habens tamen in ſupplementum & boum & ruſticorum non minimam quantitatem. Sed ut oſtenderet Deus humanas vires abſque ipſius auxilio nihil valere, prædictos lapides per plana quidem, ubi facile videbatur, difficillimè & cum maximo trahebant labore; ubi verò montium ardua ſcandere itineris neceſſitate cœpiſſent, tanta facilitate pergebant ut niſi montes aſpiceres, magis deorſum quàm ſurſum eos trahere exiſtimares. Tunc enim vir ſanctus accurrens, præmiſſo crucis ſignaculo, ut ſuperiùs diximus, cum invocatione nominis Chriſti ſtatim ſe è latere ſupponebat, & ex Dei adiutorio vires maximas miniſtrabat. Delati igitur tandem prædicti lapides, & convenienter dolati ſeu cavati, propriis locis convenienter aptati, multamque loco uſque hodie amœnitatem præſtant & utilitatem. LIB. I.

XXIX. Tunc cœperunt ad monaſterium de ſeculo nobiles & ignobiles, viri pariter ac mulieres, undecunque concurrere & ſuavi jugo Chriſti mitia
decunque concurrere & ſuavi jugo Chriſti mitia
colla ſubmittere. In quibus præterire ſilentio non ignobilem virum ad Dei ſervitium cum omni domo ſua converſum: qui cùm adhuc ſeculo militaret, tanta morum honeſtate pollebat ut multis in religioſo habitu imitabilis haberetur, juſtitia inſignis, nullius in judicio perſonam accipiens, cùm in forenſibus cauſis ſæpius cognitor, nonnunquam judex ei gereretur. unde à ſuis frequenter arguebatur

LIB. I. eò quod amicis in negotio nihil deferret, sed totum justitiæ condonaret. Hospitalitatem cunctis quidem peregrinis largiter exhibebat, præcipuè tamen religiosis & pauperibus clericis, quos etiam apud se discendi studio detinebat, & quæque necessaria ministrabat. Et ne prætereuntes vel ad portam clamantes vacui pertransirent aut diù clamarent, ita statutum erat, ut quicunque primus de domo ejus pauperem clamantem audiret, statim paratam semper eleemosynam absque alicujus jussione illi deferret. In divinis officiis sic studiosus erat atque devotus ut non ei sufficeret parrochianales Missas audisse in Ecclesiis clericorum nisi inde ad monasterium, quod duobus milibus aberat, mox perrexisset, & audita majore Missa dominicis & festis diebus jejunus semper ad propria remearet. His & talibus bonis cùm esset intentus, accidit ut venerabilis pater Stephanus illis in partibus iter arriperet; cùmque eum hospitio gratantissimè suscepisset, in tantum conversatione & sermonibus ejus delectatus est ut omissa intentione qua ad aliud monasterium ire decreverat, statim se ei cum suis omnibus daret. Itaque statuto die, fratribus ad se missis, parvulos vehiculis impositos cum uxore & familia utriusque sexus omnique supellectili, cum animalibus & jumentis sive pecudibus, vel quicquid ad victum pertinebat, ad monasterium præmisit. Fratres verò qui convenerant, illo præsente munitiones & quæque editiora deponentes, ex seculari habitatione religiosa & servis Dei opportuna habitacula construxerunt, quæ permanent usque in præsentem diem. Quicquid telorum seu armorum fuit, quibus locus ipse instructissimus habebatur, aut minutatim concisum est aut igne crematum, exceptis his quæ in meliores usus redigi potuerunt. Ita vir prædictus cum mul-

tis aliis, exceptis jam dictis, monasterium est ingressus, & religioso habitu mox indutus; tantumque doctrina moribusque profecit ut cùm jam in senectutem vergeret, per singulos gradus usque ad presbyteratus ordinem perveniret, in quo gradu per multos annos feliciter militavit, sicque optimo fine conclusus ad Dominum emigravit; cujus hic vitam breviter attingendam putavi propter novum & nostris diebus inauditum conversionis exemplum, & ut posteri discant ut qui perfectè converti desiderat, quantum in ipso est, nullum post se affectum relinquat qui ejus animum ad seculares curas reducat. Sed jam ad propositum redeamus.

XXX. Feminarum de seculo ad conversionem venientium numerus non parvus excreverat; in quibus admirabilem dexteræ excelsi mutationem nemo dignè poterit enarrare. Plures enim ex his illustrissimæ erant & multorum nobilium dominæ; quæ cùm longè aliter victitassent, sponte se ad hanc paupertatem humilitatemque converterant, & quæ priùs sericis auroque textis vestibus ornabantur, nùnc sparto aut vili panno vestitæ vilissimarum speciem vel habitum præferebant; quæque olim facies colorare atque in speculis jugiter se inspicere & in thalamis assiduè commorari solitæ erant, nunc coquinalibus officiis ardentiùs insistebant; ut quæ nigrior &, ut ita dixerim, cacabatior esset, hæc se pulcriorem existimaret. Pro musco aliisque odoramentis fumeos odores delectabiliter hauriebant, proque sumptuosis & exquisitis dapibus viles cibos & plerumque residuos cum mensura percipiebant. Cùmque fratres fortioribus occuparentur laboribus, istæ vilia & quæque indigna opera ad se pertinere credebant; ut est olea atque leguminа præparare, & coquinæ utensilia mundare,

LIB. I. & vestes abluere, domos scopare, & ceteras munditias sollicitè exercere. Hæc omnia apud se exercebant. Nam in habitaculis fratrum nunquam intrabant, nec ad eas aliquis absque Prioris præsentia vel licentia accedebat; & hoc tantùm ædificationis gratia, vel ad opera injungenda. Habitabant autem non longè à fratribus, mansionibus separatæ, sed religione conjunctæ. Considerans autem vir totius religionis diù eas inter viros honestè habitare non posse, cogitare cœpit quonam eas aptè locare posset. Cùmque in hoc valde solicitus esset, egressus die quadam à monasterio duobus aut tribus stadiis, reperit in remotiori parte ipsius silvæ locum saxosum, præruptis scopulis obsitum, altissimis montibus hinc inde circumdatum, ut ibi degentes præter cœlum & circa positos montes nihil possint videre. Ambitur autem fluvio, parvo quidem, sed strepitu grandi, à cujus vocabulo locus ipse nomen accepit. Hunc ergo locum idem vir sanctus eò credidit sancto proposito aptiorem quò ab hominibus remotiorem esse perspexit. Siquidem præter solitudinis opportuna, materiis quoque lignorum lapidumque multipliciter affluebat, ut nihil præter calcem ædificationis causa deferri aliunde opus esset. Vocati igitur fratres, statim locum mundare, rupes excidere, spatia exoccupare cœperunt, secundùm quod eis spiritualis magister & sapiens architectus spiritu sancto dictante monstrabat. Aquæductus ad necessarios usus plures fecerunt quibus aqua sponte manans per omnes monasterii officinas sufficienter administratur. Sed quid ampliùs immoramur? Tanto studio laboratum est tantaque instantia decertatum ut infra duos nec multo plus annos totius monasterii cum omnibus pertinentiis suis fabrica sit consummata. Sed jam monasterio utroque perfecto

etiam ab hujus narrationis ordine aliquantulùm est quiescendum, ut deinceps quæ sequuntur, alio incipiantur exordio. Simul & legentibus consulendum videtur, ut tam scribendi quàm legendi studiis per silentium recreatis, ipsius interpolatio operis levamen quodammodo sit laboris. *Expiitis liber primus.* LIB. I.

Incipit præfatio in libro secundo.

VItam sancti ac beatissimi viri & verè patroni nostri domni Stephani Obazinensis aliqua dudum ex parte descripsimus, quorundam religiosorum fratrum precibus, & præcipuè domni Geraldi successoris ipsius jussionibus, invitati, immo compulsi. Quo migrante, veluti magno patrocinio destituti, tam felicis materiæ opus per quatuordecim ferè annos omisimus. Verebamur enim detrahentium linguas, qui novis operibus semper insidiantur, ne aut tamquam falsa aut malè descripta seu verborum atque gestorum superfluitate respersa calumniarentur, qui & ipsum modicum quod exinde feceramus & tunc livido ore carpebant & adhuc lacerare non desinunt. Quòd si ex vitæ meæ pravitate hoc faciunt, non culpo, nec reprehendo, sed me inde magis accuso. Dignum est enim ut qui vitam justi describere parat, etiam ipse injustus esse desistat, aut si hoc facere non potuerit, erubescat. Si autem hoc opus de imperitia reprehendunt, audiant quendam prudentem cuidam in talibus dubitanti ita dixisse. *Tu verò*, inquit, *aut vulgariter aut rusticè, aut si mavis Gallicè loquere, tantùm ut Martinum loquaris.* Et ego similiter Martinum hunc nostrum quamquam imperito sermone loqui non dubito; quia & ipse, quandiu vixit, nihil sapientiæ secularis in suis sermonibus demonstravit; sed in spiritu Dei

Sulp. Sever. dialog. c. 20.

LIB. I. vivi loquens, omnem mundanæ ſapientiæ faſtum prorſus eluſit. Martinum eum dixi, virtute, non nomine, ſpiritu, non corpore, ea utique ratione qua & Iohannes, cùm in perſona non eſſet, Helias erat in ſpiritu. Verè, in quantum ego addiſcere potui, nemo ita Martinum viſus eſt imitaſſe vita, moribus, converſatione, fideique virtute, & quod his præcipuum eſt, beatæ defunctionis admirabili fine. Quòd ſi mortuos ille ſuſcitavit in corpore, certum eſt hunc multos utriuſque ſexus in profundum perditionis demerſos ad vitam revocaſſe perpetuam; quorum erant tam ſcelerati actus & tam perdita vita ut, ſicut de ægris deſperatis dici ſolet, nullum in eis ſalutis indicium, appareret. Quid enim de publicis meretricibus loquar, cùm ex matronis nobilibus quædam publicè ſint profeſſæ quòd tot viros exceperint quot vix quiſquam potens in hoſtem ducere homines poſſit. Penſet unuſquiſqne, ſi poteſt, quoties iſtæ peccaverant quando peccantium cum eis numerus explicari non poſſit. Qui ergo de talibus pœnitentiæ remedio & præveniente gratiæ dono caſtas atque mundiſſimas Chriſto ſponſas exhibuit, non dubito majoris hoc fuiſſe virtutis quàm ſi eas corpore mortuas ſuſcitaſſet. Reſtat jam tertia de falſitate calumnia; quam ſi quis objecerit, ſciat me nihil hic poſuiſſe niſi quod aut ipſe propriis oculis vidi, aut probabilibus ac veracibus referentibus viris audivi. Quòd ſi in verbis quicquam vel mutatur vel minuitur vel augetur, licentia ſcribentis eſt, non falſitas narrationis; cùm egregii tranſlatoris ſit, non verbum è verbo, ſed ſenſum ex ſenſu transferre. Nam & qui evangelia ſcripſerunt, non eiſdem vel totidem verbis uſi ſunt, dum unus his, alius aliis, & iſte quidem paucis, ille verò plurioribus ſermonibus ſuam propoſitionem explevit. Sed hæc referendi pulcra varietas nullam ſacro ſanctis evangeliis in-

ducere potuit falsitatem, quorum venerabilis textus totius veritatis est fondamentum; quia quod in verbis dissimile est, in sensu ac rei gestæ veritate concordissimum invenitur. Cur autem hoc opus, tamdiu intermissum, modò repetimus, hæc causa est. Venerabilis Robertus quondam Abbas, & qui ei successit domus Geraldus, cùm almificum patrem nostrum semper magnificare studuerint, inter cetera hoc jusserunt, ut quod olim de vita ejus cœperamus ad finem usque scribendo perduceremus, præsertim cùm hoc ipsum piæ memoriæ Alexander quondam Cistercensium pater instanter olim fieri præcepisset, Iunguntur & fratrum preces id ipsum modis omnibus flagitantium, asserendo quod nisi hoc modò fecerimus dum adhuc vivunt qui eum in corpore præsentem viderunt, post mortem eorum nullus erit qui huic narrationi astipulari possit. Sed jam ipsius narrationis ordinem prosequamur. *Explicit præfatio.* Lib. I.

Incipit liber secundus.

I. Superiori libro ea continentur de beato viro quæ antequam Abbatis nomen vel ordinem sumeret gessisse dinoscitur, donec crescente fratrum & sororum numero, duo sunt eis monasteria constituta tantum inter se distantia ut signo pulsato in uno monasterio, sonus ejus, quamquam tenuiter, & hoc non semper, ex alio monasterio audiatur. Interea fratres Obazinæ nullis adhuc scriptis legibus tenebantur, sed instituta magistri venerabilis pro lege habebant; quæ tam districta & ardua erant ut cujuslibet regulæ asperitas eis in disciplinæ rigore addere nihil posset. Quia vero breves dies hominis sunt, & tamdiu humana magisteria vigent quandiu præceptor vixerit aut præsens fuerit, placuit ut ali-

cujus ordinis eorum qui in Ecclesia auctorizati sunt professionem assumerent; ut deficientibus magistris, scriptæ legis auctoritas eis indeficiens permaneret. Cùmque diù de his hæsitatum fuisset, dum quidam monachorum, quidam Canonicorum regulam magis amplecterentur, tandem inspirante Deo, & sapientum interveniente consilio, præcipuè domni Aimerici Arvernorum Episcopi, qui alius familiarissimus erat, omnes in monachorum regulam assensum dederunt. Nullum regulare monasterium in illa religione tunc habebatur præter Dalonem superiùs memoratum. Missum est igitur illuc, atque inde magistri ad docendum ordinem assumpti sunt; & exinde sperabatur dies quo & ipsi monachorum habitum sumerent, & sanctimoniales feminas in præparatum monasterium collocarent.

II. Igitur anno ab incarnatione Domini MCXLII. Dominica ante Pascha quam palmas vocamus, præsente domno Geraldo Lemovicensi Episcopo, multisque religiosis viris, venerabilis pater Stephanus à quodam Abbate, qui cum Episcopo venerat, monachus est affectus; statimque in Abbatem promotus, & ab Episcopo consecratus, omnes quos habebat Clericos fratres in monachos benedixit, ceteros in pristino habitu manere constituit. His ita peractis, præcedente Episcopo cum Clericis, Abbate novo cum monachis novis & fratribus laicis, subsequente sanctimonialium religiosa caterva, comitantibus etiam multis populorum agminibus, qui ad tam gloriosum spectaculum eo die convenerant, processionem palmarum à monasterio virorum usque ad monasterium feminarum cum magno psallentio peregerunt. O quantæ exultationis ac venerationis fuit dies illa, in qua præter generalem Ecclesiæ celebritatem, duo tam perfecta tamque Deo dilecta tabernacula sunt collocata! Denique his ita

gestis, & cunctis ad propria remeantibus, communis pater Stephanus cum quibusdam senioribus ibi remansit, & cum ancillis Dei in refectorio ipsa die comedit, eisque qualiter conservarentur omni deinceps tempore & verbo docuit & exemplo monstravit, ac vitæ vocis sententia promulgavit. Inde egressus ante solis occasum, perpetua eas clausura munivit, firmissimo sanciens mox edicto ut nulla earum cunctis diebus vitæ suæ, quacunque occasione vel necessitate seu quolibet modo, monasterii claustrum egrediatur. Sed quia multis incredibile videtur quomodo tot feminæ potuerint uno in loco simul includi, (post non multum enim tempus usque centum quinquaginta numerum pervenerunt) breviter de statu vitæ earum & positione loci aliqua referenda sunt. LIB. I.

III. Est Ecclesia earum in longum satis porrecta; cujus orientalem partem à cetero corpore murus à summo usque deorsum positus ita disterminat ut duas intrinsecus integras & perfectas domos exhibeat, cùm nonnisi una foris appareat. In superiori Ecclesia, quæ & minor habetur, & est ad orientem porrecta, ostium est ab aquilone, per quod fratres & qui ad hoc deputati sunt ad vigilias nocturnas & Missarum sollemnia celebranda semper ingrediuntur. In ipso autem muro, qui utramque Ecclesiam dividit, fenestra habetur deorsum quadrata, & ferro undique texta, & velo interiùs à parte feminarum obducta. Ab inferiori verò parte tantum vacuitatis relictum est ut manus sacerdotis cum sacra eucharistia perinde porrigi possit. Quando enim communicandæ sunt, vel generaliter omnes, vel specialiter infirmantes, peracta communione ad altare, corpus dominicum à sacerdote cum honore ibi defertur, & ita remoto velo, omnes ad manum sacerdotis accedentes communicant cum

divina eis quotidie officia decantare, & sacrificia ministrare, confessiones accipere, & pœnitentiam dare, capitulum quoque diebus certis præmisso sermone tenere. Porò hic frater quem procuratorem vel portarium diximus, utpote laicus, exteriorum curam habet commissam, cuncta necessaria à monasterio deferens, nihil à secularibus petens nisi quod ipsi sponte dederint sive transmiserint. Cùmque diversas rerum species inter utrumque ostium collocaverit, hoc est, panem, vinum, olera, ligna, legumina, ceteraque talia tam sanis quàm infirmantibus opportuna, mox ostium exterius exhibita clave munit, bacilloque illud repercutiens, janitricem interiorem sonitu commonet quatinus & ipsa suum ostium aperiat, & quæ ibi posita sunt intus deferat. Nullus horum suum unquam ostium aperire audet, nisi aliud agnoverit esse firmatum.

IV. Quis tantam & tam certam providentiam femineo sexui impendere potuit nisi Christo donante? Quis tantæ multitudini feminarum uno loco semper manentium simul & spiritualia & corporalia sine clausuræ irruptione, sine tædio ac murmure fratrum, sine periculo animarum, & penè absque dispendio rerum, ministrare potuit nisi spiritu sancto monstrante? Quis quatuor aut quinque feminas ita claudere potuit sicut hic ferè centum quinquaginta habentur inclusæ? Quis garrula ora mulierum ita claudere potuit, cùm una vix parietibus contineatur & seris, sicut hic tot & tam diversæ feminæ non solùm claustris arceantur, sed perpetuo silentio constringuntur? Quis eis non concederet saltim in hortum exire, olera colligere, aquam sive ligna deferre, præsertim in tam remotissimo ab hominibus loco ut nisi devotionis causa à nullo penitùs frequentetur. Sed nimirum pastor bonus, nec mercenarius, sed verè custos,

LIB. I. non eis concessit exire ad temporalia commoda, ne spiritualia incurrerent detrimenta; maluitque eis cuncta ipse subministrare quàm animarum dispendium in aliquo sustinere. Noverat satis quid vagantibus feminis, præcipuèque virginibus sacris, evenire contingat; sicut Dinæ filiæ Iacob, cùm ad mulieres visendas egreditur, noscitur contigisse. Quid utinam mille exemplis probati non posset quam multæ feminæ Deo dicatæ & ab ipsis cunabulis in monasteriis enutritæ, dum aut propria lascivia aut magistrarum incuria ad quælibet emolumenta à parentibus vel extraneis consequenda foras egrediuntur, virginitatem perdiderunt, & dum corporalia lucra mercantur, simul & animarum & corporum nunquam reparabilia damna pertulerunt. Cujus periculi malum vir sanctus a longè prospiciens, sibi creditis feminis ita prospexit ut non solùm inexibiles sed etiam inadibiles exhiberet; quantùm ex illis peccandi & aliis detrahendi occasionem omnem auferret. Nullus, quamvis iniquus & domui nostræ inimicissimus, sanctitatem earum, etsi voluit, unquam valuit diffamare. Quomodo enim peccandi locus relinquitur ubi & ipse visus arcetur! Nam cùm ad eas locuturus accesseris, audire quidem eas poteris, non autem videre; ut noveris illis concessum verbo prodesse, non visu nocere. Sed & ipsæ non minùs cavent ne homines ipsos aspiciant quàm ne hominibus videantur. Cùmque in claustro sedentes aliquos fortè in cacumine montis, ubi tantùm videre possunt, ambulantes aspexerint, ilico vultum in terram deprimunt, aut in partem aliam transeunt, ita manentes donec illi pertranseant.

V. Quid autem referam jocundam simplicitatem earum, dum quædam earum ita simplices sint ut urbes & municipia, quæ vel legendo vel audiendo didicerunt,

didicerunt, circa montes suos æstiment collocata. Lib. II.
Nimirum, ut filiabus Loth, visioni & agnitioni earum totus mundus deperiit. Plures enim ibi ab infantia vel ab ipsis cunabulis educatæ, penitùs quod in seculo agatur ignorant. Nam quicquid in claustro suo videre non solent, nec esse suspicantur. Ex quo fit ut quia peccata seculi penitùs nesciunt, quanto ab eis longè sunt, tanto se peccatrices altiùs ingemiscunt, & ita plangunt peccata minima sicut stulti homines plangere nesciunt peccata gravissima. Quod tamen de his sentiendum est quæ totam ferè vitam suam ibi exercuerunt. Ceterùm sunt in eis multæ quæ cunctum ferè seculum noverant, & omnes gurgites peccatorum transietant, nec quicquam scelerum eas latebat. Sed ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia; quantoque illis plura dimissa sunt, tanto & ampliùs amaverunt.

VI. Quis autem sine invidioso gemitu gloriosum exitum earum referre valeat, cùm morientes astantium se orationibus commendent, & psalmorum orationumque eleemosynas postulent, moxque velut in extasi raptæ, oculis ac manibus in cœlum erectis orantes, in ipso orationis fervore spiritum reddant? Quædam etiam post mortem ad viventes redeunt, & quid sibi, quid aliis contigerit, quidque eis adhuc opus sit interrogatæ studiosiùs pandunt, carissimas quoque sorores visitando salutant, & quid specialiter impendi sibi ab eis velint insinuant. Referunt etiam quarundam sodalium gloriam felicitatemque majorem, & quibus hæc meritis specialiter promeruerunt, ad incitamentum aliarum non tacent. Nonnullas etiam, quibus apparent, de quibusdam excessibus commonent, & per eas quasdam alias corrigunt, occulta cordis earum in medium proferentes, ita ut pleræ-

LIB. II. que hac declaratione convictæ inveterata & olim in corde sepulta peccata, quæ quondam in seculo contraxerant & oblivioni tradiderant, per oris confessionem foras eiciant & mortuorum ministerio peccati mortem evadant. Dicunt etiam de quibusdam quæ hic negligentes vixerunt, quòd sancti patris Stephani præsentiam illic positi præ confusione vitæ suæ sustinere non possint, eò quòd ipse, ut vivens consueverat, negligentibus terribilis quidem appareat, eos autem qui in bono profectu ex hac vita exierint amplectatur & diligat, & quasi patres in filiis complaceat sibi. Denique hæc omnia, Deus scit, non dixissem nisi ab earum ore quæ hæc in visione viderunt, vel ab his quæ viderant audierunt, certissimè didicissem. Sed quia diù immorati sumus cum feminis non feminis, (nam sexu quidem feminæ sunt, sed virtutibus virorum vires transcendunt) deinceps ad cetera veniamus.

VII. Interea fratres Obazinæ monachi ex eremitis effecti, novis legibus novisque institutionibus quotidie informabantur; & quamquam essent in cœlesti militia veterani, monasticis tamen studiis adhuc videbantur indocti; erantque rudes monachi qui jam fuerant in religione perfecti. Instituebantur autem ad arbitrium Dalonensium magistrorum, qui eos vitam & conversationem monachorum docebant & regularibus præceptis erudiebant; & quia erant moribus asperi minùsque discreti, simplicitatem fratrum repentinis novitatibus ac duris reprehensionibus fatigabant, eorumque animos ad amaritudinem perducebant. Non enim didicerant eos dulciter attrahere atque à solitis ad insolita paulatim deducere; sed tamquam in his semper fuissent nutriti, omnem monasticæ disciplinæ observantiam ab eis indiscretè exigebant, eosque tam in Ecclesia quàm in cæteris locis

repentè turbabant, mutabant, reprehendebant. LIB. II. Ipsi autem non ita consueverant sub piissimo atque doctissimo constituti magistro. Vnde ad eum tamquam ad consuetum portum confugientes, de magistrorum duritia coram eo sæpius murmurabant. Porrò vir sanctus, ut pius pater & sapiens medicus, turbatos fratres & consolabatur & arguebat, dicens non debuisse eos graviter ferre eruditionem disciplinæ, quæ magistra & pædagoga est sanctitatis, & magistrorum duritiam disciplinæ censuram nominans religionisque vigorem, quem sicut remissus tepor extinguit, sic fervor intensius accendit. Et si, inquit, hactenus multas asperitates & duros corporis labores pro Deo sustinuistis, non est magnum si pro ordine noviter suscepto quaslibet reprehensionum molestias perferatis, præsertim cùm salubria instituta ab amaritudine incipiant, sed in dulcedine finiantur. Nulla quippe ars vel absque difficultate apprehenditur, vel absque labore retinetur. Et vos igitur salutaribus studiis innutriti, quicquid pro his asperum occurrerit, forti animo tolerate, ut possitis de amaro semine dulces aliquando fructus referre. Hæc dicens, vacillantes roborabat simul & instruebat, ipsosque magistros ut cœptis persisterent & nullum timerent ampliùs commonebat.

VIII. Tunc duo monasteria ædificare cœpit, unum in Lemovicensi, aliud in Arvernensi territorio constitutum; quibus decenter instructis, statim illuc monachorum agmina dirigit, optimis eis patribus institutis; quorum unus, præter elegantiam personæ, scientia litterarum, eloquentia, urbanitate, ac facundia præminebat, omnique religione pollebat; ut si illum videres, doctrina Episcopum crederes, affectu patrem, religione, ut verè erat, monachum deputares. Alter cùm esset in se-

LIB. II. culo nobilissimus & equestris militiæ dignitate conspicuus, conversus ad religionem, ex milite quidem monachus, atque ex monacho Abbas est vitæ merito constitutus. Cujus monasterium cùm situs asperitate rerumque inopia premeretur, suggestu ac præcepto domni Geraldi Lemovicensis Episcopi, in ipsius diocesis finibus à domno Stephano post aliquot annos fuit translatum; qui omnibus à se fundatis monasteriis, quamdiù vixit, ac si de proprio, curam sollicitus adhibebat.

IX. Quotiens aliquem locum ædificaturus esset, assumpta cruce & aqua benedicta, cum paucis fratribus ibi pergebat; permensaque tellure, juxta quod futuri ædificii qualitas vel quantitas exegisset, ubi altare fundandum esset, ibi crucem figebat, arreptaque securi vel quolibet instrumento, tugurium sicut mos est pastoribus extruebat; multisque diebus in magna egestate & penuria ibi degebat, laborans & ædificans, donec ampliatis ædificiis, aliquem ibi strenuum fratrem præficeret. Cùmque locus ipse & domorum supplemento & possessionum adminiculo sufficienter esset instructus, statim illum abbatiæ titulo decorabat; aut si nimis esset vicinus, grangiæ ministerio deputabat; ut & fratrum usibus deserviret, & religionis ei opportunitas non deesset.

X. Adhuc autem in carne degebat Petrus ille venerabilis socius ejus, qui illum de seculo exeuntem & primus & solus fuerat comitatus. Erat autem Prior monasterii Obazinensis eo tempore constitutus quo locus ipse in abbatiam surrexit. Qui cùm esset religiosus & sanctus, in tantum simplex dicitur extitisse ut ei persuaderetur a quibusdam pravæ mentis quòd eum vellet domnus Abbas in quodam ex his qui ædificabantur loco Abbatem constituere; unde oporteret ex his quæ sibi credita

erant necessaria præparare. Quod ille timendo credens, non cupiendo, aliquot ex sibi commissa pecunia solidos occultavit, loco illi ad quem se mittendum existimabat aliquantulùm profuturos. Hoc cùm Abbati compertum esset, in tantum commotus est ut eum ab officio suo deponeret, & in quadam cella remotiore habitare præciperet; ubi per aliquot annos in multa afflictione degens, tandem vacante Domino à terrenis ad cœlestia, à labore ad requiem, à peregrinatione ad patriam feliciter emigravit. Quod totum vir sanctus contra eum, non malivolentiæ studio, cùm sciret eum simplicem & innocentem, sed veræ religionis zelo stimulatus egit; ut posteris daretur exemplum quo ab hujusmodi factis caverent, scientes quòd si tanto viro tamque sibi caro vir sanctus non pepercerit, multò magis nec sibi parcendum existimarent. Ad hujus tamen sepulcrum multæ sanitates fiunt; ut agnoscatur ipse, quicquid per negligentiam sanctitatis amiserat, totum per pœnitentiam cumulatiùs recepisse.

XI. Per idem tempus in Romana urbe defuncto summo Pontifice, reverendus vir & cunctis virtutibus adornatus Eugenius in sede apostolica subrogatur. Fuerat autem monachus Clarævallis, & à sancto Bernardo in Romaniæ partibus Abbas directus; unde postmodum assumptus, Papa urbis effectus est. Hic secundo anno pontificatus sui in Galliam venit, & Concilium Remis celebravit. Tunc memorabilis pater Stephanus, sicut olim desideraverat, Cistercium cum quibusdam fratribus venit, ibique prædictum Apostolicum reperit. Erat enim ex multo tempore cupiens sancti illius ordinis societàtem adquirere,& cuncta quæ ad se pertinebant ejus submittere ditioni. Eo tempore Cisterciensibus præerat Abbas nomine Rainardus, vir, in quan-

tum ego intelligere potui & multis aliis claruit, nullis facilè comparandus. Siquidem elegantia personæ, generis nobilitate, humilitatis decore, religionis fervore cunctis quibus præerat Abbatibus præminebat, qui trecenti & eo ampliùs erant. Porrò divini amoris & sanctæ religionis vigore ita flagrabat ut ignis superaret ardorem. & exteriùs tanta dulcedine præminebat ut mellis vinceret suavitatem. Ab hoc ego hujus sanctæ religionis habitum, quamvis indignus, accepi. Nam cùm puer in quodam monasterio Casæ Dei traditus essem, post aliquot annos quorundam factionibus inde avulsus, atque ad seculum sum devolutus; cùmque ibi multis calamitatibus detinerer, à benignissimo patre Stephano susceptus sum pro amore Dei & parentum meorum gratia, quos omnes penè ipse habebat sicut longè superiùs memoratum est. Inde me ad Cistercium ire præcepit; ubi sumpto habitu monachi, post duos annos à prædicto domno Stephano Obazinæ sum revocatus, atque ab ipso regulariter in monachum benedictus; & ex tunc usque in hodiernum diem cum ipso vel ejus successoribus conversatus quicquid memoratu dignum de eo vidi vel ab aliis audivi hic inserere non neglexi, ut studiosus lector quod voluerit eligat, & quod noluerit aliis legendum relinquat. Malui siquidem videri prolixior propter devotos quàm nimis succinctus propter fastidiosos vel, ut sic dicam, indignios; præsertim cùm facilius sit ex multis pauca eligere quàm ex paucis multa retinere. Nimius quippe breviator, præter dispendium lectionis, nonnunquam superbiæ supercilio denotatur, dum vult cavere plus justo rusticitatem & affectat nimis urbanitatem, in omnibus quærens suam, non aliorum, utilitatem.

XII. Igitur, ut dicere cœperamus, cùm ad

Cistercium beatus iste venisset, memoratum Papam humiliter adiit, & quid animo gereret, apostolicis auribus intimavit, subnixè deposcens ut suum desiderium ipsius auctoritate ad effectum perduceretur. Tunc ille domnum Rainardum ad se venire mandavit, eique sanctum virum ut patri filium ipse pater omnium commendavit, atque ut eum in conventu Abbatem duceret & sancto ordini sociaret præcepit. Quem ille gratanter de manu Papæ suscipiens, in capitulum introduxit, & jocundo ore coram cunctis Abbatibus dixit: En cernitis, Domini fratres, Abbatem hunc corpore modicum, statura brevem, habitu despicabilem, vultu deformem; sed quicquid in eo videtis, totum spiritu sancto & fide plenum sciatis. Nec mirum si spiritu sancto repletus eum quem in se gestabat in viro Dei recognoscere & aliis potuit demonstrare. Talis enim erat vir iste beatus ut quisquis illum vel simpliciter aspiceret, ex solo habitu vel aspectu verè Dei servum indubitanter assereret. Nec mora, prolatis Domini Papæ mandatis, ejusque petitionibus declaratis, ipso etiam in præsenti humiliter postulante, ab universis concorditer Abbatibus in societatem ordinis est receptus, & domui Cisterciensi specialiter assignatus, cùm utique non minùs in hoc deferrent ejus religioni quam apostolicæ jussioni; ubi, quamquam essent aliqua in domo ejus unde talis susceptio impediri posset, quæ non religioni quidem sed eorum consuetudini viderentur ad versa, illud certè majorem invidiam seu molestiam ingerebat quòd vir sanctus ut viros ita & feminas à Domino gubernandas acceperat. quod eorum ordo omnino vetabat. Attamen pro ejus amore cuncta admissa sunt, spondente domno Rainardo, qui eum ut suam animam diligebat, quòd cuncta ordini adversantia paulatim abolerentur, ne repentinam mutationem novella adhuc LIB. II.

LIB. II. domus ferre non posset, ita duntaxat ut sanctæ illæ feminæ semper in ordine permanerent.

XIII. Talibus auspiciis sumpto ordine, negotiator noster lætus ad propria remeavit, ducens secum magistros egregios quos illi pater Cisterciensis ad docendum ordinem speciale munus concessit: quorum duo monachi erant atque Presbyteri, viri sancti, duo verò laici non minùs religiosi & in sua quique arte decenter instructi; quintus, qui aliis transacto magisterii sui tempore ad propria redeuntibus usque ad obitum hic permansit, præter alia bona, in nutriendis animalibus solers ac peritissimus fuit, cujus labore & industria domus nostra in temporalibus multùm excrevit. Isti quidem magistri, non ut priores, inculti & asperi erant, sed blandi, suaves, atque domestici, & ad docendum ordinem idonei atque discreti. Vbi enim per eorum magisterium plura, quæ etiam monachi consueverant, mutari præciperentur, illud certè molestissimum videbatur, quòd libros, quos secundùm ordinem monachorum nuper multo labore confecerant, deponere cogebantur & ad formam Cisterciensium revocare. Itaque alios ex ipsis à fundamentis incipiebant, alios radebant & denuo rescribebant, alios ex integro dimittebant, alios paucis immutabis sibi iterum retinebant. Sed cùm & ipsi primitus per Dalonenses à Cistercio fuissent delati, mirum videtur quòd tam discordes inter se tamque dissimies esse potuerint. Sed sciendum quòd libri quibus primò Cistercienses in divinis officiis usi sunt, valde corrupti ac vitiosi fuerunt, & usque ad tempora sancti Bernardi sic permanserunt. Tunc enim Abbatum communi decreto ab eodem sancto Abbate ejusque cantoribus sunt correcti & emendati, & sicut modò habentur dispositi. Vnde constat eos ante hanc emendationem à Dalonensibus expetitos; qui

etsi de ordine tunc non erant, secundùm ordinem LIB. II. tamen vivere gestiebant, & consuetudines ordinis scriptas sibimet deferebant.

XIV. Inter ceteras mutationes etiam usus carnium infirmis secundùm regulam est allatus, qui hactenus manserat fratribus nostris incognitus. quod gravissimè vir sanctus ferebat, in tantum ut diceret ipse commotus quòd carnificinam introduxissent in domum Dei, cùm videret propter infirmos aliquod ex animalibus jugulari. Cùmque ei capitulum regulæ pro infirmis opponeretur, ille tacebat; quia nec istud ei placere, nec regulæ auctoritas poterat displicere. Nam cùm Ecclesia nostra ædificaretur antequam monachi extitissent, retulit mihi qui hæc audivit & præsens vidit quòd artifices conducti tam diuturnam carnis abstinentiam non ferentes, porcum sibi emerunt, & carnes ejus paratas in silva comederunt, & residua ad hospitium deferentes absconderunt, ut futuro mane clam ea comederent. Quod cùm Abbati nuntiatum esset, valde nimisque commotus est; & assumptis quibusdam ex fratribus, officinas circuire cœpit; veniensque ad hospitium, carnes, sicut dictum fuerat, inter duo vascula absconditas repetit; quas accipiens, & ad socios respiciens, interrogat quid de his fieri oporteret. Cùmque alii pauperibus tribuendas, alii artificibus reddendas edicerent, ne constritati discederent, ille respondit: Nequaquam, fratres, ita fiet, sed prævenire eas faciamus viam quam paulò pòst venturæ erant. Et hæc dicens, in latrinam eas proici jussit, viaque qua venerat rediit. Quod cùm artifices jam in opere positi comperissent, nimio furore commoti instrumenta proiciunt, & dimisso opere bacchantes contra virum Dei murmurare & furiosa verba jactare cœperunt. Ipse verò ad mitigandos eos accedens, cùm eorum

LIB. II. iracundiam lenibus verbis mulcere cœpisset, conviciis eum & contumeliis aggrediuntur, minantes insuper quòd nec ipsi nec alii deinceps in ejus opere laborarent, qui tantam eis injuriam intulisset. Porrò ipse minas eorum parvipendens, cœpit eis exprobrare infirmitatem eorum prandiaque furtiva, dicens quòd si illi propter gulæ illecebram opus Dei relinquerent, non deessent domui ejus necessarii structores, qui absque carnali commercio meliùs quàm ipsi eam ædificarent. Quòd si reperiri nequeant, satius est ut domus Dei non ædificetur quàm ut habitacula servorum ejus immundis obsoniis polluantur. His dictis, conversus abire cœpit. Illi autem mox compuncti, secuti sunt eum; prostratique ad pedes ejus, veniam pro stultiloquio postulabant. Qua impetrata, statim ad opera sua reversi sunt & salubriter correcti & utiliter emendati.

XV. Post hæc duo alia monasteria in locis antè ædificatis facere disposuit, unum in Caturcensi diocesi, aliud in territorio Sanctonensi. Quibus decenter instructis, idoneos satis ministros, id est, pastores cum supplemento fratrum ibi direxit, qui loca sibi credita abbatiæ titulo gubernarent. Quorum prior fuit Gerardus nomine, vir virtutum & totius religionis exemplar, qui vita & verbo clarus Obazinensem domum post eum feliciter rexit, cum quo multa loca ædificaverat, & nunc cum eo tamquam individuus comes feliciter pausat. Sequens verò & ipse vita & actibus honorandus Rotbertus nomine, qui & nunc superest nostrum monasterium post illum regens, sicut de utroque postmodum suo loco dicemus. Hic sortitus est abbatiam quæ in Sanctonensi diocesi sita erat, quàm etiam priùs absque Abbatis titulo multo tempore procuraverat. Erat autem ei possessionis ager fœcundus, olim domno Stephano legitimè traditus, & à fratribus

illius longo tempore jam possessus. Interea surrexit L IB. II.
quidam potens in illa religione, qui diceret agrum illum ad suum jus pertinere, olimque à suis progenitoribus possessum fuisse. Vnde cœca cupiditate pellectus, eundem agrum in suam jam redegerat ditionem. Quod cùm viro Dei nuntiatum esset, cui specialiter fuerat delegatus, statim ad locum perrexit, & prædictum virum aggressus rogare cœpit ut ab hac tam injusta pervasione desisteret, & quod servis Dei donatum à fidelibus fuerat, ad suam ipsius perniciem non auferret. Ille verbis ejus nequaquam acquiescens, possessionem reddere noluit, dicens se nunquam eam penitùs dimissurum nisi, publico judicio causa ventilata, suam esse vir sanctus donatione legitima demonstraret. Quapropter amicis utrinque suggerentibus, dies ad definiendum constituta est, & sic ab utrisque in sua discessum. Non negligens vir ille, multos sapientes, legistas, & causidicos mercede conduxit, insuper & quosdam ad defensionem suæ partis Episcopos invitavit. Porrò vir Dei, tamquam negotii nihil habens, & causam suam Deo soli committens, orationibus servorum & pauperum Dei se muniebat, & tamquam plures habens propugnatores. ad placitum securus pergebat. Cùmque dies constituta venisset, essentque in unum congregati Episcopi, principes, magnates, & populi, ut sic dicam, adversùs Dominum & adversùs Christum ejus, ecce vir Dei è diverso venit, quasi alter David pugnaturus adversùs Goliam, non gladio, non hasta, sed fide, cum duobus solummodo sociis, & his non satis peritis. Quo viso, cùm omnes stupor & admiratio detineret, alii quidem ridebant, alii verò dicebant: Estne hic adversùs quem tot proceres & potentes totque populi sunt congregati? Ad quod unus satis congruè & eleganter nec minùs veraciter dixisse

fertur: Iste quem videtis pauper & modicis, ac penè solus, hos omnes hodie superabit. Nam actor noster vix centum solidis placitores atque fautores suos hodie convivabit, exceptis muneribus donisque promissis. Porrò hic simplex & vilis tribus ferè denariis advocatos suos absque donationis alicujus dispendio procurabit, & quod his majus est, solus ex hoc placito victoriam reportabit. Nec tamen, quamvis in incertum vaticinans, dictis suis ex toto frustratus est. Interea causæ ex adversa parte proferuntur quibus injusta pervasio tamquam justa possessio à tergiversatoribus quasi ex legum auctoritate decernitur, & quòd ille quidem legitimè possideret, hic injustè repeteret, nec haberet justam querelam, sed injustam calumniam. Porrò vir sanctus, ne sibi de Deo nimis applaudere aut humana consilia videretur sprevisse, Sanctonensem Episcopum humiliter postulavit quatenus ad agendam causam suam idoneum aliquem à latere suo præstaret executorem. Quod ille justum perpendens, quamvis ejus esset adversario obligatus, Archidiaconum suum, virum industrium, & in talibus copiosè instructum, direxit; qui sciens versutiam adversariorum, & quomodo simplicem virum illaqueare disponerent, dedit ei consilium quatenus non de fundo terræ quam expetebat in præsenti ageret, sed de possessione. Ad hoc enim eum ipse velut in præparatam foveam ducere nitebantur ut cùm eis simpliciter illud concederet, nescio quibus argumentis repentè simul totum amitteret. Quod cùm ipse palam proclamaret, dicens, Nos non agimus de fundo terræ, sed de possessione, mox omnes causidici furore accensi violenter agere cœperunt, & calumniosis litibus innitentes, virum Dei non rectè proposuisse clamabant, eique vehementer instabant. Resistebat tamen ei prædictus Archidiaconus, & causam quam tuen-

dam susceperat non ignobiliter defensabat. Episcopi verò in parte consistentes, quamquam beatum virum justam habere causam non dubitarent, nullum ei juvamen ferebant, quia ab illo tyranno pervasore inducti erant. Quod cùm ille perpenderet, seque in illo examine gravari conspiceret, surgit in medium, & coram omnibus dixit: Ego quidem, Domini fratres, propter causam pauperum recuperandam huc veni, in Dei misericordia fiduciam habens & in præsentium Episcoporum defensione atque justitia. Sperabam enim quòd non permitterent dominari virgam peccatorum super sortem justorum, nec possessionem ovium Christi lupis ingerendam exponerent. Sed quia non sunt pastores, sed mercenarii, qui vident lupum venientem & fugiunt, & ovibus vim patientibus, ipsi se sub silentio abscondunt, & nullam eis defensionem opponunt, necessitate constrictus Romanam curiam appello, ut ibi quod justum fuerit vel accipiam vel persolvam. Ad hanc vocem tumultus levatus est omnium ferè vociferantium, quorundam indignantium & dicentium: Quis est hic qui in hac tanta curia contra tot potentes & nobiles appellavit, insuper & Episcopos non pastores sed mercenarios nominavit? Alii quidam dicebant: Iste, etsi appellavit, appellationem suam non segniter consummabit, plusque proficiet uno nuntio quatuor pitaciis pedibus insignito quàm dominus noster egregiis nuntiis multis pecuniis oneratis. Cùmque in hunc modum contenderent, Episcopus Sanctonensis facto silentio ita omnes allocutus est: Scitis, fratres, quòd ego hanc litem in manu mea terminandam susceperam, & quia pro pace & concordia utriusque partis quantum poteram laborabam. Sed quoniam Abbas iste gravari metuens, majus judicium appellavit, jam non est meum de his ulteriùs judicare, sed nec vestrum appellatio-

LIB. I.

LIB. II. nem ejus temerè reprehendere. Vnde commonitos esse volumus utrosque, & eum scilicet qui appellavit, & illum contra quem appellavit, quatenus die debita vel per se vel per idoneos executores apostolico se conspectu repræsentent. Hic dictis, curia solvitur, & cunctis in sua remeantibus, vir Dei cum suis illis paucis comitibus ad propriam regreditur mansionem. Evenit tamen satis juxta quod jocundus ille vates prædixerat, ut cùm ejus adversarius in suis fautoribus multa nimis expenderit, ipse penè nihil mitteret & victoriam obtineret. Nam cùm ad capitulum quod tunc imminebat ex more venisset, & quosdam ibi Abbates & Episcopos reperisset Romam ire paratos, monachum suum strenuum & in talibus eruditum illis specialiter assignavit, quorum stipendiis in eundo & redeundo suffultus, & auxiliis atque consiliis in Romana curia plurimùm est roboratus; qui prosperè rediens talem detulit auctoritatem quòd prædictus invasor omnes fruges quas ex agro illo assumpserat per manus servorum suorum judicio Archiepiscopi Bituricensis, in cujus curia præcepto Papæ causa ipsa denuo ventilata est, in cellariis fratrum coactus intulit, eisque terram ipsam liberam & absolutam in pace reliquit. Nam si illam fratres tunc amisissent, certum est quòd abbatia ibi nunquam fuisset, sicut permanet usque in præsentem diem. Hoc autem retulimus, non ad miraculum, sed ad exemplum probitatis ejus ac fidei, qui possessionem suam immo & Dei contra tot nobiles & potentes de manu tyranni penè ipse solus obtinuit, & in hominibus spem suam non posuit, sed causam suam soli Deo commisit.

XVI. Alio quoque tempore miles quidam paupertate constrictus, & cupiditate distentus, ex quadam grangia nostra oves & quædam alia pecora ra-

puit, occasione sumpta quod terra quam fratres LIB. II.
tunc incolebant ad proavos ejus aliquando pertinuisset. Ex ipsa autem præda quædam statim cum suis comedit, reliqua petentibus fratribus eo pacto concessit, quatenus ad diem determinatam Abbas ipse veniret, & sibi de hac terra plenius responderet; qui nequaquam negligens, ad diem constitutam cum multis aliis venit. Porrò vir ille, ut majorem illis metum incuteret, in placitum venire noluit nisi manifestius sciret quid ex eodem placito reportaret. Sperabat enim se multas pecunias accepturum, si hanc eis calumniam in pace dimitteret. Attamen ab amicis coactus vix tandem venire adquievit, sed non ut sperabat, terrorem detulit, sed accepit. Videns autem eum vir Dei à longè venientem, ùt erat semper urbanus atque jocundus, cùm res poposcisset, dixit sociis ut se detinerent & velut ab impetu revocarent dum ipse contra eum insurgeret. Cùmque jam propè & in auditu vocis positus esset, ita eum impetu facto, cùm tamen à sociis detineretur, vir sanctus aggreditur: Estne hic qui oves nostras luporum more rapuit ac devoravit? Estne hic qui possessionem dominicam sibimet usurpavit? O inique & tyranne, quid tibi cum servis Dei? Quid eorum substantiam iniquo jure pervadis? Certè, nisi me isti prohiberent, ita te excommunicarem & diabolo mandparem ut esses in exemplum omnibus habitantibus in hac terra. His invectionibus vir ille concussus diriguit; vultumque viri Dei ferre non sustinens, ultra accedere ausus non fuit. Reprehendebat tamen, primùm quidem se quia venisset; de hinc culpabat amicos, qui eum ad talia perduxissent. Tandem instinctu divino commonitus, & cunctis qui aderant pro eo intercedentibus ad pedes viri Dei procumbit, & se peccasse, se impiè gessisse proclamans, veniam deprecatur.

LIB. II. Qua impetrata, omnem iniquæ exactionis querelam depoſuit; & qui inimicus & reus venerat, amicus & ſanatus abſceſſit. Aliquotiens cùm ad placitum veniret, videretque omnes ſuæ parti favere, adverſarium verò undique & ab omnibus deſtitutum, pietate ductus aliquos è ſuis placitoribus clam dirigebat qui ejus partes defenderent & pro eo contra ſe dimicarent; gaudebatque ſe vinci ab eis tamquam ſi ipſe viciſſet. Si quis pauper ac ruſticus, & totius artis exceptis communibus expers, illum oraret ut ſuſciperetur, mox illum ad cellerarium dirigebat, dicens, Vade, & deprecare eum ut me roget pro te. Quòd ſi te cum indignatione repulerit, dic ei illam & illam artem te optimè ſcire; & tunc videbis quid tibi reſpondeat. Quod cùm pauper faceret, & primò quidem repulſus, poſtea pro ſcientia artis libentiſſimè audiretur, mox ad Abbatem cellerarius ipſe accedens, rogabat ut eum valde neceſſarium ſuſcipere non recuſaret, & pietatis arte ſeductus rogabat quod priùs prohibuiſſet & unde poſtmodum pœniteret.

XVII. Inter hæc fratres Obazinæ cùm augerentur de die in diem, nec poſſent eos capere priſtinæ habitationis modicæ manſiones, conſilium fuit quatenus non ut priùs habitacula ampliarentur, ſed alibi ex integro mutarentur. Nec jam in ambiguo erat utrum ædificarent, ſed de loco adhuc conſilia volvebantur. Erant ad radices montis amœna ſatis loca, ubi quorundam animi erant defixi, quatenus ibi ædificarent. Alii ſaniori conſilio non longè à priori loco ædificari volebant; ut priſtina habitacula novis ædificiis deſervirent, & veteres fratrum ſepulturæ novis adjungi poſſent. Accedebat autem his & ſalubritas aëris, utilitas nemoris, hortus, vinearum & diverſi generis arborum fœcunda ſatis & longo tempore exculta poſſeſſio; quæ

quæ nec relinqui sine dispendio, nec sine molestia poterant à longè positis exerceri. In illis autem optatis locis plurimi rusticorum cum suis familiis morabantur; qui si relinquerentur, magnum generarent animarum periculum; si autem repellerentur, nihilominus grande peccatum. Hæc & multa alia vir sanctus altiori mente pertractans, quamquam aut nemus aut locum ubi primitus venerat relinquere nollet, tamen hoc magis aliorum consilio quam suo arbitrio facere præoptabat. Ita enim illa sententia animo ejus insederat quæ dicit, *Omnia fac cum consilio, & post factum non pœnitebis*, ut nihil quamvis parum, sine alterius consilio facere unquam voluerit. Quòd si res in promptu esset, nec dilationem admitteret, ipse verò non haberet in præsenti nisi aliquem ex simplicibus fratribus aut unum fortè ex familia, non tamen vel ab illo consilium quærere dubitabat. Cùmque ille tremens diceret, Tu me interrogas pater, mox ei capitulum regulæ opponebat dicens: Sæpe minori revelat Dominus quod melius est. Attendant hoc & confundantur qui magnas & arduas res sine consilio agere non verentur, unde non proficiunt, sed magis cadunt; qui si alterius præveniantur bono consilio, etsi eis antè placuerat, jam id facere dedignantur quia non ab ipsis initiatum videtur. Inde senatus Romanus Christum suscipere recusavit, non ob aliam causam, nisi quia primitus ab ipso initiatus non fuit. Pudet aliquos hic referre, qui sibi magni videntur, qui consilium dant, non ad utilitatem, sed ad contrarietatem; qui cùm audierint alios aliter laudavisse, illi contra faciunt, & omni studio decertant quatenus non quod melius est fiat, sed quod illos victos, se autem victores ostendat, qui sententiam suam ultimam proferunt in consilio, sed primam volunt esse in facto, ad

Euseb. lib. 2. hist. eccles. cap. 2.

LIB. II. hoc postremi loquentes ut priorum consilia destruant, ad hoc priùs tacentes ut posteriùs vincant. Sed his omissis, quæ amaritudinem ingerunt, ad propositum redeamus.

XVIII. Igitur post multas deliberationes in superiora manasterii nostri ædificare disponunt, ita ut prioris habitationis extremæ domus novi monasterii extremis ædificiis jungerentur; jamque lapidum & calcis atque arenæ copiosa adunata congerie, feria sexta ante Passionem, basilicæ fundamenta aperire cœperunt, priùs ab Episcopo domno Geraldo in circuitu loci cimiterio consecrato. Erat annus incarnationis Christi millesimus centesimus quinquagesimus sextus. Deinde sequente feria sexta quæ est ante Palmas, omnes a monasterio usque ad locum ædificationis cum cruce & aqua benedicta devotè procedunt; dictisque letaniis & psalmis ad hoc pertinentibus, mox ab Episcopo & Abbate atque electo operis magistro cum invocatione trinæ majestatis primus lapis in fundamentum deponitur, nec immeritò cum tanta veneratione locatur qui illum præcipuè figurabat de quo Apostolus ait: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quòd positum est, quod est Christus Iesus.* Aderat hujus tantæ ædificationis initiis inæstimabilis hominum multitudo diversi generis atque ætatis cum multo cœtu nobilium; quorum alii potentiores auxilium & protectionem, divites pecunias offerebant, pauperes quod rebus non poterant votis supplebant, protensis in cœlum manibus supplicantes ut Deus omnipotens tam sanctum opus, quod eis videntibus cœperat, perduceret ad effectum. Tamen petendi & impetrandi ad tanti operis supplementum, sicut ferè cunctis ædificantibus mos est, per Ecclesias populos commonere ipsa dies apud nos & initium & finis fuit, Vbi quamvis hoc Episcopus frequenter moneret,

immo potiùs & juberet, datis litteris indulgentiarum largitate refertis, tamen ei vir sanctus nunquam adquiescere voluit dicens: Nos talem consuetudinem introducere nolumus ut populis scandalum & nobis ignominiam adquiramus circumeundo Ecclesias, ostendendo beneficia, indulgentias largiendo, quas dare non poterit nisi solus Deus. Audivi tamen referri ab his qui interfuerunt quòd cùm in quodam episcopatu domum novam ædificaret, persuasus sit à quibusdam, immo compulsus, commonitorias litteras ab Episcopo postulare ut domui illi, quandiu ædificaretur, beneficia populus impertiret. Episcopus petitioni ejus, quam quidem invitus nec per semetipsum fecerat, libentissimè annuit, statimque litteras ipsas scribi præcepit. Cùmque ventum esset ad indulgentiarum locum, mandat Abbati quantum indulgentiæ his qui in hac fraternitate se mitterent vellet ascribi. Cui ille ita remandavit. Nos, inquit, Domine, nostra adhuc premunt peccata, nec possumus levare aliena. Quod audiens Episcopus, lætus erubuit, & virum Dei, ut verè erat, Dei servum & tali timore plenum non dubitavit. Lib. II.

XIX. Iam verò cœpto monasterii ædificio, quis dignè referet qua austeritate corpus illud modicum fregerit multis antè afflictionibus maceratum? Tota die in opere erat, non virgam ferens, ut plerisque mos est, qui in altiori loco sedentes alios ad laborem provocant, verbo, non facto, digito, non opere, virga, non manu. Stabat autem laborans incurius ad solem & imbres, sic tamen ut omnes laborantes sive non laborantes aspiceret, & quid singuli facere deberent plus operibus quam verbis ostenderet. Cùmque videret aliquos incongruè stantes, aut fortè sedentes & otiosa loquentes, non eos statim corripiebat; sed transiens co-

LIB. II. ram eis, timendi & erubescendi primò copiam tribuebat; quòd si se non corrigerent, asperis eos sermonibus increpabat, ut cuncti audientes timerent. Si quos videret laboribus fatigatos, ad requiem invitabat, & mœstos eorum animos blandis sermonibus recreabat; duros & laborare nolentes duriter increpabat; verecundos & laborare volentes, sed non valentes, consolabatur atque mulcebat, & ita cum eis agebat ac si majorem operis partem ipsi fecissent. Quosdam etiam adhuc carnales carnalibus promissionibus invitabat, dicens eos in refectorio non parum remunerandos qui sic strenuè laborassent. Nonnullos quoque laudis æmulos, & ob hoc laborare plus solitos, quamquam eos in hac parte plurimùm reprehenderet, multum tamen illis præferebat qui nullam aut Dei timoris aut humanæ verecundiæ curam habentes totos se desidiæ ac negligentiæ tradidissent. Hæc & his similia vir discretissimus ad relevandum laborem exteriùs faciebat, & ita omnibus se conformabat ut infirmis infirmum fortibus fortem, lætis quoque lætum & mœstis mœstum se exhiberet, sed & carnalibus carnalis quodammodo videretur, & gloriam captantibus tamquam & ipse eandem omni studio sequeretur, implens illud quod Apostolus de se ipso dicebat: *Omnibus omnia factus sum ut omnes facerem salvos.* Cùm autem domi ventum esset, cuncta hæc tamquam vestimenta secularia deponebat, & quam gestabat intrinsecus religionis formam verbo & opere demonstrabat. Intus timendum, foris se jocundum præstabat, ut attraheret lenitate quos corrigeret in caritate. Nunc enim animabus perfectiùs consulebat. Porrò tunc, id est, foris, corporibus immo laboribus dispensativè prospiciebat; qui ut liberiùs fierent, ex disciplinæ rigore aliquantulum remittebat. Adest testis virtutis ejus & laboris fratrum ba-

ſilica ipſa omni ex parte perfecta, cui in multis pro- LIB. II.
vinciis nulla facilè ſimilis reperitur pulcritudine, elegantia, venuſtate, & quod his majus eſt, operis firmitate ac firmiſſima ſanitate, ſicut hi quoque teſtimonium perhibent qui ultra citraque mare multas provincias peragrati ſunt.

XX. Per idem tempus tanta fames tantaque frugum penuria inerat quòd ſicut modò frumenta veneunt ampliùs quàm in duplo cariùs venderentur, vix quiſquam reperiebatur qui annonas haberet, & qui habebant ita celabant ac ſi omnino nihil haberent. Expectabant enim tempus majoris venditionis, ſicut ait Propheta, ut augerent ſiclum & imminuerent menſuram & exhaurirent marſupia pauperum & ſacculos ſuos implerent de ſubſidiis egenorum. Porrò vir ſanctus parvipendens famis invaſionem, tot operarios ruſticos qui onera ferrent undecunque conduxerat ut ſi illos videres, parochiam adveniſſe exiſtimares. Habebat eos pro ſolo pane. Et ideo tam multos collegerat ut & ipſos paſceret & opus ædificationis magis accelerarer. Ad portam monaſterii tot undique pauperes confluebant ut dinumerari non poſſent; nec tamen fruſtra ſe veniſſe dolebant, nullus aliquando recedebat impaſtus. Si quidem ab hora diei nona omnes fratres, quicunque adeſſe poterant, in diſtribuendis alimoniis occupati erant, & vix tandem id ſero complebant. Quæ ſcilicet alimoniæ, præter ciborum reliquias, ex cellario & furno jugiter præbebantur, ita ut penè quotidiè totius clibani coctura integra expenderetur, cùm bis vel ter in die coquendis panibus pararetur. Hæc autem conſuetudo in pauperes ſemper omni tempore ſervabatur, maximè verò tempore famis; quòd ſi panis deeſſet, carnes expendebantur, pulmenta verò cùm panibus ſemper dabantur, ubique à fratribus ad hoc depu-

tatis discurrebatur, cunctorum cellaria & occulta repostoria scrutabantur, & veteres annonæ è fossis abditisque terræ cuniculis proferebantur, nec aliud empturis injungebatur nisi ut quocunque modo vel pretio sic emerent ut nec forum publicum augerent, nec ipsi vacui remearent; quòd si pretium non haberent, non tamen undecunque mutuò accipere dubitarent, fiduciam habentes in illo qui eos & ab iniquis usuris semper eripuit & turpiter egere nunquam permisit. Si autem copia nummorum supervenisset, non eam vir sanctus in thesauris condebat, sed vocatis emptoribus & dispensatoribus suis, absque pensa & numero eis tradebat. Nunquam panes ad numerum vel à furno referebantur vel per necessaria loca distribuebantur. Nullus computare sumptus diurnos vel expensas, maximè in præsentia viri Dei, audebat; sed horum omnium pondus, numerus, atque mensura Deo largitori reservabatur. Hac indulta libertate, cautiores & sollicitiores ministri fiebant, atque in rebus commissis non minùs fraudem facere quàm incurrere metuebant. Nunc autem, dum nulli credimus & omnia numeramus, fit ut nec etiam ipsi credamus, ita ut ministros ex fidelibus infideles efficiamus, Deumque largitorem bonorum offendamus potiùs quàm placemus, cujus bona tamquam à nobis sint computamus.

XXI. Cùm autem vir Dei monachorum fratrum atque sororum, hospitum quoque, & familiæ, ac diverso modo laborantium sollicitudine urgeretur, quibus quotidiana stipendia cum ingenti studio parabantur, maxima tamen illi cura de pauperibus erat, sciens procul dubio, quandiu haberet quod eis impenderet, nihil ceteris defuturum. Vnde non solùm in abbatia, sed in omnibus grangiis, præcipuè famis tempore, largiter dari præcipiebat, ut & ipsæ benedictionem in pauperibus consequeren-

tur. Aliquando venit ad eum frater illarum grangiarum quæ ultra Dordoniam sunt procurator, dicens non habere se vel quod fratribus apponeret vel quod pauperibus erogaret. Cui vir sanctus de fratribus quidem nihil respondit, de pauperibus verò præcepit ei dicens : Vade, & si panes non habes, animalia occide & pauperibus tribue ; exceptis bubus arantibus, quos ad ultimum, si aliud non habueris, incunctanter expende. Abiit ille facturus sicut ei fuerat imperatum. Sed quia modicum tritici habebat, quod vix ad tres dies sufficere poterat, statim illud impendi decrevit, ut postmodum alimenta fratribus emeret, & pauperibus carnes, sicut jussum fuerat, exhiberet; & ecce dum speratur quotidie vel magis timetur tritici illius defectio, in tantum Deo tribuente & fide sancti viri cooperante excrevit ut usque ad tempus messionis, quod longè aberat, tam fratres quam pauperes panes inde, prout ratio temporis permittebat, sufficienter haberent.

XXII. Eo tempore fame ingravescente, cùm audisset vir Dei apud vicum Martellum dictum duos viros, quorum unus sacerdos, alter laicus erat, promiscuæ annonæ quadraginta modios communiter habere, quorum singuli quatuor vel quinque animalia onerare solent, festinanter perrexit, & prædictas annonas, cùm nihil haberet, pretio vel conditione qua valuit sibi retinuit & monasterio destinavit. Quæ quamvis malè congestæ, fide tamen boni emptoris multiplicatæ totum monasterium in summa necessitate multo tempore refecerunt & sufficienter paverunt. Sed cùm reddendi tempus adesset, ipse verò quod redderet nihil haberet, diù dubitans quid ageret, tandem ad vicum perrexit, ut saltim suam præsentiam exhiberet quibus præsentare aliud non valebat. Cùmque ibi ve-

misset, exactorum faciem permescens, maximè unius qui erat cupidus & avarus, durus, crudus & inhumanus, ad Ecclesiam perrexit, &, ut dicitur, Missam tunc celebravit. Qua peracta, egressus foras, cùm ei omnes penè habitatores vici illius occurrerent, inter ceteros ille creditor venit quem præcipuè formidabat. Videns autem virum Dei humiliter stare &, ut sibi videbatur, pro debiti solutione sollicitum esse, dixit ei coram omnibus: Quid est, Domine Abbas? Attulisti pecuniam quam mihi & Presbytero te debere cognoscis? Scias enim quòd ex hac hora nihil à te nisi cum usuris recipiemus. Dixit ad eum vir Dei: Verè dico tibi quia nihil habeo quod vobis ad præsens reddere possim. Vnde rogo ut in nobis adhuc patientiam habeatis quousque Dominus largiri dignetur unde vos placare possimus. Tunc ille velut exasperatus, cùm magis esset à Deo mollitus, respondit ei coram omnibus dicens: Ad illudendum nos, quantum odio, Domine, huc venisti. Frumentum nostrum tulisti & pretium non retulisti. Ego tamen placari non potero nisi sub hac conditione, quatenus monachi omnes qui fruges meas consumpserunt obsides mihi tradantur ut ipsos interim pascam quousque debitum meum recipiam. Ad hoc dictum cùm in risum omnes solverentur, vocato Presbytero venditionis socio, dixit ei, Placetne tibi, Marce, (sic enim vocabatur) pactum quod cum Abbate composui. Quale, inquit? Cui ille: Tale ut fratres suos nobis obsides reddat, quatenus eos tamdiu nos pascamus quousque debitum nostrum recipiamus. Presbyter verò respondit: Hoc pactum tu tene, qui proposuisti. Nam ego nunquam illud tenebo. Tum ille non jam exactor, sed patronus effectus, ait ad virum Dei: Perge securus jam quo volueris, Domine Abbas; ego tibi pro me & Presbytero satis-

facio, ut nihil nobis ex debito illo nisi quod volueris & potueris facias. Tunc omnes qui aderant videntes in illo viro nimis avaro tantam dexteræ excelsi mutationem, glorificaverunt Deum. Emenso modico tempore, vir ille moriens medietatem pretii quod ad se pertinebat, id est, quingentos solidos, monasterio dereliquit, reliquos quingentos filio suo reddendos instituit. Hic cùm esset patre jocundior & ad dandum profusior, etiam illos quingentos qui sibi reddendi erant ex integro solvit, & plura alia de suis rebus multotiens dedit. Nam cùm esset ad beati viri funera præsens, de suis rebus tanta donavit ut omni vitæ suæ tempore lumen ad beati viri tumulum non deesset. Presbyter verò cùm haberet Clericum ad se pertinentem, monasterio illum tradens, mille solidos qui sibi ex prædicta debebantur venditione cum eo dimisit, addens insuper mixturæ modios plures in rationem victus illius. Sic impletum est in viro Dei quod ait Apostolus: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

XXIII. Alio quodam tempore cùm idem vir sanctus in infirmitorio resideret, venit ad eum cellerarius, & mœsto vultu, ore etiam taciturno, ei astabat. Dixit ad eum vir Dei: Quid habes, frater, quòd hic tam tristis assistis & nihil loqueris? Cui ille respondit. Mœstus sum, inquit, Domine, quia nihil fratres hodie manducabunt; siquidem hora refectionis urget, & panes non habemus quos reficiendis fratribus apponamus. Tunc ille, ut ei solitum erat, oculis ac manibus in cœlum porrectis altiùs suspiravit, tandemque conversus dubitantem fratrem increpando monuit dicens: Ego, frater, tibi soli revelatum est quia fratres hodie non manducabunt? Numquid invalida est manus Domini? aut quia tu panes non habes, idcirco ille quod tribuat non habebit? Perge ergo nil dubitans, &

L. 1. II. mensas ut solitum est præparare festina. Spero & confido in Deo quòd sibi servientes absque cibo manere non patietur. Credidit ille & paruit, refectorium ociùs præparat, &, mensas mantilibus ornat. Vbi ecce dum fratres horam quæ est ante refectionem in Ecclesia canerent, subitò adsunt animalia panibus onusta, quæ fideles quidam viri à Deo, ut creditur, inspirati ad supplementum victus eis transmiserant; qui de Ecclesia egressi, cùm se manducaturos tunc non sperarent, reperiunt mensas insolito pane refertas. Vnde satis abundèque refecti, largitori Deo gratias reddiderunt, & deinceps de abundantia dubitare nec in egestate potuerunt.

XXIV. Tale quid in monasterio de Grosso bosco, quod nostro juri ex multo tempore traditum est, olim accidisse ab his qui interfuerunt audivimus. Nam quadam die ad Abbatem loci illius, qui ex discipulis fuerat domni Stephani, cellerarius venit dicens in toto monasterio panes, exceptis tribus, omnimodis non haberi. Vnde quærebat ab eo utrum signum ad refectionem, cùm panes deessent, pulsari deberet, vel quid de illis tribus qui reperti fuerant fieri debuisset. Abbas autem altiori præventus consilio, tres libras in præbendis defunctorum, ut solitum erat, reponi, signum quoque ad lavandum post horam pulsari præcepit, & pulmentum loco panis per mensas disponi. Cùmque horam quæ tunc vergebatur in Ecclesia canerent, princeps terræ & fundator loci illius ex insperato venit, claustrumque solito more ingressus, ceteras quoque officinas, ut consueverat, perlustrabat. nullus enim prohibere audebat. Ingressus refectorium, cùm pulmenta sola absque pane vidisset apposita, festinanter egreditur, & tam suos quam sociorum equos in proximum vicum dirigit, cunctumque panem venalem dato pretio rapi & ad monasterium

facit deferri. Fratres poſt horam refectorium ingreſſi, cùm ſe ad manducandum præparant, ſubitò inter manducandum inſperatus panis plenis ſportis ingreditur, qui eos ipſa & ſequenti die ſufficienter pavit. LIB. II.

XXV. Item in monaſterio Bonæ-aquæ, ubi dudum vir ſanctus de hoc mundo migravit, cùm in die cœnæ dominicæ innumera pauperum multitudo plus ſolito confluxiſſet, expenſis panibus quanticunque poterant reperiri, cùm adhuc pauperes ſupereſſent, neceſſitate conſtricti fratres cunctum panem qui reficiendis eis appoſitus erat diſtribuerunt. Vbi cùm jam non haberent quod manducarent. Abbas prolatis ſolidis panes ad uſum fratrum emi præceperat, cùm ecce arca monaſterii, in qua panes reponi ſolebant, plena reperta eſt uſque ad ſummum, unde ipſa & ſequenti die refecti ſunt. Ita ſatis non fuit viro Dei in ſuo monaſterio fidei ſuæ ſigna monſtrare, niſi & in aliis monaſteriis ad ſe pertinentibus hæc eadem ſigna poſt tranſitum ſuum per diſcipulos exhiberet.

XXVI. In noſtro quoque monaſterio tempore famis, præcipuè à Paſcha uſque ad tempus meſſionis, tanta quotidie pauperum multitudo conveniebat ut trium milium numerum plerunque excederet. Propter quod emptores, ut ſuperiùs diximus, ubique cum animalibus diſcurrebant, & quantumcunque frugum reperire poſſent, dato vel condicto pretio ad monaſterium pertrahebant. Inde panis tam fratribus quàm hoſpitibus quàmque pauperibus parabatur, ita quòd ſatis inde vivere poſſent, etiamſi aliud nihil haberent. Cùmque finito tempore debita inde contracta computari cœpiſſent, & pluſquam tria milia ſolidos ſuperadditos æſtimarent, ne unum quidem ſolidum ſuperexcreviſſe lætati ſunt. Ille enim ſolvebat cui impendebantur.

XXVII. Sed & tempore barbaricæ persecutionis, cùm iidem barbari totam hanc regionem longè latèque vastabant, rustici cum uxoribus & filiis atque pecoribus nostrum monasterium expetebant barbaros fugientes, ita cuncta interiùs exteriùsque complentes ut vix egredi vel intrare possemus. Vnde necessitate constricti, & ducti pietate, non solùm eos non prohibebamus, sed etiam fovebamus, & quicquid alimentorum reperiri poterat, absque ulla parcitate eis impendebamus. Denique quodam sabbato, cùm tot panes expendissemus ut penè nihil in crastinum superesset, consilium fuit ut die dominico contra morem solitum coqueremus. Mane autem facto tanta panum copia in repostoriis est reperta ut aut nobis, id est, toto conventui, aut exulibus & pauperibus consueta mensura sufficerent, si tamen totum acciperent. Sed cùm jam inter nos & illos dividi proponerentur, altiori consilio visum fuit ut illi totum panem, quia tantumdem erat, acciperent, nos autem duobus pulmentis qui tunc parati erant, contenti essemus. Ita omnes panes ex integro ad portam delati sunt, ut non relinqueretur ex eis nec unus. Post tertiam iterum pistrinum ingressi, tantam panum copiam invenerunt ut totus conventus, qui tunc centum viginti & ampliùs erant, libram panis & dimidiam more solito singuli habuissent. Erant enim propter sacram communionem plurimi congregati, utpote octava die Pentecostes. Hoc etiam aliquotiens accidisse propriis ipsi oculis vidimus, ut cùm facta caritate vix aliquid superesset, facto mane ex hoc ipso omnes sufficienter haberent & plurimum superesset. Sed & pistores mihi sæpius retulerunt quod tempore supradictæ famis annonæ ad unam vix hebdomadam æstimatæ per duos menses nos protraxerunt & sufficienter paverunt, ita quod ne-

que ipse exteriùs augerentur nec comedentes mi-
nuerentur. In cellario quoque apud Martellum, in quo frumenta ex grangiis ultrà positis condebantur, ac tempore ædificationis simul & famis inde ad monasterium cum animalibus deferebantur, post multos dies vel hebdomadas, cum jam nihil ex his superesse crederetur, immo omnes mirarentur quòd tamdiu perdurassent, interrogatus frater qui hæc deferebat, dixit quòd nullam ex quò hæc deferre cœpit diminutionem in his potuit invenire. Vnde postmodum præceptus est idem frater eadem frumenta iterum mensurare. Quod cùm factum fuisset, offenso largitore munera defecerunt & citò consumpta sunt. Hæc autem diximus, non quòd per nos qui nunc sumus, vel propter nos facta sint, sed illius merito ac virtute qui non solùm apud nos, sed in multis aliis locis mirabiliter operatur.

XXVIII. Nuper à fratribus referri audivi quòd in quibusdam grangiis supradictæ vastationi vicinis, cùm fratres panem, quem sibi paraverant, pauperibus captivis atque exulibus ad se confugientibus largiter ministrarent, coctura panis, quæ ad quatuor vel quinque dies sufficere solita erat, tantumdem etiam tunc sufficiebat, cùm in tot partes præter solitum divideretur. Sed hanc largitionem pius ille retributor, non solùm in futuro, sed in præsenti quoque remunerabat, cùm nec census multipliciter expensus nec expendentes minuerentur, ipsique barbari, qui Ecclesias diripiebant, altaria nudabant, calices confractos in marsupiis abscondebant, & sanctuaria quæque velut porci indignis & pollutis manibus contrectabant, ipsosque sacerdotes substantiis ac vestibus spoliatos ligantes trahebant & amarissimis pœnis ad redemptionem cogebant, ipsi inquam barbari qui talia faciebant, cùm per nostras domos transirent & cur-

LIB. II. tes plenas hominibus & jumentis sive pecoribus à facie eorum fugientibus cernerent, non solùm quæ nostra sunt non tollebant, sed nec ipsorum quicquam contingere prorsus audebant, non nostra territi sanctitate, sed divino potiùs numine, & sancti illius merito ac virtute. Sed quia hæc post ejus transitum nobis vel nostris regionibus acciderunt, ad illa quæ ipso præsente & operante gesta sunt revertamur.

XXIX. Tempore illo portarius vir fidelis & religiosus abbatiam muro cingebat. In loco autem illo ingentis saxi moles excreverat, quæ undique terræ affixa alicujus montis speciem præferebat; & quia murus perinde transiturus erat, ita ut ab ipso loco deviari non posset, multis diebus ut lapidem frangerent idem portarius & socii ejus casso labore defecerant. Non solùm enim frangi non poterat, sed multos malleos sæpe confregerat. Contigit autem ut vir Dei ad placitum pergens, per hunc locum transiret. Portarius fide plenus mox equi illius frenum apprehendit atque ut ad terram descenderet imperavit potiùs quàm rogavit. Tunc ille paululùm subridens, concitus de equo ad terram descendit. Mirabatur tamen audaciam fidei ejus, interrogans, ac si captus, quid de se facere vellet. Ille sumpto malleo, manibus ejus tradidit, eumque saxi illius verticem scandere ipsumque lapidem malleo cædere jussit. Quod cùm fecisset, & tribus ictibus lapidem percussisset, mox ille recepto malleo, dixit ei: Sufficit. Pergite jam nunc feliciter in viam vestram. Qui valedicens ei atque benedicens, iter quod cœperat explicavit. Post cujus discessum venerabilis ille portarius, convocatis operariis suis, eundem lapidem non jam cædere sed penitùs excidere sunt aggressi; quem tanta facilitate usque ad ipsas, ut ita dixerim, radices comminuerunt ut ni-

hil ex eo frangendum ad vesperam remaneret, & qui priùs adamante durior erat, nunc ac si panis ordeacius ad frangendum facilis fuit; ex cujus fragmentis acervum grandem fecerunt, & magnam exinde muri partem ædificaverunt. quod sancti virtute & portarii fide factum non dubitatur. LIB. II.

XXX. Est quædam grangia secus Dordaniam fluvium posita, olim quidem ad abbatiam ædificata, sed pòst docendis pueris instituta. Hæc cùm ædificaretur à latere dextro Ecclesiæ, rupes, ut de alia diximus, ad instar montis excreverat, & magnam partem loci illius occupatam tenebat, & quia claustrum perinde fieri oportebat, fratres in quantum poterant decertabant saxum illud malleis conterendo in planitiem deducere & solo tenus adæquare. quod frustra nisi sunt. tanta erat vastitas ejus atque duritia. Itaque jam constructa Ecclesia, Prior loci ad Abbatem pergit sciscitans quid de ipsa rupe facerent, vel utrum claustrum ex altera parte, hoc est, sinistra ædificare deberent. Ille, quia hoc inconveniens erat, præcepit fieri foveam profundissimam é latere saxi, sicque illud cunctis impingentibus inibi sepeliri. Prior accepto mandato, quamvis ei impossibile videretur, quia tamen contradicere non audebat, reversus ad locum secundùm præceptum Abbatis juxta lapidem foveam profundissimam fecit. Deinde congregatis omnibus, non solùm de illo loco, sed ex villis quoque vicinis, cùm rupem illam humeris & vectibus tota virtute impingerent, ita eis visum est ac si montem magnum impellerent, multis ridentibus & dicentibus quòd delirarent qui non tam difficilia quam impossibilia tentavissent. Ita, relicto opere, omnes ad propria sunt reversi. Foveam tamen in testimonium reliquerunt, quò sanctus veniens eos de inobedientia culpare non posset. Qui cùm post aliquot dies venisset, vidis-

setque foveam sic manere, post factam orationem, vocato Priore cum fratribus, interrogat eos commotus cur lapidem illum sic reliquissent & non cum terra, sicut eis præceperat, obruissent. At illi retulerunt ei omnia quæ facta sunt, & quomodo tot viris undique congregatis & impingentibus, moveri non potuit. Tunc ipse increpans eos, Vocate mihi, ait, homines tantùm nostros & fratres hic commanentes, & videbitis quia non propter impossibilitatem, ut dicitis, sed propter incredulitatem vestram & fiduciam in hominibus, non in Deo, lapis moveri non potuit. Quod cùm factum fuisset, vir Dei facto signo crucis & solito clamore usus, hoc est, *In nomine Domini*, ipso cum ceteris impingente, tanta celeritate rupes illa mota est ut sub momento & absque difficultate in profundum deiceretur. Quo facto tam claustrum quàm ceteræ mansiones pro voto viri Dei constructa sunt.

XXXI. Apud vicum Martellum superiùs memoratum domus extra muros habetur Obazinensium fratrum usibus deputata, ad coemendas vel distrahendas res necessarias utiliter procurata. Ad hanc domnus Stephanus aliquando venerat, aliquid ibi ordinaturus. Tum frater qui ipsam domum regebat coram eo conqueri cœpit quòd multa in pane & lignis vel etiam aqua expenderet, unde ad procurandas communes monasterii necessitates minùs valeret. Porrò vir sanctus, cùm ei aliqua rationabiliter suggerebantur, non hæc, ut quidam faciunt, surda aure transibat, sed tacitus cogitabat qualiter cunctorum necessitatibus congruè subveniret; & de pane quidem & lignis in præsenti satisfecit, unam ex propinquioribus grangiis fratri designans ut hæc inde opportunè deferret; de aqua vero cùm adhuc sollicitus esset, egressus pro foribus, è latere domus locum reperit habilem unde aqua

convenienter

convenienter ministrari posset. In illa quidem regione audiri fons poterat, non videri. Ita facta oratione circumstantes ibi fodere præcepit, cùm hoc ipse primitus inchoasset; cùmque fodiendo altiùs penetrassent, repererunt aquam vivam. Vnde non mediocriter læti, puteum ibi fabricati sunt, qui permanet usque in præsentem diem.

XXXII. Quodam iterum tempore memorabilis pater ad unam grangiarum suarum venit quæ sita est juxta castium sancti Michaëlis; & dum ibi cum fratribus loqueretur, prospiciens vidit procul à quibusdam viris non sine grandi labore aquam deferri. Mox conversus ad fratres, quærebat ab eis cur aquam de longinquo deferrent, cùm in promptu fontem haberent. Illi autem dixerunt ei: Aqua hujus fontis, Domine, ad omnes quidem usus habilis est, pulmenta verò aut aliud quid omnino coquere non potest, nec potuit, quantum audivimus, unquam. Tunc ille super hoc satis miratus, & velut aquæ illi indignans, perrexit ad fontem, & facta ibi oratione, aquam suppositis manibus benedixit; deinde vocatis fratribus, statim aquam inde hauriri & cacabis jussit infundi, præcipiens ut aqua ipsa deinceps ad coquendi usum inefficax nunquam esset. Quod cùm factum fuisset, ex tunc & deinceps aqua illa ita sancti præceptum servat ut in illa terra usque in præsentem diem tam ad coquendum quàm etiam ad sorbendum nulla commodior habeatur.

XXXIII. In territorio Caturcensi, non longè à Tarno flumine, ad faciendam abbatiam cella ædificabatur, in qua pauci monachi cum aliquantis fratribus laicis commanebant; & quia locus ipse aridus & inaquosus existit, puteum ad necessarios usus fratres competenti loco foderunt. Sed cùm fodiendo ad profundnm venissent, jamque quadra-

LIB. II. draginta & eò ampliùs pedes fecissent, quantò profundiùs penetrabant, tantò aridiorem & ficciorem terram eiciebant. unde victi tædio, laborem ipsum penitùs dimiserunt, ipsosque operarios ad alios labores miserunt. Interea communis pater Stephanus locum ipsum visitare disponens confecto trium dierum itinere, quarta die, Dominica, hora quarta, ibi pervenit. Fratres, audito ejus adventu, certatim obviam pergunt, eumque cum gaudio ad cellam deducunt. Ille, facta oratione in oratorio quod ædificatum erat, & egressus pro foribus, cùm fratres breviter allocutus fuisset, præcepit ut sibi ad celebrandam Missam necessaria præpararent. Interim dum manus lavat, aspiciens vidit non procul acervos terræ quam de puteo illo ejecerant circa marginem ejus per gyrum dispositos. Interrogabat ergo quid sibi hæc vellent. Tunc illi puteum ostendentes quem foderant, narrabant ei quomodo per tanti temporis spatium in ipso casso labore sudassent. At ille increpans eos cur tam necessarium opus tam citò absque effectu dimiserint, statim operarios vocari & in puteum mitti præcepit, præcipiens ut tamdiu foderent quousque aquam reperirent. Quid plura? Accedens enim ad Missam, antequam eam consummasset, aquam ei de puteo verè tunc novam ad abluendas manus & calicem detulerunt. Deinde post horam refectorium ingressus, cunctis pro benedictione de ipsa aqua dari præcepit. Permanet puteus ille dulcibus & perennibus aquis repletus usque in hodiernum diem.

XXXIV. Cùm ad Lemovicam pergeret aliquando civitatem, devenit ad quoddam municipium in ipso itinere constitutum, ubi quædam nobilis matrona magnis febribus urebatur, habens filiam in civitate simili morbo detentam. Hanc invisere cupiens, cùm ibi pergere vel propter ægri-

tudinem vel propter incursantes barbaros non audere, audiens virum Dei illuc properare, statim relicto grabato, fesso corpore & anhelo spiritu, ejus se itineri copulavit. Et quia fratres comitatum feminæ ferre non poterant, à longè post ipsos cum sociis equitabat, sic tamen ut eos videret. Emenso verò aliquanto itineris spatio, non ferens pondus infirmitatis, de equo ad terram descendit, ac sese super militis gremium aliquandiu reclinavit. Porrò vir sanctus, cùm eam respiciens non videret, pœnitere cœpit quòd eam a suo consortio removisset, timens ne ei in via aliquod infortunium accidisset. Ipsa autem unum ex pueris currere post illum præcepit, orans ut aut se expectaret aut sibi aliquid ex his quæ circum se erant pro benedictjone transmitteret. Fratres verò videntes currentem puerum, aliquandiu substiterunt, æstimantes feminam aut mortuam aut morti vicinam. Sed cùm rem manifestiùs cognovissent, præcipiente viro Dei opportuno in loco divertunt, ibique laxatis equis, mulierem expectant. Quæ cùm brevi adesset, statim se ad terram dedit; tantusque eam defectus arripuit ut putaretur continuò moritura. Cùmque eam vir sanctus visitans de suo statu requireret, ipsa autem respondere non posset, hoc solùm pressis labiis orat, ut sibi morituræ subveniat, aut si abire disponit, aliquid super se ex adhærentibus sibi rebus proiciat. Tunc ille impositis capiti ejus manibus, cingulum laneum quo utebatur ei tradidit, ac sese pro ea cum fratribus in orationem dedit. Qua completa, cùm horam quæ tunc vergebatur more solito decantarent, vix eam consummant cùm mulier illa ita est incolumis reddita ut ultro equum ascenderet, & gratias agens pro sanitate, iter suum læta perficeret, & quæ priùs vix sequebatur, nunc longè præcederet, cingulum viri Dei pignus pro adepta sanitate secum reportans.

Ebolus de Turenna Abbas Tutelensis.

XXXV. Alio quoque tempore, ut ſermo fertur, cùm in eadem urbe ſynodus fieret, & ipſe præſens eſſet, Tutelenſis Abbas, qui tunc erat Ebolus nomine, litem contra eum injuſtè ſatis commovit, & coram cunctis qui aderant ei graviter imminere cœpit. Cùm vir ſanctus mitia ei verba reſponderet, & iniquas objectiones prudenter & opportunè refelleret, tunc ille faſtu ſecularis potentiæ tumefactus, & iræ furore ſuccenſus, tanta ei ac talia ſe facturum minatus eſt quòd rumor facti in cunctis Lemovicinii partibus reſultaret. Porrò vir Dei nequaquam minis ejus perterritus, ſed majori fiducia tunc armatus, ſic ei reſpondiſſe fertur. O Domine potens, nolite tanta in poſterum comminari, cùm ignoretis quid ſuperventura pariat dies. Taliter altercantes, amicis intervenientibus, utcunque ſedati ſunt, atque ab invicem diſceſſerunt. Sequenti nocte clamor in civitate cum ululatu exortus eſt, in quo prædictus Abbas repentè mortuus ſignis undique concrepantibus ferebatur; & quamquam veneni hauſtu propria morte videretur extinctus, omnes tamen qui prædictæ contentioni interfuerant mirabantur quòd ſermo viri Dei, quamvis illo multùm dolente, tam velociter fuiſſet impletus, ipſeque de illata injuria celeriter vindicatus.

XXXVI. In confabulationibus quoque ſecularium tam efficax erat atque urbanus quòd ſi quis ei injuſtè calumniaretur aut violenter inſiſteret, mox eum tali ſermone retunderet quo & ipſe confuſus erubeſceret, & ceteri ſtupentes hoc ipſum verbum velut in proverbium retinerent. Denique Archambaldus Vicecomes, ad cujus dominium pertinet locus in quo ſedemus, dum pro quibuſdam cauſis duriùs cum eo contenderet & aſpera contra eum & penè contumelioſa verba jactaret, ita illum confudit dicens non ſe debuiſſe ab eo ita tractari

Archambaldus Vicecomes Combornenſis.

qui cunctis ejus colonis potior esset, tamque pro- LIB. II.
bum in tota terra sua rusticum non haberet. Ita vir sanctus unde quasi extolli videbatur, inde se veriùs humiliabat, conferendo se rusticis atque villanis, cui vix quisquam potentum atque magnorum pro incomparabilibus ejus meritis comparari auderet. Vnde prædictus Vicecomes cùm pro sua veneratione incomparabiliter eum diligeret atque timeret, ex hoc tamen non parum confusus magis magisque dilexit.

XXXVII. Similiter cùm in quodam placito pro suis negotiis resideret, quidam ex adverso consistens in ipso placito judex vel cognitor fuerat ordinatus potens in verbis & divitiarum jactantia tumidus, oculis tamen privatus. Cùmque injustum contra virum Dei judicium protulisset, ille nihil moratus vulgare ei proverbium subintulit dicens: Amice, sic percutit qui non videt. Quo sermone confutatus & satis irrisus in tantum confusus est ut de cetero nihil in eodem placito loqui præsumeret, cui ipsa cœcitas impropetata est cum injusti judicii falsitate; qui tamen postmodum, sive isto sermone permotus, seu potiùs Dei timore compunctus, in nostro monasterio conversus fuit, in quo usque in finem vitæ non sine admiratione multorum laudabiliter perseveravit. Solet enim divina pietas quosdam malè agentes conviciis aliquando vel improperiis ad se reducere; ut qui sponte nolunt, saltim contumeliis provocati ad justitiæ tramitem revertantur.

XXXVIII. Nam recolo me vidisse quendam ex equestri militia juvenem in nostro monasterio olim conversum, atque inde postmodum suadente diabolo ad pristinos actus seculi devolutum; qui dum quadam die equitaturus in multa militum frequentia equum suum cum armis non absque fastu

LIB. II. ſuperbiæ ſibi exhiberi præciperet, mox puer ſuus coram cunctis qui aderant profundè inclinans, Benedicite illi reſpondit, ex obliquo ei rememorans quid olim fuerit & quòd nunc talia tractare nequaquam debuerit. Ad quod ille reſponſum ultra quam credi poteſt confuſus atque turbatus, immo potiùs ſalubriter monitus, ſtatim ab hominum conſpectu ſeſe removit, & de nocte conſurgens ad priſtinum locum unde ſuperbus abſceſſerat, humilis & caſtigatus ilico remeavit.

XXXIX. Ceterùm vir iſte ſanctus quanta cura & ſollicitudine pro pace, non tantùm domeſtica, ſed & totius provinciæ, invigilaverit, hoc exemplo luce clariùs apparebit. Denique orta eſt aliquando lis inter Raimundum Vicecomitem Turennenſem & alium quendam Vvillelmum nomine virum illuſtrem. Cauſa autem commotionis hæc fuit, quòd emiſſum accipitrem Vicecomitis idem Vvillelmus occupaverat, eique ſuperbus reddere denegabat. Nihil enim diabolum impedit utrum per viles an per magnas res magnas quoque calamitates accendat. Ergo prædictus Vicecomes ablatum accipitrem non tam pro damno quàm pro illata injuria graviter ferens, bellum indicit, ac niſi citiùs ſibi reddatur, cuncta ſe depopulaturum quæ ad raptoris jus pertinent minando prædicit. Neque enim parva rura, ſed tota penè provincia hoc exterminio devaſtanda erat, non tam pro his qui inter ſe confligebant quam pro eis qui ad auxiliandum undecunque conveniebant. Ipſe autem Vvillelmus inde magis accipitrem detinebat, quia belli cupidus erat, ut hac occaſione per terras Vicecomitis uberes ſe immergeret & cuncta repentè vaſtaret. Timens verò ne ſibi aliquo modo ſubripi poſſet, & ſic cupiti belli materiam perderet, cuidam potenti viro longiùs manenti eum ſtuduit com-

mendare, qui non minùs bello flagrabat, & ad praedam ardentiùs inhiabat. Cernens autem vir sanctus quia multiplicata sunt mala, nam armatis militibus deprædationes agentibus omnia replebantur & de die in diem multiplicabantur, tot calamitatibus ire obvius non despexit; & primò quidem ipsum Vicecomitem adiit, increpans eum cur propter unam aviculam tantum populum vexaret ac perderet Christianum. Orat deinde ut facti venia tribuatur; aut si non, ipsa injuria à raptore solummodo, & non ab innocenti populo, exigatur. Sed cùm in hoc nihil proficeret, alia via, quæ sola patebat, eum vir venerandus aggreditur. Spondet se accipitrem redditurum, tantùm ut congregati exercitus dimittantur & ad propria relaxentur. Quod cùm Vicecomes annuisset, statim fide armatus, quasi leo confidens, tam sua quàm Vicecomitis auctoritate armatas acies invadit, confertas dividit, omnesque ad propria redire compellit. Deinde ad præfatum Vvillelmum tendens, cùm didicisset pro certo apud eum accipitrem tunc non esse, confestim ad eum qui hunc commendatum habebat iter direxit, quamquam hyemis asperitas & itineris longinquitas prohiberent. Nihil enim sibi causa pacis durum aut difficile videbatur, cùm paratus esset etiam mori ut patria non periret. Cùmque ad castrum in quo morabatur jam tandem venisset aspiciens eum vir ille, statim quid vellet, vel pro qua causa venisset, citiùs intellexit. Vnde nimis iratus, non solùm pro eo nihil fecit, verùm non absque injuria foribus arceri jussit. Quod ille patienter ferens, non longè ab ipso oppido ad cujusdam pauperis tugurium, incumbente jam nocte, cum fratribus qui secum erant jejunus divertit. Habebat pauper ille uxorem & liberos adhuc teneros ita nudos ut nihil penè in membris rectum

LIB. II.

haberent; quorum miseriæ compassus, cùm jam mane profecturus esset, tunicam sibi latenter subduxit, ibique eam, nescientibus aliis, quasi oblitus reliquit. Sed cùm viderent eum fratres frigore affici & humeris commoveri, interrogant eum si omnes tunicas suas haberet. Ipse verò rem prodere nolens & mentiri cavens, Ego, inquit, & cum omnibus tunicis quas habeo frigus hoc tam validum vitare non possum. Cùmque se jam domum reversuros sperarent, ipse ad præfatum oppidum iter convertit, causantibus sociis quid facturi essent, præsertim apud eum qui illos tam injuriosè à se repulisset. Quibus ipse prophetico ore respondit: Eamus modò in nomine Domini, quia non erit hodie sicut heri. Pervenientes iterum ad castrum, cuncta quæ sibi pridem clausa fuerant, patentia invenerunt. Sentiens autem vir ille qui eos expulerat servum Dei iterum ad se venire, statim lecto prosiliens, nudis ut erat pedibus, & penè toto corpore ei in platea nivibus plana occurrit; prostratusque pedibus ejus pro illata injuria veniam deprecatur. Qua impetrata, mox allatum accipitrem manibus servi Dei tradidit, & aliquantum prosecutus, lætum abire dimisit. Ita vir sanctus receptum accipitrem cuidam fratri ferendum commisit, sicque lætus remeare cœpit. Eratque mirum videre in una ave pendere totius pacem provinciæ. Delatus igitur accipiter ad Turennæ castrum, mox ut emissus in aula Vicecomitis evolavit, pacem quam ablatus abstulerat, redditus reformavit. Ita jam dudum pax inchoata perfecta est, omnisque terra illa exterminio & vastatione pleniùs absoluta.

XL. Quidam frater Aimiricus nomine valde religiosus & cum sancto pergere solitus pro quodam negotio in itinere est ab ipso directus; qui cùm ali-

quantam diei partem equitando fecisset, jumento parcere volens, ut ei consuetudo erat, ad terram se dedit, aliquandiu pedibus iter facturus. Porrò jumentum quo vehebatur, cùm se liberum cerneret, ut est consuetudo mulorum, repentè aufugit & per plana perque invia currere cœpit. Puer verò ex transverso occurrere satagens; sed & frater quantum poterat per viam currens, cùm uterque nihil proficeret, ipso longiùs abeunte, ille quidem puerum revocavit, timens ne cursu ejus concitatus mulus ampliùs fugeret & jam capi non posset. Desperans itaque de eo, præsertim cùm nullus appareret, & ille cursum non dimitteret, conversus ad illum, Adjuro te, inquit, per obedientiæ virtutem & merita patris nostri ne longiùs eas, meque fatigatum valde expectes. Ad hanc vocem mulus, quamquam longissimè positus, substitit, & capite verso ad fratrem tamdiu permansit immobilis, caput non deflectens. quousque idem frater pervenit eumque per frænum tenuit. Tunc conversus ad puerum, Quàm bona est, inquit, obedientiæ virtus, quam muta quoque animalia reverentur. Lib. II.

XLI. Alius frater, ut de quodam in vita sancti Columbani scriptum est, cùm vinum trahere vellet, referato dolio & vase illi apposito, mox in ipso vinum fluere sinit. Quod dum fieret, subitò venit alius frater vocans eum ex patte Abbatis. Ille obedientia fervens, relicto vino, concitus ad patrem perrexit, ducillum quo vinum retinebatur manu gestans; qui cùm ei quæ placuerant injunxisset, recordatus operis quod dimiserat, concitus ad dolium rediit, æstimans totum vinum inde fluxisse. Reversus tamen invenit vasculum ultra solitum plenum, immo accumulatum, cùm adhuc in ipso vinum deflueret, ita quòd ne una quidem gutta cecidisset in terram. Quod sancti virtute & fratris obedientia factum

LIB. II. nemo poterit dubitare. Erat enim vini præpositus Gerardus vocatus, fidelis & prudens, cujus veraci narratione hoc ita gestum agnovimus.

XLII. Apud vicum de Pleus, ubi quondam vir sanctus sacerdotis officio ministrarat, duæ feminæ una domo pariter morabantur: quarum una leprosa, altera paralytica erat, per multos annos de lecto surgere aut se movere non valens. Has enim idem beatus, ut legitur de Martha & Maria, plurimùm diligebat, ita quòd nunquam ad vicum illum accederet nisi eas priùs quàm inde recederet visitaret. Nec immeritò, Vna, ac si Maria, cùm aliud agere non valeret, ad Iesu pedes assiduè discumbebat; altera, tamquam Martha, ubique discurrens, quicquid eleemosynæ consequi poterat, tam sibi quàm sociæ, immo in ipsa Christo sedulè ministrabat. Contigit autem ut ad eundem vicum vir sanctus itineris necessitate veniret. Cùmque ad celebrandam Missam se præpararet, nuntius venit ad sacerdotes dicens quòd illa paralytica, quam dudum febris invaserat, viaticum peteret, posita jam in extremis. Hoc ille audiens dixit sacerdotibus eandem se feminam libenter post expletam Missam communicaturum. Quod cùm devotè rogatu sacerdotum complesset, mox à vico illo egressus, cùm aliquantulùm processisset, præfata mulier non solùm febre, sed etiam paralysis morbo, ita repentè sanata est ut ipsa die de lecto surgens ad Ecclesiam pergeret, atque in hac vita per multos annos incolumis permaneret. Credò quòd ejus sanitatem vir sanctus differri voluerit quousque à vico discederet, ut laudantium plausus evaderet.

XLIII. Cùm ad Cisterciense capitulum idem sanctus aliquando pergeret, oblati sunt ei duo pueri vario morbo obsessi; quorum unus dum in agro aperto ore dormiret, serpens ei in ventrem

ingressus est, qui illum magnis & continuis doloribus cruciabat. Alter verò sic patiebatur quod nunquam præsente aliquo manducaret. Nam ut manducare posset, neque enim quærere sciebat, parentes ejus in abditis locis eum mittebant, ut ubi solus tamquam aliqua fera cibum non expetitum sed necessarium sumeret. Sed & aspectu, habitu, sermone, incessu lunaticus apparebat; ut quisquis illum vel simpliciter aspiceret, ipso visu insanum non dubitaret. Isti duo, quamvis diverso tempore, viro Dei in una grangia sunt præsentati. Et illum quidem qui serpentem habebat cùm diù suscipere recusaret, tandem compulsus à fratribus in partem stare præcepit. Deinde facta pro eo oratione, aquam exorcizatam & sale aspersam benedixit, eique bibere dedit; cujus haustu serpens interemptus in secessum emissus est, omnem secum dolorem ex corpore patientis exportans. Lunaticus verò, cùm à parentibus esset oblatus, sola oratione & manus impositione ita sanatus est ut & tunc & deinceps præsentibus & videntibus aliis manducaret, nihilque insanum ulteriùs in cunctis suis actibus demonstraret. LIB. II.

XLIV. Vna ex sacris virginibus, in puellari adhuc ætate posita, nimia vi infirmitatis oculorum lumen amiserat, ita quòd ubi opus esset alienis manibus duceretur. Novissimè verò ipsi oculi, qui cœcati fuerant, ita repentè intumuerunt & foras prominere cœperunt ut a suis foraminibus viderentur avulsi. Tanto autem ex hoc dolore cruciabatur ut ceteræ sorores tam ætatis quàm passionis ejus respectu ad lacrymas moverentur. Contigit autem ut vir Dei ad visitandas sorores ex more ad fenestram veniret: quæ agnito ejus adventu, præfatam puellam ad ejus præsentiam detulerunt & juxta fenestram applicuerunt. Cùmque eas interrogaret quid

LIB. II. ſibi vellent de ipſa infante, illæ ei omnem ipſius infirmitatis cauſam diligenter aperiunt. Rogant etiam ut ſuper ejus oculos manus imponat, credentes, ſi hoc fecerit, quòd ei ſanitas à Domino conferatur. Tunc vir Dei puellam interrogat utrum credat quod per ejus manus impoſitionem viſum recipiat. Quæ cùm tertiò interroganti, tertiò reſponderet *Credo*, ſtatim manum per feneſtram mittens, facta oratione, puellæ oculos totumque caput ſignavit, tetigit, ac benedixit, ſanamque abire præcepit. Mox illa per ſemetipſam ſurgens, quæ aliarum fuerat manibus deportata, cùm ad oſtium clauſtri perveniſſet, aperti ſunt oculi ejus, omniſque dolor cum ipſo tumore extempló fugatus eſt. Sed & ſorores videntes eam clarè cernere, nullaque in ea præteriti morbi veſtigia remanſiſſe, magis tunc præ gaudio flebant, Deumque non minùs pro ſancti virtute . . . .

XLV.

Deeſt heic una circiter pagina..

indoluit, ita ut uſque ad lacrymas perveniret. Diù tamen multùmque pro eis Dominum deprecatus, tandem eos ad ſe in ſecreto adduci fecit, atque uniuſcujuſque collum, gulam, vel cetera infirmitatis loca orationum medicamine præcurrente palpabat, ſignabat, oculis in cœlum porrectis cum invocatione nominis Chriſti & ſanctæ crucis ſalutari impreſſione. Quid ampliùs immoremur? Ita cunctos perfectæ reddidit ſanitati ut uſque ad tertium diem nulla in eis præteriti morbi veſtigia remanſiſſent.

XLVI. Alter ex pueris in probatione jam poſitus ita circa collum quibuſdam ſtrumis & furunculis erat obſeſſus cum inflatione gutturis & faucium tumore ut non jacere, non dormire, non denique caput huc illucque convertere aut cibum

capere poſſet, dolore quoque vehementi exagita- LIB. II.
tus, quid ageret ignorabat, cùm nec ipſe quieſcere poſſet, nec alios quietem habere permitteret. Sed cùm eum vel ejus ſocios ſanctus pater ſolitò viſitaret, videns ejus dolorem & paſſionem acerbam, in partem eum tulit; & erectis in cœlum oculis more ſolito orans, cuncta infirmitatis loca ſalubri tactu modificat, ut ſtatim ipſa die cibum ſumeret & ſequenti nocte vel deinceps ſufficienter do miret.

XLVII. Et quia de infantibus ſermo eſt, non abſurdum videri debet ſi aliqua ſimplicitatis eorum exempla ponamus, ut ex hoc agnoſcatur quàm purè fuerint ipſi nutriti & ab omni mundanæ peritiæ calliditate extranei. In monaſterio feminarum quidam puer à matre ſua nutriebatur; cùmque jam quinque annorum metas excederet, (ultra enim illam ætatem nullus ibi manere permittebatur) ejectus inde, ad ſtationem puerorum in ſupradictam cellam directus eſt. Sed cùm adhuc in itinere eſſet, à fratre interrogatus, qui eum ducebat, quomodo ſe haberent feminæ inter quas fuerat educatus, ille reſpondit feminas ſe nunquam vidiſſe. Nam illas de quibus interrogabatur non feminas arbitrabatur, ſed ſorores. Sic enim eas ſemper vocari ſciebat. Frater autem probare volens utrum hoc ſimpliciter an figuratè reſponderit, rurſus eum interrogat: Vis ergo feminas certè videre! Quo reſpondente *Volo*, proſpiciens eminus vidit capras paſcentes, & dixit ei : Ecce iſtæ feminæ ſunt. Quod ille audiens non aliter credidit quam audivit; & ad coævos perveniens, inter cetera jactabat ſe feminas in agro vidiſſe paſcentes, ſimplicioribus quidem mirantibus, aliis irridentibus, qui feminas quidem certiùs, ſed non feliciùs, agnoviſſent.

XLVIII. Ex alia quoque cella puer ad deferendum ex prato viride fœnum à Priore suo missus est. Cùmque ministri asinum ejus oneravissent, & in revertendo asinus per quoddam fossatum in longum transiret, hinc inde ab adjacentibus ripis onere sublevato, asinus subterfugit, domumque nesciente puero reversus est. Stabat tamen puer juxta fœnum, crebrò illud percutiens & quasi minans; nec motus est loco donec fratres ad requirendum eum profecti, vix ei persuadere potuerunt quòd asinus jam recessisset, & fœnum absque vectore ambulare non posset.

XLIX. Hæc erat tunc puerorum illorum sancta simplicitas, hæc puritas innocentiæ, quibus & divinæ cognitioni & angelicæ puritati eò veriùs propinquabant, quò ex impura hujus mundi calliditate nihil habebant. Nostri verò temporis pueri, mox ut loqui cœperint, nihil est per è de seculo quod ignorent; ut si eos loquentes audias, forenses intelligas, Nec tamen credendum est eos ita divinarum rerum capaces existere qui primordia vitæ mundialibus studiis dedicatunt, sicut nec illi de quibus diximus ita erant hebetes in divinis sicut apparebant fatui in humanis. Talibus enim dicebat Apostolus: *Malitio parvuli estote, ut sensibus perfecti sitis.* & iterum: *Volo vos simplices esse in malo prudentes autem in bono.* Nam quidam eorum prudens atque sanctissimus puer cùm moriturus jaceret, & staret, ei communis pater Stephanus cum venerabili Priore & quibusdam aliis sanctis fratribus, illo nondum adhuc penitùs expirante, cùmque de spiritualibus studiis inter se colloquerentur orta disputatione de virtute psalmorum, cùm eam laudibus & præconiis multis attollerent, unus inter ceteros hoc protulit, quòd nulla in psalmis maledictio contineretur, sed omnes divi-

nis benedictionibus redundarent ; tum venerabilis LIB. II. puer recuperato flatu, cùm penè exanimis putaretur, Non ita est, inquit, non ita est, Domini mei, sed maledictio in psalmis non minima continetur. Tunc omnibus simul stupore defixis, dixit ei pater sanctus unà cùm Priore : Et ubi est ista maledictio, fili ? Quibus ille respondit : *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.* Et hoc itaque tam purum, tam congruum, tam certum, tamque paratum responsum stupentes admirabantur, victosque se gratulabundo pudore erubescebant, præsertim à puero innocente & penè exanimi, & quem ultra nihil advertere, nedum aliquid loqui existimarent. Sed in his omnibus ille agnoscendus, ille est post Deum glorificandus qui tales in Christo filios genuit & sapientiæ studiis erudivit in quibus imago virtutis ejus velut in quodam speculo refulgeret, ita ut cum Propheta dicere posset : *Ecce ego & pueri mei quos mihi dedit Deus.*

L. Fateor, nunquam vidi in alicujus facie tantam gratiam coruscare, cùm esset ipsa vilis, modica, rugis etiam exarata, rarescentibus pilis præ abstinentia, quemadmodum arida tellus exigua germinum fata producit ; & cùm illi deessent omnia quibus humani vultus dignitas solet ornari, sic tamen ab interiori lumine resplendebat ut videndi faciem ejus nulla unquam satietas fieret. Propter quod eum multi curiosiùs observabant, universos gestus corporis ejus & quid vel quomodo loqueretur diligentiùs attendentes, cùm non solùm loquendo, sed & aliud quid vel transitoriè agendo, videntes ædificaret. Nam & quidam sæculares nobiles & prudentes pertinaciter asserebant nunquam se vidisse hominem, præter illa quæ ad religiositatem pertinent, tam urbanum, providum, prudentem, honestum, atque ad omnia præparatum, ut

LIB. II. nihil illi deesset quibus vel humanæ habitudinis cultus ornatur, vel internæ conversationis decus augetur. Cùmque, ut se res præberet vel occasio permisisset, suppressis labiis modicùm subrideret, mox ad instar columbarum sancti ejus humeri movebantur ut nihil unquam simplicius te vidisse existimares, nihil terribilius crederes, ita ut non minùs tunc illum timeres quàm si iratum videres. Quòd si illa hora oculorum in te radios emisisset, totum te penetrari putares, ut ipsa cordis secreta ei patere aliquatenus viderentur, nihilque esse quod ejus lateret obtutus. unde illi conridere vix ullus audebat, nec minùs timebat eum ridentem quàm irascentem. Inde est quod beatus Iob de se ipso dicebat: *Si quando ridebam ad eos*, id est, domesticos, *non credebant mihi. & lux vultus mei non cadebat in terram.* Verè vultus istius lux in terram non cecidit, quia nunquam absque digna & rationabili causa lætitiæ sibi fræna laxavit. Nec istud arrogantia erat, sed prudens simplicitas, quam Dominus in evangelio commendabat dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columba.* Nempe ut prudens cuncta sapienter prospiciebat, & ut simplex omnia credebat; nihil spernebat, cuncta aut sperabat aut amabat aut sustinebat.

L I. Porrò ipse cùm à cunctis fratribus amabiliter timeretur & cum timore diligeretur, nequaquam se inde, ut multi faciunt, super eos insolentiùs efferebat, eisque non tam ex auctoritate quam ex caritate imperabat, vel potiùs ministrabat, implens illud quod in evangelio, præcipiente Domino, scriptum est: *Qui major est vestrum, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator.* Vnde quidam sapiens præmonet dicens: *Principem te posuerunt. Noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis.* Nam & si quid præter solitum pro amore

Dei

Dei tribuere vellet absentibus, hoc procuratoribus Lib. II.
quodammodo furabatur; non quod eos timebat, sed quia scandalizare nolebat, nec studebat ut hoc ipsi nescirent, sed ut non viderent; quia juxta vulgare proverbium, quod oculus non videt, cor non dolet. Sunt enim nonnulli qui æquanimiter videre non possunt quod de propriis rebus dari æquanimiter volunt. Inde sanctus iste & præsentibus & absentibus procuratoribus multa largiebatur, absentibus quidem modo supradicto, præsentibus rogando potiùs quàm jubendo. agebat hoc cauta & mirabili circumspectione ut nec illos contristaret, nec petentibus necessaria denegaret. Et quamquam ei nullus unquam in hoc contradicere ausus fuerit, immo persæpe reprehenderint cur sanctus quod suum erat alterius impetratu & non proprio magis arbitrio largiretur, respondebat nihil se ex rebus monasterii proprium vendicare, & idcirco de rebus communibus nihil præter communem assensum dari debere. Hanc autem reverentiam, non solùm præpositis vel procuratoribus, sed & ceteris ministris servabat, cùm culpa deesset, cùm justitiæ sanctitas, vitæ integritas eis suppeditarent, cùm denique ipsi in cunctis obedientes atque in nullo rebelles existerent. Quòd si culpabiles aut quadam insolentia tumidos reperisset, non eis parcebat, sed mox, ut rigidus magister & iratus dominus, eorum dorsis terribiliter imminebat. Nec ista tantùm à minoribus exigebat; sed à majoribus primò incipiebat, ut nequaquam essent castigationis immunes qui fuerant magisterii dignitate sublimes. Eratque mirum videre eum qui heri velut magnus Consul omnia disponebat, cujus cuncta moderamini subjacebant, hodie exigentibus culpis ad terram deici, verberibus affici, increpationibus subdi, culpis gravioribus mancipari. Cùmque eum,

ut ita dixerim, funditus ſubvertiſſet & uſque ad terram humiliaſſet, poſt paululùm ſedato dolore, in priſtinam eum gratiam reducebat, cunctaque ut priùs ejus diſpoſitioni & arbitrio committebat, ita ut eum more ſolito veneraretur & quaſi timeret, nihilque abſque ejus conſilio ageret vel ordinaret. Et in hoc quidem erga ſubjectos ſapientis medici ſtudium imitabatur, primò quidem pernicioſos tumores aſperè ſecans, deinde ipſa vulnera dulciter fovens ac recreans; quatinus eos nec arridens proſperitas malè erigeret, nec imminens adverſitas ultra modum affligeret, dum ſcirent ſibi nec propter ingeſtos honores aliquatenus parci nec propter illatas afflictiones ex priori gratia aliquid mutilari. Sed & minoribus in hac parte non minimùm providebat, quibus utique verberum & tribulationum calicem non priùs quàm ipſis majoribus propinabat, ut nequaquam ſibi intolerandum exiſtimarent quod cunctis æqualiter imminere viderent.

LII. Iam verò in itinere proceſſurus, poſt generalem fratrum benedictionem, etiam infirmorum ſe orationibus commendabat; quos utique, ſi longiùs eſſet iturus, in luctu & lacrymis relinquebat. Nam ſicut malis dominis abeuntibus lætitia eſt, redeuntibus mœſtitudo, & è contrà boni domini, cùm abierint, luctum poſt ſe relinquunt, quod tandem reverſi in gaudium vertunt, ſic proficiſcente iſto omnia triſtabantur, revertente verò cuncta interiùs & exteriùs lætabantur; ita ut, quemadmodum dici ſolet, ipſi parietes in adventu ejus gratulari quòdam modo atque hilareſcere viderentur. Ducebat autem ſecum honeſtas ipſoque viſu reverendas perſonas, ut & conſilium in promptu haberet, & perſona ejus exilis & modica in eorum comparatione vilior appareret. Sed cùm jam in itinere poſiti, paſtores vel quoſlibet pueros interrogarent

quis eorum Abbas existeret, ilico relictis ceteris quos vultus dignitas commendabat, ad ipsum omnes certatim currebant, illum Abbatem, illum omnium patrem & magistrum præsagis, ut sic dixerim, vocibus proclamabant, atque ab ipso eleemosynam nec frustra sperabant, nec in vacuum postulabant.

LIII. Ergo cùm ad grangiam vel ad quemlibet locum sui juris venisset, quis referre valebit qualiter cuncta lustraret, omnia circuiret, nihil invisitatum relinqueret, utpote cui de omnibus cura esset. Vix equo descenderat, cùm mox scapulari indutus cuncta circumquaque monasterii vel grangiæ loca seu domicilia impigrè peragrabat; ac si quid in eis incongruum reperisset, vocatis fratribus & increpatis, repertas negligentias statim emendari præcipiebat. Ipse etiam sumpto bidente vel quolibet instrumento, si quid tunc agendum esset, vel incipiebat, vel jam cœptum perficiebat, & ad operandum alios invitabat. Quòd si tunc frumenta excuterentur, statim ad aream convolabat, & cum sociis qui cum eo venerant diù ibi longèque excutiebat. Quid dicam de eo vel sociis ejus, cùm nec jumenta in quibus venerant feriari permitteret, ne vel ipsa pabulum otiosa & absque labore perciperent. Sed & fratres longiùs laborantes vel in pascuis commorantes visitare non pigritabat; & qualiter unusquisque in suo ordine vel opere se haberet sollicitè perquirens, in singulis eos, prout opus esset, vel adjuvabat vel instruebat. Nihil enim ruralis exercitii eum latebat, nullumque artis vel cujuslibet exercitii genus erat in quo ipse non docere aut emendare vel meliorare aliquid posset. Cùmque ipsi fratres diversæ valetudinis & qualitatis, diversis quoque laboribus intus & foris & tam longè quàm propè consiste-

LIB. II. rent, ipse tamen omnibus competenter occurrens, negligentes quidem duriùs increpabat, dubios confirmabat, pusillanimes confortabat, mœstos consolabatur, tristes mulcebat, fessos recreabat, & invitos ad requiem invitabat. Porrò studiosos & ad laborem promptissimos nunc à nimio impetu revocabat, nunc ad laborem jocundis sermonibus ampliùs provocabat. Nam cùm sibi contraria sint vana gloria & negligentia, & utræque sint vitia, malebat, quantum ad compendium mali, ex vana gloria aliquid vendicare quàm se negligentiæ committendo, propheticam illam maledictionem incurrere, id est: *Maledictus qui opus Dei facit negligenter.* Ita prorsùs omnem negligentiam atque desidiam præcipuè in juvenibus persequebatur quòd, exceptis criminalibus, nihil in vitiis ceteris graviùs vindicaret. Si verò per porticum ambulans, vel in quocunque loco olera sive legumina per incuriam elapsa terræque sparsa conspiceret, mox ea incurvus granatim, quantumcunque modica, colligebat; vocatisque quorum culpa deciderant, pro sua eos negligentia duriùs increpabat. Quòd si hospites secum duxisset, aut fortè eo præsente supervenissent, ingressus coquinam, tam in grangiis quàm in abbatia quid vel quantum eis apponi deberet, quidve pauperibus superesse posset tanta sollicitudine procurabat ne aut rara aut nimia præpararent, & in utroque aut avari aut prodigi apparerent. Quòd si tanta illi cura de exterioribus ac minimis erat ne quid negligenter aut superfluè deperiret, quantam illum putas diligentiam impendere potuisse his quæ ad morum honestatem & animarum pertinerent salutem? Quis enim eo præsente manum aut pedem indecenter attollere, occulos impudenter erigere, verba incondita proferre, aut nutus vanos exercere præsumeret, ne dicam tur-

pia verba profundere aut cachinnis ora laxare? LIB. II.

LIV. Satis ergo cognoscibile est quanta severitate gravia quæque multaret, cùm minora ac levia tam districtè judicaret; quamvis quosdam excessus nulla præcedente vel subsequente vindicta plerunque solo terrore corrigeret. quod hoc manifestè liquebit exemplo. Dum quadam sabbati die post completorium officinas circuiret ex more, invenit pistores in pristino completo septimanali labore solito lætiores, & arreptis quibusdam lignis in hastarum modum velut inter se decertantes. Quod ipse per foramen aspiciens, cùm eum penitùs non viderent, facto sono gutturis, ne eos lateret, pertransiit, sed in tanto timore eos reliquit ut unus ex eis statim se ad fugam pararet, non ferens vim futuræ examinationis; sed à fratre socio vix & cum magna difficultate retentus est. Vterque tamen crastina die ad capitulum venit; uterque sponte, non expectato clamore, veniam petiit. Sed cùm in judicio muti astarent, & à sancto interrogati quam causam haberent, hoc tantùm responderent, Vos scitis, velut indignans sessum eos abire præcepit. Quid enim fuit quòd eos ampliùs non judicavit, nisi quia sciebat quantum eis timorem præterita nocte incusserit. Nolebat eis addere dolorem super dolorem; ut multi faciunt, qui subjectis tantò graviùs imminent quantò ampliùs pavent, non quia plus rei, sed quia minùs timendi.

LV. Alius frater ex præminentibus graviter fuerat in capitulo verberatus. Cùmque postmodum mœstus & amaritudine plenus foras solus sederet, aspiciens eum vir sanctus, & sanare cupiens, ex industria coram eo transirè cœpit. Ille quamquam invitus, assurgens & simul pergens, neque enim audebat illo coram se transeunte non subsequi, conversus ad eum sanctus dixit: Fortè me ideo se-

LIB. II. queris ut faciamus pacem? Quo respondente, Nequaquam, absit, non cogitavi, mox apprehensa ejus cervice, strictimque eum amplectens atque deosculans, in tantam dulcedinem cor ejus convertit ut statim ad terram caderet, & amplectens ejus vestigia cum lacrymis veniam peteret pro eo quòd contra eum iratus fuisset.

LVI. Sed & quidam monachus cùm de monasterio non absque licentia egredi vellet, & sancto Dei pro ipsa licentia quotidie molestus esset, nec ullatenus impetraret, quadam die pro hoc in capitulo veniam petiit. Sed cùm vir Sanctus nec ei consentire vellet, nec pravam ejus intentionem frangere posset, tandem quasi tædio victus dixit ei. Si ergo verè exire vultis, priùs reddite quod debetis. Qui cùm diceret, Quid est hoc? Aptate vos, inquit, ad disciplinam. Quod cùm fecisset, tam graviter eum verberari fecit ut nullus ibi esset qui non contremisceret. Cùmque erectus esset, dixit ei: Iam nunc potestis abire, si placet. Ille verò cùm putaretur magis tunc fuisse commotus & ad discedendum ampliùs incitatus, ita respondit: Nequaquam, Domine, hinc recedam, aut vos dimittam cunctis diebus vitæ meæ. Ita est enim omnis tentatio illa à me funditus extirpara ut nihil unquam minùs quàm exire velim. Quis dubitet illa hora diabolum ab eo fuisse exclusum & exturbatum, ac si in illo verberatus fuisset? Ita vir sanctus noverat percutere & sanare, deducere ad inferos & reducere, occidere quodammodo & vivificare, & alios quidem blandimentis, alios increpationibus, alios alacritate, alios severitate, alios beneficiis, alios etiam verberibus corrigebat & ad vitæ semitam reducebat.

LVII. Sed ut ad propositum redeamus cunctorum quæ in ejus præsentia gerebantur ipse judex

& testis erat, & aut in præsenti, si differendum non esset, aut in posterum opportunè dijudicabat. Propter quod antequam à loco ad quem venerat discessisset, capitulum congregatis fratribus regulari more tenebat; in quo sedens tam districtè culpas examinabat ut nullus esset tam audax tamque de suis meritis vel ejus familiaritate præsumens qui non totus contremisceret cùm prædictum capitulum ingrederetur. Hanc autem administrationis diligentiam in omnibus à se fundatis locis æquali semper jure servabat ut dummodo aut præsens haberetur aut speraretur venturus, semper & ubique ab omnibus timeretur. Si quem verò per immoderatam correctionem aliquantò graviùs contristasset, non quiescebat donec eum blandis sermonibus aut fortè beneficiis vel etiam familiaribus osculis ejus animum mitigaret, ita ut sibi ipse gratularetur bono suo se contristatum fuisse qui tantam propter hoc sancti patris gratiam meruisset. Non tamen hanc gratiam æquè omnibus impendebat, sed quibus expedire cognosceret; quia sunt nonnulli qui instar durissimi silicis, qui frangi quidem malleis potest, sculpi non potest, verberibus coerceri possunt, verbis sive blanditiis suaderi non possunt. Sciptum est enim: *Durum baculo percute, quia stultus non corrigitur verbis.* LIB. II.

VIII. Ita omnes fratres doctrina & exemplis instruxerat ut non solùm ceteris hominibus seu quibuslibet religiosis, sed & his quos idem ordo & habitus decorabat, insignis conversationis merito dissimiles viderentur. Nam etsi per publicum equitando aut quolibet alio modo incederent, mox unde essent evidentiùs apparebat, cùm eos tam habitus quàm incessus evidentiùs prodidissent. Nullus aliquando imparatus vel absque digna & rationabili causa iter arripiebat, nullus in extraneis lo-

LIB. II. cis prandere sive manere, nullus per vicos & plateas incedere solitus erat; sed aut per mediam villam vel civitatem operto capite cum disciplina transibant, aut extra per ducentem semitam ad destinatum locum pergebant. Non enim villas tunc temporis ingredi consueverant, nisi eos injuncta aut inevitabilis necessitas compulisset. Si cui casu aliquid loquerentur, tanta sermones suos circumspectione librabant quòd nullus eos in verbo caperet vel reprehendere posset. Nam quòd tanti magistri discipuli ferebantur, hoc ipsum velut argumentum certissimum tenebatur in cunctis eos irreprehensibiles inveniri. Denique matrona quædam nobilis, cùm ad fenestram domus suæ cum multis aliis resideret, prospiciens vidit procul duos fratres in religioso habitu equitare. Cùmque illi inter se hæsitando quærerent ex qua domo vel ordine essent qui eis apparuerant, prædicta matrona incunctanter asseruit eos Obazinenses non esse, quamvis adhuc facie non vidisset. quod in brevi probatum est. Nam protinus affuerunt, & veracem matronam suo testimonio firmaverunt. Viderat enim eos laxiùs equitare nec religiose more procedere, & ideo non putavit è tanti schola magistri tales discipulos potuisse prodire.

LIX. Quis enim eum aliquando loquentem, stantem, aut ambulantem, sive aliud quid agentem videret qui non inde aliquid instructionis hauriret? Vt enim de minimis aliqua memoremus, nullum saltim spuere indecenter aut in directum volebat, nullum nudatis dentibus loqui sive ridere, nullum cum strepitu incedere vel manducare, sed nec sedere quemquam nisi per obliquum reduct. cuculla; ne aut pannus in loco sessionis citiùs rumperetur, aut si quid inconveniens subter sedentis dorsum occurreret, hoc ipsum non a tergo sed ab

alia parte minùs turpiter appareat. Nullus, eo præsente, vel in Ecclesia vel in quolibet loco, ubicunque conventus adesset, incongruè oscitare vel subridere aut loqui indisciplinatè aut aliquod negligentiæ vel levitatis signum ostendere prorsùs audebat; nemo de penuria murmurare, vel magistris præcipientibus resistere vel contradicere præsumebat.

LX. Ministris quoque altaris ut honestè induerentur magnopere providebat, vestesque eorum per semetipsum diligentiùs componebat, ne incompositi atque deformes divinis rebus assisterent & scandalum videntibus, non ædificationem, præberent. Ipse verò sacris vestibus ita convenienter apparebat indutus quòd tanquam ei innata ipsa vestimenta aliquatenus viderentur, ut nullus deprehenderet, nisi sciret, cuculla eum intrinsecus esse vestitum. Cùmque jam ad sacra agenda ventum esset, mox corde, ore, oculis ad Deum conversis, manibus quoque, non ut quidam faciunt, tamquam volaturi, in sublime porrectis, sed circa se paululùm in modum crucis expansis, tamdiu fixus in Deo manebat quousque ad sacra signanda mysteria se aptaret. Iterumque in id ipsum reversus, non tussim, non suspiria, non gemitus emittebat, sed purum cor & ardentem, lacrymisque madentem spiritum, divinis conspectibus offerebat. Sicut enim sol ardens oceano se immergit ut inde clarior surgat, sic ejus spiritus fervens lacrymarum imbre perfusus ante Dei oculos purior emanabat. Deinde peracta Missa, mox sanctum altare linteaminibus aptissimè componebat, ut nihil ejus intectum maneret, nihil foras ex linteamine turpiter promineret, sed cuncta desuper plana deorsum æqualiter pendentia undique bene parata & pulvere mundata relinqueret, nihilque circum circa eo dis-

LIB. II. cedente indecens vel incongruum remaneret. Vestimenta quibus exuebatur quamquam ministri hinc inde parati assisterent, propriis manibus ipse plicabat; ut & minùs promptos hac sedulitate instrueret, & exemplum aliis daret ne quis, quantislibet occupationibus implicatus, hoc facere recusaret. Hæc & his similia vir iste beatus factis magis quàm verbis docebat, quæ & hic proferimus, non tantùm ad ejus laudem, quantum ad aliorum instructionem; ut qui hæc legerint, discant in minimis quid in maximis debeant imitari. Multa sunt & alia honestatis ac probitatis insignia exemplo conversationis ejus velut quodam speculo designata, quæ indocti minùsque devoti facilè spernunt, devoti & eruditi auro cariùs ambiunt, nec inter minima reputant quæ non minimum in rebus etiam maximis decorem & utilitatem præstant. Præbent enim legentibus & audientibus ad incitamentum virtutum majorem instructionem quàm si centum aut eo ampliùs cœcos illuminatos totidemque surdos aut mutos sanatos legerent vel audirent; non quòd isti sancto miracula defuerunt, sicut ex paucis quæ retulimus, plura quæ non memoravimus intelligi possunt. Quia verò de vita & actibus tanti patris multa jam dicta sunt, hic ponere finem placet; ut deinceps quæ restant alio incipiantur exordio. Vrget enim tempus, & ratio postulat ut tandem ad ejus obitum stilum vertamus; ut qui vitam ejus imitari aut noluerunt aut nequiverunt, exemplo gloriosæ mortis ejus provocentur ad meliora. *Explicit liber secundus.*

Incipit præfatio in tertio libro.

SAtis ſuperque jam diximus de vita & actibus olim prædeſtinati & ſuo tempore præſentati domni Stephani primi Obazinenſium patris, duobus præcedentibus libellis; non quòd omnia quæ de illo dici vel ſcribi poterant hic cenſuerimus referenda, ſed ut tanti viri converſatio non lateret poſteros ad ædificationem, quæ, quandiù vixit, multis profuit ad ſalutem. Diximus ſuperiùs, in proëmio libri ſecundi, quibus ex cauſis vel quibus præcipientibus hoc tantum opus aggreſſi fuerimus; quia ſi hoc noſtra auctoritate compegiſſemus, irridendum eſſet potiùs quàm ſcibendum, dignumque meritò cui aures publicæ non paterent. Nulla eſt enim auctoritas monachi abſque præcipientis imperio, quod ſicut temeritas eſt prævenire, ſic præterire contemptus; ubi licèt nos ab hoc opere multis modis excuſare poſſemus, tamen hujus rei periculum in Dei ponentes judicio & ſancti patris auxilio, ea fiducia qua duos jam libellos utcunque peregimus, etiam hunc tertium, qualiſcunque futuris ſit, non explicaturos ſperamus; nec tam timemus ejus offenſam pro temeritate quàm in illius confidimus gratia pro devotione; ut ſicut quondam ſanctus Martinus ſuo Severo adhuc viventi apparens, libellum quem de ejus vita ſcripſerat, dextera præferebat; ſic nobis poſt tranſitum in auguſtia conſtitutis occurrat, & hujus ſcriptionis laborem in ſtatera appendens, deprimentia pondera peccatorum ſurſum attollat, noſque per Dei miſericordiam æternis ſuppliciis erutos perpetuæ vitæ reſtituat. Non immeritò tamen beatum Martinum huic præfatiunculæ inſerendum putamus cujus glorioſum tranſitum in hujus honora-

bili exitu magna ex parte demonſtraturi ſumus. Ille enim non in ſua ſede, ſed in Eccleſia procul poſita ſui juris, pace inter Clericos conſtituta, ex hoc mundo tranſivit; hic non in propria, ſed in alia ſui juris abbatia, Abbate ibi, quo diù caruerat, ordinato ad Dominum emigravit. Ille media nocte dominica, iſte media nocte dominica. Illum monachi & diſcipuli, iſtum monachi & diſcipuli, utrumque innumerabiles populi clamoribus in cœlum ſublatis communi lamentatione planxerunt, & per longiſſimos viæ circuitus deduxerunt, poſtque dignas exequias dignis, ut dignum erat, tumulis condiderunt. Vnde nulli, rogo, moleſtum ſit ſi ipſum tranſitum latiùs & ut ſic dicam minutiùs deſcripſerimus: quia etſi faſtidientibus erit fortaſſis indignum, devotis tamen & ſanctum piè amantibus, quantumcunque prolixum ſit, non erit, ut credo, ingratum. *Explicit præfatio.*

Incipit liber tertius.

I. Cùm igitur vir beatus de hoc mundo tranſiturus eſſet, una ex abbatiis ſuperiùs memoratis proprio paſtore longo jam tempore fuerat deſtituta; quam viſitare cupiens, ut eam legitimè ordinaret, quamquam finem dierum ſuorum, ut de Martino legitur, imminere non ignoraret, inſtantibus ſollemnibus jejuniis, quando cineres dari ſolent, cum quibuſdam Abbatibus illò profectus eſt. Cùmque jam de re propter quam venerant tractaretur, & monachi inter ſe non convenirent ut ex his qui præſentes erant Abbatem aſſumerent, miſſum eſt retro ad monaſterium ut inde Prior & alii quidam ad hoc idonei adducerentur. Interim domnus Stephanus ad viſitandum Archipreſbyterum regionis infirmum rogatus perrexerat; atque inde re-

greſſus, corporalem moleſtiam ſtatim incurrit. Exhauſta enim jejuniis membra febris invaſerat, quam & labor corporis & frigoris algor intimis medullis paulatim infuderat. Cùmque in craſtinum electio pararetur, jam enim advenerant pro quibus fuerat deſtinatum, porrò ipſe tota nocte gravi incommodo teneretur, non tamen tam neceſſarium opus cenſuit differendum, ne fortè eo moriente aut penitùs fruſtraretur aut negligentiùs impleretur. Sed quia eorum capitulo intereſſe non poterat, Abbati cuidam, qui auctoritate ceteris præminebat, hanc ordinationem commiſit ut quem ipſe jam cum conſilio fratrum elegerat, ab eodem Abbate paſtor ibi ſtatueretur. quod ſtatim abſque mora vel contradictione aliqua feliciter eſt impletum.

II. Exinde vir ſanctus morbo invaleſcente graviùs agere cœpit. Propter quod ex communi domo in liberiorem cellam tranſlatus eſt. Fama quoque ægritudinis ejus cùm ubique nuntiis diſcurrentibus percrebuiſſet, poſtquam ad Obazinenſium aures pervenit, vehementer omnes afflicti & ultrà quàm credi poſſit conturbati ſunt. Quomodo enim quamvis tutiſſimus grex tanto moriente paſtore non turbaretur, cùm ſcriptum ſit: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves.* Multi enim jam non expetita licentia ad ipſum certatim pergebant vel potiùs confluebant, ultimam ſaltim benedictionem, & ſi aliud tunc non poterant, lucraturi. Quos ille, ut pius pater, tamquam devotos filios benignè ſuſcipiebat, & ſingulos quoſque benedicens, tactu blandiſſimo confovebat. Ceteri verò qui remanſerant, planctibus & ululatibus perſtrepebant, & tamquam finis mundi inſtaret, omnes penè ſua opera reliquerant, & ſolis fletibus hinc inde vacabant. Et revera quaſi finis mundi quodam modo videbatur adeſſe eis qui tanto privabantur parente; quia

cum quo familiariter ac dulciter vixerant, qualiter post ejus mortem viverent nesciebant. Videres omnes angulos gemitibus impleri, suspiria suspiriis jungi, & communi lamentatione totius loci desolationem ab omnibus deplorari. Velut enim in die parasceve, silentio cuncti vacabant, si quando à lacrymis temperarent. Nullus obviantium solitus erat occursus, nulla salutatio, nulla consolatiò erat. Si quando seniores juniores fratres consolari voluissent, statim & ipsi lacrymis complebantur & cum eis pariter concidebant. Per omnes Missas pro ipsius vita generalis oratio percurrebat, & tam publicè quàm privatim nihil aliud petebatur nisi ut grex tutorem non perderet & oves desolatæ pastorem, parvuli matrem, filii patrem, Abbatem monachi, discipuli doctorem, locus etiam protectorem, domusque rectorem, & navis jam penè confracta optimum gubernatorem. Hæc enim omnia illis semper extiterat, ut cum Apostolo dicere posset: *Omnibus omnia factus sum ut omnes facerem salvos.* Hoc autem eos duriùs affligebat, quòd cùm fortè nuntium de eo acciperent qui diceret eum desperabiliter ægrotare, facto mane alius veniebat dicens eum meliùs jam habere; & cùm se quasi ad gaudium præpararent, iterum serò desperationis nuntius veniebat, qui eis omnem spem quam de eo conceperant adimebat. Deus enim, qui omnia potest, qui scit omnia antequam fiant, & qui se diligentibus omnia cooperatur in bonum, sic procuravit ut & pastor optata quiete frueretur & oves non destituerentur nec locus desolaretur, sed potiùs merito boni pastoris ampliori quàm priùs rerum prosperitate & fratrum numerositate polleret. Nam & Dominus noster ante passionem suam discipulis suis dicebat: *Expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos. Si autem*

abiero, mittam eum ad vos. Et ſcimus quia poſt paſ- LIB. III.
ſionem ejus diſcipuli omneſque credentes magis multiplicati ac roborati ſunt quàm fuerant toto tempore dominicæ prædicationis. Ipſe enim in eis operabatur qui antè promiſerat dicens: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi.* Sic iſte ſanctus pater præſentior & potentior futurus ei erat poſt depoſitionem quos quaſi orphanos tunc relinquebat.

III. Cùm ergo idem beatus vi febrium acriùs urgeretur, gaudebat quidem quòd ad deſiderata bona tranſiret, ſed dolebat quòd ſuos deſolatos & quaſi orbatos relinqueret. Propter quod protenſis in cœlum oculis ac manibus Dominum deprecabatur ut locum ſibi creditum ſemper illuſtraret atque protegeret, & ovibus quas per illum hactenus aggregaverat, ipſe benignus paſtor exiſteret, & ſua eas providentia gubernaret. Aſtabant ei omnes fratres, præcipuè qui de ejus monaſterio venerant, flentes inconſolabiliter ac dicentes: Cur nos pater deſeris, aut cui nos deſolatos relinquis? Sufficiebat nobis paupertas noſtra, ut divitias computaremus quòd te videremus paſtorem & gubernatorem animarum noſtrarum. Et nunc poſt te quid faciemus, vel ad quem in tribulatione noſtra confugiemus? Porrò ipſe in quantum poterat eos conſolabatur & inſtruebat, præcipiens eis ut Deum ſemper timerent, & ipſe eos liberaret ab omni malo. Nam & ſe ipſum eis dicebat præſentiorem futurum poſt mortem & cuncta neceſſaria diligentiùs proviſurum, ſi tamen illi aſſiduis precibus obtinerent quatinus ipſe æterna requie frueretur. Cùmque illum rogarent ut fratribus Obazinæ, quos orbatos utique relinquebat, ultima ſaltim mandata dirigeret, ipſe nihil aliud eis præcipiebat niſi ut ſancti ordinis quem ſuſceperant ſtatuta firmiter cuſtodierent,

quia tempus rasuræ prætererat, ipse verò propter infirmitatem radi permissus non fuerat, incumbente jam morte radi se incunctanter præcepit, ut corpus ægrum magis excruciaret, & ad Dominum continuò migraturus novus & coronatus intraret. Quod divino nutu factum non dubitamus, ut saltim ex ejus capillis reliquias haberemus. Cuncti enim diligenter collecti sunt & diligentiùs reservati, multisque postmodum infirmitatibus profuerunt. Cùmque jam morti evidentiùs propinquaret, ad ipsius petitionem oleo sancto perunctus est, & sacræ communionis perceptione munitus. Exinde post modicum pulsata tabula, omnes undique convenerunt, & letanias cum magno fletu agere coram eo cœperunt; quas ipse quidem frequentiùs repeti faciebat, & cum eis moriens prout poterat decantabat. Cùmque jam penitùs defecisset, apprehensa quidam ejus dextera monasterium omnesque fratres signabat, ipso quantum poterat annitente & benedictionis verba frigescentibus labiis vix tenuiter profundente. Sicque inter benedicendum & orandum sancta illa anima carne soluta est.

V. Igitur venerabilis pater Stephanus migravit ad Dominum VIII. Idus Martii, lætantibus cœlis, terris plorantibus, illis pro admisso concive, istis pro amisso pastore. Transiit autem circa mediam noctem, Dominica secunda quadragesimæ, anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo quinquagesimo nono. Corpus ejus ex more compositum & sacerdotalibus indutum quantum noctis supererat in Ecclesia est observatum, omnibus fratribus cum quibusdam Abbatibus qui convenerant devotè astantibus & vigilias cum cereorum apparatu solemniter coram eo agentibus. Manè autem facto, dictis ex more Missis, tractare cœperunt qualiter corpus ejus ad Obazinense monasterium deferretur,

ſum ſpectaculum undique concurrebant & gradientium agmini ſe admiſcebant. Per omnes Eccleſias ac monaſteria per quæ tranſituri erant, ſigna ilico omnia concrepabant tam repentino fragore ut putarentur non humana manu pulſari, ſed divinitus commoveri. Sacerdotes cum ſtolis, Clerici cum veſtibus albis, monachi decenter ornati cum crucibus & thuribulis obviam ſancto corpori longiùs procedebant, nec abſolvendi aut quodlibet officium peragendi ulla erat facultas. Tantus erat crepitus ſignorum & concurſus clamorque turbarum plangentium. Omnis ſiquidem terra luctibus perſonabat, aliis qui illum meliùs noverant deſolationem patriæ deplorantibus, aliis pro ipſo miraculo, cùm viderent tam exigui corporis hominem ita glorificari ut præclarior eſſet univerſa terra, mundoque major & cœlo ipſo altior videretur. Nec ſolùm homines plangebant eum, ſed & jumenta. Nam audivi ab his qui viderunt quòd jumentum quo ſedere conſueverat ante tres dies mortis ejus totidemque poſt mortem multas lacrymas fuderit, quodam modo indicans priùs quid eſſet futurum, & poſt deſignans quod erat jam factum. Quid dicam de glorioſo ejus corpore, quando pro vili ſupellectili tam atrociter decertabant, propter quod ad ferendum eum facilis acceſſus non erat, cùm defenſores undique cum fuſtibus imminerent, propter importunè ſcilicet irruentes & de ſancti reliquiis aliquid auferre tentantes. Erat tamen non modica conſolatio, ſummis ſaltim digitis vel feretrum contigiſſe. Tunc manifeſtè clarebat quod Abbas ille vel ceteri dixerant, nunquam ſcilicet defuturos qui ſancti corpus certatim deferrent. Verùm ut ſciant quanto ardore ejus reliquias ambiebant, quidam ex magnatibus marcam argenti promiſit ſi quis calciamenti ejus ſibi corrigiam detuliſſet. Plures etiam

ſponte ſe & ex induſtria diſcalciabant, ſicque per ſcopulos & acutiſſimas petras cum ſancto pergentes non abſque cruore & vulneribus remeabant. Nec miranda eſt hæc in viris fides, cùm mulieres tanta devotione certaverint. Matronæ ſiquidem nobiliſſimæ, relictis thalamis, & depoſita feminei ſexus verecundia, properantes paſſim cum viris ad ſancti funus ardenter currebant; & quæ priùs præ teneritudine incedere non valebant, nunc per paludes & quæque difficilia loca incunctanter pergebant, non pretioſis veſtibus deferentes, ſed cunctum earum nitorem per lutum traicientes, dum tamquam pro reliquiis ducerent quicquid in ſancti obſequiis ſciſſum vel infectum monſtrare potuiſſent; ſed & ſancti feretrum viriliter apprehendebant, & per multa viarum ſpatia viris fortiùs ſupportabant. Hoc fecit Vicecomitiſſa terræ illius domina; quæ cùm magnis & incurabilibus morbis in locis ſecretioribus teneretur, tantam ex tunc & deinceps virtutem conſecuta eſt ut uſque in hodiernum diem ſaniſſima perſeveret. Hæc ſummis precibus ambiebat ut in una Eccleſiarum ſuarum cum ſacro funere pernoctaret, quatinus omnem terram illam ad exequias invitaret, & in via expenſas omnes præberet. Quod impetrare non potuit, eò quòd fratres ad proximam grangiam, quæ in medio itineris poſita erat, ad pernoctandum exiſſent, timentes ne fortè aliquam à muliere violentiam ſuſtinerent. Illa tamen quod ei ſuperat implere non diſtulit, panes ſcilicet vel quæque neceſſaria tam hominibus quam jumentis ad metatum tranſmittens. Piſces ad hoc ſexaginta tantùm allati ſunt, è quibus ducentis nec minùs viris ſinguli provenerunt. Porrò vini nonniſi unum vaſculum habebat ex his quos geminos portare aſinus ſolet; quod in vaſe effuſum in tantum ſancti virtute prævaluit ut quingentos & ampliùs

Margareta Vicecomitiſſa Combornenſis, ſepulta apud Obazinam.

viros per totam noctem sufficienter potaret, & plurimum in crastinum superesset. Corpus verò non in fratrum habitaculis, sed in ampliſſima domo quæ exteriùs habebatur positum est; ut & plures reciperentur, & devotis mulieribus aditus non vetaretur; quæ scilicet domus cùm tota esset lignea & paleis cooperta, deorsum verò ob sancti honorem & adventantium requiem eisdem paleis usque ad genua strata, tantam cereorum ardentium multitudinem continebat ut deforis aspicientibus tamquam rogus ingens exteriùs appareret. quod cunctis mirabilibus mirabilius æstimo, ut inter tantam copiam palearum, inter tot viros dormientes ac semivigilantes, ignis nocere nihil potuerit. Nam & qui vigilabant, sacris excubiis circa sanctum corpus occupati erant, ceteri verò in circuitu eorum semivigilabant aut penitùs dormiebant. Deinde cùm jam nox initium daret, omnes Clerici albis, plures sericis cappis induti, primas vigilias solemniter peregerunt; quibus finitis, ceteri qui remanserant, & qui tunc ex diversis locis convenerant, sicut per totam noctem confluere non cessabant, ad alias vigilias se præparabant. Sic per totam noctem alternantibus vigiliis, sacræ excubiæ non cessabant, ut tam à vocibus Clericorum psallentium quàm ab splendore corruscantium lampadarum ipsa nox diei claritatem ac dignitatem assumeret, sicut scriptum est: *Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur.*

VI. Mane verò surgentes, assumpto sancti corpore ab Obazinense monasterium quantocius properabant. In Tutelensi autem cœnobio expectabatur, eò quòd Abbas ille & monachi obtinuerant ut in eorum Ecclesia aliquandiu poneretur. Cùmque ibidem appropinquassent, mox signis sonantibus, omnes monachi solemniter induti cum crucibus &

LIB. III. thymiamateris & cum omni populo obviam sancto corpori longius processerunt. Condixerant tamen, ut postea claruit, ut illud violenter in Ecclesia detinerent, aut aliquid pro reliquiis ex eo auferrent. Quod fratres præsentientes, statim illud post factam absolutionem humeris sustulerunt, & retro conversi, via qua venerant redierunt.

VII. Apud Obazinam nonnisi feria secunda illucescente transitus beati viro innotuit. Vnde statim dicta Missa, post primam omnes à minimo usque ad maximum præeunte cruce cum fletu & ejulatu obviam sancto patri usque ad duo miliaria processerunt, psalmos per totum iter prout in tali discrimine poterant decantantes. Statuerant enim non se nisi cum sancti funere reversuros; & quamquam eos aliqui fratrum à sancto venientium deturbarent & retro ire compellerent dicentes eum vix tandem serò venturum, nunquam potuerunt eos à cœpto itinere revocare. Cùmque jam fessi in cujusdam promontori planitiem devenissent, repente levatis oculis vident cum grandi caterva sancti funeris apparatum à monasterio illo exire & ad se quantocius properare. Advenerat ibi & multitudo nobilium virorum cum aliis innumeris utriusque sexus atque ætatis; quorum plurimi cereos novos detulerant & adventum sancti cum monachis & cum omni populo accensis luminaribus expectabant. Et ecce dum apparet, dum præsto est, dum tangi potest, tantus repentè clamor exortus est ut putaretur non solùm terra sed & cœlum aliquatenus commoveri. Fateor, nunquam audivi tam magnam tamque terribilem vociferationem, tam magnum luctum, tantum clamorem, tantam denique insimul lacrymarum effusionem. Quis enim tam ferreum pectus haberet qui videns tot filios circa patrem piissimum lamentantes & defuncti exuvias

vacuis spebus ac inanibus amplexantes temperare se à lacrymis posset? Nam & qui in equis advenerant, dimissis habenis ad terram cadebant, eamque lacrymis irrigantes, intolerabiles gemitus profundebant. Iam inter fratres nullus ordo, nulla disciplina, nulla moderatio erat, dum sanctum non jam manibus sed & dentibus quoque appeterent, ipsumque feretrum more freneticorum impatienter morderent. ac nisi defensores obsisterent non minùs monachos quàm turbas percutientes ac repellentes, parum minus esset quin eum morsibus totum dilaniassent. Et quia totus sacerdotalibus erat opertus, sola manus osculanda cunctis patebat; quæ tamen ita adhuc tepida atque flexibilis erat ut in nullo à viventis alicujus manibus discreparet. Itaque avulsum potiùs quàm assumptum sancti corpus vix reddiderunt, ad Obazinense monasterium cum omni populo festinantes. LIB. II

VIII. Ergo cùm ad monasterium unà cum eo pervenissemus, venerabilis domnus Geraldus Abbas longè superiùs memoratus, qui tunc advenerat, cum paucis qui remanserant & cum multis aliis qui convenerant foras ad novum monasterium indutus sacris vestibus expectabat. Videns autem feretrum adesse & sanctum in eo jacere, quem semper videre consueverat in domo vel in opere Domini firmiter stare, cùm eum absolvere parat, repentè concidit, & super feretrum velut exanimis corruit. Tunc renovatur luctus omnium, & quasi antè nihil fecissent, non minores quàm in illo monte voces clamoris & ejulatus emittebant. Habet hoc humanus animus ut quamvis fuerit luctu & lacrymis satiatus, postquam alios plorare conspexerit, se à fletu temperare non possit, non cessantibus lacrymis ubi lacrymarum causæ non cessant. Tandem Abbas in se reversus, vix quidem absolutionis ver-

ba depromere valuit, & bæatum virum ut facultas fuit absolvit. Verùm quia novum monasterium extra terminos habebantur, idem corpus venerandum propter expectantes populos & præcipuè mulieres usque ad vesperam observabant. Deinde incumbente jam nocte ad Ecclesiam cum psallentio & magno honore defertur, ibique tota nocte illa & sequenti die similiter cum nocte usque in quartam feriam incessabilibus excubiis adservatur; in qua Ecclesia, quandiu ibi fuit, solitus ordo teneri non potuit. Tantus erat concursus turbarum vota deferentium, manus & feretrum osculantium, & sub eo sæpius transeuntium, dum coram eo tamquam adhuc vivente querelas suas deponerent, ejusque suffragia implorarent. Sed & illis egredientibus, alii subintrabant, & post illos alii atque alii, ut inter intrantium & exeuntium frequentiam nulla requies esset. Quòd si aliquis eos probibere tentasset, credo quòd cuncta obstacula violenter effringerent & graviorem ruinam referrent. Multi sanè infirmi tam ex fratribus monasterii quàm ex conflua turba sanati sunt, alii à contractione, alii à tumore, alii à capitis dolore & diversarum febrium invasione, vel ab ipsa mentis alienatione. Horum nomina vel numerus personarum quæ tam ibi vel dormiendo, vel sub feretrum transeundo, sive dum tenetur foris, vel per totum iter sanati sunt, colligi non potuerunt ut possent describi, vel propter multitudinem copiosam, vel quia non fuit qui de talibus curam haberet, præsertim cùm non esset tunc qui vitam illius describere statueret vel cogitaret. Mansit ita biduo sub excubiis, non propter expectationem populi, sed propter apparatum sepulcri, & ut quidam Abbates longiùs commanentes saltim ad sepulturam occurrerent, sicut fecerunt. Omnes enim tunc præsentes fuerunt.

IX. Itaque feria quarta hebdomadæ secundæ quadragesimæ, dicta generali Missa, & à cunctis Abbatibus qui ex diversis partibus vel ordinibus venerant facta solemniter absolutione, (nam Episcopus tunc in illa regione non erat) beati viri corpus ie capitulum tumulandum defertur, & in sarcophago lapideo collocatur. Aderant cum fratrum catervis & monachorum agminibus multa millia hominum : qui dum cuncta interiùs exteriùsque complerent, ita per claustrum & juxta capitulum conglobati erant ut omnem diurnæ lucis splendorem, excepto quod ex cereis fundebatur, obnubilarent & psallentium voces luctuosis clamoribus suffocarent. Eo igitur sic tumulato, stramenta funeris statim direpta sunt & minutatim concisa singulis prout quisque potuit partes sibi rapientibus, & pro his inter se pertinaciter dimicantibus. Nam & ipsum feretrum serris desectum & ferramentis incisum in minutis partibus est ablatum, ut ipsas quoque minutias à serræ dentibus decidentes in panniculis ligarent & secum auferrent. Tanta erat fides & devotio populi ut nihil quod sancti corpus attigerat à beneficiis vacuum deputaret. LIB. II.

X. His ita peractis, populus omnis abscessit, & monachi circa tumultum congregati psalmos per totam diem, ut mos est in parasceve, usque ad vesperam decantarunt. Sed & cerei ardentes tota die illa & nocte inibi permanserunt, ita ut usque in hodiernum diem omnibus noctibus aut olei aut ceræ aut insimul lumen ibi nunquam deficiat. Nihil horum ex monasterio impenditur, totum à foris ministratur, tam ab his qui ad tumulum devotę ac frequenter occurrunt quàm ab his qui multas ibi sanitates percipiunt. Sed & hi qui in domibus suis per invocationem ejus sanantur, candelas suas ibi transmittunt aut per se deferunt, tam ante sanita-

LIB. III. tem quàm poſtea, priùs poſcendo, poſtea gratias redhibendo. Nec tantùm homines pro hominibus deprecantur, ſed & pro jumentis ſive pecoribus malè habentibus, pro quibus & candelas tranſmittunt; ut impleatur quod ſcriptum eſt: *Homines & jumenta ſalvabis, Domine.* Non tamen vel pro eis fruſtra ſupplicare noſcuntur. Nam & infirma ſtatim ſanantur, & ſana deinceps non incurrunt. Sed & tempore barbaricæ perſecutionis, cùm hoſtilis immanitas cuncta circumquaque vaſtaret, quidam ad eum confugientes & ejus patrocinium referentes, nec rerum amiſſionem nec captivitatem experti ſunt, cùm ceteri quique bona ſimul cuncta amitterent, multi rebus perditis, ipſi in captivitatem hoſtium devenirent, nonnullis etiam in vinculis & ergaſtulis poſitis, ita ut pedes eorum artiſſimo conſtringantur ligno, ſtatim invocatus adeſt, præcipiens eis ut ſurgant & lignum quo capti tenentur ipſi trahant, quodque eos tamquam putridum ſequitur ſtatim diſſolutum. Cùmque jam liberi cauſari cœperint dicentes: Quomodo hinc eximus, Domine, cùm cuncta obſerata ſint, & cuſtodes hinc inde obſervent, mox ducit eos ad quoddam poſticium, & quod vix ſecuribus ac ferramentis excidi poterat, nunc levi manus impulſione facilè diſſolvitur, ita ut ipſe ducat eos per medias turbas eorum qui ſe ceperant, nulluſque eorum ſaltim quò pergat interroget, nedum tenere præſumat. Hoc uni ex fratribus noſtris ita per omnia contigit, qui nuper defunctus eſt, propter quam præcipuè cauſam ad converſionem venit; & cùm ſolus hoc modo liberatus non ſit, ut multorum teſtimonio comprobatur, nos tamen eorum quos ſimiliter ſancti virtus abſolvit nec perſonas recolimus, nec rei geſtæ veritatem ab ipſorum ore tam evidenter agnovimus. Tamen cùm ad hoc ventum

fuerit, quorundam liberationem evidentiùs profe- Lib. III.
remus; ut ex his plures alii intelligantur quos similiter liberatos audivimus, nec tamen recolimus. Nunc de his quæ post transitum ejus de eo visa sunt; & quomodo quibusdam sæpe apparuit, & apparendo sanitatem præstitit, referendum est.

XI. Quidam frater cùm post obitum ejus nimia mœstitudine teneretur, ex ista mœstitia soporato astitit vir beatus in visu, dicens ad eum: Quid habes, frater, quòd tanto mœrore deprimeris? Cui ille respondit: Mœsti sumus, inquit, Domine, & vehementer afflicti, quia nos tam citò deserere voluisti, cùm posses nobis adhuc diù vivere & monasterium tuum prosperè & feliciter gubernare. Ad quem sanctus, Ergo, inquit, non videor tibi Abbas esse sicut me semper videre consuevisti? Cui frater: Verè si Abbas noster es, ut quid modò alium in sede tua videmus? Tum sanctus jocundo ore & quasi subridens ita illi respondit: Ego vos propter Abbatem istum non deserui nec desero, sed etiam quocunque ille perrexerit, ego semper vobiscum permaneo.

XII. Domnus Rotbertus Abbas tunc de Frainedia, qui tertia pòst ordinatione nostro monasterio præfuit, cùm peracta sepultura ejusdem sanctissimi patris in refectorio cum fratribus ad mensam sederet, ut in tali eventu accidere solet, tædio ac mœrore oppressus paululùm obdormivit. Cui repentè apparuerunt duo fratres nostri qui ante aliquot annos obierant, unus Sacerdos, alter Diaconus, olim nobis familiariter noti, sancti atque religiosi: qui cùm causas mœstitiæ ejus hilari vultu requirerent, & ille decessum viri sancti & communem orbitatem lacrymabiliter prosequeretur, dicunt ei: Scias, Domine, quia quanta est apud

vos de ejus abſceſſu triſtitia, tanta eſt de ipſius præſentia apud nos ubique lætitia.

XIII. Alius frater, laicus quidem, ſed vir ſimplex & innocens, virum ſanctum ſingulariter diligebat, atque ab ipſo unicè amabatur. Hic cùm ad vigilias die quadam dominica ante alios ſurgeret, ac juxta clauſtrum monachorum, ſicut mos eſt, tranſiret, audivit voces pſallentium veluti proceſſionem agentium monachorum; inter quas viri Dei vox, velut proceſſionem ipſam regentis, clariùs ac robuſtiùs perſonabat. Et quia idem clauſtrum, utpote nocturnis horis, obſeratum erat, feſtinanter ad Eccleſiam perrexit, ut inde commodiùs pſallentium voces audiret & virum Dei, ſi fieri poſſet, in ſua ſede ſtantem videret. Sed cùm intraſſet, voces illæ conticuerunt & ultra audiri non potuerunt. Vnde manifeſtum eſt tam ex piorum viſione quàm ex iſtius certo auditu virum Dei huic loco nunquam deeſſe & tam in Eccleſia quàm in clauſtro, nobis licèt dormientibus, divinæ laudis officia decantare.

XIV. Quidam frater juvenis ac robuſtus carrucis boum præerat, qui vel propter oneris ſublevationem vel propter aliud quid rupturam incurrit, ita ut fieret ponderoſus vel, ut dicitur manifeſtiùs, hernioſus. Cùmque pondus ipſum ſuper inguinem promineret ac de die in diem magis magiſque ſuccreſceret, cœpit frater ille inceſſu gravari & animo contabeſcere, cùm rem ipſam prodere erubeſceret, & propter magnitudinem mali diſſimulare non poſſet. Verùm quia tale incommodum abſque inciſione curari non valet, quæ olim in noſtro ordine interdicta fuit, ampliùs ex hoc anxiabatur; quia & infirmitas illum gravabat, & medendi ſpes nulla erat. Quapropter humano deſtitutus, ad divinum confu-

git auxilium, ſanctumque patrem Stephanum tumulo ejus crebriùs advolutus aſſiduè precabatur ut ſibi in tanta afflictione poſito ſalutari remedio ſubveniret. Quadam igitur nocte ei vir ſanctus apparuit, & cur ſe tot clamoribus fatigaret, vel quam ob cauſam ita mœſtus maneret, tanquam inſcius requirere cœpit. Qui cùm ei omnem paſſionem ſuam expoſuiſſet, talem ab eo conſolationem accepit: Noli fili, inquit, nimiùm mœſtus eſſe pro hac incommoditate, in proximo eſt enim ut à Deo cureris. Evigilans autem frater nihil quidem remedii ſibi proveniſſe deprehendit; quia tamen virum Dei videre meruit & pro hac ejus conſolatione non mediocriter lætabatur. Poſt non multum verò temporis iterum ei modo quo priùs apparuit, inquirens ab eo quomodo ſe haberet. Ille verò viſitationi quidem ejus gratias agit, & tamen adhuc in nullo adjutum ſe fore reſpondet. Tunc ſanctum divino nutu prominentem ſtrumam ſalubri tactu compreſſam ac velut in ſeſe refuſam perfectè ſanavit, eique dixit: Surge, & amplius noli vacare, ſed opus tibi injunctum ſtrenuè adimplere ſtude. Ad hanc vocem ſtatim expergefactus ſurrexit, & tacto infirmitatis loco, ita ſe exteriùs complànatum & interiùs ſolidatum reperit ac ſi nihil unquam tale perpeſſus fuiſſet. Hoc ego ab ipſius Abbatis noſtri ore nuper audivi, ut frater qui dudum vultu pallidus ac morituro ſimilis apparebat, nunc fortis & alacer opus ſuum validiùs exſequatur.

XV. Sanctimonialibus quoque feminis infirmantibus nonnunquam apparet, maximè cùm aliqua ex his in extremis poſita jacet. Nuper mihi quædam retulit quòd cùm aliqua ex ſororibus in extremis eſſet, omneſque eam more ſolito circumſtarent, dictis letaniis & pſalmis, cùm ipſa adhuc ſupereſſet, omnes ad ſtratus ſuos redierunt; cùmque & ipſa

ſonitum omnibus congregatis, poſtquam ſufficien- ter oratum eſt, illa ſpiritum exhalavit. LIB. III.

XVII. Nonnullas quoque in infirmitorio negligentiùs reſidentes ad Eccleſiam ire compellit, maximè cùm ſancta myſteria percipere habent. Quòd ſi de lecto ſurgere nequeant, qualiter vel quibus adminiculis ibi deferantur docet, ſicut nuper quandam de hac re per viſionem ſufficienter inſtruxit. Noluit eis ullam occaſionem relinquere ut aliquis ad illas vel in extremis quidem ingrediatur; ut agnoſcas eum curam quam de eis vivens habuerat non depoſuiſſe poſt mortem. Quaſdam etiam graviſſimis doloribus ex nimio languore vexatas apparendo ſive tangendo curat; ita ut repentè de lecto ſurgant quæ priùs ne jacere quidem poterant, & clamoſis vocibus ceteras conturbabant. quod hoc manifeſtè probatur exemplo. Quædam ſoror, quam bene ipſe cognovi, ſed nomen excidit, cùm in medio domus deambularet, lignum ex alto cadens ſuper eam venit, ejuſque crus valde contrivit: ex quo caſu ſolo dejecta, cùm penè extra ſe eſſet, accurrentes undique ſorores, eamque ſagò imponentes, vix inter manus ad infirmitorium detulerunt. Poſt paulùlum in ſe reverſa, cùm jam quid pateretur graviùs perſentiret, immenſos clamores edere cœpit, quos extorquebat nimia vis doloris. Sanè inter ipſos clamores dominum Stephanum ſæpius inclamabat, & ut ſibi auxiliaretur magnis vocibus implorabat. Circa mediam verò noctem, cùm ſorores per circuitum obdormirent, ipſa enim præ nimio dolore dormire non poterat, adeſt continuò pater Stephanus, quem ſequebatur juvenis monachi habitum gerens; apprehenſaque tibia ejus quæ patiebatur, cùm eam una manu a parte pedis, alia à ſuperiori parte trahere cœpiſſet, tantum ei dolorem incuſſit ut clamore in altum ſublato, omnes

carent. Deinde post modicum cunctis ad propria strata redeuntibus, illa solam remansisse secernens, elevatis sursum oculis ingemiscebat ad Dominum, & sanctum patrem Sthephanum cum magno cordis gemitu invocabat ut sibi in tanta calamitate positæ subveniret. Adest continuò vigilanti & deprecanti pater sanctus, torvoque eam vultu respiciens, ait: Bene tibi contigit, misera, sicut meruisti. Scias enim tibi hoc ideo evenisse quòd sororem illam hesterna die te deprecantem despexisti, eique auxiliari noluisti, insuper & maledicto pessimo te obligasti quod te nunc justè juxta tuum meritum apprehendit; ac nisi pro te intervenissemus, non quidem talia patereris, sed morte subita morereris. Sed & hoc scire te convenit, quia quandiu vixeris, nunquam hac passione carebis. Vnde ceteris sororibus ex nostra parte dicere ne cuncteris, ut tuo exemplo commonitæ sorores infirmitantes non despiciant, sed eis juxta possibilitatem suam deserviant, ne deterius eis contingat. Hæc dicens ab oculis ejus sublatus est. Mane verò facto, cùm ad visitandam ægram sorores redissent, eamque consolari niterentur & sanitatis remedia polliceri, illa respondit: Nequaquam ita erit ut dicitis, aliter enim dispositum est à Domino Deo. Tunc retulit eis qualiter domnùm Stephanum illa nocte vidisset, & quæ sibi dixisset, quæque aliis dicenda mandasset. Atque ita factum est ut primùm quidem Eustorgia soror de hac vita migraret, ac deinde soror ista, nulla alia interveniente, secuta est. Verùm quia superiùs diximus plures à carceribus & vinculis ejus patrocinio liberatos, è quibus aliquantos nos hic referre promisimus, nunc quod promisimus exsequamur.

XIX. Vir quidam sæcularis ultra Dordoniæ fluvium commanens virum Dei familiariter dilige-

bat, & tam ab ipſo quàm à fratribus propter fidei ejus devotionem & impenſa ab eo crebriùs beneficia non minori affectu diligebatur. Hic poſt tranſitum ejus à malignis captus, vinculis & compedibus mancipatus eſt, & propter multas quas habere credebatur pecunias ſub ſtricta cuſtodia ſervabatur. Quod cùm fratribus noſtris nuntiatum eſſet, vehementer afflicti ſunt, & tam per ſe quàm per amicos rogare cœperunt eos qui vinctum tenebant ut eis ſuum confratrem, quem iniquè ceperant, accepta ab eo ratione dimitterent; & nihil proficere potuerunt, ſed aſperiores magis fecerunt. Porrò vir ille captivus, cùm ſe à nullo hominum juvari poſſe conſpiceret, ſuum quondam amicum, nunc verò patronum, domnum Stephanum precibus, non pedibus, adiit, cum multis eum gemitibus orans ut ſi quid apud Deum poſſet, ſuis nunc precibus ſe liberaret. Deinde ex multa fatigatione & triſtitia ſoporatus aſſiſtere ſibi vidit eundem almificum patrem velut increpantem ſe ac dicentem: Quid hic ſedes, cùm domus tuæ opera negligantur & res familiaris depereat? Cui ille reſpondit: Et non vides, inquit, Domine, quam diſtrictè ligatus & compeditus hic teneor & erumpere nequeo? Ad quem ſanctus repetito ſermone iterum dixit: Vade ſecurus nihil hæſitans, quia non tibi nocebunt vincula iſta quæ tu formidas. Ad hanc vocem confeſtim ille evigilavit; & cùm ſe erigere tentat, cuncta repentè vincula de ejus manibus & pedibus ceciderunt, ita ut ſurgere conatus iterum caderet præ ſtupore. habebat enim tibias à compedibus demolitas. Poſtea verò ſurgens cogitabat inter ſe quid ageret, cùm egredi nimiùm formidaret, quia cuſtodes undique obſervabant, & qui eum ceperant, foras per publicum ferè omnes aſtabant. Vicit tamen fides patroni, ita ut per medios cuſtodes &

captivatores suos, cùm aliunde exitus non pateret, liber ad propria remearet, à nullo hominum quò tenderet interrogatus, nedum detentus. LIB. III.

XX. Hujus quoque filius simili sorte nuper captus, ligatis manibus & pedibus in angustum est dolium missus, quod erat ab una fronte quidem apertum, ita ut eo introducto artissimè clauderetur ac si vinum in eo, non homo, adservaretur. In tantis ergo angustiis positus, cùm de vita jam desperaret, tandem recordatus domni Stephani, de quo multa audierat, sed nunquam eum aliquando viderat, ad ejus statim confugit auxilium, multis clamoribus & suspiriis deprecans ut sicut quondam patrem suum à vinculis eripuerat, ita nunc ad liberandum se quantocius festinaret. Hæc cùm intra semetipsum lacrymabiliter volveret, cunctis repentè vinculis absolutus est, excepto quòd intra dolium tenebatur inclusus. Cùmque ad visitandum & redimendum eum amici & consanguinei convenirent, productus foras, cùm solutum illum custodes cernerent, vehementer commoti fortioribus eum vinculis ligaverunt & in dolium iterum retruserunt, ita ut inter frontem dolii & trabem domus ligna fortiter impingentia coartarent, ne aliquo fortè impulsu moveri possent. Nec tamen eis aliquid profuit malitia sua. Mox enim ut pii liberatoris auxilium imploravit, iterata vice cuncta ligamina repentè dissoluta sunt, cùm tamen liberatorem suum in his omnibus non videret. Deinde protensis manibus, cùm superiorem dolii frontem leniter contigisset, cuncta quæ ei impacta fuerant ligna ad terram subitò ceciderunt, ipso dolio in partibus scisso, ita ut ac si pullus effracto ovo, sic iste dirupto vasculo liberatus foras prosiliret. Atque ut moram non faciamus in tanta festinatione auxilii, quemadmodum pater ejus olim fecerat, sic iste præsentibus & videntibus

inimicis liber abſceſſit, in tantum ut eo prætergreſſo mirarentur & dicerent: Nonne iſte eſt quem tantopere vinctum adſervabamus? Et quomodo eum nunc exeuntem nobis coram poſitis abire dimiſimus? Verè quia hunc virtus abſolvit divina, & nos non potuimus adversùs eum. Hic ergo ſuo liberatori vota perſolvens, die feſto nativitatis ſanctæ Mariæ ad tumulum ejus devotus acceſſit, nobiſque pro tanti diei ſolemnitate in capitulo congregatis quomodo liberatus fuerit juſſus expoſuit, & ſuæ liberationis quot auditores habuit, tot ſibi teſtes fideles aſcivit.

XXI. Alter quidam ruſticus in regione eam captus fuit à duobus fratribus qui ductores erant latronum, ad hoc tantùm ut pecuniæ collatione ſeſe redimeret; quem unus ante ſe vinctum ducebat vel potiùs impellebat, alter ſequebatur poſt eos, uterque ſtipatus non modica turba latronum. Ergo cùm ſe vinctum trahi doleret, ingemuit, ita ut magis cruciaretur pro timore & expectatione futurorum quàm pro his quæ in præſenti patiebatur. Videbat enim nullam ſibi fore ſpem evadendi, tamquam ſi ovis inter lupos teneretur captiva. Tandem concepta ſpe aliquanta, mox ad Dei confugit auxilium; & recordatus domni Stephani, exemplo duorum ſupradictorum quos audierat liberatos, quia voce non poterat nec audebat, totis eum præcordiis invocabat ut ſibi in tanto diſcrimine poſito ſubveniret. Cùmque hoc ſuſpiriis magis quàm verbis exprimeret, mox ei vincula de manibus ceciderunt, ac ſi eum aliquis repentè ſolviſſet; & ſic concepta miro modo abeundi fiducia, cœpit ab itinere in alteram partem abire ac ſi ab aliquo traheretur, ita ut liber & abſolutus ad propria remearet, nullo ſe requirente vel ſubſequente. Hoc modo à captivitate ſolutus, ereptori ſuo gratiarum

munus exsolvit, testes habens suæ salvationis etiam eos qui se ceperant, & abeuntem prosequi non audebant.

XXII. Nuper venit quidam ad sancti sepulcrum; factaque oratione & posito cereo, cùm a loco egressus fuisset, tuli eum in partem, interrogans quis aut unde esset vel ob quam causam tumulum sancti expetivisset. Tunc ille ait: Fuimus capti ego & alii quatuor in castello Galniacensi, quod est ultra Dordoniam, pedibus singulorum arctissimè simul in una trabe constrictis: in quo ergastulo cùm nihil cibi aut panis jam per quatuor dies penitùs gustassemus, inedia simul ac dolore constrictus, sanctum patrem Stephanum, de quo multa audieram, intimo cordis rugitu orare cœpi ut nos ab his vinculis suis meritis & precibus liberaret. Cùmque hoc mecum volverem, velut in extasim raptus, nec plenè vigilans, nec perfectè dormiens, vidi reverentissimum quendam in religioso habitu carcerem introire cum uno monacho juvenilis ætatis; qui cùm me interrogasset quomodo essem, vel quid ab eo tanto gemitu postularem, dixi ei: Domine, vides in quanta afflictione & calamitate detenti sumus; unde precamur ut si quid potes, adjuves nos misertus nostri. Tunc ille dixit: Si ergo vis cum sociis liberari, apprehende quantocius clavum ligneum quo cippus strictus tenetur, & mox dissolvetur, statimque surgens cum eis egredimini, & pergite ubicunque vos tutare possitis. Ad hanc vocem ex templo evigilavi, & ipse evanuit ab oculis meis. Statimque apprehensum clavum levi motu extraxi, & mox trabes illa ita soluta est ac si nunquam astricta fuisset. Surgens autem, socios leniter excitavi, monens ut cautè surgerent, ne quis fortè evigilaret. Erat enim circa mediam noctem, nec minùs immo ampliùs timebamus soluti quàm antea vincti; quia

L. 1. III. & custodes intus ante ostium dormiebant, nec poteramus nisi per eos transire, & ipsum ostium ita ex industria erat compactum quòd nisi cum magno fragore aperiri posset. Tandem, ut dici vulgariter solet, mittentes cor in periculum & animum fiducia roborentés, in ejus fide qui eos jam solverat, & custodes transierunt, & aperto ostio exierunt, nullo eos audiente vel sentiente, sicque reliquum noctis spatium inter agendo conficientes, in ipso crepusculo ad Castrum novum, quod duobus ferè milibus aberat, pervenerunt, ibique salvati sunt. Nunc qualiter quibusdam in rebus perditis opitulatus sum, referamus.

XXIII. Frater quidam nummos quos sibi comendatos habebat perdidit, sic tamen ut furatos esse ab aliquo non dubitaret; sed cùm ex hoc nullum nominatim accusare auderet, duo ex his qui instituebantur adolescentes hujus furti nævo tamquam auctores aut conscij specialiter notabantur, qui tamen tanta pertinacia cum terribilibus sacramentis hoc denegabant ut nullus de eis suspicionem habere posset. Quapropter is qui perdiderat omni indaginis spe destitutus, ad sancti patris merita convolavit, offerens candelam ad tumulum ejus, & cum fiducia deprecans ut sibi de hac re certum à Domino indicium obtineret, auctoribus furti detectis. E vestigio unus ex præfatis juvenibus febre correptus, atque ad extrema perductus, cùm anxiè quæreret cui secreta cordis confiteretur, antequam ille veniret, iste obmutuit. Deinde miserante Deo circa mediam noctem loquendi usu recuperato, astanti sibi jam sacerdoti confessus est quòd nummos illos qui quærebantur, ejus socius se conscio furatos haberet. Hæc cùm dixisset, accepta pœnitentia post non multum horarum spatium expiravit. Cùmque ad alium ventum esset, & ille nec socii jam defuncti testimonio

proditus confitere vellet, sed magis pertinaciter denegaret, statim validissima febre correptus, cùm similiter mori timeret, non solùm illos de quibus accusabatur, sed multò plures alios solidos se furatos habere proprii oris confessione testatus est. Ita vir sanctus de utroque congruè judicavit, ut ille prior, qui minùs fortè peccaverat, de hac vita protinus raperetur, ne vivens in deterius mutaretur, & sequens ad pœnitentiam servaretur, ne moriens pro his & aliis furtis ad æterna supplicia raperetur.

XXIV. Quidam Presbyter Ecclesiæ sancti Hilarij, quæ in prospectu nostri monasterij uno ferè miliario sita est, dum aliquando circa sextam horam pranderet, fur ingressus Ecclesiam, arcam ipsius quibusdam machinationibus clam aperuit; indeque ducentis ferè solidis cum aliis quibusdam rebus abstractis, latenter nullo sentiente aufugit. Presbyter post cibum Ecclesiam casu ingressus, cùm arcam dissipatam & solidos furatos invenit, tanto dolore & tristitia repletus fuit ut penè sensum amitteret. Nullum enim indicium quis hoc fecisset poterat inveniri. Tandem in se reversus, consilio amicorum nostrum monasterium expetivit, ut à sancto patre Stephano aliquod hujus tantæ calamitatis remedium impetraret. Denique ad ejus tumbam accenso cereo discalciatis pedibus provolutus, tanto gemitu tantisque suspiriis querelas suas deposuit, quantum nec pro gravissimis certè peccatis affligi posset. Inde concepta aliquanta fiducia foras egressus, cùm eum prout in tali discrimine opus erat consolaremur, post duarum aut trium horarum spatium nuntius ab Ecclesia directus concito cursu ad eum pervenit, furemque detentum cum solidis vel ceteris quæ furatus fuerat nuntiavit. Quo audito, quanto gaudio tripudiaverit, non est nostrum evolvere, cùm in illo impleri visum sit quod ait Pro-

pheta: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Cùmque diligenter inquireret qua hora fur inventus fuisset, ipsam eandemque reperit qua sancti patrocinium fideliter expetivit.

XXV. Quidam paterfamilias geminos boves habebat, quos tum propter agriculturam, tum quia proceritate & fortitudine præminebant, satis caros habebat. Accidit autem ut lues animalium totam illam regionem longè latèque vastaret, ita ut curtes rusticorum penè omnes animalibus vacuæ remanerent. Cùm autem quadam die præfatus homo boves ipsos vacillari conspiceret, timens ne intra domum morerentur, præcepit uxori suæ ut ipsos longè proiceret, ne sua contagione animalia quæ necdum incurrerant vitiarent. Cui illa respondit: Nequaquam, Domine, hoc faciamus, sed potiùs statuaria eis facientes, ceraque operientes, sancto patri Stephano dirigamus. potest enim, si voluerit, & istos salvare, & alios ab omni periculo immunes servare. Placuit viro prudentis consilium mulieris, ipsosque mox boves à frontibus & à tergo funibus circumducens, ceraque operiens, monasterio destinavit ad sancti sepulcrum arsuros. Quod cùm factum fuisset, non solùm boves illi repentè salvati sunt, sed & cetera animalia, juxta quod mulier fidelis promiserat, ex tunc & deinceps illæsa manserunt.

XXVI. Post paucos annos jam per terram illam animalibus restitutis, quidam miles ex his qui prædas exercere solent, cùm ad ludos quos majores vocant multa perdidisset, contracta damna ex deprædatione multorum cupiens reformare, cuncta circumquaque diripiens, etiam boves illos cum multa præda captos secum abduxit. Cùmque supradictus vir circa vesperam domum reverteretur, agnito quod boves illius capti fuissent, mox se ad ter-

tam dedit, cum multa vociferatione clamans & dicens: Heu mi domne Stephane pater, quomodo perdidi boves meos quos antè salvasti, & quos tuæ commiseram fideli protectioni? sed qui illos salvare potuisti ne morerentur, quomodo nunc salvare noluisti ne raperentur? Certè si illos mihi non restitueris, nunquam pro eis deinceps consueta vota persolvam. singulis siquidem annis statuaria illa mittebat. Hæc cùm dixisset, ecce boves illi repentè è media præda sese abripientes, & mutuò sese impellentes, cum tanta celeritate, nullo concitante, domum revertebantur ac si retro multis minantibus urgerentur, cùm eos ex prædonibus illis nullus retinere vel insequi potuisset. Non est tamen dubium illius fuisse virtute reductos cujus suffragium super eos imploratum fuisset.

XXVII. Idem vir cùm postmodum quartana febre vehementiùs urgeretur, & accitus medicus potionem ei dare vellet qua morbum depelleret, uxor ejus non adquievit dicens ad virum: Non est æquum, Domine, ut qui jamdudum præventus es sancti virtute, carnalem modò recipias medicinam. Quin potiùs accede fideliter ad ejus sepulcrum, & ille oranti tibi optatam tribuet sanitatem. Hoc ille audiens, prudenti consilio adquievit, & cum aliquibus viris die qua febris imminens accessura erat, ad monasterium, quod duobus ferè milibus aberat, veniebat: cùmque jam in medio itinere juxta domum in qua lapides cædebantur, & fratres ibi manebant, transiret, subitò à febre correptus, solo incubuit, & tam graviter vexari cœpit ut putaretur continuò moriturus. Denique vocatis fratribus in auxilium, tam à suis quàm ab illis ad eorum domum tamquam funus deportatus est & lectulo collocatus. Cùmque jam, sociis recedentibus, ipse in quadam agonia maneret, vidit repentè domnum Stephanum

ſacris veſtibus indutum cum quibuſdam albis monachis ad ſe venientem. Qui cùm lectulo jacentis una cum ſociis illis aſſiſteret, aſpergens eum aqua benedicta, & dicens ea quæ ſuper infirmos dici ſolent, ita eum perfectæ reddidit ſanitati ut ex tunc & deinceps ſaniſſimus perſeveret. Nam continuò viro Dei non comparente, vocatis fratribus, quæ ſibi contigerant pleniùs enarravit; moxque cibo quem ex multis diebus exhorruerat avidè ſumpto, ſanus receſſit qui fuerat ſemivivus allatus. Hoc ego ab illius ore audivi.

XXVIII. Petrus de Pleus ſacerdos, vir honeſtate & genere clarus, oculorum dolorem incurrit; qui paulatim accreſcens, totùm caput ac deinde corpus ex integro occupavit. Itaque de vita diffidens, recordatus domni Stephani alumni quondam ſui & cari amici, dato cereo puerum miſit, præcipiens ei ut ad tumulum ſancti velociter pergeret, atque ibi pro ſua ſalute Dei miſericordiam cum ipſius meritis imploraret. Quod ita factum eſt. ſiquidem ipſa hora dominus ejus ab infirmitate convaluit, ita ut manè diluculo de lecto conſurgens ad Eccleſiam pergeret, & Miſſarum ſolemniis intereſſet. erat enim feſtum Purificationis quod dicitur Ypapanti Domini. Sed quia ad referendas gratias ire neglexit, redivivus dolor, quo jam ſanatus fuerat, tamdiu oculos ejus attrivit quouſque tumulum ſancti per ſe ipſum expetiit: ſicque póſt aliquot dies lætus & incolumis ad propria remeavit.

XXIX. Mulier quædam vidua ultra Dordoniam commanens oculorum lumen amiſit, & percontinuum annum cœca permanſit. Audiens autem de virtutibus domni Stephani, cùm ad eum ire non poſſet, de loco ſuo, ut ſcriptum eſt, aſſiduis Dominum precibus exorabat ut ſancti illius piis ac vivacibus meritis neceſſarium lumen recuperaret, quod

malis suis meritis justè amiserat. Hoc cùm per biduum fideliter postularet, oculorum lumen recepit, ita ut videret clarè omnia. Sciens autem quòd nulla unquam femina monasterium ejus ingrederetur, & quia periculosum ei erat tanti itineris spatium peragrare, puerum suum ad locum direxit candelam manu gestantem; qui in ipsa vigilia Purificationis cum puero jam dicti sacerdotis occurrens, simul cum eo ad sancti sepulcrum accessit, quæ detulerat obtulit, scilicet lumen pro lumine, grates pro sanitate. Atque ita factum est ut crastino cunctis in capitulo congregatis utriusque deprecatio sit allata, illius pro adipiscenda salute sui domini postulantis, istius pro adepta sanitate dominæ suæ gratias referentis.

XXX. Quædam nihilominus vidua in territorio Turennensis castri manebat, quæ se & sua domno Stephano olim commiserat, nihil habens unde viveret, excepto quod propriis laborando manibus adquisisset. Vnus autem de servientibus Vicecomitis, dum redditus coquinales de singulis mensis levaret, venit ad eam similia exacturus, cùm illa diceret nihil se exercere de terra unde aliquid reddere teneretur, nec quicquam victualium possidere, nisi quantum proxima æstate metendo vel spicas legendo in agris collegerat alienis. Cùmque idem exactor hoc ipsum modicum sacco reconditum cum paucis gallinis tulisset, illa cum lacrymis partim supplicando, partim interminando, quantum poterat obsistebat ne victum suum iniquè auferret, & se manere dimitteret fame forsitan perituram. Quam ille non solùm audire contempsit, sed insuper calcibus tundens, cum his quæ abstulerat, via qua venerat rediebat. Tunc misera mulier solo dejecta, protensis in cœlum palmis, Deum judicem viduarum & sanctum patrem Stephanum luctuosis vocibus inclamabat ut si aliud obtinere non posset, vindictam sal-

tim ad consolationem de malefactore reciperet. Nec mora, exaudita est oratio ejus. Mox namque iniquissimum illum adhuc in itinere positum vehemens capitis dolor invasit cum validissima febre & mentis alienatione, ita ut capite & toto corpore tumescente vix ad proximam devenerit mansionem; unde sublatus & ad propria deportatus, post non multum horarum spatium absque viatico & aliquo salutis remedio expiravit.

XXXI. Alia quoque vidua quodam loco juxta possessionem nostram manebat, habens unum porculum, qui mox in domo progrederetur, in sata fratrum currebat, nullo clausuræ munimine circumsepta, cùm jam spicæ inciperent germinare, inde frequenter ejectus, cùm se liberum cerneret, mox inibi recurrebat, ut præfata mulier penè aliud agere non valeret quàm illum jugiter custodire & ab alienis ægris vetare. Cùmque illum vendere cogitaret, ne assiduam læsionem inferret........................

Desunt pauca quæ legi non possunt absque magno labore, & non sunt magni momenti.

ACTA VISITATIONIS PROVINCIARVM BVRDEGALENSIS & Bituricensis, FACTA A SIMONE DE BELLO-LOCO *ARCHIEPISCOPO Bituricensi, Aquitaniæ Primate,* Ab anno Christi MCCLXXXIV. usque ad annum MCCXCI.

VISITATIO PROVINCIÆ Burdegalensis.

HIc habetur qualiter Reverendus Pater Dominus Simon Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, primò anno Domini MCCLXXXIV. mense Septembri, dominica die post festum beati Matthæi Apostoli & Evangelistæ, Burdegalensem provinciam jure primatiæ suæ causa visitationis intravit. In cujus societate erant religiosi viri, Iohannes Abbas monasterii sancti Sulpitii Bituricensis, frater Gilo ejus socius, fratres Simon dictus Patrui,

& I. de sancta Severa ordinis fratrum Minorum, magister Guillelmus de Medunta Officialis & Canonicus Bituricensis, Iohannes ejus Clericus, Dominus Guido de Noyalhes Capicerius Pictavensis, Dominus Helias Porta Abbas secularis Ecclesiæ sancti Asterij Petragoricensis diocesis Conservator provisionis seu ordinationis à sede apostolica super jure primatiæ prædictæ, Helias ejus Clericus, Dominus Otho de Salinis Canonicus Magdunensis, Dominus Cono Capellanus Virsionensis capituli, Domini I. Belechiere Notarius publicus, Guido de Rans Clericus Domini, Bertrandus Gosse serviens Domini Regis, & plures alij.

Et notandum quòd cùm dictus Dominus Bituricensis concepisset & proposuisset Burdegalensem provinciam causa visitationis intrare, considerans quòd Ecclesia sua Bituricensis in justis suis possessionibus & ceteris juribus semper defensorem habeat & habuerit serenissimum Regem Francorum eundem Regem rogavit ut unum de familiaribus suis committeret eidem iturum cum ipso in provinciam prædictam. Cujus precibus benigniter inclinatus dictus Rex virum providum, morigeratum, ordinatum, & facundum de familia sua concessit eidem cum suis literis continentibus hæc verba.

PHILIPPVS *Dei gratia Francorum Rex Bertrando Cosse servienti suo salutem. Mandamus tibi quatenus non permittas quod in senescallijs seu bajuliis Petragoricensi, Pictavensi, Xanctonensi, Agennensi, Vasconiæ, Arverniæ indebita gravamina vel violentiæ aut injuriæ inferantur dilecto & fideli nostro Archiepiscopo Bituricensi Aquitaniæ Primati, aut gentibus vel nuntiis suis in personis vel bonis eorum, cùm pro juribus provinciæ vel primatiæ suæ exercendis ad partes provinciæ vel primatiæ earumdem ipsum vel eorum aliquem contigerit declinare, & ipsum Archiepis-*

copum & quemlibet prædictorum in suis justis saisinis ab omni injuria necnon gravaminibus & violentiis manifestis in locis ipsis defendas ex parte nostra, quotiens opus fuerit sibi & de hoc fueris requisitus. Nos enim tenore præsentium præcipimus Senescallis & Iustitiariis locorum prædictorum ut tibi ad executionem præmissorum, si eos inde requisieris, auxilium subministrent. Actum Parisius die Lunæ post festum nativitatis beati Iohannis Baptistæ anno Domini MCCLXXXIV.

Dictus verò Dominus Bituricensis antequam dictam Burdegalensem provinciam, ut præmittitur, intraret, volens consultè & cum maturitate procedere, salvo tamen jure suæ Bituricensis Ecclesiæ & honestate sua, dictum Regis servientem, ut in tuto procederet, ita quòd à magistris suis reprehendi non deberet, & quod de commissis sibi nihil omitteret super juribus poss. justis Ecclesiæ suæ Bituricensis & sui ipsius & prædecessorum suorum in primatia & provincia Burdegalensi, & de cognitionibus caussarum Burdegal. tam sedibus vacantibus quàm non vacantibus, & de cohercionibus quas habet in Clericos, potissimè Burdegalenses & Burdegalensis provinciæ, per litteras apostolicas, per acta judicialia, & per testes informavit, & super informatione prædicta & de modo informandi præcepit dictus Dominus Bituricensis fieri ex superabundanti cautela publicum instrumentum, unum in Gallico, quod haberet dictus Bertrandus suis ostensurum magistris, si esset necesse, & aliud in Latino penes Dominum remansurum, quorum tenor inferiùs annotatur.

Post hæc dictus Dominus Bituricensis suas mandavit procurationes in hunc modum.

SIMON *Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, dilectis in Christo filiis Abbati & conventui de Anglia Pictavensis diocesis salutem in*

Domino. Burdegalensem provinciam jure nostræ primatiæ visitantes, hac instanti die dominica post festum beati Matthæi Apostoli & Evangelistæ ad locum vestrum intendimus declinare. Vnde vobis mandamus ut nobis & familiæ nostræ dicta die necessaria præparatis. Datum die Martis præcedenti anno Dñi MCCLXXXIV.

Die igitur dominica post festum beati Matthæi Apostoli & Evangelistæ dictus Dominus Bituricensis Archiepiscopus veniens de abbatia Fontis Gombaudi parrochiæ de Fongombaux Bituricensis diocesis, ubi sabbato præcedenti sacros celebraverat ordines & prædicaverat, Burdegalensem intravit provinciam, Abbate Angliæ se quinto in equitaturis veniente obviam Domino per leucam & ampliùs, & salutante Dominum cum hilaritate vultus. Et cùm modicùm cum Domino dictus Abbas equitasset, cum festinatione præcessit, ut se præparet, & suos fratres & concanonicos ad recipiendum Dominum modo debito faceret præparari. Veniente igitur Domino, dictus Abbas cum sociis suis processionaliter in capis sericis, campanis pulsatis, honorificè receperunt cantantes responsorium *Deum time*, Abbate prædicto in introitu Ecclesiæ præsentante Domino aquam benedictam, & induto capam sericam, cabucam sive baculum pastoralem tenente; crucem, textum evangeliorum, & reliquias Ecclesiæ ceteris tenentibus in processione. Dicto verò responsorio cantato & finito cum versu & Gloria, surrexit Dominus ab oratione sua, dicens alta voce: *Sit nomen Domini benedictum*, responso, *Ex hoc nunc & usque in sæculum. Adjutorium nostrum in nomine Domini*: responso, *Qui fecit cælum & terram. Benedicat vos omnipotens Deus pater & filius & spiritus sanctus.* Responso, *Amen.* Hic factis, reliquias sanctorum super altare positas deosculatus est, & postea suam cameram introivit, sua cruce semper & ubique

ubique deportata ante ipsum. Cùm verò dictus Dominus Bituricensis suam cameram,ut dictum est, intravisset in abbatia prædicta de Anglia Pictavensis diocesis, venit quidam Archipresbyter venerabilis & discretus ex parte Domini Pictavensis cum litteris excusatoriis super eo quòd Domino non venerat obviam, quarum tenor sequitur in hæc verba.

Reverendo Patri in Christo ac Domino, Domino Simoni Dei gratia Archiepiscopo Bituricensi, Aquitaniæ Primati, frater Galterus permissione divina Pictavensis Episcopus salutem cum omni reverentia & honore se paratum ad ejus beneplacita & mandata. Litteras vestras accepimus in finibus diocesis nostræ versus Andegaviam Quibus receptis, mandavimus magistro Guillelmo Archipresbytero de Ambernaco ut vobis occurrat apud Fontem Gombaudi, pariturus vestris beneplacitis ac mandatis. Dictus enim Clericus, ex quo fuimus in isto officio, in visitando diocesim Pictavensem nobiscum fuit, & præ aliis viam novit. Ceterùm si vobis obviam non venimus ita citò ut vellemus, nos excusatos habeatis. Non octo diebus antequam litteras vestras recepimus publicari feceramus quòd apud Mauritaniam ordines faceremus. quæ villa est prope Andegaviam, distans ab illa parte diocesis nostræ per quam intrabitis, ut dicitur, ad xxxv. leucas Pictavinas; quæ quales sint experientia vos docebit. Veniemus etiam ad vos cum Dei auxilio quamcitiùs poterimus. Bonò modo valeat & proficiat semper in Domino vestra paternitas reverenda. Datum die Lunæ ante festum beati Matthæi.

Item cum literis credentiæ, quarum tenor talis est.

Reverendo in Christo Patri ac Domino, Domino Simoni Dei gratia Bituric. Archiepiscopo, Aquitaniæ Primati, frater Galterus eadem permissione Pictavensis Episcopus salutem cum omni reverentia & honore, &

paratam ad ejus beneplacita voluntatem Rogamus vos ut magistro Guillelmo de Cypra Archipresb. de Ambernaco Clerico nostro latori præsentium velitis fidem adhibere. Valeat vestra reverenda paternitas in Domino Jesu Christo. Datum apud Tresdecim ventos juxta Andegaviam die Jovis in festo beati Matthæi Apostoli.

Quibus litteris lectis, & dicto Archipresbytero suum Dominum Pictavensem Episcopum curialiter & discretè excusante, & cum affectu Dominum Bituricensem rogante ex parte sui Domini Pictavensis Episcopi ut ad hospitia & maneria ipsius Domini Pictavensis fiducialiter declinaret & quiesceret in eisdem pro voluntate sua, Dominus Bituricensis, excusatione prædicta admissa, benigniter & curialiter super ipsa regratiatus est eidem excusans se quòd ad ejus hospitia declinare non poterat ista vice. Quibus, ut præmittitur, peractis, dictus Abbas & multi de fratribus suis cum Domino comederunt & in mane & in sero, Abbate prædicto Dominum & suos sequaces peroptimè & splendidè procurante in bono pane, bono vino, bonis cibariis & pluribus, & in aliis necessariis quibuscunque. In sero verò post cœnam, præsente Archipresbytero prædicto præmisso ab Episcopo Pictavensi, & illo qui pro Abbate & nomine suo & abbatiæ prædictæ fecerat expensas, necessaria ministraverat, & præsentibus officialibus Domini Bituricensis, fuit de expensis diligenter computatum; & omnibus computatis, videlicet pane, vino, coquina grossa & parva, equis in fœno, in avena, in lectisternio, ferratura, lumine pro equis, harnasio, cera, factura candelæ, solario portantis procurationes, lignis, sale: salariis servitorum in coquina & extra, palea, fœno pro lectis, quia non sufficiebat palea, gagiis garcionum, & omnibus aliis habitis pro expensis tam solutis vel receptis per familiam Domini quam per

familiam Abbatis prædicti, summa fuit expensarum xii. libr. Turon. tribus solidis minùs; excepto quòd Abbas avenam quam manè & serò ministraverat noluit computari. Omnia computata dictus Archipresbyter, nec qui pro dicto Abbate præsentes erant, non impugnarunt, nec verbo nec signo, nisi solùm pro gagiis garcionum, & pro harnasio, & pro cera. Pro gagis garcionum fuit computatum xi. solid. vel circiter, pro harnasio v. solid. pro cera xii. solid. pro factura iv. den. Tum curialiter fuit computatum quicquid familia Domini voluit computare, & qualitercunque voluit computare. Summa autem prædictarum expensarum arrestavit dictus Archiprebyter in sua ce. & minister domus Domini in tabulis suis.

Die verò Lunæ sequenti in mane Dominus audita Missa sua celebrata per suum Capellanum de defunctis, & cum nota, sermonem inceptum per quendam suum Pœnitentiarium fratrem Hugonem nomine monachum sancti Sulpitii Bituricensis finivit, & in fine sermonis sui tetigit negotium Arragoniæ; & hymno *Veni creator spiritus* incepto, dum cantaretur, plures à Domino signum crucis receperunt. Quo facto, auctoritate Domini Papæ & Legati centum dies indulgentiæ contulit, & auctoritate sua quadraginta. Postea Dominus intravit capitulum, Abbate & fratribus aliis præsentibus in eodem. Et visitationis fungens officio, primò de statu spiritualium & officio divino & observatione regulæ loci ejusdem, & de temporalitate diligenter inquisivit. Cui respondit ut ceteri. Et per Dei gratiam omnia tam spiritualia quàm temporalia in statu debito & prospero satis erant. Super quibus Bituricensis Domino gratias referens, & se ipsorum orationibus recommendans, se & quicquid posset facere utilitatis & salutis Ecclesiæ & personis tam ex

debito quàm ex dilectione & affectione. Super quo regratiati sunt ipsi Dominus Abbas & conventus. Hæc autem notanda sunt, quòd Dominus audita Missa sua ad majus altare in vestimentis & libris satis decentibus ipsius abbatiæ fundatæ in honore sanctæ crucis finivit sermonem, ut dictum est, factum clero & populo plebe multa cum devotione astante, quamvis die pro festo. Est autem abbatia Angliæ bene sita, satis domificata ad recipiendum Prælatum & suos sequaces. Ibi Dominus Bituricensis nec confirmavit, nec tonsuravit, nec benedixit, quoniam ipsi non fuit oblatum aliquid confirmandum, tonsurandum, benedicendum.

Domino recedente ab Anglia prædicta distante ab abbatia de Fongombaut per duas leucas tantùm satis mediocres, dictus Abbas Angliæ Dominum Bituricensem euntem apud abbatiam sancti Savini ordinis sancti Benedicti distantem ab abbatia Angliæ per quatuor leucas satis mediocres conduxit per duas leucas & ampliùs vel circiter.

Nota distributionem seu divisionem procurationum Domini Bituric. in provincia Burdegalensi, quæ sequitur in his verbis.

Frater Iacobus miseratione divina Prænestinensis Episcopus, apostolicæ sedis Legatus, licèt indignus, dilectis filiis Decano & Archipresbytero Turon. salutem in Domino. Cùm nos juxta mandatum apostolicum ad nos directum quinquaginta procurationes quas venerabilis Pater Bituricensis Archiepiscopus in provincia Burdeg. secundùm provisionem Domini Papæ habere (dinoscitur) taliter duxerimus dividendas quòd Burdeg. diocesi sex, Agennensi tres, Angolismensis tres, Petrogoricensi quatuor, Xanctonensi novem, Pictavensi viginti quinque decrevimus assignari, discretioni vestræ qua fungimur auctoritate præcipiendo mandamus quòd divisionem à nobis factam vice nostra faciatis

Inviolabiliter observari , contradictores per censuram ecclesiasticam compescendo: Quòd si non ambo his exequendis poteritis interesse , alter vestrum ea nihilominus exequatur. Actum apud Rothomagum iv. Nonas Iunii anno Domini MCCXL.

Die Lunæ sequenti jam dicto Domino veniente ad abbatiam sancti Savini ordinis sancti Benedicti distantem ab Anglia per quatuor leucas satis mediocres , Abbas sancti Savini venit obviam in equitaturis se sexto per duas leucas vel magis. Et Domino salutato cum hilaritate , cùm aliquantulùm Dominus & ipse pariter super multis communibus fuissent collocuti , recessit à Domino , & processit ut ad recipiendum Dominum se pararet , & alios commonachos faceret præparari. Et cùm venit Dominus , Abbas prædictus & conventus Dominum honorificè receperunt modo quo suprà. Hoc responsorium cantatum, *Sint lumbi vestri præcincti.* Et Dominum & suos sequaces modo quo suprà procurantes in necessariis quibuscunque. Et in sero post cœnam de expensis computato modo quo suprà , summa fuit expensarum XII. libr. Turon. & XVI. solid.

Est autem notandum quòd sero quolibet in primatio computabantur sex libræ ceræ ; scilicet quatuor pro hospitio , & duæ pro camerariis sub nomine cereorum ponendorum cum lumine ante crucem. Computabantur etiam de harnasio quinque solidi. Etiam computabantur sex denarii pro salario portantis procurationes. Computabantur similiter pro quolibet garcione non habente lectum duo denarii. Etiam panes cum sale & panes ad candelas erant illius de familia Domini qui serviebat de pane.

Item notandum est quod Eleemosynarius Domini ubique in primatia dabat eleemosynam. Et ubi frumentum non suppetebat , illi qui procurabant Dominum Eleemosynario panem ministrabant pau-

peribus erogandum. Et fuit in abbatia de Anglia computatum pro pane ministrato Eleemosynatio & pauperibus erogato quinque solidi.

Die Martis sequenti in mane Dominus audita Missa sua ad majus altare in indumentis & libris ipsius abbatiæ, intravit capitulum, Abbate & conventu præsentibus, & prædicavit Latinè. Sermone finito, visitavit [modo] quo supra. Interrogatus Dominus si complaceret aliquos tonsurare, respondit quòd donec Pictavis fuisset, nullos tonsuraret. Post hæc, Domino redeunte, dictus Abbas ipsum per duas leucas vel circiter conduxit. Item notandum est quòd Dominus quosdam de Bituricensi diocesi apud S. Savinum Pictavensis diocesis vocari fecit in judicium coram ipso, videlicet Gaudinum Dominum de Comefort ipsi Domino super tangentibus executionem patris dicti Gaudini testamenti responsurum, & quosdam alios quamplures, quos in camera Abbatis prædicti ante prandium & post expedivit.

Eadem siquidem die Martis post festum beati Matthæi Apostoli & Evangelistæ venit Dominus Bituricensis apud Mortuum mare, Gallicè *Mortemer*, distans ab abbatia sancti Savini prædicta per sex leucas mediocres, nullo sibi obviam veniente. Receptus processionaliter, campanis pulsantibus, Priore cæterisque Canonicis loci ejusdem capas sericas indutis, crucem, reliquias Ecclesiæ, thuribulum cum incenso, & benedictam aquam portantibus & cantantibus hoc responsorium, *Deum time*. Ibidem sunt Canonici seculares, & in procuratione mittenda ipsis scribitur, *Priori & capitulo*. Ibi siquidem est Ecclesia satis decens, hospitia minùs decentia. Et ibidem à Priore & capitulo fuit Dominus satis laudabiliter procuratus & ejus sequaces. Et computato de expensis modo quo supra, summa fuit

expensarum XIII. libræ & XII. denarii Turonenses.

Die Mercurii sequenti in mane Dominus audivit Missam suam ad majus altare ipsius Ecclesiæ, in vestimentis & libris ejusdem Ecclesiæ, præsentibus Priore & capitulo. Post Missam, requisitus Dominus si quos de choro tonsurare placeret, respondit quod antea responderat, addens quòd Dominus Pictavensis Episcopus satis vicinus ipsis est, ad quem faciliter pro talibus poterant habere recursum. Post hæc Dominus Bituricensis diligenter quæsivit ab ipsis si ipsi vel in personis aut in Ecclesia & ad spiritualia vel temporalia aliquo vel aliquibus indigerent quod posset facere vel deberet, offerens se personis & Ecclesiæ in quantum ex officii debito & dilectione & affectione teneretur. Super quo dicti Prior & capitulum Domino regratiantes, ipsi Domino conquesti sunt de familia sua, eò quòd expensas factas non ita rigidè computaverunt ut debuissent, & prout ipsi computaverant secundùm ipsorum assertionem, & ita gravabantur ut in grossis carnibus & pollatura & palea & in fœno: quibus, post multorum responsa, finaliter Dominus respondit quòd si crederent minùs fideliter computatum fuisse, venirent ipse vel mitterent Pictavis dum ipse præsens esset, & ipse libentissimè faceret fideliter computari; præsertim cùm sua familia, cujus intererat computare, jam præcessisset. Post hæc, ipsis salutatis, recessit & ivit Pictavim. Et est sciendum quod in omnibus suprascriptis à principio quaterni præsens fuit Capicerius Pictavensis, & Canonicus Lemovicensis, qui Domino Bituricensi venit obviam die Veneris præcedente apud Bruel diocesis Bituricensis, cujus nomen est magister Guido de Noelles, & fuit præsens dictus magister Guillelmus de Chipra, Archipresbyter prædictus à prædicto Domino Pictavensi præmissus.

Eodem die Mercurii ſequenti venit Dominus Pictavis diſtantem à Mortuo-mari per quinque leucas ſatis mediocres, Decano, Præpoſito, Priore ſanctæ Radegundis, Abbate beatæ Mariæ Pictavis, Officiali, Succentore, & Cantore, in dignitatibus & perſonatibus conſtitutis in majori Eccleſia Pictavenſi, necnon Abbate Aureæ vallis, Abbate ſancti Cypriani, & pluribus Canonicis eccleſiaſticis ipſis Domino obviam venientibus per duas leucas & ampliùs. Et poſt modicum ipſis à Domino ſalutato recedentibus, & Capicerio Pictavenſi recedente cum ipſis, ut ad Dominum honorificè recipiendum ſe pararent: qui Dominum venientem proceſſionaliter in capis ſericis, campanis pulſatis, crucem, thuribulum, aquam benedictam, textus evangeliorum, & multa alia pretioſa deportantes, receperunt cantando hoc reſponſorium, *Deum time*, Decano à ſiniſtris & Cantore à dextris Dominum ab introitu Eccleſiæ per portam majorem ducentibus uſque ad altare majus, & ipſi Domino, ut dictum eſt, aſſiſtentibus, donec Eccleſiam exivit. Et licèt Dominum honorificè recepiſſent; dictus Decanus Domino ſupplicavit ut pro malo non haberet, ſed pro excuſatis, eo quod in proceſſione prædicta non fuerant tot quot voluiſſent, cùm abſentes occupati eſſent tam in vindemiis quàm pluribus aliis. Poſt hæc Domino volente intrare capitulum, ut ſuum expleret officium, inter ipſum & Canonicos exiit finaliter concordatum quòd Dominus differret intrare capitulum uſque mane craſtinum. Quo facto, conduxerunt Dominum in domum ſuam, ſcilicet in domos Domini Epiſcopi Pictavenſis; & ibidem ſplendidè cum opulentia Dominum procurarunt, & comederunt cum Domino prædicti Decanus, Cantor, Præpoſitus, & Abbas beatæ Mariæ, Prior ſanctæ Radegundis, Capicerius, Offi-

clalis, Succentor, & quamplures alii de Ecclesia tam Canonici quam Capellani & Clerici, in expensis capituli & in mane & in sero; & Domino quandiu fuit Pictavis prædicti superiores bonam & venerabilem societatem & solatium tenuerunt, & vina multa in comestionibus in potis & barrillis, ut moris est, præsentarunt. Computato de expensis hujus diei modo quo suprà, summa fuit expensarum xx. libr. & xii. den. Turon.

Die Iovis sequenti, scilicet ante festum beati Michaëlis archangeli, comedit Dominus & socii ejus & plures de domicellis suis in domo Capicerii Pictavensis, invitatus & rogatus affectuosè ab ipso Capicerio, & die Veneris præcedenti apud Loruel, quando Domino primò venit obviam, licèt Dominus cum difficultate maxima concessisset. Ceteri de familia Domini, ut plures domicelli & garciones, comederunt in domo Domini in expensis Domini. In sero Dominus & sui sequentes in expensis Domini fuerunt.

Eodam die Iovis in mane Dominus intravit capitulum, & prædicàvit ibi, Decano & Capitulo, ceterisque multis aliis præsentibus. Et post sermonem ostenso discretè & eleganter quanta sit utilitas Pictavensibus & Pictavensi diocesi necnon ipsis Canonicis Pictavensibus habere tam vicinum refugium ut Biturim, cùm per Bituricensem curiam suam justiciam faciliùs & citiùs consequantur, ostenso etiam qualiter Decanus & capitulum Burdegalense minùs sano ducti consilio malitiosè jurisdictionem Bituricensis, quam in provincia Burdegalensi Dominus jure primatiæ dignoscitur habere & habuisse, impediunt & nituntur impedire, rogavit Dominus præsentes Canonicos ut si scirent in quascunque causas præfuisse quæ per appellationem ad curiam Bituricensem delatæ fuerunt & ibidem ter-

minatæ, recitarent in publico, præsentibus astantibus, scilicet duobus tabellionibus, dicto Bertrando famulo Regis, & pluribus aliis fide dignis, prout omnia in instrumento publico inferiùs annotato dilucidè continentur. Et hæc omnia faciebat Dominus ad dictum Bertrandum informandum, ut de jure suo faciliùs doceret temporè opportuno. Ipso die Iovis recepit Dominus litteras à Senescallo Vasconiæ continentes ista verba.

Iohannes de Greilly Miles illustris Regis Angliæ Ducis Aquitaniæ, Senescallus in ipso ducatu, dilectis suis Iohanni de sancto Ergoudo Militi in Burdegalensi & Vicecomitæ curiis & Bertrando de Campania Militi in Xantonensi locum suum tenentibus, & omnibus aliis Ballivis suis, salutem. Cùm Reverendus Pater in Christo Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus nobis exposuerit quòd ad Burdegalensem provinciam intendit accedere, vobis mandamus quatinus cùm dicti Domini nostri terram intraverit, sibi vestrum pro eodem Domino nostro & nobis offerentes servitium, & exhibentes honorem, ipsum & suos in personis & rebus quandiu erit in districtu Domini nostri, à violentiis & injuriis defendatis, & si quid forefactum fuerit, illud faciatis celeriter emendari, cùm ab ipso vel mandato suo fueritis requisiti, taliter super hic vos habentes quòd de vobis se possit meritò commendare ac de negligentia vestra nequeat habere materiam conquerendi. In vos etiam redundabit, si quid inventum fuerit vos contra ipsum vel suos egisse vel sustinuisse. de quo debeatis redargui vel puniri. Datum Parisius in crastino beati Matthæi Apostoli anno Domini MCCXCIV.

Item alias in hæc verba

Reverendo in Christo Patri suoque carissimo Domino Simoni divina providentia Bituricensi Archiepiscopo Ioannes Greilly Miles paratam ad ejus bene-

placita voluntatem. Licèt ad partes Vasconiæ dirigeremus libentiùs quàm alibi gressus nostros, propter aliqua tamen tam domini nostri quàm nostra negotia nos oportet ad præsens à recto regressus nostri tramite deviare, ita quòd tam citò sicut sperabamus in illis partibus non poterimus inveniri. De quo propter adventum vestrum nobis noveritis displicere, cùm personam vestram vellemus sicut patris & domini honorare. Quamobrem locum nostrum tenentibus damus per nostras litteras in mandatis ut vos & vestros à violentiis & injuriis protegant & defendant, prout in litteris nostris apertis, quas vobis mittimus, videre poterit contineri. Si quid autem vestræ sederit voluntati quod nobis mandare velitis, illud prout poterimus conabimur adimplere. Valeat paternitas vestra bene & diu. Datum Parisius in crastino beati Matthæi Apostoli.

Die Veneris sequenti prædicavit in Ecclesia majori Pictavensi & de cruce Arragoniæ, & multos cruce signavit. Finito sermone visitavit abbatiam sancti Cypriani Pictavensis ordinis sancti Benedicti, receptus processionaliter ab Abbate & conventu in capis sericis, campanis pulsatis, cantando *Deum time*, & cum omni alia solemnitate, & procuratus ab Abbate prædicto, & in domibus Pictavensis Episcopi, Priore sanctæ Radegundis, Abbate sanctæ Cypriani, Cellerario, & multis aliis de monachis suis comedentibus cum Domino die illo. De expensis hujus die fuit computatum modo quo suprà, & fuit summa expensarum xix. libr. & x. solidi. Eodem die Veneris, scilicet festo beati Michaelis archangeli, post visitationem prædictam celebravit Dominus magnam Missam ad majus altare beatæ Mariæ in pontificalibus, utendo pallio & sandaliis, Capicerio Diacono & Abbate beatæ Mariæ Subdiacono existentibus in illa Missa. Scribi-

tur autem procuratio in abbatia ſancti Cypriani prædicta, *Abbati & conventui.*

Die ſabbati ſequenti poſt feſtum beati Michaëlis viſitavit Dominus Eccleſiam beatæ Radegundis, ubi ſunt Canonici regulares, & viſitavit Eccleſiam ſanctæ crucis, ubi ſunt moniales ordinis ſancti Benedicti, unam poſt aliam, receptus utrobique modo quo ſuprà. Et prædicavit in capitulo monialium, ipſis monialibus aſtantibus, in Gallico, Abbatiſſa abſente. Finito ſermone, Dominus ad majus altare ſanctæ crucis in pontificalibus celebravit cum ſandaliis & ſine pallio, & dedit indulgentiam & abſolutionem poſt ſermonem, procuratus à capitulo ſanctæ Radegundis, & conventu ſanctæ crucis Eccleſiarum prædictarum in domibus Domini Pictavenſis Epiſcopi. Computato de expenſis totius diei modo quo ſuprà, ſumma fuit xv. libræ. Modus ſcribendi pro procuratione habenda in locis prædictis eſt iſte, *Priori & capitulo ſanctæ Radegundis*, & *Abbatiſſæ & conventui ſanctæ crucis Pictavenſis.* Cum Domino comederunt Prior ſanctæ Radegundis & Capicerius prædicti.

Die dominica ſequenti poſt feſtum beati Michaëlis, & in feſto beati Remigi, primo die menſis Octobris, fecit Dominus prædicari per fratrem Simonem de ordine Minorum ſocium familiarem ſuum in Eccleſia majori Pictavis de cruce Arragoniæ, & multos cruce ſignavit, & indulgentiam dedit auctoritate ſibi commiſſa per Dominum, Domino in ſua camera remanente. Facto ſermone & poſt Miſſam Domini, quam audivit Dominus in capella domorum Domini Epiſcopi Pictavenſis, acceſſit Dominus ad abbatiam monaſterii novi in ſuburbio Pictavenſi ordinis Cluniacenſis, Abbate loci ejuſdem tunc abſente, receptus ibidem à Priore & conventu valde ſolemniter modo quo ſupra,

ipsis cantantibus *Deum time*. Dominus ibi non visitavit, quia locus & personæ sunt exemptæ, dum obtulit se Dominus quicquid posset Ecclesiæ & personis, procuratus ab ipsis Abbate & conventu prædictis in dictis domibus Domini Pictavensis. Cum Domino comederunt Decanus, Præpositus, Cantor, Capicerius, Officialis, Succentor, Prior sanctæ Radegundis, Abbas beatæ Mariæ, & plures alii tam Capellani quam Clerici de Pictavensi Ecclesia & aliunde. Computato de expensis totius diei modo quo suprà, summa fuit XIV. libr. XVIII. solid. duobus denariis minùs.

Die Lunæ sequenti, secunda die mensis Octobris, Dominus exivit civitatem Pictavensem post Missam suam. Ipsum conduxerunt dicti Cantor, Officialis, Prior sanctæ Radegundis, Abbas beatæ Mariæ, & plures alii. Domino veniente ad prioratum de Lezigniaco distantem à Pictavis per quinque leucas satis mediocres, sibi venit obviam Prior dicti loci in equitaturis se quinto, quoniam Abbas præsens non erat; & receperunt Dominum Prior & sui socii valde solemniter modo quo suprà cantantos *Deum time*, & post, *Alma redemptoris mater*, & procuraverunt Dominum & suos sequentes. Eleemosynarius Domini semper & ubique eleemosynam pauperibus erogavit. Cum Domino venit Capicerius Pictavensis. De expensis computatio modo quo suprà, summa fuit XIV. libræ, XII. solidi. Illo eodem die Lunæ, dum Dominus esset Pictavis, venerunt quidam pro Abbate sancti ....

Die Martis sequenti venit Dominus apud prioratum sancti Hilarii de Metullo distantem à prioratu de Lezeigniaco per VII. leucas Pictavinas. Prioratus est S. Iohannis Angelliacensis Xantonensis diocesis, Gallicè *Anjelle*, Priore tunc absente. Ibi Dominus receptus fuit processionaliter cum omni sol.

prædicavit in capitulo, Domino præſente, Abbate, conventu, & aliis, clero populo abſtantibus, & dedit indulgentiam. Abbas & quidam concanonici ſui cum Domino comederunt. Dominus & ſui fuerunt ibi procurati. Ibi eſt locus pulcherrimus. Pro procuratione ſcribitur, *Abbati & conventui.* Computatis expenſis totius diei modo quo ſuprà, ſumma fuit . . . .

Die Iovis ſequenti, Domino veniente poſt Miſſam ſuam apud abbatiam ſancti Severini ordinis ſancti Auguſtini diſtantem ab abbatia ſanctæ Mariæ de Cella per quinque leucas Pictavinas, Abbas ſancti Severini ſibi venit obviàm, & ſalutato Domino, receſſit ſe paraturus ad Dominum recipiendum, quem, cùm veniret, Abbas indutus capa ſerica & tenens cambucam, & conventus proceſſionaliter receperunt, campanis pulſatis, cantantes *Sint lumbi*, & cum omni alia ſollennitate. Quo facto, Dominus introivit Capitulum, & fecit ibi ſermonem, clero & populo, Abbate & conventu præſentibus, per fratrem Iohannem ſocium fratris Simonis prædicti. Dominus comedit in refectorio, Abbate & quibuſdam ſuis ſociis comedentibus cum eo, & procuratus ab ipſo ſatis laudabiliter. Computato de expenſis totius diei modo quo ſuprà ſumma fuit . . . .

DIOCESIS PICTAVENSIS.

DIe Veneris ſequenti poſt feſtum beati Remigij hyemalis exivit Dominus Bituricenſis diœceſim Pictavenſem, & intravit diœceſim Xantonenſem, litteris ad Dominum Epiſcopum Xantonenſem præmiſſis, quarum tenor talis eſt.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniæ Primas, venerabili viro Ganfrido ejuſdem gra-

tia Xantonensi Episcopo, salutem, & cum sincerâ in Domino caritate paratam ad ejus beneplacita voluntatem. Significamus vobis quòd die tali post festum tale jure primatia Burdegalensem provinciam visitantes, vestram diocesim Xantonensem intrare proponimus, Domino concedente. Vnde vestræ fraternitati rogando mandamus quatenus nobis mittatis unum de Clericis & familiaribus vestris qui nobis die tali vel citiùs apud talem locum occurrat, & qui patriam sciat, nosque conducat, & faciat cetera consueta. Dolemus enim quamplurimum quia vobiscum loqui non potuimus Parisius pro nostra debito voluntatis in convocatione Prælatorum, quia vos & nos, prout scitis, ita negotiis eramus occupati & compressi quod alter alteri ad votum loqui non potuit illa vice, sed [Deo] dante cùm vos videbimus, bene recuperabimus, & quæ vobis credemus placitura libentissimè faciemus. Valeat vestra fraternitas per tempora longiora. Datum Pictavis in festo beati Michaelis archangeli anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quarto.

Rescriptio D. Episcopi Xantonensis ad Dominum Bituricensem est ista.

Reverendo in Christo Patri ac Domino Domino Simoni divina providentia Archiepiscopo Bituricensi, Aquitaniaque Primati, Gaufridus eadem permissione Xantonensis Episcopus, salutem & debitam reverentiam cum honore. Paternitatis vestræ litteras continentes quòd procurationem vestram, quam ad locum nostrum mandaveratis hac instanti die Veneris post festum beati Remigii ad diem sabbati proximò subsequentem ex causa necessaria commutatis, benignè recepimus, & gratanter commutationem illam ratam habentes pariter & acceptam, eidem paternitati vestræ tenore præsentiam intimamus quod dicta die vos quantum poterimus honorare proponimus, prout decet, ac de jocundo adventu vestro plurimùm congaudentes,

dentes, ad vos mittemus aliquem de nostris ad abbatiam sancti Severini proxima die Iovis; & die Veneris sequenti vos videbimus, Domino concedente. Bene & diù valeat in Domino vestra paternitas reverenda. Datum die Martis post dictum festum.

DIOCESIS SANTONENSIS.

DIe Veneris sequenti post festum beati Remigii hyemalis Dominus Bituricensis Archiepiscopus, audita Missa sua apud sanctum Severinum in vestimentis & libris abbatiæ, de Pictavensi diocesi Xantonensem diocesim intravit, veniendo ad abbatiam sancti Iohannis Angeliacensis distantem a sancto Severino per quinque leucas, Cambrelinco & quibusdam aliis monachis sancti Iohannis obviam Domino venientibus per duas leucas & plus, cùm Abbas dicti loci adeo præ senectute sit debilitatus quòd equitare non potest. Eodem die Veneris Dominus Xantonensis Episcopus Domino Bituricensi venit obviam cum venerabili comitiva ferè per duas leucas, & Dominum Bituricensem & suos sequaces reverenter salutavit & lætanter, & ipsum usque ad abbatiam sancti Iohannis associavit. Burgenses etiam sancti Iohannis venerunt obviam Domino Bituricensi in multitudine magna plusquam per leucam; salutato Domino cum reverentia & honore, Dominum devotissimè rogaverunt cum effectu, ut cum ipsis & in expensis ipsorum per diem unum morari placeret, & ad hoc omnes burgenses prædicti una voce clamosa non cessabant instare, & Dominum Xantonensem Episcopum cum instantia rogaverunt ut Dominum Bituricensem ad hoc inducere laboraret, ut cum ipsis, ut prædictum est, moraretur. Super quibus Domino excusante ipsorum precibus non posse condescendere illa vice, dum dietas suas & viam suam jam præordinasset, &

ipsis multiplicatas grates referente de curialitatibus ipsorum sibi exhibitis & oblatis, venit ad abbatiam prædictam sancti Iohannis, ubi receptus fuit processionaliter, campanis pulsatis, ab Priore & conventu dicti loci in capis sericis & cum omni alia reverentia & solemnitate modo quo suprà, Domino Episcopo Xantonensis a dextris & Cambrelino prædicto a sinistris Dominum ab introitu monasterii conducentibus usque ad majus altare. Dominus tamen Xantonensis Episcopus non mutavit capam quam habuerat equitando. His rite peractis, Dominus intravit capitulum, & ibi prædicavit clero & populo Gallicè & Latinè, Domino Xantonensi & multitudine alia clericorum & laicorum præsentibus & astantibus ibidem. Et post sermonem dedit indulgentiam. Qua data, & remotis qui non erant de capitulo, præter familias Dominorum Bituricensis & Xantonensis, Dominus obtulit se & quicquid posset ex officio & ultra officium quicquid posset ex dilectione & devotione monasterio & personis. Post hæc Dominus Xantonensis Dominum Bituricensem in cameram suam conduxit. Quo conducto, recessit à villa, nec cum Domino comedit illa vice. Dominus procuratus fuit ab Abbate & conventu, & comedit Abbas cum Domino. Eleemosynarius Domini dedit eleemosynam pauperibus. Frumento non sufficiente, sibi fuit panis ministratus. Computatis expensis totius diei modo quo suprà, summa fuit......

Sabbato sequenti Dominus Missam beatæ Mariæ ad majus altare solemniter alta voce & in pontificalibus celebravit, nec fuit usus pallio. Frater Simon prædicavit, & multos crucé signavit, & dedit indulgentiam. Nota quòd quando Dominus receptus fuit, cùm surrexisset ab oratione sua, fuit Domino oblatus liber, & dixit versiculum, *Fuit homo missus à Deo*, responso, *cui nomen erat Iohannes*

dixit collectam de beato Iohanne. Postea fuit in capitulo, ut dictum est. Finita Missa & sermone, ivit Dominus apud Xantonicas.

Eodem die sabbati ante festum beati Dionisii, Domino Bituricensi eunte apud Xantonas, Decanus & Cantor, & Canonici Xantonenses, Prior sancti Eutropii Xantonensis, & Prior de sancta Gemma Domino venerunt obviam per duas leucas, & salutato Domino, recesserunt. Dominus intravit civitatem Xantonensem. Episcopus Xantonensis indutus capa serica pretiosa, mitram habens in capite, cambucam in manu & annulum, & capitulum & ceteri clerici capis sericis induti, cantando *Sint lumbi*, processionaliter cum cruce, reliquiis, textu evangeliorum, thuribulis, ceroferariis cum cereis ardentibus, dicto Domino Xantonensi aquam benedictam ipsi Domino Bituricensi efferente, in introitu majoris Ecclesiæ receperunt, campanis pulsatis & cum omni alia solemnitate, ut est moris. Finito responso, surgente Domino ab oratione sua, dixit versiculum *Annuntiaverunt*, & collectam de Apostolis, Domino Xantonensi sibi librum portante & tenente ex una parte, scilicet à dextris, & Decano à sinistris. Hoc facto, duxit Dominus Xantonensis Dominum Bituricensem in domibus suis; & comederunt dicti Bituricensis & Xantonensis Domini insimul in eadem mensa in domibus Episcopi, Cantore solùm de Canonicis Xantonensibus comedente cum ipsis. Eleemosynarius Domini Bituricensis collegit eleemosinam & dispersit pauperibus, familia Dòmini Xantonensis sibi adjuvante; & habuerunt omnes pauperes eleemosinam quotquot fuerunt, Eleemosynario Domini Xantonensis panem ministrante ubi defuit frumentum. De expensis totiùs diei more solito ut suprà fuit computatum, & fuit summá expensarum......

Dominica ſequenti in mane, die feſto beati Dionyſii, Dominus Bituricenſis in Eccleſia majore clero & populo prædicavit, Xantonenſi Epiſcopo & Canonicis præſentibus, & propter hoc aſtantibus ibidem. Et facto ſermone, multos cruce ſignavit crucis Arragoniæ, *Veni creator ſpiritus*, & dedit indulgentiam centum dierum auctoritate Domini Papæ, XL. de auctoritate ſua, & Dominus Xantonenſis XL. dierum. His factis, intravit capitulum, & ibi viſitavit, Domino Xantonenſi & capitulo præſentibus ibidem. Poſt hæc celebravit Miſſam ad majus altare ſolemniter in pontificalibus, utendo pallio, licèt eſſet ſimplex dominica. Sed quia in inſtrumento publico fuit inventum Dominum Iohannem quondam Bituricenſem Archiepiſcopum prædeceſſorem Domini in dominica ſimplici, ſcilicet in quindenis paſchæ, eodem modo celebraſſe cum pallio, propter hoc Dominus uſus eſt pallio illa vice. Poſt Miſſam Dominus Bituricenſis in præſentia Domini Xantonenſis multa ſacerdotalia corporalia & calicem unum benedixit & conſecravit. His factis, ivit Dominus apud ſanctum Eutropium prioratum Cluniacenſem Xantonis, Domino Xantonenſi comitivam faciente. De dictis cruce ſignatis multi petierunt litteras, quibus conceſſæ ſunt in hæc verba.

Nos Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniæ Primas, notum eſſe volumus univerſis quòd anno Domini M. ducenteſimo octogeſimo quarto, dominica die ante feſtum beati Dionyſii, apud Xantonas mandatum apoſtolicum nobis injunctum exequentes, verbum Dei & de ſancta cruce pro negotio Arragoniæ ſollicitudine diligenti prædicando, cleri & populi multitudine aſſiſtente, talis à nobis ſignum dictæ crucis cum humili devotione recepit. In cujus rei teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus eſt appenſum. Datum die, loco, & anno prædictis.

Item nota quòd procuratio Domino Xantonenſi,

Decano & capit.loci mandata fuit in hunc modum.

Simon &c.venerabili fratri in Christo G eadem gratia Dei Episcopo Xantonensi, ac dilectis in Christo filiis Decano & capitulo loci ejusdem, salutem & sinceram in Domino caritatem. Burdegalensem provinciam jure primatiæ nostræ visitaturi ac instanti tali die post tale festum ad locum vestrum intendimus declinare. Vnde vobis mandamus quatinus dicta die nobis & familiæ nostræ procurationem nostram præparetis. Datum, &c.

Eadem die dominica ante festum beati Dionysii fuit Dominus Bituricensis receptus processionaliter modo quo suprà in dicto prioratu sancti Eutropii, & procuratus est. Et fuit computatum de expensis modo quo suprà. Summa expensarum fuit.....

Die Lunæ sequenti in festo beati Dionysii venit Dominus ad prioratum sancti Martini de Ponte Xantonensi, receptus & procuratus solemniter modo quo suprà. Computato de expensis ut suprà, summa fuit expensarum..... Et distat dictus locus, videlicet prioratus de Ponte prædictus, à Xantonis per quatuor leucas. Illa die Dominus audivit Missam suam in dicto prioratu sancti Eutropii in vestimentis & libris ipsius prioratus.

Die Martis sequenti Domino Bituricensi post Missam suam auditam in dicto prioratu de Ponte veniente apud prioratum de Niorto prope Mirabellum distantem à Ponte per quinque leucas, antequam ibi veniret, declinavit ad abbatiam albam de Tenalla, Gallicè *de la Tenalle*, distantem à Ponte per quatuor leucas; ubi fuit receptus processionaliter modo quo suprà, Abbate dicti loci obviam Domino veniente per quatuor leucas. Ab illa abbatia venit Dominus ad dictum prioratum de Niorto, ubi receptus fuit procuratus solemniter modo quo suprà. Et venit cum Domino & comedit dictus Abbas & dedit Dominus Abbati prædicto & suis licentiam & præ-

ceptum carnes comedendi, præsertim cùm pisces in sufficientia non possent haberi. Expensas factas totius diei solverunt dicti Abbas de Tenalla & Prior de Niorto, quilibet pro medietate, ne alter ipsorum solus in solutione nimis gravaretur. Nota quòd fuit procuratio scripta dictis Abbati & conventui & Priori ab ipsis insimul apud dictum prioratum de Niorto Domino præparanda. Summa fuit expensarum ....

DIOCESIS BURDEGALENSIS.

Die Mercurii sequenti post festum beati Dionysii exivit Dominus Bituricensis diocesim Xantonensem, & intravit diocesim Burdegalensem. Venienti de Niòrto ab abbatiam sancti Romani de Blavia Burdegalensis diocesis, ubi est distantia scilicet inter Niortum & Blaviam septem leucarum, Domino Bituricensi veniente usque ad introitum Blaviæ, Abbas sancti Romani de Blavia obviam venit Domino, uno tabellione & quibusdam aliis secum. Domino salutato ab eis, dixit Abbas Domino: Domine, scitote quòd libenter & libentissimè vos reciperem quantum est de me, & doleo vehementer quòd secundùm meum desiderium explere non possum, sed à Dominis nostris Decano & capitulo Burdegalensi in mandatis recepi ne vos admittam ad visitationem nec ad procurationem ratione primatiæ; sed si ratione provisionis seu ordinationis factæ per Dominum Gregorium Papam IX. inter Bituricensem & Burdegalensem Archiepiscopos petitis admitti ad præmissa, parati sumus vos recipere honorificè & eo modo quo debemus; sed jure primatiæ nullo modo vos reciperemus, cùm nobis sit inhibitum à prædictis, de quorum inhibitione & mandato offerimus vobis facere fidem; & si aliàs quam ut præmissum est petitis admitti, scitote nos in monasterio nostro ad sedem

apostolicam appellasse cùm vestros nuntios & familiam vestram vidimus prævenire; cui appellationi adhæremus, & supponimus nos protectioni ejusdem. Ad hoc Dominus Bituricensis respondit quòd jure suæ Bituricensis Ecclesiæ & suo & omni jure sibi competente Burdegalensem provinciam visitabat, & eo jure petebat admitti eo modo quo sui prædecessores admissi fuerant, nec intendebat à provisione prædicta recedere nec eam infringere, sed in omnibus & per omnia desiderabat servare & servari facere. Hanc autem responsionem Dominus pluries repetiit, nec in sua responsione variavit. Tandem verbis partis utriusque residentibus in finibus istis, Abbas festinanter præcessit processionem paraturus, & Dominum unà cum suo conventu processionaliter receperunt, cum omni alia solemnitate & reverentia qua suprà. Domino recepto sicut præmittitur, intravit capitulum, & ibi fecit fratrem Simonem prædicare clero & populo ibidem assistenti in multitudine copiosa. Dum prædicaretur & jam in prædicatione processum fuisset, Major ecce & majores communiæ Burdegalensis intrant capitulum, Dominum cum reverentia & honore & lætitia salutarunt. Quibus Dominus assurgens cum maturitate qua decuit, & ad relativam salutationem recipiens citiùs pro quibusdam expediendis prædicator sermonem finivit. Qua finito, Domino de capitulo recedente, accessit quidam dicens se velle appellare ex parte dictorum Decani & capituli Burdegalensis, quædam incepit legere, sed Domnus non arrestavit, sed suam cameram intravit cum multitudine supervenientium numerosa. Dictus legens videns se non abscultari, cessavit legere, & recessit. Postmodum venerunt dicti Decanus & capitulum, seu multi ac quidam de capitulo Burdegalensi: qui cameram Domini intrantes,

& Gardianus fratrum Minorum cum tribus ſuis ſociis, & duo Prædicatores, & plures alii Dominum ſtantem invenerunt, & Dominum cum reverentia ſalutarunt, & Dominus ipſos. Poſtea ſedentibus omnibus, propoſuit ſcilicet quidem Decanus ſancti Severini Burdegalenſis magiſter in Decretis, ut dicebatur, nomine Decani ſociorumque ejus & capituli & omnium aliarum Eccleſiarum civitatis & dioceſis & totius provinciæ Burdegalenſis ac ſuffraganeorum ejuſdem quòd ſi placeret Domino quòd ratione proviſionis prædictæ tantùm & non jure primatiæ, cùm non eſſet Primas, nedum ipſorum, ut dicebant, libentèr reciperent cum reverentia & honore, ſed ſi jure primatiæ peteret admitti, aut ut Primas, ipſum nullatenus admitterent, quia nunquam Bituricenſes Archiepiſcopos receperunt nec intendunt recipere aut tenere pro Primate in futurum, ut dicebant, licèt ſuper jure primatiæ aliquando inter Bituricenſem & Burdegalenſem Archiepiſcopos fuerit litigatum; & dicebat ſe nomine quo ſuprà gravari in hoc quòd Dominus dicebat ſe Primatem, cùm non eſſet, & quod dicebat ſe jure ſuæ primatiæ Burdegalenſem provinciam viſitare, cùm in proviſione prædicta non diffiniatur quòd ſit Primas, & cùm ratione primatiæ ſeu jure dictam provinciam viſitare non habeat, ſed ratione ſolùm proviſionis prædictæ, virtute cujus proviſionis Domino Bituricenſi debentur quinquaginta procurationes in provincia Burdegalenſi. Nec faciebat pro Domino Bituricenſi, ut dicebat dictus Decanus, quòd in proviſione ipſa dicitur quod ſicut aliàs ipſi ſcriptum eſt Primati, ita de cetero ſcribatur; quia per hoc non dicebatur ipſum eſſe Primatem, cùm non diffiniendo nec cum decreto præmiſſa ſcribantur ibidem. Dicebat etiam quòd ſicut ex prædicta proviſione Burdega-

lensis Ecclesia & Burdegalensis Archiepiscopus & provincia Burdegalensis obnoxii sunt Bituricensi Archiepiscopo & Ecclesiæ ejus, ita vice versa, sicut liquet ex provisione prædicta. unde si jure primatiæ præmissa petat, nullo modo permitterent, licèt aliàs personam ipsius multùm vellent honorare, sed ratione prædictæ provisionis offerebant ei & in præsentia tabellionis facere ea ad quæ tenentur secundùm tenorem provisionis, dum tamen jure primatiæ non peteret illa. His peroratis, Dominus regratiatus est Decano Burdegalensi & suis super curialitate oblata de ipsum velle honorare secundò quòd videbantur sibi viri discreti & maturi & bonæ voluntatis, ut credebat, sibi fuisse præmissi, dum tamen ipsi complerent quod dicebant. Ad cetera omnia præmisso quod de provisione seu super ipsa disputare nolebat ad præsens, eandem responsionem fecit quam primò, adiciens quod volebat & multùm desiderabat quòd si in aliquo oberraret vel jam erraverat, viderent homines sapientes & probi, & ostenderent in quo, ab errore libentissimè supersederet, & errata jam si errasset revocaret, quod tamen non credebat, nec vellet, nec erat intentionis suæ nec unquam fuerat contra provisionem prædictam venire nec eam infringere in aliquo, sed eandem acceptabat & libenter servare volebat, nec per modum quo scriptum fuerat in provisione mandata, ipsi provisioni intendebat derogare, seu in aliquo præjudicium generare; & ex abundanti & pro bono pacis, concordiæ, & caritatis eis obtulit se sibi daturum litteras quòd à provisione dicta recedere non intendebat, sed in omnibus & per omnia in ipsa contenta servare volebat & desiderabat sibi similiter integrè servari nec in aliquo contraire, & quòd procurationem, visitationem, & alia jure

suæ Bituricensis Ecclesiæ & suo & omni jure sibi competentem quo poterat & debebat, secundùm ordinationem seu provisionem prædictam petebat, & eo modo quo prædecessores sui & eo jure admissi fuerant ad præmissa, eisdem & non aliis petebat admitti. Et hæc oblata ab ipso & modo offerendi in omnium assistentium memoriam rogavit inseparabiliter affigi, & super his per præsentes Notarios sic fieri publicum instrumentum. Tunc dixit quidam à latere quòd omnia reducerentur ad effectum. Dominus dixit quòd paratus erat quantum erat in eo, & vellet centum marchas dedisse quòd Burdegalenses Domini ita tenderent ad pacem & concordiam & juris cujuslibet conservationem & ad æquitatem quantum ipse anhelabat. Et tunc Decanus & sui se traxerunt ad partem, & Dominus ivit ad Ecclesiam, & audivit Missam suam ad majus altare. Interim fabricata fuit quædam littera & concordata cum maxima difficultate partium, quæ sequitur in hæc verba.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas universis præsentes litteras inspecturis salutem in Domino. Noveritis quòd intentionis nostræ non fuit nec est contra provisionem seu ordinationem dudum factam inter Bituricensem & Burdegalensem Archiepiscopos per piæ memoriæ Dominum Gregorium Papam IX. volentem prædictis Archiepiscopis & eorum Ecclesiis providere super jure primatiæ Burdegalensis provinciæ aliquid indebitè usurpare, quin potiùs prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, provisionem seu ordinationem eandem tam in visitationibus quàm procurationibus & aliis hujusmodi quantum secundùm Deum & justitiam & jus Bituricensis Ecclesiæ possumus bona fide intendimus observare. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus apponendum. Datum apud Blaviam,

Burdegalensis diocesis anno Domini MCC. octogesimo quarto, die Mercurii post festum beati Dionysii.

Qua sigillata & à Decano & suis de scrupulo ad scrupulum ruminata corrosa, tandem visi sunt acceptare, dicentes tamen quòd ad plenum eam non poterant acceptare, nisi priùs ostensa in capitulo eorundem, cùm de dicto capitulo plures essent alii sapientes & probi & potentes sine quibus nihil poterant expedire, sed eam libenter suis sociis ostenderent & audirent quid placeret eis. Post hoc Dominus eos rogavit ut cum ipso comederent; qui noluerunt, dicentes jam comedisse. Post hæc Decanus Dominum cum effectu & instantissimè rogavit ut cum ipso saltem una die moraretur. quod facere Dominus recusavit, se curialiter & amicabiliter excusando. Tunc recesserunt Decanus & sui, Domino cum reverentia salutato; & Dominus comedit, & Abbas cum eo & multi alii in domibus abbatiæ, & procuratus modo quo suprà. Computato modo quo suprà de expensis dictæ diei solutis per Abbatem, summa fuit ....

Eodem die venit, Domino sedente in mensa, D. Helias Abbas sancti Asterii secularis Ecclesiæ Petragoricensis diocesis conservator Domini Bituricensis super provisione prædicta. Post comestionem Major & burgenses Burdegalenses venerunt visum Dominum in camera sua cum buccinis & in magna solemnitate & veneratione, & biberunt cum Domino, & de drageia comederunt. Eadem die in vesperis & in claustro dictæ abbatiæ denuntiavit Officialis Domini, multitudine hominum ibi stante & sedente in figura judicii, quasdam appellationes à quibusdam burgensibus Burdegalensibus ab audientia Officialis Burdegalensis ad Bituricensem Archiepiscopum vel ejus Officialem interjectas legitimas, & canonicè fuisse appellatum &

appellationes tenere, revocando in irritum quicquid post appellationes, &c.

Die Iovis sequenti ante diem Domino & suis surgentibus & venientibus supra portum de la Gironde, & suas matutinas dicentibus ibidem. dum pararetur navigium, paratis omnibus suam navem intravit, & alii naves olias prout potuerunt. Et dum equi ponerentur in navibus, palefredus Capicerii Pictavensis socii Domini cecidit in aquam in valore LX. librarum Turonensium, vel majori, & ibi in brevi hora fuit submersus. Dominus descendit ad portum de Mauca distantem à Blavia per tres leucas, & apud Maucam suam Missam audivit in vestimentis & libris ipsius Ecclesiæ. Dicti Major & burgenses dictam aquam cum Domino in diversis navibus transierunt & Dominum associarunt usque Burdegalensem civitatem distantem à dicta villa de Mauca per quatuor leucas longas. Multi burgenses Burdegalenses cum prædictis Domino venerunt obviam bene in quingentis equis & plus, plusquam per leucam, & Dominum ut Primatem suum reverentissimè cum salutatione devota receperunt. Domino transitum per civitatem faciente, & à dextris & sinistris suam benedictionem humiliter expectantibus & inclinatis ad eandem suscipiendam distribuente & largiente, ad abbatiam sanctæ crucis Burdegalensis declinavit; & cùm eandem pacificè & absque contradictione aliqua crederet intrare, præsertim cùm præcursores Domini, & cocus clericus coquinæ, ostiarius Domini, marescallus, pincerna, ceterique officiales Domini cum saumariis ad argentum & vexelamentum argenteum benigniter cum hilaritate vultus ibi fuissent recepti, & intus sua cibaria præparata & necessaria quæsita, tamen undique valvas Ecclesiæ clausas invenit, nec sibi patuit aditus, nec sibi vo-

luerunt aperire qui clausas tenebant, licèt cum instantia pluries ut aperirent requisiti. Tandem venerunt Decanus Burdegalensis & Decanus sancti Severini & alii plures cum eis ad Dominum stantem ante valvas, & ei dixerunt: *Domine carissime, litteram quam heri dedistis apud Blaviam in capitulo legimus & ostendimus concanonicis nostris; qua lecta & audita, non placuit eis, nec fuerunt ea contenti, ac tamen, si ratione compositionis seu provisionis aut ordinationis predictæ petitis admitti ad visitationem & procurationem, parati sumus & vobis offerimus facere quod debemus secundùm tenorem provisionis prædictæ, & hoc offerimus in præsentia tabellionum hic assistentium, & petimus super his fieri nobis publicum instrumentum; & si aliàs contra nos procedere intenditis aut petere, & ne procedatur, ad sedem apostolicam appellamus, & ejus nos supponimus protectioni.* Tunc Dominus, tabellionibus publicis vocatis, & Prædicatoribus, Minoribus, & aliis adstantibus, dixit voce viva: *Domini hic adstantes, precor vos attendite & videte & memoriæ commendate quòd nos jure nostræ Bituricensis Ecclesiæ & nostro & omni jure nobis competenti juxta tenorem provisionis prædictæ ad visitationem & procurationem petimus admitti, secundùm quod prædecessores nostri Burdegalensem provinciam visitantes fuerunt admissi ad præmissa, scientes quòd non est intentionis nostræ nec unquam fuit à provisione prædicta recedere nec intendimus, sed observare petimus diligenter, nec in aliquo aut aliquibus contentis in ipsa contraire, & cum instantia petimus nobis reservari, & hoc petimus in publicam formam redigi & astantes inscribi.* Et dixit subsequenter: *Monemus vos primo, secundò, & tertiò Decanum Burdegalensem & Decanum sancti Severini & vos omnes alios ipsis assistentes ne nos ex officii nostri debito visitare vo-*

lentes nostram visitationem aliquatenus impediatis. Et quia manifestè patet quòd contra Deum & justitiam nostram non cessatis impedire visitationem, immo plus & plus impeditis, vos in his scriptis, vestra exigente contumacia, excommunicamus, & vos excommunicatos publicè nuntiamus. Et tunc quidam ex parte Decani Burdegalensis, ut dicebat, & nomine capituli in cedula quadam nescio quædam cœpit legere, sed præ clamore nimio non potuit exaudiri. Tunc Dominus conversus ad fores Ecclesiæ sanctæ crucis Abbatem & conventum, licèt eos non videret, primò, secundò, tertiò monuit ut ipsum ad visitationem & procurationem admitterent, ut præmittitur, & ut tenebantur secundùm provisionem præmissam, & in monendo ad fores pulsabat. Et cùm videret se ad præmissa non admitti, nec ipsos monitionibus suis parere, in scriptis excommunicavit eosdem, & suum executorem prædictum rogavit ut id faceret ad quod erat deputatus. Et tunc dictus conservator dictos Abbatem & conventum modo quo suprà monuit ut Dominum reciperent ad præmissa secundùm tenorem provisionis prædictæ; quos monitis suis parere nolentes excomunicavit in scriptis, & Ecclesiam ecclesiastico supposuit interdicto, quam jam Dominus supposuerat eidem interdicto. Et post hæc Dominus per longum tempus cum confusione, rubore & verecundia stans ad fores clausas Ecclesiæ, plebe infinita astante, videns quòd nihil haberet quod ultrà posset facere, faciens per solemnes nuntios, ut per Capicerium Pictavensem, Gardianum, & Priorem Prædicatorum Burdegaliensium, & plures alios procurare & tractare si dictas visitationem & procurationem impedientes possent aliquatenus inducere ad aliquam viam pacis & concordiæ & mansuetudinis; sed ipsorum tractatus nullum consecuti sunt effectum.

Tunc Dominus dixit astantibus: *Domini, videte quantam humilitatem, mansuetudinem, patientiam eis obtulimus, sed nihil humanitatis invenimus.*

Anno Domini M C C. octogesimo quarto, die Mercurii in festo beati Lucæ, audivit Dominus Missam in aula archiepiscopali. Qua audita, venit ad Dominum magister Bonitus de sancto Quintino Archidiaconus in Ecclesia Lemovicensi, Clericus Regis Angliæ, volens honorare Dominum, & cupiens quod obediretur Domino per totam senescalliam Agennensem, D. Augerio Motet Militi Senescallo Agennensi scripsit in hæc verba.

Clarissimo suo Domino Augerio Motet Militi Senescallo Agennensi magister Bonitus de sancto Quintinio illustris Regis Angliæ Clericus salutem & amoris augmentum. Litteras serenissimi Principis Domini nostri Regis Francorum vidimus & recepimus, scilicet Senescallus Vasconiæ, ego, & alii Consiliarii Domini Regis Angliæ in hæc verba. PHILIPPVS Dei gratia Francorum Rex Bertrando Cosse servienti suo salutem. Mandamus tibi quatenus non permittas quod in senescalliis seu balliis Petragoricensi, Pictavensi, Xantonensi, Agennensi, Vasconiæ, atque Arverniæ indebita gravamina vel violentiæ inferantur dilecto & fideli nostro Archiepiscopo Bituricensi Aquitaniæ Primati aut gentibus vel nuntiis suis in personis vel bonis eorum, cùm pro juribus provinciæ vel primatiæ suæ exercendis ad partes provinciæ vel primatiæ earundem ipsum vel earum aliquam contigerit declinare, & ipsum Archiepiscopum & quemlibet prædictorum in suis justis saisinis ab omni injuria nec non gravaminibus & violentiis manifestis in locis ipsos defendas ex parte nostra qua opus sibi fuerit, & de hoc fueris requisitus. Nos enim tenore præsentium præcipimus Senescallis & Iusticiariis locorum præ-

dictorum ut tibi ad executionem præmissorum, si eos inde requisieris, auxilium subministrent. Actum Parisius die Lunæ post festum beati Iohannis-Baptistæ anno Domini M C C. octogesimo quarto. *Cujus virtute mandati idem Bertrandus cum instantia requisivit ut super pramissis auxilium ministremus; & nos mandato Domini Regis Francorum parere volentes, id complevimus indilatè; & vos requirimus nihilominus consulendo ut Iohanni de Drocis curia Clerico & Odardo de Bord. domicello vel eorum alteri unum servientem vestrum haberi faciatis, qui in senescallia vestra pramissa compleat secundùm prædictarum continentiam litterarum, & hoc gratiosè facere nullatenus obmittatis. Datum Burdegala & sigillo nostro signatum anno Domini M C C. octogesimo quarto, die Mercurii in festo sancti Luca.*

Postea Dominus exivit civitatem Burdegalensem cum maxima comitiva burgensium; & in via, antequam exivit de villa, ipse visitavit Bertrandum servientem Regis, qui infirmabatur, & dimisit cum eo medicum suum. Postea intravit Girondam, & conduxit eum ultra aquam Major Burdegalensis & plures alii; & venit illa die apud sanctum Geraldum abbatiam Sylvæ majoris, & fuit ibi multùm honorificè & solemniter, campanis pulsatis, & processionaliter a Priore & conventu ipsius abbatiæ, Abbate absente, receptus. Sunt ibi monachi nigri, & est locus multùm insignis. Et quia non comeduntur in corpore abbatiæ carnes, Dominus cum suis sociis comedit supra portam, & comedit ibi carnes. Et venerunt ad Dominum quidam monachi inhibentes Abbati sancti Sulpitii ne carnes comederent ibi, quia ipse faceret contra constitutionem ordinis sui; sed Dominus respondit quòd Prælatus & sui socii non adstringuntur regulis suis, cùm sit eorum superior; & propter hoc ipse voluit

quòd

quòd dictus Abbas comederet carnes. quod fecit. & fuimus bene procurati.

Die Iovis post Missam voluit Dominus intrare capitulum ad visitandum; sed quia cantabatur prima, dixerunt quidam monachi quòd Dominus expectaret quousque prima esset cantata. Et tunc Dominus intravit Ecclesiam. Et cùm Abbas secularis Ecclesiæ sancti Asterii Petragoricensis gerens vices reverendissimorum patrum Archiepiscopi Turonensis & Episcopi Aurelianensis conservatorum Domini sequeretur Dominum ad Ecclesiam, venit ad eum quidam monachus Radulfus nomine, & est Operarius Ecclesiæ, qui contra Dominum & contra dictum Abbatem volebat appellare; sed antequam ipse monachus aliquid diceret, dictus Abbas excommunicavit ipsum, post trinam monitionem, quòd ad requisitionem Decani & capituli Burdegalensis nihil faceret vel diceret contra Dominum vel contra ipsum; & interim intrârunt Ecclesiam ad invicem litigantes; & dicto monacho coram Domino astante, Dominus monuit ipsum quòd nihil faceret vel diceret contra se. Et quia monachus volebat ipsum monere, monachum excommunicavit. Et monachus hoc non obstante Dominum voluit monere, sed non complevit dicens quòd factum ignorabat & quòd nesciebat quid faciebat. Et sic Dominus exivit Ecclesiam, facta primò monitione coram majori altari quòd ad suam visitationem in capitulo venirent. quod facere noluerunt. Et tunc Dominus intravit capitulum causa visitationis; sed monachi noluerunt venire, quos Dominus monuit ut debuit; & quia venire noluerunt, Dominus excommunicavit Priorem, Suppriorem, & alios officiales ipsius monasterii, & Ecclesiam ecclesiastico interdicto supposuit. Postea dictus Abbas sancti Asterii monuit prædictos monachos; &

quia ad monitionem ſuam obedire Domino noluerunt, ipſos excommunicavit. Quo facto, Dominus receſſit, & venit uſque ad Portum, ubi tranſiit Dordoniam. Et antequam recederet de Portu, venit ad eum Raymondus de Curiis Domicellus, & intimavit ſibi quòd apud ſanctum Melianum venerat Boſo Archidiaconus de Blavia, qui fecerat ſibi claudi portas Eccleſiæ. Et tunc Dominus miſit ad abbatiam Ernandum & Iohannem de Grayo ſervientes Domini Iohannis de Agendo tenentis locum Seneſcalli in Burdegalenſi & Baſatenſi diœceſibus. Et quia loqui non poterant cum Abbate, cùm ſit in Romana curia, locuti ſunt cum fratre Abbatis & cum magiſtro Laymundo procuratore Abbatis. Qui Raymundus venit obviam Domino, & rogavit ipſum & ſupplicavit quòd ipſe non iraſceretur ſuper hoc quod fiebat, quia parati erant honorificè, devotè, & cum ſumma devotione ad recipiendum Dominum, quando dictus Archidiaconus de Blavia venit ad abbatiam, qui eos monuerat ex parte Decani & capituli Burdegalenſis quòd ipſum non reciperent, alioquin ipſos auctoritate Decani & Capituli excommunicabat. Et quia non erant auſi incurrere malivolentiam ipſorum Decani & capituli, propter hoc rogavit Dominum quòd contra Abbatem nihil faceret nec Eccleſiam interdiceret, quia ſuper impedimento hujuſmodi triſtabantur; & dixit: *Domine, ad Eccleſiam venite, & quamvis ipſam clauſam inveniatis & hoſpitia monaſterii, veruntamen leviter intrabitis, & omnia vobis neceſſa ia habebitis.* Et ſic Dominus venit ad Eccleſiam, & invenit eam clauſam; ſed ante portam extra Eccleſiam invenit unum Canonicum ejuſdem monaſterii, qui contra Dominum ad ſedem apoſtolicam appellavit, (nomen Canonici eſt Menfredus de Salegna) & quen-

dam alium Clericum, qui Dominum denuntiavit à Concilio facto Bituris excommunicatum, quòd ejus consensu & requisitione ostia domorum archiepiscopalium fracta fuerant, & appellationem factam per Decanum & capitulum Burdegalense contra dictum Dominum innovavit; & uterque istorum appellantium apostolos petiit, quos concessit Dominus. Et ad diem Veneris sequentem citavit Decanum & capitulum Burdegalense apud la Bastide sanctæ Fidei ostensurum gravamina quæ dicebant sibi illata per Dominum; & obtulit Dominus resarcire expensas quæ factæ erant occasione dictorum gravaminum, & petiit super oblatione hujusmodi sibi fieri publicum instrumentum. Postea monuit Priorem & administratores ipsius monasterii quòd ipsum reciperent ad procurationem & visitationem. Et quia hoc facere denegarunt, ipsos excommunicavit, sed ob reverentiam ipsius Abbatis monasterii prædicti, cùm præsens non esset, ipsi pepercit, nec Ecclesiam interdixit. Et tunc Dominus intravit hospitium ejusdem monasterii, quod invenit quasi paratum. Et antequam Dominus comederet, Major villæ cum pluribus burgensibus venit videre Dominum. Ei ostendit Dominus litteras Regis Franciæ & litteras Domini Iohannis de Greiliy Senescalli Vasconiæ; qui respondit Domino quòd paratus erat suam facere voluntatem. Illa die sic remansimus. Et quia nimis tardè veneramus, non comedimus nisi semel.

Die autem Veneris audita Missa in aula, antequam Dominus recederet, interim venit ad portam Ecclesiæ, & monuit iterum Priorem & alios administratores quòd ipsum reciperent ad visitationem, quod facere noluerunt. propter quod ipsos excommunicavit. Item ibidem eadem die & hora excommunicavit dictum Archidiaconum de Blavia & alia

ctum Menfredum propter hoc quòd suam visitationem impediebant; & fecit legi suum privilegium quòd excommunicari non poterat, Gallicè & Latinè. Die autem Iovis præcedenti post monitionem Domini & ejus excommunicationem Abbas sancti Asterii usus fuit officio suo.

DIOCESIS AGINNENSIS.

Die verò Veneris post festum beati Lucæ, impletis prædictis, venit Dominus apud Bastidam sanctæ Fidei Agennensis diocesis, & fuit ibi ad expensas proprias. Prior autem loci præsentavit sibi unum coderellum vini, & Ballivus similiter unum.

Die sabbati audivit Dominus Missam suam in Ecclesia antequam recederet, & venit apud Marmande ejusdem diocesis, & fuit ad expensas suas.

Die verò dominica post dictum festum audita Missa summo mane, veniendo ad Portum sanctæ Mariæ Agennensis diocesis, & venerunt obviam Domino usque ad portum de Aguillon Bernardus de Parrlle Prior secularis Ecclesiæ sancti Caprasii Agennensis, Iohannes de Fourgetes Canonicus Bituricensis & Agennensis, Helias de Contures Prior de Portu sanctæ Mariæ; & venientes ad dictum Portum sanctæ Mariæ, fuit ibi Dominus receptus solemniter & processionaliter, campanis pulsatis, præsentibus omnibus supradictis, qui cum Domino comederunt; & fuit ibi Dominus bene procuratus. Et quia Dominus intellexerat quòd quidam Canonicus Burdegalensis venerat apud Agennum ut receptionem suam erga capitulum impediret, post comestionem misit Dominus ad capitulum Agennense Iohannem de Fourgetes præ-

dictum ut nuntiaret capitulo Canonicorum Burdegalensium errorem.

Die verò Lunæ ante festum Simonis & Iudæ Domino veniente apud Agennum, Cantor & plures Canonici Agennenses ex parte capituli venerunt obviam Domino dicentes quòd Dominum honorare modis omnibus intendebant. Sed quia dictus Canonicus Burdegalensis monuerat ut Dominum non reciperent, alioquin eos auctoritate sui conservatoris excommunicabat, requisivit Dominum ex parte capituli Agennensis Cantor Ecclesiæ quòd si super hoc impetrentur, quòd ipsum haberent propitium & coadjutorem; & sic à Domino recesserunt, & venerunt ad Ecclesiam ut receptionem Domino honorificè præpararent. Dominus autem ad Ecclesiam veniens multùm sollemniter & honorificè à dicto Cantore & toto capitulo, campanis pulsatis, processionaliter fuit receptus, & in domibus Episcopi receptus, absente Episcopo, & procuratus. Post comestionem verò, quia quidam de Canonicis Agennensibus dubitabant aliquantulum de processu Domini, informavit eos super processu suo & super suo privilegio quòd non poterat excommunicari. Qui, processu Domini audito, pacificati remanserunt.

Die autem Martis, antequam recederet de Agenno, celebravit in majori Ecclesia ad majus altare de beata Maria, & fecit sermonem ad populum, & tetigit negotium Arragoniæ, & dedit indulgentiam. Missa celebrata, recessit. Et veniente ipso apud sanctam Liberatam Agennensis diocesis, venit ei obviam Prior loci. Quo loco fuit receptus campanis pulsatis & processionaliter & procuratus; & associaverunt eum ad dictum locum dictus Prior sancti Caprasii Agennensis & Iohannes de Fougeres prædictus. Sed antequam recederet de

Agenno visitavit Dominus Ecclesiam sancti Caprasii, & fuit ibi campanis pulsatis & processionaliter receptus à Priore & capitulo dicti loci. Et quia capitulum Agennense petierat à Domino quandam litteram super requisitione quam ei fecerat Cantor Agennensis ex parte capituli, & eam non habuerat, facta fuit apud sanctam Liberatam, & sigillata sigillo Domini, & tradita Magistro Iohanni de Fougetes prædicto. Forma litteræ fuit in hæc verba.

Nos Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus Aquitaniæ Primas notum facimus universis præsentes literas inspecturis quòd nobis jure Bituricensis Ecclesiæ & nostro Burdegalensem provinciam & diocesim Agennensem visitantibus & civitatem Agennensem causa visitationis ingressis, venerabiles viri capitulum Agennensis Ecclesiæ nos honorificè processionaliter & prout decuit receperunt, & in palatio Episcopi Agennensis more solito fuimus procurati. Verùm quia Decanus & capitulum Burdegalense & eorum Officialis sede vacante, & Sacrista Baionensis dicens se conservatorem à sede apostolica deputatum Decano & capitulo supradictis, contra capitulum Agennense ob præmissa se velle de facto procedere comminantur, nos, quia prædictum capitulum Agennense nobis & juri Bituricensis Ecclesiæ in hac parte assistunt fideliter & adhærent, & in posterum se adhærere & assistere profitentur, concedimus quòd nos, si occasione præmissorum conjunctim vel divisim in posterum molestentur, tam per nos quàm per conservatores nostros assistemus, eisdem favorem, consilium, & auxilium impendendo, jure Bituricensis & Agennensis Ecclesiarum in omnibus semper salvo. Datum &c.

DIOCESIS PETRAGORICENSIS.

DIe verò Veneris in vigilia Simonis & Iudæ audita Missa apud sanctum Asterium, venit Dominum Petragorias, & intravit civitatem, & receptus fuit processionaliter campanis pulsatis solemniter à capitulo, absente Episcopo; & fuit Dominus in domibus Episcopi receptus & procuratus.

Die sabbati in festo Apostolorum Simonis & Iudæ celebravit Dominus cum pallio in cathedrali Ecclesia ad majus altare, & fecit fieri sermonem, & dedit indulgentias. Et post Missam venit Dominus apud sanctum Frontonem in castro Petragoricensi. Et sunt ibi Canonici seculares & Abbas secularis; & fuit ibi campanis pulsatis processionaliter receptus & procuratus.

Die dominica celebravit Dominus summo mane in Ecclesia sancti Frontonis, & fuit usus pallio, & fecit sermonem ad populum, & indulgentias dedit. Et post Missam fuit in capitulo, & denuntiavit excommunicationes factas ab ipso contra Decanum & capitulum Burdegalense, & fecit fieri copiam omnium privilegiorum suorum & processuum factorum contra Decanum & capitulum. Et Officialis Burdegalensis tunc recessit à nobis peteretur qui fuit ad curiam. Postea exivit Dominus apud Maiolum prioratum monachorum nigrorum, & est de sancto Martiali Lemovicensi. Et quia Dominus jam receperat omnes procurationes quas habebat in diocesi Petragoricensi, fuit in dicto prioratu ad expensas suas; & veniendo apud sanctum Maiolum, vidit Dominus in quadam abbatia quæ [dicitur] Chensalade Dominum Episcopum Petragoricensem. Et sunt in dicta abbatia Canonici regulares.

DIOCESIS ANGOLISMENSIS.

Die Lunæ ante festum omnium sanctorum misit Dominus citationes ad citandum Decanum & capitulum sancti Andreæ, Abbatem & conventum sanctæ crucis Burdegalensis, Abbatem de Silva majori ad diem Veneris post festum omnium sanctorum. Veniendo apud Angolimensem civitatem, occurrit ei Dominus Amarricus de Monteforti. Et veniens ad civitatem & Ecclesiam cathedralem, fuit ibi receptus processionaliter solemniter, campanis pulsatis, a Cantore & capitulo, absente Episcopo & Decano. Et fuit receptus in domibus Episcopi & procuratus.

Die Martis in vigilia omnium sanctorum audivit Missam Dominus in Ecclesia cathedrali; & post Missam exeundo de civitate, conduxit eum Dominus Amarricus & Cantor Ecclesiæ, & venit apud sanctum Amandum abbatiam monachorum nigrorum; & fuit ibi receptus campanis pulsatis processionaliter ab Abbate & conventu, & procuratus.

Die Mercurii in festo omnium sanctorum, antequam Dominus recederet de sancto Amando, celebravit in pontificalibus majorem Missam, & non fecit sermonem, ea solummodo causa quòd non intelligebatur à populo. Et Missa celebrata veniendo apud beatam Mariam de Hallainvilla Angolimensis diocesis, conduxit eum dictus Abbas de sancto Amando. Et cùm venissent ad prioratum de Hallainvilla, fuit receptus Dominus à Subpriore loci, (Priore) absente, campanis pulsatis processionaliter & procuratus. Et sunt ibi Canonici regulares. Non habent superiorem nisi Episcopum.

DIOCESIS XANTONENSIS.

Die Iovis, antequam recederet Dominus, celebravit Missam pro mortuis. Qua celebrata, venit Dominus apud Fontenay Xantonensis diocesis prioratum de sancto Iohanne Angeliacensi: ubi fuit Dominus receptus campanis pulsatis processionaliter & procuratus.

Die Veneris sequenti apud Caumacum prioratum de sancto Gildasio Bituricensis diocesis? & venit ei obviam Prior loci, & fuit Dominus ibi receptus processionaliter & procuratus. Et quia Dominus Agennensis fuerat ad dictum prioratum citatus, venit pro eo magister Iohannes de Fougetes Canonicus Bituricensis & Agennensis, & apportavit literas excusatorias pro dicto Episcopo. Et quia dictus Iohannes promisit Domino quòd ipse Episcopus revocaret quicquid fecerat contra Dominum, Dominus recepit suam excusationem, & quia Prior sancti Caprasii & capitulum Agennense super hoc rogaverunt Dominum.

Die Sabbati, audita Missa, venit Dominus apud Rupellam prioratum de Clugniaco, & venit ei obviam Major & plures burgenses de villa; & fuit receptus in dicto prioratu companis pulsatis, sed non processionaliter, quia non erant parati; & fuit ibi procuratus.

Die verò dominica, quia die præcedenti non fuerat receptus processionaliter, receperunt ipsum campanis pulsatis & processionaliter. Et celebravit Dominus in pontificalibus, & usus fuit pallio, & post Missam fecit sermonem in cimeterio, & fecit mentionem de cruce in sermone, & plures crucesignavit, & dedit indulgentiam. Et fecit sibi Major præsentari plures cuniculos, aves plures, & unum

heannem oneratum de daccis. Et his factis venit Dominus ad Boetum prioratum de Monasterio novo Pictavensi; & fuit ibi Dominus receptus campanis pulsatis processionaliter. Et Prior & plures burgenses de villa venerunt Domino obviam, sed eum non invenerunt, quia per aliam viam venit. Et ibi fuimus bene procurati, quia Prior est homo multùm volens.

Die Lunæ, audita Missa, venit Dominus apud Affort, & conduxit eum Prior de Boeto diù. Prioratus verò d'Affort est de Burgo Dolensi Bituricensis diocesis. Et fuimus bene recepti campanis pulsatis, sed non processionaliter, quia Prior & monachi erant in Bituria; sed nos fuimus bene procurati.

DIOCESIS PICTAVENSIS.

Die Mercurii, audita Missa, venit Dominus apud Niort, & conduxit eum Prior de sancto Iohanne prædicto & Castellanus de sancto Messantio. Et est prioratus Abbatis de Charroz Pictavensis diocesis, & sunt monachi nigri. Et fuit receptus campanis pulsatis processionaliter, & procuratus. Et ibi venit ad Dominum magister Guillelmus Clericus Domini Episcopi Pictavensis ad conducendum Dominum per diocesim Pictavensem.

Die Iovis, audita Missa, venit Dominus apud S. Gelays prioratum de Clugniaco; & fuit ibi Dominus receptus campanis pulsatis, sed non processionaliter, quia Prior non erat in partibus illis; & suus socius, qui domum custodiebat, iverat apud Niortum pro necessariis Domino & familiæ quærendis; & fuit ibi procuratus.

Die Veneris, audita Missa summo mane, venit

Dominus apud ſanctum Meſſantium, & eſt abbatia monachorum nigrorum; & fuit ibi Dominus receptum campanis pulſatis proceſſionaliter præſente Abbate & procuratus. Et fuerunt ibi citati Decanus & capitulum Burdegalenſe, qui comparuerunt per procuratorem; cui Dominus obtulit quòd paratus erat revocare omnia gravamina, ſi quæ intulerat, dummodo doceret de eiſdem. Qui reſpondit quòd ad hoc non venerat, & ſic receſſit. Et ſuper hujuſmodi proceſſu petiit Dominus inſtrumentum publicum ſibi fieri à quodam tabellione quem dicti Burdegalenſes ſecum ducebant; ſed receſſit, inſtrumento non facto. Et ad dictum locum venerunt duo clerici, quorum unus Canonicus Xanctonenſis magiſter Iohannes de Sours, Carnotenſis dioceſis ſcilicet, & quidam alius ad excuſandum Dominum Xanctonenſem Epiſcopum ſuper hoc quòd ipſe ſigillaverat proceſſus Burdegalenſes. Quibus Dominus obtulit informationem ſibi fieri per inſtrumenta publica de proceſſibus ſuis. Qui uſque in craſtinum deliberationem petierunt. Et mane facto venerunt ad Dominum, & ei litteras ſigillo Domini Xanctonenſis ſigillatas dederunt quòd ipſe totum revocabat. Quibus factis, celebravit Dominus Miſſam conventualem in pontificalibus, & usſus fuit pallio, & fecit ſermonem ad populum, & dedit indulgentias. Quo facto,

Die ſabbati in feſto beati Martini venit Dominus apud Agones prioratum Canonicorum regularium, abſente Priore; (& eſt dictus prioratus de abbatia de Leſtierpe) ubi fuit receptus, campanis pulſatis, proceſſionaliter, & procuratus.

Die dominica, audita Miſſa, venit Dominus apud Verinos prioratum de ſancto Meſſantio, ubi fuit Dominus receptus campanis pulſatis proceſſionaliter & procuratus. Quo loco fuerant nuntii

Burdegalenses, & inhibuerant Priori loci ne reciperent Dominum. Sed Abbas sancti Messantii appellaverat contra ipsos pro se & pro adhærentibus. Et ibi fecit fieri Dominus monitiones quasdam ad monendos dictos nuntios ut desisterent à talibus inhibitionibus, aliàs excommunicarentur; & fuerunt missi ad dictam monitionem faciendam Girardus Clericus coquinæ, & Iohannes Bellechiere; sed adhuc non invenerunt ipsos, quia non venerant ad prioratum de Pamprou, ubi credebatur quòd debebant esse.

Die Lunæ, audita Missa, venit Dominus apud Pamprou prioratum de sancto Messantio; & venit ei obviam Abbas de sancto Messantio & Prior loci; ubi fuit receptus campanis pultis processionaliter & procuratus.

Die Martis, audita Missa summo mane, venit Dominus apud Vinoniam prioratum sancti Cypriani Pictavensis. Et veniendo ad dictum locum, conduxit eum Abbas sancti Messantii & Prior de Pamprou; & ibi fuit receptus campanis pulsatis processionaliter a Priore loci & sociis suis, & procuratus.

Die Iovis, audita Missa summo mane, venit Dominus ad abbatiam quæ vocatur abbatia *sancti* Benedicti de Quinciaco, in qua sunt monachi nigri; ubi fuit receptus ab Abbate & conventu campanis pulsatis processionaliter & procuratus. Et ibi venerunt ad Dominum majores de capitulo Pictavensi & informavit eos de omnibus processibus suis, & habuerunt transcriptum ut habeant consilium super dictis processibus. Et dedit ibi Dominus indulgentiam pro Ecclesia Pictavensi. Quidam ex eis comederunt cum Domino, quidam recesserunt.

Die Mercurii sequenti, audita Missa summo

mane, venit Dominus apud Lugudiacum prioratum de abbatia de Maselliaco; & fuit ibi Dominus receptus campanis pulsatis processionaliter à Priore loci & sociis suis. Et ibi venit ad Dominum Subdecanus sancti Hilarii Pictavensis. Et solebat dictus prioratus esse abbatia, ubi fuit Abbas beatus Marcus; & sunt ibi duo quos resuscitavit à mortuis.

Die Veneris, audita Missa, venit Dominus apud Nobiliacum, & est abbatia monachorum nigrorum. Et venit ei obviam Abbas loci; ubi fuit receptus campanis pulsatis processionaliter ab Abbate & conventu multùm honorificè & solemniter, & fuit procuratus ibi. Et venit ad eum Cantor Pictavensis, Præpositus, & Officialis, & Subdecanus sancti Hilarii Pictavensis.

Die sabbati in octavis beati Martini, antequam Dominus recederet de dicta abbatia, recepit licentiam ab eo Capicerius Pictavensis, & audita Missa recessit. Similiter magister G. de Chypra clericus Domini Episcopi Pictavensis, qui nos conduxerat per diocesim. Et conduxit Dominum Abbas & Prior dictæ abbatiæ. Et venit Dominus apud Boerece prioratum monachorum nigrorum; & est de abbatia de Nobiliaco; ubi fuit receptus Dominus campanis pulsatis processionaliter, & procuratus.

Die dominica post octavas sancti Martini hyemalis visitavit Dominus prioratum de Luceyo & de sancto Martiali *. Montis Marilis Lemovicensis; & receptus fuit processionaliter campanis pulsatis. Et quia Prior sancti Martialis, ad quem ultimò declinavit, non habebat domos sufficientes ad recipiendum Dominum, venit ad domum Dei Montis Marilis; & receptus ibidem processionaliter, procuratus fuit in dicta domo Dei & ad expensas dictorum Priorum. In dicta domo non erat

* Montmorillon.

rector, nisi duo procuratores, & litigabant quidam in curia Romana ut essent rectores dictæ domus.

DIOCESIS BURDEGALENSIS.

DIe Mercurii ante festum sancti Lucæ evangelistæ procuratus fuit Dominus in prioratu sancti Romani de Blavia Burdegalensis diocesis. Qua die Decani sancti Andreæ & sancti Severini & multi alii Canonici Burdegalenses venerunt ad Dominum conquerentes inter cetera de forma litterarum quas miserat pro procurationibus suis petendis in locis ad quæ declinaverat. Vnde tunc inter Dominum & prædictos Decanos fuit forma litteræ quæ sequitur in hæc verba.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, dilectis in Christo talibus Prioribus vel Abbatibus talis diocesis, salutem in Domino. Burdegalensem provinciam visitantes omni eo jure quo possumus & debemus juxta provisionem seu ordinationem sedis apostolicæ super hoc editam à bonæ memoriæ Domino Gregorio Papa IX. & prout prædecessores nostri à vobis consueverunt admitti, tali die ad locum vestrum proponimus favente Domino declinare. Vnde vobis mandamus, nihilominus vos monentes, quatinus dicta die procurationem nostram & nobis & nostræ familiæ præparetis. Datum &c.

DIOCESIS BITURICENSIS.

1283. ANno Domini millesimo ducentesimo octogesimo tertio, die Veneris post *Oculi mei*, sive post festum beati Gregorii, mense Martii, reverendo patre Domino Simone Bituricensi Archiepiscopo Aquitaniæ Primate diocesim Claromontensem causa visitationis intrare volente, de

Chabreyz venit Exoldunum in abbatiam loci Exoldunensis, ubi suam procurationem recepit; sed ibi receptus non fuit processionaliter, nec campanis pulsatis, quia jam aliàs visitaverat ibidem. Summa expensarum VII. libræ.

Sabbato sequenti visitavit Ecclesiam beati Circi Exoldunensis, & fuit per ipsum Dominum Archiepiscopum & Canonicos præsentes de Missa defunctorum celebranda ibidem per unum Canonicorum vel per alium quem procuraret, de residentia Canonicorum facienda, & de pœna deficientium in ipsa, quæ est quinquaginta solidorum, & quòd possint Canonici studere in illa in qua magis poterunt proficere facultate, nisi de dolo fraudeque liquidò appareret; de quibus, si appareat, corrigetur per Prælatum. De his omnibus confecta fuit littera. Dicti verò Canonici procurationem Domini solverunt in abbatia prædicta propter honestatem domorum.

Dominica qua cantatur *Lætare Ierusalem*, sive ante festum beati Benedicti Abbatis, visitavit Dominus in Ecclesia sancti Dionysii Evoldunensis. Canonici sancti Dionysii medietatem procurationis solverunt, & Prior sancti Paterni Exoldunensis aliam medietatem, Domino remanente in abbatia prædicta propter honestatem domorum. Dicta die celebravit Dominus apud sanctum Paternum in pontificalibus, & sermocinatus fuit ibidem, & confirmavit. Et est sciendum quòd uterque, scilicet capitulum sancti Dionysii & Prior sancti Paterni, ad integram procurationem tenentur.

Die Lunæ sequenti fecit Dominus reconciliari cimiterium sancti Dionysii Exoldunensis per Archipresbyterum Exoldunensem virtute sui privilegii, aqua priùs per ipsum Dominum benedicta.

Inde venit ad Casale benedictum, ubi fuit receptus processionaliter campanis pulsatis.

Die Martis sequenti Dominus intravit capitulum Casalis benedicti,& ibi fecit sermonem;& inquisito de statu monasterii tam in capite quàm in membris, post multa per multos de monasterio Domino relata & revelata tam palam quàm secretò, dictum capitulum & Prior loci ejusdem per suas litteras sigillo conventus sigillatas Domino dederunt potestatem plenariam & specialem providendi ipsi monasterio per se vel per alium de Abbate, de monasterio vel aliunde, quandocunque ipsum monasterium per resignationem fratris Iohannis tunc Abbatis monasterii ejusdem contigerit vacare.

Ipsa die Martis, scilicet in festo sancti Benedicti Abbatis, venit Dominus ad prioratum de Vodolione spectantem ad Burgum Dolensem; & ibi receptus fuit processionaliter, campanis pulsatis, & ibi procuratus; & confirmavit, Dominus ibidem. Non fuit computatum.

Die Mercurii sequenti venit Dominus ad prioratum de Lineriis, ubi receptus fuit processionaliter & procuratus. Summa expensarum sex libræ, tres solidi, duo denarii.

- Die Iovis sequenti apud Aliscampum venit Dominus; ubi fuit procuratus, & ibi benedixit aquam pro Ecclesia de Chatel-Meillant reconcilianda, & mandavit reconciliari per Archipresbyterum loci.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud Nigrum lacum, ubi fuit cum Abbate loci.

Die sabbati sequenti, in festo Annuntiationis dominicæ, venit Dominus apud sanctum Amandum; ubi Dominus sacros ordines celebravit, visitavit, & fuit procuratus; & in crastino confirmavit ibidem.

Dominica sequenti, scilicet Dominica in passione,

ſione, ſive die dominica poſt Annunciationem dominicam, venit Dominus ad abbatiam de Charenton, ubi fuit procuratus. Die Lunæ ſequenti intravit Dominus capitulum; & ſuper ſtatu monaſterii inquiſitione facta diligenti tam in temporalibus quàm in ſpiritualibus, poſt multos tractatus carentes effectu, tandem finaliter Priori de Linceyo commiſſa fuit adminiſtratio bonorum temporalium ipſius monaſterii abbatiæ Nigri lacus, ipſo Priori deputato habente Domini quoad hoc poteſtatem, ut ipſius Abbatis conſilio dictus Prior tractaret & faceret quæ majoris eſſent inquiſitionis. Qui Prior tactis ſacroſanctis evangeliis juravit ſe fideliter facturum & tractaturum diligenter quæ ipſi monaſterio de Charenton viderit & crediderit expedire tam in ſolutione debitorum, receptione, conſervatione, & expeditione bonorum, quàm familiæ permutatione. Præcepit etiam Dominus ut totus ſtatus monaſterii in ſcriptis redigeretur & quadrupliciter, ita quòd Dominus unum ſcriptum haberet, Abbatiſſa ſecundum, dictus Prior tertium, & quartum Abbas prædictus; ut de diligentia, fidelitate, & curioſitate dicti Prioris liquidiùs appareret. Item benedixit Dominus aquam pro quodam cimiterio reconciliando, ſcilicet de ſancto Stephano de Graverio, quod mandavit reconciliari per Archipreſbyterum loci.

DIOCESIS CLAROMONTENSIS.

ANno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo tertio, die Martis ante ramos palmarum, intravit Dominus Simon Bituricenſis Archiepiſcopus Aquitaniæ Primas dioceſim Claromontenſem cauſa viſitationis, & primò declinavit apud Silvigniacum, & viſitavit Eccleſiam parochialem 1283.

dicti loci ; ubi fuit receptus processionaliter pulsatis campanis , & procuratus in domo Capellani dicti loci ad expensas dicti Capellani.

Die Mercurii sequenti in mane audivit Missam Dominus in eadem Ecclesia , confirmavit , tonsuras fecit , ac aquam benedixit pro quodam cimiterio reconciliando in diocesi Bituricensi ; & exinde venit apud Pessoy prioratum de sancto Porciano , ubi fuit receptus processionaliter ut suprà , & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum octo libræ.

Die Iovis , scilicet penultima die mensis Martis , venit Dominus apud monasterium Gelleiguey prioratum conventualem de Casa Dei ; ubi receptus fuit processionaliter campanis pulsatis cum cantu , & procuratus à Priore loci , sed de monachis suis prandentibus cum Domino. Fecit ibi prædicari indulgentiam , & confirmavit.

Eodem die finavit Prior de Firmitate super Aligerim de ix. libris pro procuratione. Item eodem die finavit Prior de Lengero Clugnacensis ordinis de x. libris pro procuratione. Item idem Prior pro prioratu de Deutray pro procuratione finavit similiter de decem aliis libris.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud Fleurey prioratum de abbatia Turnonensi , receptus modo quo suprà , solutis expensis Domini per Priorem loci pro medietate & per Cappellanum loci ejusdem pro alia medietate. Ibi confirmavit , tonsuravit pueros , & quædam ornamenta , altaria , & sacerdotalia benedixit.

Sabbato in ramis palmarum , scilicet in prima die mensis Aprilis , venit Dominus apud Verennes , super Aligerim prioratum de sancto Porciano , receptus processionaliter campanis pulsatis ; & ibi Missas suas audivit , confirmavit , fecit coronas ,

ornamenta ſacerdotalia benedixit. Medietatem expenſarum ſolvit Prior loci ejuſdem, & duo Curati ipſius villæ aliam medietatem ſolverunt.

Die dominica in ramis palmarum, ſcilicet ſecunda die menſis Aprilis, venit Dominus ad abbatiam ſancti Geleberti Præmonſtratenſis ordinis, proceſſionaliter receptus campanis pulſatis cum cantu; & ibi ramos palmarum benedixit, Miſſam in pontificalibus celebravit, prædicavit, dedit indulgentiam, confirmavit, coronas fecit, quædam ornamenta benedixit. Fuit ibi procuratus.

Die Lunæ ſequenti venit Dominus apud Atthonam viſitaturus Eccleſiam Canonicorum. Canonici Dominum non receperunt proceſſionaliter, nec pulſaverunt, nec cantaverunt. Eodem die ipſi Canonici ſuum recognoſcentes errorem, defectum, & negligentiam, quò dictum Dominum Bituricenſem Archiepiſcopum cum debita reverentia & honore non receperunt, pœnitentia ducti, miſerunt ad Dominum & venerunt humiliter ſupplicantes ne per dictam negligentiam contra ipſos moveretur nec offenderetur; & ad excuſandas excuſationes in peccatis, ſimplicitates & fatuitatem in præmiſſa negligentia aſſertivè prætendebant & quòd malitiosè non feciſſent, & adventum Domini ſufficienter non præſcitum. Veruntamen Cantor nomine ſuo & capituli & quilibet Canonicus qui præſentes erant dictam negligentiam in manu Domini ſingulariter emendarunt, taxatione emendæ & levatione per fidem cujuſlibet ipſorum in voluntate Domini relictis, & expreſsè recognoſcentes ad exhibitionem reverentiæ & honoris & proceſſionis ipſi Domino & ſuis ſucceſſoribus ſe teneri; & ad ſupplendum quod omiſerant, in craſtino dictæ diei Lunæ dictum Dominum proceſſionaliter receperunt, campanis pulſatis, cum cantu occurrentes

ipſi Domino uſque ad exitum cimiterii, ſuper ipſum pallio uſque ad altare per ipſos deportato. Dominus ibi ſuas Miſſas audivit, fecit prædicari, dedit indulgentiam, confirmavit, ornamenta benedixit, & fecit coronas, & Eccleſiam tam in ſpiritualibus quàm in temporalibus viſitavit, inveniens quòd dicta Eccleſia, potiſſimè in adminiſtratione temporalium, reformatione & conſilio indigebat. Auditis quæ ſibi Canonici dicere voluerunt in quibus reformatio neceſſaria videbatur, reſpondit Dominus quòd ſuper iis Domino Claromontenſi Epiſcopo libentiſſimè loqueretur, & ſuper iis de exhibendo remedio cum ipſo tractaret. Expenſas verò Domini dicti Canonici perſolverunt. Summa expenſarum IX. libræ.

Die Martis venit Dominus apud Telleide, Latinè Thecletas, prioratum Caſæ Dei, receptus proceſſionaliter cum capis ſericis, campanis pulſatis, cantando. Et licèt Prior loci ejuſdem aliquibus de familia ipſius Domini groſſo modo in ipſo adventu loqueretur & ſuperbè, dicendo quòd Dominum recipere non tenebatur niſi cum equis XXX. & expendere non poterat ultra quatuor libras, nec debebat, & quò plus non ſolveret, tamen totas ſolvit expenſas quas Dominus & ſui fecerunt in loco. Ibidem Dominus audivit Miſſas ſuas, confirmavit, ornamenta benedixit. Et fuit ſumma expenſarum x. lib. & v. ſolidi.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud abbatiam de Chaucuent ordinis Auguſtinorum propè & in ſuburbio civitatis Claromontenſis, receptus modo quo ſuprà & procuratus.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in cœna Domini Ieſu, venit Dominus viſitationis cauſa ad majorem Eccleſiam Claromontenſem, receptus proceſſione ſibi occurrente uſque ad gradus ante valvas

majores ipsius Ecclesiæ, pallio super ipsum Dominum in quatuor hastilibus usque ad altare majus campanis pulsatis cum cantu honorificè deportato, omnibus de choro sericeis capis indutis. Hoc facto, Dominus intravit cum Canonicis capitulum, & post septem psalmos & letaniam dictos in capitulo, absolutione per ipsum Dominum facta super Canonicos & assistentes, Dominus prædicavit Latinè, post sermonem Canonicis tantum in capitulo cum Domino remanentibus. Visitavit Dominus, & cum Canonicis de multis habuit sermonem & tractatum, potissimè de Abbate Casæ Dei; qui etsi privilegiatus cum monachis suis quòd suspendi, interdici, seu excommunicari non possit existat, tamen in locis interdictis non privilegiatis divina celebrare & ecclesiastica sacramenta per suos monachos facere ministrari & permittere non veretur. quod ecclesiasticæ rationi contrarium & articulis fidei dissonum cunctis patet. Hoc facto fecit fieri sermonem populo Gallicè. Et ibidem Dominus celebravit, & consecrationem chrismatis fecit, & deliberato consilio per quatuor dies consequentes apud Prædicatores perendinavit in domibus Episcopi, ut videretur omnibus minùs onerosus. Expensas dictæ diei Iovis quas fecit Dominus solvit.

Die Veneris sequenti in Parasceve, Dominus audito divino officio, prout dies requirit ivit visitatum ad abbatiam sancti Andreæ Præmonstratensis ordinis, receptus absque processione, quia Dominus de sua humanitate noluit quòd illa die processionaliter reciperetur nec cum cantu. Pulsatum non fuit, quia illa die non pulsatur. Visitavit ibidem & * sciente, ut minùs in expensis dicta abbatia gravaretur, condescendens loci ipsius sive compatiens paupertati. *f. secretè.

In ſabbato Paſchæ ſancto Dominus in mane viſitavit Chamaleriam & ſanctum Geneſium, in quibus Eccleſiis ſunt Canonici regulares. Quibus viſitatis. venit Dominus ad Eccleſiam majorem, & in pontificalibus celebravit, & fontes benedixit ibidem, quoniam à Canonicis majoris Eccleſiæ ſibi poſt fuerat ſupplicatum ut dicta die ſabbati & die Paſchæ ipſis divinum officium celebraret. Et fuit receptus ibi, viſitavit, proceſſionaliter cantando, pallio ſuper ipſum honorificè deportato.

Die Paſchæ ſequenti celebravit Dominus in pontificalibus in Eccleſia majori, & interfuit matutinis, & in domo Epiſcopi nocte præcedenti cum parte ſuæ familiæ jacuit ut matutinis intereſſet. ſcilicet in domo Epiſcopi juxta Eccleſiam. Præpoſitum Eccleſiæ, hebdomadarios, & multos Canonicos alios & non Canonicos communicavit. Et ipſa eadem die Eccleſiam beatæ Mariæ de Portu poſt Miſſam viſitavit; ubi receptus fuit cantando à Canonicis & proceſſionaliter pallio in quatuor haſtilibus ſuper ipſum honorificè deportato. Die Lunæ ſequenti, ſcilicet in craſtino Paſchæ, Dominus audita Miſſa ſua ad Eccleſiam majorem acceſſit, & in capitulo, Canonicis ſalutis, fecit coronas plures, & receſſit.

Eadem die venit Dominus apud Sarellaç prioratum Caſæ Dei. Prior loci ejuſdem cum duobus ſociis & duobus armigeris Domino venit obviam ferè per dimidiam leucam, & Dominum honorificè ſalutaverunt & reverenter. Tamen Dominum non receperunt nec proceſſionaliter neć aliàs, ſed Dominus invenit oſtia aperta & intravit. Prior & ſui ſocii cum Domino comederunt. Dominus ibidem, audita Miſſa ſua, confirmavit, ornamenta benedixit, multis etiam ad ſupplicationem Prioris fecit coronas. Prior Domino de neceſſariis noluit provi-

dere. Tamen idem Prior totas ſolvit expenſas, dicens quòd Abbas ſuus eidem inhibuerat ne Dominum reciperet nec eidem in aliquo provideret. Domino volente in craſtino recedere, dictus Prior in præſentia Domini fuit proteſtatus quòd cum familiæ Domini prioratum violenter intraviſſet, quia oſtium fregerat, ut dicebat, nolebat ſibi præjudicari in poſterum, nec per hæc quæ facta fuerant intelligebat Domino nec ſuis ſucceſſoribus in aliquo ſe teneri; Domino incontinenti in contrarium proteſtante & dicente quòd poſſeſſionem ſuam retinuerat, & quandiu viveret jus viſitandi & procurationem recipiendi reclamaret ibidem. Domino recedente, Prior ipſum aſſociavit ſatis lóngè. Habuit tamen Dominus, cùm dictum prioratum intravit, unum ſervientem Domini ad tollendam armorum violentiam, ſi prædicto Domino aliqua violentia pararetur. Summa expenſarum fuit IX. libr. quas omnes ſolvit Prior dicti loci.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud la Foullouſe, Eccleſia parochiali primo viſitata, antequam domum Templariorum intraret, quia ratione parochiæ ipſius, quam tenent Templarii, debetur procuratio, ut Domino dicebatur. In ipſa domo Templariorum Dominus, audita Miſſa, confirmavit, benedixit ornamenta, fecit coronas; & receptus proceſſionaliter in dicta Eccleſia, ab ipſi Templariis fuit procuratus. Summa expenſarum VIII. libr. & VII. ſolidi.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Bullou prioratum Caſæ Dei, receptus cum reverentia proceſſionaliter & procuratus. Noluerunt computare gentes Prioris.

Die Iovis ſequenti acceſſit Dominus apud Luſeillac prioratum Caſæ Dei, receptus proceſſionaliter cum reverentia & honore, quoniam tenet Prior de

Bullou. In ipſo proratu non invenit Dominus aliquid faciendum, ſed Eccleſia & domibus viſitatis rediit apud Bullou. In prioratu de Bullou confirmavit, ornamenta bened xit, & coronas fecit; & die qua primò venit fuit phlebotomatus. Et ratione viſitationis iſtius extitit procuratus. Super prioratu de Luſeillac non fuit computatum.

Die Veneris ſequenti, ſcilicet ante *Quaſi modò*, venit Dominus apud Thuriacum prioratum ſancti Illidii Claromontenſis ordinis ſancti Benedicti, receptus proceſſionaliter pulſatis campanis, cum cantu, & procuratus. Ibi non invenit Dominus aliquid faciendum. Dictum prioratum tenebat Abbas ſancti Illidii prædictus.

Sabbato ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Vichiaco ſpectantem ad monaſterium ſancti Illidii Claromontenſis, Gallicè *de ſaint Alirey*. Quo viſitato, venit Dominus apud Cuciacum directè ad hoſpitium Domini Claromontenſis, & ibi procurationem ſibi ratione viſitationis debitam à dicto prioratu de Vichiaco recepit; quia Prior de Vichiaco paralyticus erat, nec domos habebat ubi Dominum honorificè poſſet hoſpitare.

Die dominica ſequenti fuit Dominus receptus proceſſionaliter campanis pulſatis ab Abbatiſſa & Clericis de Cuſſey, Clericis capis indutis ſericis, in capella beatæ Mariæ. Poſtea incontinenti intravit Dominus capitulum monialium; & ibidem ſuo fungens officio, inquiſivit diligenter de ſtatu monaſterii tam in temporalibus quàm in ſpiritualibus; ſed non fuit quod correctione indigeret ſibi in publico revelatum. Dominus ſuam procurationem à dicta abbatia recepit in ſupradictis domibus Domini Claromontenſis, quoniam honeſtius fuit Dominum in dictis domibus pernoctare quàm in domibus monialium prædictarum. Et fuit Abbatiſſa cum

quatuor monialibus in prandio cum Domino. Dominus verò dicta die Missam in pontificalibus in dicta capella celebravit, monialibus divinum officium cantantibus & offertorium quod venit ad manum Domini recipientibus, primò tamen recognito quòd sociorum Domini erat offertorium, si placeret retinere, & ipsum offertorium Clerici & socii dicti Domini dictis monialibus demiserunt. Dicta Missa, Dominus confirmavit, ornamenta benedixit, in crastino quosdam confirmavit.

Die Lunæ sequenti, scilicet in crastino octavarum dominicæ resurrectionis, venit Dominus apud abbatiam Montispetrosi ordinis Cistiercensis, processionaliter cum cantu, campanis pulsatis, receptus; ubi Dominus in crastino audita Missa sua, confirmavit, ornamenta benedixit, quosdam coronavit, unum potissimè sibi à Priore & monachis dicti loci præsentatum, dicentibus illum suum esse condonatum & monachum futurum, Abbate dicti loci tunc in remotis agente. Verùm cùm dictis monachis scriptum fuisset sub hac forma verborum, *Vobis mandamus quatinus nobis & nostris necessaria preparetis*, hoc verbum *mandamus* multipliciter impugnarunt. Tandem illud verbum *mandamus* sublatum fuit, & ipsi Domino necessaria ministrarunt. Veruntamen ipsi monachi eleemosynam dederunt præsentibus pluribus de familia Domini supradicti.

Die Martis sequenti venit Dominus apud Laudosum, receptus processionaliter cum cantu, campanis pulsatis, pallio super ipsum in quatuor hastilibus deportato à capitulo Canonicorum, & receptus & procuratus, Domino Claromontensi Episcopo eidem obviam veniente & Dominum collateraliter usque ad altare majus sub eodem pallio concomitante. In sequenti crastino Dominus ad suppli-

cationem Canonicorum quoddam altare in quadam capella prope Ecclesiam Canonicorum in honore sancti Georgii & sanctorum omnium consecravit, & quædam benedixit ornamenta, & dedit indulgentiam iis qui ob devotionem dictæ consecrationi interfuerunt.

Die Mercurii sequenti Dominus post consecrationem altari prædicti venit ad prioratum sancti Launomari de Blesis qui dicitur Maincao, receptus modo quo suprà; & ibidem ad supplicationem Prioris & monachorum loci ejusdem quasdam reliquias occultatas in altari majori dicti prioratus, videlicet duo capita ferè integra cum pluribus fragmentis ossium parvis & pluribus panniculis involuta, quorum capitum unum dicitur caput beati Launomari Abbatis, aliud sancti Ebulsi Abbatis, de dicto altari levavit, ut cum majori reverentia & honore de cetero haberentur, & ea crastina sequenti, audita Missa sua, reposuit in quadam casula quoad tempus. Eadem die Mercurii reliquiis prædictis levatis cum ea reverentia qua decens est, Missam in honore dictorum sanctorum celebravit pontificalibus indutus. Ibidem etiam Dominus confirmavit, benedixit, tonsuravit, & suam ibidem procurationem recepit. Et venerunt Dominus Claromontensis Episcopus & frater suus Senescallus Domino loquuturi. Fecit prædicari, & dedit indulgentiam, & suam ibidem Dominus procurationem recepit.

Domino die Iovis sequenti eunte apud Tyart, Dominus Claromontensis Episcopus & frater suus sibi venerunt obviam, & per magnam partem itineris simul cum Domino equitarunt. Illa die Dominus receptus modo quo suprà, à capitulo & Præposito Ecclesiæ de Tyart fuit procuratus; & in crastino audita Missa sua, benedixit, confirmavit, &

in capitulo visitavit, & coronavit. Quo facto, descendit Dominus ad capellam beati Iohannis Baptistæ, & ibidem tria consecravit altaria, medium in honore beati Iohannis Baptistæ & omnium sanctorum, dextrum in beatæ Katerinæ, & sinistrum in beatæ Mariæ Magdalenæ. Quibus consecratis, celebravit sine nota, & dedit indulgentiam iis qui consecrationibus interfuerunt.

Die Veneris sequenti, præscriptis rite peractis, venit Dominus apud abbatiam monasterii Tiranensis ordinis Clugniacensis, receptus modo quo suprà, & procuratus. Summa expensarum VIII. libræ.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Nigrum Stabulum prioratum Clugniacensem, receptus processionaliter & procuratus; & ibidem benedixit, tonsuravit, & confirmavit. Summa expensarum VIII. libr. & X. solidi.

Dominica sequenti in quindena Paschæ venit Dominus apud prioratum de Argeroles Clugniacensis ordinis, receptus processionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, tonsuravit, & benedixit. Summa expensarum X. libræ.

Die Lunæ sequenti, videlicet in crastino beati Georgii, venit Dominus apud Salinhac prioratum sancti Michaëlis de Clusa in Lombardia, receptus processionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, tonsuravit, & benedixit. Noluerunt computare.

Die Martis sequenti in festo beati Marci evangelistæ Dominus venit apud Sanctum Dider prioratum de Casa Dei, receptus processionaliter, campanis pulsatis, in capis sericis, cum cantu, & procuratus. Ibidem confirmavit & benedixit.

Die Mercurii sequenti venit Dominus apud Cullac prioratum de Clusa in Lombardia, receptus pro-

cessionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, tonsuravit, ornamenta & imagines benedixit.

Die Iovis sequenti venit Dominus apud Martach prioratum de Sartelenges Clugniacensis ordinis, receptus & procuratus; & ibi confirmavit, tonsuravit, benedixit. Die verò præcedenti finavit Prior d'Ambert & Prior de Chamont pro dictis prioratibus xx. libras, IV. solidos; ita quòd pro quolibet finavit x. libras & * IV. solidos.

* duos.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud Chalure prioratum Casæ Dei, receptus processionaliter & procuratus; & ibidem sequenti sabbato celebravit cum nota.

Edem die venit Dominus ad Sallanc prioratum Casæ Dei, receptus processionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit.

Dominica sequenti, videlicet ante festum beatorum Philippi & Iacobi, venit Dominus apud Vineros prioratum de Sacerlenges Clugniacensis ordinis, receptus processionaliter & procuratus; ibidem confirmavit, benedixit, & tonsuravit.

Die Lunæ sequenti, scilicet prima die Maii, venit Dominus apud Erlant prioratum de Clusa in Lombardia, receptus processionaliter & procuratus; ibidem confirmavit, benedixit, & tonsuravit. Et die Martis sequenti misit Dominus magistrum Iohannem Gresillon Canonicum Bituricensem, fratrem Simonem de Blesis, Renaldum socium ejus de ordine fratrum Minorum, & Cononem Canonicatum Versionensem ad monasterium Casæ Dei cum duobus Clericis Domini Claromontensis, magistro Iohanne scilicet & magistro Petro, ut interessent collationi faciendæ quarundam clausularum contentarum in privilegiis Casæ Dei, per quas nituntur monachi [ostendere] se esse exemptos tam in capite quàm in membris; & fuit facta

dicta collatio dictarum clausularum ad privilegia, & fuerunt lecta dicta privilegia à principio usque ad finem & diligenter inspecta tam in filo quàm in bulla per missos à dicto Domino Bituricensi, præsentibus dictis duobus Clericis Domini Claromontensis. Primum privilegium lectum & inspectum fuit Domini Vrbani Papæ II. secundum Lucii III. tertium Honorii III. quartum Alexandri III. quintum Alexandri IV. sextum Clementis IV. septimum Vrbani IV. octavum Paschalis.

Eodem die Martis venit Dominus apud sanctum Germanum Lerin prioratum Casæ Dei, receptus processionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, benedixit, & tonsuravit.

Die Mercurii sequenti post festum beatorum Philippi & Iacobi venit Dominus apud Azeracum prioratum Casæ Dei, receptus processionaliter & procuratus; & ibidem confirmavit, benedixit, tonsuravit, & altare quoddam in dicto prioratu consecravit in honore beatæ virginis Mariæ, & dedit indulgentiam. Ibidem ipso Die venit Dominus Episcopus Claromontensis & Abbas Casæ Dei & multi boni [viri] cum [eis.] Quibus congregatis cum Domino, lectæ fuerunt clausulæ supradictæ sumptæ in privilegiis Casæ Dei prædictis; de quibus facta fuit copia & inspectio, ut superiùs est expressum. Super quibus clausulis cùm diutiùs fuisset altercatum hinc inde, multi fuerunt habiti tractatus inter dictos Dominos Bituricensem & Claromontensem ex una parte, & Abbatem Casæ Dei ex altera, super discordia reformanda inter ipsos; qui illo die non habuerunt effectum. Quibus actis, recesserunt dicti Dominus Claromontensis & Abbas.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud * Ville Bride prioratum abbatiæ Piperacensis ordinis san- * *f* Vieille Brioude.

cti Augustini, receptus processionaliter, procuratus; & ibidem confirmavit & benedixit.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Couz prioratum monialium ordinis sancti Benedicti, receptus processionaliter a clero & monialibus & procuratus; & ibidem confirmavit, benedixit, & tonsuravit, & intravit capitulum; & visitationis fungens officio, invenit ipsum monasterium reformandum, potissimè circa spiritualia. Temporalia siquidem erant in manu Regis Franciæ, quoniam erant ibi duæ Priorissæ in discordia & in dissensione. Dominus, adhibendo diligentiam quam potuit, & statum monasterii debitè restaurando, ordinando præcepit quòd si Priorissa de novo ibi posita post litem motam aliquam fecerat monialem, quò l amoveretur. Præcepit etiam quòd puellæ seculares quæ ibidem de bonis monasterii nutriuntur, expellerentur, & quòd volenti aliquam retinere, nihil de bonis monasterii administratur eidem. Insuper cùm quidam libri dicerentur ibidem sublati, de quorum alienatione timebatur, præcepit Dominus infra Ascensionem omnes in medium reportari & necessarios ad officium divinum in loco prædicto seu consueto dimitti, non necessarios per Sacristam custodiri; & hoc fieri præcepit per duas juratas pro utraque parte. Et super his scripsit Dominus Ballivo Arverniæ, in cujus manu, nomine Regis, tenebatur temporalitas, ut de præmissis observari faceret quæ dicto monasterio crederet expedire. Dictis die & loco venerunt quidam magni & solemnes ex parte Abbatis Casæ Dei, qui cum Domino multis tractaverunt, & finaliter quandam litteram concordarunt quæ se declarat, & cujus tenor sequitur in hæc verba.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, & Arbertus ejusdem gratia Ab-

bas monasterii Casæ Dei in Alvernia, universis præsentes litteras inspecturis salutem in Domino. Noveritis quòd [cùm] nos præfatus Archiepiscopus assereremus & adhuc asseramus debere nos ad visitationem & procurationem jure metropolitano admitti & solvi nobis in monasterio Casæ Dei procurationem eandem, dicto Abbate pro se & conventu suo contrarium asserente, causa pacis & concordiæ sic inter nos extitit concorditer ordinatum & expressè conventum, quòd nos Archiepiscopus prædictus reciperemur nunc ad processionem & procurationem tantùm in dicto monasterio; ita tamen quòd per hoc vel alia quæ faciemus ibi vel fient nobis Archiepiscopo prædicto aut recipiemus ab Abbate & conventu prædictis, nihil nobis quoad proprietatem, possessionem, vel quasi vel cujuscunque alterius juris aut suffragii acquiratur. Si verò aliquod jus proximò ante istam compositionem nobis Archiepiscopo competebat, illud salvum sit & servetur eidem, nec in dictis proprietate, possessione, vel quasi eisdem Abbati & conventui nec eorum privilegiis aliquid præjudicii generetur. Sanè quia ex quibusdam tractatibus habitis inter nos & Abbatem prædictum speramus auctore Domino inter nos & ipsum ac monasterium suum per concordiam seu per sedem apostolicam pacis fœdera reformari, ordinatum est inter nos quòd usque ad septennium ab hodie numerandum & complendum non possimus visitationem vel procurationem nec aliquid occasione earum nos vel successores nostri petere efficaciter ab eisdem; ita tamen quòd per dilationem istam nullum nobis vel Ecclesiæ nostræ fiat præjudicium, nisi interim per compositionem amicabilem & concordem vel per declarationem apostolicæ sedis factam fuerit aliter ordinatum; ad quam declarationem seu compositionem poterimus pendente dicto septennio procedere, si viderimus expedire. Si verò interim non fuerit declaratum, nobis Archiepis-

copo prædicto id jus omnino petendum quo possumus hodie efficaciter uti & non ampliùs, & ipsis omnis omnino defensio qua possunt vel posent hodie se tueri per omnia reservantur. In quorum testimonium nos Archiepiscopus & Abbas prædicti sigilla nostra præsentibus duximus apponenda. Actum & datum anno Domini MCC. octogesimo quarto, die sabbati in festo beati Iohannis ante portam Latinam.

Hæc autem littera clausa fuit. certo die reposita fuit.

Die dominica sequenti venit Dominus apud Mazarat prioratum Casæ Dei, receptus processionaliter & procuratùs. Prior noluit computare. Eadem die dominica misit Dominus Cononem suum Capellanum cum clerico coquinæ & coquum suum & quosdam alos pedites de familia sua ad abbatiam Casæ Dei, sicut alibi consueverant præmitti. Abbas eos satis curialiter recepit, & uni monachorum suorum præcepit ipsis tam pro Domino procurando quàm pro ipsius familia necessaria & interrogata affluenter ministrare; & hospitium in ambitu monasterii pro Domino & suis sequentibus assignarunt. Præmissi illo sero in villa voluerunt hospitari, quia hospitia non erant mandata in villa Fuerunt illo sero per abbatiam procurati in fœno & avena pro equis, in pane, vino, carnibus, candela, & in aliis necessariis abundanter, prout petere voluerunt, & etiam multùm plus oblatum.

Die Lunæ sequenti veniente Domino ad abbatiam & monasterium Casæ Dei, venerunt ei obviam satis longè, suum excusantes Abbatem quare non venerat obviam Domino, quia Missas suas audiebat & cantabat, & quòd modus suus erat nullius omnino vacare donec Missam...

DIOCESIS

DIOCESIS LEMOVICENSIS.

ANno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto, die Veneris post quindenam nativitatis beati Iohannis Baptistæ, intravit reverendus pater Simon Bituricensis Archiepiscopus Aquitaniæ Primas Lemovicensem diocesim causa visitationis. Et primò declinavit ad abbatiam de Albispetris ordinis Cisterciensis; ubi receptus fuit processionaliter à conventu dicti loci, pulsatis campanis, & prædicavit in capitulo. Et ipsa die pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ, nec fuit computatum. Et sciendum quòd in comitiva sua erant, ii quorum nomina hic notantur, videlicet Iohannes Abbas sancti Sulpitii Bituricensis frater Domini, Gilo Capellanus suus monachus sancti Sulpitii, Guido de Nohaylhes Capicerius Pictavensis, Stephanus Capellanus suus, Giraudus de Briva Clericus suus tabellio publicus, magister Iohannes Gressilons Canonicus Bituricensis, magister P. de Virsione, qui venit tertia die post P. de Rupe, Archipresbyter de Castro Bituricensis diocesis, frater Hugo de Ferneriis monachus sancti Sulpitii Bituricensis, Otho de Salinis Canonicus Magdunensis Capellanus Domini; Cono rector Ecclesiæ Virsionis Capellanus Domini, qui venit postmodum Guido de Ranis Clericus Domini, & plures alii.

Dominica sequenti ante festum Magdalenæ in mane audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde venit apud Nozerinas prioratum Dolensem; ubi receptus fuit processionaliter ut supra, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum octo libræ.

Die Lunæ ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Nozerinas prioratum Dolenſem; & receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Non fuit computatum de expenſis.

Dicta die Lunæ remiſit iſta vice Dominus, ob dilectionem & amicitiam magiſtri Girardi de Malomonte, procurationem quam habebat in prioratu de Auziſna prioratu Dolenſi; quem prioratum idem magiſter G. tenebat,

Die Martis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit ad àbbatiam Pratibenedicti ordinis Ciſtercienſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à conventu dicti loci, quia non habebant Abbatem; & ipſa die pernoctavit ibi ad expenſas abbatiæ.

Die Mercurii ſequenti audivit ibi Miſſam in quadam capella extra abbatiam, confirmavit ibidem, & fecit coronas. Et exinde venit apud Pradeaux prioratum Dolenſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter & procuratus ad expenſas Prioris loci dicti, qui noluit computare.

Die Veneris ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit. Et exinde venit apud Iarnage prioratum conventualem de Cluſa; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris, qui noluit computare. Media nocte verò inventi fuerunt duo parvuli latrunculi ante oſtium cameræ Domini; quorum unus recognovit ſe cepiſſe in burſis Capellani & Clerici Capicerii Pictavenſis eadem nocte uſque ad ſummam x v. ſolidorum, de quibus partem reddidit. Qui latrunculi incarcerati fuerunt in carcere Prioris domini dictæ villæ de Iarnage.

Die sabbati sequenti in vigilia Magdalenæ mane audivit ibi Missam, confirmavit. Et exinde venit apud Garectum prioratum sancti Savini Pictavensis diocesis. Receptus fuit processionaliter ut suprà, audivit vesperas, completorium, & vigilias in Ecclesia sollemniter; & ipsa die procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci, qui noluit computare.

Dominica sequenti in festo Magdalenæ venit Dominus apud abbatiam Agedunensem ordinis sancti Benedicti; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà ab Abbate & conventu dicti loci, celebravit Missam conventualem in pontificalibus cum pallio, acolythos fecit, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit; & procuratus fuit ipsa die ad expensas Abbatis, nec fuit computatum. Eadem die proposuit Geraldus de Marciaco Clericus contra Iohannem Bachalat monachum beatæ Mariæ Ageduni quòd idem monachus interfuit murtro Iohannis de Marcat defuncti fratris dicti Geraldi; & est factum notorium & fama publica, & quòd hujusmodi facto perpetrato prædictus monachus fugit abbatiam de nocte. Idem dixit contra Petrum Bussi monachum dictæ abbatiæ & Priorem sancti Passencii.

Die Lunæ sequenti venit Dominus apud Bonum locum abbatiam ordinis Cisterciensis, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà ab Abbate & conventu dicti loci. Prædicavit in capitulo, audivit ibi Missam, & pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ; nec fuit computatum de expensis.

Die Martis sequenti in mane ibidem in Ecclesia consecravit duo altaria, unum in honore sanctæ crucis, & aliud in honore sancti Nicolai. Celebravit, tonsuras fecit, confirmavit. Et ipsa die exinde venit apud Turrem sancti Austregisili prioratum

Dolensem, quem Abbas tenet in manu sua; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà & procuratus ad expensas ejusdem monachi procuratoris dicti Abbatis. Summa expensarum VIII. libræ & XII. solidi.

Die Mercurii sequenti in festo beatorum Iacobi & Christophori venit Dominus apud Goson prioratum Stirpensem, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà. Celebravit in pontificalibus cum pallio, prædicavit, indulgentiam dedit; & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci, qui noluit computare.

Die Iovis sequenti venit Dominus apud abbatiam Cambonensem, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà à Præposito & conventu dicti loci. Audivit ibi Missam, & prædicavit in capitulo; & procuratus fuit ad expensas Præpositi dicti loci, qui noluit computare. Quia verò Domino datum fuerat intelligi à quibusdam monachis dicti loci quòd Præpositus dictæ Ecclesiæ bona temporalia & spiritualia dissipabat, dicto Præposito contrarium asserente, Dominus super iis volens inquirere veritatem, prout suo incumbit officio, mandavit conventum dicti loci coram se ipsa die, ut sibi super statu suæ Ecclesiæ dicerent veritatem. Qui monachi, juramento obedientiæ ad hoc adstricti, sibi responderunt omnes & concorditer, publicè tamen, quòd præfatus Præpositus laudabiliter se habebat tam in spiritualibus quàm in temporalibus, & quòd bona Ecclesiæ erant in bono statu tam in capite quam in membris. Quorum responsionibus, acquievit. Et iis actis, in inquisitione prædicta ulteriùs procedere noluit.

Die Veneris sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, fecit tonsuras. Et exinde venit apud abbatiam Evahonensem, ubi receptus fuit

processionaliter ut supra à præposito & conventu dicti loci. Audivit ibi Missam, prædicavit in capitulo, præsentibus Præposito & conventu dicti monasterii & aliis Prioribus foraneis, videlicet Priore de Cantella, Priore de Domairac, Priore sancti Petri de Montelucio, Priore de Tullo, Priore de Neris, & pluribus aliis, necnon præsentibus Decano Lemovicensi Domino Iohanne de Vernoliis, Petro Malens Canonico Lemovicensi, & sociis Episcopi Lemovicensis, Magistro. G. de Armento Officiali Claromontensi, & Præposito Cambonensi, & pluribus aliis Clericis & laïcis. Vbi Prior de Trenant Domino contra suum Præpositum graviter conquerendo monstravit quòd cùm esset in possessione prioratus de Trenant, idem Præpositus de Evahon ipsum spoliaverat sine causa à possessione prædicta; asserens dictus Prior quòd de consuetudine in prædicta Ecclesia de Evahon approbata ita erat, quòd Præpositus non poterat aliquem prioratum conferre nisi in capitulo & de consensu capituli, nec etiam aliquem Priorem destituere, deponere, seu amovere nisi ex causa allegata & approbata & de consensu capituli ac etiam Metropolitani; dicto Præposito contra illam consuetudinem se opponente & aliam consuetudinem allegante. Quibus sic propositis & auditis in præsentia nominatorum suprà, præcepit Dominus partibus quòd quilibet de jure suo ipsum informaret, & parti quæ potiora jura pro se ostenderet jus suum faceret deliberari. Quibus sic actis, exivit capitulum; & dictus Præpositus pro bono pacis voluit, & promisit postmodum in præsentia Domini, quòd dictus Prior possessionem bonorum dicti prioratus unà cum dicto prioratu integrè rehaberet. His actis, ipsa die procuratus fuit dictus Dominus Bituricensis ibidem ad expensas

Præpositi & conventus dicti loci, nec fuit computatum de expensis.

Die Sabbati sequenti audivit ibi Missam in mane, confirmavit. Et exinde venit apud Ruygnac prioratum Evahonensem; ubi receptus fuit ut suprà, & procuratus ad expensas proprias Prioris dicti loci, qui noluit computare de expensis.

Dominica sequenti in octavis Magdalenæ venit Dominus apud Manicac prioratum Silvigniacensem, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà. Audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et quia inter Priorem & Capellanum dicti loci contentio vertebatur super hoc quòd dictus Prior dicebat Capellanum teneri ad medietatem procurationis, vocatis partibus, Dominus super hoc inquisivit, & invenit per testes quòd prædecessores dicti Capellani solverant medietatem procurationis. Propter quod dicto Priori, qui sibi ministraverat dictam procurationem, dedit unam litteram in qua continebatur quòd nisi infra certum terminum idem Capellanus satisfecisset de medietate procurationis prædictæ prædicto Priori, quòd propter hoc esset excommunicatus idem Capellanus. Et fuit summa expensarum IX. libræ & IV. solidi.

Die Martis sequenti in festo sancti Germani venit Dominus apud monasterium Rosoliense, ubi sunt Canonici seculares; & receptus fuit processionaliter ut suprà Canonicis dictæ Ecclesiæ. Celebravit in pontificalibus, fecit acolythos; prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit; & procuratus fuit ibidem ad expensas capituli. Summa expensarum XI. libræ VI. solidi. Ipsa verò vero die quendam Clericum dictæ villæ, qui extirpaverat vineam Sacristæ dictæ Ecclesiæ, coram se citari fecit. Qui citatus comparens recognovit se dictam vineam extirpasse. Propter quod Domi-

nus condemnavit ipſum Clericum in decem ſolidis Turonenſibus reddendis dicto Sacriſtæ infra quindecim Dies; & ſuper hoc conceſſit litteram dicto Sacriſtæ.

Die Mercurii ſequenti in feſto ſancti Petri ad vincula venit Dominus apud Pheletinum prioratum Cambonenſem; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà. Celebravit in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonſuras. Procuratus fuit ipſa die ad expenſas Prioris, qui noluit computare de expenſis.

Die Iovis ſequenti venit Dominus apud Meignac prioratum Dolenſem, quem Abbas Dolenſis tenebat in manu ſua; & ibi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, & procuratus fuit ibidem. Summa expenſarum VIII. libræ. Eadem verò die comparuit ibidem coram Domino Iohannes Leonardi Canonicus Eccleſiæ Roſolienſis citatus de mandato Domini pro eo quòd ipſe manus injecerat violentas in Iohannem Malteherbes laïcum in cimiterio Roſolienſi uſque ad effuſionem ſanguinis; quam effuſionem ſanguinis recognovit idem Canonicus coram Domino, & ſe ſuper hoc ordinationi Domini ſuppoſuit. Vnde Dominus condemnavit ipſum in decem ſolidis Turonenſibus reddendis paſſo injuriam. Item condemnavit eundem in una capa ſerica in pretio ſex librarum Turonenſium reddenda Eccleſiæ Roſolienſi infra annum inſtantem (& ſuper hoc fuerunt plegii Capellanus Eccleſiæ Roſolienſis & Petrus Tire Canonicus dicti loci) pro injuria illata Eccleſiæ prædictæ Roſolienſi pro verberatione & ſanguinis effuſione facta in cimiterio Eccleſiæ prædictæ; & ſuper hoc dedit litteras, quæ traditæ fuerunt Archipreſbytero de Albuconio, ut per ipſum pœna levaretur prædicta.

Eadem verò die ad reconciliandum dictum cimiterium benedixit aquam, & mandavit dictum cimiterium benedici ex illa aqua benedicta per Capellanum de Chambonac. Hoc enim poterat facere Dominus ex privilegio speciali, videlicet cimiteria polluta sanguine vel aliàs reconciliari facere per quemcunque vellet, dum tamen esset idoneus & ad hoc instructus.

Die veneris sequenti in festo inventionis sancti Stephani venit Dominus apud abbatiam de Bona-aqua ordinis Cisterciensis; ubi receptus fuit processionaliter ab Abbate & conventu dicti loci, pulsatis campanis. Prædicavit in capitulo, celebravit Missam conventualem in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos & tonsuras, & pernoctavit ibidem. Quia verò Abbas minùs sufficiènter necessaria ministraverat Domino & suis, deficiendo in ferratura equorum, & culcitris, linteaminibus, palea, & multis aliis, Dominus die crastina in mane eundem Abbatem canonicè monuit de emendando prædictum delictum. Et licèt dictus Abbas offerret se facturum voluntatem Domini verbo & non facto, Dominus eum excommunicavit; & ex abundanti appellavit idem Dominus ad sedem apostolicam pro se & suis & ad hoc consentientibus, ne ipsi Abbas & conventus vel exequutores eorum a sede apostolica deputati, si quos habebant, aliquid de facto contra ipsum vel suos attentarent. Insuper legi fecit idem Dominus ibidem privilegium quod habebat, videlicet quòd nullus delegatus, subdelegatus, conservator vel exequutores quicunque ipsum possent excommunicare.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Portum Dei prioratum conventualem Casæ Dei; ubi receptus fuit processionaliter & honorificè ut suprà. Audivit Dominus Missam conventualem, confir-

mavit; & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci, nec voluit computare de expensis.

Dominica sequenti in mane fecit ibi tonsuras. Et exinde venit apud Bortum prioratum Clugniacensem, quem tenebat Episcopus Claromontensis; ubi fuit receptus ut suprà. Audivit ibi Missam & confirmavit; &procuratus fuit ibidem ad expensas procuratoris dicti Episcopi Claromontensis. Non fuit computatum de expensis.

Die Lunæ sequenti venit Dominus apud sanctum Angelum prioratum conventualem de Carrofio, ubi receptus fuit ut suprà. Audivit Missam, confirmavit; & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci, qui noluit computare de expensis.

Die Martis sequenti in mane fecit ibi tonsuras, Et exinde venit apud Maimac abbatiam ordinis sancti Benedicti, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà ab Abbate & conventu dicti loci. Celebravit, & procuratus fuit ipsa die ad expensas abbatiæ. Et quia datum fuerat Domino intelligi quòd monachi dictæ abbatiæ multùm dissolutè vivebant jacentes in cameris, omisso eorum dormitorio, comedentes singulariter in cameris, eorum refectorio prætermisso, mandavit Dominus Abbatem & monachos dicti loci coram se, & in præsentia monachorum suorum eidem Abbati præcepit quòd de cetero comederent in refectorio & jacerent in dormitorio & non alibi nisi ex causa, exceptis in officiis constitutis; de quibus præcepit Dominus ut servaretur in eis quod hactenus fuerat observatum. Prædictus autem Abbas promisit Domino quòd staret ordinationi suæ, & quòd in præmissis tamquam suo ordinario obediret.

Die Mercurii sequenti venit Dominus apud Vedrines prioratum Casæ Dei; ubi receptus processionaliter ut supra, audivit Missam, & procuratus

fuit ibidem ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum ix. libræ.

Eadem die finavit Prior de Vantador Clugniacensis ordinis de procuratione sua ad x. libras.

Et ipsa die incepit Dominus dare commissiones sub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, dilecto in Christo tali Priori vel Abbati Lemovicensis diocesis salutem in Domino. Conquestus est nobis Lemovicensem diocesim visitantibus B. ejusdem diocesis quòd P. & H. Clerici vel laïci præfatæ diocesis super terris, debitis, possessionibus, & rebus aliis vel usuris injuriantur eidem. Ideoque discretioni vestræ committimus & mandamus quatinus coram vobis partibus convocatis, audiatis causas, & fine debito terminetis, facientes quod decreveritis per censuram ecclesiasticam auctoritate nostra firmiter observari. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio, vel timore subtraxerint, censura simili compellatis veritati testimonium perhibere. Datum &c.

Eadem die impetravit commissionem Iohannes de Otherarico monachus Casæ Dei contra Renaudum Alemart, Gaubertum Aboniart, Petrum Galteri, & uxorem Iohannis Boet Lemovicensis diocesis; & habuit judicem magistrum P. de Podis Canonicum Hacentensis monasterii.

Die Iovis sequenti in mane audivit ibi Missam Dominus, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Tutelam abbatiam ordinis sancti Benedicti; ubi Abbas & burgenses dictæ villæ cum trumpis & instrumentis aliis jocundis obviaverunt Domino, & ipsum conduxerunt usque ad portam Ecclesiæ; & illic fuit receptus honorificè ab Abbate & conventu dicti loci, pulsatis campanis, & processionaliter, & procuratus ibidem ad expensa-

abbatiæ ; & non fuit computatum de expensis.

Die Veneris sequenti in festo beati Laurenti in mane intravit capitulum, prædicavit, postmodum celebravit Missam conventualem in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos, prædicavit populo, indulgentiam dedit ; & fuit ibidem ipsa die ex gratia ad expensas & invitationem Abbatis dicti loci, Qua die, congregato capitulo, Dominus in præsentia capituli proposuit quòd monachi in prioratibus constituti sæpissime prioratibus suis debitis servitoribus destitutis veniebant ad abbatiam suam, ibidem diutiùs residentes, & in cameris dictæ abbatiæ comedebant, & secum multos monachos dictæ abbatiæ invitabant pro machinationibus & aliquibus discordiis suscitandis & ut eos possent trahere ad voluntatem suam faciendam, & ita bona abbatiæ pro nihilo consumebant, prioratus suos debito servitio defraudantes. Quare præcepit eis Dominus ut super statu abbatiæ responderent sibi veritatem. Prædicti autem Abbas & monachi responderent concorditer quòd abbatia tam in temporalibus quàm in spiritualibus erat in bono statu. Quibus auditis, Dominus noluit procedere ulteriùs, sed recessit.

Die sabbati sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Obazinam abbatiam Cisterciensem, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà. Prædicavit in capitulo, & rogavit ipsos de capitulo ut ipsum recommendatum haberent in orationibus suis & beneficiis. Qui devotè eidem annuerunt. Post prandium eadem die visitavit Dominus moniales ibidem propè existentes, quæ nullo tempore vitæ suæ exeunt claustrum, ut dicitur, nec intrant claustrum homines nisi cum Prælatis vel personis honestis. Prædicavit ibidem, & dedit indulgentiam.

Die dominica in mane ſequenri conſecravit ibidem in quadam capella quoddam altare in honore beatæ Mariæ Magdalenæ ; audivit Miſſam, & dedit indulgentiam illis qui interfuerant conſecrationi dicti altaris. Exinde venit apud Argentac prioratum conventualem de Cluſa, ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà ; audivit Miſſam, confirmavit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, nec fuit computatum de expenſis.

Die Lunæ ſequenti audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Brivaſac, prioratum Sollemniacenſem ; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci, nec fuit computatum de expenſis.

Die Martis in vigilia Aſſumptionis beatæ Mariæ venit Dominus apud Bellumlocum, ubi fuit honorificè receptus à burgenſibus & proceſſionaliter ab Abbatæ & conventu dicti loci. Intravit capitulum, prædicavit & viſitavit ; & in ipſo capitulo recepit homagium & fidelitatis juramentum ab Abbate prædicto de villa Bellilocenſi cum pertinentiis feodis ipſius villæ, ſecundùm quod in littera compoſitionis olim factæ inter Abbatem & Dominum Bituricenſem Archiepiſcopum continetur. Et proteſtatus fuit Dominus quòd licet dicta homagium & juramentum receperit in capitulo ſupradicto, nullum ſibi & Eccleſiæ Bituricenſi præjudicium generetur quin prædictus Abbas & ſucceſſores ejus ea facere teneantur alibi quando fuerint requiſiti ; petens idem Dominus Archiepiſcopus ab ipſo Abbate claves portarum dictæ villæ ſibi tradi in ſignum dominii, prout facere tenebatur. Qui reſpondit quòd libenter eas traderet, ſi haberet, ſed ad præſens eas non habebat, nec habere poterat, quia Bernardus de Sacrario, cui eas commiſe-

rat custodiendas tempore Domini Guidonis prædecessoris Domini, sibi reddere denegabat, præsentibus pluribus monachis & burgensibus dictæ villæ, quorum nomina scripta sunt in litteris inferiùs confectis. Eodem verò die Dominus fuit cum Abbate ex gratia & à burgensibus villæ.

Super homagio & juramento fidelitatis facto dedit Abbas litteram sigillo suo sigillatam sub hac forma.

Vniversis præsentes litteras inspecturis Bego humilis Abbas Bellilocensis Lemovicensis diocesis salutem in Domino. Noveritis quòd cùm nos & conventus noster nomine Ecclesiæ nostræ Bellilocensis à reverendo patre Domino S. Bituricensi Archiepiscopo Aquitaniæ Primate nomine sacrosanctæ Bituricensis Ecclesiæ teneamus infeodum & tenere debeamus villam nostram Bellilocensem cum pertinentiis & juribus ad ipsam spectantibus, cùm prædicta omnia moveant de feodo & dominio Bituricensis Ecclesiæ, prout evidenter per probationes legitimas productas coram Officiali Nivernensi judice super hoc delegato à reverendo patre Simone Dei gratia tituli sanctæ Ceciliæ Presbytero Cardinali tunc apostolicæ sedis Legato apparet & per diffinitivam sententiam ab eodem contra nos pro Bituricensi Archiepiscopo promulgatam. Item cùm nos teneamus in feodis à Domino Archiepiscopo nomine Bituricensis Ecclesiæ omnia temporalia prioratuum omnium, administrationum, & obedientiarum ad monasterium nostrum spectantium, ac omnes alias villas nostras cum pertinentibus suis & juribus omnibus, ac omnia feoda & refeoda ad monasterium nostrum spectantia, videlicet reparium & temporalia de Scaulhac, administrationem & temporalia de Friac & de Favars & de Riberia, de Biaroz, & Deuscous, & de Barda, & de Signec, & præpositatum de Tudel, & temporalia Ecclesiarum de Felinis, de Girat, & de

Bonavilla, de Scauquel, & de Bochart, Datilac, de la Tuc, & de Nemore, & villam de Condac, villam del Saule, homagia & feoda Vicecomitis Turennæ, domini de Castro novo, domini Rigaudi de Cavengnac, R. de Curamonta, domini de Nioleto, domini Fi b rti de Pomeya, domini Gilberti de Ganerii, domini Guillelmi de Cabra, Petri Doragnac, Guillelmi de Moritanis, Guillelmi & Ademari de Favras, dominorum de Malamorte, & omnium aliarum personarum quæ nobis & monasterio nostro debent vel fecerunt homagia & quæ tenent in feodum vel refeodum à nobis monasterio nostro vel tenere debent, nec prædicta omnia vel aliqua de prædictis tenemus ab alio domino temporali nec tenere possumus, cùm ipse Archiepiscopus noster & rerum nostrarum temporalium dominus sit superior temporalis, & resortum habet à nobis tamquam dominus temporalis superior & habere debet & successores sui in perpetuum. Necnon eidem & successoribus jurare tenemur fidelitatem, ac eidem claves Bellilocenses tradere in novo adventu suo, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto, decimonono Kalendas Augusti, die Martis quartadecima ejusdem mensis, in vigilia Assumptionis beatæ Mariæ virginis, in monasterio nostro, videlicet in capitulo nostro, circa tertiam pulsata campana ad congregandum conventum nostrum in dicto capitulo, reverendo in Christo patri Domino Simoni Dei gratia Bituricensi Archiepiscopo Aquitaniæ Primati supradicto nomine Bituricensis Ecclesiæ homagium fecimus & juramentum fidelitatis de omnibus supradictis, præsentibus & ad hoc vocatis religioso viro Iohanne Abbate sancti Sulpitii Bituricensis, venerabilibus viris Domino Guidone de Nohailhes Capicerio Pictavensi, & magistro Iohanne Gresillon Canonico Bituricensi, fratribus Simone de Blesis & Iohanne de sancta Severa ordinis Minorum, P. de Rupe Archi-

presbytero de Castra Bituricensis diocesis, fratre Hugone de Faveriis monacho sancti Sulpitii Bituricensis, Otthone de Salinis Presbytero Canonico Magdunensi, Conone Presbytero rectore Ecclesiæ parrochialis de Versione Bituricensis diocesis, Hugone monacho Priore de Vrseto Claromontensis diocesis, Iohanne de Maimac Priore claustrali monasterii nostri, Bernardo de Quercu Infirmario, Petro de Planis Camerario, Bertrando de Favars, Stephano de sancto Badelio, Aymerico de Vigilando monachis ejusdem monasterii, Martino la Celhe, Petro Majoris, Petro del Segrey, Bertrando del Segrey, Ademaro la Treilhe, magistro Guillelmo Majoris, & Laurentio Stephani burgensibus villæ nostræ Bellilocensis, & pluribus aliis.

Die Veneris post Assumptionem beatæ Mariæ venit Dominus apud Albignet prioratum de Clusa, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà. Audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit, & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci.

Die sabbati sequenti in mane audivit ibi Missam. Et exinde venit ad Brivam prioratum ordinis sancti Augustini; ubi receptus fuit processionaliter & procuratus ad expensas Prioris dicti loci.

Die dominica sequenti fuit ibidem ad invitationem Domini Guidonis de Nohailhes Capicerii Pictavensis ex gratia in domibus dicti Prioris. Et fuit secum Episcopus Caturcensis. Eadem die celebravit in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos & tonsuras, prædicavit, indulgentiam dedit.

Die Lunæ sequenti in mane audivit ibi Missam. Et exinde venit apud Vosies abbatiam ordinis sancti Benedicti; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas abbatiæ, nec fuit computatum de expensis.

Die Martis sequenti audivit ibi Missam, intravit capitulum, prædicari fecit. Et exinde venit apud

Vsarchiam, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà ab Abbate & conventu dicti loci, & procuratus ad expensas abbatiæ. Non fuit computatum.

Die Mercurii sequenti in octavis Assumptionis beatæ Mariæ in mane audivit Missam ibi, prædicavit, tonsuras fecit, & confirmavit. Et exinde venit apud Arnacum prioratum sancti Martialis Lemovicensis; ubi receptus fuit processionaliter ut supra, & procuratus ab expensas prioris dicti loci.

Eadem die concessit commissionem Dominus Stephano Salavalh Clerico conquerenti quòd Bernardus Bonifaci, Guido, Estuderii Bartholomæus Radulphi, Bernardus Iudicis de Capella, Petrus & Gacelinus fratres super terris &c. judicem Priorem claustralem Bellilocі.

Die Iovis sequnti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit ad prioratum sancti Roberti de Casa Dei, ubi receptus fuit processionaliter, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci.

Die Veneris sequenti in festo beati Bartholomæi venit Dominus apud Dalon abbatiam Cisterciensem, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà. Et duo altaria in Ecclesia dicti loci consecravit, unum in honore beati Bartholomæi, & aliud in honore Apostolorum Simonis & Iudæ. Audivit Missam, confirmavit, & fecit tonsuras; & pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ. Non fuit computatum de expensas.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud sanctum Aredium, ubi sunt Canonici seculares; & receptus fuit processionaliter ut suprà à Decano & capitulo dicti loci. Ipsa die celebravit Dominus in pontificalibus magnam Missam, & fuit procuratus dicta die ad expensas Decani & capituli dicti loci. Summa expensarum......

Die

Die dominica ſequenti in Eccleſia dicti loci duo altaria conſecravit, unum in honore ſancti Aredii, & aliud in honore ſancti Iuniani. Celebravit in pontificalibus cum pallio, fecit acolythos & tonſuras, confirmavit. Et ipſa die venit apud Chalas prioratum conventualem ſancti Auguſtini; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà & procuratus ad expenſas Prioris dicti loci.

Die Lunæ ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Sollemniacum abbatiam ſancti Benedicti. ubi Epiſcopus Lemovicenſis, Abbas ſancti Martialis Lemovicenſis; & plures alii venerunt Domino obviam; & fuit receptus proceſſionaliter, ipſis præſentibus, ab Abbate & conventu dicti loci proceſſionaliter ut ſuprà; procuratus ad expenſas abbatiæ. Summa expenſarum .....

Eadem die conceſſit Dominus commiſſionem Abbati & conventui dicti loci conquerentibus quòd Ademarus de Cambonio dictus Cechardus, Guido & Aymericus de Claro oculo, & Iohannes Medici Lemovicenſis dioceſis, ſuper terris, debitis, poſſeſſionibus &c. injuriantur eiſdem. judicem Priorem clauſtralem Bellilocenſem præfatæ dioceſis. Item aliquam dictis conquerentur quòd Iohannes Gregorii & ejus uxor, magiſter Matthæus, qui moratur cum domino Gacelino de Caſtronovo Milite, dictus Lalamans, & dictus Baurac de Gezonis præfatæ dioceſis ſuper terris &c. injuriantur eiſdem judicem ſupradictum.

Item aliam Præpoſito de Fagia monacho Sollemniacenſi ejuſdem dioceſis conquerenti quòd P. Baylac, G. Doneu domicellus, Iohannes deu Quaroy Aymarz Samçonet, & Guido Rogerii præfatæ dioceſis ſuper terris &c. injuriantur eiſdem. judicem ſupradictum.

Item aliam dicto Præposito conquerenti quòd B. Greu, B. Baylet Presbyter dictus Barrisso, P. de Brogli, & Bernardus Manha præfatæ diocesis super terris &c. injuriantur eidem. judicem Priorem claustralem Bellilocensem prædictum.

Item aliam Priori de Cella monacho Sollemniacensi conquerenti quòd Guido Gergnos, dictus Gannac, dictus Bonet Cans, & Iohannes Pellissa diocesis prædictæ Lemovicensis super terris &c. injuriantur eidem. judicem supradictum.

Item aliam Guillelmo Saderia Clerico conquerenti quòd Ademarus de Saxum Miles, Guillelmus de la Rocha, Iohannes Bertrandi, G. Lacosta, P. Faure de Examduno ejusdem diocesis super terris &c. injuriantur eidem. judicem Priorem sancti Geraldi Lemovicensis.

Item die Martis sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Calucium castrum magistri Geraldi de Malomonte, & fuit ibidem ad invitationem dicti magistri ex gratia.

Die Mercurii sequenti in festo decollationis beati Iohannis Baptistæ in mane audivit ibidem Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Petram-Bufferiam, ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, & Procuratus ad expensas Prioris dicti loci & Præpositi de Carovico, qui duo unam procurationem dant. Prioratus de Petra-Bufferia est de abbatia Sollemniacensi. Prior de Carovico est de abbatia sancti Augustini Lemovicensis. Summa expensatum ......

Eadem die fecit homagium Domino & juramentum fidelitatis Prior monasterii de Vicano Caturcensis diocesis de omnibus temporalibus & juribus quæ habebat seu habere poterat aut debebat in villa Vicanensi & pertinentiis suis, præsentibus religiosis

viris Iohanne Abbate sancti Sulpitii Bituricensis, Priore de Petra-Bufferia, Domino Guidone de Nohailhes Capicerio Pictavensi, Domino Ademaro de Riparia, magistris I. Gresillon Canonico Bituricensi, P. de Versione, P. de Rupe Archipresbytero de Castra Bituricensis diocesis, Octhone de Salinis Capellano Domini Canonico Magdunensi, & pluribus aliis Clericis & laïcis. Et licèt dictus Prior dictum homagium teneretur facere Bituris, ad supplicationem dicti Prioris & multorum bonorum recepit ibidem dictum homagium ex gratia. Super quibus debuit dare litteras dictus Prior de Vicano.

Dicta die impetravit à Domino commissionem P. de Bellomonte Clericus contra rectorem Ecclesiæ de Mauzànis, Blas. Chaussandras, Bartholomæum de Murato, P. Guardelli, & Geraldum Chambafortz laïcos ejusdem diocesis; & habuit Bertrandum Alboyni Canonicum sancti Iuniani ejusdem diocesis.

Item eidem P. aliam commissionem contra rectorem Ecclesiæ sancti Hilarii de Turnis, P. Hugonis Dantoyr, & Bonetum ejus filium, & P. Gardelli laicos ejusdem diocesis; & habuit judicem Guillelmum Ademari Canonicum sancti Aredii Lemovicensis diocesis.

Item idem P. aliam commissionem obtinuit contra rectorem Ecclesiæ de Lestaurs, P. de Marilho, Guidonem Dassio Clericos, P. Gaurdelli & B. las Chaussandras ejusdem diocesis; & habuit judicem Iunianum Canoys Canonicum sancti Iuniani ejusdem diocesis.

Item impetravit aliam idem P. contra Stephanum Chandeliers, Stephanum de Vernant, & Stephànum la Trocharia laicos ejusdem diocesis; & habuit judicem. P. Faydici Canonicum Rasoliensem ejusdem diocesis.

Item impetravit idem P. aliam contra rectorem Ecclesiæ d'Autor, Bonetum ejus fratrem, Guillelmum Gaialhatz Guillelmum Emerici de Vserchia & ejus uxorem præfatæ diocesis; & habuit judicem Guidonem del Chauscauhier Canonicum sancti Aredii.

Item impetravit Idem P. contra Priorem de Vinhareria, rectorem Ecclesiæ de Sodena, & Guillemum Malais laicum ejusdem diocesis; & habuit judicem Bertrandum Alboyni Canonicum sancti Iuniani.

Die Iovis sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Aurelium prioratum conventualem sancti Augustini; ubi receptus fuit processionaliter, præsente Episcopo Lemovicensi, ut suprà. Et ibidem inter Dominum & Episcopum de multis contulerunt. Postea recessit Episcopus, & ivit pransum ibi propè ad duas leucas; & Dominus remansit, & procuratus fuit ibidem ad expensas Prioris dicti loci.

Dicta die impetravit Præpositus d'Arto monachus Sollemniacensis commissionem contradictum Arnaus, Guillelmum Pelos, & Stephanam ejus uxorem, P. & Iohannem dictos Gautier Lemovicensis diocesis; & habuit judicem Priorem de Belloloco Lemovicensis diocesis.

Item aliam commissionem impetravit Prior de Layral Claromontensis diocesis ordinis sancti Benedicti contra Hugonem de Frayxainas dictum le Tondu Palic, Iohannem rectorem Ecclesiæ de Verneya, rectorem Ecclesiæ de Petrafictà, Iohannem de Vrchier Presbyterum Lemovicensis diocesis; & habuit judicem Priorem monasterii Bellilocensis ejusdem diocesis.

Die Veneris in mane audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Ar-

rigiam prioratum conventualem. Ordo est per se. Vbi fuit receptus processionaliter. Prædicavit in capitulo, & procuratus fuit ibidem ad expensas Prioris dicti loci.

Die sabbati sequenti in mane audivit ibi Missam, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud monasterium Haentense; ubi receptus fuit processionaliter à Præposito & capitulo dicti loci, & procuratus fuit ipsa die ad expensas capituli dictæ Ecclesiæ.

Eadem verò die vocavit Dominus Canonicos dictæ Ecclesiæ coram se, & inquisivit de statu Ecclesiæ. Et quia venerabilis vir magister R. de Albuconio præposituram dictæ Ecclesiæ Haentensis & præposituram Ecclesiæ Rasoliensis necnon & Ecclesiam parrochialem sancti Silvani prope Bellamgardam in eadem diocesi Lemovicensi tenebat tamquam intitulata, in modum qui sequitur contradictum Præpositum processit post multas accusationes.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, universis præsentes literas inspecturis salutem in Domino. Nuper Lemovicensem diocesim visitantes, dum per villam Bellægardæ transitum faceremus, ex clamosa insinuatione parrochianorum Ecclesiæ sancti Silvani prope villam prædictam frequenter didicimus quòd venerabilis vir magister R. de Albuconio tria beneficia, quæ inferiùs annotantur, tanquam intitulata detinebat, quorum unum ex altero non dependet, in suæ salutis præjudicium & scandalum plurimorum, videlicet Ecclesiam sancti Silvani curam animarum habentem, ac præposituram Ecclesiæ Rosoliensis, necnon & præposituram Ecclesiæ Haentensis, quæ præpositura in dictis Ecclesiis dignitates reputantur. Postea autem ad Ecclesiam Rosoliensem descendimus, visitationis officium exercentes; ubi Canonici dictæ Ecclesiæ nobis hæc eadem retulerunt

Tandem ad Ecclesiam Haentensem declinavimus, visitationis officium exercentes, ubi Canonici dictæ Ecclesiæ clamorem præcedentium confirmantes, non sufficiebant admirari qua conscientia tam enormem excessum, non compatiendo prædictis Ecclesiis, toleravimus. Cùm autem præmissa essent notoria & manifesta & adhuc sint, ac Episcopus dictæ Lemovicensis diocesis quoad præmissa negligens fuerit, ut dicitur, & remissus, licèt beneficia quæ tanto tempore vacavissent quòd ad nos vel ad sedem apostolicam esset eorum devoluta conferendi potestas, jure metropolitano seu auctoritate sedis apostolicæ conferre possimus, tandem juxta verbum Apostoli dicentis; Nemini citò manum imponas, *volentes super præmissis habere certitudinem pleniorem, ipsum magistrum R die sabbati ante nativitatem beatæ Mariæ virginis vocavimus coram nobis apud Haentum, & ab ipso petiimus diligenter utrum præfatum clamorem opere complevisset. Qui nobis respondit quòd præfatam Ecclesiam parrochialem ac dignitates prædictas detinuerat per longa tempora & adhuc etiam detinebat, fructus & exitus dictorum beneficiorum levando & percipiendo; quæ beneficia, ut dicebat, successivè fuerat assecutus, primò præposituram Rosoliensem, deinde præposituram Haentensem, & ultimò Ecclesiam parrochialem prædictam; asserens tamen fuisse super præmissis cum ipso à sede apostolica dispensatum; quam dispensationem ad nostram conscientiam informandam ab ipso nobis petiimus ostendi. Qui nobis respondit quòd dispensationem prædictam non habebat ad præsens nec habere poterat; sed die tertia à nobis sibi assignata illam nobis ostenderet & offerret; & nos ad supplicationem ipsius diem Veneris in vigilia nativitatis beatæ Mariæ sibi assignavimus ut per hæc coram nobis apud Lemovicam ad ostendendum & exhibendum nobis dispensationem prædictam, si quam habet, & ad procedendum ulteriùs ut-*

sus erit. Quam diem præfatus R. gratanter & voluntate acceptavit, præsentibus religiosis viris Johanne Abbate sancti Sulpitii Bituricensis, I. de Pheletino ordinis Prædicatorum Lemovicensis, ac discretis viris Domino Guidone de Nohaylhes Capicerio Pictavensi, magistris I. Gresillon Canonico Bituricensi, Ademaro de Riparia, & Petro de Versione Clericis, & Domino Johanne de Vernolhiis Canonico Lemovicensi, ac religioso viro Priore de Maravalle Lemovicensis diocesis, & pluribus aliis. Datum dicta die sabbati ante nativitatem beatæ Mariæ apud Haentum anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto.

Die dominica sequenti in mane ibidem apud Haentum audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit Dominus apud * Paemhac prioratum sancti Martialis Lemovicensis; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà; & fuit ibi procuratus ad expensas capituli dicti loci; nec fuit computatum de expensis. * Pœnsac.

Die Lunæ sequenti ante nativitatem beatæ Mariæ virginis in mane celebravit ibidem Dominus, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud sanctum Leonardum prioratum conventualem ordinis sancti Augustini; ubi receptus fuit processionaliter, prædicavit in capitula, & Procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci. In crastino celebravit ibidem, confirmavit, & tonsuras fecit.

Commissionem dedit Dominus Domino Guidoni de la Porta Præposito sancti Silvani de abbatia de Vserche Lemovicensis diocesis contra Aydemarum Forragii, I. & P. Dosa fratres, Iobertum de Bausac, & Guidonem Morcelli domicellum præfatæ diocesis; & habuit judicem Abbatem Bellilocensem.

Die Martis ante nativitatem beatæ Mariæ virgi-

nis intravit Dominus Lemovicensem civitatem. Et primò declinavit ad Ecclesiam cathedralem ; ubi fuit receptus processionaliter ab Episcopo induto vestibus pontificalibus & à Canonicis dicti loci indutis capis sericis. Et ipsa die fuit procuratus in domibus Episcopi ad expensas ipsius Episcopi nomine capituli, quia debet solvere procurationem pro capitulo secundùm quod est consuetum, nec fuit computatum. Et notandum quòd antequam Dominus intraret civitatem, venerunt Domino obviam bene per unam leucam Episcopus Lemovicensis, Decanus, magnus Archidiaconus, Cantor, Archidiaconus de Malamorte, Abbas Dauratensis, magister Gillebertus, & plures alii Canonici Lemovicenses, & Abbates sanctorum Martialis & Martini, qui præcesserunt pro recipiendo Dominum processionaliter.

Die Mercurii sequenti prædicavit in capitulo, & visitavit, præsentibus in capitulo Episcopo & Canonicis dictæ Ecclesiæ, qui ex gratia speciali obtulerunt ei primam vacaturam præbendam in Ecclesia ad opus cujusdam Clerici sui. Et ipsa die celebravit in dicta Ecclesia majorem Missam in pontificalibus, præsente Episcopo. Prædicavit populo, indulgentiam dedit. Et ipsa die dedit indulgentiam, & fuit procuratus in domibus Episcopi ab Episcopo ad expensas ipsius Episcopi.

Die Iovis sequenti visitavit Dominus prioratum sancti Andreæ Lemovicensis ; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, præsente Episcopo. Et declinavit ad abbatiam sancti Martini ; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, audivit Missam, & fuit procuratus ibidem ad expensas Abbatis dicti loci ; de quibus solvit Prior sancti Andreæ Lemovicensis medietatem, prout consuetum erat.

Die Veneris sequenti in vigilia nativitatis beatæ

Mariæ virginis visitavit. Dominus abbatiam sancti Augustini Lemovicensis; ubi receptus fuit processionaliter ab Abbate & conventu dicti loci, audivit Missam; & fuit procuratus ad expensas abbatiæ, nec fuit computatum de expensis.

Die sabbati in festo nativitatis beatæ Mariæ intravit Dominus ibidem capitulum, prædicavit. Et exinde venit ad abbatiam sancti Martialis Lemovicensis; ubi receptus fuit processionaliter, præsente Episcopo ab Abbate & conventu dicti loci, celebravit missam conventualem in pontificalibus cum pallio, acolythos fecit, populo prædicavit, & dedit indulgentiam; & ipsa die procuratus fuit ad expensas abbatiæ. in procuratione non fuit computatum.

Die dominica sequenti in mane intravit Dominus capitulum, prædicavit, & visitavit, audivit Missam; & procuratus fuit ibidem ad expensas abbatiæ in procuratione, quia Abbas dicti loci tenetur ad duas procurationes. Ipsa die dominica visitavit Dominus abbatiam de Regula Lemovicensis; ubi receptus fuit processionaliter, prædicavit & visitavit in capitulo; & procurationem suam, quam Abbatissæ & conventui mandaverat ad diem sequentem, remisit ista vice Abbatissæ dicti loci ad supplicationem ipsius Abbatissæ ac venerabilis viri Domini Guidonis de Nohaylhes Capicerii Pictavensis, Abbatis Dauratensis, & plurimorum aliorum.

Die Lunæ sequenti in mane audivit Dominus Missam apud sanctum Martialem. Et in camera sua, præsentibus Episcopo Lemovicensi, Decano, Archidiacono, Abbate Dauratensi Canonico Lemovicensi, & pluribus aliis Clericis & laicis, Dominus viginti tres pueros tonsuravit. Et notandum

quòd visitando dictam Lemovicensem civitatem concessit commissiones quæ sequuntur; quarum commissionum forma mutata fuit prout sequitur, & concessa personis infra scriptis.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, dilecto in Christo Priori de Tutela ordinis sancti Benedicti Lemovicensis diocesis salutem in Domino. Conquestus est nobis Lemovicensem diocesim visitantibus Guillelmus Iordani Miles ejusdem diocesis quòd Helias de Fonte Presbyter rector Ecclesiæ de Barnaco præfatæ diocesis super terris, debitis, possessionibus, & rebus aliis injuriatur eidem. Hinc est quòd cùm consuetudine approbata de causis, controversiis, seu litibus quibuscunque omnium subditorum dictæ diocesis, de quibus diocesanus loci cognoscere non incepit, possimus cognoscere visitando & eas fine debito terminare vel committere, & in possessione hujusmodi juris vel quasi tam nos quàm prædecessores nostri fuerimus & etiam adhuc simus, discretioni vestræ mandamus quatenus coram vobis vocatis partibus, causas audiatis prædictas & eas fine debito, usuris cessantibus, terminetis, facientes quod decreveritis per censuram ecclesiasticam auctoritate nostra firmiter observari. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio, vel timore subtraxerint, censura simili compellatis veritati testimonium perhibere. Vobis enim quoad omnia supradicta committimus vices nostras, donec eas duxerimus revocandas. Datum &c.

Sub forma prædicta idem Miles contra Guillelmum de Penavayra Militem dictæ diocesis aliam commissionem impetravit; & habuit judicem Præpositum de Manniaco dictæ diocesis Lemovicensis.

Item idem Miles contra Hugonem Arivac Mili-

tem ejusdem diocesis impetravit aliam; & habuit judicem Petrum de Saveril Canonicum Dauratensem.

Item Bernardus Raymundi Clericus Lemovicensis diocesis contra Guaucelinum Macel, Iohannem dou Verdieri, Agnetem Fauressa, Iohannem Audebert de Cresoli, & filium Pansic Clericum dictæ diocesis, commissionem impetravit similiter; & habuit judicem Priorem claustralem monasterii de Tutela.

Item aliam commissionem impetravit Boso de Montibus domicellus dictæ diocesis contra P. Laracha, Raymundum Apicat, relictam dicti Varaymier, & uxorem dicti Sorameu & Heubertum de Cirlot dictæ diocesis; & habuit judicem S. Chabilli Canonicum sancti Iuniani præfatæ diocesis.

Item Aymingarda dictæ diocesis impetravit contra Gaucelinum de Afforla Militem, Heliam Sulhei Militem, Heliam de Nobiliaco domicellum, Laurentium Fautoris, P. Bordanayra ejusdem diocesis commissionem; & magistrum S. de Malomonte Canonicum Lugdunensem pro judice impetravit; proviso tamen ne virtute hujusmodi rescripti extra diocesim Lemovicensem partes protrahantur.

Item Aymericus de Iarmahc Miles contra Heliam Durandi, R. Durandi, Hemericum Bordanayra, Stephanum Denner, P. Chabnen dictæ diocesis commissionem impetravit; ac P. de Barnon Canonicum Rosoliensem Lemovicensis diocesis pro judice sub prædicta forma impetravit.

Die Lunæ prædicta in crastino nativitatis beatæ Mariæ virginis exivit Dominus civitatem Lemovicensem. Et ipsa die venit apud Carnum juxta Axiam prioratum sancti Martialis Lemovicensis, ubi fuit

Die Veneris ſequenti in feſto exaltationis ſanctæ crucis venit Dominus apud Salas prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini ; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà , celebravit in pontificalibus , acolythos fecit ; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci , qui noluit computare de expenſis

Die ſabbati ſequenti in octavis nativitatis beatæ Mariæ venit Dominus apud Peruſiac prioratum de Caroffo ; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà , celebravit in pontificalibus , prædicavit , indulgentiam dedit , confirmavit , & fecit tonſuras ; & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci , nec fuit computatum de expenſis.

Die dominica ſequenti venit Dominus ad abbatiam Stirpenſem ; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà , andivit Miſſam ; & procuratus fuit ad expenſas abbatiæ , nec fuit computatum de expenſis.

Die Lunæ ſequenti venit Dominus in mane , & intravit capitulum , & viſitavit. Et exinde venit apud ſanctum Iunianum ; ubi receptus fuit à Decano & capitulo dictæ Eccleſiæ , & procuratus ipſa die ad expenſas capituli. Summa expenſarum XIII. libræ v. denariis minùs.

Die Martis ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, populo prædicavit indulgentiam dedit , tonſuras fecit , confirmavit , & in capitulo viſitavit , & dedit commiſſiones quæ ſequuntur.

Eadem die Catherina relicta Heliæ de Siens tutrix I. & Aymerici pupillorum ſuorum impetravit commiſſionem contra Heliam de Varenis Militem , Petrum de Molico, Heliam de Iue , & Aymericum Plaichaz Valeti , Guillelmum de Furno , & dictum Guaydamour ; & habuit judicem Heliam Borelli Canonicum ſancti Iuniani.

Item aliam commissionem obtinuit dicta relicta contra Gerardum Doveri Gerardum Raens, & P. de Rossoays Lemovicensis diocesis. Habuit judicem supradictum.

Item commissionem obtinuit P. Borelli & Petronilla ejus soror ejusdem litis consortes contra Heliam de Malomonte Militem, P. Vermier Capellanum de Dornarac; P. Barac, & P. Roveron ejusdem diocesis; & habuerunt judicem Gerardum Galterii Canonicum sancti Iuniani Lemovicensis diocesis.

Die Martis prædicta venit Dominus apud Beux abbatiam Cisterciensem; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, & pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ.

Die Mercurii sequenti in mane audivit Missam, confirmavit. Et exinde venit apud Grandimontem; ubi receptus fuit processionaliter à Priore & conventu dicti loci; & fuit procuratus in aula Prioris, & fuit Prior secum ad prandium, ad expensas Prioris dicti loci; nec fuit computatum de expensis.

Die Iovis in mane intravit Dominus capitulum, prædicavit, & se orationibus fratrum commendavit, audivit Missam, confirmavit, fecit tonsuras. Et exinde venit apud Ambazac prioratum de abbatia sancti Augustini Lemovicensis; ubi receptus fuit processionaliter, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum x libræ xvii. solidi. Et propter paupertatem loci dicto Priori parcere promisit in primo adventu suo procurationem.

DIOCESIS CADVRCENSIS.

ANno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto, die Iovis post mediam quadragesimam, intravit reverendus pater Dominus Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus Aquitaniæ Primas diocesim Caturcensem causa visitationis. Et primò declinavit apud Martellum; ubi fuit receptus processionaliter, pulsatis campanis, & procuratus ad expensas rectoris Ecclesiæ dicti loci. Summa expensarum XVII. libræ & XII. solidi Turonenses. 1285.

Et notandum quòd caristia temporis, quæ caristia incomparabilis erat in partibus illis, fiebant expensæ tam magnæ, & etiam quandoque propter supervenientes. Nam panis qui alio tempore non valebat nisi unum denarium, valebat & vendebatur tunc IX. denariis; & sic de aliis epulis.

Et sciendum quòd in comitiva Domini erant hi quorum nomina hic notantur, scilicet religiosus vir Guido Abbas monasterii Versionis frater Domini, Magister Renerius de Senonis Archidiaconus Graciacensis in Ecclesia Bituricensi, Dominus Otho de Salinis Canonicus Magdunensis,& Conon Canonicus Mimatensis Capellani Domini, magistri P. de Versione & R. de Caritate Clerici Domini, frater Iohannes Marsac monachus Versionensis, frater Hugo monachus sancti Sulpitii Bituricensis pœnitentiarius Domini, magistri Iohannes de Camera & Iohannes de Senonis nepos dicti Archidiaconi Clerici, & plures alii Clerici & laici.

Die Veneris sequenti ibidem in mane audivit Dominus Missam, prædicari fecit, indulgentiam dedit. Et exinde venit apud Vairac prioratum de Tu-

tela Lemovicensis diocesis; ubi fuit receptus processionaliter, pulsatis campanis; & procuratus ipsa die ad expensas Prioris dicti loci. Non fuit computatum de expensis.

Eadem die finavit de sua Prior de Carennac ordinis Cluniacensis ad XIV. libras Turonensis.

Die sabbati sequenti venit Dominus ad Rupem Amatoris prioratum abbatiæ Tutelæ Lemovicensis diocesis; ubi fuit receptus processionaliter ab Abbate Tutelensi & Priore & conventu dicti loci, pulsatis campanis; & indicta Ecclesia eadem die sacros ordines celebravit & quosdam Clericos suæ & Claromontensis diocesum ordinavit, & quosdam de diocesi Caturcensi de licentia Episcopi Caturcensis, qui sibi litteram clausam miserat sub hac forma. *Reverendo in Christo patri ac Domino suo carissimo Domino Simoni divina providentia Bituricensi Archiepiscopo & Aquitaniæ Primati, Raymundus permissione divina suus devotus Caturcensis Episcopus, salutem & cum recommendatione se ipsum ad ejus beneplacita & mandata. Reverende pater, sanctitati vestræ humiliter supplicamus quatinus hac instanti die sabbati proxima post festum Annuntiationis dominicæ, ubicunque eadem die vos esse contingat in Caturcensi diocesi, vobis ibidem placeat sacros ordines celebrare. Nos enim dictis ordinibus supersedebimus ob vestri reverentiam & honorem. Valeat vestra reverenda paternitas bene & diu, quæ nobis semper præcipiat tamquam suo. Datum Caturci die Jovis post dictum festum &c.* Ordinibus verò celebratis, procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci. Noluit computare, quia abbas suus & monachi dicti loci comederunt cum Domino ad prandium.

Die dominica sequenti, qua cantatur *Isti sunt dies*, ibidem apud Rupem Amatoris Dominus celebravit.

lebravit, prædicavit, indulgentiam dedit, & quamplurimos præsente Episcopo Caturcensi confirmavit. Et exinde venit apud Soliacum prioratum conventualem de Aureliaco; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Noluit computare de expensis.

Die Lunæ sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit, prædicavit, indulgentiam dedit. Et exinde venit apud Gordonium prioratum de Vicano; ubi receptus fuit ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum XIII. libræ & IV. solidi Turonenses.

Die Martis sequenti in mane audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit. confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Vicanum, prioratum conventualem ordinis sancti Augustini; qui prioratus cum ejus pertinentiis universis tenetur à Domino in feodum; & ibi fuit receptus processionaliter ut suprà, & procuratus in procuratione ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum XXII. libræ & XVII. solidi VI. denarii Caturcenses valentes XV. libras & V. solidos Turonenses.

Die Mercurii sequenti fuit ibidem cum Priore ex gratia. Et eadem die ex gratia hac vice remisit Dominus Priori de Vicano procurationem suam, quam ad dictam diem mandaverat Priori de Concoret prioratui abbatiæ sancti Ambrosii Bituticensis; quem prioratum idem Prior de Vicano tenebat ad firmam.

Die Iovis sequenti fuit ibidem ad expensas proprias; & in mane intravit capitulum, visitavit. Et eadem die Prior & conventus de Vicano prædicti super homagio & fidelitate quas Domino facere tenentur de prioratu suo & pertinentiis universis dederunt litteras sub hac forma.

Universis præsentes litteras inspecturis. Nos Petrus

V

Stephani Prior monasterii de Vicano Caturcensis diœcesis ordinis sancti Augustini, totusque ejusdem loci conventus, salutem in Domino sempiternam. Notum facimus quòd cùm nos nomine prædicti monasterii nostri teneamur facere fidelitatem & homagium de omnibus rebus temporalibus, quocunque nomine ad nos & monasterium nostrum, quocunque jure, seu quacunque causa vel modo pertinentibus, reverendo patri ac Domino Domino Simoni Dei gratia Bituricensi Archiepiscopo, Aquitaniæ Primati, quas scilicet fidelitatem & homagium prædecessores nostros in dicto monasterio Bituricensibus Archiepiscopis qui fuerunt pro tempore ex debito confitemur fecisse, nos ab eodem Domino Archiepiscopo nomine suæ Bituricensis Ecclesiæ recognoscimus tenere in feodum omnia & singula temporalia suprascripta, eidemque Domino Archiepiscopo nos prædictus Petrus Stephani Prior de Vicano nomine prædicti monasterii nostri gratanter, prout tenemur, fecimus fidelitatem & homagium nostro & conventus nostri nomine apud Petram-Buferiam Lemovicensis diocesis, ubi de mera gratia ab eodem reverendo patre admissi fuimus ad præmissa; quamquam apud Bituricas si placere eidem Domino, prædictam fidelitatem & homagium facere teneamur. In cujus rei testimonium sigilla nostra nos Prior & conventus prædicti, quibus divisim utimur, præsentibus duximus apponenda. Datum apud Vicanum anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto, die Iovis ante ramos Palmarum.

Anno prædicto, diebus Mercurii & Iovis prædictis, scilicet ante ramos palmarum, ibidem apud Vicanum in claustro Ecclesiæ de Vicano coram Domino Archiepiscopo & mandato suo personæ infrascriptæ parrochiani de Gordonio qui suprà usuraria pravitate erant quamplurimum diffamati coram Domino, propter hoc vocati abjuraverunt;

& mandato Domini ſummas infraſcriptas, quas ſe confeſſi fuerunt habuiſſe per uſurariam pravitatem, per juramentum ſuum reſtituere promiſerunt & ſtare juri ſuper iis coram eo.

Bertrandus de Faveriis abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere centum ſolidos monetæ antiquæ, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus la Olmeida abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere quindecim ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus de Molendino abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere centum ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Raymundus de Polverlel abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere octo libras, quas prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus Molendinarii abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem & octo denarios, quos, prout confeſſus fuit, habuerat per uſurariam pravitatem.

Regnaudus Conſtantini abjuratus uſuras, prout præmittitur, promiſit reſtituere quinquaginta ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Guillelmus de Angoliſmo abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere decem libras, quas confeſſus eſt ſe habuiſſe per uſurariam pravitatem.

Bernardus de Faveriis abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere xxx. ſolidos, quos, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Girardus Ricardi abjuratus uſuras, ut præmittitur, promiſit reſtituere quatuor libras, quas, prout confeſſus eſt, habuerat per uſurariam pravitatem.

Stephanus Maffit abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere triginta folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Deodatus de Olmeida abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere centum folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Giraldus Eftunraldi abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere centum folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Raymundus de Proverel abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere decem libras Caturcenfes, quas, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Bernardus de Vineis abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere quinquaginta folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Arnaudus Novelli abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere viginti folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Raymundus Ribere abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere fexaginta folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

P. Texendar. abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere centum folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Arnaudus de la Tramoylhe abjuratus ufuras, ut præmittitur, promifit reftituere quinquaginta folidos, quos, prout confeffus eft, habuerat per ufurariam pravitatem.

Guillelmus de Callucio abjuratus ufuras, ut præ-

mittitur, promisit restituere quadraginta octo solidos, quos, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Ademarus Castri abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere quinque sesterios bladi, quos, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Renaudus Bonardi abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere viginti quinque solidos, quos, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Deodatus de Mercato abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere quinquaginta solidos, quos confessus fuit se habuisse per usurariam pravitatem.

Guillelmus de Casselade abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere decem solidos, quos, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Raymundus de Marcilac abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere decem solidos, quos, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Raymundus de Feuborne abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere octo libras, quas, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Gasbertus de Carentelo abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere decem libras, quas, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Arnaldus Raynes abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere decem solidos, quos, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

P. Laval abjuratus usuras, ut præmittitur, pro-

Die Veneris sequenti ibidem apud Vicanum in mane audivit Missam. Et exinde venit apud Fontes prioratum conventualem abbatiæ de Figiaco Caturcensis diocesis; ubi receptus fuit processionaliter, pulsatis campanis, & procuratus in procuratione ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum XIII. libræ & VI. Solidi.

Die sabbati sequenti in mane audivit ibi Missam, prædicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Capdenatum prioratum de Aureliaco; ubi fuit receptus ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa XXII. libræ VIII. sôlidi, & tres denarii Caturcenses valentes XIV. libras & XIX. solidos Turonenses.

Eadem die sabbati finavit Domino de procuratione sua Prior de Cardellaco ordinis Clugniacensis ad XIV. libras Turonenses.

Die dominica sequenti in ramis palmarum venit Dominus apud Figiacum abbatiam ordinis sancti Benedicti; ubi receptus fuit honorificè cum trumpis, campanis pulsatis, processionaliter, à conventu dicti loci induto capis sericis; absente Abbate, qui erat ad Regem. Et ipsa die processionaliter cum conventu dicti loci Dominus accessit ad parrochialem Ecclesiam dicti loci; in qua prædicavit populo, indulgentiam dedit, & postmodum rediit ad abbatiam; & ad majus altare in pontificalibus cum pallio celebravit, acolythos fecit; & ipsa die procuratus fuit ad expensas abbatiæ dicti loci in procuratione. Summa XXIV. lib. III. solidi & VIII. denarii Caturcenses valentes XVIII. libras, duos solidos, & VI. denarios Turonenses.

Die Lunæ sequenti visitavit Dominus prioratum de Cassegnoliis, qui prioratus est de abbatia Figiacensi & in manu Abbatis; ubi fuit receptus ut su-

Dominus in domibus Episcopi, ubi jacuit, quia domus dicti prioratus non erant sufficientes. Summa expensarum xxii. libræ, & xvii. solidi, & sex denarii Caturcenses valentes xv. libras & xviii solidos & tres denarios Turonenses. Et habuerunt omnes moniales panem & vinum & pictantiam sufficienter de mandato Priorissæ super expensis hujusmodi.

Die Iovis sequenti visitavit Dominus dictas moniales, prædicavit in capitulo, & dedit indulgentiam. Et postmodum venit ad majorem Ecclesiam, intravit capitulum, visitavit, & prædicavit, Episcopo & Canonicis præsentibus & multis aliis Postea in eadem majori Ecclesia fecit servitium, chrisma, Episcopo præsente, consecravit, & fecit cum sollemnitate qua decet. Quo facto, visitavit Dominus prioratum sancti Vrsitini ejusdem civitatis prioratum de Marsilliaco, quem tenebat Dominus Sicardus Canonicus ejusdem Caturcensis & frater Abbatis Miseracensis; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà & procuratus in procuratione ad expensas prioris dicti loci. Et fuit Dominus Episcopus ad prandium cum Domino & multi alii ad invitationem dicti Domini Sicardi. Nec fuit computatum de expensis.

Die Veneris sequenti cum Episcopo in domibus suis fuit Dominus ex gratia. Et eadem die fecit servitium Dominus in majori Ecclesiæ præsente Domino Episcopo, & tractavit de pace inter burgenses civitatis & Episcopum reformanda.

Sabbato Paschæ fuit Dominus cum Episcopo similiter in domibus suis in procuratione, nec fuit computatum. Et ipsa die in majori Ecclesia, Episcopo præsente, sacros ordines celebravit, & quosdam Clericos de diocesibus Bituricensi & Claromontensi ordinavit, & quosdam de diocesi Catur-

censi de licentia ipsius; inter quos promovit ad ordinem subdiaconatus * Archidiaconum magnum, nepotem dicti Domini Episcopi.

* vocabatur Raimundus de Cornilio.

Dominica in festo resurrectionis Domini ibidem cum Episcopo fuit Dominus gratis. Et celebravit Dominus in pontificalibus cum pallio in Ecclesia majori magnam Missam. Et notandum quòd diebus Mercurii, Iovis, & Veneris prædictis Episcopus fuit cum Domino ad vigilias.

Die Lunæ fuit ibidem apud Caturcum cum capitulo in procuratione in domo capituli; & fuit Episcopus & omnes Canonici ad prandium cum Domino. Et eadem die audivit Missam, & prædicavit in majori Ecclesia populo, & dedit indulgentiam.

Die Martis sequenti ibidem in capella Episcopi audivit Dominus Missam. Et postmodum exivit civitatem Caturcensem, Episcopo & Canonicis & quibusdam burgensibus ipsum comitantibus & conducentibus ferè per leucam. Et eadem die venit apud Catusium prioratum conventualem de Clusa; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, & procuratus in procuratione ad expensas Prioris dicti loci. Et comederunt Prior & conventus cum Domino. Summa expensarum XIX. libræ & sex solidi Caturcenses valentes XIII. libras & octo solidos Turonenses.

Eadem die ad supplicationem Domini Sicardi remisit Dominus ex gratia ista vice procurationem suam quam mandaverat in prioratu de Viganteria, quem prioratum idem Dominus Sicardus tenebat. Et est dictus prioratus de abbatia de Marsilliaco.

Die Mercurii sequenti in mane ibidem apud Catusium audivit Dominus Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Archas prio-

ratum abbatiæ de Marsilliaco ; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa xvi. libræ & xiv. solidi & sex denarii Caturcenses valentes x. libras & tres solidos Turonenses.

De Iovis sequenti in mane audivit ibi Missam, prædicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde venit apud Luser castrum Domini Episcopi Caturcensis ; & fuit ibidem cum Episcopo gratis. Eadem die finavit Domino de procuratione suo Prior de Durevello à xiii. libris Turonensibus ; & est prioratus de Moyssiaco.

Die Veneris sequenti summo mane ibidem apud Luser in quadam capella audivit Dominus Missam, Episcopo præsente. Et postmodum exinde venit apud Moyssiacum ; ubi Abbas & multi alii venerunt ei obviam bene per unam leucam, qui Abbas Moyssiacensis præcessit ad recipiendum Dominum processionaliter;& fuit Dominus ibidem receptus campanis pulsatis processionaliter ab Abbate induto pontificalibus ornamentis, scilicet capa, mitra, baculo pastorali cum chirothecis, & à conventu dicti loci cum trompis & gaudio magno ; & eadem die fuit procuratus in procuratione ab Abbate dicti loci, qui noluit computare de expensis.

Die sabbati sequenti in mane celebravit ibidem in pontificalibus cum pallio, prædicavit populo, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde ad invitationem Abbatis venit Dominus apud Castelin domum Abbatis prædicti de Moyssiaco in diocesi Tolosana ; ubi fuit ad expensas Abbatis ex gratia.

Dominica sequenti in octavis Paschæ venit Dominus apud abbatiam Montisalbani, quæ est sub Abbate Casæ Dei, ut dicunt ; ubi fuit campanis pulsatis processionaliter receptus à conventu dicti

loci Abbate absente, qui erat Romæ. Postmodum venit ad parrochialem Ecclesiam dicti loci; & celebravit ibidem, in pontificalibus cum pallio, & populo prædicavit, indulgentiam dedit. Et postea reversus est ad dictam abbatiam; & fuit in ea procuratus in procuratione ad expensas abbatiæ. Summa fuit expensarum xv. libræ & x. [solidi] Caturcenses.

Die Lunæ sequenti in mane ibidem quoddam altare in honore beati Bartholomæi & plura parva altaria consecravit, audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit, & visitavit in capitulo. Et exinde venit apud Gaeracum prioratum conventualem de Aureliaco; ubi receptus fuit ut suprà à Decano & conventu dicti loci, & procuratus ad expensas Decani dicti loci. Summa expensarum xix. libræ, xvi. solidi Caturcenses valentes xiii. libras, decem solidos, & octo denarios Turonenses.

Eadem die Lunæ Abbas sancti Marcelli ordinis Cisterciensis venit ad Dominum, cui mandaverat Dominus quòd pernoctare volebat in abbatia sua. Qui Abbas solùm allegans paupertatem loci sui, supplicavit Domino ut pro Deo parceret ei ista vice, cùm non haberet propter caristiam temporis unde posset eidem providere in necessariis. Qui Dominus ista vice ex gratia pepercit eidem.

Die Martis sequenti in mane ibidem apud Caerac audivit Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Gardam-Dei abbatiam ordinis Cisterciensis; ubi receptus fuit ut suprà ab Abbate & conventu dicti loci, intravit capitulum, prædicavit, & se orationibus conventus commendavit; & pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ, nec fuit computatum.

Die Mercurii sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit. Et exinde venit apud Calciatam prio-

ratum de Figiaco; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà. Et quia Ecclesia dicti loci erat interdicta auctoritate Episcopi Caturcensis, magister * Gausbertus Des Plas socius Episcopi Caturcensis, qui conducebat Dominum, ob reverentiam Domini relaxavit interdictum quandiu Dominus esset in villa. Et ipsa die fuit procuratus ad expensas Archidiaconi Figiaci, qui dictum prioratum tenebat. Summa expensarum XXIII. libræ Caturcenses valentes XV. libras, sex solidos, & octo denarios Turonenses.

* Gaubertus Planas Canonicus Cadurcensis apud Cruceum. pag. 143.

Die Iovis sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud capellam Templariorum; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà à capellanis dictæ Ecclesiæ, & procuratus ad expensas magistri domus Templariorum dicti loci. Noluit computare.

Die Veneris sequenti ad supplicationem Prioris de Caslucio consecravit Dominus quoddam altare in honore beati Ægidii & beatæ Mariæ Magdalenæ in Ecclesia beatæ Mariæ de Ihivre spectante ad prioratum de Caslucio, & audivit Missam. Et exinde venit apud Caslucium prioratum sancti Antonini ordinis sancti Augustini; ubi fuit receptus ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Non fuit computatum.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud sanctum Antoninum prioratum conventualem ordinis sancti Augustini; qui prioratus partim est in diocesi Ruthenensi, & partim in diocesi Albiensi. Et dum venisset ante portas Ecclesiæ, Dominus dixit Priori ut portas Ecclesiæ faceret poni ad terram ratione injuriæ factæ quondam Domino Iohanni de Soliaco prædecessori Domini à monachis & burgensibus dictæ villæ. Qui Prior ostendit Domino quandam litteram sigillo ejusdem Domini Iohannis sigilla-

tam, in qua continebatur quòd idem Dominus Iohannes, certa pecuniæ quantitate pauperibus erogata, remiſerat depoſitionem dictarum portarum. Quibus aviſatis, ſatisfactum fuit Domino. Et receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Priore & conventu dicti loci. Audivit Miſſam conventualem, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum XIV. libræ, decem ſolidi Turonenſes. Et ibi finivit viſitatio Caturcenſis.

DIOÇESIS ALBIENSIS.

1286. Die dominica ante feſtum Apoſtolorum Philippi & Iacobi eodem anno Domini M C C. octogeſimo ſexto, completa viſitatione diœceſis Caturcenſis, intravit Dominus diœceſim Albienſem. Et primò eadem die dominica declinavit apud Voor domum Templariorum; ubi fuit receptus proceſſionaliter, pulſatis campanis, & procuratus à Præceptore dictæ domus. Summa expenſarum XI. libræ.

Die Lunæ ſequenti in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Viancium prioratum Eccleſiæ Albienſis; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà à Præpoſito dicti loci, & procuratus. Summa expenſarum X. libræ & X. ſolidi Turonenſes. Eadem die venit Dominus Epiſcopus Albienſis ibidem obviam Domino; & cùm locuti fuiſſent inſimul, receſſit Epiſcopus, & ivit apud Albiam.

Eadem die finavit de procuratione ſua Prior de Rabaſtins monaſterii Moyſſiacenſis ad XII. libras Turonenſes. Et eadem die remiſit Dominus procurationem quam mandaverat Priori de Podio Celſi abbatiæ Aureliaci ad ſupplicationem fratris Abbatis ſancti Germani de pratis Pariſienſis ex gratia.

Die Martis sequenti in vigilia Apostolorum Philippi & Iacobi ibidem in mane apud Viancium audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Sisterol prioratum abbatiæ de Galliaco; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, confirmavit, & fecit tonsuras. Et quia domus dicti prioratus non erant sufficientes, procuravit Dominum idem Prior in abbatia Galliacensi. Summa expensarum.....

Et quia idem Prior de Sisterol dicebat quòd prædecessores Domini * considerantes paupertatem loci sui, eidem dare consueverant aliquem prioratum in adjutorium, quòd nequaquam Dominus facere poterat nisi loco primitus visitato propter constitutiones Concilii Lugdunensis, eidem Priori parcere promisit quamprimùm ipsum aliàs contingeret dictam diocesim visitare.

Eadem die venit Dominus apud Galliacum abbatiam ordinis sancti Benedicti, & dicunt se esse sub abbatia Casæ Dei. Et quia in itinere fuit dictum Domino quòd Episcopus Albiensis excommunicaverat administratores dictæ abbatiæ, quam sententiam ipsi administratores dicebant non tenere quia erant exempti, Dominus more prædecessoris sui voluit recepi processionaliter, pulsatis campanis, à conventu dicti loci, administratoribus dicti loci tamen absentibus. Et ipsa die procuratus fuit ad expensas illius Prioris de Sisterol.

---

* *Et quia prædecessores nostri attendentes paupertatem sui prioratus, eidem consueverant dare aliquem prioratum in adjutorium, quòd non poteramus facere nisi loco priùs visitato propter constitutiones Concilii Lugdunensis repugnantes, promisimus ei parcere quamprimùm nos contigerit aliàs dictam diocesim visitare.*

Die Mercurii sequenti fuit ibidem, intravit capitulum, visitavit, & prædicavit in prato sito antè capitulum, eò quòd tanta populi multitudo erat ibi quòd intrare non pöterant capitulum; & audivit Missam in capella juxta capitulum, & fuit procuratus ipsa die ad expensas abbatiæ. Summa XII. libræ XVI. solidi IX. denarii Turonenses.

Die Iovis sequenti reconciliavit Dominus cimiterium, audivit ibi Missam, confirmavit. Et exinde venit apud Candelium abbatiam Cisterciensem; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà ab Abbate & conventu dicti loci, intravit capitulum, prædicavit, & se orationibus fratrum commendavit; & pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ.

Die Veneris sequenti in festo Inventionis sanctæ crucis in mane audivit ibi Missam, confirmavit; & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Lanctum prioratum S. Pontii diocesis Narbonensis; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum XI. libræ II. solidi IV. denarii. Et comederunt cum Domino de familia Prioris bene viginti personæ.

Die sabbati sequenti in mane celebravit ibidem in pontificalibus cum pallio, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Castras abbatiam ordinis sancti Benedicti; ubi fuit receptus processionaliter & procuratus ut supra ab Abbate & conventu dicti loci ad expensas Abbatis, qui noluit computare.

Die dominica sequenti post festum Inventionis sanctæ crucis celebravit ibidem in pontificalibus cum pallio, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & tonsuras fecit. Et exinde venit apud Bullatum prioratum de abbatia Castrensi, ubi fuit receptus processionaliter, pulsatis campanis, ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum

expensarum xv. libræ, octo solidi, decem denarii.

Die Lunæ sequenti in mane audivit ibidem Missam, confirmavit. Et exinde venit apud sanctum Amantium prioratum S. Pontii diocesis Narbonensis, ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris. Summa expensarum xvi. libræ & xvii. denarii Turonenses. Et eidem Priori quamprimùm dictam diocesim aliàs contigerit visitare promisit parcere, ratione qua parcere promisit Priori de Bullato prædicto.

Die Martis sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Caranam prioratum S. Pontii diocesis Narbonensis; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum xiv. libræ, duo solidi, & unus denarius. Et comederunt de familia Prioris cum domino suo ferè viginti personæ.

Eadem die Prior sancti Gervasii, cui Dominus mandaverat procurationem suam, mandavit Domino quòd libenter eum reciperet; sed propter viarum discrimina (nam robatores erant passim per loca illa montana, qui quotidie insidiabant transeuntibus) demandavit illi procurationem suam quoad præsens.

Die Mercurii sequenti ibidem apud la Carme audivit Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Ambiletum prioratum abbatiæ Marsilensis; ubi fuit [receptus] processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris. Summa expensarum xiii. libræ, xii. solidi, & unus denarius. In crastino audivit Missam, & fecit tonsuras.

Die Iovis sequenti in festo translationis sancti Nicolai intravit Dominus civitatem Albiensem. Et venit Episcopus cum magna comitiva obviam

Domino, qui postmodum præcesserunt ad recipiendum Dominum processionaliter. Et primò declinavit Dominus ad Ecclesiam cathedralem; ubi fuit receptus, pulsatis campanis, processionaliter ab Episcopo, Præposito, & capitulo Ecclesiæ. Et post receptionem suam declinavit ad domos episcopales; ubi procuratus fuit ipsa die ad expensas Episcopi. Noluit computare. Eadem die post prandium venerunt Consules & burgenses civitatis in camera quæ est juxta capellam Episcopi in domibus Episcopi; & ibidem sex burgenses, scilicet Pontius Hugonis, Aymericus Amati, Raymundus Hugonis, Hugo Deodatus, R. Burgensia, & Secardus Callerii tradiderunt claves civitatis Episcopo, quas tradiderat burgensibus custodiendas Episcopus, ut dicebat; quas claves ibidem Episcopus reddidit Domino Archiepiscopo tanquam domino superiori. Et quandiu fuit in civitate prædicta Dominus Archiepiscopus, penes se custodivit. Et dictæ traditioni clavium fuerunt præsentes Raymundus de Fraxinello Præpositus Albiensis Ecclesiæ, Berengarius de Carpineis, Berengarius de Monte-Iovis Archidiaconus in Ecclesia Albiensi, magister R. de Canalibus Præpositus Viancii, Pontius Amati Sacrista, Bernardus Oliverii, magister G. de Monte-Iovis. De comitiva Domini, frater Guido Abbas Versionensis frater Domini, magistri Reinenerus de Senonis Archidiaconus Graciocensis in Ecclesia Bituricensi, & P. de Versione Canonicus curatus Ecclesiæ Versionensis, & Otho de Salinis Canonicus Magdunensis, Cappellani Domini, frater Hugo de freneriis monachus sancti Sulpitii Bituricensis, frater Iohannes de Marsac monachus Versionensis, & plures alii Clerici & laici.

Die Veneris sequenti in capella Episcopi audivit Missam Dominus; & post Missam exivit civitatem,

Episcopo cum multis Canonicis eum comitante. Et visitavit prioratum de Escuria abbatiæ Gallia censis; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà, & procuratus à Priore dicti loci. Summa expensarum XII. libræ & unus denarius. Promisit parcere Priori quamprimum ipsum eandem diocesim contigerit visitare, semel tantùm, ex gratia consimilibus concessa.

Die sabbati sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, fecit tonsuras; & exinde reversus est in civitatem, & declinavit ad monasterium sancti Salvii; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà à Præposito & conventu dicti monasterii. Post prandium intravit capitulum, visitavit Episcopo præsente; & ipsa die procuratus fuit ad expensas Præpositi dicti monasterii. Noluit computare. Post cœnam reversus est Dominus cum tota familia in domibus archiepiscopalibus.

Die dominica sequenti, qua cantatur *Cantate*, in mane visitavit in capitulo majoris Ecclesiæ, Episcopo & Canonicis præsentibus, prædicavit, celebravit in pontificalibus cum pallio, indulgentiam dedit; & ipsa die procuratus fuit à capitulo dictæ Ecclesiæ in domibus archiepiscopalibus; & fuerunt ad prandium cum Domino Episcopus & ferè omnes Canonici.

Die Lunæ sequenti in mane audivit Missam in capella Episcopi, & fuit cum ipso ipsa die gratis. Ipsa verò die, hora nona, in domibus Episcopi in camera quæ est juxta cappellam.

DIOCESIS RVTHENENSIS.

ANno prædicto, die Martis ante Rogationes, intravit Dominus diocesim Ruthenensem. Et primò declinavit apud Varenum prioratum Aure- 1286.

liacensis abbatiæ; ubi receptus fuit processionaliter à Decano & monachis dicti loci, pulsatis campanis, & procuratus ad expensas Decani dicti loci.

Die Martis sequenti audivit ibi Missam, confirmavit, fecit tonsuras. Et exinde venit apud Bellum-Locum abbatiam ordinis Cisterciensis; ubi receptus fuit processionaliter ut supra, audivit Missam, & fuit receptus à conventu dicti loci; quia Abbas eorum mortuus erat. Intravit capitulum, prædicavit, & se orationibus conventus commendavit; & ipsa die pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ. Noluerunt computare.

1686. Die Iovis sequenti in mane audivit ibi Missam. Et exinde venit apud Lespinace domum Hospitalariorum; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, audivit missam, confirmavit. Et quia domus Præceptoris non erant sufficientes ad recipiendum Dominum, ministravit idem Præceptor procurationem Domino apud Versuel.

Eadem die finavit Prior de Valle Aureliacensis abbatiæ de Aureliaco de procuratione sua ad xv. libras & quatuor solidos Turonenses pro cambellanis.

Eadem die finaverunt monachi abbatiæ Loci-Dei ordinis Cisterciensis ad xv. libras Turonenses; quia dicebant se non habere avenam, vinum, nec panem sufficientes Domino.

Die veneris sequenti venit Dominus apud Naiacum [prioratum] sancti Antonini Ruthenensis diocesis; ubi fuit receptus processionaliter ut supra, audivit Missam, confirmavit, & fecit tonsuras; & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Rivum Petrosum prioratum abbatiæ sancti Martialis Lemovicensis; ubi receptus fuit processionaliter ut su-

prà, audivit Missam, confirmavit, & in crastino fecit tonsuras; & fuit procuratus ipsa die sabbati ad expensas Decani dicti loci absentis. Noluit cumputare. Eadem die remisit Priori de Lusuaco abbatiæ Casæ Dei procurationem suam ad preces Abbatis Casæ Dei & Prioris de Privazac hac vice tantùm & ex gratia speciali.

Dominica sequenti, scilicet ante Ascensionem Domini, venit Dominus apud Privazac prioratum Casæ Dei; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, audivit ibi Missam, confirmavit; & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci. Noluit cumputare.

Die Lunæ sequenti in mane audivit ibidem Missam, & celebravit de mortuis pro Gerardo de Vodeio domicello quondam magistro hospitii sui, qui decesserat apud Albiam, ubi remanserat infirmus. Fecit etiam tonsuras. Et exinde venit apud Rainhac prioratum abbatiæ Conchensis; ubi receptus fuit processionaliter ut suprà in quadam minima capella. Nam parochialis Ecclesia dicti loci, per casum fortuitum corruerat, annus erat jam elapsus. In dicta capella Missam audivit, confirmavit; & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci.

Eadem die finavit Prior de Villanova monasterii Moyssiacensis ad xv. libras & quatuor solidos Turonenses.

Eadem die finavit Prior de Petrucia monasterii Ficiacensis ad xii. libras Turonenses.

Eadem die finavit Prior sancti Iuliani monasterii Figiacensis ad sex libras, professus de Monbalim.

Die Martis sequenti venit Dominus apud Asprerias prioratum sancti Martialis Lemovicensis; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, audivit Missam, confirmavit, & in mane fecit tonsuras; &

ipsa die fuit procuratus ad expensas Prioris. Summa xv. libræ Turonenses.

Die Mercurii sequenti venit Dominus apud Flavihac prioratum abbatiæ Conchensis; ubi audivit Missam, confirmavit, & locum sic destructum invenit quòd non fuit aliquis qui sibi procurationem suam ministraret. Propter quod Dominus Ecclesiam ipsam suppofuit ecclesiastico interdicto. Et postmodum venit apud Conchas; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Abbatis dicti loci ex gratia. Postmodum elapsis sex diebus, venit quidam Clericus tenens dictum prioratum, qui se excusavit pro posse erga dictum Dominum pro eo quòd non fuerat in receptione sua; finavit de procuratione sua ad XII. libras, quas Dominus portari præcepit Abbati Conchensi, qui dicta die ministraverat expensas; & removit Dominus sententiam quam posuerat in dicta Ecclesia.

Die Iovis sequenti, scilicet in festo Ascensionis Domini, dictus Dominus in abbatia de Conchis suam procurationem recepit, intravit capitulum, prædicavit, celebravit majorem Missam. In sero Prior de Barvars contra ipsum Dominum, prout in processu continetur, appellavit.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud Albuinum prioratum conventualem ordinis sancti Augustini; ubi fuit receptus ut suprà, audivit Missam, confirmavit, & fuit procuratus, &c.

Die sabbati sequenti transivit Dominus per Monbrisain, & audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et quia non fuit qui ipsum procuraret, Ecclesiam ipsam suppofuit ecclesiastico interdicto. Et exinde venit apud Bornesellum prioratum Conchensem; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà & procuratus.

Die dominica sequenti audivit ibi Missam; con-

firmavit, prædicari fecit. Et exinde venit apud Clarasvalles prioratum abbatiæ de Brecoline; ubi fuit receptus processionaliter, audivit Missam, & fuit procuratus.

Die Lunæ sequenti in mane fecit ibi tonsuras & confirmavit. Et exinde venit apud Marcilhac prioratum Conchensem; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, audivit Missam, & fuit procuratus.

Die Martis sequenti audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Lemosain domum Templariorum, ubi fuit receptus ut suprà & procuratus. Dedit adjutorem Priorem de Concores.

Die Mercurii venitDominus apud Silvam domum Templariorum; ubi fuit receptus, audivit Missam, confirmavit, & fecit tonsuras, & fuit procuratus ut suprà.

Die Iovis sequenti venit Dominus apudCanaberes domum Hospitalariorum; processus, audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras &c.

Die Veneris sequenti ad abbatiam Bonæ Combæ ordinis Cisterciensis, prædicavit in capitulo, Missam audivit, & pernoctavit ibidem ad expensas abbatiæ. In mane fecit tonsuras.

Die sabbati sequenti, videlicet in vigilia Pentecostes, intravit Dominus civitatem Ruthenensem. Et primò declinavit ad majorem Ecclesiam; ubi fuit receptus ab Episcopo & capitulo, & procuratus ab Episcopo.

Dominica in festo Pentecostes fuit Dominus cum Episcopo ex gratia.

Die Lunæ in crastino Pentecostes fuit Dominus cum capitulo.

Die Martis sequenti cum Priore sancti Amantii burgi Ruthenensis;& dedit sibi subsidium sexaginta solidorum Turonensium super Priorem Castri novi

de Levezone Marsilliensis abbatiæ, & quadraginta super Priorem sancti Genesii ejusdem monasterii.

In eadem visitatione fuit concessa ista littera. *Nos Officialis Ruthenensis notum esse volumus per præsentes quòd anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo sexto, Reverendo patre Domino Simone Dei gratia Bituricensi Archiepiscopo, Aquitaniæ Primate, Ruthenensem diocesim jure metropolitico visitante, Priores de Campanhac, de Pratis, & de Trebes, prioratus monasterii Conchensis ejusdem diocesis Ruthenensis, supplicaverunt eidem ut super procurationibus quas ab eis jure quo suprà requirebat eisdem parcere dignaretur, insufficientiam dictorum prioratuum & tenuitatem suorum redditaum & temporis caristiam prætendentes. Quorum precibus dictus Dominus Archiepiscopus condescendens, eisdem Prioribus jus Bituricensis Ecclesiæ confitentibus & recognoscentibus super prædictis pepercit hac vice, salvo jure sibi aliàs & successoribus competenti. In quorum testimonium ad requisitionem ejusdem, &c.*

DIOCESIS MIMATENSIS.

ANno prædicto, die Martis post Trinitatem, completa visitatione Ruthenensis diocesis, intravit Dominus diocesim Mimatensem. Et primò per calles & valles venit apud sanctam Eminiam prioratum conventualem sancti Theofridi Aniciensis diocesis; ubi fuit receptus processionaliter pulsatis campanis, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum XIII. libræ & quinque solidi Turonenses.

Die Mercurii sequenti in mane audivit ibi Missam, prædicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde ascendendo venit apud

Flurac prioratum Casæ Dei, quem tenebat nepos Abbatis Casæ Dei studens in scholis:ubi fuit receptus ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum xiv. libræ & vii. solidi Turonenses.

Et notandum quòd ibidem venerunt duo monachi monasterii Aureliacensis cum litteris procuratoriis Abbatis sui & litteris clausis Episcopi Ruthenensis directis Domino, loquuturi & tractaturi cum Domino super discordia quæ inter Dominum & Abbatem suum vertebatur ratione prioratuum de Monbazain in Ruthenensi diocesi & de Bayvars ejusdem diocesis; & inde finaverunt dicti procuratores de procuratione dicti prioratus de Mombazain, cujus Ecclesiam & procuratorem loci supposuerat Dominus ecclesiastico interdicto ratione dictæ procurationis sibi denegatæ ad duodecim libras Turonenses quas debuerunt tradere Domino Episcopo Ruthenensi. Et ad implendum præmissa Dominus dedit potestatem Domino Episcopo Ruthenensi amovendi sententias prædictas *quandocunque ipsi satisfactum esset loco nostri de dictis duodecim libris*, quas afferre vel mittere debebat ad Concilium Bituricense. De procuratore autem prioratus de Bayvars ejusdem monasterii supersedit Dominus ad relationem Domini Episcopi Ruthenensis afferentis per litteras suas clausas quòd locus erat pauper & quasi inhabitabilis, & quòd prædecessores Domini non consueverant ibidem procurari.

Die Iovis sequenti in mane ibidem apud Flurac audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit & intravit Dominus civitatem Mimatensem. Et primò declinavit ad majorem Ecclesiam; ubi fuit receptus processionaliter à capitulo dictæ Ecclesiæ. Et dum esset in choro Ecclesiæ, præsen-

tibus Canonicis ipsius Ecclesiæ & multis aliis, ob dilectionem & pacem dicti capituli ipse amovit sententias ab ipso autoritate apostolica latas in quosdam antedictæ Ecclesiæ opponentes se collationi factæ magistro P. de Ruthena à Domino Archiepiscopo de præpositura Mimatensi per privilegium papale sibi concessum de beneficiis quæ tanto tempore vacaverant quòd eorum collatio erat ad sedem apostolicam juxta Lateranensis statuta Concilii legitimè devoluta &c. Ipsa die fuit procuratus ad expensas magistri Pauli procuratoris electi Mimatensis in Romana curia existentis in domibus episcopalibus ipsius electi. Non fuit computatum.

Die Veneris sequenti in mane intravit Dominus capitulum Mimatense, prædicavit, & postmodum ad majus altare celebravit in pontificalibus cum pallio, prædicavit populo, indulgentiam dedit; & fuit procuratus in domibus episcopalibus ad expensas capituli dicti loci. Non fuit computatum.

Eadem die finavit de procuratione Prior de Espaniaco Mimatensis diocesis monasterii de Aureliaco ad XII. libras Turonenses.

Item Prior de Calviaco ordinis Clugniacensis ejusdem diocesis finavit similiter de procuratione ad decem libras Turonenses.

Eadem die finavit similiter de procuratione Prior de Chiriaco conventualis abbatiæ Marsiliensis ad duodecim libras Turonenses.

Item similiter eadem die finavit Prior de Canonica ejusdem diocesis ad decem libras Turonenses de procuratione.

Die sabbati sequenti in mane ibidem apud Mimatum in capella Episcopi audivit Dominus Missam, confirmavit, & circa triginta pueros tonsuravit. Quo facto, exivit civitatem Mimatensem, & venit

ad Ecclesiam de Rivotorto parrochialem, Ibidem visitavit, & confirmavit quosdam ; & exinde ipsa die visitavit Dominus Ecclesiam parrochialem sancti Albini, ubi fuit receptus processionaliter ut suprà & procuratus ad expensas Capellani dicti loci & Capellani de Rivotorto, qui per medium procurationem ipsam solverunt. Summa expensarum xv. libræ & xvi. solidi Turonenses.

Die dominica sequenti, scilicet in octavis Trinitatis, in mane audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Melteolum prioratum sancti Ægidii; ubi fuit receptus à Capellano & quibusdam monachis dicti loci, Priore absente, qui ex pravitate sua se absentaverat, ut publicè ferebatur. Et ipsa die fuit Dominus procuratus ibidem ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum xv. libræ, quas solvit quidam burgensis de villa; cui Dominus vendidit bladum quod in dicto prioratu invenit, & de residuo obligavit ei per litteras suas ceteros redditus dicti prioratus usque ad summam procurationis prædictæ,

Die Lunæ sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Salgue prioratum Clugniacensem;ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum xx. libræ Turonenses. Et quia communiter dicebatur quòd Archiepiscopi Bituricenses ibidem non consueverant procurari, licèt locus esset sufficiens ad procurationis onera supportanda, Dominus eidem Priori ad revelationem expensarum procurationis prædictæ dedit sex libras Turonenses percipiendas super prioratum de Berlhoncle, & alias sex libras percipiendas super prioratum de Bor Claromontensis diocesis, dans eidem Priori litteras compulsorias super hoc sub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus; Aquitaniæ Primas, viro venerabili & discreto Domino Geraldo de Montealto Canonico Mimatensi salutem in Domino. Ut nostram provinciam visitantes, in quibusdam Ecclesiis nobis, saltem quantum ad exhibitionem procurationum, subjectis, considerata tenuitate redituum agamus mitiùs cum eisdem, ubi scilicet loca potissimè sunt exempta, in moderata pecuniæ quantitate Ecclesiis aliis quæ devotè & humiliter procurationum nostrarum onera subierunt benignè decrevimus subveniendum ab illis quos nobis quantum ad hoc subditos, prout de jure potuissemus, procuratione integra noluimus prægravare, quamquam nec gravamen sit nec dici debeat nobis & prælatis alis procurationes debitas exhibere, qui singularium Ecclesiarum commodis & affectu & officio obligamur. Proinde dilecto in Christo Priori de Berlhoncle Claromontensis diocesis summam sex librarum Turonensium ejus facultatibus imponimus, ut dictas sex libras ratione procurationis ab ipso Priore de Berlhoncle nobis debitæ religioso viro Priori de Salgue Clugniacensis ordinis, qui procurationis nomine nobis reverenter necessaria ministravit, solvere teneatur. Quare discretioni vestræ tenore præsentium committimus & mandamus quatinus eundem Priorem de Berlhoncle auctoritate nostra metropolitica moneatis ut infra octo dies à monitione vestra eidem Priori de Salgue vel ejus mandato prædictas sex libras Turonenses solvere non omittat. Quod si monitus non fecerit, ipsum, quem ex tunc suspendimus, interdicimus, & excommunicamus, suspensum & interdictum & excommunicatum per Capellanum curatum parrochialis Ecclesiæ de Berlhoncle & per omnes alios circumvicinos Capellanos Ecclesiarum parrochialium denuntiari publicè faciatis, Ecclesiam quoque ipsam parrochialem de Berlhoncle ecclesiastico vice nostra supponentes, si opus fuerit, interdicto quousque idem Prior

monitus de prædicta pecuniæ quantitate & de toto interesse integrè satisfecerit. Subsequenter omnes & singulos qui Priori de Berlhoncle ad exhibitionem debitorum reddituum & obventionum seu decimarum quarumlibet sunt astricti moneatis sub inhibitione sollemni ne eidem Priori de Berlhoncle quicquam exhibeant de eisdem, nisi satisfactione prædicta pecuniæ præcedente. Quòd si secùs egerint, ipsos, quos ex tunc pœna consimili innodamus, excommunicatos similiter publicè nuntiari mandetis. Quam pœnam extendimus in omnes qui mandati vestri immo nostri circa hoc extiterint transgressores. Vt autem præmissa omnia & singula exequi necnon & prælibatas sententias aggravare per vos vel per alium valeatis, vobis tenore præsentium committimus & mandamus. Datum & sigillo nostro sigillatum anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo sexto, die Mercurii ante festum beati Iohannis Baptistæ.

Consimilem litteram compulsoriam habuit idem Prior de Salgue contra Priorem de Bor prædictum pro aliis sex libris.

Die Martis sequenti ibidem apud Salgue in mane Missam audivit, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde visitatione Mimatensi completa venit apud Saucergue domum Præpositi Brujacensis juxta Votam, ubi fuit ad invitationem Præpositi procuratus ex gratia.

DIOCESIS CLAROMONTENSIS.

ANno Domini millesimo ducentesimo octogesimo sexto, die Lunæ post ramos Palmarum, intravit reverendus pater Simon Bituricensis Archiepiscopus diocesim Claromontensem causa visitationis. Et primò declinavit apud Silvigniacum prioratum conventualem ordinis Clugniacensis. Ibi fuit cum Priore in procuratione ipsa die. Summa

expensarum XII. libræ & XV. solidi. In crastino audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, & fecit tonsuras.

Eadem die Lunæ finavit de procuratione ad XII. libras Prior de Firmitate moniali ordinis Clugniacensis distans à Silvigniaco per tres leucas, & visitavit Dominus transeundo.

Similiter eadem die finavit de procuratione ad X. libras Prior de Barnay ordinis Clugniacensis distans à Silvigniaco per tres leucas.

Die Martis sequenti venit Dominus apud Vernolium; ubi fuit receptus processionaliter à capitulo dictæ Ecclesiæ & procuratus. Summa expensarum IX. libræ & X. solidi, de quibus ad revelationem expensarum dedit eis quadraginta solidos. Turonenses, & quædam alia jura procurationis remisit eis, pro eo quòd invenit locum pauperrimum. Et distat à Silvigniaco per quinque leucas. In crastino audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, tonsuras fecit, & in capitulo visitavit.

Eadem die Martis finavit de procuratione ad IX. libras Prior de Salis ordinis Clugniacensis distans à Vernolio per tres leucas; nec pro tanto esset immunis, nisi magister Stephanus Curatus de Maincac conducens Dominum pro eo specialiter rogavisset.

Die Mercurii sequenti fuit Dominus apud sanctum Porcianum cum Priore ordinis Clugniacensis. In procuratione non fuit computatum. Distat à Vernolio per unam leucam. In crastino audivit ibidem Missam Dominus, prædicavit, indulgentiam dedit, & confirmavit, & fecit tonsuras.

Eadem die Mercurii finavit de procuratione ad X. libras & quatuor solidos pro cambellanis Prior de Broo ordinis Clugniacensis distans à sancto Porciano per tres leucas, & visitavit locum Dominus dicta die.

Eadem die similiter finavit de procuratione ad x. libras & quatuor solidos pro cambellanis Prior de Iauzez distans à sancto Porciano per quatuor leucas, & visitavit Dominus locum.

Die Iovis sequenti fuit Dominus in abbatia sancti Gerberti ordinis Præmonstratensis cum Abbate in procuratione, & ibi sanctum chrisma confecit. Dicta abbatia distat à sancto Porciano per duas leucas. In crastino audivit ibidem servitium, confirmavit, & fecit tonsuras.

Die Veneris sequenti venit Dominus ad prioratum de Chambarande monasterii Menatensis, & invenit Ecclesiam dicti loci valde malè ædificatam & quasi minantem ruinam; nec habebat Prior domos ubi posset habitare, excepta quadam grangia. Dominus & sui jacuerunt, & procurati fuerunt à Priore dicti loci. Summa expensarum VII. libræ & VII. solidi. Et distat ab abbatia sancti Gerberti per duas leucas.

Die sabbati sequenti, scilicet in vigilia Paschæ, visitavit Dominus Ecclesiam de Carosio pertinentem ad Præceptorem domus militiæ Templi de Marchia; qui quidem Præceptor finavit de procuratione ad XI. libras & quatuor solidos pro cambellanis, quas undecim libras Dominus expendit ipsa die in domo sua de Naves; & in Ecclesia de Naves ordines celebravit dicta die sabbati, & quosdam de Bituricensi & de Claromontensi diocesibus Clericos ordinavit.

Eadem die sabbati finavit de procuratione ad XIV. libras Prior de Escuroliis ordinis Clugniacensis distans à Marchia per duas leucas, quas expendit in domo sua de naves ipsa die.

Die dominica sequenti, scilicet die resurrectionis, fuit Dominus apud naves in domo sua ad proprias expensas, & ipsa die in parochiali Ecclesia dicti

loci celebravit sollemniter in pontificalibus cum pallio.

Die Lunæ sequenti anni octogesimi septimi venit Dominus apud Gannac prioratum abbatiæ Ysiodorensis. Ibi fuit cum Priore in procuratione. Summa expensarum XI. libræ, VII. solidi, VIII. denarii. In crastino Missam ibidem audivit, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et distat villa de Gannac à castro de Navis per tres leucas.

Eadem die finavit de procuratione ad decem libras & quatuor solidos Prior sancti Boniti de Monte Pancerii ordinis Clugniacensis distans à villa de Gannac per duas leucas. Et ipsa die visitavit Dominus locum prædictum.

Die Martis sequenti fuit Dominus apud sanctum Genesium cum Priore dicti loci monasterii Ebroliensis in procuratione. Summa expensarum X. libræ, VI. solidi, IV. denarii. Et distat dictus locus à villa de Gannac per duas leucas. In crastino audivit Dominus ibidem Missam, confirmavit, & fecit tonsuras.

Eadem die finavit de procuratione ad X. libras Prior de Montibus ordinis Cluniacensis distans à villa sancti Genesii per tres leucas; quem locum Dominus transeundo visitavit.

Die Mercurii sequenti venit Dominus apud Aquam sparsam, visitavit Ecclesiam dicti loci; & fuit procuratus à capitulo de Thiarc, qui tenetur ad procurationem. Summa expensarum XI. libræ, X. solidi, & VI. denarii. In crastino Missam audivit ibidem, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonsuras. Distat à villa sancti Genesii per leucam.

Die Iovis sequenti visitavit Dominus prioratum de Lusillac abbatiæ Casæ Dei, & fecit procurationem

nem ſuam Prior dicti loci apud Buyllon. Summa expenſarum x. libræ, xviii. ſolidi, & vi. denarii. Et diſtat Luſillac ab Aquaſparſa per duas leucas, & à Buyllon per unam leucam.

Die Veneris ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Buyllon, audivit Miſſam, confirmavit, fecit tonſuras; & fuit procuratus à Priore dicti loci in procuratione. Summa expenſarum x. libræ.

Die ſabbati ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Marengue monaſterii Caſæ Dei, ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit; & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum x. libræ, xi. ſolidi. Et diſtat à villa de Buyllon per leucam.

Die dominica ſequenti, ſcilicet in octavis Paſchæ, audivit Dominus Miſſam apud Marengue. Et exinde venit apud Bellum-regardum; ubi fuit cum Epiſcopo Claromontenſi gratis. Et diſtat à villa de Marengue per duas leucas.

Die Lunæ ſequenti intravit Dominus civitatem Claromontenſem, Epiſcopo eum ſemper comitante. Et primò declinavit ad Eccleſiam ſecularem beatæ Mariæ de Portu, intravit capitulum unà cum Epiſcopo, & ibidem viſitavit; & procuratus fuit à capitulo dictæ Eccleſiæ in domibus Epiſcopi Claromontenſis. Summa expenſarum x. libræ, xv. ſolidi, octo denarii.

Die Martis ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam ſecularem ſancti Geneſii, Epiſcopo præſente; & procuratus fuit ab Abbate & capitulo dicti loci in domibus Epiſcopi. Summa expenſarum xi. libræ, xvii. ſolidi, vi. denarii.

Die Mercurii ſequenti viſitavit Dominus Eccleſiam ſecularem de Chamalore Claromontenſem. Viſitavit in capitulo, confirmavit, tonſuras fecit; & fuit procuratus à capitulo dicti loci in domibus

Episcopi. Summa expensarum x. libræ, viii. solidi, & sex denarii. Et dum Dominus fuit Claromonti, tractavit de multis, primò de contentione quæ vertebatur inter Ecclesiam Claromontensem & monasterium Casæ Dei.

Die Iovis sequenti exivit Dominus civitatem Claromontensem,& venit apud Montem Ferrandi. Visitavit Ecclesiam dicti loci, & procuratus fuit à Priore dicti loci ordinis Casæ Dei. Summa expensarum xi. libræ, v. solidi, vii. denarii. In crastino audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit in domum fratrum Prædicatorum Claromontensium, ubi tractavit de negotio electi Mimatensis usque ad horam meridianam.

Die Veneris sequenti visitavit Dominus prioratum de Cheronac abbatiæ Casæ Dei, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expensarum vii. libræ, x. solidi, & vi. denarii. In mane audivit Dominus Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Cheronac distat à Claromonte per duas leucas.

Eadem die finavit de procuratione ad x. libras & quatuor solidos Prior de Raiac ordinis Clugniacensis, distans à Claromonte per dimidiam leucam.

Die sabbati sequenti visitavit Dominus Ecclesiam de Cresto, Missam audivit; & fuit procuratus à Priore dicti loci monasterii Casæ Dei, qui solvit medietatem procurationis, & a capitulo dicti loci, qui solvit aliam medietatem. Summa expensarum xi. libræ & xi. solidi.

In crastino audivit Missam, ibidem prædicavit populo, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonsuras. Crestum distat de Charonac per leucam.

Die dominica sequenti, scilicet in quindena Paschæ, venit Dominus ad prioratum de Vrseto

monasterii de Mauriac; & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expensarum IX. libræ & quatuor solidi. In crastino audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit.

Eadem die finavit de procuratione Prior de Chavaros ordinis Clugniacensis ad decem libras & quatuor solidos pro Cambellanis.

Eadem die finavit de procuratione ad decem libras cum jure cambellanorum Prior Pontis-Castri ordinis Clugniacensis.

Die Lunæ sequenti in mane ibidem apud Vrsetum audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud sanctum Saturninum abbatiæ Ysiodorensis; ubi visitavit, & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum X. libræ & V. solidi. Et eadem die ivit unam leucam. Et quia Ecclesia dicti loci erat supposita ecclesiastico interdicto auctoritate Officialis Claromontis ratione Iohannis Azam Clerici, Dominus nullum officium fecit ibidem, sed super hoc scripsit Episcopo Claromontensi.

Die Martis sequenti per viam asperrimam venit Dominus ad prioratum sancti Necterii prioratum Casæ Dei, visitavit, audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit, & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum VIII. libræ, & XIX. solidi, & ipsa die fecit duas leucas.

Die Mercurii sequenti audivit ibidem Dominus Missam, prædicari fecit, indulgentiam dedit. Et exinde venit apud Montem acutum prioratum ordinis Clugniacensis; ubi in Ecclesia dicti loci duo altaria consecravit, unum in honore beati Iohannis Baptistæ & beatæ Mariæ Magdalenæ, & aliud in honore beati Mauritii; & ipsa die fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expensarum X. libræ, & equitavit ipsa die unam leucam.

Die Iovis sequenti celebravit ibidem Missam pro defunctis, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Gresi prioratum Casæ Dei, ubi visitavit, & quatuor leucas equitavit. Et quia datum erat intelligi Domino quòd domus non erant sufficientes ad ipsum recipiendum, venit apud sanctum Germanum Lambron distantem per leucam; ubi procuratus fuit à Priore de Gresiaco in domibus capituli Brivatensis. Summa expensarum x. libræ & undecim solidi Turonenses.

Die Veneris sequenti visitavit Dominus Ecclesiam sancti Germani de Lambron, audivit Missam, prædicari fecit, confirmavit, tonsuras fecit; & fuit procuratus à Capellanis sancti Germani, sancti Iohannis, sancti Clementis dicti loci; & dedit Dominus litteram compulsivam de illis qui nolebant solvere partem procurationis prædictæ.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Berlhoncle prioratum Salsiniatum; ubi Missam audivit, confirmavit, tonsuras fecit, & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum VIII. libræ, quinque solidi. Et ipsa die equitavit duas leucas.

Dominica sequenti, scilicet post festum beati Marci evangelistæ, venit Dominus apud veterem Brivatem prioratum abbatiæ Piperacensis, ubi Missam audivit, prædicavit, & confirmavit, tonsuras fecit; & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum IX. libræ Turonenses. Et equitavit duas leucas.

Die Lunæ sequenti venit Dominus apud Ville prioratum Piperacensem; ubi Missam audivit, confirmavit, tonsuras fecit, & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum VIII. libræ & III. solidi. & equitavit unam leucam.

Die Martis ſequenti ibidem audivit Miſſam in mane, prædicavit, indulgentiam dedit. Et exinde equitando unam leucam venit apud Azarac prioratum Caſæ Dei, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo libræ & quatuor ſolidi.

Die Mercurii ſequenti quoddam cimiterium Eccleſiæ contiguum benedixit, Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando tres leucas venit apud Nonnetam prioratum Caſæ Dei, & fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. libræ & IV. ſolidi.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in feſto Apoſtolorum Philippi & Iacobi, in mane audivit ibi Miſſam, confirmavit, & fecit tonſuras. Et exinde venit apud Yſiodorum abbatiam ſancti Benedicti, celebravit in pontificalibus cum pallio, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fuit procuratus ad expenſas abbatiæ. Summa expenſarum x. libræ & v. ſolidi. Et equitavit ipſa die duas leucas.

Die Veneris ſequenti audivit ibi Miſſam in mane, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Cornomum, ubi ipſe & Claromontenſis Epiſcopus ac Abbas Caſæ Dei convenerunt ad tractandum ſuper multis. Et exinde poſt tractatum habitum venit apud ſanctum Andream prioratum Caſæ Dei, ubi fuit procuratus ipſa die ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum x. libræ & VI. ſolidi.

Die ſabbati ſequenti, ſcilicet poſt feſtum Apoſtolorum Philippi & Iacobi, in mane audivit ibidem Dominus Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde venit apud Chavahac prioratum Salſiniarum, ubi fuit procuratus ad expenſas Prioris dicti loci & capituli Vertoſionis. Summa expenſarum VIII. libræ, x. ſolidi.

Die dominica ſequenti in mane ibidem quandam

capellam veterem reconciliavit, Missam audivit, prædicari fecit, indulgentiam dedit, tonsuras fecit, confirmavit. Et exinde venit apud Vic prioratum abbatiæ Magniloci, ubi fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum IX. libræ, X. solidi.

Die Lunæ sequenti in mane audivit ibidem Dominus Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, &c. fecit tonsuras. Et exinde venit apud Celsinias prioratum conventualem ordinis Clugniacensis, ubi fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Non fuit computatum.

Die Martis sequenti in mane audivit ibidem Dominus Missam, confirmavit, tonsuras fecit; & locutus fuit cum Domina Iohanna domina Soliaci, quæ ibidem venerat de Bituria ratione cujusdam declarationis quam fecerat Dominus de contentis in quodam compromisso facto super eum à Domino Henrico quondam domino Soliaci & Comite Meleduni. Et postmodum venit apud Magnum locum abbatiam sancti Benedicti, ubi fuit procuratus ad expensas Abbatis dicti loci. Non fuit computatum.

Die Mercurii sequenti in mane ibidem audivit Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud la Foilleuse domum Templariorum, ubi fuit procuratus à Præceptore dicti loci. Summa expensarum X. libræ, VI. solidi.

Die Iovis sequenti in mane visitavit Ecclesiam parochialem de Cuyllac pertinentem ad dictam domum de Foilleuse, audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit, & partem cimiterii dictæ Ecclesiæ reconciliavit. Et exinde venit apud Nazac Ecclesiam collegiatam, ubi fuit procuratus ad expensas capituli dicti loci. Summa expensarum VIII. libræ & XVII. solidi.

Die Veneris sequenti in mane audivit ibi Missam, prædicari fecit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit....... ubi Episcopum Claromontensem invenit, & super multis tractavit cum eo, Ecclesiam de ...... visitavit. qua visitata, venit apud Riomum in abbatia, ubi ipsa die fuit procuratus ad expensas capituli de Sabbazac pro eo quòd non habebant domos sufficientes, ut dicebant. Summa expensarum undecim libræ Turonenses.

Die sabbati sequenti ibidem apud Riomum in abbatia audivit Missam, confirmavit, tonsuras fecit, intravit capitulum, prædicavit, indulgentiam dedit. Et iis actis, ad muniendum se venit ad quandam domum vocatam domum de Stanno juxta Mozac, ubi ipsa die fuit ad expensas Abbatis Riomi. Summa expensarum XIII: libræ & tres solidi.

Die dominica sequenti, scilicet ante Ascensionem Domini, fuit Dominus ibidem, & in mane visitavit monasterium de Mozac, audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit, in capitulo prædicavit; & post reversus est ad dictam domum de Stanno, ubi fuit procuratus ad expensas abbatiæ prædictæ de Mozac, Abbate absente. Et notandum quòd dicta domus de Stanno non tenetur ad aliquam procurationem, sed causa recreationis venit tantùm ibi.

Die Lunæ sequenti visitavit Dominus prioratum de Volvic, audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Deinde venit apud Maroac prioratum monialium; ubi prædicavit, indulgentiam dedit, & quasdam moniales confirmavit. Et exinde reversus est ad dictam domum de Stanno, ubi dicta die dictus Prior de Volvic fecit sibi procurationem suam, cùm domus dicti Prioris non essent bene paratæ. Summa expensarum x. libræ. Equitavit duas leucas.

Die Martis sequenti transiens Dominus per abbatiam Mauziaci, audivit ibi Missam, confirmavit, fecit tonsuras. Et exinde venit apud Teilledo prioratum Casæ Dei, procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum x. libræ & tres solidi. & equitavit per duas leucas.

Die Mercurii sequenti in mane audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Celville prioratum de Menato; audivit ibi Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et quia domus dicti prioratus non erant paratæ, fecit ibidem Prior procurationem Domino in abbatia sancti Illidii Claromontensis. Et comedit ipsa die Dominus Episcopus Claromontensis cum Domino ad invitationem dicti Abbatis sancti Illidii. & ipsa die equitavit quatuor leucas.

Die Iovis sequenti, scilicet in festo Ascensionis Domini, fuit Dominus cum Episcopo Claromontensi in domo sua dou Iardin juxta Clarummontem. Et ipsa die in Ecclesia Claromontensi majori, Episcopo præsente, celebravit in pontificalibus, acolythos fecit; & Missa celebrata, venit ad dictam domum dou Iardin, Episcopo Claromontensi eum semper comitante. Eadem die, Episcopo præsente, in Ecclesia prædicta Claromontensi cantavit vesperas. Quibus cantatis, Episcopo Claromontensi eum semper comitante venerunt ad domum dictam dou Iardin ad cœnam; & jacuit ibidem.

Die Veneris sequenti in mane audivit Dominus Missam in capella Episcopi Claromontensis, quæ est in domibus episcopalibus. Qua audita, ipse & Episcopus Claromontensis & multi alii tractaverunt de confirmatione fratris Durandi electi Mimatensis; & fuit ibidem confirmatus. Et postmodum venit Dominus apud Albiac prioratum de Riomo, ubi fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci

Guillelmus Durandi Episcopus Mimatensis.

asserentis quòd aliàs non procuraverat integrè. Summa expensarum IX. libræ Turonenses. & equitavit quatuor leucas.

Die sabbati sequenti audivit ibi Missam, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Ebrolium abbatiam ordinis sancti Benedicti, ubi fuit procuratus ad expensas Abbatis dicti loci. Non fuit computatum.

Die dominica sequenti, scilicet post Ascensionem Domini, visitavit Dominus prioratum de Velcia Abbatiæ Ebroliensis prædictæ; & inveniens locum interdictum pro procuratione Legati & dissipatum à Priore absente, regressus est ad dictam abbatiam Ebroliensem, ubi fuit procuratus ipsa die ex gratia.

Die Lunæ sequenti in mane ibidem apud Ebrolium audivit Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & fecit tonsuras. Et exinde venit apud Lacum rubeum prioratum conventualem ordinis sancti Augustini, ubi fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum X. libræ & VII. solidi. Comedit totus conventus cum Domino.

Die Martis sequenti in mane audivit ibidem Missam, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit apud Menatum, Episcopo Claromontensi sibi obviante & comitante, & cum novo Abbate Menatensi. Et ante portam monasterii de Menato venientes, conventus dicti loci indutus capis sericis obviaverunt eis, & fuit receptus novus Abbas dicti monasterii de Menato & installatus. Et intrantes monasterium ipsum, Domino Archiepiscopo à dextris, & Episcopo à sinistris, & Abbate in medio eorum, flexerunt genua ante altare, & postmodum Dominus Archiepiscopus dedit benedictionem suam. Quo facto, quilibet in suam intravit. Postmodum

dictus Abbas Missam novam celebravit. Et ipsa die Domini Archiepiscopus & Episcopus ob reverentiam dicti Abbatis fuerunt ibidem procurati.

Die Mercurii sequenti in mane audivit Dominus ibidem Missam, confirmavit. Et postmodum Domini Archiepiscopus & Episcopus Claromontensis intraverunt capitulum; & Abbate & conventu præsentibus, post sermonem factum à Domino Archiepiscopo, Dominus Episcopus ad reformationem ordinis dicti monasterii statuit quædam statuta, supplicans Domino Archiepiscopo ut ea confirmaret. Cui Dominus Archiepiscopus annuit benigniter & devotè. His actis, Dominus Archiepiscopus equitando tres leucas venit apud Bellamaquam abbatiam Cisterciensem, ubi ipsa die pernoctavit ad expensas abbatiæ.

ITERUM CLAROMONTENSIS.

1287. ANno Domini millesimo ducentesimo octogesimo septimo, Dominica in festo beati Matthæi, intravit Dominus diocesim Claromontensem ad visitandum quæ non visitaverat in visitatione præmissa.

Eadem die declinavit primò apud Marcillac prioratum abbatiæ Menatensis; ubi fuit procuratus, nec fuit computatum.

Die Lunæ venit apud Montem-acutum, ubi fuit cum Priore in procuratione. Summa expensarum VIII. libræ.

Die Martis sequenti venit Dominus apud Poyncac prioratum abbatiæ Ebroliensis; ubi Missam audivit, prædicavit, tonsuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci. Summa expensarum sex libræ.

Die Martis sequenti visitavit Dominus Ecclesiam parochialem sancti Gilvasii, audivit ibi Missam, tonsuras fecit; & procuratus fuit apud Chambonet à Capellano sancti Gilvasii & Priore de Chambonet; qui duo per medium tenentur ad procurationem sancti Gilvasii pro procuratione. Nota quòd sibi debebatur ratione prioratus de Chambonet. Remisit ipsa die, quia dictus prioratus eodem anno datus sibi fuit ad vitam.

Die Iovis sequenti venit Dominus apud Montem Fremim prioratum abbatiæ Ebroliensis; ubi Missam audivit, prædicavit, confirmavit, tonsuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci.

Die Veneris sequenti visitavit Dominus Ecclesiam sancti Præjecti, & fuit procuratus à Priore & Capellano dicti loci. Tamen dicebatur communiter quòd Archiepiscopi Bituricenses ibidem aliàs non fuerunt procurati. Et fuit præsens in procuratione electus * Menatensis.

* f. Mimatensis.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Rupem Dagon prioratum monasterii sancti Genulphi Bituricensis diocesis, ubi Missam audivit, tonsuras fecit, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expensarum sex libræ Turonenses.

Dominica sequenti, scilicet in vigilia beati Michaëlis, visitavit Dominus prioratum de Doutre abbatiæ sancti Genulphi; & fuit procuratus à Priore dicti loci in quadam domo vocata Beauleu, quia domus non erant sufficientes in dicto prioratu.

Die Lunæ sequenti, scilicet in festo beati Michaëlis, celebravit Dominus in Ecclesia de Doutre, prædicavit, indulgentiam dedit, fecit tonsuras; & fuit eadem die cum Abbate de Menato ex gratia in domo dicta Beauleu prædicta.

Die martis sequenti visitavit Dominus prioratum de saint Bat abbatiæ Cambonensis Lemovicensis

diocesis; ubi Missam audivit, tonsuras fecit, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expensarum cx s.

Die Mercurii sequenti venit Dominus apud Mantes prioratum similiter Cambonensem; ubi Missam audivit, prædicari fecit, & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum vi. libræ & v. solidi.

Die Iovis sequenti venit Dominus apud Giac prioratum monasterii de Mozac, & invenit Ecclesiam & prioratum firmatos. Nam Episcopus Claromontensis frater Guido dictum prioratum per longum tempus tenuerat, & ideo Archiepiscopi Bituricenses ob dilectionem ipsius non declinabant. Propter quod Prior dicti prioratus dicebat quòd non tenebatur ad procurationem, licet inveniretur in papiro Domini Iohannis Bituricensis Archiepiscopi quòd tempore quo idem Dominus Claromontensis dictum prioratum tenebat, ibidem fuerat procuratus. Tandem post multas altercationes Dominus receptus fuit & procuratus à Priore dicti loci sub ista forma, quòd per hanc receptionem nullum novum jus, nulla nova possessio acquireretur Ecclesiæ Bituricensi. Et super hoc facta fuit littera quæ remansit Priori; & commissa fuit inquisitio Præposito Claromontensis Ecclesiæ.

Guido de Turre Episcopus Claromontensis.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud Hermantum, ubi procuratus fuit à capitulo dicti loci. In crastino celebravit ibidem, prædicavit, indulgentiam dedit, multas tonsuras fecit.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Agele prioratum abbatiæ sancti Illidii Claromontensis, ubi fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expensarum sex libræ & tres solidi.

Dominica sequenti, scilicet ante festum beati Dionysii, venit apud Oreviallem; ubi celebravit,

prædicavit, fecit tonſuras, & fuit procuratus à capitulo dicti loci. Summa expenſarum VII. libræ & VI. ſolidi. Tunc de conſilio Claromontenſis Epiſcopi & Præpoſiti dimiſit iter ſuum de eundo apud Aureliacum, quia dicebant vias eſſe intolerabiles propter frigus.

Die Lunæ ſequenti venit Dominus apud Briſont prioratum abbatiæ Caſæ Dei; ubi Miſſam audivit, tonſuras fecit, & fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum VI. libræ.

Die Martis ſequenti venit Dominus apud Clarummontem. Viſitavit Eccleſiam ſancti Andreæ ordinis Præmonſtratenſis, & fuit procuratus ab Abbate & conventu dictæ Eccleſiæ.

Die Mercurii ſequenti fuit Dominus ibidem cum Epiſcopo Claromontenſi in domibus epiſcopalibus gratis.

Die Iovis ſequenti, ſcilicet in feſto beati Dionyſii, fuit Dominus in abbatia ſancti Illidii Claromontenſis cum Abbate gratis.

Die Veneris ſequenti venit Dominus apud ſanctum Deſiderium prioratum abbatiæ Caſæ Dei; ubi Miſſam audivit, confirmavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci. Summa expenſarum VI. libræ & X. ſolidi.

Die ſabbati ſequenti venit Dominus apud Cumilhac, ubi fuit procuratus à Priore dicti loci. Summa expenſarum VII. libræ.

Dominica ſequenti, ſcilicet ante feſtum beati Lucæ, venit Dominus apud ſanctum Germanum Lemp. prioratum abbatiæ Caſæ Dei; ubi Miſſam audivit, confirmavit, prædicavit, tonſuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci. Summa expenſarum VII. libræ & XI. ſolidi.

Die Lunæ ſequenti fuit Dominus apud Herlencum Burgi prioratum abbatiæ de Cluſa; ubi Miſſam

audivit & prædicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci.

Die Martis sequenti visitavit Dominus prioratus de Morcat & d'Ambert ordinis Clugniacensis; & quia pauperes erant, finaverunt pro procuratione ad octo libras; nec pro tanto essent quitti, sed gratia eis fuit facta ista vice ad preces Domini Stephani Capellani de Manicat, qui conducebat nos.

Eadem die venit Dominus apud Salviahc prioratum conventualem de Clusa; ubi in crastino Missam audivit, prædicavit, indulgentiam dedit; & ipsa die Martis procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci.

Die Mercurii sequenti visitavit Dominus abbatiam Thiernensem; ubi Missam audivit, prædicavit, indulgentiam dedit, & procuratus fuit ad expensas abbatiæ.

Eadem die Mercurii finavit Abbas Thiernensis de procurationibus prioratuum Nigri Stabuli & de Angeroles ordinis Clugniacensis, quos prioratus tenebat, ad XIII. libras & octo solidos Turonenses.

Die Iovis sequenti visitavit Dominus Ecclesiam collegiatam de Thierno; ubi Missam celebravit, prædicavit, indulgentiam dedit; & comedit, unà cum sociis suis, cum magistro G. de Malomonte gratis, & cetera familia per capitulum loci. Et fuit summa expensarum VI. libræ & IX. solidi.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud Montem-petrosum abbatiam ordinis Cisterciensis; ubi duo altaria consecravit, & pernoctavit ibidem.

Die sabbati sequenti, scilicet in festo beati Lucæ, venit Dominus apud Cuciacum; ubi celebravit Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus ab Abbatissa & conventu dicti loci. Summa expensarum octo libræ.

Dominica sequenti visitavit Dominus prioratum

de Montibus Ordinis Clugniacensis; ubi, quia alias non fuerat, fuit receptus processionaliter, & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum sex libræ.

Die Lunæ sequenti visitavit Dominus prioratum de Dreturay; ubi fuit receptus processionaliter, audivit Missam, prædicavit, dedit indulgentiam, & procuratus fuit ad expensas dicti Prioris. Summa expensarum septem libræ.

Die Martis visitavit prioratum de Fluret; ubi Missam audivit, confirmavit, & fuit procuratus à Priore dicti loci.

Die Mercurii sequenti venit Dominus apud Ialeigin prioratum conventualem Casæ Dei; ubi Missam audivit, confirmavit, tonsuras fecit, & procuratus fuit à Priore dicti loci; nec fuit computatum.

Die Iovis sequenti venit Dominus apud Beray prioratum Clugniacensem de Mozac; ubi Missam audivit, prædicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum septem libræ.

Die Veneris sequenti venit Dominus apud sanctum Germanum de Fossatis prioratum de Mozac; ubi Missam audivit, confirmavit, tonsuras fecit, & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci.

Die sabbati sequenti venit Dominus apud Rix prioratum conventualem Clugniacensem; ubi Missam audivit, prædicavit, & dedit indulgentiam, & fuit procuratus a Priore dicti loci. Non fuit computatum.

Die dominica ante festum Apostolorum Simonis & Iudæ apud Laudosum cum capitulo. Ibi Missam audivit, prædicavit, & fuit procuratus. Summa octo libræ & septem solidi.

Die Lunæ apud Poillac cum Priore abbatiæ Casæ Dei. Audivit ibi Missam, prædicavit, & procura-

tus fuit. Summa octo libræ, sex solidi, novem denarii.

Die Martis in festo Apostolorum Simonis & Iudæ apud Biliomum cum capitulo procuratus fuit. Summa IX. libræ.

Die Mercurii apud Manicac prioratum sancti Launomari Blesensis. Non fuit computatum. Exinde venit in Bituriam per naves.

Hæc sunt loca quæ Dominus Bituricensis non visitavit in ista visitatione Claromontensi.

PRIMÒ prioratus de Veriac.

Abbatia Broliensis, quam omisit ad visitandum ob dilectionem Senescalli Lugdunensis, qui eam tenebat.

Prioratus de la Crozille & dou Quart. qui ad unam procurationem tenentur.

Prioratus de la Mongie, quem omisit ob dilectionem Abbatis Menatensis.

Prioratus de Chambonet abbatiæ Maciacensis, quem omisit propter grangiam dicti loci combustam.

Prioratus de Baville, quem omisit ad supplicationem Abbatis sancti Illidii.

Prioratus de Calves abbatiæ Salinarum.

Prioratus de Mauriac, qui subest abbatiæ sancti Petri Vivi Senonensis; & est ibi Decanus.

Prioratus de Drivac abbatiæ Aureliacensis.

Abbatia monialium sancti Benedicti de Breiac.

Ecclesia & prioratus de Ploes.

Abbatia Aureliacensis.

Prioratus de Charmel ordinis de Corona.

Domus Hospitalariorum de Salvitate.

Præpositura de Monte Salvii ordinis sancti Augustini.

Domus

Domus Templariorum de Carlac.
Capitulum de Roillac.
Prioratus de Bredon abbatiæ de Moisac.
Prioratus sancti Flori Clugniacensis.
Abbatia Piperacensis ordinis sancti Augustini.
Abbatia monialium de Casis. Nunquam fuit ibi Archiepiscopus, ut dicitur.
Prioratus de Chenteiou abbatiæ Casæ Dei.
Prioratus de Laviac Casæ Dei.
Prioratus de Raillac Clugniacensis.
Prioratus de Volca Clugniacensis.
Prioratus de Maserac.
Abbatia Casæ Dei, vel prioratus de Saillanz.
Prioratus de Casnia Casæ Dei.
Vsque huc possumus conduci sine expensis.
Exinde apud Clarummontem in abbatia de Chantoin, omisit Dominus propter paupertatem.
Exinde apud Ianzarz abbatiæ sancti Illidii.
Exinde cum capitulo de Arcona.
Exinde cum Priore de Vichiaco.
De Volca cum Abbatissa de Bleolle.
Exinde apud Comps.
Item omisit prioratus de Fornox, de Sallarc, de Martuillac, de sancto Sindulpho, de Chembon; qui omnes prioratus sunt in compositione facta inter Dominum Bituricensem & Abbatem Casæ Dei.

VISITATIO LEMOVICENSIS DIOCESIS

ANno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo, die Veneris ante festum beati Michaëlis, intravit reverendus pater Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus Lemovicensem diocesim causa visitationis. Et primò declinavit ad abbatiam de Columba ordinis Cisterciensis, ubi ipsa die Veneris pernoctavit ad expensas abbatiæ. 1290.

Die ſabbati ſequenti equitando ſex leucas venit apud Dauratum ; ubi receptus fuit in proceſſione, pulſatis campanis, à capitulo dicti loci, quia Abbas infirmabatur, Miſſam audivit, prædicavit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit ; & procuratus fuit ad expenſas Abbatis & capituli dicti loci.

Dominica ſequenti equitando ſex leucas venit Dominus ad abbatiam Stirpenſem ordinis ſancti Auguſtini ; ubi receptus fuit proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit ; & procuratus fuit ad expenſas Abbatis & conventus dicti loci, nec fuit computatum.

Die Lunæ ſequenti fuit ibidem Dominus ex gratia ad invitationem Abbatis dicti loci, prædicavit in capitulo, & Miſſam audivit.

Die Martis ſequenti, ſcilicet in feſto beati Michaëlis, equitando tres leucas venit Dominus apud Petruſiam prioratum monaſterii de Burgulio in valle ; & eſt ibi conventus novem monachorum : ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, Miſſam celebravit, prædicavit, indulgentiam dedit, tonſuras fecit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo libræ & tres ſolidi.

Die Mercurii ſequenti equitando quinque leucas venit Dominus apud ſanctum * Pinianum ; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà à capitulo dicti loci, prædicavit, Miſſam audivit, tonſuras fecit, & procuratus fuit ad expenſas capituli dicti loci. Et ibidem venit eidem obviam Epiſcopus Lemovicenſis, & ſibi de piſcibus ſuis groſſis copioſè præſentavit. Summa expenſarum octo libræ & decem ſolidi.

* f. Alpinianum.

Die Iovis ſequenti equitando duas leucas venit Dominus apud Rupem Cavardi prioratum de Carroſio ; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà,

audivit Miſſam, prædicavit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci. Summa expenſarum octo libræ.

Die Veneris ſequenti equitando tres leucas venit Dominus apud Salas prioratum conventualem ordinis ſancti Auguſtini; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit; & in craſtino celebravit ibidem ordines, & quoſdam de dioceſi Bituricenſi & quoſdam de Lemovicenſi dioceſi ordinavit.

Die ſabbati ſequenti equitando duas leucas venit Dominus apud Buxeriam prioratum conventualem de Cluſa; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, & procuratus fuit ad expenſas Prioris dicti loci, Summa expenſarum VII. libræ & VI. ſolidi.

Die dominica ſequenti, ſcilicet ante feſtum beati Dionyſii, equitando tres leucas venit Dominus apud Nantronium prioratum de Carrofio; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, audivit Miſſam, confirmavit, tonſuras fecit, prædicavit; & procuratus fuit læto vultu à Priore dicti loci, nec fuit computatum.

Die Lunæ ſequenti equitando ſex leucas venit Dominus apud Apem prioratum monaſterii ſancti Auguſtini Lemovicenſis; ubi fuit receptus proceſſionaliter ut ſuprà, & procuratus à Priore dicti loci & Priore de Tarnaco monaſterii ſancti Martialis, qui ad unam procurationem tenentur. In craſtino Miſſam audivit, confirmavit, prædicavit, & indulgentiam dedit. Summa de expenſis ſex libræ.

Diebus Martis & Mercurii ſequentibus fuit Dominus ibidem apud Cáſlucium Chevrol cum magiſtro G. de Malomonte & Decano ſancti Aredii fratre ſuo ad invitationem eorum & de gratia ſpeciali.

Die Iovis ſequenti equitando quinque leucas ve-

nit Dominus apud Sollemniacum monasterium ordinis sancti Benedicti; ubi fuit receptus processionaliter, Missam audivit, prædicavit in capitulo, & fuit procuratus ad expensas Abbatis & conventus dicti loci. Summa expensarum novem libræ Lemovicenses.

Die Veneris sequenti, scilicet ante festum beati Dionysii, intravit Dominus civitatem Lemovicensem; & venit in abbatiam sancti Augustini Lemovicensis, receptus processionaliter, prædicavit, indulgentiam dedit, & fuit procuratus ad expensas abbatiæ. Summa expensarum septem libræ & decem solidi.

Die sabbati sequenti ibidem apud sanctum Martinum cum Abbate sancti Martini & Priore sancti Andreæ Lemovicensis fuit Dominus. Celebravit apud sanctum Martinum, prædicavit, indulgentiam dedit. Summa expensarum XI. libræ.

Die dominica sequenti, scilicet in festo beati Dionysii, exivit Dominus civitatem Lemovicensem, & venit apud Aureliacum prioratum ordinis sancti Benedicti; ubi fuit receptus processionaliter ut suprà, Missam audivit, prædicavit, indulgentiam dedit, tonsuras fecit, & fuit procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Nec fuit computatum.

DIOCESIS CADVRCENSIS.

Desunt nonnulla.

1291. rate Caturcensis procurationem quam habebat ibidem percipere, si sibi placeret, ratione visitationis quam inibi potest licitè exercere, litteras ipsius Priorissæ recepimus sub hac forma.

Vniversis præsentes litteras inspecturis & audituris humilis Priorissa monasterii beatæ Mariæ Deauratæ in civitate Caturcensi ordinis sancti Benedicti salutem

in Domino. Notum facimus quòd licèt reverendus pater Simon divina providentia Bituricensis Archiepiscopus nobis hac vice remiserit procurationem quam sibi licebat percipere in monasterio nostro prædicto ratione visitationis quam potest ibidem licitè tempore congruo exercere, nolumus quòd eidem Archiepiscopo vel Ecclesiæ suæ Bituricensi seu ejus successoribus aliquod prajudicium generetur quin possit & debeat, quando sibi placuerit, in prædicto monasterio visitare & procurationem ibidem debitam percipere & levare modo & tempore consuetis. Datum Caturci die Lunæ post ramos palmarum anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo.

Die Martis sequenti audivit Dominus ibi Missam, scilicet apud prioratum sancti Vrsini prædictum; & exinde equitando quinque leucas venit Dominus apud Gardam Dei abbatiam Cisterciensis ordinis ubi pernoctavit ad expensas Abbatis.

Die Mercurii sequenti audivit Dominus ibi Missam. Et exinde equitando quinque leucas venit Dominus apud Moyssiacum abbatiam ordinis sancti Benedicti; ubi fuit receptus campanis pulsatis à Priore conventuali & conventu processionaliter, & procuratus ad expensas Abbatis, qui tunc erat ad Barlamentum Tolosæ. Et misit idem Abbas ad Dominum litteras clausas excusatorias ex eo quòd non poterat esse ad abbatiam suam prædictam cum Domino.

Die Iovis sequenti audivit Dominus ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde equitando quatuor leucas venit apud Montemalbanum abbatiam ordinis sancti Benedicti, subjectam, ut dicitur, abbatiæ Casæ Dei; ubi receptus fuit processionaliter ab Abbate & conventu indutis capis sericis. Et erat Abbas

mitratus, & tenebat baculum pastoralem in manu. Et procuratus fuit ad expensas Abbatis.

Sancta die Veneris celebravit ibidem servitium in ecclesia parrochiali Montisalbani, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde equitando per duas leucas venit Dominus apud Caeracum prioratum conventualem de Aureliaco; ubi receptus fuit ut suprà, & procuratus ad expensas Prioris.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, dilecto nobis in Christo Priori de Calceata Caturcensis diocesis salutem in Domino. Cùm nos hac instanti die sabbati ante Pascha Domini vestram proponamus Ecclesiam visitare, & exinde illa die ipsa Ecclesia visitata, apud sanctum Antoninum favente Domino declinare, mandamus vobis quatinus dicta die apud sanctum Antoninum procurationem nobis debitam præparetis. Datum &c.

Die sabbati sequenti venit Dominus equitando per unam leucam apud Calceatam prioratum de Figiaco; ubi Dominus credidit prædicare & aliàs visitationis officium exercere; sed quia Dominus non invenit aliquem in Ecclesia, nec venerant parochiani adhuc ad Ecclesiam, Dominus recessit, nec voluit remanere. Et exinde equitando per duas leucas ivit Dominus apud sanctum Antoninum prioratum conventualem ordinis sancti Augustini Ruthenensis diocesis; ubi Dominus mandaverat suam præparari procurationem à Priore de Calceata prædicto sub forma seu consimili in fine paginæ præcedentis scriptæ. Et cùm illa die veniret apud sanctum Antoninum, venit Prior illius loci cum pluribus concanonicis suis obviam Domino: qui præcepit eidem Priori quòd ipse & conventus desisterent à receptione processionali & quavis alia sollemnitate prop-

ter devotionem diei. Venerunt etiam obviam Domino burgenses & Consules dictæ villæ & concomitarunt Dominum usque ad prioratum prædictum; ubi benedictionem aquæ de fontibus fecit, indutus pontificalibus celebravit, prædicavit, indulgentiam dedit; & fuit ipsa die procuratus ibidem ad expensas Prioris de Calceata.

Sancto die Paschæ fuit Dominus in prioratu prædicto, & celebravit indutus pontificalibus cum pallio, & fecit prædicari & indulgentiam dari per fratrem Hugonem Priorem de Ynoy, qui fecit sermonem post vesperas in claustro prioratus prædicti. Et fuit Dominus illa die procuratus ad expensas Prioris sancti Antonini prædicti.

VISITATIO ALBIENSIS.

DIe Lunæ in crastino Paschæ Dominus Bituricensis consecravit ibidem, videlicet apud sanctum Antoninum, altare quod est in capite Ecclesiæ & quatuor viatica seu parva altaria; quod quidem altare in honore beatæ Mariæ & beati Martini & omnium sanctorum extitit consecratum; & reposuit intra ipsum altare quasdam reliquias, & situavit petram cum calce benedicta. Benedictionibus factis quæ in talibus requiruntur, indulgentiam dedit illis qui interfuerunt hujusmodi consecrationi, audivit ibi Missam, prædicavit, & iterum indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde intravit Albiensem diocesim; & venit equitando duas leucas apud Vaeur domum Templariorum; ubi Dominus Albiensis venerat obviam Domino, & requisivit eundem Dominum quòd ipse esset cum ipso Episcopo per octo dies, & quòd contramandarentur procurationes mandatæ & missæ. Et ipsa die locutus fuit cum Domino super pluribus, &

postea ante comestionem recessit. Præfatus autem Dominus receptus fuit ibidem processionaliter, campanis pulsatis cantando, & procuratus fuit ad expensas Præceptoris.

Die Martis sequenti audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde equitando tres leucas venit apud Podium Celci prioratum de Aureliaco Claromontensis diocesis; ubi receptus fuit ut suprà. Audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, & confirmavit; & procuratus fuit ad expensas Prioris.

Notandum de fraude Prioris dicti loci, qui penes se retinuit omnia bona Ecclesiæ & ad ipsam Ecclesiam spectantia, & in collatione seu præsentatione ejusdem Ecclesiæ fecit pactum, ut dicitur, cum rectore illius Ecclesiæ quòd ipse rector finaret de procuratione Archiepiscopi Bituricensis & ministraret de propriis bonis Ecclesiæ suæ ea quæ pro procuratione contingeret exigi in futurum. Et quia Dominus intellexit fraudem hujusmodi, mandavit bona dicti Prioris per Archipresbyterum arrestari & saisiri, & fecit bajulum Prioris per Guillelmum de Rivo Clericum suum crastina die moneri ut idem bajulus dicti Prioris nomine & pro ipso satisfaceret eidem Domino competenter de procuratione sua; quam quidem procurationem dictus rector jam solverat & de ipsa ad plenum satisfecerat; sed Dominus procurationem ipsam, tanquam à rectore prædicto solutam, noluit acceptare. Cùm autem dictus bajulus, qui vocatur Iohannes de Malapetra, videret quòd tam contra ipsum quàm contrà dominum suum Priorem Dominus vellet procedere ad excommunicationis sententias, idem bajulus promisit in manu Archipresbyteri dicti loci pro Domino stipulantis quòd ipse dicti Prioris nomine &

pro ipso satisfaceret de procuratione prædicta. Cui promissioni fuerunt præsentes Dominus Vivianus de Cordua, Dominus Hugo Præceptor domus sancti Andreæ de Galliaco, Dominus Adam de Chemino dispensator domus Domini Bituricensis predicti, & ego Guillelmus de Rivo publicus Notarius. Et advertendum est quod taliter in recessu crastina die fuit processum.

Die Mercurii qua, ut præmittitur, contra Priorem de Podio Celsi fuit processum, venit Dominus equitando per tres leucas apud Rabastagnum prioratum de Moyssiaco; ubi Dominus receptus fuit ut suprà. Et venerat Abbas Moyssiacensis obviam Domino satis longè. Audivit ibi Missam, prædicavit, confirmavit, & indulgentiam dedit; & procuratus fuit ad expensas Prioris, qui est nepos Domini Moyssiacensis.

Die Iovis sequenti fecit ibi tonsuras. Et exinde equitando per duas leucas venit apud Viancium præposituram de Ecclesia Albiensi, quam tenet Præpositus ejusdem Ecclesiæ; ubi Dominus receptus fuit & fecit ut suprà, & procuratus ad expensas Præpositi dicti loci.

Die Veneris sequenti venit Dominus equitando per unam leucam apud Galliacum abbatiam ordinis sancti Benedicti, immediatè subjectam, ut dicitur, abbatiæ Casæ Dei; ubi receptus fuit ut suprà, & fecit ut suprà, & procuratus fuit ad expensas Abbatis.

Die sabbati equitando per duas leucas venit Dominus apud Roumanour prioratum de abbatia Marsiliensi; ubi receptus fuit ut suprà, audivit ibi Missam, confirmavit. Et exinde venit ea die apud Sexteriolum ibi propè prioratum de Galliaco; ubi receptus fuit processionaliter campanis pulsatis, audivit ibi Missam, confirmavit, & procuratus fuit ad

expensas prioratum prædictorum. Et impetravit Prior de Sexterolio à Domino quosdam litteras monitorias de compellendo Priorem de Roumanour prædictum de satisfaciendo medietatem procurationis. Tandem idem Prior alias litteras impetravit quòd requireretur utrum fecisset unquam aliquam contributionem vel partem aliquam procurationis solvisset, & quòd non compelleretur ad satisfactionem aliquam nisi ad hoc teneri inveniretur per inquestam. Et fuerunt ab utraque parte plures litteræ impetratæ.

Die Martis fuit Dominus cum Episcopo gratis.

Die Mercurii fuit similiter cum eodem gratis.

Die Iovis similiter cum eodem gratis.

Die Veneris exivit Dominus civitatem Albiensem; & cùm equitando per tres leucas veniret apud abbatiam de Candelio Cisterciensis ordinis, descendit Dominus ad cimiterium Ecclesiæ de Candelio veteri, & reconciliavit illud, & ibidem confirmavit; & postea venit ad dictam abbatiam, ubi receptus fuit processionaliter campanis pulsatis, tonsuras fecit, & pernoctavit ibidem ad expensas Abbatis.

Die sabbati sequenti audivit ibi Missam, tonsuras fecit. Et exinde equitando per quatuor leucas, venit ad abbatiam de Castris ordinis sancti Benedicti; ubi receptus fuit processionaliter campanis pulsatis; & erat Abbas capa serica indutus, & habebat baculum pastoralem in manu in receptione Domini. Audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, & procuratus fuit ad expensas Abbatis.

Die dominica qua cantatur *Misericordia Domini* reconciliavit cimiterium parrochialis Ecclesiæ dicti loci, quod quidem cimiterium est extra villam de Castris situm, indulgentiam dedit illis qui interfuerunt reconciliationi hujusmodi; & postea rediens

ad abbatiam prædictam, ad majus altare ipsius monasterii indutus pontificalibus celebravit, prædicavit, & indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando per unam leucam ivitDominus apudRupemturvam castrum Domini Montis fortis ad invitationem Domini G. de Courciaco Senescalli ipsius Domini; & potavit ibidem Dominus cum tota familia sua. Et exinde venit illa die equitando per duas leucas apud Lautricum prioratum abbatiæ sancti Pontii diocesis Narbonensis; ubi multùm honorificè fuit receptus a nobilibus & burgensibus dictæ villæ, qui obviam Domino subtus villam venerunt; & fuit Dominus processionaliter receptus campanis pulsatis in Ecclesia prioratus prædicti, & procuratus fuit ad expensas Prioris.

Die Lunæ sequenti audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit. Et exinde equitando per quatuor leucas venit Dominus apud Albiam, declinans ad prioratum sancti Salvii de civitate Albiensi ordinis sancti Augustini; ubi receptus fuit multùm honorificè sicut suprà, & procuratus fuit ad expensas Prioris.

Die Martis sequenti celebravit ibidem indutus pontificalibus, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et postea rediens ad cameram, habuit ipse & Episcopus Albiensis tractatum cum communitate villæ Albiensis, & requisivit communitatem eandem quod ipsa sibi tanquam domino suo superiori faceret quod debet appellando ad eum ab auditorio Episcopi & recognoscendo eundem dominum suum superiorem, & quòd scriberet ipsa communitas Domino Regi quòd cùm Senescallus Carcassonensis inhibuisset omnibus dictæ villæ Albiensis ad alium appellare quàm ad ipsum, quod faceret idem Rex inhibitionem hujusmodi revocari, vel quòd ipsa inhibitione non obstante posset ipsa

communitas ad Dominum Archiepiſcopum tamquam ad ſuum ſuperiorem dominum appellare. Super quo Dominus Epiſcopus propriâ manu ſcripſit quandam notam ſub cujus forma debeat ipſa communitas Domino Regi ſcribere; quam notam communitas aſportavit, & deliberare voluit ſuper ea.

Eadem die, ſcilicet die Martis poſt Dominicam qua cantatur *Miſericordia Domini*, venit Dominus apud Scuriam prioratum de abbatia Galliacenſi; ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis & vicis villæ paratis & joncatis, & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Notandum eſt autem quòd Dominus debuiſſet iviſſe de loco prædicto apud Securum prioratum abbatiæ Moyſſiacenſis, & mandaverat ibidem Dominus procurationem ſuam præparari; ſed Prior loci accedens ad Dominum per duos dies vel tres antè, ſuggeſſit Domino quòd locus adeo pauper erat quòd ad recipiendum eundem ſufficere valebat, aliam cauſam ſpecialiſſimam prætendendo, ſcilicet quòd aliquis prædeceſſor Domini nunquam viſitaverat illum locum nec procurationem ibidem receperat. Verum quia nonnullæ litteræ inveniebantur per quas bonæ memoriæ Iohannes prædeceſſor Domini fecerat Priorem ejuſdem loci moneri de reddendo contributionem ſibi taxatam ad ſubveniendum cuidam alii prioratui, præſumebatur quòd ipſe ad procurationem tenebatur, præſertim cùm, ut aſſeritur, locus ille ſit bonus & pinguis. Tandem verò Dominus falſis ſuggeſtionibus Prioris & nonnullorum precibus circumventus, ſpecialiter motus & ductus contemplatione Domini Moyſſiacenſis Abbatis, procurationem mandatam eidem Priori remiſit.

Hæc sunt loca subscripta quæ Dominus non solùm propter eorum distantias, sed etiam propter æstivos calores, omisit in Albiensi diocesi visitanda, scilicet

Prioratus de Ambileto.	Prioratus de Bullato.
Prioratus sancti Amantii.	Prioratus S. Gervasii.
Prioratus de Cauna.	Prioratus de Securo.

VISITATIO ALTERA DE DIOCESI RVTHENENSI IN DIOCESIM CATVRCENSEM.

DIe Mercurii sequenti audivit Dominus Missam apud Scuriam prioratum prædictum, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit, cimiterium Ecclesiæ reconciliavit, iterum indulgentiam dedit illis qui hujusmodi reconciliationi interfuerunt; & exinde Albiensem diocesim exeundo, per quinque leucas equitans apud Vareuh prioratum de abbatia Aureliaci, qui prioratus est Ruthenensis diocesis, declinavit, & fuit ibidem procuratus ad expensas Prioris, qui iverat ad electionem Abbatis in monasterio Aureliaco faciendam, quod monasterium nunc temporis pastore carebat.

Die Iovis sequenti audivit Dominus ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde equitando per unam leucam venit Dominus apud Spinacium domum hospitalis ejusdem diocesis Ruthenensis; ubi receptus fuit ut suprà, & erant domus loci ejusdem satis sufficientes pro Domino, licèt Præceptor dicti loci, falsitate suggesta, fecisset eum reverti apud Viridefolium, ubi fuimus ad expensas Præceptoris. Et finavit Præ-

ceptor cum Magistro domus Domini ad XIII. libras monetæ illius patriæ.

Die Veneris sequenti equitando semileucam venit Dominus apud Bellumlocum abbatiam Cisterciensem ejusdem diocesis Ruthenensis ; ubi campanis pulsatis seu campana processionaliter fuit ab Abbate & conventu receptus, & fecit ibidem tonsuras.

Die sabbati sequenti audivit Dominus ibi Missam, prædicari fecit per fratrem Hugonem Priorem de Ynoy, indulgentiam dari, & se Abbatis & conventus orationibus commendari. Et exinde equitando per duas leucas venit Dominus ad capellam Templariorum Caturcensis diocesis ; ubi campanis pulsatis receptus fuit processionaliter, & procuratus ad expensas Præceptoris.

Die dominica qua cantatur *Iubilate* audivit Dominus ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et cùm exinde veniret apud Locum Dei abbatiam Cisterciensis ordinis Ruthenensis diocesis distantem ab hinc per duas leucas, declinavit apud Calves ; ubi cimiterium Ecclesiæ ipsius loci reconciliavit. Et postea venit ad abbatiam prædictam; ubi receptus fuit processionaliter, campanis pulsatis ; & erat Abbas in processione indutus capa serica cum baculo pastorali. Et postea intravit Dominus capitulum ; ubi aliquibus verbis theologiæ propositis ab eodem, se Abbatis & conventus orationibus commendavit, & in dicto monasterio pernoctavit. Et quia Dominus aut aliquis prædecessor ipsius nunquam ibidem fuerat, Dominus fecit subventionem Abbati de sexaginta solidis.

Die Lunæ sequenti audivit Dominus ibi Missam, tonsuras fecit. Et exinde equitando quinque leucas venit apud Marsiliacum abbatiam ordinis sancti

Benedicti Caturcensis diocesis; ubi receptus fuit ut suprà, & procuratus ad expensas Abbatis.

Quia verò Dominus invenit in dicto monasterio quosdam monachos letiferè sauciatos, scripsit Episcopo Caturcensi sub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, venerabili fratri Raymundo ejusdem gratia Episcopo Caturcensi salutem in Domino. Nefandum scelus ac piaculare flagitium quod in monasterio de Marsiliaco vestræ diocesis, visitantes ibidem, per quorundam impiorum flagitiosas dextras innocentis sanguinis avidas in religiosos viros fratres Guidonem de Vaelac & Raymundum de Valon monachos ejusdem monasterii Marsiliacensis horribili sævitate commissum audivimus, necnon contemptus divinæ majestatis, nos afflictos super hoc provocant ad vindictam. Vnde cùm præfatos monachos à prædictis impiis instinctu diabolico incitatis, scilicet dictum fratrem Guidonem quasi letiferò vulneratum, non tantùm in capite, verùm etiam in brachiis, humeris, manibus, & tibiis, vulneribus super vulnera damnabiliter cumulatis, præfatum autem Raymundum per privationem & amputationem pugni proprii ab aliis impiis mutilatum invenimus, admirantes quomodo super atrocitate tanti facinoris omisistis interponere partes vestras, quas vulnerationes seu vulnerum cicatrices ac mutilationem vidimus contristati, & ideo præmissa conniventibus oculis pertransire nolumus, fraternitati vestræ mandamus, monentes vos primò, secundò, & tertiò, tenore præsentium, quatenus contra Raymundum Barasti domicellum, Bertrandum de Truffe ejus bajulum, & Raymundum de Grivelia domicellum illatores facinoris in dictum Guidonem commissi, ut dicitur, super quo etiam fuimus summariè informati, necnon contra Guillelmum de Portu, Bernardum de Reneech, Arnaldum de Villasicca, Petrum Berganti, & Bernardum

Cervelii servientis dicti Guillelmi, quos sceleris in personam fratris Raymundi, ut prædicitur, commissi poteritis invenire hujusmodi atrocitatis actores seu fautores, consiliarios, ac etiam adjutores; tam per testes & minas quàm per verisimiles conjecturas & alias probationes sufficientes taliter procedatis quòd hoc Dei & Ecclesiæ suæ sanctæ cedat honori & animæ nostræ & vestræ saluti.

Et est sciendum quòd Dominus super hoc fecit fieri quandam monitionem generalem sine nominum expressione cum denuntiatione excommunicationis à canone latæ in malefactores facinoris antedicti.

Item sciendum est quòd Dominus propter hoc scripsit Senescallo Petragoricensi & Caturcensi pro Domino Rege Franciæ, necnon Senescallo Caturcensi pro Rege Angliæ.

VISITATIO LEMOVICENSIS.

1290. ANno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo, die dominica qua cantatur *Reminiscere*, revertendus pater Dominus Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas volens intrare Lemovicensem diocesim ad visitandum nonnulla loca quæ per eum in visitatione præscripta non fuerant visitata, de castro suo de Navis. ubi die sabbati præcedente suos celebraverat ordines & venerabilem virum Dominum Ægidium de Billone electum confirmatum Narbonensem ad ordinem sacerdotalem promovit, primò declinavit ad abbatiam Bellæ aquæ ordinis Cisterciensis, prout infra scribitur; & directum transitum faciendo de Lemovico in Caturcinum, de Caturcico in Albigesium, redeundo per Caturcicum, Albigesio visitato, in Lemovicinum, ipsorum locorum dioceses,

prout

prout inferiùs continetur, pleniùs visitavit.

Primò, ut directiùs Dominus iter suum arriperet, dicta die dominica declinavit equitando septem leucas apud prædictam abbatiam Bellæ aquæ Cisterciensis ordinis Claromontensis diocesis; ubi fuit ad expensas ejusdem monasterii, & ibidem pernoctavit. Ipsaque die commissiones plures fecit in Bituricensi diocesi dirigendas super absolutione quorundam excommunicatorum pauperum & aliorum auctoritate Officialis Bituricensis & super causis diversis audiendis ab illis quibus Dominus committebat & fine debito terminandis.

Die Lunæ sequenti, videlicet post Dominicam qua cantatur *Reminiscere*, audivit Missam in abbatia supradicta, & confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit equitando quatuor leucas apud Evahonium præposituram ordinis sancti Augustini Lemovicensis diocesis; ubi campanis pulsatis fuit receptus processionaliter à Præposito & conventu. Commisit autem dictus pater Archipresbytero de Montelucio causam motam inter capitulum de Gias Bituricensis diocesis ex una parte & patrochianos ipsius ex altera audiendam & fine debito terminandam. Item fecit per magistrum P. de Versione examinari quandam causam matrimonialem motam inter quosdam de parochia de Marchia Lemovicensis diocesis, & plures alios fecit processus; & fuit ipsa die ad expensas Præpositi procuratus.

Die Martis sequenti audivit apud locum prædictum Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde unam leucam minimam equitando venit apud Cambonium præposituram Lemovicensis diocesis ordinis sancti Benedicti, membrum per se, & fit Præpositus per electionem, sicut Evahonensis Præpositus supradictus. Et ibidem fuit receptus Dominus sicut su-

prà ; & factæ fuerunt ibidem plures substitutiones, procurationes, & commissiones, ac absolutiones & hujusmodi. Procuratus fuit ad expensas monasterii Cambonensis prædicti.

Die Mercurii sequenti audivit Missam apud locum prædictum, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit. Et exinde venit equitando tres leucas apud Rugniatum prioratum monasterii Evahonensis prædicti; ubi Dominus receptus fuit ut suprà. Domicilia verò loci ejusdem totaliter vel quasi minabantur ruinam. Causam matrimonialem supradictam expedivit; & procuratus fuit ad expensas Prioris, qui tunc erat in Romana curia, ut dicebatur.

Die Iovis ibidem visitationis officium complevit ut suprà. Et exinde equitando duas leucas venit Dominus apud Menacum prioratum de Souveigniaco Clugniacensis ordinis, locum malè ædificatum & pauperem; & receptus fuit ut suprà, & procuratus ad expensas loci ejusdem Prioris & Capellani.

Commisit Dominus & mandavit Archipresbytero de Argentonio ut Gervasium famulum Prioris sancti Benedicti in saltu Bituricensis diocesis ad benedictionem nuptialem admitti faceret, non obstante si testimoniales Presbyteri vel Officialis in cujus parrochia seu diocesi oriundus extiterit non habebat; quia adeo juvenis venit ad servitium dicti Prioris quòd non erat aliquatenus præsumendum eundem G. cum alia contraxisse.

Die Veneris apud locum prædictum suæ visitationis officium complevit ut supra. Et exinde equitando venit apud Bonum locum abbatiam Cisterciensis ordinis, & pernoctavit ibidem ad expensas monasterii.

Die sabbati sequenti audivit Dominus ibi Mis-

ſam, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando quatuor magnas leucas venit apud Albuconium prioratum monaſterii Cambonenſis, malè ædificatum; ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis, & procuratus fuit ad expenſas Prioris. Oportuit totam familiam Domini, Clericos & armigeros, intra Eccleſiam loci jacere.

Dominica ſequenti, qua cantatur *Oculi mei*, audivit Dominus ibi Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & tonſuras fecit. Et exinde venit equitando per unam leucam Dominus apud monaſterium Roſolienſe, ubi receptus fuit ut ſuprà. Dominus illa die fuit ad veſperas indutus pontificalibus, quia illa die erat Annunciatio dominica; & procuratus fuit ad expenſas Præpoſiti & capituli.

Ea die conqueſtus eſt nobis Iohannes Malesherbes laicus ſuper eo quòd Iohannes Leonardi Canonicus monaſterii Roſolienſis prædicti dicebatur feciſſe eundem Iohannem per perſonam interpoſitam minùs juſtè & ſine cauſa rationabili ad judicium evocari; & ipſa die finaliter compromiſerunt coram magiſtro Petro de Virſione auditore cauſarum & ſocio Domini ſuper iis in Magiſtrum Durandum de Manihac Canonicum monaſterii Roſolienſis prædicti.

Item eadem die duo Clerici defectum natalium patientes conſtituerunt coram Domino ſeu locum ejus tenente quoſdam procuratores ſub forma quæ ſequitur.

Sanctiſſimo patri &c. devotiſſimus ſuus Simon &c. Noverit ſcilicet veſtra clementia quòd in mea præſentia conſtitutus perſonaliter Iohannes Albi Clericus Lemovicenſis diœceſis diſcretos viros Geraldum de Ageduno dictum Boneffant & Guillelmum de Virſione Clericos, licèt abſentes, ſuos fecit, conſtituit, & ordi-

novit procuratores & quemlibet eorum in solidum, ita quòd non sit melior conditio occupantis, ad impetrandum à sanctitate vestra dispensationem super defectu natalium quem idem Iohannes patitur de Clerico ad aliquos superiores ordines non promoto genitus & soluta, quòd hujusmodi non obstante defectu possit ad omnes ordines promoveri & ecclesiasticum obtinere beneficium, etiamsi curam habeat animarum. In cujus &c.

Die Lunæ sequenti equitando per unam leucam venit Dominus apud Pheletinum prioratum de monasterio Cambonensis; & receptus fuit processionaliter sicut suprà. Celebravit ob festum & in honore Annunciationis dominicæ indutus pontificalibus, prædicavit ibidem, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit; & procuratus fuit ad expensas Prioris dicti loci.

Die Martis sequenti equitando tres maximas leucas venit Dominus apud Manihac prioratum abbatiæ Burgi Dolensis; & receptus fuit ut suprà, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit; & procuratus fuit laudabiliter ad expensas Prioris.

Die Mercurii sequenti equitando sex leucas venit Dominus apud Bonam aquam abbatiam Cisterciensis ordinis, ubi pernoctavit; & in crastino Missam ibidem in capella portali seu de porta audivit, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit; & Abbati loci de quibusdam malefactoribus, qui pisces de stagnis & piscariis monasterii amoverant furtivè, & alia bona vastaverant, conquerenti quandam generalem concessit monitionem omnibus Capellanis Lemovicensis diocesis dirigendam seu directam.

Die Iovis sequenti equitando tres leucas magnas venit Dominus apud Portum Dei prioratum Casæ

Dei bonum & divitem, tamen inter arduas colles situm; & receptus fuit processionaliter à Priore & conventu. Audivit ibi Missam in crastino, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit; & procuratus fuit ad expensas Prioris.

Die Veneris sequenti equitando tres leucas pessimi*xemini venit apud Boort prioratum Clugniacensem; ubi illa die receptus fuit & fecit ut supra immediatè; & Petro de Rupe Presbytero, qui de sancto Iuniano Lemovicensis diocesis extitit oriundus, litteras testimoniales concessit quòd ipse in sacerdotium fuit promotus. & hoc juraverunt de credulitate verum esse Iohannes Saulahe, P. de Chavanhac, & G. la Bessa Presbyteri, qui viderunt eundem P. de Rupe apud Boort & alibi celebrare; necnon discretus vir Dominus Durandus Bruni rector Ecclesiæ de Vssello dictæ diocesis asseruit juratus quòd in quadam capella sua de voluntate & assensu Lemovicensis Episcopi celebravit idem Petrus. * itineris.

Die sabbati sequenti equitando quinque leucas venit Dominus apud sanctum Angelum prioratum abbatiæ de Carrosio Pictavensis diocesis; ubi processionaliter fuit receptus ut suprà, audivit Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, & tonsuras fecit; ac procuratus fuit ad expensas Prioris.

Dominica qua cantatur *Lætare Ierusalem* venit Dominus apud Maymacum abbatiam ordinis sancti Benedicti; ubi receptus fuit ut suprà. Audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonsuras fecit; & procuratus fuit ad expensas Abbatis.

Die Lunæ sequenti equitando venit Dominus apud Vedrinas prioratum Casæ Dei, ubi receptus fuit & fecit ut suprà.

Die Martis ſequenti equitando unam leucam venit Dominus apud Ventadour prioratum Cluniacenſem, ubi receptus fuit proceſſionaliter campanis pulſatis ut ſuprà; & in Eccleſia dicti prioratus Dominus conſecravit quoddam altare in honore beatæ Katerinæ, beatorum Mauritii, Vincentii, & Blaſii, & fecit ſuper illud altare quandam Miſſam pro defunctis per quendam Capellanum ipſius Domini celebrari.

Die Mercurii ſequenti audivit ibi Miſſam. Et exinde equitando ſeptem magnas leucas venit Dominus apud Obazinam abbatiam Ciſtercienſis ordinis; & fuit receptus Dominus multùm honorabiliter ab Abbate, qui emit bladum in herba à portario ſuo pretio duorum ſextariorum frumenti pro diſpergendo per cameram Domini & per aulam in qua comedit. Et poſt prandium Dominus ivit ad viſitandum quaſdam moniales illius ordinis incluſas in quodam loco quem ipſæ moniales habent ſatis prope illam abbatiam extra portam in nemore. Et eſt ſciendum quòd Prioriſſa ſervat unam clavem & Prior clauſtris de Obazina aliam, ut mihi videtur; & cùm Dominus viſitaſſet eaſdem & prædicaſſet, & ſe earundem orationibus commendaſſet, receſſit, & præcepit magiſtro hoſpitii ſui ut eiſdem monialibus erogaret quandam pecuniæ quantitatem.

DIOCESIS CATVRCENSIS.

DIe Iovis poſt Dominicam qua cantatur *Lætare Ieruſalem*, exivit Dominus Lemovicenſem dioceſim, & intravit dioceſim Caturcenſem, apud Martellum declinans; & receptus fuit proceſſionaliter, campanis pulſatis. Audivit die craſtina ibi Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, confir-

mavit; & procuratus fuit ad expensas Capellani dicti loci. Qui quidem Capellanus se inhabilem reddit in habitu quem debet habere quilibet Capellanus, minimam defert tonsuram, capillos longissimos, à posteriore parte scissos, à parte anteriori ad modum scutiferi, raubam patulam cum punctis coram prælato suo, sutiles sotulares. Effrons facie prima videtur.

Eadem die fecit Dominus Ballivum Domini Regis coram se ad judicium evocari, pro eo quòd ipse, dum eramus in villa prædicta, manus injecerat temerè violentas in Presbyterum; & quia ipse noluit coram nobis respondere, eundem excommunicavimus. Tandem verò dictum Ballivum in forma Ecclesiæ apud Rupem Amatoris &c. Quære infra apud locum prædictum die sabbati sequenti.

Die Veneris sequenti equitando duas leucas venit Dominus apud Soliacum, decanatum ordinis sancti Benedicti, immediatè subjectum, ut dicitur, Abbati Aureliacensi Claromontensis diocesis; & receptus fuit multùm honorabiliter à Decano, qui obviam Domino venit per leucam cum pulcherrima comitiva scutiferorum & capellanorum commonachorum suorum processionaliter, campanis pulsatis &c. & procuratus fuit ad expensas Prioris.

Die sabbati sequenti audivit Dominus ibi Missam de beata Maria, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando duas leucas venit apud Rupem Amatoris; ubi ordines celebravit, acolythos, subdiaconos, Diaconos, & Presbyteros promovendo; prædicavit, indulgentiam dedit. Fuit verò receptus multùm honorabiliter ab Abbate Tutelensi Lemovicensis diocesis, qui tenet prioratum de Rupe Amatorris in manu sua. Venit enim Domino obvius satis longè, & postea rediit ad Ecclesiam; in qua Dominum dictus Abbas, monachi,

& clerus deserviens prioratui prædicto in medio graduum illius Ecclesiæ obviantes Domino receperunt. Et fuit procuratus illa die ad expensas Abbatis.

Eadem die Dominus absolvit Ballivum Regis apud Martellum à duplici excommunicationis sententia, scilicet ab illa quia coram Domino citatus super hoc quòd in Presbyterum manus injecerat temerè violentas, noluerat respondere, ab alia canonis, quia injecerat manus in Presbyterum. Reservavit autem Dominus taxationem emendæ de consensu Ballivi prædicti super excessibus antedictis. Et quære principium in pagina præcedenti apud Martellum. Præsentes autem fuerunt reservationi hujusmodi & absolutioni Archipresbyter de Vallibus, magister Pontius, & magister Vitalis, ac frater dicti Ballivi.

Notandum quòd Dominus recepit litteras Domini Episcopi Caturcensis sub hac forma.

Reverendo in Christo patri ac Domino nostro carissimo Domino Simoni Dei gratia Bituricensi Archiepiscopo Aquitaniæque Primati, suus Raymundus Dei gratia Episcopus Caturcensis, cum recommendatione se ipsum. Paternitatem vestram nobis carissimam requirimus & rogamus quatinus hac instanti die sabbati, ubicunque vos esse in nostra diocesi contigerit, omnes, si placet, ordines celebretis & omnia alia faciatis nomine vestro & nostro quæ ad vestram pertinent dignitatem, nos, si placet, habentes, Domine, excusatos, quia tardè vobis scribimus, cùm hac instanti die Veneris tarda hora ubi vos eratis ignorabamus omnino; scientes, reverende pater, quòd ad vos habuissemus accessum, si equitare possemus. Valeat vestra paternitas per tempora longiora. Datum Caturci die Veneris post Dominicam qua cantatur Lætare Ierusalem *anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo.*

Dominica qua cantatur *Isti sunt dies* audivit Dominus apud prioratum prædictum de Rupe Amatoris in capella beatæ Mariæ Missam secretam, & postea in majori Ecclesiam magnam Missam, confirmavit, benedixit ornamenta, calices, imagines, & cruces. Et exinde venit equitando tres leucas apud Vicanum; ubi receptus fuit ut suprà. Et cùm Dominus post prandium evocasset Priorem & capitulum dicti loci in camera sua ad tractandum de statu Ecclesiæ, dictis Priore & capitulo congregatis, Dominus petiit ab eisdem qualiter temporalitas illius Ecclesiæ se habebat. Qui unanimiter responderunt quòd erat in bono statu, præter hoc solùm quòd contentio erat inter ipsos Priorem & capitulum ex parte una & Dominum de Gordonio ex altera super alta justitia villæ de Vicano. Post hoc autem interrogati à Domino de spiritualitate, præsertim cùm Dominus intellexisset quòd licèt pro Canonicis regularibus censerentur, communiter tamen ipsorum quilibet propriam cameram habebat, non in eodem refectorio comedebant, non in eodem dormitorio conversabantur, non faciebant professionem in dicto monasterio, responderunt & confessi sunt, præsentibus magistro P. de Virsione, Domino I. de Gressibus Capellano Domini, & Guillelmo de Rivo publico Notario, ac pluribus aliis, quòd in ingressu monasterii & in creatione ipsorum in Canonicos votum aliquod non fecerunt, dicentes quòd non deferunt alicubi habitum regularem, sed secularem, nec deferunt superlicia nisi infra metas claustri sui, & cùm claustrum vel villam exeunt, vadunt huc & illuc ut purus secularis.

Advertendum est autem quòd Prior & capitulum de Vicano tenent illam villam de Vicano à Domino Bituricensi Archiepiscopo in feodum, & de-

bent sibi facere homagium & fidelitatem jurare. Item quia Dominus viderat quòd Ecclesia loci ejusdem, quæ incœpta fuerat opere sumptuoso, vix aut nunquam posset ad finem perduci, voluit & ordinavit quòd Prior daret unam præbendam ad opus prædictum; & dedit indulgentiam illis qui ad hoc pias eleemosynas largirentur.

Die Lunæ sequenti audivit ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando semileucam venit apud Gordonium prioratum de Vicano; ubi processionaliter campanis pulsatis cantando fuit receptus, & procuratus ad expensas Prioris.

Eadem die mandavit Dominus Dominum Fortanerium dominum de Gordonio ut veniret die crastina, super contentione illius justitiæ de Vicano cum Domino tractaturus.

Die Martis sequenti audivit Dominus ibi Missam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit; & postea reversus ad cameram, tractavit cum prædicto Domino de Gordonio super contentione prædicta quæ vertebatur inter ipsum Dominum Fortanerium ex parte una, & Priorem de Vicano ex altera. Super qua contentione compromiserunt ipsæ partes, & prolatum fuit dictum arbitrale super hoc. Sed Prior asserens monasterium suum læsum non modicùm, nolebat hujusmodi dictum servare, præsertim cùm arbitri forent suspecti, proponens plures alias rationes. Qui quidem Fortanerius consultus à commilitibus suis & aliis de consilio suo, multùm benignè respondit Domino quòd ipse paratus erat stare dicti Domini dicto, arbitrio, voluntati, vel Domini Caturcensis, vel alterius cujuscunque probi viri. Demum Dominus assignavit seu cautavit diem Lunæ post ramos palmarum Caturci ad procedendum pleniùs super istis.

Quibus ſic actis, venit Dominus equitando quandam magnam leucam apud Concoreſt prioratum ſancti Ambroſii Bituricenſis; ubi receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris de Gordonio, qui tenebat eum ad firmam à Camerario ſancti Ambroſii Priore dicti prioratus de Concoreſt.

Die Mercurii ſequenti audivit Miſſam & fecit prædicari per fratrem Hugonem Priorem de Ynoy ſocium Domini, & indulgentiam dari, & confirmavit. Et exinde venit equitando duas leucas apud Archas prioratum de Marſiliaco abbatia ordinis ſancti Benedicti Caturcenſis dioceſis. Et cùm Dominus pranderet, venit ad menſam Domini quidam monachus Guillelmus nomine de prioratu de Duravello, qui prioratus eſt de abbatia Moyſſiacenſi, & dixit Domino verba hæc vel conſimilia. Reverende pater, Prior de Duravello me miſit ad vos ut nuntiarem vobis quòd cùm proponatis noſtram Eccleſiam de Duravello die Iovis craſtina viſitare, procurationem ibidem debitam recepturus, & ibidem nullus prædeceſſorum veſtrorum viſitaverit nec procurationem receperit, non eſt intentionis ejuſdem Prioris quòd ad hoc vos recipiat; & ſi hoc facere, ſcilicet viſitare & procurationem recipere, volueritis, ego ad apoſtolicam ſedem appello. Et incontinenti Dominus monuit in ſcriptis Priorem & monachum prædictos de admittendo ipſum ad viſitationem & de miniſtrando ſibi procurationem debitam. Quibus ſic actis, dictus pater, ſcilicet Dominus Bituricenſis, præcepit dicto fratri Guillelmo quòd iret comeſtum, quia non erat adhuc excommunicatus. Dicta verò die procuratus fuit Dominus ad expenſas Prioris de Archis; ſed ſemper dicebat quòd Dominus nec aliquis prædeceſſor ipſius procurationem integram receperat in Eccleſia ſua prædicta, ſed contribuebat vel contribuebatur eidem.

Prædicta autem die, dum Dominus veniret de Concoreſt apud Archas, fecit Dominus tranſitum per Vergauteriam, quæ eſt in medio viæ;& debuiſſemus ibidem iviſſe, ſed Dominus noluit quòd ille locus viſitaretur ad præſens contemplatione Domini Sicardi Archidiaconi Caturcenſis. Et tunc deceptus fuit Dominus, quia ipſe Archidiaconus non tenebat eundem. Et eſt prioratus dicti loci de abbatia Marſiliaco.

Die Iovis ſequenti audivit Dominus Miſſam ibidem, ſcilicet apud Archas, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit, tonſuras fecit. Et exinde equitando tres leucas venit Dominus apud Duravellum prioratum abbatiæ Moyſſiacenſis, de quo fit mentio ſuprà;ubi receptus fuit proceſſionaliter, campanis pulſatis, à Priore & monachis illius loci indutis capis ſericis, & procuratus fuit ad expenſas Prioris.

Die Veneris ſequenti audivit Dominus ibi Miſſam, prædicavit, indulgentiam dedit, confirmavit. Et exinde equitando quatuor leucas venit Dominus apud Catuſium prioratum de Cluſa; ubi fecit ut ſuprà, & receptus fuit ut ſuprà, & procuratus ad expenſas Prioris.

Die ſabbati ſequenti cùm Dominus vellet intrare Caturcenſem civitatem, Epiſcopus Caturcenſis obviavit Domino prope Marcuſium caſtrum ipſius Epiſcopi, & concomitavit Dominum uſque ad Eccleſiam Caturcenſem; ubi dicta die receptus fuit Dominus campanis pulſatis proceſſionaliter à capitulo illius Eccleſiæ & toto clero indutis capis ſericis, cantando; & illa die fuit procuratus ad expenſas Epiſcopi.

Notandum eſt autem quòd mandata fuit procuratio ſub hac forma.

Simon Dei gratia Bituricenſis Archiepiſcopus,

Aquitaniæ Primas, venerabili fratri Raymundo ejusdem Dei gratia Episcopo Caturcensi, salutem & sinceram in Domino caritatem. Cùm nos hac instanti die Veneris ante ramos palmarum ad vestram proponamus Ecclesiam causa ibidem visitationis officium exercendi favente Domino declinare, mandamus vobis quatinus dicta die procurationem nobis debitam preparetis. Datum &c.

Contramandata extitit sub iis verbis usque ad diem sabbati sequentem.

Simon &c. venerabili fratri &c. salutem &c. ut suprà. *Contramandamus vobis ex causa diem Veneris ante ramos palmarum, qua die ad vestram proposueramus Ecclesiam declinare causa ibidem visitationis officium exercendi; significantes vobis quòd die sabbati immediatè sequenti dictam Ecclesiam concedente Domino proponimus visitare. Quare mandamus vobis quatinus dicta die sabbati procurationem nobis debitam preparetis. Datum &c.*

Et sciendum est quòd sub hac forma scriptum fuit capitulo & pluribus Prioribus diocesis Caturcensis. Tamen stilus antiquus est brevior, ut videre poteritis in registris Iohannis; & hæc est generalior forma quæ sequitur.

Simon &c. dilecto nobis in Christo Priori vel Abbati de loco tali talis diocesis, salutem in Domino. Cùm nos die tali vestram proponamus Ecclesiam concedente Domino visitare, mandamus vobis quatenus dicta die procurationem nobis debitam preparetis. Datum &c.

Si Dominus sit in diocesi visitanda, sic incipe, *Cùm nos eandem diocesim visitantes die &c.* ut supra immediatè.

Forma brevis contramandationis seu demandationis.

Simon &c. dilecto nobis in Christo Priori &c. Ex

causa mutato nostro proposito, diem quam vobis mandaveramus usque ad talem diem vobis ducimus demandandam. Datum &c.

Die dominica sequenti benedixit in majori Ecclesia Caturcensi ramos palmarum & flores; & post processionem prædicavit, indulgentiam dedit, celebravit Missam in pontificalibus cum pallio; & procuratus fuit ad expensas capituli in domibus Episcopi.

Die Lunæ sequenti tractatu habito cum Domino de Gordonio super contentione quæ inter Priorem de Vicano & ipsum Dominum vertebatur super justitia de Vicano, quem Dominus de Gordonio invenit Dominus Bituricensis tractabilem & benignum ad omne quod Dominus super hoc vel quidam alius probus duceret ordinandum, ivit Dominus ad Ecclesiam fratrum Prædicatorum Caturcensium; ubi Dominus ad instantiam plurimorum nobilium de partibus illis celebravit ibidem Missam pro quodam defuncto nobili, & tradidit eundem ecclesiasticæ sepulturæ, prædicavit ibidem, indulgentiam dedit. Et posthoc ad Caturcense capitulum declinavit; ubi cum eodem capitulo, præsente Episcopo Caturcensi, tractavit de negotiis Ecclesiæ suæ, & visitavit eosdem ibidem. Post hæc autem incontinenti ivit Dominus apud sanctum Ursicinum de Caturcensi civitate, prioratum abbatiæ de Marsiliaco ordinis sancti Benedicti, quem tenebat Dominus Sicardus Archidiaconus Caturcensis. Audivit ibi Missam, & confirmavit; & procuratus fuit ad expensas ejusdem Archidiaconi tanquam Prioris dicti loci.

Eadem die quia Dominus remisit ex gratia speciali Priorissæ beatæ Mariæ Deauratæ.

DIOCESIS BITURICENSIS.

Die Lunæ sequenti in crastino sancti Michaëlis anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto completa visitatione diocesis Lemovicensis, intravit Dominus diocesim Bituricensem. Et ipsa die primò declinavit apud Malvet prioratum sancti Martialis Lemovicensis; ubi fuit receptus & procuratus ad expensas Prioris dicti loci. Summa expensarum x. libræ & v. solidi. 1285.

Die Martis sequenti venit Dominus apud sanctum Nazarium; ubi fuit cum magistro domus hospitalis dicti loci in procuratione, nec fuit computatum. Eadem die Gaudinus dominus de Remefort, filius & heres Gaufridi Lobe de Remefort quondam Domini Militis, concessit coram Domino litteras manumissionis centum puellarum quas pater suus manumitti jusserat in terra sua de Reignac & de Remefort ab omni taillia & commenda; cui manumissioni consenserunt coram nobis exequutores dicti defuncti.

Littera super dicta manumissione facta sequitur in hæc verba.

Simon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, ac executor testamenti bonæ memoriæ defuncti Gaufridi Lobe Militis quondam domini de Ramefort, universis præsentes litteras inspecturis salutem in Domino sempiternam. In testamento prædicti defuncti publico & sigillo curiæ Bituricensis sigillato vidimus clausam quæ sequitur in hæc verba. Volo, concedo, & præcipio pro remedio animæ meæ parentumque meorum quòd centum puellæ de terra mea de Ramefort & de Maignec manumittantur & fiant liberæ ab omni taillia & commenda. *Quibus visis, nos nobilem domicellum Gaudinum filium*

& heredem memorati defuncti dominum de Ramefort nost æ Bituricensis diocesis requisivimus ut de locis prædictis nobis nominaret centum puellas & eas manumitteret pro implenda, ut prædiximus voluntate memorati defuncti. Qui sponte & deliberatione præhabita ac de bonorum consilio, ut dicebat, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto, die Martis post festum sancti Michaëlis, apud sanctum Nazarium nostræ diocesis, præsentibus pluribus bonis viris, nobis nominavit & assignavit in scriptis centum puellas de terris prædictis, quarum nomina hic inferius continentur; videlicet Iohanna filia Amyreci de Pontilon, Ozanna filia Amici Pozivela de Barris, Iohanna filia Dulciæ Pozinelæ de Barris, Iohanna filia Petronini Pretesegle de Derot, Dulcia filia Humberti de Coillon de Mivers, Iohanna filia Ramulphi de Pleyc, Iohanna filia Blanchetæ Guegardon de Derot, Iohanna filia Bovini Fuerat de Ramaforti, Iohanna filia Humberti Peruchet de Barris, Beneventa filia Ossannæ Martinæ de Fonte Augerii, dicta Martha filia Iohannis Pelar de Derot, Iohanna filia Stephani Taillon de Mivers, Dionysia filia Hyssemberti Peruchet de Barris, Iohanna filia Iohannis, Bavesin de Derot, Petronilla filia Iohannis Peruchet de Barris, Iohanna filia Iohannis de Rupe, Iohanna filia Guilleti Tacherot de Barris, Iohanna filia Petiti Coillon de Mivers, Iohanna filia Aymerici Braccart de Palizc, Agnes filia dicti Megnec de Brocia, Iohanna filia Charbonier de Roenayo, Petronilla filia Iohannis de Oblinquo de Ramaforti, Iohanna filia Botinot de Rossec, Iohanna filia Guarnerii de Mivers, Matthæa filia Peron de Fondoct de Barris, Radegundis filia Laurentii le Bacle de Buxeria, Iohanna filia Amici Pesent de Megnec, Iohanna filia fratris dicti de Roenayo, Iohanna filia dicti Colas de Agia, Iohanna filia

lia Iohannis Martini de Chatres, Bona filia Guillelmi de Boeria, Iohanna filia Tortorin de Roffec. Margareta filia à la Violate de Derot, Iohanna filia Iohannis Berandea de Chochet, Iohanna filia Gaufridi, Guillometa de Mengnee, Iohanna filia Suberti Pesant de Megnec, Iohanna filia dicti Segoyn de Megnec, Dionysia filia magistri de Incheria de Megnec, Iohanna filia Peroneti Cabulon de Megnec, Iohanna filia Stephani Paterit de Megnec, Iohanna filia Iohannis Penitea de Megnec, Margareta filia à la Petite de Megnec. Petronilla filia Deda de Megnec, Bruneta filia Stephani Barriler de Megnec, Iohanna filia Aymerici Richardi de Fonte Augerii Laurentia filia Vaquerelli de Barris, Radegundis filia Poni Iohannis de Ramaforti, Bona filia Iohannis de Villenec, dicta Maura filia Dulcia de Rollec, Mathaa filia Guillelmi Piscatoris de Rosec. Iohanna filia Rosigneo de Fonte Augerii, Iohanna filia Aymerici Martini de Fonte Augerii, Dionysia filia Iohannis Richart de Fonte Augerii, Iohanna filia Aymerici Riclart de Fonte Augerii, Iohanna filia dicti Stiphenda de Fonte Augerii, dicta filia filia à la Poche de Fonte Augerii, Iohanna filia Petronini de Vlmo de Rosec, Iohanna filia Beatricis de Paliz, Iohanna filia Michaëlis de Paliz, Petronilla filia Ysemberti Charlot de Recules, Dionysia filia Iohannis Beraudi de Chochet, Ayraurdis filia dicti fratris de Roenayo, Margareta filia Iohannis Collon de Miners, Iohanna filia dicta la Lebre de Barris, dicta la Mude de Barris, Laurentia filia Renaudi de Barris dicta Marina filia Picardi de Ramaforti, Stephana filia dicta la Torte de Oblinquo de Ramaforti, Iohanna filia dicti Nadan de Paliz, Iohanna filia dicti Turloton de Derot, Stephana filia Domina la Krions de Fonte Augerii, Iohanna filia Ymerici Richart, Iohanna filia Petronini Baraton de Rosec, Iohanna filia Iohan-

nis de Recules, Iohanna filia Dulcis de sancto Nazario, Stephana filia Iohannis Clementis, Iohanna filia dicta Bona de la Totosere, Iohanna filia Iohannis Deris de Ramaforti, Laurentia filia Dulceti de Plays, Laurentia filia Audeberti de Derot, Iohanna filia Floer de Derot, Iohanna filia Blancheti Cocart de Derot, Iohanna filia Petri Bersolat de Derot, Iohanna filia Petri Berjolat de Derot, Iohanna filia filii Philippi de Barris, Iohanna filia Iohannis de Plays, Iohanna filia Morelli de Paliez, Iohanna filia Stephani Tardi de Paliz, Iohanna filia Aymerici Beriolat de Derot, Iohanna filia Iohannis Bernardon de Plays, Petronilla filia Iohannis Posivea de Barris, Iohanna filia Odonis Vigneron de Megnec, Iohanna filia dicti Berton de Recules, Iohanna filia Iohannis de Oblinquo de Ramaforti, Iohanna filia Iohannis Escot de Plateis, Iohanna filia Yßamberti Charlot de Recules, Iohanna filia Iohannis Arnaudi de Ramefort Iohanna filia Renaudi Fauchez de Barris, Iohanna filia Petronini Pretesegle de Derot, & Iohanna filia Roselli de Cochet. Quas omnes & singulas pranominatas centum puellas idem domicellus præsens propter hoc in iure coram nobis accedens, & adimplere desiderans prædicti voluntatem patris sui pro se & aliis fratribus & sororibus suis, quos habebat in tutela, mamburnio, sive cura, ut dicebat, & pro quibus omnibus manucepit de rato super omnibus bonis suis, manumissas à patre suo ratificavit & confirmavit & eas liberas approbavit & quantum in se erat & in fratribus suis manumisit & libertate donavit, atque ipsas ab omni taillia & commenda liberas effecit & immunes, promittens sub obligatione omnium bonorum suorum se facturum & curaturum quod dicti fratres & sorores eiusdem, quamprimum ad legitimam ætatem pervenerint, omnia præmissa & singula ratificabunt & super omnibus & singulis præmissis litteras consimiles concedent. Promittens idem

domicellus per fidem in manu nostra præstitam corporalem quòd contra manumissionem & libertatem prædictas per se vel per alium non veniet in futurum, obligans quoad hæc se & heredes suos & bonorum suorum quoslibet possessores & omnia sua bona mobilia & immobilia præsentia cum futuris ubicunque & quæcunque, volens & concedens expressè ipsum & ejus heredes per nos & successores nostros seu Officialem Bituricensem compelli ad observantiam omnium præmissorum, ubicunque ipse vel heredes sui suam facient mansionem. Omnia autem præmissa & singula, prout superiùs sunt expressa, nobilis mulier relicta defuncti Gaufridi Lobe Militis prædicti presens in jure propter hæc coram nobis grata & rata habuit, voluit, & laudavit, & quictavit propria auctoritate quicquid juris, possessioris, proprietatis, servitii, dominii, servitutis, & redeventiæ cujuslibet in dictis centùm & quatuor puellis habebat vel habere poterat ratione osclei sive dotis seu quacunque de causa vel etiam ratione per fidem in manu nostra præstitam corporalem quòd contra præmissa vel aliquid præmissorum per se sive per alium non veniet in futurum, obligans quoad hæc & jurisdictioni curiæ nostræ & successorum nostrorum & Officialis nostri supponens se & heredes suos & bonorum suorum possessores & omnia bona sua mobilia & immobilia præsentia cum futuris, ubicunque sint & quæcunque, renuntiantes per fidem tam dictus domicellus quàm relicta prædicta omni actioni, exceptioni, deceptionis & læsionis cujuslibet in præmissis exceptioni, doli mali in factum, conditioni sine causa & ob causam, exceptioni circumventionis, & omni juri in favorem mulierum introducto & introducendo, omni beneficio & auxilio totius facti, & juris canonici & civilis, beneficio minoris ætatis, restitutionis in integrum Velleiani & beneficio crucis, omnibus allegationibus, defensionibus, exceptionibus, privilegiis, & rationibus facti & juris

qui' uscunque, ac etiam omnibus consuetudinibus, usagiis patriæ & statutis, & generaliter omnibus rationibus juris & facti per quæ contra præmissa vel aliquod præmissorum posset opponi aliquid sive dici, renuntiantes præcipuè juribus dicentibus generalem renuntiationem non valere, volentes & concedentes quòd si contra præmissa vel aliquod præmissorum aliquid factum fuerit vel fieri contigerit in futurum, quòd per illum factum prædictis renuntiationibus & ab eis causam quocunque modo habentibus nulla possessio, nulla præscriptio, nullum jus, nulla obligatio acquiratur.

Die Mercurii sequenti venit Dominus apud Vigno prioratum de Carosio, ubi fuit in procuratione cum Priore dicti loci. Summa expensarum fuit novem libræ.

Die Iovis sequenti venit Dominus apud Argentonium cum Priore sancti......de abbatia sancti Gildasii de Castro Radulphi. Summa fuit expensarum x. libræ.

Die Veneris ibidem cum Priore sancti Marcelli de eadem abbatia. Summa fuit expensarum x. lib æ.

Die sabbati sequenti ante festum beati Dionysii fuit Dominus apud Nurec cum magistro domus hospitalis dicti loci. Summa expensarum octo libræ.

Die dominica sequenti cum Priore de sancto Galtero prioratu de Stirpo Summa expensarum fuit decem libræ & quatuor solidi.

Die Lunæ sequenti apud Ruphec cum Priore de abbatia sancti Martialis Lemovicensis. Summa fuit expensarum novem libræ & duo solidi.

Die Martis sequenti ad Oblinquum cum Priore dicti loci de abbatia Dolensi; & eadem die celebravit Dominus.

Die Mercurii sequenti in festo sancti Donysii apud Fontem Gombaudi cum Abbate dicti loci. Non fuit computatum de expensis.

Die Iovis ſequenti Lorolium cum magiſtro domus hoſpitalis. Non fuit computatum.

Die Veneris ſequenti apud ſanctum Sigirennum cum Abbate fuit. Non fuit computatum.

Die ſabbati ſequenti apud Thoiſeliacum cum Priore de abbatia Dolenſi. Non fuit computatum.

Die dominica ſequenti apud Caſtellum cum capitulo. Summa expenſarum decem libræ.

Die Lunæ ſequenti apud Cleum cum Priore dicti loci. Et eadem die remiſit Dominus, ad ſupplicationem Abbatis Millebecenſis, procurationem ſuam quam habebat & mandaverat in prioratu de Chaſſelles de abbatia Millebecenſi.

Die Martis ſequenti apud Paludellum prioratum ſancti Genulphi.

Die Mercurii apud ſanctum Genulphum cum Abbate. Non fuit computatum.

Die Iovis ante feſtum ſancti Lucæ evangeliſtæ apud Briſenciacum prioratum Millebecenſem.

Die Veneris ſequenti cum Priore de Villa Dei abbatiæ ſancti Gildaſii.

Die ſabbati ſequenti cum Priore de Argiaco ; & remiſit Dominus eidem procurationem anni futuri pro domibus ſuis reparandis. Et Priori de Luceio malo remiſit ſimiliter procurationem quam ſibi mandaverat.

Die dominica poſt feſtum S. Lucæ apud Landeſium in abbatia Ciſtercienſis ordinis.

Die Lunæ ſequenti cum Priore de Lande de abbatia Dolenſi.

Die Martis ſequenti apud Rueilliacum prioratum ſancti Dionyſii in Francia.

Die Mercurii ſequenti venit Dominus apud Bituricas pro ſepultura Henrici domini de Soliaco defuncti in Arragonia ; cujus corpus recepit in monaſterio fratrum Minorum Bituricenſium, Miſſam ce-

lebravit, & corpus ipsius in eadem Ecclesia tradidit ecclesiasticæ sepulturæ. Et postmodum venit apud sanctum Palladium, & fuit ibidem ad expensas proprias suas.

Die Iovis sequenti ivit Dominus apud Locum regium; & ibi ad majus altare Missam de mortuis celebravit pro dicto domino de Soliaco; cujus cor eadem die tumulatum fuit in introitu dictæ Ecclesiæ de Loco regio, ubi multi de genere Soliaci sepulti erant. Et hoc facto, reversus est Dominus apud sanctum Palladium, ubi fuit ad expensas suas.

Die Veneris, sabbato, dominica, & Lunæ sequentibus fuit Dominus apud Malum respotum ad expensas suas proprias. Et ipsa die fecit servitium Regis Philippi defuncti in Arragonia in majori Ecclesia, celebravit, prædicavit, & indulgentiam dedit.

Die Martis ante festum omnium sanctorum venit Dominus apud Deuvre prioratum abbatiæ Versionensis, ubi fuit procuratus.

Die Mercurii sequenti in vigilia omnium sanctorum venit Dominus apud Carobrias, ubi fuit usque ad sequens festum sancti Martini hyemalis; & in eodem festo fuit Dominus apud Versionem in expensis abbatiæ ex gratia.

Die Lunæ sequenti post dictum festum sancti Martini hyemalis venit Dominus apud Telliacum, ubi fuit secum ipsa die Dominus Episcopus Caturcensis, qui de patria sua venerat obviam corpori bonæ memoriæ Philippi Regis Franciæ defuncti in Arragonia.

Die Martis sequenti fuit Dominus apud Plenipedum; ubi ad expensas suas esse voluit, sed Abbas dicti loci noluit sustinere. Et ferè media nocte surrexit, & ivit apud Divum Regis; ubi corpus memorati Regis erat; & in aurora die Mercurii sequentis

venit in capella Castri de Duno Regis, ubi invenit corpus dicti Regis defuncti. Et postmodum in dicta capella venit Philippus novus Rex Franciæ ad audiendum Missam; quem Dominus in introitu dictæ capellæ salutavit & aspersit aqua benedicta, & cepit licentiam ab eo ut unà cum Episcopo * Carnotensi conduceret corpus Regis defuncti usque Bituricas, & factum fuit ita. Et ad expectandum novum Regem receptum fuit dictum corpus in Ecclesia de Castro Bituricensi à Domino Archiepiscopo & Episcopo Carnotensi & Canonicis dictæ Ecclesiæ; & ibi habuit vigilias suas. Postmodum verò congregatis processionibus Bituricis in majori Ecclesia, Dominus & Carnotensis Episcopus cum processionibus perrexerunt ad Ecclesiam de castro Bituricensi, & recommendatione corporis facta, delatum fuit corpus processionaliter ad majorem Ecclesiam, & receptum in ea à Domino Archiepiscopo & Episcopo Carnotensi, præsente novo Rege, qui corpus prædictum gestabat inter brachia unà cum multis Baronibus.

Die Mercurii & Iovis sequentibus fuit Dominus Bituricensis ad expensas proprias in domo Cantoris, ubi esse debet, ut dicitur, de consuetudine quando aliquis major se occupat domos suas, in quibus Dominus Rex fuit per illos duos dies.

Dicta die Iovis celebravit Dominus in majori Ecclesia Bituricensi Missam de mortuis pro Philippo Rege Franciæ mortuo, cujus corpus erat præsens, præsente novo Rege, Episcopo Carnotensi, & Othone Comite Burgundiæ, & pluribus aliis Baronibus & personis.

Die Veneris sequenti conduxit Dominus corpus Regis defuncti usque apud sanctum Palladium, & reversus est ad prandium apud Telliacum; & fuit ibi dicta die Dominus & die sabbati sequenti.

Die verò dominica ſequenti, videlicet poſt octavas ſancti Martini hyemalis, venit Dominus apud Cornouillam; ubi fuit uſque ad diem dominicam poſt feſtum beati Andreæ Apoſtoli. Qua die dominica venit Dominus apud Callonium prioratum ſancti Sulpitii Bituricenſis, & fuit ibi in procuratione.

Die Lunæ ſequenti apud Calvummontem cum Priore in procuratione.

Die Martis ſequenti apud Lurciatum prioratum Plenipedenſem cum Priore in procuratione.

Die Mercurii ſequenti apud Colubrem prioratum Plenipedenſem cum Priore in procuratione.

Die Iovis ſequenti in feſto ſancti Nicolai hyemalis apud Hyriconnem cum capitulo. Et eadem die finavit Prior de oratorio Odomant ordinis Clugniaçenſis de procuratione.

Die Veneris apud Montem cenobium cum capitulo dicti loci. Et eadem die finavit de procuratione Prior de Chapes ordinis Clugniacenſis.

Die ſabbati ſequenti apud Montetum cum Priore dicti loci abbatiæ de Excluſa. Et eadem die finavit de procuratione Prior de Valegui ordinis Clugniaçenſis.

Die dominica ſequenti apud Barbonium cum Prioriſſa. Et eadem die finavit de ſua procuratione Prior de Becay ordinis Clugniacenſis, & Prior de Cenquomo ejuſdem ordinis.

Die Lunæ ſequenti apud ſanctum Leopardinum cum Priore de abbatia ſancti Sulpitii Bituricenſis. Et eadem die finavit Prior de Capella Hugonis abbatiæ de Vezelay.

Die Martis ſequenti apud Avuldriam prioratum Sovigniacenſem cum Priore dicti loci.

Die Mercurii ſequenti apud ſanctam Stephanum de Granetio prioratum Plenipedenſis abbatiæ.

Die Iovis sequenti in festo beatæ Luciæ virginis, apud Fontem Morigniaci abbatiam Cisterciensis ordinis.

Die Veneris sequenti apud sanctum Hilarium prioratum sancti Laurentii diocesis Antissiodorensis.

Die sabbati sequenti apud Berriacum prioratum Clugniacensem cum Priore.

Die dominica sequenti apud Callovium abbatiam Cisterciensem cum Abbate.

Die Lunæ sequenti apud Sancerum cum Priorissa dicti loci.

Die Martis sequenti apud sanctum Satirum cum Abbate. Et sciendum quòd ad preces ipsius Abbatis Dominus remisit hoc anno procurationes suas prioratibus sancti Petri de Sancero & de Silvigniaco, qui prioratus sunt de abbatia sancti Satiri.

Die Mercurii sequenti apud Iars prioratum sancti Satiri cum Priore dicti loci.

Die Iovis sequenti apud sanctum Palladium in expensis propriis.

Die Veneris sequenti ibidem ad expensas suas.

Die sabbati sequenti ibidem ordines celebravit; & celebratis ordinibus, venit apud Telliacum ad prandium, & fuit ibi ad expensas proprias.

Die verò dominica sequenti, videlicet ante nativitatem Domini, venit Dominus apud Cornoussam, ubi fuit usque ad diem Mercurii post Epiphaniam Domini. Qua die Mercurii venit apud Meillanc prioratum Dolensem, ubi fuit cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Iovis sequenti in octavis Epiphaniæ Domini apud cellam de Brueria prioratum Dolensem cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Veneris sequenti apud Castrumnovum cum capitulo de Venesive in procuratione.

Die sabbati sequenti apud Cressiacum priora-

tum. Dolensem cum Priore dicti loci.

Die dominica sequenti apud Manceyum cum Abbate in procuratione.

Die Lunæ sequenti apud Olivetum cum Abbate Cistercienfis ordinis.

Die Martis sequenti apud Albigniacum captivi prioratum abbatiæ Casalis benedicti cum Priore.

Die Mercurii sequenti apud sanctam Siriculam prioratum Dolensem cum Priore.

Die Iovis sequenti apud Vileutras cum Priore.

Die Veneris sequenti apud sanctum Amanum cum capitulo.

Die sabbati sequenti apud Chabries, ubi fuimus usque ad diem Mercurii post octavas Purificationis beatæ Mariæ. Qua die ivit Dominus apud Comitissam de Blesis, & pernoctavit apud Villamnovam ad expensas suas.

Die Iovis sequenti apud Villamfrancham cum rectore domus hospitalis de Villafrancha in procuratione.

Die Veneris sequenti apud cellas sancti Dionysii cum Priore de abbatia sancti Satiri.

Die sabbati sequenti apud Noviacum super Branjon cum Priore de abbatia Versionensi.

Die dominica & Lunæ ante cathedram sancti Petri apud Vouseron, videlicet die dominica in procuratione cum Priore, & die Lunæ ex gratia cum Abbate Versionensi.

Die Martis & Mercurii sequentibus apud Malumrepastum ad expensas proprias.

Die Iovis & Veneris in cathedra sancti Petri sequentibus apud la Pivere, & die sabbati sequenti, ad invitationem Abbatis sancti Sulpitii Bituricensis, & in sero ivit Bituricas, & Dominica in mane prædicavit in majori Ecclesia, & dedit indulgentiam; & eadem die dominica venit Dominus apud

ſanctum Palladium, & fuit ibi ipſa die dominica ad expenſas ſuas.

Die Lunæ ſequenti ante Brandones fuit Dominus in procuratione cum Priore de Capella Gilonis prioratu abbatiæ ſancti ſulpitii Bituricenſis

Die Martis ſequenti apud Albigniacum ſuper Verram cum Capellano dicti loci in procuratione.

Die Mercurii ſequenti apud Agent cum Capellano in procuratione.

Die Iovis ſequenti apud ſanctum Gondulphum cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Veneris ſequenti apud ſanctum Bricium prioratum ſancti Benedicti Floriacenſis cum Priore. Et eadem die finavit Prior de Caſtellione de procuratione ſua.

Die ſabbati ſequenti apud Belleu prioratum abbatiæ ſancti Satiri cum Priore dicti loci.

Die dominica Brandonum apud ſanctum Palladium in expenſis propriis.

Die Lunæ ſequenti ibidem ſimiliter in expenſis ſuis propriis.

Die Martis ſequenti apud Malumrepaſtum ad expenſas proprias.

Die Mercurii ſequenti apud Exoldunum cum capitulo ſancti Cirici in procuratione.

Die Iovis ſequenti ibidem cum Abbate beatæ Mariæ Exoldunenſis in procuratione.

Die Veneris ſequenti apud Vodolonum cum Priore de abbatia Dolenſi.

Die ſabbati ſequenti ibidem celebravit Dominus ſacros ordines. Et eadem die venit Dominus apud Yvolium prioratumDolenſem cum Priore dicti loci in procuratione.

Die dominica poſt octavas Brandonum apud ſanctum Iulianum prioratum Dolenſem.

Die Lunæ ſequenti apud Podium Ferrandi cum Abbate dicti loci in procuratione.

Die Martis ſequenti apud ſanctum Deſideratum cum Priore dicti loci in procuratione.

Die Mercurii ſequenti apud Huriacum cum Priore de abbatia Dolenſi in procuratione.

Die Iovis ſequenti apud Montemlucium cum Priore beatæ Mariæ dicti loci de abbatia Menatenſi.

Die Veneris ſequenti apud Columbeyum cum Priore ordinis Clugniacenſis.

Die ſabbati ſequenti apud Bellamnaviam cum Priore dicti loci de abbatia Menatenſi.

Dominica qua cantatur *Oculi mei* & die Lunæ ſequenti fuit apud Naves ad expenſas proprias.

Die Martis ſequenti viſitavit Dominus prioratum de Cantella, prioratum de Evaone, & fecit expenſas. Et procuravit Dominum apud Naves idem Prior de Cantella.

Et eadem die fuit concordata quædam littera ſuper contentione juriſdictionis & metarum quæ vertebatur inter Dominum Archiepiſcopum Bituricenſem & gentes Comitis Attrabatenſis cujus tenor ſequitur ad hoc ſignum &c.

Cetera deſunt.

EPISTOLA TAIONIS EPISCOPI CÆSARAVGVSTANI AD EVGENIVM EPISCOPVM TOLETANVM.

SAnctissimo ac venerabili Domino meo Eugenio Toletanæ urbis Episcopo Taius ultimus servus servorum Dei Cæsaraugustanus Episcopus. Congrua satis valdeque necessaria dispositione fortioris exquirit solatium qui propriæ virtutis caret officio, eòque faciliùs corporis gressum porrigit quò trahitur dextera potioris, ut saltim desideratum cursum valentioris auxilio possit explere quàm segnis in sui itineris medio remanere. Ita ego, mi venerabilis Domine, licèt invalidus, tuis tamen adjutus orationibus ardui operis auspicia quasi cujusdam maximi montis malui adire principia, quod velut magni cujusdam in sui superficie ostentans paradisi nemorum proceritatibus obsita, floribus albescentia, pomis etiam mellificantia, foliis viridantia, liliorum quoque pulcritudine nitentia, rosarum rubore candentia, violarum purpurantium floribus splendentia, coloribusque croceis pleraque fulgentia, nullo unquam tempore marcescentia, sed perpetua sui viriditate vernantia, mirifica arte disposita, directisque consistunt linearum ordinibus coaptata, tantam subministrantes amantibus gratiam ut suavitate sui non solùm exteriores corporum sensus, sed interiora cordium arcana sanctitate sui perlustrent. Cùmque talia intentis obtuti-

Circa an. 640.

bus cernerem, ac plerosque his multimodis dapibus satiari viderem, inæstimabili accensus desiderio, tanquam unus ex collegio esurientium puerorum inediæ coactus impulsis, ejusdem januam paradisi pedententim adgressus, & quasi temerarius introrsus explorator ingressus, dum per eadem spatia pulcherrima quæque ac multimoda prospectando nimia admiratione suspendor, quædam ramusculorum flosculа more pusillorum infantium ludendo collegi, ac manu avida contrectando decerpsi, cursim ista præcipua quadam curiositate quibusdam comparationibus præmittens verbis simplicibus quasi oris obstrusi aditum refero, nisi ut tam incomparabilis excellentia viri, sancti scilicet Papæ Gregorii, in ipso loquutionis exordio quibusdam parabolis anteferrem, ejusque magnitudinem sapientiæ, quo perspicuo lumine sanctam illustravit Ecclesiam, aliquatenus non scientibus sed nescientibus propalarem. Optaveram siquidem tuæ nunc adesse præsentiæ, ut sicut scriptum est, *interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, majores tuos, & dicent tibi*, ex tui oris prudentia formulam sumerem, cùm in principio hujus operis velut cujusdam telæ verborum texturam præponerem, vel certè ex tui cordis artificiosa manu quasi in cujusdam magni constructione ædificii politos atque quadratos humeris propriis verborum lapillos deferrem, quoniam frater fratrem adjuvans exaltabitur, sicut civitas munita. Ordo namque rationis exposcit ut subsequentia præcedentibus quodam vinculo tenacitatis nectantur, quatinus in utrumque rectitudinem sui prolata æquitas pandat, ac ducente tramite veritatis ad destinatum finem lætus accedat. Idcirco quod cõparationibus paulò antè prætulimus, verbis nunc apertioribus propalemus. De opusculis quippe ejusdẽ sanctissimi viri sese infert sermo subsequens

aliquantula narratione officiosissimus, dignumque fore censui de suis operibus ejus pauca primùm retexere. Vidimus vidimus Gregorium nostrum Romæ positum, non visibus corporis, sed obtutibus mentis. Vidimus enim non solùm in suis notariis, sed etiam in familiaribus qui ministerio corporali eidem fidele exhibuerunt famulatus obsequium; eorumque relatione de virtutibus ejus plura cognoscens, brevissimè pauca retexam. Fuit denique gratia Christi omni morum probitate compositus, animo vultuque serenus, corde benignus, conscientia purus, moribus discretus, virginitate nitens, caritate refertus, pietate præcipuus, patientia insignis, modestia incomparabilis, abstinentia singularis, hospitalitatis sectator, peregrinorum susceptor, eleemosynarum largitor, ecclesiasticarum rerum optimus dispensator, amicis devinctus, oppressorum sublevator, tribulantium consolator, acris ingenii, consilio providus, sermonibus nitidus, eloquentia facundus, prudentiá disertus, sapientia præditus, doctrina multimodus, scripturarum divinarum multimodus interpretator, abditorum mysteriorum acerrimus investigator, fidei catholicæ magnificus defensor, contra hæreticos fortis assertor, superbis auctoritate erectus, atque humilibus prompta devotione subjectus. Quatuor namque virtutibus animi, prudentia scilicet, temperantia, fortitudine, atque justitia ita extitit præornatus ut non homo sed angelus inter homines putaretur. Quis namque nostri temporis eloquentia facundus, prudentia præditus, sapientia profundus, sanctum condignis efferat laudibus Gregorium? Nec ipsi, ut censeo, Græcæ Romanæque facundiæ philosophorum præcipui, Socrates scilicet, vel Plato, Cicero, atque Varro, si nostris temporibus affuissent, condigna verba promisissent. Sed ne panegyricis uti

censeat eloquiis, plurima de ejusdem virtutibus audita comperta prætermittens, ad ejus opuscula, quæ sunt eloquia pulcritudinis, officia linguæ retorqueam. Igitur cùm Romæ positus ejusdem, quæ in Hispaniis deerant, volumina sedulus vestigator perquirerem, inventaque propria manu transcriberem, tantaque dulcedo verborum animum meum inæstimabili suavitate mulceret, speciale quiddam in eadem sine cujuspiam perspexi comparatione potissimum. Denique dum historiam beati Iob sub triplici indagatione, id est, historica, typica, vel morali, studuit explanatione discutere, atque Ezechielis Prophetæ primam vel ultimam partem non impari expositione percurrere, tantorumque profundæ mysteriorum repulso ignorantiæ nubilo serena patefactione monstrare, penè totius novi ac veteris testamenti patefecit arcana; actumque est ut hac opportunitate panis ille qui de cœlo descendit, ejusdem fidelissimi opportuna satis dulcedine satiaret. Sed quoniam in eadem prolixitate voluminum, dum testimonium uniuscujusque requiritur, explanatio penè totius operis jus erat in ambiguo, non minima perscutatio atque animi ardentis sæpe frigebat intentio, malui semel maximum proferre laboremquàm semper suspectam tolerare difficultatem. Percurri igitur omnia ejusdem monimenta librorum & penè totius scripturæ sacræ testimonia quæ in ejus opusculis ad probationem vel expositionem cujusque rei adhibita diversis in locis continebantur conscripta, adjuvante Christo Iesu, qui ex ore infantium atque lactentium perficit laudem linguasque mutorum vinculo taciturnitatis absolvit, suis coadunata ordinibus studiosus quisque, cùm in eisdem voluminibus cujuslibet sacri testimonii explanationem requirit, ne multiplici lectione fatigatus non citò reperiat quod voluerit, ad ista quæ

decerpsi

decerpſi recurrens, repentè quod deſiderat liberæ ſatisfactionis diſcretione reperiet. Dectorem quippe hujus operis cenſeo admonendum ut vigili intentione prævideat quoniam pleraque teſtimoniorum capitula in eiſdem voluminibus, ut ſuprà meminimus, diverſis in locis ſita, ita ut inventa ſunt expoſita, à me ordinatim collecta fore noſcuntur. Alia igitur quæ jam in ſuperioribus aut inferioribus partibus expoſuiſſe viſus eſt, & iterum atque iterum, quamlibet aliis verbis, eodem tamen ſenſu, diverſis in locis recapitulata expoſitione retexuit; præcedentibus teſtimoniis, ut ordo exponendarum rerum popoſcit, aliqua inſerenda, reliqua verò relinquenda curavi; quatinus ex præcedentibus ſubſequentia penderent, & ſubſequentia præcedentibus ſeſe utiliùs cooptarent. Nam ſi cuncta diſcreto ordine in hujus operis ſerie ponerentur, procul dubio magnitudo voluminum brevitatis modum excederet, atque ſui recapitulatione lectoris animum offendens, facerent nihilominus repetita faſtidium. Cujus rei quantitatem in ſex codicibus; quatuor ſcilicet veteris inſtrumenti, duobus etiam novi teſtamenti, ſuis connexis ordinibus, prætermiſſis ſcripturis quas eiſdem virorum ſanctiſſimus ex ordine tractavit, adjutus orationibus veſtris explere curavi. Præfatiunculas quoque ejuſdem codicibus conſonantes decerpſi, quas etiam in capita librorum præpoſui, quatenus ipſe ſibi in ſuis anteponatur eloquiis qui largiente gratia Chriſti copioſus nobis multiplicibus extitit officiis. Ipſos etiam codices laborioſa nimium intentione collectos prudentiæ veſtræ malui committere contuendos; in quibus ſi quædam ſagaciſſima veſtigatio veſtra repererit inordinatè compoſita, non tam negligentiæ culpam quàm neceſſitatis adſcribat: quia dum vehiculo parvæ ſcabulæ quaſi immenſum pelagus ſolitarius nauta

navigaturus adgredior, cum maximis difficultatibus latissimi æquoris hujus spatia transmeavi, tandemque ad optatam littoris requiem Christo gubernante perveni. En, prudentissime virorum, ut causarum ordines sigillatim perstringerem, modum brevitatis excessi, &, ut ait quidam doctissimus, dum figuli rota currente urceum facere * nitet, amphoram finxit manus. Ast ego dum brevem pagellam conscribere malui, libellum manus indocta composuit. Obsecro igitur te, virorum sanctissime, & omnes quibus hujus operis lectio * nunc displicuerit, ut hos libellos velut duo minuta in gazophylacia templi Domini collocare dignemini, ac pro meis abluendis delictis pervigili intentione ejus misericordiam deprecare non dedignemini, ut æternis ereptus incendiis, sempiternis solari merear refrigeriis. Vale mi venerabilis ac sanctissime Domine.

* nititur

* non

Explicit epistola Tagii Episcopi ad Eugenium.

Hic est ordo librorum sancti Gregorii Papæ Romensis. In expositione Iob edidit libros moralium xxxv. divisos partibus atque codicibus sex.

DIVISIO XXXV. LIBRORVM MORALIVM.

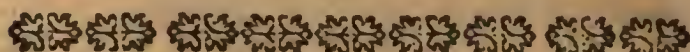
Pars prima, libri quinque. Pars secunda, libri quinque. Pars tertia, libri sex. Pars quarta, libri sex. Pars quinta, libri quinque. Pars sexta, libri octo.

Deinde sequitur in codice MS. epistola sancti Gregorii ad Leandrum Episcopum Hispalensem. Tum sequentia adduntur

In nomine Dei patris & Domini nostri Iesu Christi & spiritus sancti. Incipit prologus super capitula moralium beati Gregorii Papæ venerabilissimi.

Christi Iesu Gregorius servus ac urbis Romæ Papa venerabilissimus composuit & prætitulavit

multa volumina librorum. Composuit etiam per libros seriem capitulorum. Fecit quoque in verba beati Iob expositionem, sed capitulorum ad ejusdem sententias non addidit ordinationem. Igitur Henrici secundi Imperatoris tempore Rainerius Aretinæ Ecclesiæ Canonicus Presbyter per omnes ferè sententias supradictæ expositionis vigilanti studio & cogitatione capitula suppofuit, non propter inanis gloriæ favorem, sed ductus divini amoris zelo & utilitate legentium seu etiam legentes audientium; ut quicquid utile ad tempus in illis sententiis quæreretur, citò & quasi sine labore inveniretur.

TESTAMENTVM VOLFAVDI COMITIS

Fundatoris abbatiæ sancti Michaëlis ad Mosam in diocesi Virdunensi.

CVm oportet Christianis viam veritatis eligere, pro qua conditori suo possint dignæ miseratio- nis munus offerre, ut oblatio proficiat ad salutem, & devotio pertineat ad mercedem. Ego itaque Volfaudus filius Gislaramni quondam & conjunx mea Adalsinda filia Alberti quondam donatores licèt multarum rerum. Cùm sit semper rarum quòd quisquam pro suis admissis facinoribus vel redimenda ultione peccaminum de rebus suis propriis aut ad loca sanctorum Dei aut ipsius servis velit aliquid dare, ut ipse non propria manu det scriptisque commendet. Vnde & bene antiquitus * divitum Principum decreta & legum ita sanxerunt, ut tantummq-

Vide Vasseburg fol. 114.

* divorum

do ſola manus donatoris in ſubſcriptione certa mon-ſtraretur, nec ſine geſtarum allegatione pleniſſima voluerit firmitate mancipare, ut hoc quod unuſquiſque pro arbitrio ſuo aut mentis ſuæ condonare voluiſſet, ſollemnis ſcriptura confirmaret. Sed dum & nos Domini gratia inſpirante, ut credimus, ſicut omnium fidelium catholicæ Eccleſiæ Chriſti mós eſt, quorum depoſcit benignitas ut pro animarum ſalute vel Dei intuitu Domino adjuvante monaſterium congregationemq; ſervorum Dei animo devotiſſimo à novo fundamento in jure proprietatis noſtræ in pago Virdunenſi in loco qui dicitur Caſtellionis in fine Vuidiniaca, ubi in ipſa radice montis conſurgit fluviolus qui dicitur Marſuppia, in honore ſancti Michaëlis Archangeli, & ſanctæ Máriæ matris Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſancti Martini, & ſancti Petri & Pauli Apoſtolorum, necnon ſanctorum martyrum & confeſſorum, vel ceterorum, ad exemplum beatiſſimorum etiam & viſi fuimus ædificaſſe, addidit nobis conſilius quatinus de communi ſubſtantia ad ipſum monaſterium vel ipſos ſervos Dei Domino vacantes conſiſtendum juxta Dei arbitrium conſcribere deberemus. quod ita & fecimus. Inprimis itaque donamus portionem unam cognominatam Vuidini villa ſitam in pago Virdunenſe, cum caſis, domibus, ædificiis, mancipiis, manſis, pratis, campis, vineis, ſilvis, cultis & incultis, aquis aquarumve decurſibus, cum omnibus adjectentiis vel appendiciis ad ſe pertinentibus. Similiter donamus ſuper ipſum fluviolum villam unam Marſupia in ipſo pago Virdunenſe, quæ in populo vocatur Godone curte, cum caſis, domibus, ædificiis, mancipiis, accolis, manſis, campis, pratis, ſilvis, cultis & incultis, tam de proprio quam de comparato, vel de quolibet attracto quod ad nos ex jure pertinet, cum omni adjectentia ad ſe pertinen-

te. Similiter donamus super ipsum fluviolum Marsupia portionem illam quam de Crudelberto pretio comparavimus, cum mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus super ipsum fluviolum Marsupia portionem illam quæ dicitur Avanorum vallis, quam de Gennulfo dato pretio comparavimus, cum mansis, campis, pratis silvis, & cultis & incultis, aquis aquarumve decursibus, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus portiones illas in curte illa quæ vocatur Byllata in ipso pago Virdunense super fluvium Mosa quas de Valdradanegone dato pretio comparavimus, cum mancipiis, mansis, campis, casis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus portionem illam in loco qui dicitur Mononis villa super fluvium Mosa in pago Virdunense, quam ego & Albertus quondam de Gondouvino dato pretio comparavimus, cum mancipiis, casis, mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus portiones illas in loco qui dicitur Calvonecurte in ipso pago Virdunense super fluvium Mosa quas de Adalfo vel heredibus suis sive Erlino vel Fulgonino dato pretio comparavimus, cum mancipiis, terris, mansis, pratis, silvis, cultis & incultis, aquis aquarumve decursibus, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus in pago Vidunense super fluvium qui vocatur Quala portionem unam ad Castellionem quam de Felice vel herede suo dato pretio comparavimus, cum casis, mancipiis, mansis, campis, pratis, vineis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus super

ipsum fluviolum Quulam portionem illam quam de Alberto filio Chramperti quondam dato pretio comparavimus, cum mancipiis, casis, mansis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus ad Baudentro villa portionem illam quam de Chairone vel de conjuge sua Ginnana dato pretio comparavimus, cum mansis, casis, mancipiis, campis, pratis, vineis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus villam unam sitam in pago Virdunense quæ vocatur Buxarias, quam nos de Anstrida Abbatissa quondam dato pretio comparavimus, cum casis, mansis, mancipiis, campis, vineis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum accolis & appendiciis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus in ipso pago Virdunense in curte de Gisilo villa portionem illam quam de Druberto & Patfredo & Ermengrudo dato pretio comparavimus, cum mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omni adjectentia ad se pertinente, Similiter donamus in Vico & Marsallo in io ad sal faciendum cum manso, casa, & servo, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus curtim unam Trunionem nuncupatam sitam in pago Virdunense, cum casis, domibus, ædificiis, mancipiis, mansis, campis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, tam de propriis quàm de comparatis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus portionem unam in villa quæ vocatur Bederniaca sitam in pago Virdunense, quam de Alsinda femina dato pretio comparavimus, cum domibus, ædificiis, mancipiis, mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis,

cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus in Eppone* culte portionem unam quam * curte de ipsa femina Adalsinda dato pretio comparavimus, cum mancipiis, mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omni adjectentia ad se pertinente. Similiter donamus portionem nostram in villa quæ dicitur Vlmo, quæ in populo vocatur Coria, sita in pago Virdunense super fluvium Mosa, tam de proprio quàm de comparato, quam de Gaillano & Gennulfo, Godelinde & Felice heredibus nostris dato pretio comparavimus, cum casis, mancipiis, domibus, ædiciis, mansis, accolis, campis, pratis, vineis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis & incultis, cum omnibus appendiciis vel adjectentiis suis ad se pertinentibus. Similiter donamus curtim unam Cussiliaco sitam in pago Barrense, cum casis, mancipiis, pratis, silvis, cultis & incultis, aquis aquarumque decursibus, cum omni adjectentia ad se pertinente. Ista omnia suprà nominata vel conscripta junctis & conjunctis mobilibus & immobilibus utriusque sexus; peculium natior vel omni supellectile quicquid dici aut nominari potest in superscriptis locis ad se pertinentia tam rem inexquisitam plenissima voluntate istis temporibus tradimus atque transcribimus ad possidendum ut ab hodierno die jure firmissimo absque consortio coheredum nostrorum habendi, tenendi, possidendi habeant ipsi monachi potestatem, ut in Dei nomine inde potiantur in æternum. Et ut voluntas nostra pleniorem obtineat vigorem & per tempora conservetur, ipsas prædictas res nominatas ex proprio sigillo adfirmamus, ut omnia quæ superius sunt inscripta perpetua,* felicitate maneant. Illud nobis * stabilita. in hac voluntate nostra scriptum esse complacuit, te ut nullus judex nec Pontifex de civitate vel ex ipsa

parrochia Virdunense in ipso monasterio nullam potestatem ad quaslibet redibitiones aut requisitiones exigendi habeat potestatem ingrediendi, quia in ipso prædio nostro sumpto & labore ædificavimus. Illud nobis addere convenit, quod fieri non credimus, si aliqua se, karta se, anteriores vel posteriores ad hanc voluntatem meam inculcandam vel minuendam nomenque nostrum fuerint ostensæ, vacuæ & inanes appareant, & nullum in antea sortiantur effectum. Si quis verò, ut adsolet, de heredibus vel proheredibus nostris, quod fieri non credimus, aut quælibet opposita persona vel judiciaria potestas contra hanc donationem nostram, quam ex spontanea voluntate plenissimaque devotione fieri rogavimus, ullo unquam tempore infringere voluerit, primitus Dei occurrat offensionem, & ab omni loco sanctorum cœnobitarum vel consortio Christianorum excommunicatus appareat, & insuper velut Iudas traditor Domini nostri & sicut Giezi puer Helisæi, qui munera fraudulenter acceperunt, simili sententia judicetur, & sit anathema maranatha, quod est proditio in adventu Domini; & nec sic voluntas mea à nullo possit convelli, & super unà cum * sociis fiscorum auri libras quingentas, argenti pondera octingenta partibus nostris cogatur resolvere; sed hæc cartula donationis nostræ inviolabilis omni tempore maneat, roboratione subnixa. Facta hæc est donatio in ipso monasterio multorum conventu bonorum hominũ anno decimoquinto regni Domini nostri Childeberti Regis Signum Volfaudi, qui istud testamentum donationis fieri rogavit. S. Adalsindæ conjugis suæ, consentiente testamento donationis fieri rogavit. Ego Vvolfaidis Abbatissa. S. Gairebardi Episcopi. S. Vvolfaudi testis. S. Dudini. S. Grudelberti. S. Vulfridi. S. Chramberti. S. Angliberti. S.

* socio fisco

An. 709.

Hugonis. S. Flodoeni. S. Disoetii. S. item Chramberti. S. Desasti. S. Attolane. Ego Robertus Presbyter. S. Gromaldi. S. Quveldi. S. Heuzonis. S. Gondodoeni. Ego Richramnus Presbyter rogatus suptascripsi hoc testamentum donationis.

Item testamentum Volfaudi de villa Marsupia.

IN Dei nomine. Bonum pacis placuit qualiter convenit inter apostolicum virum domnum Sigibaudum Episcopum Metensis Ecclesiæ & inter Vvolfaudum Comitem ut locella eorum inter se commutare deberent. quod ita & fecerunt. Dedit Sigbaudus Episcopus Vvolfaudo Comiti locellum Masurpia nuncupatum in pago Virdunensi, quem Godo & Haerevius pro animarum suarum salute ad Ecclesiam sancti Stephani delegaverunt, hoc est, tam in terris, domibus, ædificiis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus & mancipia his nominibus, Leubigisus, Feroinus, Adoinus, Fante, Gaerelinde, totum & ad integrum quantumcunque Godo & Haerevius ibidem possederant vel sanctus Stephanus ibidem habere videbatur, ipsi Vvolfaudo donavit ad possidendum. E contra simili modo dedit Vvolfaudus Sigibaudo Episcopo ad partem sancti Stephani locellum nuncupatum Vineiaco in fine Ausiniaca villa in pago Fugentense super fluvium Mosellæ, hoc est, tam in terris, domibus, ædificiis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, & mancipia his nominibus, Autaldus, Balsimius, Macionus, Eusebius, Haervinus, Bertridus, Madalhundus, & quantumcunque ibidem de homine nomine Aegino dato pretio comparavit, vel quicquid ad præsens possidere videtur, totum & ad integrum ad partem

ſancti Stephani condonavit; & quicquid inde de utraque parte facere voluerint, liberam & firmiſſimam in omnibus habuerunt poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod fieri non credimus, quod aut noſmetipſi aut heredes Vvolfaudi aut Adalſindæ aut domni Sigibaudi contra has commutationes agere quicquam voluerit, partem quam acceperit amittat, & inſuper auri libras duas, argenti pondera quinque coactus exolvat, & quod repetit nihil valeat evendicare, ſed præſens hæc commutatio firma & ſtabilis permaneat cum ſtipulatione nixa. Actum novo exſarto villa ſancti Stephani. Datum
An. 708. menſis Decembris die viceſimo, anno quartodecimo regni Domini noſtri Childeberti Regis.

Anno ab incarnatione Domini milleſimo nonageſimo tertio, epacta xx. concurrente v. Indictione I. reſcripta eſt karta iſta cum ceteris ſub hoc ſigno titulatis.

Item ejuſdem de villa Condato.

CVm oporteat Chriſtianis viam veritatis eligere, proque ea conditori ſuo dignas gratiarum actiones offerre, ut oblatio proficiat ad ſalutem & devotio pertineat ad mercedem, ego Vvolfaudus Comes filius Giſlaranni quondam, recogitans peccaminum meorum rettributionem æternam & pœnas perpetuas, unde nos Dei pietas eripere vel liberare dignetur, dono per hoc teſtamentum ad monaſterium ſancti Michaëlis Archangeli, quod ego & conjux mea Adalſinda à novo fundamento viſi fuimus conſtruxiſſe in loco qui dicitur Caſtellionis in pago Virdunenſi in fine Vindiniaca, ubi multorum ſanctorum martyrum & confeſſorum reliquiæ adorari videntur, quorum baſilicæ ibidem ſunt conſtructæ, donatumque eſſe volo in perpetuum, hoc eſt, villam meam quæ dicitur Condatum in

pago Barrense super fluvium Callo, quam ego ab Hertellione dato pretio comparavi, hoc est, in mansis, confiniis, domibus, ædificiis, campis, pratis, silvis, vineis, farinariis, appendiciis, casis, aquis, pascuis, cultis & incultis, cum omnibus adjacentiis ad se pertinentibus, cum mancipiis ibidem commanentibus, vel quantumcunque usque ad diem præsentem visus sum ibi habere, totum & ad integrum dono, sicut superiùs diximus, donamus per hoc testamentum ad monasterium superiùs nominatum sancti Michaëlis ad diem præsentem, ut ipsi monachi qui ibi sunt habeant, teneant, possideant liberè & firmissimè, in omnibus habeant potestatem, ut meliùs eos delectet pro nobis misericordiam Domini jugiter exorare. Si verò ego aut aliquis de heredibus meis vel coheredibus vel quælibet opposita persona contra hoc testamentum ire aut fortasse infringere velcorrumpere voluerit, iram Dei omnipotentis incurrat, & ille eum maledicat qui maledixit Sodomam & Gomorram, & ad limina sanctorum extra consortium Christianorum excommunicatus appareat, & insuper solvat auri libras VIII. & argenti pondus XV. multam sustineat, & quod repetit evendicare non valeat, & nihilominus præsens testamentum omni tempore firmum & inviolatum permaneat. Et ut firmius sit, manu nostra subsignavimus, & qui subscriberent vel signarent in præsenti rogavimus. Facta sub die Kal. Ianuarias anno II. regni Domini nostri Theoderici Regis. Factum testamentum Novavilla. Volfaudus hoc testamentum fieri rogavit. Signum Guntramni. S. Vnderici. S. Vvifridi. S. Abelini. S. Adalsindæ. S. Rogomini. S. Ervidi. S. Agoini. S. Chileramni. S. Gaudoni. S. Vnerini. S. Chroderici. S. Radoini. An. 716.

EX EPISTOLA PAVLINI ad Leonem Patriarcham.

SCiendum namque eſt quoniam & ille qui ab Hieroſolyma deſcendens, hoc eſt, à pacifica contemplatione ſanctæ Eccleſiæ receſſit, & iſte qui à paradiſi mœniis eliminatus dicitur, id eſt, ab ovili Eccleſiæ & conſortio fratrum ſegregatus exiit, & omne membrum quod abſciſum de corpore fuerit, hoc eſt, ab unitate Eccleſiæ ſeparatum, niſi per pœnitentiam & dignam ſatisfactionem donum gratiæ omnipotentis Dei aſcendat Hieroſolymam, videlicet ad contemplationem ſeſe pacis ſuſpendat, & ad eum quod reliquerat recurrat ovile, hoc eſt, caritatis vinculo religatus in gremio ſuſcipiatur Eccleſiæ, & in eo à quo præciſus eſt corpore inſeratur, in unitatem ſcilicet, & reconciliatus conſocietur fratrum, ſalvus eſſe poſſe, quemadmodum & vos ſatis excellenter ſacratiùs capaciùſque ſcitis nullo falſitatis quodlibet modo ſibi blandiatur fraude deceptus. Væ ergo illis niſi altiſſima illis pietas benigna ſuccurrat paradigmate, quo & ſemivivo relicto & erranti perditæque oculivæ & abſciſo de corpore membro pretioſo ſubvenit miſericorditer ſanguinis oſtro. Dignetur itaque & veſtra ſerenitas ſuper has plagasvulnuſquepeccati infundere vinum & oleum. Aſperſa ſiquidem ac lenia documentorum inſtillare fomenta necnon faſciolis caritatis fracturas infarcire medicinali manu curate; quatenus ſubvecti patientiæ veſtræ jumento, ad ſtabulum perducatur Eccleſiæ, curamque veſtræ exhibitam beatitudinis, ac per hoc aſſimilatus bono ſingulariter paſtori, erraticam ſubvehens humeris ovem ad ovile proprium, quippini ad ſinum ſcilicet matris

Ecclesiæ, reportare gaudere, dissociata nempe de corpore membro; imitantes per omnia Paulum Apostolum per unitatem fidei & caritatis concordiam summo ac singulari unire capiti festinare; quatenus reddita per vestram industriam omnibus pace, & illis sicut decet summo tantoque Pontifici honoris debitum & odedientiæ offerant fructus, & ut Dominum timeant & veluti patrem multa impensi amoris dulcedine diligant, & vestra eos benignitas tranquillitas quasi proprios refovens filios perpetua protectione gubernet, vobisque pro dignæ retributionis præmio cœlestia regna æternus arbiter largiri dignetur.

Epistola Alcuini ad Karolum M. quum ad eum mitteret libros VII. *adversùs Felicem Vrgellensem.*

MAximo atque invictissimo triumphatori atque clementissimo regnorum rectori Carolo Regi Francorum & Longobardorum ac Patricio Romanorum humilis levita Alcuinus salutem. Laudabilis bonitas atque incomparabilis jocunditas vestræ excellentiæ fiduciam meæ præstitit parvitati scribendi aliquid de causis ecclesiasticis vel de disciplinis scholasticis. Quod nullatenus agerem, nisi scuto bonæ voluntatis vestræ ab invidorum linguis meæ litterulas obedientiæ protegendas sperarem: quia quorundam solertia laborat magis aliorum in occulto rodere dicta quàm sua in publico proferre, quorum scientiam Salomon serpenti in abscondito mordenti comparavit. Vestra verò nulli contemnenda auctoritas nostræ devotioni mandavit contra novas hæreticæ pravitatis inventiones aliquid scribere atque libello respondere quem contra nos

Felix quidam Episcopus vestræ direxit auctoritati; in quo multa inveniuntur non catholico stilo exarata, sed contra veritatem apostolicæ fidei inaniter desudata. Cui labori vestræ magis pietatis jussione animatus quàm propriæ confisus peritiæ juvamine libenter succubui. Et licèt nullus se justè excusare valeat à defensione fidei catholicæ; tamen sanctæ voluntatis vestræ præceptum meæ devotionis stilum hujus operis debitorem maximè effecit. quod totum vestræ excellentissimæ sapientiæ specialiter expectat judicium, utrum ecclesiasticis dignum sit auribus aperire. Nam istum libellum in disputatione quæ in vestra veneranda præsentia cum Felice ventilata est præsentem habui. Sed quia nec adhuc ante vestram perlectus est sapientiam, nec à vobis, cui maximè sudavit, comprobatus, ratum duxi publicis non efferri auribus. Nunc verò vestra videat auctoritatis quid de eo fieri velit. Tantùm deprecor ut nullatenus priùs vel abiciatur vel in publicum proferatur quàm totus inter familiares personas vestræ auctoritatis examini perlegatur. Multis enim in locis minùs ordinata disputatione currere & sæpe antedicta repetere solutasque videtur iterare sententias; quia in omni loco proponentis quæstionibus necessariò respondendum fuit, ne aliquo adversarius in loco suas jactet propositiones permanere indiscussas, & ego quasi victus non haberem quid responderem. Igitur plurima copioso sed non scholastico sermone sanctorum patrum exempla præfatus disputator colligere studuit, quorum quædam sibimetipsi valde adversari videntur, quædam nihil suis favere partibus intelleguntur, quædam pravo sensu aliter quàm ab eis posita sunt interpretare nititur. Et his tribus modis sententiarum illius numerositas contexitur. Cui revera multò melius esset perpetuo conticescere silentio quàm malæ pra-

Vide Alcuin. pag 939. 1510. epist. 15.

vitatis doctrina nomen ſuum latiùs innoteſcere & non neceſſariis ſe immiſcere quæſtionibus. Quid enim prodeſt Eccleſiæ Dei Chriſtum appellare adoptivum filium vel Deum nuncupativum? Vel quæ aures catholica fide eruditæ hæc nomina libenter audire patiuntur de Domino noſtro Ieſu Chriſto omnipotente Deo & vero filio Dei, qui eſt tertia in ſancta trinitate perſona & judex venturus vivorum & mortuorum. Vnam namque ſubſtantiam prædicamus in Patre & Filio & Spiritu ſancto, & tres perſonas. Vnam verò perſonam credimus & duas ſubſtantias in Chriſto Deo Domino noſtro, eundemque totum Deum omnipotentem & Dei filium verum & proprium. Quicunque verò hanc fidem nec corde credit nec ore confitetur, nullatenus catholicus credendus eſt, ſed ſchiſmaticus. Veſtra verò ſancta voluntas atque à Deo ordinata poteſtas catholicam atque apoſtolicam fidem ubique defendat, ac veluti armis imperium Chriſtianum fortiter dilatare laborat, ita & apoſtolicæ fidei veritatem defendere, docere, & propagare ſtudeat, ipſo auxiliante in cujus poteſtate ſunt omnia regna terrarum, quatenus cum multiplici laboris mercede ad perpetui regni beatitudinem pervenire merearis.

Omnipotens Deus ad exaltationem & defenſionem ſanctæ ſuæ Eccleſiæ & ad Chriſtiani imperii pacem & profectum veſtram regalis gloriæ potentiam augere, protegere, & conſervare æterna pietate dignetur, Domine deſideratiſſime atque beatiſſime.

Præfatio Alcuini in libros VII. *adversùs Felicem, ad Karolum M.*

HOs quinque panes & duos pisciculos simul septenario numero consecratos de apostolicæ fidei pera prolatos vestræ sanctissimæ auctoritati direxi, Domine mi David, ut Dei Christi benedictione multiplicati per vos esurienti populo & in desertis locis habitanti ad satietatem catholicè ministrentur. In hoc namque opusculo catholicæ fidei veritatem ex sanctorum patrum certissimis probare testimoniis nisus sum, id est, beati Hieronymi, atque sancti Augustini, Gregorii Papæ Romani, Hilarii Pictaviensis Episcopi, Leonis quoque Papæ, & Fulgentii Episcopi, Ambrosii quoque Mediolanensis Episcopi, sed & fortissimi contra Nestorium militis beati Cyrilli Petri etiam Ravennensis Episcopi, & beati Bedæ Presbyteri, Gregoriique Nazianzeni, necnon & Isidori Hispaniensis, & Iuvenci ejusdem provinciæ scholastici. Si ergo me quis reprehendere velit vel meos sensus improbo dente rodore, horum testimoniis sanctorum patrum convictus, veritati succumbere necesse erit; nec errare putandus est qui cum talibus intra catholicæ fidei castra moratur. Origenis quoque quædam vel Cassiani exempla posui, licèt in quibusdam locis scripturarum suarum à fide orbitare videantur, tamen ea posui in quibus præscriptis doctoribus consentanea dixisse probantur, sequens exempla beatissimi doctoris Hieronymi, qui multa ex Origene testimonia suis inserere opusculis consuevit, ceterorumque non abhorruit doctorum dicta assumere, licèt in quibusdam notentur errare sensibus.

Nam

Nam & beatus Paulus vas electionis & doctor gentium quædam testimonia de paganorum libris proferre probatur, ratum putans aurum è stercore tulisse lavatumque dominicis intulisse thesauris. Cujus exempla sequentes penè omnes sancti doctores, de philosophorum vel poëtarum gentilium libris multa suis inseruere opusculis. EXPLICIT.

EPITOLA CVIVSDAM: *Quid sit Ceroma.*

QVæstiunculam mihi datam à vestra reverentia his diebus attulit familiaris noster Fredilo, in qua requirebatur quid propriè viri non inlecebres intellexerint esse ceroma. Id verbum fertur in auctoribus ingenuarum artium disciplina summopere præditis, necnon & apud nostros, qui palmam Romani eloquii suo seculo meruerunt. Quamvis igitur pueros & imbecilles nos judicent illi qui nervos & medullas ipsumque, ut dicitur, sanguinem ex libris antiquorum eliciunt, sententiarum potiùs altitudinem quàm verborum humilitatem persequentes, nobis tamen competens magis videtur à primis ad secunda conscendere, quàm, primis neglectis, temerè ad secunda proripere. Cùm enim virtus eloquentiæ verborum splendore & sententiarum gravitate formetur, verborum decor primùm est appetendus, tum demum sententiarum robur & lux intima est requirenda. Quamobrem lumen & sensus dilectus verborum semper a studiosis est habendus, ne violata magistrorum regula confusa & inordinata commentia quæ tradit prorumpat. Hæc quidem generaliter prolata inconsultam extraordinariamque præsumptionem confutant. Nunc specialem hujus verbi habeamus considerationem. Et ut evi-

dentior via ſe ad hoc aſtruendum aperiat, altius quiddam cenſeo repetendum. Ludi qui diebus feſtis cauſa religionis ad delectandum populum à juvenibus agebantur, & quorum cauſa ſpectacula vario genere populo permittebantur, aut gymnici aut gladiatorii Circenſes aut ſcænici nominabantur; quos tamen ſibi diabolus ſub invocatione deorum immo dæmonum voluit exhiberi à mortalibus, ut ſub obtentu pietatis & religionis miſerorum animas in ſuum jus transfunderet. Ergo principalis ludus, quem gymnicum diximus fuiſſe, velocitatis ac virum gloria conſtabat. Is locus ubi exercebantur, gymnaſium, & hi qui exercebant, athletæ vocabantur. Genera autem gymnici ludi extitiſſe traduntur; curſus, ſaltus, jactus, virtus, & luctatio. Sed quia priore tempore cincti athletæ exercebantur, nec nudarentur quouſque quidam remiſſo cingulo proſtratus exanimatuſque in ludo apparuit, inde nata dicitur conſuetudo ut deinceps juvenes nudi exercerentur capiſtribus in parte celanda corporis ſuccincti. Athletæ autem Græca appellatione à laterum complexu & commiſſione dicuntur, qui comminus decertantes ad nixi perſiſtunt ne alter alterum quoque caſu falleret aut aſtu impediret, peruncto corpore olei liquamine. exercitatio quæ agebatur propriè ceroma vocatur. Locus autem deſtinatus luctationi palæſtra vocabatur; qui inde trahit etymologiam, vel à luctatione, vel à motu urnæ, id eſt, ſortis, eò quòd ad palæſtram ſortitò digerentur. Eſt ergo ſenſus proverbii: Oleum & impenſas perdit qui mittit boves ad ceroma; quòd ſicut ſtolidum & brutum animal, quamquam robuſtum & vegetum, tamen exquiſitæ arti eſt inutilis, quæ non tantùm viribus, ſed etiam ſubtilitate & ingenio propter lacertorum complicationem multiformen agitur. Quippe cùm ſint eadem

animalia vaſti corporis, ac propterea nequaquam ſcænicis motibus idonea, etiamſi more athletarum eis perfricatio adderetur, ita illi inertes judicantur qui à primis pueritiæ temporibus ludis ſcholaribus deputati, variarum ſtudia doctrinarum nequaquam in ſe admittunt, ſed inexercitati & invalidi, veluti ſtolida & inſenſata animalia, a profunda & multiplici rerum indagine reiciuntur; de quibus meritò ſupradictum proverbium cantatur. Et quoniam propriis huic arti cibis ipſi athletæ veſcebantur, ſicut erant coliphia, unde ſcilicet & vires augerentur & corporis habilitas induſtriaque non periclitaretur, idcirco ſubſequitur in eodem proverbio quòd etiam impenſæ perdantur quæ indebitè negligentibus & minimè aptis ingeruntur. Nonnulli ceroma intellexerunt eſſe artificium quoddam juxta morem antiquum pingendi, cui, ne facies & pulchritudo picturæ vetuſtate corporis aboleretur, ceræ mixtura apponebatur, modico igni huic temperamento adjecto, ut æqua menſura colorum ceræque concordante, nec venuſtas & gratia coloribus nec ceræ perſpicuitas deeſſet. Hoc genus pingendi etiam à Boëtio viro doctiſſimo commemoratum adhuc ſuo tempore viguiſſe dubium non eſt. Quadam igitur inflexione nominis adducti ſunt qui hoc ſenſerunt eſſe ceroma, ut verbi gratia ſicut homo ab humo, ita ceroma à cera originem ducere exiſtimetur. Sed hoc non ſatis prudenter intellectum, etiam ipſe ſenſus manifeſtat. Quamobrem ſuperior expoſitio, quæ & ſecurior atque ſecretior antiquiorque judicatur, vobis credo ſatisfaciet, nugaſque variè commentantium apud veſtram prudentiam extinguet. Hoc de parva re ſine fraude apud judicium prudens veſtrum diſpoſui, cariſſime virorum; oroque veſtram ingenuam prudentiam ut faſtidioſorum ſupercilia declinantes, apud vos contineatis quæ fidelis

animus & amici non frivola caritas transmisit. Cæterùm placeat me salva stabilitate amicitiæ hoc quod eligeritis, sicut postulo, vestris scriptis edoceatis. Nolo enim nec garrulitatis improbitatem incurrere, nec rursus taciturnitatis nota in his quæ efferenda sunt justè damnari.

Ludovici pii præceptum pro Ecclesia Nemausensi.

IN nomine Domini Dei & salvatoris nostri Iesu Christi. Ludovicus divina ordinante providen-
An. 814. tia Imperator Augustus. Cùm petitionibus sacerdotum justis & rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non dubitamus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam præsentium quàm & futurorum utilitas quia vir venerabilis Christianus Nemausa civitate Episcopus obtulit obtutibus nostris immunitatem domni & genitoris nostri Karoli bonæ memoriæ piissimi Augusti, in qua erat insertum qualiter idem genitor noster & prædecessores ejus Reges prædictam sedem, quæ est in honore sanctæ Mariæ semper virginis seu & sancti Baudelii constructa, unà cum cellulis duabus, una quæ dicitur Tornagus, quæ est constructa in honore sancti Stephani protomartyris, & alia quæ dicitur Vallis Flaviana, quæ est in honore sancti Petri principis Apostolorum constructa, seu & aliis cellulis ibidem aspicientibus, ob amorem Dei tranquillitatemq; fratrum semper sub plenissima tuitione & immunitatis defensione habuissent. Propter firmitatem tamen rei nobis postulavit præfatus Episcopus Christianus ut eorundem Regum auctoritates ob amorem Dei & reverentiam ipsius sancti loci confirmaremus auctoritate. Cujus petitioni libenter adquievimus, & ita in

omnibus concessimus, atque per hoc præceptum nostræ auctoritatis confirmamus. Præcipientes ergo jubemus ut nemo fidelium nostrorum vel quislibet ex judiciaria potestate in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones, sive eas quas moderno tempore in quibuslibet pagis & territoriis infra ditionem imperii nostri justè & legaliter prædicta sedes seu cellulas possidet, vel ea quæ deinceps à bonis viris eisdem conlata fuerint Ecclesiis, ad causas audiendas, aut freda vel tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, nec fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ tam ingenuos quàm servos super terram ipsius commanentes injustè distrigendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris aut futuris temporibus ingredi audeant vel ea quæ supra memorata sunt penitùs exigere præsumant. Sed liceat memorato Præsuli suisque successoribus res prædictarum Ecclesiarum cum omnibus sibi subjectis sub immunitatis defensione quieto ordine possidere & nobis fideliter deservire atque pro stabilitate nostra vel totius imperii à Deo nobis collati vel conservandi unà cum clero & populo sibi subjecto liberè Domini misericordiam exorare. Et quicquid exinde fiscus noster sperare poterat; ad integrum concedimus, ut perpetuis temporibus ibidem Deo famulantibus proficiat in augmentum. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconsulsa manere, manu propria subscripsimus, & anuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi Imperatoris.

Helisacar recognovi.

Data IV. Kal. Decembris anno primo Christo propitio imperii Domini Ludovici serenissimi Augusti, Indictione VIII.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Ejusdem Ludovici præceptum, ut nonas & decimas dent qui beneficia tenent de Abbate sancti Michaëlis ad Mosam.

IN nomine Domini Dei & salvatoris nostri Iesu Christi. Ludovicus divina ordinante providen-
An. 816. tia Imperator Augustus. Noverit utilitas fidelium nostrorum, Comitum videlicet & vassorum nostrorum, vel quisquis beneficia ex ratione monasterii sancti Michaëlis habere videtur, ubi venerabilis vir Smaragdus præest Abba, quia sicut dominus & genitor noster præcepit, ita & nos præcipimus ut eidem monasterio annis singulis de eisdem beneficiis nonas & decimas de omnibus pleniter non neglegantis. Proinde præcipimus atque per has litteras omnibus quæcunque ex largitione nostra vel Comitum aut vassorum nostrorum de rebus præfati monasterii beneficia habetis, nonas & decimas annis singulis, ut prædictum est, præfato venerabili Smaragdo suisque successoribus vel missis ejusdem monasterii
Lib. 1. Capitul. cap. 21. & seqq. absque ulla contrarietate & negligentia dare non neglegatis, & ad domos ipsius Ecclesiæ restaurandas unusquisque pro viribus suis adjutorium ferre non differat. Et nullus qui beneficium de rebus præfati monasterii habet, contra hoc jussionis nostræ præceptum facere præsumat, sed in omnibus ita illud observet sicut à nobis jussum est, vel quemadmodum Dei & nostrâm gratiam vel ipsum beneficium habere vult. Et ut certiùs credatis, de annulo nostro subter jussimus sigillari. Data III. Idus Iul. anno III. regnante domno Lodouvico serenissimo Augusto, indictione XI. Actum Theodonis villa palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Destructio capellæ Masiriaci, quæ structa erat in injuriam Ecclesiæ Aciaci.

IN nomine Salvatoris nostri Iesu Christi. Notum maneat omnibus Christianæ fidei cultoribus qualiter actum sit de quadam capella injustè constructa in loco nuncupato Masiriaco super fluvium Mattis, quam potestas beati Stephani Mettis civitatis ex villa quæ vocatur Novisartis nuper inrationabiliter & contra legem canonicæ auctoritatis construxerunt, auferre cupientes partem decimæ Aciacensis Ecclesiæ, quæ jure illi debebatur ex die quo primùm fundata est. Vvidricus enim quondam Comes depravatus consilio quorundam iniquorum hominum fieri jussit præfatam capellam. Ex cujus indignæ constructionis facto mox proclamatio facta est. Sicque veniens Ludermus Tullensis Episcopus ad eundem locum, nolarium ipsius capellæ evertit, campanas cum vestibus sacerdotalibus secum detulit, ipsam capellam anathematizavit secundum ecclesiasticam auctoritatem, omnesque qui ad prædictum locumdeinceps attenderent a liminibus Ecclesiæ catholicæ repulit. Quam rem Drogo Episcopus successor ipsius in synodo sancta nihilominus verbis & excommunicationibus confirmavit. Et tali ordine præscripta capella in omni tempore detenta est & proclamata justè, donec ipsa res ad certum devenit finem in præsentia Gauzlini Tullensis Episcopi & Adalberonis Mettensis Præsulis. Nam cùm inde temporibus illorum longa contentio facta fuisset, rursus Gauzlinus Episcopus eandem Ecclesiam destruxit, domum magis canum quàm sanctarum reliquiarum esse destinavit. Quæ contentio tempore Ottonis Ducis & Rotberti Archiepiscopi ad talem

Circa annum 894.

tandem pervenit finem. In villa Aciaco ſimul convenientes ſæpe fati Epiſcopi Gauzlinus & Adalbero cum ſuis ex utraque parte Archidiaconibus & miniſtris Eccleſiarum, ſeptem Preſbyteros venire ex utraque parte fecerunt, ut ex hoc vera dicerent.
* Poſt * Quod ſacramentum peractum, omnes una voce dixerunt capellam injuſtè fuiſſe ſtructam & decimam ab Eccleſia ſancti Michaëlis Aciaci villæ ablatam. Sicque judicio Epiſcoporum & Archidiaconorum, Preſbyterorum, nobilium & ignobilium virorum, Branſinus Preſbyter Noviſartis reddidit per vadium Gontbaldo Preſbytero Eccleſiæ ſancti Martini ipſam decimam & Letardo Præpoſito cœnobii almi Michaëlis; & ipſa capella à fundamentis deſtructa eſt, & æternaliter eccleſiaſtico more damnata ne unquam inſtauretur, nec decima à præfata Eccleſia auferatur. Hac ergo contentione legaliter finita, decretum eſt ab Epiſcopis & ab omnibus qui in eodem fuerunt conventu ut inde ſcriptum tale factum eſſet in quo poſteri recognoſcerent qualiter ſuper hac re factum fuiſſet. Quod ſcriptum utrique Epiſcopi fieri juſſerunt. Si quis præſcriptam capellam temerarius inſtaurare voluerit,& ſcriptum hoc infrangere conaverit, excommunicatione perpetualiter damnetur, & bannum eccleſiaſticum atque regium perſolvat. Signum Epiſcoporum Gauzlini & Adalberonis. S. Evorini Primicerii, & Archidiaconi Vrſionis. S. Gerhardi Primicerii & Archidiaconi. S. Eurardi Archidiaconi. S. Varneri, Barnefridi, Gerengarii, Giſardi. Nomina teſtium. Vvinigii Preſbyteri, Heirredi, Teutgaudi, Erpaldi, Rainheri, Vvilleradi, Guiradi, & ceterorum. Signa nobilium virorum, Hamedei, Haimonis, Rotfredi, Lantberti, Ragembaldi, Sarigiſi, Vvidonis, Hugonis, Hunberti, Angelbaldi, Bovonis, Guiardi, Teutmari, Boſonis. Signa ignobi-

lium, Ratmari, Rotberti, Heldusi, Karioli, Girardi, Bertradi, Salaconis, Boblini, Dodonis, Leutmundi, Ibaldi, Brandaldi, Vidonis, item Dodonis, Manegradi, Hadeeri. Actum publicè in atrio sancti Martini Aciacæ villæ XIII. Kal. Augusti, anno VIII. Regum Ludovici atque Ottonis, * Rotberto Archiepiscopo, Ottone Duce. * Ratbodo

---

Ludovicus Rex concedit Vncrino monacho sancti Michaëlis Fraxinum ad restaurationem veteris monasterii.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Iesu Christi. H Ludouvicus divina favente clementia Rex. Si petitionibus fidelium nostrorum in his quæ ad utilitatem regni pertinent annuimus, eos procul dubio ad fidelitatis nostræ sublimitatem ferventiores effecimus, & quicquid dignitas nostra ad loca Deo dicata largitur, à summo Regum principe retributio speratur. Noverit igitur omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium tam præsentium quàmque & futurorum industria quia venerabilis Tungrensium Præsul Stephanus nostram adiit clementiam humiliter innotescendo quòd quidam bonæ devotionis monachus nomine Vncrinus ex monasterio sancti Michaëlis, unde præfatus Præsul Abba præesse dinoscitur, quandam cellam vetus monasterium nuncupatam, olim succensam & penitùs desertam, facultatis suæ laboratione & manuum operatione restauravit. Pro cujus bonæ voluntatis studio prædictus venerabilis præsul Stephanus nostram expetiit serenitatem ut eidem monacho quandam villam ex rebus sancti Michaëlis nomine Fraxinum, in qua habentur mansi viginti quatuor, cum omnibus ad se pertinentibus & decimis, cum omni inte- Anno 904.

gritate concederemus. Cujus petitioni libenter obtemperantes, digno recompensationis munere supranominato monacho ad restaurationem loci, & ut geminatum die noctuque celebretur officium, canonici scilicet ordinis & monastici, diebus vitæ suæ præscriptam villam, ut libero in omnibus potiatur arbitrio, concessimus. Post ejus verò decessum, antiquam rerum suarum substantiam fratres inibi Deo militantes usurpent, & præfatam villam, sicut suprà statuimus, cunctis temporibus possideant. Hanc autem testamenti paginã transcribi jussimus, per quam decernimus ut nullus successorum nostrorum Regum aut loci illius Abbatum quæ à nobis divini amoris respectu sunt ordinata violare vel auferre præsumat. Et ut veriùs credatur & diligentiùs observetur, manu propria subter firmavimus, anuloque nostro insigniri jussimus. Data VI. Kalendarum Decembrium die, anno incarnationis Domini DCCCCIIIII. Indictione VII. anno autem regni domini Ludouvici quinto. Actum Triburias feliciter. Amen.

Karolus simplex Rex Francorum confirmat donationem Ludovici Regis factam Vncrino monacho sancti Michaëlis ad Mosam.

An. 919. IN nomine sanctæ & individuæ trinitatis. Karolus divina propitiante clementia Rex. Si petitionibus fidelium nostrorum in his quæ ad utilitatem regni pertinent annuimus, eos procul dubio ad fidelitatis nostræ sublimitatem ferventiores efficimus; & quicquid dignitas nostra ad loca Deo dicata largitur, à summo Regum principe retributio speratur. Noverit igitur omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium tam præsentium quàmque & futurorum

industria quia vir nobilissimus Richuinus Comes nostram adiit clementiam humiliter innotescendo quòd quidam bonæ devotionis monachus nomine Vncrinus ex monasterio sancti Michaëlis quandam cellam vetus monasterium nuncupatam, olim succensam & penitùs desertam, facultatis suæ laboratione & manuum operatione restauravit. Pro cujus bonæ voluntatis studio prædictus Richuinus venerabilis Comes nostram expetiit serenitatem ut eidem monacho quandam villam quam illi quondam Ludouvicus Rex per præceptum ad restaurationem præfati loci contulit ex rebus sancti Michaëlis nomine Fraxinum, in qua habentur mansi viginti quatuor, cum omnibus ad se pertinentibus & decimis, cum omni integritate concederemus. Cujus petitioni libenter obtemperantes, digno recompensationis munere supranominato monacho ad restaurationem loci, & ut geminatum die noctuque celebretur officium, canonici scilicet ordinis & monastici, diebus vitæ suæ præscriptam villam, ut libero in omnibus potiatur arbitrio, concessimus. Post ejus verò decessum, antiquam rerum suarum substantiam fratres inibi Deo militantes habeant, & præfatam villam, sicut suprà statuimus, cunctis temporibus possideant. Hanc autem testamenti paginam transcribi jussimus; per quam decernimus ut nullus successorum nostrorum Regum aut loci illius Abbatum quæ à nobis divini amoris respectu sunt ordinata violare vel auferre præsumat. Et ut veriùs credatur & diligentiùs observetur, manu propria subter firmavimus, anuloque nostro insigniri jussimus. Datum III. Idus Iunias, Indictione prima, anno XXI. regnante Karolo Rege gloriosissimo, redintegrante quidem XVI. largiore verò hereditate indepta II.

Actum monasterio sancti Arnulfi in Dei nomine feliciter. Amen.

Epistola Leonis VIII. Papæ de privilegiis abbatiæ Montismajoris.

Circa an. 964.

LEo Episcopus servus servorum Dei, Mauringo religioso Presbytero & monacho atque Abbati venerabilis monasterii beati Petri Apostolorum Principis, quod situm est ter~~itorio Provinciæ in locoque Montemajore, & per te in eodem venerabili monasterio successoribus tuis in perpetuum. Si semper sunt concedenda quæ piis desideriis congruunt, quanto potissimum ea quæ pro divini cultus prærogativa noscuntur, non sunt omnino anneganda, quæ sunt à largitoribus non solùm poscenda, sed vi caritatis procul dubio exigenda. Igitur quia petiit à nobis tua religiositas quatinus confirmaremus vobis & vestro monasterio in honorem videlicet beati Petri Apostoli [fundato ,] quod situm est in Monte qui major [dicitur ,] pro voto & amore dilectissimi & carissimi filii nostri Imperatoris cum summa reverentia nominandi Ottonis & Adalaisæ carissimæ Imperatricis conjugi ejus filiæ carissimæ nostræ spirituali, ut privilegium sedis apostolicæ largiamur, ipso namque monasterio in integro cum Ecclesiis suis, terris & silvis, fundis & casalibus, cum servis & ancillis, & monasterium desertum antiquumque Horluc cum omnibus adjacentiis vel pertinentiis suis, necnon & villa quæ Tunneto cum servos, & ancillas, vineis seu terris, cum omnem dationem & publicam functionem, quæ sita est in comitatu Bedarese, pariter & cellam sancti Honorati in integro cum omnibus sibi pertinentibus, sitam in comitatu Aquense, ubi dicitur Rocca fraudosa, & sunt in comitatu Tolonensi; castrum qui nuncupatur septem furnos cum omnibus appendiciis suis,

id est, villis, salinariis, piscationes, salinas quæ vocant Eras, & omnia ibidem pertinentia, & sunt in comitatu Arelatensi; terra sancti Petri in castro Fossis, vallem quæ nominatur sancti Petri ab ipsis Ecclesiis, in primis sancti Petri, sancti Martini, sancti Iuliani, sancti Genesii, sancti Hermetis; & in ponte vaso uno qui Venroso vocatur; & in comitatu Avenionense, in villa quæ vocatur Casus, sunt mansi octo & Ecclesia disrupta cum servis & ancillis; & in comitatu Regensi curtem quæ nominatur Criselgis, cum servis & ancillis, sive etiam & aliis locis quæ à priscis temporibus in eodem monasterio à Christianissimis hominibus conlata fuerunt, vel quæ amodo in antea conceduntur, per hunc nostrum apostolicum privilegium vobis vestrisq; successoribus in perpetuum confirmamus; quatinus sub jurisdictione sanctæ nostræ, cui Deo auctore præsidemus, Ecclesiæ constitutum, nullius Ecclesiæ jurisdicioni submittatur, præstante prænominato monasterio sanctæ nostræ Ecclesiæ pro luminariis solidos quatuor. Quòd si propter longiquitatem itineris aut forsitan inimicorum discrimen, aut propter regni dissidium, superiùs nominatam pensionem quotannis solvere non potueritis, liceat vobis post tertium aut quartum annum de præteritis annis omnem simul pensionem nobis nostræqueEcclesiæ persolvere. Pro qua re piis votis faventis ac nostra auctoritate id quod à tua religione exposcitur effectui mancipamus; & ideo omnem cujuslibet Ecclesiæ sacerdotem infra præfati monasterii ditionem qualibet auctoritate, nisi ab Abbate monasterii fuerit invitatus, Missarum sollemnitatem celebrare omnino prohibemus, statuentes atque promulgantes apostolica auctoritate sub interminatione futuri judicii nulli licere nostrorum successorum Pontificum vel aliæ cuilibet magnæ parvæque personæ, tam Dux, sive

Marchio, aut Comes, ſive tam gaſtaldus, vel cujuſcunque dignitatis prædıtus ſit homo, hæc quæ à nobis intentiòne decreta ſunt privilegia pia in quoquam convellere, potiùs firma ſtabilitate inconvulſa manere definimus, atque anathematis vinculo, niſi reſipuerit, perpetuis temporibus obſervanda. Qui verò pio intuitu cuſtos & obſervator hujus noſtri privilegii, præcepti, confirmationis paginam in omnibus extiterit, benedictionis gratiam a retributore omnium bonorum Deo conſequi mereatur & vitæ æternæ particeps efficiatur. Curæ ergo tuæ ſit monaſterii fratres quo præes egregiis moribus ac vita ınreprehenſibılı exornare, ut profectò juxta id quod ſubjectos apoſtolicis privilegiis maluit inconcuſsè dotando, deſideret potiùs & anhelet inviolabili cœleſtis affluentiæ munere diurnis diſciplinæ precibus decorandos. Sit profectò communis & ſincera vita, ſit ſobria communionis ſinceritas; ut quibus mundus eſt mortuus ac ſepultus, per incentiva contentionis vitia minimè ſuſcitetur; quia incaſſum quis & fruſtra laborare cognoſcitur ſi ſuperbiæ vitiorum auctrici colla ſumittere ſentiatur. Sit excelſa in Deo humilitas, quia per hanc electi arcem cœleſtium munerum poſſederunt. Sit igitur ante oculos mentis & corporis traditionum regula, quam ſancti quidam tradiderunt patroni, ut unuſquiſque prælatus noverit qualiter debeat imperare ſubjectis; ne dum aſperſa & non unicuiq, ſervari aptiſſima videntur imponi, atque ad contemptum prorumpant de imperantis indiſcretione ſubjecti. Sit itaque moderata vivacitas, ſit ſollicitudinis ſupereminens in fratribus ſerenitas; ut dum regulariter omnes qui ſe Deo integerrımè conferunt per obedientiæ lineam bene ſervientes temporalia, ad gaudia cœleſtis patriæ perveniant ſempiterna. Et hæc quidem quæ ad ſollicitudinem pertinent dixiſſe ſufficiunt. Ante om-

nia verò redemptoris nostri misericordiam cùm ingemiscimus, redemptionem nostram expectantes enixiùs cum singulis gentibus expectamus, ut ea quæ pietas flagitat, fragilitas humanæ conditionis sufficienter atque confidenter de sui auctoris suffragatione adimpleat. Scriptum per manus...... *Cetera desunt.*

Litteræ Vuigfridi Episcopi Virdunensis de Ecclesia Alieri.

NOverit omnium sanctæ Dei genitricis Mariæ Virdunensis Ecclesiæ fidelium clericorum & laicorum tam præsentium quàm futurorum industria quòd ego Vvigfridus præfatæ Ecclesiæ, quamvis indignus, Episcopus, anno nostræ ordinationis VIII. in sancta residens synodo, relatum est ad aures nostras capellam in nostro episcopio juxta Ecclesiam sancti Michaëlis in honore sancti Martini sitam causa necessitatis noviter factum esse, de qua cunctis temporibus ad sancti Syrii Ecclesiam subjecta fuit decima. Sed tamen ille * cui beneficium erat Bertaldus fidelis noster inquit: Faciam eam stare per se. Tunc verò Abbas nomine Oddo, cui prædictæ Ecclesiæ providentia erat commissa, venit Virdunum ad generalem synodum, & talia nobis retulit. Facta autem inquisitione in ipsa sancta synodo, reperimus eam constructam esse temporibus Halevinci prælibatæ Ecclesiæ Abbatis & Harcheri, cui beneficium tunc temporis erat. Nos denique plura exempla a sanctis patribus sequentes, hanc nefariam * consuetudinem communi nostrorum clericorum & laicorum consensu irritam duximus, & ne in postmodum fieret auctoritate nostri ministerii omnimodis prohibuimus. Iudicio denique nostrorum

* cujus

* constructionem.

fidelium & consensu in plena synodo septem fideles Presbyteri secundùm legem probaverunt potiùs subjectam esse ad præfatam Ecclesiam quàm ad illud beneficium prænotatum; quorum hæc sunt nomina.
Deest unum nomen. Ermenardus, item Ermenardus, Vvinierus, Savilis, Vvigineus, Gonbertus. Post illud videlicet sacramentum, bannum nostrum, ne aliquis deinceps mutire aliquod præsumeret, indiximus, & omnes circumsedentes pari voto assensum præbere jussimus. Et ut hoc remissionis scriptum per succedentia tempora permaneret stabile & inconvulsum, manu propria illud firmavimus, manibusque nostrorum fidelium, clericorum scilicet & laicorum, roborandum esse decrevimus, stipulatione subnixa. Actum sub die v. Kal. Mar. anno vi. regnante Ottone Rege filio domni Ottonis Imperatoris Augusti. Signum Gotdefridi Comitis & Vicedomini. S. Givardi. S. Gotberti & Milonis geminorum. S. Ramberti. S. Erlebodi. S. Bertoldi. S. Rotberti. S. Folchradi. S. Eremboldi. S. Richarii. S. Sertonis. S Rotmari. S. Riculfi. S. Oddonis Abbatis. S. Adelardi Abbatis. S. Halevinci Præpositi. S. David Decani. S. Dudonis Presbyteri. S. Milonis Abbatis. S. Berneri Primicerii. S. Hadeboldi Archidiaconi. S. Amalrici Archidiaconi. S. Richeri Archidiaconi. S. Ermunberti Presbyteri.

Gregorii V. Papæ epistola de privilegiis abbatiæ Montismajoris.

An. 998. GRegorius Episcopùs servùs servorùm Dei. Convenit apostolico moderamini pia religione pollentibus benivola compassione succurrere & poscentium animis alacri devotione impertiri assensum. Ex hoc enim lucri potissimum præmium à conditore

conditore omnium Deo proponeremur, cùm venerabilia loca ordinata ad meliorem fuerint sine dubio statum perducta. Igitur ob hoc universitati pateat credentium quoniam abbatiam in honore sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ Dominæ nostræ & sancti Petri in Monte Majoris constitutam per hujus nostræ auctoritatis privilegium integerrimè corroboramus & confirmamus in perpetuo, cum omnibus videlicet Ecclesiis, oraculis, curtibus, massariciis ad ipsam respicientibus quæ ab aliquibus fidelissimis Christianis eidem sancto monasterio concessa sunt, vel quæ etiam per aliqua munimina ad eundem pium locum pertinere videntur, eo scilicet ordine ut monachi ipsius cœnobii simul cum Abbate qui pro tempore fuerint; prætaxatas Ecclesias, oracula, cortes, massaricios; servos, ancillas, aldiones & aldianas, sine alicujus majoris vel minoris personæ contradictione habeant, teneant & possideant, atque in eorum usum ac sumtum prout meliùs præviderint distribuant, nostra apostolica auctoritate concedente. Insuper etiam ex nostro dono nostra apostolica auctoritate in usu & salario præfati venerabilis monasterii in perpetuum concedimus & confirmamus, castrum videlicet in integrum qui vocatur Biduino cùm territorio ibidem pertinente & cum omnibus adjacentiis vel pertinentiis suis quæ Ismido per donationis cartulam Domino Deo & sancto Petro sub jure nostræ sanctæ Romanæ Ecclesiæ donavit, ea videlicet ratione ut post diem obitus sui & de tres filiis suis nominativè, Bermundus scilicet, Faraldus; & Lotgerius, totum ipsum castrum nostrum in potestate de monachis ex supra dicti monasterii devenirent, & quamdiu vixerint ipsi supradicti tres filiis suis medietatem de supra dicto castro teneant & possideant. Mortuo verò uno portionem illius ad monasterium

revertat, & ita prosequentibus quando aliis obierint, similiter portionis illorum in sancto monasterio revertatur. Censu verò pro jure sancti Petri, sicut ipse Ismido constituit, infra quinque annos tres libras olibani monachi ad altare sancti Petri persolvant. Hanc omnia supradicta loca cum omnibus eorum pertinentiis per hujus nostri privilegii auctoritatem monachis ipsius monasterii tenenda & possidenda concedimur in perpetuo, ita ut nullus Dux, neque nullus Episcopus, neque Princeps, neque Marchio, neque quælibet magna parvaque persona de præfatis omnibus rebus quæ inibi pertinere videntur audeant molestare vel inquietare, necnon sub divini judicii promulgatione & confirmatione & anathematis interdictione corroborantes decernimus ut nullus Episcopus seu quilibet sacerdotum in eodem venerabili cœnobio pro aliqua ordinatione sive consecratione Presbyterorum vel Diaconorum, Missarumque celebratione, nisi ab Abbate ejusdem loci invitatus fuerit, venire ad agendum præsumat; sed liceat monachis ipsius loci cujuscunque voluerint ordinationis gradū suscipere ubicunque voluerint. Abbates namque qui consecrandi erunt de ipsa congregatione cum consilio fratrum communiter eligantur, & ad eum consecrandum quemcunque voluerintEpiscopum advocent.Si quis autem temerario ausu, quod fieri non credimus, contra hujus nostræ apostolicæ confirmationis seriem venire aut agere temptaverit, sciat se Domini nostri Apostolorum principis Petri anatematis vinculo innodandum, & cum diabolo & ejus * atrocis pompis atque cum Iuda traditore Domini & Salvatoris nostri Iesu Christi in æternum ignem concremandum simulque in voraginem tartareosq; chaos demersum cum impiis deficiendum.Qui verò custos & observator hujus nostri privilegii exstiterit, bene-

* sociis.

dictionis gratiam & vitam æternam à Domino consequatur. Scriptum per manum Petri Notarii & scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ in mense Aprilis, & Indictione undecima.

Arnoldi Episcopi Halberstatensis epistola ad Henricum Episcopum Herbipolensem de institutione episcopatus Bambergensis.

HEinricho Episcopo Arnoldus. Diù & multùm quæsitus, Domine mi, patere tandem aliquando jam te inveniri. Nescio quo infortunio meo, quotiens in ista terrarum venero, quæ longissima tu peragrabas, & semper dum in altera ripa fluminis te nuntiatum quæro, jam transisti in alteram, nequaquam ut saltim litteris te conveniam opportunitatem dans. Iacent adhuc in scriniis meis litteræ torpentes jam dudum tibi directæ, quas legatus meus postridie regressus, te non invinto, frustra se accepisse testatus est. Haberem tamen, si auderem, plurima tibi suggerere & de ista commotione rerum tuarum, qua te ultrà quam credi posset perturbatum sentio, ac de nostra etiam, quos tibi; infirmas res nostras Deo donante miseratus; in patrocinium vindicasti, defensione. Te autem salvo; res nostræ in portu navigabunt. Quocirca dimissis interim nostris, rebus tuis, quod modò magis premit, si aliquo modo mederi possit invigilandum est. Adjutorium nostrum à Domino; qui fecit cœlum & terram. Quid est hoc, Domine mi; quòd tanto te mœrore afficis? Quid contigit tibi unde torquere te habeas? Etiamsi periculi aliquid foret, esset tamen ferendum; quia levius fit patientia quicquid corrigere est nefas. Istud verò unde nunc te affligis; si diligentiùs intueri vis; Deo propitio unde jure gau-

Circa an. 1011.

deas non dehabebis. Tu autem, quaſi aliquid inſu-perabile tibi evenerit, rem tuam tam enerviter tra-ctas. In conventum fratrum tuorum venire recuſas, cum quibus incommoda tua evincere debueras fu-gis, magnam tibi invidiam conflas; conſpectum Regis, quaſi aliquid in ſe commiſeris, devitas. Quid eſt hoc quod tibi importas? Vbi eſt ſapientia illa quam in te dudum ſatis acutè vigilaſſe conſpexi-mus? Iſta quæ tu facis, non videntur eſſe vigilan-tis, ſed gravi quodam ſopore depreſſi, non clarè videntis, ſed durè lippientis. Expergiſcere, Domi-ne mi, aliquantulum, & capeſſe te ipſum. Neſcio quibus faſcinantibus extra te ductus es. Enitere quoad poſſis ut ad te ipſum revertaris. Loquitur vox divina: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & inluminabit tibi Chriſtus.* Tu primus aut inter primos, etiam antequam Rex fieret, dominum il-lum tibi præelegiſti. Tu poſtea quantum poteras, ſicut magnificè poteras, ut Rex fieret inſtitiſti. Proinde tanta in invicem ſuavitate conjuncti, tanta caritate devincti, te nemo in liberaliter ſerviendo ſibi devotior, ſe nemo in amicabiliter accipiendo paratior, prorsùs glutine quodam & vinculo ami-citiæ quaſi inſeparabiliter colligati fuiſtis. Poſtre-mò ubicunque vel quandocunque aut neceſſitas po-ſtulabat aut jucunditas, etiam in vitæ periculo fi-deliter ſibi ſuffragando non deeras. Cùm hæc be-neficia omnia in illum prærogaris, & ex his penes ſe magnam tibi gratiam, amicitiam, caritatem jure conflaveris, quid eſt hoc quod modò tibi imponis? Cur cùm bona promeruiſti, malis te remunerari permittis? Difficile eſt rerum eſſe majeſtatis. Nec litteris, ut audio, nec legatis, parcendo, promit-tendo, ſupplicando, te ad ſe accerſire poteſt. Quo-modo potes in regno ejus habere pontificium ſi ad ſe venire refragaris? Quid dicturi ſunt judices cùm

in judicio talia ventilabuntur? Vide ne ferò pejus fiat quod priùs melius fieri potuit, & ne rigor iste, non fortitudo, ſed duritia magis habenda ſit. Aliud eſt autem durum eſſe, aliud fortem. Durus nec in bonam partem flectitur. Cur ex grato ingratum, ex amico inimicum, ex munificentiſſimo tibi inliberalem facis? Quicquid tibi libuerat, prout pluribus viſum eſt, apud illum obtinere potueras. Nonne tanta tibi poteſtas in his regionibus ab eo conceſſa eſt ut ad nutum tuum omnia pareant? Cui nos aut ceteros qui de te præſumant defendendos reliquis? Sit animus fortis, ſed uſque ad temperantiam. Quod modum ſupergreditur immoderatum, immoderatum intemperans, intemperantia vitium eſt. Ampliùs non progredior. Si non pro te, ſaltim pro ovibus tuis tibi timendum eſt. De periculo enim agitur rei publicæ tuæ. Si ita ut cœpiſti perſtabis, evenire poteſt in tantum eam vexari vel etiam diripi ut aut nunquam aut ſerò reparetur. Quapropter recordare, Domine mi, Eccleſiæ ſanctæ cui præſides, recordare omnium qui tibi libenter ſerviunt. Loquere cum illis qui tibi non aliter ac ſibi conſultum volunt, cum Domino meo venerabili Archiepiſcopo Vv. * ſpirituali tuo & patre & fratre, cum Domino H. * fratre tuo uterino, item venerabili Archiepiſcopo, cum Domino B. * Vvangionum Epiſcopo, aliiſque fidelibus & amicis tuis. Conſilium quod tibi dent non repudies. Quod enim de te agitur, illorum pariter eſt tecum. Si iſtorum cònſilio fortè delinques, illis imputabitur. Habuit quoque fortuna ſæpe regreſſum. Quod modò imminet tibi, in proximo fortaſſis continget & alteri. Ideo non nimis formidandum eſt ut modò tibi imponant quod ipſi paulò poſt ferre refragentur. Sanè pluribus fidelibus tuis in conventu fratrum tuorum, ubi ordinatio facta eſt, te in audientiam venire nol-

* Vviligiſo
* Heriberto.
* Burchar-

le displicuit, opinantibus, si omnino infirmare velles, te præsente magis infirmari potuisse. Sed quia te donante, quoquo modo dederis, parrochia data est, & multis religiosis ac venerabilibus viris comprobantibus ordinatio facta est, quodque tantis auctoribus roboratum ac ratum factum est, difficilè annullari & irritum fieri valet, cedat quæso sanctitas tua illorum sanctitati qui huic ordinationi consentientes subscripserunt; roboretur ex te uno quod jam multorum religiosorum confirmavit collectio; conscribe cum aliis coëpiscopis & confratribus tuis; ne fiat intra sanctæ Ecclesiæ parietes divisio scismatis, sed potiùs in omnibus regnet unitas caritatis. Sentio jamdudum te mihi contraire velle & injustæ suasionis notare elogio hujusmodi verbis. Sanctis & justis nimis injustum videri terreni imperii potentiam magis formidare quàm divinam, dilectione temporalis suavitatis provocare in se iram absque fine punientis. Sedem quoque episcopalem cui sedes, quam reperisti amplis honoribus auctam, per longa terrarum spatia dilatatam, non esse fas tuo arbitrio vel exhonorari vel artari, te nolle subire supplicium causa perditionis rerum ecclesiasticarum. Absit a me ut, nisi desipiam, hujusmodi tibi persuadeam; magis, si ullo modo sciam, in hæc ipsa te ducere velim. Procedat Apostolus; loquatur pro me ille vas dilectionis, doctor gentium. Ecce doctor noster. Non enim ex Judæis sed ex gentibus nos. Quid ait Apostolus? *Omnis anima*, inquit, *potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem adquirunt.* Ecce quid horror, ecce in quæ duco; immo non ego, sed Apostolus; immo non ille, sed per illum Deus; ut Dei ordi-

nationi non * resistis, nec ipse tibi dominationem * resistas
assumas. Fortassis hoc est dominationem sibi assumere, ea quæ à sublimioribus junguntur supersedere. Sed quia dum tecum eras, nimis acutum te & clarè videntem noveram, opinor hoc quod in canonibus legitur, honesta præcipienti obediendum esse, vivæ adhuc memoriæ reconderis, & hoc mihi superinducas, ideo te præcipienti nolle adquiescere quia inhonestum videatur Ecclesiam tuam diocesi sua privare. Sanctis patribus prædecessoribus vestris, ut audivimus, non inhonestum, sed valde honestum & utile visum est in locis sibi commissis, postquàm in tantum crevit Ecclesia ut ipsi eam circuire & observare non valerent, alios sibi substituere sacerdotes & ex uno episcopatu duos aut tres facere; ut quod unus minùs posset, à duobus aut tribus cumulatiùs suppleretur. Sed jam errorum plena sunt omnia. Illi totam operam suam pro animabus lucrandis insumebant; nos quomodo corpora foveamus præcipuè satagimus. Illi pro cœlo, nos pro terra disceptamus. Non esset tamen necesse. Terra nobis satis erit. De cœlo videamus si velimus. In his omnibus temporale lucrum, quod homines magis tuentur, & in quo famæ tuæ detrahi formidas, non imminuetur tibi. Multò enim potiora, ut audio, atque utiliora jam reddidit, atque etiam redderet, & adhuc forsitan reddet, si tantùm in audientiam venies, & secundùm quod tui consortes tibi consulent ages. Liceat mihi pace tua hoc quod super eadem re mecum ipse sermocinatus es tibi in aurem susurrare. Nonne recordaris quòd in priore anno ad eundem locum B. * nobis equitantibus, me advocato ad te, hujuscemodi sermonem, quasi præscires, habere cœpisti. Si Rex ibi facere vellet episcopatum, facilè illum Ecclesiæ tuæ quod tibi utilius esset posse tribuere, te parvum in- * Bamberg

de fructum habere, totam illam terram penè silvam esse, Sclavos ibi habitare, te in illa longinqua vel nunquam vel raró venisse. Nonne hæc in hunc modum dicta esse recolis? Cur modò difficile videtur quod tunc facile visum est? Ecce jam, ut confido, cognoscere potes me tibi injusta non suggerere nec hortari ut plus Regem timeas quàm Deum, sed ut illum propter hunc & diligas & formides, honestaque non præcipienti sed multiplicanti ac retribuere volenti concedas; leviusque tibi erit partito in alium onere, faciliùs quoque de paucioribus animabus procurandis rationem Deo reddere poteris. Quòd si adhuc cedere non vis, & quia legitur Deum regnare facere hypocritam propter perversitatem populi, resistendum putas, nisi aliquo argumento fulciatur, dicam inde quod sentio. Apostolus, organum Christi inflatum à spiritu sancto, fallere nequaquam potest. Quicquid sonat, verum est, sed intelligentiam quærit. Quotiens exigente malitia nostra a potestate nequam premimur, quicquid nobis ab ea præcipitur quod à fide non abhorreat & religioni catholicæ non adversetur, videtur mihi esse faciendum. Dura, difficilia, molesta grassentur in nobis, parendum est. Quæ enim sunt, à Deo ordinata sunt. Ibi culpanda est pravitas nostra, non ferientis justitia. Non enim nisi perversitate nostra regnaret hypocrita. Si quando verò hujusmodi aliquid à potestate illa nobis injungatur quod vel religionem vulneret vel ad peccatum vergat, liberè resistendum censeo. quamvis hoc non propriè, sed abusivè, dicatur resistere, errata declinare, & recto itineris gressu justitiæ cursum peragere. Errata enim non recto ductu occurrunt, sed ex transverso & devio venientia, a recto tramite depellere volunt. Quippe errata non essent nisi à recto calle deviarent. Unde & in operibus justitiæ præ-

cipimur neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinare. Hoc ita deſcripto, in his quæ à Rege poſtulantur nihil invenies, ut ego cognoſcam, quod religionem lædat vel ad delictum inducat, verùm omnia divini cultus pietatem tueantur. Hoc & ipſe in ſynodo miſerabili attamen luculenta oratione perſtrinxit, quia ſi ſe Deus privaret fructu ventris ſui & humana prole exheredaret, ſe Deum, ſi dignaretur, libenter ſibi heredem facturum; & ad hoc nimis humiliter omnium præſentium ſuffragia poſcit. Si interfueris, ut propitium te ſentio, procul dubio miſereris. Igitur miteſcat, oro te, animus tuus; laxa ſinum pietatis tuæ, parce tibi, miſerere tuorum. Quod hypocritæ Regi facere debueras, fac huic religionem aſtruenti. Honeſta poſtulat, eadem ſatis & ſuper retribuere parat. Si quid Eccleſiæ tuæ corporalis ſpatii ſubtrahitur, hoc idem ſpirituali ædificatione ſuppletur; multòque honoratior erit fœcunda in filia quam omnino abſque liberis ſterilis remaneret & infœcunda. Aufer rubiginem à corde, hilarem te ad hæc omnia deinceps oſtende. Non veniet ſerò quem Deus adjuvare vult. Vnde modò triſtaris, decurſa iſta tentatione Deo propitio multùm inde lætaberis. Tentatio eſt vita humana ſuper terram. Non eſt homo qui non bibat de calice iſto. Convertat Deus luctum tuum in gaudium. Nimis anguſtor quòd tam dudum eſt quòd te nec audieram nec videram. Ideo vellem aliquid audire tuorum, ſive per litteras, ſive per vivam vocem. Sed ſit arbitratu tuo. Satis operoſus es, non audeo magis te defatigare.

Epistola Vvalonis ad Vvidonem Episcopum.

DOmino venerabili Vvidoni gratia Dei Episcopo Vvalo peccator, orationem, servitium. Quamvis medicus ipse non sim, novi tamen duo esse officia medecinæ, unum quo ægritudo curatur, alterum verò quo sanitas conservatur: quæ licèt ex unius artis fonte oriantur & profluant, aliud tamen esse videtur appetere sanitatem, aliud ipsius sanitatis inconcussam assequi firmitatem. Illud primum temporalibus rebus, ultimam autem solis æternis innititur. In altero ergo mortalis infirmitas exercetur, ab altero verò omnis mortalitas absorbetur. Alterum nobis præbet sanctæ conversationis exemplum, alterum præstat interius incrementum. Quia enim inutilia temporalia ab amore nos æternitatis abruperant, congruum omnino justitiæque conveniens fuit nos per utilia temporalia ad statum pristinum revocari. Venit igitur medicus ille cælestis qui ex divina virtute & infirmitate humana salutiferam nobis commiscuit potionem, cujus haustu omnium eam bibentium præcordia sanarentur. Habet quidem illud poculum divinum in se ut omnibus prosit, sed non opitulatur nisi bibatur. Bibere autem imitari est. Quisquis igitur illud antidotum amando & imitando ad inferiora transfuderit, profectò nullius impetus morbi saluti ejus poterit obluctari; quia inde super se humana est infirmitas roborata, unde sub se divina est firmitas infirmata. Quia ergo tu mirabiliter medicinæ hujus peritia, usu, officioque præpolles, volui nuper tuam adire præsentiam, multa tecum de artis hujus eminentia ejusque professoribus tractaturus. Et ego

quidem non dubito ipsam artē semper inreprehensibilem fore, semper inviolabilem, semper invictam. At cum ad professores illius mentis aciem oculosque detorqueo, tanta mihi in eis apparet absurditas ut indignum putem atque nefarium eorum manibus tanta medicamina bajulari. Denique nostris modò temporibus eorum pervicaci temeritate, non solum in dilacerationem Ecclesiæ, sed etiam in ipsius artis, quod dictu nefas est, contemptum & injuriam undique prosilitur. Quis enim parvulorum hæc jurgia fraterna conspiciens, non in ipsa fide titubet & medicinalis militiæ certamina reformidet? Quid vero potest esse miserius quàm cum ipsa medicina, quæ à modo nomen accepit, excedendo modum nimiumque sequendo quò morbi duxerint, manus vertitur in perniciem, & cujus officium erat mortem repellere, fit ipsa materia moriendi? Hæc, proh dolor, nunc fieri cernimus, & dolemus. At magnos animos non ista concutiunt scientes oportere scismata & hæreses exoriri, ut partium adversarum conflictibus perfectorum sit fides & vita probatior. Sicut enim lumen tenebrarum comparatione fit gratius, sic nimirum discussa atque convicta amaritudine hæreticæ pravitatis fit dulcior inventio veritatis. Veruntamen omni studio & ingenti cura est providendum ne in populo Dei hujusmodi scandala oriantur, aut si exorta fuerint, summa cum festinatione & sollerti diligentia comprimantur. Omnia ergo cum caritate facienda sunt, & modestè defendenda est veritas, verbisque mitibus sunt monstra placanda: quia & Orpheus canendo ab inferis reduxit uxorem, & Arion ut marinos fluctus evaderet, fidibus Delphini terga promeruit, nosterque David refugam spiritum a Saul cohibuit modulando. Non ideo certè ista referimus quasi principibus liceat

contra Ecclesiam superbire, cum Isaias proclamet non eos debere illudere, ne fortè eorum vincula constringantur, & Hieremias arguat optimates & nobiles fregisse jugum & objecisse vincula disciplinæ. Noverint igitur principes nullis majorem necessitatem impositam studendi probis moribus quàm his qui præcellunt honoribus; quorum scilicet officium est terrori esse malis, ut corrigant, & bonis exemplo, ne corruant. Vnde obsecro ne desinas ammonere nostrum egregium Principem ut habeat pacem ad Deum, & omnes turbulentias quibus ejus temporibus conquassatur Ecclesia, correctione morum studeat consopire. Nam sicut eminentium virorum est vitium omne conspectius, multi de illo multa referunt quibus vel ipse pollui possit auditus. Sed absit à nobis de tanto viro tam nefaria credere, & eum vilissimorum spirituum captare præsidia quem in arce regni divina misericordia collocavit. Et ipse quidem me nuper equo Seiano & auro Tolosano donaverat; sed ex cacoseciis vultus ejus facilè deprehendi quantum me periculum sequeretur, si sub illo vel cum illo diutiùs oberrarem. Nam in quodam colloquio subitò miris modis expalluit; & nescio quid barbarum fremens, eo me vultu exterruit quo quondam Marius percussorem. Multa tecum familiarius, quæ modò dicenda non sunt, conferre volueram, certissimè sciens de pectore tuo quasi de quodam divino aditu me responsa fidei congrua relaturum. At ille veredarius quem præmiseram apud Sigebergense cœnobium mihi anhelus occurrit, asserens te longè ab Ecclesia tua ultraque Danubium palatinis negotiis occupatum. Ingemui, fateor, & dolui vehementer non me tuis aspectibus tuisque complexibus tuisque alloquiis perfrui potuisse. Scribe ergo quid velis me facere, quidve tu agas, reddas me quæso tuis litteris certiorem. Vale.

Charta Landulphi Episcopi Ecclesiæ Taurinensis.

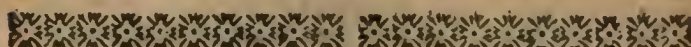
DVm in Dei Christi nomine Landulphus Taurinensis Ecclesiæ venerabilis Episcopus in sede sui episcopatus resideret, & de statu suæ Ecclesiæ, quo pacto, quibus modis, de tot periculis seu invasionibus sancti Iohannis Ecclesia liberari posset, cogitare cœpit. Hac itaque sancta atque anxia trepidatione sollicitus, Ingeriaco oppido caput Iohannis præcursoris Domini repertum audiens, dignum & maximum esse duxit, si contra persecutorum molimina ejus quæreret oracula cujus nominis honore sancta viget Ecclesia. Denique suorum clericorum seu laicorum fidelium consilio, Dei sanctique Iohannis fultus præsidio, eò pervenit ubi tanti patris caput conditum esse audivit. Dum ibi diutissimè de tranquillo suæ diocesis quæreret, largique lacrymarum fletus ad Dominum funderentur, partem capitis dignissimi præcursoris Domini apud Vvillelmum Comitem & Issonem Santonensem Episcopum necnon & Abbatem * Rainaldum, qui tunc temporis loci illius præerat, vigili petitione præfatus Pontifex impetravit: quam alacri corde suscipiens in omnibus consultus Pontifex, tanto senatori debere aliquid intellexit. Concessit igitur prout potuit de suo eidem monasterio Ecclesiam sancti Secundi in territorio urbis Taurini, cum omnibus pertinentiis & appendiciis suis; eo tamen ordine ut omni tempore die noctuque Missæ matutinæ omnesque horæ pro statu loci, secundùm quod potuerint, ibi solvantur pro anima prætaxati Episcopi Landulphi ejusque parentum, pro animabus etiam omnium fidelium tam vivorum quàm

Circa an. 1030.

* Arnoldum.

Vide Catalogum Sanctorum Italiæ pag. 542.

defunctorum. Sit tamen licitum ipsi Abbati de prædictis rebus Ecclesiæ sancti Secundi in ædificandis tectis & ad construenda quæque ædificia, seu etiam & ad concinnanda luminaria, & in quocunque loco ipsi Ecclesiæ utile esse videtur quicquid voluerit facere sine omni sua contradictione sive successorum suorum; ea tamen ratione ut omni tempore sit in potestate Taurinensis Episcopi qui tunc eo tempore fuerit emendandi & corrigendi quicquid inhonestum & inordinatum visum fuerit. Si quis igitur Marchio sive Comes, magna parvaque persona contra hoc nostrum decretum ire tentaverit, aut aliquam contradictionem facere præsumpserit, sit anathematis nigra voragine mersus. Et ne quis fidelis auditor hujus decreti dubitet hoc nostræ jussionis esse paratum, manu propria subscribere curavimus. Landulphus indignè vocatus Episcopus huic decreto à se facto subscripsit. Ego Adam Notarius hoc decretum scripsi & subscripsi.

Narratio de electione Abbatis Soricinensis.

Ann. 1071. QVanta sit omnipotentis Domini clementia, & quàm multæ miserationes ejus lætificantes corda sperantium in eo, nulla sufficiet vel mens percipere, vel lingua eloqui: qui ubique præsens, ubique memor Ecclesiæ suæ, quam sibi salutari sanguine adquisivit, clamantium ad se preces non aspernatur, sed à præparato habitaculo suo respiciens super timentes eum, in necessitatibus consulit, in angustiis eis auxiliatur. Vnde etiam Sorecensi Ecclesiæ dextram adjutorii sui porrigere dignatus est. Quæ cùm patris esset orbata regimine, & quasi mariti solatio mulier destituta, per decem

ferè annos vidua permaneret, complacuit fratribus loci, monachis videlicet ejusdem cœnobii, ut fusis ad Deum orationibus precarentur quatinus ipse, qui verus fidelium consolator est, talem illis permitteret Abbatem eligere qui eos secundùm regularia præcepta ad viam veritatis sciret erudire. Invenere igitur, divino disponente consilio, fratrem quendam nomine Raimundum, virum bonæ conversationis, atque monachilis ordinis amatorem; qui & morum probitate & utriusque doctrina legis honestissimè pollebat. Quod cum indicassent domno Froterio venerabili Nemausensi Episcopo, qui multùm eandem diligebat Ecclesiam præ magnitudine sanctarum reliquiarum quas procul dubio ibidem noverat esse, qui etiam consilio & opere plurima sæpe beneficia supradictæ contulit Ecclesiæ, respondit idem sibi multùm placere, quoniam frater ille quem sibi pastorem cupiebant & regulariter commisso sibi gregi præesse sciret & esurientibus filiorum animabus pabulum sacræ prædicationis exhibere. Electus est ergo suprascriptus iste frater Raimundus, & consecratus in Abbatem in civitate Tolosa in basilica sanctæ Dei genitricis & virginis Mariæ, consilio domni Alexandri Papæ atque Hugonis Blanc Romanæ sedis Cardinalis, consensu etiam & voluntate domni Durandi Tolosæ civitatis antistitis, qui divina gratia commotus dedit & concessit & laudavit & confirmavit Domino Deo & beatæ Mariæ monasterii Soricinensis & Abbati Soricinensi, Raimundo scilicet prænominato, & monachis ipsius loci præsentibus & futuris, omnes Ecclesias & possessiones Ecclesiarum quas milites & laici Tolosanæ diocesis sive nostræ potestatis quocunque modo tenent vel acquisierunt ab Abbate vel à monachis monasterii Soricinensis aut abstulerunt, ut recuperent eas

Abbas & monachi quocunque modo potuerint, & recuperatas teneant, & possideant omni tempore cum omnibus prorsùs pertinentiis suis,& regnant ad honorem Dei & beatæ Mariæ & Ecclesiæ sancti Stephani. S Froterius Nemausensis Ecclesiæ Pontifex. S. domni Raimundi Abbatis sancti Papuli. S. Isarni Præpositi sancti Saturnini. S. Isarni Gamalberti. S. Vgonis Escafredi. S. Isarni Guilaberti. Anno ab Incarnatione Domini MLXXI. XVIII. Kal. Septembris, regnante Philippo Rege Francorum. Ato Raimundus hanc cartam scripsit.

Litteræ Pibonis Episcopi Tullensis de cella Asmantiæ.

QVoniam de incertis certa requirenda sunt; utile & necessarium est posteris ea litteris commendare. Ego igitur Pibo Tullensis Episcopus notum facio meis successoribus quoniam inter Sophiam Comitissimam & hodiernam sanctæ Clodesindis Abbatissam controversia diù fuerat ne capella sub Asmantia sacraretur, ideo quòd in territorio domni Martini constructa erat. Sophia autem multotiens non adiit, ut consilium nostrum in hoc poneremus. Denique convocato Hermanno Metensi Episcopo, consilio & auxilio ejus apud Abbatissam obtinuimus ut si censuales reditus quos habebat Comitissa Sophia apud Layez ei tribueret, & Aremfridum, Badinum, & Lampizonem cum quartariis & foresta de Eingiviler ei benigrè concederet laude sua & capituli sanctæ Glodesindis capella sacraretur. Huic consilio interfuit Abbas sancti Mansueti Albricus, Evrardus sancti Apri, Hugo noster Primicerius. Post hæc, presente Hermanno

manno Metensi Episcopo & Abbatissa Hodierna donum cellæ, donum capellæ castri in manu Abbatis sancti Michaëlis Sophia Comitissa posuit cum decimis arengalium & stirpalium & indominicatuum & decimas omnium quæ acquirere posset ex proprio ære. Cartam itaque fieri sibi expetiit de libertate cellæ, quam liberam feceram laude capituli nostri ab omni exactione, vicarium liberum qui utrique deserviret & cellæ capellæ castri, qui etiam vicarius fidelitatem faceret Abbati sancti Michaëlis de his quæ essent sui juris, fidelitatem etiam Abbatissæ de his quæ ad eam pertinerent, conductum vicarii Abbati sancti Michaëlis benignè annuens, & in perpetuum scripto astipulans. Cujus petitioni libenter annuimus, imposito sigillo nostro & banno. Vt autem certiùs teneatur & sciatur, præsens chirographum conscribi rogavimus cum signis illorum qui interfuerunt. Hocque pactum firmatum est illo anno quo Ierosolymam iturus eram, anno ab incarnatione Domini millesimo LXXXV. Indictione VIII. epacta XXII. concurrente II. papante Gregorio VII. regnante Henrico III.

Signum Pibonis Tullensis Episcopi. S. Hermanni Metensis Episcopi. S. Albri Abbatis. S. Mansueti. S. Evrardi Abbatis. S. Apri. S. Hugonis Primicerii. Hi autem sunt testes de familia, Maimboldus, Bovonius, Ernyco, Enzelinus, per quorum manus XXX. libræ Metensis monetæ Hodiernæ Abbatissæ traditæ sunt.

Præterea antecessores prædictæ Comitissæ Sophiæ mansum infra suburbium civitatis juxta portam quæ dicitur Eckeardi sancto Stephano protomartyri dederant in Raimbaldi angulo, sed per longa tempora oblivioni traditum fuerat. Renovatum est ergo donum per manum nostram, & præsenti scripto confirmatum, ut memoria antecesso-

rum ejus in noſtra carta firmiùs habeatur, maximè pro libertate cellæ Aſmantiæ, quam liberam feceram ab omni exactione.

Sophia Comitiſſa de eadem Cella.

EGo Sophia Aſmantiæ Comitiſſa notum facio ſucceſſoribus meis quod Theodoricus Dux capellulam ſub Aſmantia in ſuo proprio fundo conſtruxit, quam in honore ſancti Sigiſmundi ſacrare volebat, & de ſuis propriis locupletare, ſed mortis ſorte præventus mortuus eſt. Poſt longum verò temporis ego Sophia Comitiſſa capellulam amplificavi & reædificavi, eamque ſancto Michaëli devovi & donavi cum capella caſtri & decimis arengalium,& ſtirpalibus & indominicaturis & omnium illorum quæ acquirerem ex illa die. Rogavique domnum Pibonem Epiſcopum Tullenſem ut eam conſecraret. Sed Abbatiſſa ſanctæ Glodeſindis, quia in territorio domni Martini conſtructa erat, Piboni Epiſcopo vetuit ut non ſacraret illam. Ego autem Sophia conſilio domni Pibonis & Hermanni Epiſcopi Metenſis, Albrici Abbatis S. Manſueti, & Evrardi ſancti Apri, & ſuorum fidelium, cenſuales reditus quos habebam apud Layez Hodiernæ Abbatiſſæ ſanctæ Glodeſindis tradidi, datis inſuper Arenfrido, Badino, Lampazino, cum quartariis & foreſta de Invegiler. Et ſic conſilio & auxilio Abbatiſſæ & laude capituli ſui donum præſcriptum in manû Sigisfridi Abbatis ſancti Michaëlis poſui. Et ſic terminata controverſia, conſecrata eſt capella in honore ſanctæ Mariæ Virginis, & libera facta ab omni exactione, ſicut in carta ejuſdem domni Pibonis ſcriptum eſt, ut vicarius ſanctæ Mariæ liber eſſet, & utrique deſerviret capellæ, mihi & meis ſucceſſoribus conductum vicarii tribuens

& in perpetuum astipulans. Hocque pactum firmatum est illo anno quo domnus Præsul Pibo Tullensis Ierosolymam perrexit, anno ab incarnatione Domini millesimo octogesimo v. Indictione VIII. epacta XXII. concurr. II. papante Gregorio VII. regnante Henrico III. S. Pibonis Episcopi Tullensis. S. Hermanni Episcopi Metensis. S. Albrici Abbatis sancti Mansueti. S. Evrardi Abbatis sancti Apri. Signum Hugonis Primicerii. Hi sunt testes de familia, Maimboldus, Bovonius, Emico, Enzelinus, per quorum manus XXX. libras Metensis monetæ Hodiernæ Abbatissæ tradidi, cujus sigillo præsens scriptum insignitur. Denique ab antecessoribus meis Ecclesia Tullensis mansum infra suburbium civitatis juxta portam Ekeardi in Raimbaldi angulo habebat. Hoc donum per manum domni Pibonis renovatum est, tum pro salute animæ meæ, tum pro libertate cellæ Asmantiæ, quam liberam fecerat.

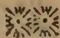
De eadem causa agitur in chartis 84. 85. 86. ejusdem chartularii; ex quibus apparet Theodericum Ducem fuisse avum Sophiæ Comitissimæ, cumque successisse jure hereditario Comiti Folmaro in Asmantia.

Litteræ quibus Domnus Abbas Odelricus sancti Michaëlis ad Mosam apud Apostolicum Vrbanum secundum impetravit ut sepultura circa hanc Ecclesiam constitueretur, quæ ab initio congregationis usque ad tempus ejus apud vetus monasterium agebatur.

An. 1098. VRbano sanctissimo patri, universis Ecclesiæ catholicæ filiis desiderabili, Vdelricus peccator cœnobii sancti Michaëlis minimas Abbas, plus servulis procurator, & sibi commissa congregatio, obedientiam cum devotione, subjectionem cum humilitate, orationes cum dilectione. Omnes in Christo, beatissime Papa, secundùm Apostolum unum sumus; & licèt tu in terris omnium nostrum caput esse proberis, in cœlis tamen sub principali capite nobiscum membrum haberis. Caput enim nostrum Christus. Quapropter tecum, sanctissime pater, diligimus quod in ipso diligis, cruciamur in quocunque pro ipso cruciaris, respuimus quicquid est sine ipso quod respuis. Vnde & pravitatem erroris hujus tyranni Heinrici & ejus sequacium respuimus; sed, proh dolor, in nostra patria valde raros respuentes socios reperimus. Omnes enim ferè qui vestris hactenus præceptis obedire videbantur, tyranni communionem retro abeuntes socios suscipiunt, & non suscipientes damnis terrenæ facultatis & afflictionibus quamplurimis lacerare contendunt. Nos autem, quoniam te verba vitæ habere cognovimus, tecum in terra laboriosè vivere vel gloriosè mori non abhorremus. Tandem sanctitatis vestræ paternitati debemus manifestare quod à vobis per has litteras desideramus

impetrare. Tempore longo, pater dulcissime, Ecclesia nostra consuetudinem tenuit, quæ valde nobis onerosa, frequenter subvertendæ religionis generat occasionem & generavit. Fratres enim nostri morientes circa cœnobium nostrum non sepeliuntur, sed ad quandam cellulam nostram, & in alto cacumine montis statutam, à cœnobio longo miliario disjunctam, atque umbrosa nemoris densitare circumvallatum efferuntur. Hæc vetus monasterium nominatur, quoniam in exordio sui nostra congregatio primam conversationem illic habuisse memoratur. Vnde talem consuetudinem velut quodam privilegio sui prioratus retinuit, ut quotiensscunque fratres nostri moriuntur, ad eandem gravi labore, sive per fervorem æstatis, sive in hyeme, per varias inæqualitates aëris, religione etiam detrimentum patiente, asportantur. Novit autem sanctitatis vestræ prudentia quàm sit utile servis Dei septa monasterii frequenter exire, seculares personas obviam habere, locum verbositatis seu scurrilitatis invenire. Quapropter religiosis Abbatibus nostræ religionis visum est ut circa Ecclesiam nostram, quam novam construximus, sepulturam de cetero constituamus. Et licèt sola Episcopi licentia dicatur posse fieri, nos tamen absque dulcedine vestræ auctoritatis facere non adquievimus. Deprecamur igitur ut filii patrem quatinus auctoritatem quam confisi de pietate vestra quærimus, eandem per litteras vestras vel per sigillum suscipere mereamur. Quod si nulla familiaritatis causa ad hoc impetrandum nos apud vos adjuvat, saltim desiderium religionis, quam sic retentare laboramus, pro nobis intercedat. Valete.

Auctoritatis apostolicæ rescriptum.

Edita lib. 6. de Re Diplom. pag. 590.

VRbanus Episcopus servus servorum Dei dilecto filio Vdalrico Abbati sancti Michaëlis salutem & apostolicam benedictionem. Benignitati tuæ gratias agimus, quia venerabilibus fratribus & coabbatibus, Rodulpho scilicet & Lanzoni, fraternæ caritatis sinum expandis, & persecutionis æstu laborantes tuæ quietis umbraculo protegis, sicut nos ex ipsorum relatione comperimus. Vnde & rogamus ut quod cœpisti nunc magis pro nostræ postulationis reverentia vigilantiùs ac devotiùs prosequaris. Quod verò nobis legatione petitiora suggessisti, de construendo videlicet circa novam Ecclesiam cœnobii vestri cimiterio, siquidem fratribus laboriosum & religioni contrarium est, ut scripsisti, ad veteris Ecclesiæ locum, quia longiùs sita est, fratrum funera deportare, nos præsentium litterarum auctoritate concedimus. Data Laterani VII. kal. Aprilis anno ab incarnatione Domini secundùm Dionysium millesimo nonagesimo octavo, secundùm verò certiorem evangelii probationem millesimo centesimo XXI. Indictione VI. Epacta XV. concurrente IV.

Placitatio inter Abbatem Lanzonem sancti Michaëlis ad Mosam & Abbatissam Ioviniaci.

An. 1118.

IN nomine Domini nostri Iesu Christi. Rerum gestarum series litteris idcirco scribenda mandatur quatinus ad posterorum notitiam veritas factorum, nulla falsitate intercedente, perveniat.

Eapropter controversiam quæ inter Abbatissam Ioviniacensem Haduidim & Lanzonem Abbatem sancti Michaëlis, qualiter mota est & terminata concordia, ego quidem Centius Scriniarius de quarta decima regione trans Tyberim stilo & memoriæ commendanda suscepi, sicut mihi à venerabilibus Vvillelmo Prænestino & Matthæo Albanensi Episcopis, necnon Iohanne Cremensi de titulo sancti Chrysogoni, & Gerardo de titulo sanctæ crucis, & Huberto de titulo sancti Clementis, atque Gregorio Diacono sancti Angeli Cardinalibus injunctum est. Quæ quidem quæstio quemadmodum inferiùs legitur sic cœpta & finita est. Clamavit siquidem Ioviniacensis Abbatissa super Ecclesiam de Spiregia ante Dominum Alberonem Metensem Archidiaconum, in cujus parrochia prædicta Ecclesia est, & ad cujus judicium spectat, adversùs Abbatem sancti Michaëlis, quòd Ecclesiam illam à Ioviniacensi monasterio priùs possessam injustè abstulerit & retinebat. Abbas è contra respondit se eandem Ecclesiam nemini abstulisse, sed in illam legitimè, dono scilicet Comitissæ Sophiæ, & concessione diocesani Episcopi, introisse. Quid plura? Data est à prædicto Archidiacono judicii dies. Convenerunt utrinque. Clamavit itidem prolocutor Abbatissæ, & dixit se possedisse Ecclesiam illam, & injustè sibi ablatam fuisse, seseque testibus ut mandaretur probare paratam. Econtra Abbas, Non abstuli, inquit, eam tibi, sed dono Comitissæ Sophiæ, proprii etiam Episcopi assensione in eam legaliter introivi, eandemque Ecclesiam cum omnibus ad eam pertinentibus uno & quadraginta annis sine legitima interruptione possedi. Hujus negotii actioni sive discussioni interfuit Stephanus Metensis Episcopus. Interfuerunt etiam Abbates, Bertrannus sancti Arnulfi, Herbertus sancti Simpho-

riani, Theduinus Gorzienſis Abbas, & Abbas Rodolfus ſancti Petri de Monte, cum multis aliis ſacerdotibus & clericis. Electi ſunt judices, Giſlebertus, Albertus, Bartholomæus. Quæſitum eſt à partibus utrum aliquid amplius dicere haberent. Reſponderunt ſe nihil amplius habere. Itum eſt in partem. Iudicatum eſt ut ſi Abbas probare poſſet duobus idoneis teſtibus ſeſe præſcriptionem temporis, id eſt, unius & XL. annorum, inconcuſſam habere, nullam ſuper hoc pati debere ulteriùs inquietudinem. Cùm autem ſententia proferri deberet, Abbatiſſa indignando receſſit, & omiſſo fratre ſuo Alberto Primicerio Virdunenſi ſedem apoſtolicam appellavit, nullum tamen gravamen quod pateretur inſinuans, neque adversùs quem appellaret, ſed neque diem ullum appellationis indixit. Poſtea tamen eadem Abbatiſſa ad Dominum Papam querimoniam ſuam depoſitura pervenit. Vocatus eſt & Abbas. Data eſt dies Dominica mediæ quadrageſimæ, qua cantatur *Lætare Ieruſalem*. Proceſſerunt partes. Vnaquæque jus ſuum in medium protulit. Cùm autem utraque pars eaſdem quas apud Archidiaconorum pro ſe rationes protulerit, quæſitum eſt utrum novas aliquas allegationes haberent. Reſpondit Abbatiſſa de annis quos ſibi Abbas præfixerat XVIII. quibus Eccleſia ſua vacaverat, & quatuor quibus ipſa clamaverat ſeſe velle ſubtrahere; & hoc ſe probare teſtibus, ſi judicaretur, aſſeverabat. Præterea privilegia Romanorum Pontificum, Vrbani ſcilicet & Paſchalis, quæ prædictam Eccleſiam confirmabant ſuo monaſterio, prætendebat. Quæſitum eſt etiam ab ea ſi de interruptione illa & annis quos inutiles Eccleſiam ſuam habuiſſe dicebat in conſpectu prædicti Archidiaconi & conſtitutorum judicum fecerat mentionem, vel ſi tempore quo privilegia facta ſunt Iovi-

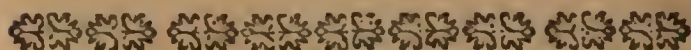
niacense monasterium prædictam Ecclesiam possidebat. Quæ respondit, neque annorum se mentionem fecisse, siquidem credebat solum hoc quòd aliquando possederat, sibi & Ecclesiæ suæ posse sufficere, sed neque cùm privilegia facta sunt, monasterium suum in illius Ecclesiæ possessione fuisse dicebat. Quæ omnia postquam Dominis Episcopis & Cardinalibus pleniùs intimata sunt, videlicet quomodo Mettis causa ventilata est & judicata, quid etiam hic in præsentiarum Abbatissa superaddere voluit, tunc demum visum est Dominis Episcopis & Cardinalibus prædictum Archidiaconum secundùm audita satis canonicè processisse. Veruntamen quoniam judicium quadam parte imperfectum remansit, visum est Domino Papæ causam eandem concordia potiùs quàm judicio terminandam. Vnde prædictis Episcopis & Cardinalibus præcepit ut ad pacem inter eos componendam elaborarent. Qui in partem secedentes, & causam totam diligentiùs indagantes, cognito etiam quòd Abbatissa nullam in eadem Ecclesia requirenda justitiam haberet, laboribus mulieris & expensis potiùs quàm justitiæ consulentes, laudaverunt ut Dominus Abbas monasterio Ioviniacensi viginti libras Cathalaunensis monetæ terminis statutis persolveret. Abbatissæ autem præceperunt ut Ecclesiam eandem, & omnia quæ ad ipsam pertinent, in manus rufutaret Abbatis. quod & factum est. Quibus omnibus ego Cencius sanctæ Romanæ Ecclesiæ Scriniarius interfui, & sicut à prædictis Dominis & Cardinalibus mihi præceptum est, stilo & memoriæ per hoc publicum instrumentũ retinenda mandavi. Actum est hoc in palatio Lateranensi coram Dominis Episcopis & Cardinalibus, Vvillelmo Prænestino, Matthæo Albanensi, Iohanne de titulo sanctiChrysogoni, Gerardo de titulo sanctæ

crucis, Huberto de titulo sancti Glementis, & Gregorio Diacono sancti Angeli, anno dominicæ incarnationis MCXXVIII. temporibus Domini Honorii secundi Papæ, pontificatus ejus anno quarto, mensis Martii die ultima, Indictione sexta. Huic concordiæ interfuerunt isti, Mainerius Trevirensis Archiepiscopus, Henricus Tullensis Episcopus, Alberto Primicerius Metensis, Hugo magister, Godefridus Trevirensis, Seroardus Archipresbyter Metensis. Rodolfus de Tudinio, Stephanus Cantor Virdunensis, Rodulfus magister, Rodulfus presbyter, Petrus miles frater ejus, Vvarnerus de Nonsart, Roricus Tullensis, Herbertus scholasticus sanctæ Mariæ Magdalenæ.

Privilegium Innocentii Papæ II. de prædicta Ecclesia Tyriaci.

INnocentius Episcopus servus servorum Dei dilecto filio Lanzoni Abbati sancti Michaëlis ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Quæ ad pacem Ecclesiarum sunt debemus paterna provisione statuere & earum quieti atque utilitati salubriter providere. Proinde, in Domino dilecte fili Lanzo Abbas, decisionem controversiæ quæ inter te & Haduidem Iuviniensem Abbatissam pro Ecclesia de Tyrcio in præsentia venerabilium fratrum nostrorum bonæ memoriæ Vvillelmi Prænestini, Matthæi Albanensis Episcoporum, necnon Iohannis Cremensis tituli sancti Chrysogoni, Gerardi tituli sanctæ crucis, Huberti tituli sancti Clementis Presbyterorum Cardinalium, & nostra ante assumptum apostolatus officium rationabiliter facta est, auctoritate apostolica confirmamus & ratam atque inconcussam futuris temporibus manere decernimus, & perpetuum silentium super hoc

eidem Abbatissæ ejusque successoribus indicimus, atque juxta ea quæ ab eisdem Episcopis & Cardinalibus exinde statuta sunt, ut præfata Abbatissa à calumnia quam pro jam dicta Ecclesia de Tyrcio vestro monasterio inferebat omnimodis conquiescat, eundemque locum cum suis appendiciis vestrum monasterium quietè possideat, præsenti sanctione statuimus. Nulli ergo hominum liceat te vel successores tuos super hac nostra confirmatione temerè perturbare aut aliquam vobis exinde diminutionem vel contrarietatem inferre. Si quis autem ausu temerario contra hæc venire præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus incurrat, & excommunicationi subjaceat quousque à sua præsumptione resipuerit & congruè satisfecerit. Amen. Amen. Amen. Dota Laterani per manum Aimerici sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconi Cardinalis & Cancellarii XII. Kal. Maii, Indictione II. incarnationis dominicæ anno MCXXXIX. pontificatus verò Domini Innocentii Papæ II. anno X.

Epistola Thomæ quondam Abbatis Maurigniacensis ad sanctum Bernardum Abbatem Clarevallensem.

DOmine delectissimo & in Christi visceribus honorando Bernardo Dei gratia Clararum vallium Abbati Thomas suæ sanctitatis servus & filius salutem. Vestri loci nomen vestræ & sub signis vestris militantium congruit actioni. Lucetis enim in medio nationis pravæ atque perversæ veluti magna luminaria, in mundo verbum vitæ conti- An. 1144.

nentes, & habitatis in convallibus quæ frumento illo abundant quod misit Deus in Iacob & cecidit in Israël. Hæc intuens, fiduciam concepi scribendi celsitudini vestræ modicus homo & abjectus in domo Dei, de commotionem ea, quam patior licèt invitus, sanctitatis vestræ reposcens antidotum. Causa autem hæc est. Albericus, vir apostolicus, Episcopus Ostiensis, cùm sub Romanæ legationis officio Gallias circuiret & perambularet terram miraculo faciendo, de quorum multitudine & magnitude reticemus, Macharium * nepotem suum, læsæ opinionis hominem, corpore pinguem, corde duplicem, ore bilinguem, de nova parvaque & paupere abbatia in antiquam, magnam, & divitem sancti Benedicti abbatiam transposuit, inaudita hac conventione interposita, ne Cluniacensis ordo imbi intromitteretur, neve quisquam de fratribus illis ad aliquem locum Cluniaco subditum mitteretur. Cui hoc mortiferum simoniacæ hæreseos venenum non olet, profectò dono caret discretionis, & spiritualium narium fœtidissimo abundat polypo. Quid enim hoc est nisi vendere religionem, justitiam, veritatem, & non ingredi per ostium? Putans igitur Episcopus quòd nil sibi posset obstinere, alterum nepotem suum Lancelinum omni conatu nititur Ecclesiæ Mauriniacensi subrogare; quod Macharius, dum loco præesset, non solùm se facturum promiserat, sed etiam indubitanter adjuverat. Nam progenies hæc de toxicaro trunco sumens originem, squamis squamas adjungit, & Ecclesiæ culturam præoccupat, & sub umbra atque potestate viri supradicti alitur, ac invitis omnibus coalescit, pecunias & præbendas adquirendo condonatione gravium culparum & turpium redemptione personarum Clamores adversariorum audiunt quam libentissimè. At si Præsulis Albini &

* Vide to. IV. Duchesnii pag. 385. 387.

martyris ossa Rufini discapsata rutilaverint, nox ilico vertitur in diem, niger color albescit, Protheus ludit in pelago, protinus mutantur omnia; rident qui flebant, flent qui ridebant, & ut vulgari proverbio dicitur, non evangelici, sed Sydonii piscatores aqua turbida retia mittunt, & licèt multiplicia, auro & argento sua farciunt marsupia. Harum exactionū immanitas non ideo fit ut sancta Romana Ecclesia, quæ nunc populi sui seditione commovetur, auxilietur, sed ut generatio prava & perversa rapinis Ecclesiarum sustentetur, ditetur, sullimetur ad superbiam, diffluat ad luxuriam, confirmetur ad nequitiam. Sed spuria vitulamina non dabunt altas radices, quia omnis plantatio quam non plantat pater cœlestis eradicabitur. Denique in hoc quoque negotio spe sua frustrati sunt. Erat namque Lancelinus vir nequam & intractabilis, pelle rufus, facie fulmineus, mente sanguineus, nostri temporis Phalaris alter; ob idque jure meruit pati repulsam rei quam diù desideraverat, & ad quam tam turpiter * quia patenter aspiraverat. * quàm De aliis quæ fama dispergit tacendum est. Nulli enim & omnibus credere, teste Seneca, vitium est. Episcopus tamen auctoritate confisus, vinci nesciens, cœptis vehementer insistit; & si me, qui diù loco præfueram, & nunc à monachis, clero, populo, militibus, proceribus expetebar, posset obruere, desiderata se credebat firmiter obtinere. Parisius igitur in palatio, in conventu venerabilium personarum, Rege præsente simul & curia, moderationis abrupto frœno, in amicum absentem, qui sibi servierat, qui Macharium in Abbatem sibi subrogari fecerat, multa jaculatus est & ira dictante plurima congessit quibus veritas non consentit. At cùm per hæc pulmonem non sedaret, & eadem usque ad tædium quorundam quibus sanior

& ideo clarior oculis inerat multiplicaret, cùm se nihil proficere videret & penè deficere, Priorem sancti Martini de Campis, sub quo militabam, & in privilato loco secesseram, evocat, & auctoritate qua præcellit præcipit quatinus quid de me sentiat adjuratus coram cunctis edicat. Ille verò, sicut ex condito machinatum erat, (nam & die præterita legatum quem capitulum mittebat ad me ut quantocius Parisius venirem retraxit ab itinere) asserit me sic corpore delibatum ut vel hanc vel alteram obedientiam non possem implere. Hic stilum retraho, & impono digitum ori meo. Scriptum est enim: *Principi populi tui non maledices.* Et: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* & : *Falsus testis non erit impunitus.* Quantum enim id devium sit à verò, propitia divinitate ipsa res indicat. Nam de infirmitate in qua me servum vestrum vestra sullimitas visitata est sanus & membris omnibus incolumis convalui, excoctis humoribus quos ex infirmitate loci ubi plus minùs quinquennio inhabitaveram, contraxeram. Mox Episcopus verbum arripit, & cum austeritate & imperio monachos jubet discedere, ac indiscussis electione & persona, aliam festinatò personam præcipit eligere, de his & similibus his summo justoque judici rationem redditurus. Has propter res oculus interioris hominis mei, mi dulcissime pater, conturbatus est, & albugine præoccupante pupillam, ad intuitum veri luminis tremulus palpitat & deficit. Sciens igitur in campis ampliùs me pacem habere non posse, titubo fateor utrum ad Majus-monasterium redeam, ubi me juvenis dedi & in communi capitulo me fieri monachum devovi, an ad Ecclesiam Columbensem, in qua quibusdam causis emergentibus monachi vestes indui & professionem feci, & cum mitterer ad abbatiam Mauriniacensem, me Columbas rediturum,

si eam reliquissem, spopondi. Pluat ergo mihi Deus per vos cœlestem rorem, & quod devotè expto & supplex expeto, vestræ consolationis merear habere rescriptum. Valete.

Litteræ Manegaudi Abbatis sancti Michaëlis ad Mosam de renovanda memoria Ducis Volfaudi.

IN nomine sanctæ trinitatis. Ego frater Manegaudus per Dei gratiam provisor Ecclesiæ sancti Michaëlis, reminiscens tam amplissimorum beneficiorum quæ nobis contulit piæ memoriæ Dux Volfaudus fundator nostri cœnobii, aliquam specialiter recompensationem animæ ipsius & Alfindæ conjugis ejus retribuere dignum duxi. Communi itaque totius capituli mei consilio & concessu omni die & in perpetuum unam præbendam eis dare disposui in cibo & potu quemadmodum uni de Ecclesiæ fratribus. Et ut hoc firmiter teneatur, sub vinculo obedientiæ & anathematis roboravi auctoritate patris & filii & spiritus sancti, & ipsius beati Archangeli Michaëlis & sancti Petri & omnium sanctorum Dei, ut quicunque hoc infringere præsumpserit, anathematizatus & sequestratus fiat à consortio sanctæ Ecclesiæ & omnium fidelium Christi. Fiat, fiat. Amen. Amen.

Circa an. 1150.

Monachum sancti Michaëlis ad Mosam querimonia ad Archiepiscopum Trevirensem de injuriis Comitis Rainaldi Barrensis.

SVb alas vestræ protectionis, reverentissime domine & pater misericordissime, nos curæ vestræ pusillus grex & oves pascuæ vestræ à facie inimici confugimus. & ante pedes majestatis vestræ prostrati, lacrymabilem calamitatis nostræ querimoniam deponimus. Regnantibus Childeberto Sygiberti & Brunichildis filio & ejusdem filio Teoderico, Ecclesia nostra a quodam nobili Comiti Volfaudo fundata fuit; & eo sine liberis decedente, sub tuitione ipsorum Regum, quorum sedes regia Mettis erat, & succedentium Regum vel Imperatorum permansit; quorum largitionibus augmentata, privilegiis roborata, defensione protecta, libertatis suæ tenorem consecravit usque ad tempora Othonis Imperaroris. Tunc siquidem quidam Dux Lotharingiæ Fridericus tutelam ipsius Ecclesiæ, quæ eatenus Regum & Imperatorum fuerat, in dominium sibi usurpavit, & de tertia parte præditorum Ecclesiæ castrum suum Barrum, quod extruxerat, casavit, nimirum facilè subjugans terram sibi vicinam & à tutela regia longè remotam. Ex tunc ergo jam per quatuor successionum gradus tutelam vel dominium Ecclesiæ nostræ posteri ejus obtinuerunt; qui non contenti supradicta tertiatione, etiam de duabus residuis partibus quamplures villas militibus in beneficia distribuerunt. Nostri quoq; temporis Comes Rainaldus, qui quinto illis gradu successit, quod majores sui nunquam fecerant, pecuniarum rapinas,

rapinas, quas vulgus talliatas vocat, per terram nostram primus agere cœpit, homines incarcerare, vi & suppliciis sua eis extorquere, ad firmanda castella sua cum suis sumptibus eos cogere, nimis frequenter per terram nostram dietare, nec suis sed pauperum sumptibus vivere, postremò tota terra nostra plus quàm sua omnibus modis abuti; & hanc tyrannidem filio suo Raynaldo, qui nunc est, dereliquit, contestatus tamen ei publicè se hæc omnia injustè egisse. At ille malitiam patris in tantum supergressus est ut homines nostri oppressionem ejus ferre non valentes, villas nobis vacuas relinquant, reliqui nostra nobis solvere vel non possint vel contemnant, illum solum timentes, illi soli servientes. Cùmque sedis apostolicæ justitiam superiore anno adversùs eum expetissemus, super hoc ultra modum indignatus, & apostolicá protectione nihil adhuc nobis proficiente immo officiente, & malitia oppressoris quotidie ingravescente, jam penè præ inopia rei familiaris domum vacuam deserturi, hanc unam adhuc spem suspicimus, ut quia Deo providente apostolicas vices suscipere meruistis, apostolicæ potestatis virga oppressorem nostrum coërceatis.

Vide epistolam Eugenii III. apud Vassebure fol. 303.

Litteræ Papæ Victoris Alberto Episcopo Virdunensi.

VIctor Episcopus servus servorum Dei venerabili in Christo fratri Alberto Virdunensi Episcopo salutem & apostolicam benedictionem. Iusta postulantium desideria celeri sunt effectu prosequenda. De discretione & prudentia personæ tuæ, venerabilis in Christo frater, plurimùm confidentes, petitioni tuæ, quam pro absolutione Ecclesiæ

ſancti Michaëlis ab apoſtolicæ ſedis clementia poſtulaſti, grato tibi aſſenſu annuere decrevimus. Inde eſt quòd auctoritate apoſtolica liberam tibi poteſtatem abſolvendi jamdictam Eccleſiam, quam ex præcepto prædeceſſoris noſtri bonæ recordationis Adriani clauſiſti, concedimus, & eis qui in eadem Eccleſia divinis invigilant ſervitiis officia ſua tam Abbati quàm monachis ex integro reddas. Ita tamen ut tranſactio illa quæ inter monaſterium ſancti Michaëlis & Eccleſiam ſancti Dionyſii pro bono pacis, præſente utraque parte, aſſiſtente etiam venerabili fratre noſtro Cathalaunenſi Epiſcopo, per te rationabiliter facta eſt, firma & illibata permaneat. Decernimus enim utriuſque Eccleſiæ paci ſic providere ut omni contentione ſopita, neutra de cetero ſuper hoc laborare compellatur. Datum Papiæ XIIII. Kal. Martii.

Alexandri III. Papæ epiſtolæ duæ pro Eccleſia Albienſi.

An 1165. ALexander Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis monachis Aureliacenſibus ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Cauſam quæ inter vos & venerabilem fratrem noſtrum Epiſcopum & Canonicos Albienſes ſuper Eccleſia Viancii & ſuper aliis quibuſdam Eccleſiis necnon & ſuper aliis quibuſdam querelis quas adversùs vos habent agitari dinoſcitur venerabilibus fratribus noſtris Rothenenſi & Caturcenſi Epiſcopis commiſimus audiendam & appellatione remota fine congruo terminandam. Quocirca per apoſtolica vobis ſcripta mandamus quatenus cum ab eis propter hoc fueritis evocati, eorum præſentiam adeatis, & quicquid inter vos exinde judicaverint ſine appellatione ſuſ-

cipiatis firmiter & servetis. Datum apud Montempesulanum Kal. Augusti.

Alexander Episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus Ruthenensi & Caturcensi Episcopis salutem & apostolicam benedictionem. Causam quæ inter venerabilem fratrem nostrum Episcopum & Canonicos Albienses & monachos Aureliacenses super Ecclesia Viancii & super quibusdam aliis Ecclesiis necnon super aliis quibusdam querelis quas adversùs se habent agitari dinoscitur discretioni vestræ, de qua plenè confidimus, audiendam committimus, & remoto appellationis obstaculo fine congruo terminandam. Quocirca fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus quatenus, cùm exinde fueritis requisiti, utramque partem ante vestram præsentiam convocetis, & rationibus hinc inde auditis pleniùs & cognitis, eandem causam mediante justitia sine appellationis remedio decidatis. Datum apud Montempesulanum Kal. Augusti.

Epistola Innocentii III. de eadem re.

INnocentius Episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Ruthenensi Episcopo, & dilectis filiis Præposito de Montesalvio & Priori sancti Antonini Ruthenensis diocesis, salutem & apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum capituli sanctæ Ecclesiæ Albigensis gravem accepimus questionem quòd cùm Ecclesiam beatæ Marcianæ canonicè fuerint assecuti, Canonici beati Salvii Albiensis pensionem viginti solidorum, quam ab eadem Ecclesia nomine procurationis percipere consueverunt, augmentare volentes, ipsos tam super hoc quàm super Ecclesia memorata contra ju- An. 1204.

ſtitiam moleſtare præſumunt. Ideoque diſcretioni veſtræ per apoſtolica ſcripta mandamus quatinus dictis Canonicis ut ab indebita eorum moleſtatione deſiſtant, monitione præmiſſa, per cenſuram eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita compellatis; nullis litteris veritati & juſtitiæ præjudicantibus à ſede apoſtolica impetratis. Quòd ſi non omnes iis exequendis potueritis intereſſe, tu ea, frater Epiſcope, cum eorum altero nihilominus exequaris. Datum Ferentini XI. Kal. Iunii, pontificatus noſtri anno VI.

Pelagii Cardinalis tituli ſanctæ Cæciliæ epiſtola ejuſdem argumenti ad Guillelmum Epiſcopum Albienſem.

VEnerabili in Chriſto fratri G. Dei gratia Albienſi Epiſcopo P. eadem gratia tituli ſanctæ Cæciliæ Preſbyter Cardinalis, ſalutem & ſinceræ dilectionis affectum. Intelligentes quòd Canonici Albienſis ſedis adquiſierunt Eccleſiam beatæ Marcianæ à quibuſdam laicis, qui non conſueverunt dare pro refectione quam debeant Canonicis beati Salvii niſi viginti ſolidos, & iidem Canonici modò petant refectionem ſibi & omnibus quos ſecum ducunt, per quod Albienſis Eccleſia plurimùm dicitur gravari; dignum videtur & rationi conſentaneum ut intendatis quòd viginti ſolidos recipiant à Canonicis ſicut à laicis recipere conſueverunt. Rogamus ergo dilectionem veſtram, de qua plenam ſpem & fiduciam tenemus, quatinus Albienſem Eccleſiam, quam noſtram reputamus, quia ad honorem beatæ Cæciliæ eſt conſtructa, gravari non permittatis, ſed ut præfati Canonici ſicut contenti ſint viginti ſolidis, taliter

operam detis ut vobis gratiarum actiones referre teneamur. Nos enim & capitulum Ecclesiæ nostræ ipsos in nostris orationibus recipimus, & eorum negotiis, quæ velut nostra reputamus, modis omnibus cum Deo & honestate volumus adesse.

Generatio Guillelmi Bastardi & quorundam aliorum magnorum.

GVillelmus Bastardus Rex Angliæ, Dux Normanniæ, dedit filiam suam uxorem Stephano Comiti Blesensi & Campaniæ: de qua idem Stephanus genuit Theobaldum Comitem dictarum terrarum. Theobaldus genuit filiam quæ nupta est Ludovico Regi Franciæ: de qua idem Ludovicus genuit Philippum nunc Regem Franciæ, Philippus genuit Ludovicum.

Dictus Guillelmus Bastardus genuit filium Henricum, qui post eum regnavit in Anglia. Iste Henricus habuit filium Guillelmum, qui sine herede mortuus est, & filiam habuit nomine Mathildem, quæ nupsit Henrico Imperatori Romano, qui sine herede mortuus est. Ipse Henricus Rex postea nupsit eam Gaufrido Comiti Andegavensi. Ipsa de eo suscepit filium nomine Henricum cortum mantellum, postea Regem Angliæ.

Iste Henricus genuit Henricum, quem ipse fecit coronari in Regem, & Richardum & Iohannem postea Reges Angliæ, & Gaufridum Comitem Britanniæ, & Iohannam Reginam Apuliæ; quæ, mortuo marito Rege Apuliæ, nupta est Reimundo Comiti Tolosæ. Et aliam filiam habuit, quæ nupta est Duci Saxoniæ; de qua exivit Otho, qui postea Imperator factus est & depositus. Aliam filiam habuit, quæ nupta est Regi Castellæ; ~~de qua suf-~~

cepit filiam nomine Blancham, quæ nupta est Ludovico filio Philippi Regis Franciæ.

Stephanus frater Theobaldi Comitis Campaniæ & Blesensis duxit uxorem Mathildim Comitissam Boloniæ; de qua genuit ipse Stephanus duos filios, qui mortui sunt sine herede, scilicet Eustachium, & Guillelmum; & filiam genuit nomine Mariam, quæ monialis facta est in Anglia, sed pro defectu heredum extracta est de abbatia, & nupta est Matthæo fratri Philippi Comitis Flandriæ; de qua iste Matthæus genuit duas filias Ydam & Mathildim. Yda est nupta Renaldo Comiti Domnimartini; de qua Renaldus genuit filiam nomine Mathildim, quæ nupsit Philippo filio Philippi Regis Franciæ. Mathildis nupta est Henrico Duci Luvaniensi, de qua suscepit filios & filias.

Dictus Stephanus frater Comitis Theobaldi factus Rex in Anglia, qui nepos fuerat Henrici magni Regis Angliæ, cùm potiùs regnum Angliæ spectaret de jure ad Mathildim Imperatricem filiam magni Henrici & ad Henricum filium ejusdem Mathildis. Sed quia Henricus filius Mathildis puer erat, non potuit regnum obtinere. Vnde magna guerra facta est in Anglia tunc temporis. Tandem ita compositum est inter eos, quòd Stephanus regnaret tota vita sua, & Henricus filius Mathildis post mortem ipsius Stephani regnum obtineret. Mortuo Stephano, Henricus coronatur.

Sancti Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis Epistolæ septem.

I.

DOmino & fratri cariſſimo Hernoſto frater Anſelmus ſalutem corporis quanta expediat, & animæ quanta ſufficiat. Infirmitatis tuæ nimis ingravatam moleſtiam, mi dilecte pariter & dilector, priùs quorundam narratione, deinde litterarum tuarum lectione cognovi. Qua de re ut taceam quantam aſſumpſerim in animam meam compaſſionem, teſtis eſt mihi conſcientia quia libenter ipſam totam tranſumerem in corpus meum paſſionem. Sed cùm certum ſit quia flagellat Deus omnem filium quem recipit, miro quodam modo eadem me caritas, & quia flagellis attereris, impellit ad compaſſionem, & quia ad hereditatem erudiris, invitat ad congratulationem. Penſandum enim nobis eſt, cariſſime, quantam ſecum ferant dolores illi conſolationem, qui dum exteriùs noſtra delicta purgant, quibus externi cruciatus intenduntur, ad filiorum Dei nos transferunt ſortem, quibus ſuperni regni gaudia promittuntur; ut dum exterior homo noſter, quem cotidie neceſſe eſt corrumpi, flagellorum pondere preſſus gemendo ſuſpirat, interior homo noſter, quem de die in diem oportet renovari, peccatorum gravamine relevatus exultando reſpiret. Quod nimirum tunc perveniet, ſi interior homo in exterioris afflictione non per impatientiam reſultaverit, ſed per gratiarum actionem cædentis manui conſenſerit. Cùm enim ſemper placeamus omnipotenti Deo quotiens ejus diſpoſitionibus in nullo diſſonamus, tum maximè

placamus misericordem Dominum si vapulantes verberanti sponte consonamus. Cùm enim omnis ira nonnisi in adversantem se exerat, si se reus offenso per concordem de se sententiam consociet, necesse est ut irascentis motus deferveat, quoniam jam adversarium non invenit quem feriat. Quapropter, carissime, cùm scriptum sit quia oportet nos per multas tribulationes introire in regnum Dei, cum flagellamur, inter nos & Deum beati Iob teneamus sententiam, qui nimiis circumseptus doloribus dicebat: *Hæc mihi sit consolatio, ut affligens me doloribus non parcat.*

II.

VEnerabili dominæ regia nobilitate, sed nobiliùs morum probitate pollenti Adelidi, frater Anselmus, sic cum temporali nobilitate virtutum ornamentis decorari ut in æterna felicitate mereatur Regi Regum copulari. De floribus psalmorum quod dignata est jubere dilecta mihi in Deo vestra sullimitas, nec citiùs nec meliùs potuit exequi fidelis vobis nostra humilitas. Tanto quippe obedientia nostra imperio vestro devotiùs successit quanto ipsum imperium à sancta devotione processit. Quam devotionem opto & oro ut omnipotens Deus sic in vobis conservet & nutriat ut mentem vestram in terris suo dulcissimo affectu & in cælis suo beato aspectu reficiat. Exiguum & vile munus quod vobis mittit nostra pauper parvitas rogo ne despiciat vestra dives nobilitas. Si enim non est auro gemmisque crustatum, est certè totum caritativa fidelitate factum & fideli caritate donatum. Post flores psalmorum additæ sunt orationes septem; quarum prima non tantum oratio quantum meditatio dicenda est, qua se peccatoris

anima breviter discutiat, discutiendo despiciat, despiciendo humiliet, humiliando terrore ultimi judicii concutiat, concussa in gemitus & lacrymas erumpat. In orationibus verò sancti Stephani & sanctæ Mariæ Magdalenæ quædam sunt quæ si intimo corde dicantur cùm vacat, plus tendunt ad accendendum amorem. In omnibus verò septem hortor vos ego servus & amicus animæ vestræ ut attendere dignemini, etiamsi vos id meliùs faciatis, qua humilitate & quo affectu timoris & amoris offerendum sit sacrificium orationis. Valete & nunc & in æternum in Deo, valete, & libellum missum arram nostræ fidelitatis secundùm Deum & nostrarum orationum, qualescunque sint, habete. In fine epistolæ profero quod per totam epistolam persuadere desidero. Omne quod amitti necesse est, etiam cùm habetis sullimi mente contemnite; ad id solum quod æternum beatè haberi potest, quamdiu non habetis humili mente contendite. Quod persuadere volo, ut spiritus sanctus persuadeat oro, in quo tertio valete.

III.

DOmino & patri, catholicis reverenter amando & amanter reverendo Archiepiscopo Lanfranco, frater Anselmus suus quod suus. Quoniam scienti aut tacendum aut breviter est dicendum, cùm tacere nolim nè non loquar quod & cui libenter loquor, breviter qualiter noster animus in paternæ vestræ sullimitatis fidelitate conversetur intimo. Sicut igitur cotidie desidero ut affectus amoris vestri cordi meo semper augeatur, ita nulla nostra ab invicem absentia efficere valet ut aliquo modo minuatur. De moralibus Iob mandastis. Sed domnus Abbas Cadumensis Vvillelmus & domnus

Hernostus fideles vestri invenerunt scriptorem, qui jam habens nostrum librum, vestrum, ut puto, incepit. Vt libros beatorum Ambrosii & Hieronymi habeam, ad hoc quod jussistis, laboravi & laboro. Sed eos nondum habere potui. Quàm verò citiùs potero, quod vos inde velle scio perficiam. Girardum vestrum de Flandria per vestræ pietatis largitatem Deo de mundo nostra suggestione redemptum, unde me, si vester non essem, confiterer servum vobis emptum, die à vobis constituta sciat sanctitas vestra sine gravi jactura esse non potuisse absolutum à creditoribus suis. Venit tamen prima dominica quadragesimæ, vestram in se magnificè misericordiam prædicans, & qualiter nostræ non tam petitioni quam levi voluntatis significationi in ejus causa dignatio vestra favit & semper se velle favere intimavit. Qui dixit se velle & quantum attinet ad hoc quod habet posse sic reddere quod debet ut aliquid quod secum offerret haberet, sed pro quibusdam impedimentis non potuisse secundùm condictum ut oporteret. Rediit igitur, promittens se in pascha Beccum Deo annuente venturum & mansurum, si non quomodo volet, vel sic quomodo poterit. Si quid igitur peccavit quia promissionem vobis factam ad plenum non est executus, quoniam non id admisisse malitia videtur, peto securus, ut soleo de vestra benignitate, quatinus filio vestro vice patris liceat eum hoc reatu absolvere cùm nobiscum incipiet vivere. In qua re hanc certam præsumam concessionem, si nullam legero prohibitionem.

IV.

DOmino & fratri Henrico frater Anselmus salutem. Cùm Romam tendentes transistis

prope nos, mirantes doluimus quia non potiùs per nos, donec audivimus hoc vobis prohibitum esse in eundo, sed concessum in redeundo. Expectavimus igitur domnus Abbas & ego & alii fratres & dilectores vestri adventum vestrum, spe falsa gaudentes, donec didicimus vos in Anglicam terram pertransisse, desperatione vera dolentes. Quod quamquam ego non sine aliqua rationabili causa factum esse, si bene vestram novi dilectionem, non credam, tamen ne qua, quod absit, vel contemptus vel modici amoris erga monasterium & fratres vestros de vobis maneat suspicio, mandate mihi quid aliis respondeam cur vestra nos in eundo & redeundo non visitatos præteriit dilectio. Sicut enim desidero vos nihil operari quod vobis non expediat, ita nolo quemquam de vobis aliquid opinari nisi quod vos deceat. Innotescat etiam amico vestro si quid de re pro qua animum vestrum & aliorum verbis & à vestris litteris valde sollicitum ut parentes inviseretis agnovi effecistis, quatinus sciam utrum vobis debeam compati vel congaudere.

V.

DOmino & patri reverendo Episcopo G. frater Anselmus dictus Abbas Becci temporalem prosperitatem & æternam felicitatem. Gratias agimus vestræ sanctitati, quæ nostras & fratrum nostrorum orationes postulando, suas nobis est dignata per dilectum fratrem nostrum domnum Riculfum concedere & suæ benivolentiæ auxilia, ubicunque opportunitas exhibebit, promittere. Ad quod quanto minus quod dignè recompensare possimus habemus, tanto magis quicquid possumus ad vestræ celsitudinis servitium & opere & voluntate

impendere debemus & Deum, propter quem nobis promittitis, orare ut ipse vobis secundùm suam copiosam largitatem retribuat quod nos propter nostram parvitatem non valemus. De filio vestro fratre nostro domno Ricoardo, quamvis honestius nobis esset & mallemus prius servire quàm aliquid petere, vestram tamen, quia ita res exigit, rogamus benignitatem quatinus illi propter nostrum amorem concedatis si quid de se aut de præbenda sua petierit quod vestrã non dedeceat honestatem.

VI.

DIlecto & patri reverendo Abbati Mainerio frater Anselmus salutem. Scitote quia quo iterum me vobis mandaveram non ibo ante octavas epiphaniæ Domini. Deinde nescio quando ibo aut si ibo Interim si vobis placeret ut domnus Serlo ad nos, cum vobis opportunum esset, quantum juberetis moraturus veniret, mihi quidem placeret, & puto quia illi non displiceret. Precor sanctitatem vestram ut si vobis molestum non est, per vos notum fiat domnis & amicis nostris de Sagiensi monasterio quod de nostro mando itinere. Scio enim eos sicut vos sollicitè orare pro me & ejusdem itineris prosperitatem. Nec pœniteat caritatem vestram orasse pro itinere nostro, quia modò non eo. Potens est enim Deus servare mihi orationes vestras in opportunam diem. Valete.

VII.

SVo carissimo Domino Henrico gratia Dei Regi Anglorum Anselmus Archiepiscopus Canturiæ fidele servitium & fideles orationes. Audivi quia vos Vvillelmum electum Episcopum Vvento-

niensem præcipitis exire de episcopatu & de Anglia, quia non suscepit consecrationem quam illi voluit facere Archiepiscopus Eboracensis & alii Episcopi. Vnde precor & consulo, sicut fidelis Archiepiscopus Domino & Regi suo, ne credatis consilio illorum qui hoc vobis consulunt, quia meo sensu non intelligo hoc esse ad vestrum honorem. Nam satis est notū quia ad me pertinet ejus consecratio, nec alius eam debet facere nisi per me. Quod paratus sum, si necesse fuerit, rationabiliter ostendere, sicut talis res ostendi debet. Quapropter si illum expellitis de terra vestra ut mihi non liceat eandem consecrationem canonicè facere, videtur mihi quia dissaisitis me de officio meo sine judicio cur hoc facere debeatis. Precor itaque ut illum in pace in episcopatu manere permittatis, saltem usque ad terminum nostri respectus, ut interim mihi liceat illi facere consecrationem quam debeo.

Avesgoti monachi Cenomanensis epistola ad sanctum Anselmum.

AVesgotus cœnobii sancti Petri Culturæ monachus Anselmo salutem. Hactenus amici atque familiares solummodò fuimus locutione; sed minimè experti sumus nos si necesse esset operatione. Ego jamdudum opto ut quid jubeas mihi; tuncque videres quantum de me confidere potes. Crede mihi, aut per me aut per meos parentes jussioni tuæ obedirem libenter. Verùm cùm istud facere negligis, à te hoc donum primus exigo. Habeo quendam meum nepotem jam juvenem, quem super omnia curo; & si ferre valeres, desidero eum manere tecum, tuo ut grammate erudiatur. Ad alios doctores ipsum mittere possum. Sed majorem

fiduciam in te haberem quàm in aliquo vivente? Valde securus ex eo fierem, si moraretur in loco in quo es. Cur fama Lanfranci atque Guimundi volat per orbem plus tua? Cur tamdiu lucernam recondis sub modio? Quid non recordaris poëtæ dicentis: *Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter.* Ex te haud dubito quin annuas voluntati meæ. Verum deprecor te multùm ut mihi dicas quod servitium Abbati tuo congregationique subjectæ sibi offeram, ut hoc quod retuli permittant fieri saltem tres menses aut quatuor, si plus eis non libuerit. Igitur si verba mea, uti cupio, à vobis fuerint suscepta, manda mihi terminum quo te possim invenire; atque, incolumis fuero, illuc abibo. Vale carissime.

Responsoria Anselmi extat lib. 1. epist. 16.

Epistola Iohannis ad Anselmum.

Vide lib. 2. ep. 41.

SVo domino & patri Anselmo frater Iohannes suus servus, quod domino servus, quod patri filius. Scimus certè, venerande pater, & verè scimus perspicacitatem vestram etiam in illis scripturarum nodis solvendo proficere in quibus plerique alii deficiunt. Quid igitur fides & simplex prudentia & prudens simplicitas vestra de tribus deitatis personis sentiat, ad communem utilitatem catholicorum diligentiam vestram mihi & quibusdam aliis scribere non pigeat. Hanc enim inde quæstionem Rocelinus de Compendio movet. Si tres personæ sunt una tantùm res, & non sunt tres res per se, sicut tres anguli, aut tres animæ, ita tamen ut voluntate & potentia omnino sint idem, ergo pater & spiritus sanctus cum filio incarnatus est. Dicit enim huic sententiæ domnum Lanfrancum Archiepiscopum concessisse, & vos concedere se disputante. Sed de tribus angulis & de tribus animabus

trinitatis & identitatis similitudini isti illa sancti Augustini trinitatis & unitatis similitudo de sole, qui una & eadem res est, & calorem & splendorem inseparabiliter in se habet, omnino resistit. A Deo, de quo agitur, trino & uno integritas vestra incolumis conservetur in præsenti & in futuro. Amen.

HVGONIS DE CLEERIIS
Militis Andegavensis commentarius de majoratu & senescalcia Franciæ Andegavorum olim Comitibus hereditaria.

Hoc scriptum fecit Fulco Comes Hierosolymitanus in Ecclesia Sepulchri de Lochis cum magna sepultus honorificentia de donis factis suis antecessoribus à Rege Franciæ.

CVm Deus voluit sublimare Rotbertum filium Ducis in Regem, Goffridus Grisagonella cum tribus millibus armatorum serviebat Domino suo Regi Rotberto. Otho siquidem Rex Alemannorum cum universis copiis suis Saxonum & Danorum Montem Mortiaci obsederat & urbi Parisius multos assultus ignominiosè faciebat. In hac necessitate prælii Rex Rotbertus & pater suus ducatum primæ cohortis prædicto Comiti Goffrido Grisagonella tradidit, & ad persequendum exercitum Alemannorum ducem & consiliarium constituit. Persecutus itaque est Rex Rotbertus Regem Alemannicum, præeunte Goffrido Grisagonella, usque ad fluvium Esnæ. Comes verò Goffridus, gnarus pugnandi & assuetus, tantam stragem hostium super fluvium ediderat ante Regis Rotberti adventum quòd stagnum putares,

Vide to. x. Spicilegii pag. 441.

non fluvium. Alemannis itaque fugatis, Rex Rotbertus, congregato generali concilio, consilio patris sui & Episcoporum, Comitum, Baronum, dedit Goffrido Comiti quicquid Rex Lotharius in episcopatibus suis, Andegaviæ scilicet & Cenomaniæ, habuerat. Si quæ verò alia ipse vel successores sui adquirere possent, eadem libertate qua ipse tenebat sibi commendavit. Nequitia Comitis Tricacensis non potuit sustinere prosperitatem Rotberti Regis. Sed ad ejus deprimendam perfidiam quàm majorem potuit exercitum Rex congregavit. Obsedit itaque Meludunum; & cùm ibi diù sedisset, vidit quòd nihil proficeret. Vocato itaque Goffrido Grisagonella, cum Andegavensibus suis sine mora ad consuetum properavit obsequium. Goffridus autem veniens præmisit constabularios suos, rogans ut ostenderetur ei qua parte sederet. Illi verò reversi nuntiaverunt domino suo quòd tantus erat exercitus quod nullus erat eis ad obsidendum competens locus. Prædictum enim oppidum in insula Secanæ situm erat, circumdatum undique muro calce & arena composito. Videntes itaque Andegavi quòd nullum poterant habere hospitium, induunt arma, prorumpunt per medium exercitum, transeunt fluctus Secanæ, dant assultum oppido virtute consueta, capiunt castrum. Quod exercitus non potuit per tres menses, illi dimidiæ diei spatio adepti sunt. Franci verò hujus gentis inauditam admirantes audaciam, ubicunque locorum ipsos omni laude magnificabant. Videns autem Rex tantam Principis strenuitatem & ipsum prævalere in regno tam armis quàm consilio, & quia hic & alibi bene meruerat, sibi & successoribus suis jure hereditario majoratum regni & regiæ domus dapiferatum, cunctis applaudentibus & laudantibus, exinde constituit. Hæc verba dixit Fulco Comes

Comes Tescelino Capellano suo: Audi Presbyter cujusmodi obsequia præstitit Comes Gaufridus Grisagonella Domino Regi Rotberto. David Comes Cenomannorum & Gaufridus Comes Corbonensis dedignabantur recipere feodum suum à prædicto Rege, asserentes nullo modo se posse subici generi Burgundionum. Audiens autem Rex eorum superbiam, & videns regni sui non parvam diminutionem, habito consilio cum Gaufrido Comite & cum primatibus regni, tempore constituto & die denominato decrevit obsidere castrum Moritoniæ. Comes verò Gaufridus cognoscens adventum exercitus Regis, movens castra de Vindocino, dans assultum prædicto castro virtute consueta & probitate gentis suæ, Gaufridum Comitem & oppidanos suos minùs timentes cepit & domino suo Regi tradidit. David verò Comes dedignans ad colloquium Regis venire, mandavit quòd nullo modo se ei subiceret & quòd nullo tempore Rex Rotbertus Cenomannicam suam videre præsumeret. Audiens autem Rex arrogantiam & indignationem prædicti Comitis, ipsum dedit & Cenomannicam suam Gaufrido Grisagonella & suis successoribus & dono regio tribuit jure possidendam.

Huc usque sunt scripta Fulconis Hierosolymitani.

VOs autem qui ista scripta audieritis, scitote quòd ego Huo de Cleeriis vidi scripta Fulconis Comitis Hierosolymitani in Ecclesia sancti Sepulchri de Lochis de majoratu & senescalcia Franciæ sibi & suis antecessoribus à Rege Rotberto collatis.

Inter Regem Lodovicum Philippi Regis filium & Fulconem Comitem, qui postea factus est Rex Hierusalem, magna erat dissentio. Fulco enim Comes nolebat ei servire. Rex enim Lodovicus dede-

rat majoratum & senescalciam Franciæ Anselmo de Garlanda, & postea Guillermo de Garlanda, de quibus Fulco Comes suas redibitiones & sua hominia habere non poterat. Contigit autem Regem Lodovicum maximam guerram habere cum Henrico Rege filio Guillermi acquisitoris Angliæ. Ob hoc itaque Rex Lodovicus requisivit Fulconem Comitem ut de guerra ista eum juvaret. Comes verò respondit quod nullo modò ei servire debebat, eum namque de majoratu & senescalcia Franciæ exheredítabat. Tunc Rex Lodovicus per Amauricum de Monteforti avunculum Fulconis Comitis & per Gaufridum Abbatem Vindocinensem & Radulfum de Balgenciaco mandavit Comiti quòd de omnibus istis & majoribus aliis istorum consilio se versùs Comitem emendaturum. Comes igitur Fulco suos consulens homines, videlicet Rotbertum de Blo, Salinatium tunc Pincernam, Hugonem de Cleeriis, Gaudinum de Vegia, & multos alios, respondit Regi Lodovico ut si hoc faceret quod mandaverat, quòd hoc & alia adjutoria quæ ab eo exigebat libenter faceret. Die autem illo quo consilium captum est curia Andegaviæ erat repleta bonæ militiæ & sapientissimæ. Tunc Amauricus de Monteforti aliique qui verba Regis attulerant, laudaverunt Comiti Fulconi ut per quendam, quem Rex cognosceret, Regi responderet ac super his, antequam nuntii Regis forent reversi, festinanter grates & mercedes redderet. Consiliatores autem Comitis audientes consilium quod Amauricus dederat, laudaverunt illud consilium. Quod cùm Comitissa Aremburgis audiret consilium, laudavit quòd nullus iret nisi Huo de Cleeriis. Ego itaque Huo de Cleeriis perrexi Parisius. Dehinc ad Guenoricum inveni Regem & Comitem Bellimontis. Eo itaque invento apud Guenorc inter Pontesium & Bellummon-

Circa annum 1118.

tem & Clavummontem, locutus sum cum Domino Rege. Primùm illum salutans ex parte Comitis, reddidi ei grates & mercedes super suo mandato quod Comiti Fulconi mandaverat. Hinc ei dixi quòd Fulco Comes ei suum offerebat servitium aut in præsentiarum aut priùs, si vellet, colloquium. Rex inde lætatus, dixit se multùm priùs velle colloquium. Assignatus est ergo & dies locus colloquii inter Marchesneium & Bireium in Beaussam. Inter hæc mandavit Rex Comiti ut Gaufridum filium suum, qui nunc jacet in Ecclesia sancti Iuliani Cenomannensis, ad colloquium secum adduceret, illum namque multùm optabat videre. Cùmque dies instaret colloquii, Dominus Rex Lodovicus & Fulco Comes ad locum constitutum venerunt cum suis consultoribus; ibique recognita sunt jura Comitis, videlicet majoratus & senescalcia Franciæ. Guillermus de Garlanda tunc Franciæ Senescallus recognovit in illo colloquio hominum se debere Comiti Fulconi de senescalcia Franciæ, & inde fuit in voluntate Comitis. Post Guillermum fuit Senescallus Stephanus de Garlanda, qui fecit hominum Comiti. Post Stephanum Radulfus Comes Peronæ, qui similiter fecit hominia & servitium. Ille enim qui Senescallus erit Franciæ Comiti faciet hominium & talia servitia. Si Comes perrexerit ad curiam Domini Regis, Senescallus præcipit marescallis Domini Regis ut præparent & liberent hospitia Comiti. Cùm Comes venerit, Senescallus ibit ei obviam, & conducet ad suum hospitium. Tunc Senescallus ibit dicere Regi Comitem Andegaviæ advenisse. Si Comes ad Regem ire voluerit, Senescallus ad curiam eum conducet, & de curia ad suum reducet hospitium. Si verò ad coronamenta Regis Comes ire voluerit; Senescallus præparare & liberare faciet hospitia quæ Comes habet pro-

pria & dedità. Cùm autem die suæ coronæ ad mensas Rex discubuerit, scamnum pulcherrimum fultrò pallii aut tapeto coopertum Senescallus præparabit, ibique [Comes] & sui comites quousque fercula veniant sedebit. Cùm verò primum venerit ferculum, Comes se defibulans è scamno surget; & de manu Senescalli ferculum accipiens, ante Regem & Reginam apponet, & Senescallo præcipiet ut exinde per mensas serviat. Et Comes retro sedebit donec alia veniant fercula; & quemadmodum de primo fecit, de aliis similiter faciet. Finita demum celebratione mensarum, Comes equum ascendet, & ad suum redibit hospitium, Senescallo comitante. Deinceps equus ille quem Comes adduxerit ad curiam, dextrarius videlicet, coquo Regis feodaliter dabitur, pallium quo in curia affibulatus erit dispensatori dabitur, sed post prandia. Tunc Panetarius mittet Comiti duos panes atque vini sextarium, & coquus frustum carnis & unum hastum. Hæc est enim liberatio Senescalli in illo die. Hæc fercula accipiet Senescallus Comitis, atque dabit leprosis. Insuper Cùm Comes in exercitu Regis perrexit, Senescallus Franciæ papilionem centum militum capacem ei præparabit, & summarium ad illum portandum & cordas & paxillos, & hominem equitantem ad conducendum, & duos homines pedites. Finito exercitu, Comes, si voluerit, Senescallo reddet papilionem; sed nisi reddiderit, non ideo minùs in alio exercitu papilionem habebit. Comes cum in exercitu Regis fuerit vel ierit, posttutelam faciet, & in reditu retutelam; & quicquid ei acciderit, sive bonum, sive malum, ore Domini Regis inde non vituperabitur. Ego Huo de Cleeriis vidi hæc servitia reddere Comiti Fulconi Regi Hierusalem in duobus exercitibus Alverniæ & in uno coronamento Bituri; & Comiti Gaufri-

do, qui eſt ſepultus Cenomanni, vidi reddere in uno coronamento Bituri, & alio Aureliani. Item Galterius de Silvanecti Pincera recognovit ante Regem Lodovicum, me audiente, ſe tenere de Comite Andegavenſi quicquid habebat in villa Silvanectis extra muros, & foragia totius Arbriæ eſſe de feodo Comitis Andegavenſis,& omnia caſamenta. Radulfus de Martreio & Thomas frater ſuus ſolebant ſervire in Andegavia de feodo ſuo. Et ego Huo de Cleeriis, dum loquerer cum Rege Lodovico, audivi ab ipſo hæc verba: *Radulfe de Martreio, vide Huonem de Cleeriis militem Comitis Andegavenſis domini tui. Vade ſervitum feodum tuum mareſcalciæ, & hoſpitare Huonem, quia habes iſtum feodum à Comite.* Tunc Radulphus hoſpitatus eſt me ſub nomine mareſcalciæ. Et adjecit Rex: *Ego Dei gratia iam ſum bene cum Comite Andegavenſi.* De cetero Comes appellatur Major in Francia propter poſttutelam & retutelam quam facit in exercitu Regis. Item quando erit in Francia, quod [ſpe] & curia ſua judicaverit firmum erit & ſtabile. Si verò contentio aliqua naſcetur de judicio facto in Francia, Rex mandabit quòd Comes veniat illud emendare; & ſi pro eo mittere noluerit, ſcripta utriuſque partis Comiti tranſmittet, & quod inde ſua curia judicabit firmum erit & ſtabile. Ego Huo de Cleeriis vidi multociens judicia facta in Francia, in Andegavia emendari; ſicut fuit de bello apud ſanctum Audomarum facto, & de pluribus aliis placitis & judiciis. Hoc vidi, & multi alii mecum.

Epistola Henrici II. Regis Angliæ de custodia abbatiæ sancti Iuliani Turonensis.

An 1159. HEnricus Rex Angliæ & Dux Normaniæ & Aquitaniæ & Comes Andegavensis omnibus fidelibus suis salutem. Sciatis quòd Rex Franciæ Aurelianis in communi audientia recognovit quòd custodia abbatiæ sancti Iuliani Turonensis ad me pertinet ex dignitate dapiferatus mei, unde servire debeo Regi Franciæ sicut Comes Andegavensis, ita quòd Archiepiscopus Turonensis nullam habet in ea potestatem præter episcopalia sicut in ceteris. His audientibus, Ioscio scilicet tunc Turonensi Archiepiscopo, Abbate sancti Evurcii, Abbate sancti Benedicti super Ligerim, Gaufrido & Stephano capellanis, Richardo Thesaurario, Iohanne Camerario Vend. B. fratre Regis Franciæ, Vvillelmo Sil. Ham. Roberto de Novoburgo, Hugone de Cleeriis.

Istud transcriptum attulit R. Barbou Ballinus Turonensis & procuravit sub sigillo præpositura Turonensis haberi anno Domini M C C. *octogesimo octavo die Mercurii ante festum beati Georgii.*

Notitia de electione Abbatis Vosiensis.

An. 1229. CVm humana memoria mutabilitati sit subjecta, & homo, qui nunquam in eodem statu permanet, tanto memoriam habeat labilem quanto jure naturæ suæ mutabilitati sit subjectus, idcirco ne diuturnitate temporis vel personarum mutatione

aliqua jurisdictio quam Abbas & monasterium sancti Martialis Lemonicensis tam de jure quàm de consuetudine approbata obtineat in monasterio Vosiensi, possit à memoriis hominum aboleri, illam dignum duximus litteris commendare. Præsentes igitur & futuri memoriter teneant & sint certi quòd tertio Kal. Novembris anno Domini MCCXXVIIII. Raimundo Gaucelini Abbate sancti Martialis Lemovicensis in monasterio Vosiensi existente, qui Abbas ad mandatum Abbatis & conventus Vosiensis ibidem venerat ut resignationem R. de Longa Abbatis sui reciperet, tunc idem Abbas Vosiensis in manu dicti Abbatis sancti Martialis resignavit præsente toto conventu Vosiensi administrationem suam, & eidem reddidit sigillum suum, recognoscens publicè coram venerabilibus viris Aimerico de Longa Abbate Albæterræ & Canonico Petragorricensi & magistro Durando Archidiacono Lemovicensi & Præposito sancti Iuniani & omnibus sociis Abbatis sancti Martialis & pluribus aliis quòd ipse missus fuit in Abbatem Vosiensem ab Abbate Hisimberto sancti Martialis antecessore prædicti Abbatis R. Gaucelini tanquam à patre Abbate Ecclesiæ Vosiensis. Postmodum verò cùm conventus Vosiensis capitulum suum intrasset de eligendo Abbate tractaturus, dictus R. Abbas sancti Martialis in eodem capitulo tamquam pater Abbas sederet, recognoverunt quòd dictus Abbas sancti Martialis habebat ibidem correctionem & reformationem; & idem quædam ad instantiam eorundem monachorum auctoritate propria correxit & reformavit & de novo instituit, sicut in augmentatione vini, & in provisione decem librarum pensionis R. de Longa quondam Abbatis Vosiensis, & in collatione præbendæ G. Ademari servientis dicti Abbatis sui. Et hæc omnia ibi Abbas sancti Martialis correxit

& instituit ante electionem faciendam & post; & petierunt omnia ista ab ipso Abbate sancti Martialis tamquam à patre Abbate sigillari & confirmari. Quod & ipse fecit ad petitionem eorundem.

Postea verò idem conventus Vosiensis sex electores elegit præsente eodem Abbate & assensum suum eis præbente: qui jurati in manu ipsius quòd meliùs facerent & utiliorem personam de Ecclesia sua vel monasterio sancti Martialis eligerent, intrantes Ecclesiam Vosiensem, invocata spiritus sancti gratia, elegerunt concorditer & unanimiter P. Hugonis monachum ejusdem Ecclesiæ in Abbatem. Quo electo, venientes coram Domino Abbate sancti Martialis existente in refectorio Vosiensi, præsentibus sociis suis, scilicet Hugone Priore tunc de Suprabosco, Aymoino Priore de Malavalle, Vv. Præposito de Palnato, Geraldo de Bonavalle Præposito de Arnaco, Hugone de Charreiras Cellerario sancti Martialis, Helia Cofolent Præposito de Roserio, Bernardo del Ga, Gerardo de Iaunac, Otgerio, Capellanis Abbatis sancti Martialis, Bernardo la Vilata Præposito de Fisco, Stephano de Salvaniec Priore Vosiensi, & Iohanne de Maurensanas monacho, palam & in publico præsentaverunt ei dictum electum, supplicantes eidem Abbati humiliter ac devotè ut ipsum recipere dignaretur. Abbas verò cùm inquisisset plenariè tam de modo electionis quàm de persona electi, & invenisset electionem fuisse canonicam, ad instantiam eorundem dignum duxit admittere præsentatum; ita tamen quòd in continenti capitulum subintrantes, idem electus eidem Abbati sancti Martialis sedenti ibidem, recepto ab eodem honore & administratione abbatiæ, sollemnem & publicam professionem fecit promittens & faciens ei obedientiam manualem, pacis osculo subsequente. quam obedientiam

reverentiam, & honorem tamquam domino & patri ſuo exhibiturum omni tempore ſe promiſit.

Cùm autem hæc omnia ritè fuiſſent celebrata, aſtiterunt in capitulo Voſienſi & præſentes fuerunt Aimericus de Longa Abbas tunc Albæterræ & Canonicus Petragoricenſis, & Vv. de Saillac Prior de Glanderiis Cartuſienſis ordinis, & P. de Longa Canonicus Petragoricenſis, & omnes alii ſupradicti.

Deinde Abbas ſancti Martialis [miſit] litteras ſuas cum ſollemne nuntio, ſcilicet He. Cofolent Præpoſito de Roſerio, ad Dominum Guidonem Lemovicenſem Epiſcopum pro confirmatione dicti electi impetranda: quam obtinuit prout à dicto Epiſcopo poſtulavit. Poſtmodum verò die dominica poſt feſtum omnium ſanctorum in Eccleſia ſancti Iuniani idem Abbas ſancti Martialis publicè cum ſollemnitate qua decuit eundem electum dicto Epiſcopo præſentavit, & petiit ipſum benedici in Abbatem. Cui petitioni dictus Epiſcopus aſſenſum præbuit & effectum. Benedictus verò Abbas ut primò, ſicut decuit, matricem ſuam Eccleſiam, videlicet Eccleſiam beati Martialis Lemovicenſis, viſitaret, acceſſit ad eandem, & fuit ibi cum ſollemni proceſſione receptus, ſicut quælibet matrix Eccleſia de ſubjectis ſuis Abbatibus in novitate eorundem facere conſuevit.

Testimonia de indulgentia concessa Ecclesiæ sanctæ Mariæ de Portiuncula.

IN nomine Domini. Amen. Ego frater Benedictus de Arecio, qui olim fui cum beato Francisco cùm adhuc viveret, & divina gratia operante ipse pater sanctissimus ad suum ordinem me recepit, qui sociorum suorum socius fui, & cum ipsis frequenter & in vita patris nostri & post ipsius recessum de hoc modo ad patrem cum eisdem discretis ordinis collationem frequenter habui, confiteor me frequenter audivisse à quodam sociorum supradictorum beati Francisci, qui vocabatur frater Matthæus de Marignaco, qui fuit homo veritatis & probatissimæ vitæ, quòd ipse fuit cum beato Francisco apud Perusium ante præsentiam sanctæ memoriæ Domini Papæ Honorii cùm petivit indulgentiam omnium peccatorum pro illis qui contriti & confessi convenirent ad locum sanctæ Mariæ de Angelis, quæ alio nomine Portiuncula nominatur, prima die Kalendarum Augusti à vespere dictæ diei usque ad vesperas sequentis diei. Quæ indulgentia cùm fuisset tam humiliter quàm constanter à beato Francisco postulata, fuit tandem à summo Pontifice liberalissimè & gratissimè concessa; quamvis diceret ipse summus Pontifex non esse consuetudinis apostolicæ sedis talem indulgentiam facere.

Hæc supradicta confiteor ego frater Rainerius de Mariano de Arecio socius venerabilis fratris Benedicti me audivisse frequenter à supradicto fratre Matthæo socio beati Francisci; cui fratri Matthæo & ego frater Rainerius fui socius specialissimus.

Item coram fratre Angelo Ministro, fratre Bo-

nifacio Gardiano, fratre Bettolo de Perusio, & aliis fratribus, in loco Portiunculæ, Petrus Calfannus dixit quòd interfuit constructioni Ecclesiæ sanctæ Mariæ de Portiuncula, & audivit tunc beatum Franciscum plura prædicantem coram venerabilibus Episcopis; & habebat quandam cedulam in manu, & dixit: Ego volo vos omnes mittere ad paradisum, & annuncio vobis indulgentiam quam habeo ab ore summi Pontificis. Omnes vos, qui venistis hodie, & omnes qui venient annuatim tali die bene corde contrito, habebunt indulgentiam omnium suorum peccatorum. Ego volui pro octo diebus, sed non potui.

Litteræ Ludovici IX. Regis Francorum de fundatione Ecclesiæ Damiatæ.

Charta Ecclesiæ Damiatæ.

IN nomine sanctæ & individuæ trinitatis. Amen. An 1249.
Ludovicus Dei gratia Franciæ Rex. Si ad bona Vide to. 5.
quæ de manu Domini suscepimus & nostram insuf- Duchesnii
ficientiam mentis oculos dirigamus, profectò non Pag. 354.
videmus qualiter pro susceptis beneficiis condignas ei gratiarum actiones rependere valeamus aut qualiter pro omnibus quæ retribuit nobis respondeamus tanto tamque magnifico largitori. Non enim unum pro mille respondere possemus. Porrò cùm nec sufficiamus ad tanta Dei magnalia dignis laudibus extollenda, devotè tamen assurgimus ad gratiarum actiones quas possumus exsolvendas, illud præcipuè inter suscepta Dei beneficia recolentes quod nostris temporibus & nobis etiam, licèt indignis, unà cum exercitu Christiano pervenientibus

ad littora Damiatæ, anno videlicet Domini millesimo ducentesimo quadragesimo nono, sabbato ante festum sancti Barnabæ Apostoli, sic mirabiliter, sic potenter affuit divinæ propitiationis auxilium quod cùm ibi perfidorum Sarracenorum multitudo maxima convenisset, qui ne Christianorum exercitus in terram descenderet resistere nitebantur, tandem divina prævalente potentia Christiani, repulsis hostibus & in fugam conversis, terram ipsam feliciter intraverunt, quodque manifestissimum extitit divinæ miserationis indicium, crastino die dominica Rex virtutum Iesus Christus Dominus noster felicibus feliciora adiciens, eis qui in civitate erant tantum terrorem incussit quòd omnes unanimiter civitatem ipsam munitissimam penitùs relinquentes terga verterent nemine insequente; sicque eam de manu Domini recepimus vacuam inimicis. Vnde gaudemus in Domino plurimùm & lætamur. Cùm igitur ad laudem & gloriam Iesu Christi Domini nostri & gloriosæ virginis matris ejus, per cujus intercessionis suffragia tanta fidelibus Christi beneficia provenisse creduntur, in majori Ecclesia beatæ Mariæ civitatis ejusdem, eliminata prorsùs paganorum spurcitia, certi deputati sint ad reddendum divinæ servitutis obsequium servitores, nos, qui specialiter in votis gerimus ut ei qui dedit omnia ac gloriosissimæ genitrici suæ dignè & laudabiliter serviatur ibidem, concedimus in perpetuam eleemosynam Ecclesiæ memoratæ duas turres cum domibus adjacentibus & domum quæ dicebatur Machomeria, & plateam prædictis domui & turribus adjacentem ad usus Archiepiscoporum dictæ Ecclesiæ, & claustrum quod protenditur à gradu lapideo quo ascenditur super muros, qui est prope minorem turrim Archiepiscopi, usque ad viam quæ est inter domum quam tenet Patriarcha & domum san-

cti Lazari, cum omnibus domibus & plateis infra ipsam contentis ad opus Canonicorum in perpetuum possidendum liberè ab omni burgesia & tributo, nihil nobis vel successoribus nostris reservantes in posterum in eisdem. Volumus etiam & concedimus quòd idem Archiepiscopus & capitulum percipiant decimas de omnibus appactis in civitate & diocesi Damiatæ quæ ad manus domini seu dominorum devenerint, videlicet de appactis molendinorum, furnorum, balneorum, piscationum, captionis avium, salinarum, cambii, monetæ, si in diocesi vel in civitate cuderetur, necnon fundæ, catenæ, pesagii, mensuragii fructuum terrarum, nutrimentorum animalium, & generaliter omnium redditu m civitatis & diocesis prædictarum. De emendis tamen quæ pro forefactis levabuntur ab iis quorum erit justitia decima non solvetur. Insuper de fructibus terrarum non appretiatis volumus & concedimus ut decimæ prædictæ Ecclesiæ integrè persolvantur. De prædictis autem decimis percipiet Archiepiscopus duas partes, & tertiam Canonici & dictæ Ecclesiæ servitores. Præter has autem decimas volumus & concedimus quòd quinque milia bisanciorum annui redditus Archiepiscopo & quinque milia Canonicis & servientibus Ecclesiæ supradictæ tam in casalibus quàm in possessionibus infra diocesim antedictam, postquam terra ipsa de manibus infidelium liberata fuit, assignentur. Volumus etiam & concedimus quòd prædicto Archiepiscopo, cùm terra ipsa liberata fuerit, assignentur sibi & successoribus suis in perpetuum feoda decem militum, qui dicto Archiepiscopo hominagium ligium facient, & eidem tenebuntur servire juxta consuetudinem regni Ierosolymitani de feodis antedictis; ac idem Archiepiscopus & successores sui de ipsis servire tenebuntur nobis in subsidium

nostrum, quandiu in terra prædicta fuerimus, & successoribus nostris qui pro tempore dominium habuerint dictæ terræ, quando ab ipsis vel a nobis super hoc fuerint requisiti. Volumus etiam & præcipimus quòd si præmissa à nobis assignata non fuerint eidem Ecclesiæ in toto vel in parte priusquàm à partibus recesserimus cismarinis, quicunque dominium terræ habuerit loco nostri, ea integraliter teneatur eidem Ecclesiæ prout expressa sunt superiùs assignare. Præterea volumus & concedimus quòd Archiepiscopus & Canonici tam pro se quàm pro hominibus suis & rebus eorum ad usus proprios in portum & in civitatem liberum ingressum habeant & egressum sine aliqua exactione vel coustuma domini temporalis. Mensuragium quoque, pesagium, & vasa aquatica similiter ad usus proprios habeant sine exactione aliqua vel coustuma. Quod ut perpetuæ stabilitatis robur obtineat, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate & regii nominis charactere inferiùs annotato fecimus communiri. Actum in castris juxta Damiatam anno incarnationis dominicæ millesimo ducentesimo quadragesimo nono, mense Novembris, astantibus in palatio nostro quorum nomina supposita sunt & signa. Dapifero nullo. Signum Stephani Buticularii. Signum Iohannis Camerarii. Signum Imberti Constabularii.

Ejusdem Ludovici Regis litteræ de pensione concessa Episcopo Damiatano.

Litteræ Episcopi Damiatani.

Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus quòd nos attendentes quòd dilectus & fidelis noster E. Dei gratia Damiatanus Episcopus factus fuerat pauper propter Christum,& etiam propter ejus gratum servitium quod nobis impendit in partibus transmarinis, dedimus & concessimus eidem ducentas libras Parisienses annui redditus, quandiu vixerit sine episcopatu vel archiepiscopatu, percipiendos in festo omnium sanctorum annuatim in coffris nostris ; ita quòd post ejus decessum, vel postquam provisum fuerit ei de episcopatu vel archiepiscopatu, idem redditus ad nos & heredes nostros liberè revertatur. In cujus rei testimonium dedimus ipsi præsentes litteras sigilli nostri munimine roboratas. Actum in castris juxta Ioppen anno Domini MCCL. secundo, mense Iulio. An. 1252.

Quoddam scriptum de vacatione Ecclesiæ Suessionensis, & de collatione præbendarum tempore regalium.

Anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo nono, septima die intrante Aprili, Radulphus de Castro Suessionensis Episcopus ultra mare viam universæ carnis ingressus est. A quo tempore sedes Ecclesiæ beati Gervasii Suessionensis dicitur vacasse. Et eodem anno in divisione Apostolorum sesita fuerunt regalia. An. 1250.

Item eodem anno in crastino beatæ Mariæ Magdalenæ vacavit præbenda in dicta Ecclesia de morte magistri Roberti de Silvaneto: quæ fuit collata, dicta sede vacante, à Blancha tunc Regina Franciæ, Ludovici carissimi filii sui nomine, Domino Bartholomæo Remensi Capellano Regis.

Item dicta sede tunc vacante, vacavit præbenda in dicta Ecclesia de morte Philippi Presbyteri de Castro Theodorici: quæ fuit collata à Domina Regina, dicti Regis nomine, magistro Iohanni de Suessionis dicto Cerario.

Item dicta sede vacante, vacavit præbenda in dicta Ecclesia de morte Girardi le Bougre: quæ fuit collata à dicta Regina, dicti Regis nomine, magistro Guidoni de Norenot.

Item dicta sede vacante, vacavit præbenda in dicta Ecclesia de morte Nicolai de Hanger: quæ fuit collata à dicta Regina, dicti Regis nomine, Domino Gaufrido tunc Presbytero de Braie.

Item anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo primo, die Martis post festum beati Hilarii, dicti Canonici ad mandatum speciale dictæ Reginæ per litteras patentes ejusdem Decano & capitulo dictæ Ecclesiæ se præsentaverunt ut eosdem in dicta Ecclesia in Canonicos & in fratres reciperent. Sed dictis Canonicis contemptis, die Iovis proxima sequenti præfati Decanus & capitulum ad electionem processerunt, & dicta die Dominum Neuelonem Archidiaconum in Bria in Episcopum elegerunt.

Item eodem anno, die Lunæ post octavas Purificationis beatæ Mariæ virginis, coram dicta Regina dictus electus pro se, & Iacobus tunc temporis Archidiaconus Suessionensis, Thesaurarius verò Belvacensis, magister P. de Sontions Pœnitentiarius Belvacensis, ex parte dicti capituli & nomine

procu-

procuratio Parisius personaliter comparuerunt, proponentes ex parte dicti capituli quòd collatio præbendarum sede vacante in prædicta Ecclesia ad Regem nullatenus pertinebat, hanc solam rationem prætendentes, quòd Rex nunquam contulerat. Quibus factis & dictis, extitit eisdem responsum ex parte dictæ Reginæ & ex parte illorum qui tunc erant ad consilium Regis, videlicet Archiepiscopi Bituricensis, Episcopi Aurelianensis, Episcopi Belvacensis, Episcopi Ebroicensis, fratris Reginaldi dicti Cardinalis, fratris Guidonis de Antissiodoro, magistri Odonis de Lorriaco, magistri Petri de Aurivalle, Archidiaconi Parisiensis, Decani sancti Aniani Aureliaecensis, Domini Gaufridi de Capella Militis, & Domini R. de Caprosia, quòd de consuetudine regni Franciæ collatio præbendarum sede vacante in dicta Ecclesia debebat ad Regem pertinere. Et hanc responsionem dictus electus & procuratores antedicti dicti capituli nomine approbaverunt & laudaverunt in præsentia prædictorum, & dictos Canonicos nomine dicti capituli in Canonicos & in fratres receperunt & eosdem pro receptis habuerunt, promittens quòd die dominica sequenti dictos Canonicos in dicta Ecclesia per Decanum & capitulum antedictos in Canonicos & in fratres recipi plenariè facerent, videlicet stallum in choro & locum in capitulo assignando, & omnibus rebus ad dictas præbendas pertinentibus eos uti permittendo. Dicti verò Canonici pro bono pacis dictam electionem ratam & firmam habuerunt. Actum anno, die, seu diebus supradictis,

Litteræ Præpositi, Decani, & capituli Suessionensis.

EXcellentissimæ Dominæ suæ B. Dei gratia Franciæ Reginæ H. Præpositus, B. Decanus, totumque capitulum Suessionense, salutem, & cum devotis orationibus paratam ad beneplacita voluntatem. Serenitati regiæ tenore præsentium notum facimus quòd nos in negotio seu quæstione quæ vel quod inter vos & nos ad præsens agitur super præbendis quas in Ecclesia Suessionensi vacante sede jure regio dicitis vos posse conferre venerabilibus viris H. Præposito, magistro P. de Sonion & P. de Bueria concanonicis nostris dedimus potestatem & speciale mandatum tractandi vobiscum, compromittendi, componendi, & pacificandi negotium seu quæstionem prædictam & omnia alia faciendi quæ dicto negotio viderint expedire, & quæ facere possemus si præsentes essemus, quicquid super præmissis vel aliquo præmissorum per prædictos H. P. & P. vel duos ex eis de consilio & assensu venerabilis viri N. Dei gratia electi Suessionensis factum fuerit ratum & gratum habituri. Et hoc omnibus volumus esse notum. Datum anno Domini MCC. quinquagesimo primo, feria tertia ante Purificationem beatæ virginis.

Litteræ Decani & Capituli Cenomanensis de petenda licentia eligendi.

An. 1255. EXcellentissimo Domino Ludovico Dei gratia Regi Franciæ illustri Robertus Decanus & capitulum Cenomanense salutem in eo qui dat salutem Regibus. Dolentes non modicum dominationi

vestræ denuntiamus bonæ memoriæ Gaufridum nuper Episcopum nostrum viam universæ carnis ingressum, petentes à vobis licentiam eligendi. Bene & diu vivatis & valeatis in Domino. Datum in festo nativitatis beatæ Mariæ anno Domini MCCL. quinto.

Epistola Capituli Valentini ad Archiepiscopos Narbonensem & Arelatensem.

REverendis in Christo patribus Dominis Narbonensi & Arelatensi Archiepiscopis capitulum Valentinum se ipsos ad pedes eorum humiliter inclinatos. Vtinam nos veritas non urgeret, utinam etiam nos necessitas non induceret ad testimonium perhibendum quomodo & qualiter in iis partibus revera Christiana conditio variis præcipitata ruinis & barbaricæ gentis incursu multiplicatis cædibus cruentata incessanter affligitur & inexplicabiliter expugnatur, quomodo etiam & qualiter ad tuitionem castrorum quæ in regno Valentiæ possidentur per cultores nominis Christiani maximi & immoderati sumptus vix sufficiunt, & quomodo dicta castra nihilominus cum magnis periculis conservantur. Verùm quia paternitati vestræ per has litteras præteriti temporis exponere dispendia necnon & instantis periculi exprimere nocumenta credimus multipliciter expedire, sic videlicet ut hoc omnipotenti Deo gratum & acceptabile reputemus, inclito etiam Regi Aragonum & suæ terræ Christicolis utile præterea extimemus, idcirco, etsi non dominationi vestræ vivæ vocis oraculo, quemadmodum cupimus, hujus terræ damna & pericula recitamus, attamen sub quodam generalitatis involucro dominationis vestræ tam de præsentibus blas- An. 1277.

phemorum Christi hostilibus insultibus quàm exactis ex multis aliqua scribere utile fore animadvertimus, & ex infinitis pauca referre multùm expediens esse putamus, per celsitudinem regiam mansuetè rogati & humiliter requisiti ut pro veritatis lucerna vestræ testemur prudētiæ id quod scimus & scivimus, id quod videmus & vidimus in præmissis. Vestræ igitur paternitati vestræque discretioni per multa rerum experimenta probatæ tenore præsentium intimamus quòd perfidi Sarraceni de regno Valentiæ oriundi, de castris regni ejusdem ab anno & quatuor mensibus citra quamplurima castra, quorum quædam sunt ferè inexpugnabilia, proditionaliter invaserunt & fraudulenter invasa hod.. .....detinent occupata ; cum quorum castrorum fortitudine ipsorumque paganorum multitudine perhorrenda, peccatis nostris exigentibus, trucidant orthodoxos, fideles capiunt, & eosdem miro affectu & intenta sollicitudine persequuntur, captosque inexcogitato captionis modo durè ac dirè incarcerant, & incarceratos impié cruciant mille generibus tormentorum in Christiani cultus opprobrium & contemptum. Et licèt quædam de castris præfatis Dominus Petrus nunc inclitus Rex Aragonum arte ac ingenio laudabiliùs recuperare summopere sit conatus, quædam etiam virtute armorum cum multifaria Christicolarum strage, de quo est summè dolendum, & cum exercitibus quamplurimùm sumptuosis, Deo desuper donante opem, de castris recuperaverit memoratis, hodie tamen plures fortitudines quàm triginta in non modicam Christianorum confusionem & contumeliam detinent violenter. Et quid plura? Multitudo etiam Ianetorum, quos regio genuit Africana, in Valentino regno convenit, quorum etiam aliqui profectò in quantitate non modica noviter sunt ven-

turi, per incolarum hujus regni Agarenorum promiſſiones & munera vocatorum : qui pluralitate ipſorum, prout eis eſt poſſibile, terram devaſtare non ceſſant & immaniter auſa tentant expugnare. Proh dolor igitur, proh dolor, quòd tam frequenter audivimus inviti jacturas renatis fonte baptiſmatis imminere. Cùm ergo, Patres & Domini circumſpecti, Dominus Rex præfatus pro conſervatione & tuitione valentini regni ad expenſas inevitabiles præſentes atque futuras non ſufficiat faciendas, tum quia Dominus Iacobus bonæ memoriæ Rex Aragonum pater ſuus regnum ſuum diviſit, ſecundùm quod vos hoc non credimus ignorare, ſicque Dominus Rex præfatus ferè in reddituum ſui patris ſit parte tertia diminutus, qui etiam pater ejus, dum vivebat, ad hanc peſtem Sarracenicam coërcendam ſufficere non valebat, dominationi veſtræ humiliter ſupplicamus quatenus vos, quibus eſt per ſummum Pontificem commiſſa poteſtas dicto præfato Regi de proventuum eccleſiaſticorum decima terræ Regis Aragonum providere, his anguſtiis & preſſuris ſalutare conſilium & auxilium impendatis de dicta decima in perſona Regis ejuſdem, hujus regni ſtatui & ruinoſo ſalubriter & celeriter deliberatione provida conſulentes. Succurſu ſiquidem eget & certè magno ſuccurſu Rex illuſtris Aragonum, qui non dicamus pro expulſione Ianetorum & aliorum plurium bellatorum, ſed tantum pro conſervatione ac ſuorum tuitione caſtrorum cogitur expendere quicquid habet, imo veraciùs plus quàm habet. Exurgat igitur, exurgat veſtra dextera in Chriſtianæ fidei contemptores, & præliantibus contra barbaræ filios nationis cum ſecuris conſcientiis manum porrigat adjutricem. Et quoniam ad præſens ſigillum capituli non habemus, has præſentes litteras ſigillo

officialatus curiæ Domini Valentini Episcopi duximus sigillandas. Datum Valentiæ XIV. Kal. Iulii anno Domini MCCLXX. septimo.

Testamentum Raymundi de Cornilio Episcopi Caturcensis.

An. 1289. IN nomine sanctæ & individuæ trinitatis patris & filii & spiritus sancti. Nos Raymundus Dei gratia Caturcensis Episcopus attendentes præsentis vitæ conditionis statum instabilem & ea quæ videntur habere visibilem essentiam tendere visibiliter ad non esse, & ideo desiderantes salubri præmeditatione diem nostræ peregrinationis extremum, tanquam incertum & dubium, testamentaria dispositione cum auxilio divinæ gratiæ, quantum ipse Deus annuit, prævenire, testamentum nostrum, ordinium, dispositionem, & nostram ultimam voluntatem, quantum de juris permissione & apostolicæ sedis concessione & consuetudine seu usu Ecclesiæ Caturcensis possumus, prout sequitur, facimus ac etiam ordinamus.

In primis commendamus animam nostram omnipotenti Deo & beatæ gloriosæ semper virgini Mariæ, & beato Stephano protomartyri, & omnibus sanctis. Et quandocunque & ubicunque nos decedere contigerit, eligimus sepulturam nostram in capella nostra quam construximus in cathedrali Ecclesia Caturcensi ad honorem sancti Blasii & sanctæ Catharinæ.

Item ordinamus, legamus, & volumus quòd pro expensis funerariis exequiarum nostrarum executores nostri inferiùs nominandi expendant quinque millia solidorum Turonensium.

Item ordinamus & volumus quòd de bonis nostris & Ecclesiæ Caturcensis prædictæ per executores nostros infrascriptos, deductis primitus expensis funerariis prædictis, satisfiat omnibus & singulis creditoribus & conquerentibus nostris, secundùm quod per ipsos sine causarum strepitu ostendi & declarari poterit & absque juris sollemnitate rationabiliter comprobari. Et specialiter præcipimus dictis executoribus nostris quòd solvant Bernardo Dolvy vel successoribus ejus sex viginti libras Turonenses nomine emendæ, item sexaginta solidos Tolosanorum Bernardo de Samata civi Tolosano, quos mutuavit nobis.

Item legamus fratribus Minoribus de Caturco quinquaginta libras Caturcenses semel solvendas. Item fratribus Prædicatoribus de Caturco quinquaginta libras Caturcenses semel solvendas. Item domibus fratrum sancti Augustini & de monte Carmeli & de Grandimonte civitatis Caturci, cuilibet illarum trium quindecim libras Caturcenses semel solvendas. Item sororibus sanctæ Claræ de Caturco quindecim libras Caturcenses. Item hospitali nostro de Sobiros quatuor lectos garnitos & viginti quinque libras Caturcenses ad reparationem dicti hospitalis. Item unicuique aliorum hospitalium ejusdem civitatis Caturci unum lectum garnitum. Item monialibus monasterii de Lesme quindecim libras Caturcenses. Item monialibus de las Boysas decem libras Caturcenses. Item monialibus de la Peyras centum solidos Caturcenses. Item sororibus Minoritis de Monte albano centum solidos Caturcenses. Item monialibus de Obazina decem libras Caturcenses. Item cuilibet domui fratrum Minorum & Prædicatorum diocesis Caturcensis centum solidos semel solvendos ad faciendam unam refectionem pro obitu nostro. Item monialibus d-Es-

panhiac decem libras Caturcenses. Item monialibus de la Daurada de Caturco decem libras Caturcenses. Item cuilibet abbatiæ monachorum nostræ diocesis Caturcensis centum solidos Caturcenses semel pro obitu nostro faciendo. Item legamus hospitali de Croxia quatuor lectos munitos & decem libras Caturcenses semel solvendas. Item domui leprosorum ejusdem loci unum lectum munitum. Item cuilibet domui leprosorum nostræ diocesis quinque solidos. Item cuilibet reclusæ nostæ diocesis quinque solidos Caturcenses semel solvendos. Item cuilibet altari nostræ prædictæ cathedralis Ecclesiæ Caturcensis unum calicem unius marcæ & dimidiæ; excepto altari domini Raymundi de Trapis, qui habet unum à nobis; & illum legamus illi altari. Item Ecclesiis seu capellis sancti Iohannis & sancti Martini juxta nostram Ecclesiam cathedralem, cuilibet unum calicem unius marcæ & dimidiæ. Item Ecclesiis de Croxia duos calices, quemlibet duarum marcarum. Item Ecclesiæ de Mercurio unum calicem unius marcæ & dimidiæ. Item capellæ nostræ domus nostræ Caturcensis unum calicem unius marcæ & dimidiæ. Item Ecclesiæ d'Ausac prope eos unum calicem unius marcæ & dimidiæ. Item legamus quinque calices, quemlibet unius marcæ, solvendos & distribuendos secundùm ordinationem testamenti magistri Guillelmi Austorga quondam officialis nostri.

Item legamus clericis nostris non beneficiatis, videlicet magistro Martiali Majoris, & Guillelmo de Ponte, & magistro Geraldo la Costa, & Armando la Vidalhia, Guillelmo & Aymerico de Valon, fratribus, Iohanni Torn, Iohanni la Costa, Raymundo Lafon dicto Porthuselio, Iacobo Fornerii, Petro Boverii, Stephano de Blasaco, cuilibet istorum decem libras Caturcenses.

Item nepotibus noſtris monialibus, videlicet Margaritæ & Gualhiardæ monialibus Deauratæ, item & Prioriſſæ de Coyros, & moniali hoſpitalis Dominæ Anglinæ filiæ quondam Domini Rotgerii de Cornilio, & filiæ Domini Geraldi de Lemogos moniali de Leſme, unicuique iſtarum decem libras Caturcenſes.

Item oſtiariis noſtris & mareſcallo noſtro & coquinario noſtro, videlicet Bernardo Riol & dicto Roſſato, Petro Fabri, & Arnaldo Lotor, cuilibet ipſorum decem libras Caturcenſes.

Item tribus noſtris curſoribus, videlicet Raymundetto, Donato, & Briſabara, cuilibet decem libras Caturcenſes. Item palafrenariis noſtris, videlicet Guillelmo Baras & Anglico, cuilibet decem libras. Item ſaumatariis noſtris, videlicet Geraldo le Lone Mayrinhiaco, Stephano lou Bley, Petro Cameyra, cuilibet decem libras Caturcenſes. Item Petro de Mayrinhiaco piſcatori noſtro decem libras Caturcenſes. Item Bertrandolo nepoti Bertrandi Barras quindecim libras Caturcenſes ad monachandum eum. Item legamus Almoziæ, quæ moratur apud la Boria, decem libras Caturcenſes. Item Iohannæ, quæ moratur apud Mercorium, centum ſolidos Caturcenſes. Item dicto Catala, & dicto Rapaſſo, & dicto Alberto, cuilibet centum ſolidos Caturcenſes.

Nolumus tamen quòd ſi hujuſmodi prænominatæ partes ſive perſonæ quibus legavimus præmortui fuerint & nobis non ſupervixerint, quòd heredes vel ſucceſſores eorum aliquid poſſint petere in legatis prædictis.

Item nolumus quòd ſi prædicti clerici vel aliqui ſeu aliquis eorum eſſent à nobis beneficiati, quòd poſtea aliquid poſſint petere in prædictis ſeu de prædictis legatis.

Item legamus domibus militiæ Templi & hospitalis Ierosolymitani cuilibet earum decem libras Caturcenses.

Volumus etiam quòd de residuis bonis nostris dicti executores nostri infrascripti possint remunerare alios familiares seu servitores nostros secundùm quod fuerit rationis & eis videbitur expedire. Ita tamen quòd per generalitatem istam ratione legati nihil possit exigi vel peti ab aliquo, quacunque causa seu auctoritate, ratione legati. Et si quid peteretur ratione incerti legati, dictum legatum quoad generalitatem illam penitùs revocamus ac etiam annullamus.

Prædictos verò executores nostros in præmissis & quolibet præmissorum esse volumus, facimus, statuimus, & ordinamus discretos & religiosos viros, dilectum nepotem nostrum B. Archidiaconum Caturcensem, & magistrum Petrum Martini Cantorem,& magistrum Raymundum Pauchelli Canonicum Ecclesiæ Caturcensis, & Priorem Prædicatorum, & Gardianum fratrum Minorum, domorum & conventuum de Caturco: quibus executoribus nostris prædictis damus & concedimus plenam & liberam potestatem ac speciale mandatum omnia bona nostra & nostræ Ecclesiæ mobilia accipiendi, vendendi, & alienandi, tenendi & conservandi, solvendi, petendi & exigendi in judicio & extra, declarandi, specificandi & disponendi in præmissis & quolibet præmissorum, ubi eis dubium videbitur vel etiam expedire; & quòd omnes executores prædicti simul, vel quatuor aut tres, duo aut unus ex ipsis, aliis absentibus vel nolentibus, priùs tamen requisitis, prædicta omnia & singula possint exequi, facere, attendere & complere.

Hanc autem dispositionem, testamentum, or-

dinium, seu ultimam voluntatem nostram valere volumus jure testamenti, dispositionis extremæ, seu ultimæ voluntatis, & alio codicillorum jure, quacunque ratione seu causa quo vel qua meliùs valere poterit & debebit.

Actum & datum apud Mercurium in camera nostra die Mercurii in festo beati Matthæi Apostoli, mense Septembris, Indictione secunda, anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo nono; præsentibus venerabilibus viris, Domino Guirberto Iohannis Milite, & Domino Bernardo de Portu Archipresbytero Montispensati, & Domino Guillelmo Boscoti rectore Ecclesiæ de Suris, & magistro Geraldo Ademaro rectore Ecclesiæ de Senezelas, & Domino Hectore de Turentia rectore Ecclesiæ de Saurz, & magistris Helia de Calomonte & Hugone de Vernolio, & Domino Petro Sacrista testibus ad hoc per nos adhibitis specialiter & rogatis.

Et ego Martialis Maioris de Belloloco clericus Lemovicensis diocesis publicus apostolica & imperiali auctoritate Notarius, premissis ordinationibus, dispositionibus, legatis, & aliis omnibus unà cum dictis testibus in dicto loco præsens interfui, & predicta omnia de mandato dicti Domini Caturcensis Episcopi scripsi & publicavi, meoque signo unà cum sigillo ipsius Domini Episcopi signavi rogatus.

Litteræ Clementis VI. de episcopatu Ostiensi collato Stephano Cardinali tituli sanctorum Iohannis & Pauli.

CLemens Episcopus servus servorum Dei venerabili Fratri Stephano Episcopo Ostiensi & Vvelletrensi salutem & apostolicam benedictionem. Decens reputamus & congruum ut sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, quos Dominus tamquam præcipuas & sublimes Ecclesiæ prædictæ columnas prærogativa sublimavit honoris, quique in Ecclesiarum, monasteriorum, & personarum ecclesiasticorum defensione & ipsarum conservatione libertatum & jurium indesinenter studia & labores impendunt, in eisdem Ecclesiis; monasteriis, & personis percipiant in suis opportunitatibus relevamen. * Hodie siquidem Ecclesiis Ostiensi & Vvelletrensi invicem canonicè unitis per obitum bonæ memoriæ B. Episcopi Ostiensis & Vvelletrensis pastoris solatio destitutis de te tunc tituli sanctorum Iohannis & Pauli Presbytero Cardinale, qui olim existens Episcopus Claromontensis, fuisti ad cardinalatus honorem assumptus, duximus providendum, præficientes te illis in Episcopum & pastorem. Attendentes igitur quòd licèt præemineas cardinalatus honore, ad supportandum tamen onera expensarum quæ jugiter te oportet de necessitate subire, decenti non affluis abundantia facultatum, ac volentes tuis in hac parte opportunitatibus providere, auctoritate apostolica decernimus monasteria, prioratus, dignitates, personatus & officia, canonicatus & præbendas, aliaque beneficia ecclesiastica quæ hujusmodi promotionis tempore per

* 13. Febr. 1352.

nos de te factæ ad easdem Ostiensem & Vvelletrensem Ecclesias ex dispensatione apostolicas vel aliàs canonicè obtinendas, & ad quæ vel in quibus jus tibi competebat, quæ omnia, quæcunque, quotcunque, & qualiacunque fuerint, cum cura vel sine cura, præsentibus haberi volumus pro expressis & singulariter nominatis, per promotionem hujusmodi ad easdem Ostiensem & Vvelletrensem Ecclesias, vel per adeptionem pacificam administrationis bonorum earundem Ostiensis & Vvelletrensis Ecclesiarum, seu per decursum temporis de consecrandis Episcopis à canonibus diffiniti aliquatenus non vacare nec fore etiam vacatura, nec etiam jura tibi in eis competentia tibi diminui seu quomodolibet deperire, tecum nihilominus quòd Ecclesias, monasteria, prioratus, dignitates, personatus & officia, canonicatus & præbendas, aliaque beneficia ecclesiastiaca supradicta unà cum Ecclesiis tuis Ostiensi & Vvelletrensi, non obstantibus præmissis ac Lateranensis & generalium conciliorum & aliis quibuscunque constitutionibus contrariis, licitè valeas retinere, auctoritate apostolica de uberioris dono gratiæ dispensamus; proviso quò Ecclesiæ, monasteria, prioratus, dignitates, personatus & officia, canonicatus & præbendæ, aliaque beneficia supradicta debitis non fraudenter obsequiis & animarum cura in eis quibus illa imminet nullatenus negligatur. Nulli &c. Datum &c.

EPISTOLA LVCII·COLVTII Salutati de Stignano quondam Florentinorum Cancellarii ad Nicolaum de Auximo.

Venerabili Patri & Domino meo Domino Nichole de Ausimo Ecclesiæ Romanæ Protonotario Domini nostri Papæ, singularissimo Domino meo.

An. 1368. IVssisti, pater optime, ut in laudem bonæ memoriæ Domini Nichole de Capoctiis olim Episcopi Tusculani atque Romanæ Ecclesiæ Cardinalis versiculos suo sarcofago inscribendos perficerem, in quibus non solùm communes prælatorum laudes conciperentur, verùm etiam singularia quamplurima resonarent; & ego id efficiendi avidus, onere injecto non librato, velociter nimis me obtuli. tamen potui diligentia laudes ejus atque tempus ætatis & mortis * decem septem versibus cumulavi, non inscius tanti viri laudem, quæ pro virtutum meritis infinitæ sunt, me non satisfecisse prout decuit. Sed ille non de meis versibus famam æternam mutuabitur, sed exactæ vitæ sinceritate & meritis. Quis enim obsecro posset, nedum parvo epitaphio, sed etiam longa metrorum serie tanti viri explicare virtutes, quali ab infantia fuerit indole, ab adolescentia maturitate, à virili ætate perfectione, in senectute verò divinitate, quantus fuerit ejusdem viri ad Ecclesiam fervor, in fide constantia & puritas, in justitiæ ministratione severitas, præteri-

* Extant apud Ciaconium.

forumque fidelis memoria, quæ præsentium ordinatio, quæve prævisio futurorum, quanta fuerit ejus in victu sobrietas, in vestitu mediocritas, in moribus comitas, qualis in adversis constantia, in prosperis moderatio, quanto fuerit caritatis igne succensus, qualis in orando devotio? Crede mihi, hæc si de illo verè prædicari velint, deficiet stilus, & eloquentia vix ipsa sufficeret. Non enim fuit ipse prælatus, sed monachus, non vir humanus, sed divinus. Et quod ego non plenè collegeram excusabit me ingenii ruditas & præfixus metrorum numerus, quem transire marmoris spatia non permittunt. Accipe ergo versus non capientes tanti viri virtutes, sed qui marmore capi poterunt, ut me tuorum jussuum potiùs rusticum perfectorem quam neglectorem dicas. Et si quid aliud possum, injungito tanquam servo. Vale. Viterbii die nono Iunii.

EIVSDEM EPISTOLA AD Franciscum Bruni.

Venerando Patri Domino meo Domino Francisco Bruni summi Pontificis Secretario.

PAter & Domine mi plurimùm venerande. Postquam de obitu sanctæ ac optimæ recordationis Patris & Domini nostri Vrbani quinti, (quem utinam nunquam pro nominis sui celebritate vel Italiæ satietas vel Galliarum affectio tenuisset, ut qui in sedem propriam apostolicum thronum retulerat, in Ausonia moriens constanti proposito dimisisset) tecum conquestus sum, novit Deus ut pluries mecum agitaverim tibi de assumptione tam An. 1371.

benigni tamque tibi singularis domini gratulari. Sed instant occupationes; & nedum ad scribendum amicis facultas suppetit, sed ad satisfaciendum officio vix tempora conceduntur; & nunc ægerrimè hæc quantulacunque, ut dici solet, exaro. Vt tamen priùs ad Vrbanum redeam, me miserum! Ille superfluitatum Clericorum severissimus circumcisor, gregisque sui ad propria non ad precaria septa compulsor, qui pecus diù errans & ab Italicis pabulis desuctum ad urbem orbis arcem, unde quasi de cœlo etsi per cetera in lutum & cinerem illa olim Romæ penè hodie credita, sed jam fabulosa formositas attrita defluxerit, adhuc tamen, ne omnia Gallis insolentibus concedamus, duo illa luminaria totius orbis ornatus & si famæ faveret opranda directio omnium gentium & nationum cunctarum assensu prodeunt & sublimium sedem proveniunt dignitatum, ad urbem inquam quam Deus Ecclesiæ suæ & apostolicæ sedis sedem constituit & primi clavicularii martyrio confirmavit. Populus enim ille sanctus & circumcisus occiso Christo, sicuti & hodie Ecclesiæ ritu in populis quorum furor contra pastores Episcopos occidendo surrexerit, observatur, dignus fuit privari sacerdotii dignitate, de quibus cùm hæc celsitudo transferretur ad gentes, ubi fuit caput Ecclesiæ statuendum nisi ubi procul dubio dispositione divina, licèt armorum viribus gentium omnium princeps erat, & idolorum superstitiosa cultura; ut cùm militans Ecclesia in urbe urbium omnium domina triumphasset, per universum orbem facilè vincendo percurreret. Ad hanc igitur urbem Ecclesiam diù vagam & currentem reduxerat, & confratrum suorum tanta indignatione detinuit ut videretur hoc sanctum propositum nonnisi mortis tempore dimissurus. Et ecce, seu Italiæ fato, seu Gallorum

lorum fortuna, sive gentis illius mutabilitate nativa, omnium admonitione subita relinquere Latium destinavit, puto, & sic fama est, ut, sicque credi volebat, Angliæ ac Francorum Reges conciliaret, & fortè, ut fas est de tanto viro præsumere, & ut ad Italiam quandoque rediret. Sit hoc tamen ut velit. Secessit hinc pastor, istuc tantæ curiæ & vix relinquens vestigia properavit, execrantibus cunctis Italicum solum, & quasi Syrtes vel Babyloniæ deserta profugiens. Postquam navem ascendit, exosa etiam Italiæ litora non calcavit. Sed non possumus cum Deo ludere. Sive enim occasionem sive causam de præstitæ pacis tractatione ad iter assumpserit, utrumque enim ambiguum est, non reversurus visus est ex Italia demigrasse; nisi quia ut erat naturaliter peragrator, suapte more & recessus sicuti accessus spem tradere videbatur. Ego verò eum de reditu non sensisse conjecto; ob quod ille justus omnium judex, qui scrutant renes & corda, ipsum & honestatæ causæ privavit gloria, & profectionis diù non est passus lætitia frui, ac facultatem abstulit de regressu. Debemus itaque, si divini favoris gratiam cupimus promereri, non pro cupidine voluntatis nostræ, sed juxta recti æquique justitiam, quicquid agimus moderari. Scriptum est enim psalmo quadragesimo quarto: *Dilexisti injustitiam, & odisti iniquitatem. Propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Sed jam hæc reprehendere desinamus. Eò enim deductum est ut damnari, mutari verò non possit. Ascribimus, si placet, Italiæ fato, & quicquid ille omnium gubernator & rector cum ipso egerit in melius assumamus; & ad te redeamus, cui nescio an æquius sit gratulari quam consolari, De illo enim qui te de patria omnium admiratione vocavit ad sua secreta, de conjugali thoro præter consuetum elegit, totque cumulatis ho-

noribus exornavit, tam repentè substracto pro materia satis conlacrymare difficile est. Pro tam benigni patris verò tamquam amici tibi sublimatione quis tecum quantum decet exultet? De minoribus enim ejus ne parum dicam, consilium puto silentio pertransire, dummodo pauca verba subnectam. Quòd totus vir iste, nunc patrum pater prudentia, circumspectio, modestia, fides, caritas, amor, benignitas, & quod in principe tali splendidissimum approbatur, veritas & constantia dictorum factorumque; quæ cùm in eodem adhuc Cardinali celebriter elucerent, ita ut ex iis divino miraculo de tam juvenili ætate videatur ad apicem apostolatus assumptus, quid debemus nunc de illo ad Christi vices erecto cum tanta virtutum suppellectile judicare? Vt enim dici solet, habet hoc apostolica sedes innatum quòd vel sanctum inveniat hominem vel sanctificet jam inventum. Ego unum audacter adiciam, quòd cùm sanctum invenit, nedum confirmet, sed efficiat sanctiorem. Si enim naturali quodam vinculo etiam privari officio & moribus obligamur quòd rationis participes nos divina bonitas fabricarit, quidnam debemus honoribus illustrati rependere? Nonne tenemur omnibus mentis viribus insudare ut tanto reddamus futura vitæ nostræ tempora virtutibus clariora quanto nos vel virtus vel fortuna vel Dei donum præeminentius sublimarit? Hoc autem dignitatum culmen nec virtus tribuit nec fortuna concedit, sed sola divina dispositione noscitur provenire. Quis enim virtute propria mercatur Christi vices mortalibus exhibere? Quis etiam, licèt Democritus ille aut Epicurus vivat, qui cuncta sorte fieri etiam in naturalibus affirmabant, fortunæ tribuat potestati quem effici Ecclesiæ Dei principem & monarcham? Magna fuit apud veteres & laboriosa dissensio an Deus

tes hominum suæ dispositionis ordine regularet; & quamvis de singulis ad universitates & hominum genera ratiocinando procederent, multaque casibus fieri videbatur pertinaciter asserendo, paucis tamen dubium videbatur quin totum genus humanum, ut corpus unum est, à superis regeretur, quamvis per individua & species hoc negare quodammodo conarentur. Nos autem, ut fas est credere, teneamus cuncta divini numinis arbitrio gubernari; ut cùm ad istud notabilissimum opus assumptionis apostolicæ pervenerimus, nedum à Deo fieri, sed maxima & singulari providentia dispensari credamus. Quo fit ut Deus ille qui totus bonus est, aut ipse idem hominem secundùm cor suum ad apicem tantæ dignitatis assumat aut formet & efficiat jam assumptum. Et cùm par sit credere illam Dei providentiam in iis quæ majora sunt efficaciùs aspirare, qua ad volendum bona potenter impellimur, & ad operandum efficaciter adjuvamur, cui dubium fiat vicarium suum spiritus Dei gratia repletum in virtutum perfectionem ascendere, tantoque ab hac communi virtutum sede, in qua etiam virtuosos ducimus, ascendendo digredi quanto eum contingat dignitatis culmine ac honoris statu à ceteris elongari? Sed ego in re notissima diutiùs moror ut id exprimendum assumpsi ad quod sigillandum nulla videatur eloquentia posse sufficere. Finem igitur faciam. Iam enim longiùs progressus sum quàm opus foret. Laus igitur illi summo bono, qui & Ecclesiæ suæ dignum caput præfecit, & tibi in rebus dubiis & quodam quasi naufragio ad portum salubrem non nudum in tabula, sed cum navi tota feliciter applicavit. Ego autem bene valeo, & in dies novam primamque prolem de conjuge cara lætabundus expecto. Iam Brunum & Loisium benedici jubeo, & ipsos quatenus

valeo benedico. . Lucæ quarto Kalend. Februarii.

Regi Francorum commune Florentiæ, manu Colucii Cancellarii.

An. 1404. SErenissime & Christianissime Principum, metuendissime Domine, & hujus regii populi spes unica & præsidium singulare. Quoniam nulla tam sublimis sapientia fuit unquam quam ignorantia facti sæpe facilèque non fallat, oportet devotionem nostram de conditoribus Italiæ pauca præmittere; quæ si diligenti ponderentur examine, dabitur ea scientibus sine dubio non errare. Est igitur in hac orbis parte & antiquitus diu fuit detestabilis factio quæ dicitur Gebellina. Hæc quondam Ecclesiæ Romanæ persecutoribus Imperatoribus & aliis semper favit. Est & altera quam Guelfam vocant, quæ summis Pontificibus semper adhærens, contra persecutores hujusmodi se objecit. Hujus sanctæ catholicæque sortis hic devotissimus majestatis vestræ populus se caput & pugilem semper gessit. Restituta quidem hæc civitas, quam Totila Dei flagellum crudeli proditione deleverat, restituta quidem dicimus à gloriosæ memoriæ Karolo magno progenitore vestro, cum eodem auctore suo per Dei gratiam sic incepit Ecclesiæ Romanæ favere quòd capto depositoque Desiderio virtute Principis antedicti, favores Ecclesiæ tunc inceptos nullis temporibus dereliquit. Quæ res causa fuit ut illius diabolicæ factionis principes semper habuerit noster populus inimicos. Unde factum est ut in Tuscia jugiter contenderimus cum Pisanis & infaustissimam progeniem Vicecomitum in Lombardia, postquam turpi sævaque tyrannide Mediolanum

patriam suam exemplo turpissimo subegerunt, ad nonaginta & ampliùs annos semper oppositam habuerimus & infestam. Cum his antiquis & naturalibus, ut ita loquamur, hostibus infinita bella gessimus, & à quindecim annis citra dum ligas & fœdera rumpunt, paces violant, nostramque quærunt opprimere libertatem auctore detestabilis memoriæ Comite Virtutum eodemque Medionali Duce, jam ter bello publico compulsi sumus in defensionem nostram arma movere. Nunc autem hoc ultimo bello, quod ejus heredes contra nos infestis animis prosequebantur, per Dei gratiam abstulimus eis plurimas civitates, Senas videlicet, Perusium, & Assissum in Tuscia. In Æmilia, verò, quam Lombardiam vulgò dicimus, tyrannidem istam depulimus ex inclita civitate Bononiæ, quam ipsorum pater infideliter occupaverat; & in eadem provincia potentissimam urbem Parmensem atque Placentiam & oppida infinita citra flumen Padi fecimus contra dictam tyrannidem rebellari. Trans Padum autem in regione Liguria exemimus ab illius servitutis jugo Cremonam & Laudem oppidumque quod Cremma dicitur, & finaliter urbem munitissimam Veronensem. Omittamus Pergamum, Brixiam, Alexandriam, atque Cumum, & castra quorum infinitus est numerus, quæ vel attentatis rebellionibus penè destructa sunt, vel in statum libertatis se completis inceptis viriliter redegerunt. Nec hæc tam magna, quæ supra potentiam quidem humanam sūt nobis arroganter ascribimus, sed, sicut decet, à divina solùm clementia reputamus. Accedunt felicitati nostræ motus incredibiles. Mediolani populus quidem ille in tumultum multociens concitatus magna gessit, plures tyranni officiales atque satellites interfecit, stipendiarios & mercenariam manum urbe depulit, custodiam portarum

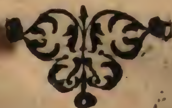
assumpsit, & tandem præsidium quod cittadella dicebatur, gentium armorum tutum hospitum & receptum, solo violentis manibus diruentes æquarunt. Omnia post ruinam inceptam titubant atque nutant. Et denique summa tyrannidis hujus dies & irreparabile fatum venit impetu tam præcipiti tamque proclivi quòd nisi Deus deserat causam suam, mox nihil supererit ad vincendum. Huic tantæ securitati & gloriæ nostræ sola restat in Tuscia urbs Pisana, quam perfidus ille tyrannus de manu * tyranniculi quem ibidem foverat, tamquam justissimus esset dominus, pretio non modico fuit mercatus. Nec eum latebat tali venditore se prorsùs non posse dominium aliquod adipisci. Sed voluit, cùm illa civitas portus noster sit, unde solet penè quicquid mercanciarum & rerum recipimus advehi & alimentum nostro populo ministrari, sicque permixtis oppidis conjunctissima finibus nostris, nos tam opportuna commoditate privare & velut obsessos in suam nos compellere voluntatem. Dicitur autem hanc urbem testamento singulariter, proh nefas, filio suo spurio reliquisse. Quæ quidem abominatio tanta est quantam vix possunt homines sustinere. Quid enim est videre miseram illam antiquissimam civitatem oppressam tyrannide vix adolescentuli spurii Ducisque mortui adulteræ concubinæ? Quæ quidem omnia præfatum esse voluimus ut quantum epistolaris brevitas patitur, videre possit regia celsitudo statum rerum & conditionem Italiæ meliùsque de ceteris quæ scribere non oportet & convenientiùs judicare. Cum hoc itaque, proh pudor, adultero filio matreque sua turpissimo Ducis scorto, certi venenosam viperam Tuscia pellere, bellum continuum gerebamus. Nec dubium est quin necessarium foret ipsos vi vel fœdere dimittere Pisas, liberare tanta peste

* *Supra lineam minutiori charactere*, Iacobi de Appiano.

tantoque dedecore Tusciam, & secum venenosum anguem suum in Liguriam reportare. Inter hæc autem, quod nunquam potuit nostra devotio cogitare, illustris & magnificus Dominus Dominus Iohannes Bouciquaud regius civitatis Ianuæ gubernator ad nos suum destinat oratorem, per quem apertè denuntiat se vice vestræ celsitudinis illum spurium civitatis Pisanæ tyrannum & adulterum tyranni filium in protectionem & clientelam cum omnibus quæ possidet recepisse, monens quòd ob reverentiam regiam à bello debeamus & offensionibus abstinere. Et quid putat vestri culminis altitudo turbationis fuisse in hoc toto populo nostro, videntibus cunctis hostem antiquum, cum quo pro libertate, quam nobis tradidit auctor noster inclitæ memoriæ Karolus magnus Francorum Rex, nonaginta jam annis dimicavimus, nomine vestro protegi, cùmque ruiturus esset paratis omnibus & exercitu valido quibus eum aggredi volebamus, solum in nostrum exitium præservari. Quid autem graviùs in nos committi potuit etiam ab inimicis quàm hujus stirpis germen in libertatis nostræ periculum, cùm in ruinam pergeret, juvari, foveri, defendi. Parcat Deus hanc talem injuriam nostram Bouciquaudo. Parcat siquidem sibi Deus, quoniam in puritate maxima non in offensionem nostram hoc credimus eum fecisse. Sed non parcat illis qui cogitaverunt manu regia nos confundere & hoc periculosum nostræ libertatis objectum diabolicæque factionis Gebellinæ fontem & fomitem conservare; cogitaveruntque inter nostræ devotionis habitum & benivolentiæ vestræ clementiam, quæ profectò nec hinc nec inde comminui possint nec aliquod generare dissidium vel malivolentiam excitare. Sed ad principale propositum redeamus. Certi sumus hæc omnia non solùm præter, sed contra vestræ se-

renitatis vestrique gloriosi consilii conscientiam processisse. Quis enim sanæ mentis putare debet quòd tanta majestas fœdissimam tyrannidem tyrannosque, quos persequi & extinguere debeat, contra suos devotissimos filios protegat vel defendat? Ergo temporibus nostris videbimus conspicuum & gloriosum regni Franciæ diadema tam abominabilis operis infamia maculari quòd per orbem terrarum defensor & clipeus turpis & sævæ tyrannidis appelletur? Regale quidem officium est scelera persequi, nefanda corrigere, sed tyrannos super omnia conculcare. Regum opus esse dinoscitur oppressis succurrere & de libertate laborantibus, ne perire valeant, subsidium ministrare; ut quotiens contrarium cernitur, nullo modo facto vel consilio regium opus apud eos qui rectè sentiant judicetur. Dolemus ergo, clementissime Princeps, victoriam quæ in manibus nostris auferri & prætextu vilissimi census erat contra perfidum inimicum hoc nescimus quo fœdore de manibus nostris auferri & prætextu vilissimi census & tamquam regius honor sit, non dedecus & infamia, tyrannidem alterius in protectionem suscipere, vestris & nostris hostibus postponi. Semper enim detestabilis Vicecomitum ista progenies, cunctique quos habet Italia Gebellini tam Ecclesiæ Romanæ quàm pugilum ejus, inclitæ videlicet & Christianissimæ domus Franciæ, fuerunt, quicquid plerique blandiantur, & quandoque simulent vel dissimulent, inimici semper fuerunt & nostri. Non enim diligere possunt filios qui partes & auctores nostros semper odiosissimos habuerunt. Sciunt enim quoniam ipsos dilectione prosequi non possemus. Quamobrem sublimitatis vestræ benignitati solitæque clementiæ supplicamus quatinus hæc omnia quæ contra nos facta sunt dignemini revocare, si fortè per erro-

tem recepta ſunt, vel ſi recipienda mittantur, ſicuti ſperat noſtra devotio, reprobare, gubernatorique veſtro præcipere quòd ab inceptis reſiliat, & in priſtinum ſtatum cuncta reponens, hæc quæ facta ſunt nullatenus proſequatur, & nos ſicut devotos & filios majeſtatis veſtræ debeat in omnibus confovere; quò totum cernere poſſit Latium nos vobis tales eſſe filios quales ſemper fuimus ab omnibus reputari. Parcat nobis veſtra ſerenitas ſi debito fuerimus longiores. Nondum enim quantum oportuit dictum eſt, & ob id quæ reſtant per noſtros ſupplebimus oratores, quos per Dei gratiam è veſtigio tranſmittemus. Serenitatem veſtram, cui noſtram & totius populi noſtri devotionem, quæ quidem ſumma eſt, cum reverentia commendamus, incolumen & felicem dignetur altiſſimus pro defenſione Chriſtianitatis & unione ſanctæ An. 1404.
matris Eccleſiæ conſervare. Datum Florentiæ die xxiv. menſis Aprilis, nativitate glorioſiſſimi ſancti Georgii, duodecimæ Indictionis, milleſimo quadrinteſimo quarto. Ceterum dignetur veſtra clementia nobis per latorem præſentium reſpondere, concedendo devotioni noſtræ licentiam quòd citra veſtræ majeſtatis indignationem incepta noſtra viriliter proſequamur. Datum &c,

PHILIPPI ARCHIEPISCOPI Arelatenſis epiſtola ad Capitulum Eccleſiæ Arelatenſis.

Venerabilibus & egregiis viris Dominis Præpoſito & Canonicis venerabilis capituli ſanctæ Arelatenſis Eccleſiæ, fratribus & amicis meis præclariſſimis.

VEnerabiles & egregii viri, fratres & amici mei p æſtantiſſimi, ſalutem. Poſteaquam Deo permittente & Pontificis maximi indulgentia ita factum eſt ut ego, qui tot annis Eccleſiæ Auxitanæ ea quam Dominus dederat cum moderatione prælatus fui, ad veſtram Arelatenſem transferret Eccleſiam, nihil fuit in quo magis conſolarer quàm celebre ipſius Arelatenſis Eccleſiæ nomen religioniſque conformitatem. Non enim videor Eccleſiam dimiſiſſe priorem, cùm idem ordo eademque obſervantia apud vos ſit. Aliquid tamen longè majus me nactum exiſtimo, dum ad quietiorem beatioremque vitam tranſlatus ſum, vos mihi fratres habiturus, quibuſcum ſumma caritate & benevolentia omnia agere tractareque licebit. Moregerendum præterea fuit majoribus noſtris, atque omni ex parte obſequendum in quo etiam animus meus voluntaſque conſuevit. Itaque gratam hanc ſuſcipiens tranſlationem, licèt illam antea ſcire potueritis, de ea tamen vos meis litteris certiores facere decrevi, arbitratus id pro veſtra in me humanitate & benivolentia vobis ſatis placere, Nam etſi de me polliceri non poſſim quod plerique veſtri Præſules dignitate, excellentia, religione, &

ſanctimonia longè me majores præſtiterunt, in primis autem reverendiſſimus Dominus meus Dominus Cardinalis de Fuxo apoſtolicæ ſedis Legatus, conabor tamen pro virili mea parte ſic efficere ut Eccleſiæ meæ vobiſque non inutilis videri poſſim. Neque verò ut novus tyro ad hanc accedo dignitatem. Vos igitur ut eximios probatoſque viros, mihi autem cariſſimos fratres, oratos velim ut grato animo hilarique vultu hanc noſtram ſuſcipiatis tranſlationem, meamque juvetis infirmitatem, ſi quando humanæ naturæ imbecillitate, non ea omnia præſtare potero, quæ vellem ad felix Eccleſiæ veſtræ ſponſæque meæ regimen veſtrorumque omnium amplitudinem & conſervationem. Confidens tamen immortalem Deum, cui ſupplex humiliſque eſſe conabor, ſua bonitate ac immenſa pietate ea vobis mihique largè præbiturum quæ ſuæ divinitati grata fuerint, ut Eccleſiæ obſequiis inſiſtentes, & nos mutua caritate confoventes, ſibi in odorem ſuavitatis ac omnibus bene ſentientibus mortalibus placere poſſimus, quò ad beatas ſedes bene agentibus promiſſas ſpes noſtra diffundatur. Valete mei amantiſſimi fratres, meque ſumma cum benivolentia ſuſcipite, ut omnibus in rebus vobis libero animo rem gratam efficere poſſim, expectantes me ad paucos menſes, infra quos apud vos eſſe conſtitui, ſemper paratus ad omnia veſtrorum omnium obſequia. Romæ die XXVI. Martii 1463. *Philippus Archiepiſcopus Arelatenſis frater veſter.*

PHILIPPI ARCHIEPISCOPI Arelatenſis epiſtola ad Capitulum Eccleſiæ Arelatenſis.

Venerabilibus & egregiis viris Dominis Præpoſito & Canonicis venerabilis capituli ſanctæ Arelatenſis Eccleſiæ, fratribus & amicis meis præclariſſimis.

VEnerabiles & egregii viri, fratres & amici mei p æſtantiſſimi, ſalutem. Poſteaquam Deo permittente & Pontificis maximi indulgentia ita factum eſt ut ego, qui tot annis Eccleſiæ Auxitanæ ea quam Dominus dederat cum moderatione prælatus fui, ad veſtram Arelatenſem transferret Eccleſiam, nihil fuit in quo magis conſolarer quàm celebre ipſius Arelatenſis Eccleſiæ nomen religioniſque conformitatem. Non enim videor Eccleſiam dimiſiſſe priorem, cùm idem ordo eademque obſervantia apud vos ſit. Aliquid tamen longè majus me nactum exiſtimo, dum ad quietiorem beatioremque vitam tranſlatus ſum, vos mihi fratres habiturus, quibuſcum ſumma caritate & benevolentia omnia agere tractareque licebit. Moregerendum præterea fuit majoribus noſtris, atque omni ex parte obſequendum in quo etiam animus meus voluntaſque conſuevit. Itaque gratam hanc ſuſcipiens tranſlationem, licèt illam antea ſcire potueritis, de ea tamen vos meis litteris certiores facere decrevi, arbitratus id pro veſtra in me humanitate & benivolentia vobis ſatis placere, Nam etſi de me polliceri non poſſim quod plerique veſtri Præſules dignitate, excellentia, religione, &

ſanctimonia longè me majores præſtiterunt, in primis autem reverendiſſimus Dominus meus Dominus Cardinalis de Fuxo apoſtolicæ ſedis Legatus, conabor tamen pro virili mea parte ſic efficere ut Eccleſiæ meæ vobiſque non inutilis videri poſſim. Neque verò ut novus tyro ad hanc accedo dignitatem. Vos igitur ut eximios probatoſque viros, mihi autem cariſſimos fratres, oratos velim ut grato animo hilarique vultu hanc noſtram ſuſcipiatis tranſlationem, meamque juvetis infirmitatem, ſi quando humanæ naturæ imbecillitate, non ea omnia præſtare potero, quæ vellem ad felix Eccleſiæ veſtræ ſponſæque meæ regimen veſtrorumque omnium amplitudinem & conſervationem. Confidens tamen immortalem Deum, cui ſupplex humiliſque eſſe conabor, ſua bonitate ac immenſa pietate ea vobis mihique largè præbiturum quæ ſuæ divinitati grata fuerint, ut Eccleſiæ obſequiis inſiſtentes, & nos mutua caritate confoventes, ſibi in odorem ſuavitatis ac omnibus bene ſentientibus mortalibus placere poſſimus, quò ad beatas ſedes bene agentibus promiſſas ſpes noſtra diffundatur. Valete mei amantiſſimi fratres, meque ſumma cum benivolentia ſuſcipite, ut omnibus in rebus vobis libero animo rem gratam efficere poſſim, expectantes me ad paucos menſes, infra quos apud vos eſſe conſtitui, ſemper paratus ad omnia veſtrorum omnium obſequia. Romæ die XXVI. Martii 1463. *Philippus Archiepiſcopus Arelatenſis frater veſter.*

tionem & cunctationem meam nuper tu sustulisti....... tibique non modò ad te scribendi facultatem, verùm etiam te laudandi & in cœlum efferendi, si tempus & epistolaris brevitas pateretur, materiem uberrimam attulisti. Nam cùm superioribus diebus & nuntiis plurimis & litteris nobilis Veneti Hieronymi Michaëlis factus essem certior te admodum sculpturis ac cælaturis ductilibus in memoriam præteritorum excellentium virorum & illustrium ducum ac imperatorum, quorum effigies admirari simili modo persæpe cogor, cùm rem mutam..... loquentem præsentibus reddant & posteris, præclara sanè res mihi visa est tantoque Principe digna ad immortalitatem comparandam; & quamvis cuipiam forsan levior videatur, eam tamen ego magni momenti magnique ponderis tecum sentiens fore judicem quamquam video Ciceronem....... nostrum harum rerum cura scribere ad Atticum ut signa perquirat quibus ornet academiam suam, ingenui & generosi quoque animi esse puto delectari illis rebus in quibus artificum manus spirantis ferme naturæ similitudinem quasi virtutum incitamenta quædam expresserunt. Quod Alexandrum magnum Macedonum Regem in.......... aliter ac tu in hujusmodi fecisse percelebre est. Hic enim......... quas modò diximus cupidissimus rerum, non ab omnibus pingi se vel fingi voluit. Quinimo edicto vetuit ne quis se præter Apellem pingeret aut alius Lisippo duceret æra fortis Alexandri vultum similantia. Neque id ab re, sed consultè quidem. Nam eodem teste auctore, nec magis expressi vultus per ænea signa quàm per vatis opus mores animique virorum clarorum apparent. Qua in re cùm Matthæum pastum Veronensem plures jam annos contubernalem & comitem meum, mirificum harum re-

quod obsecro pro tua divina humanitate gratissimis ulnis &.....mente benignè suscipias. Non enim aurum aut gemmas pollicemur, quæ nobis nulla sunt, & tu minimè expetis; sed quod unum possumus, unum hoc opus, multorum nobilium ducum dictis factisque refertum, unum cujus præter hunc animum & ingentem hancque totam quæcumque est facultatem meam ad te, si mori me etiam tibi libeat, ornandum illustrandumque devotissimè confero. Vale ad vota, Princeps serenissime; & si non indignissimum judicas, inter tuos me tibi obsequentissimos deditissimosque annumeres.

Hæc epistola scripta fuit ante annum 1463. Nam ex nota in calce codicis apposita pater illum eo anno scriptum esse.

Epistola Sixti IV. ad Karolum Ducem Burgundiæ.

Dilecto filio nobili viro Karolo Burgundiæ Duci.

SIxtus Episcopus servus servorum Dei. Dilecte filii nobilis vir, salutem & apostolicam benedictionem. Intelleximus ex litteris tuis, quas nuper accepimus, & admiratum te satis & animo commotum fuisse quòd duos Cardinales nobis secundùm carmen conjunctos, posthabito dilecto filio Ferrico de Clugnaco Notario nostro, pro quo tot tuæ preces intercesserant, de novo creaverimus, quòd prioratum de Gigny ordinis Cluniacensis ei qui tunc erat Carpentrasensis Episcopus commendaverimus, & demum quòd te inscio ad istas partes nostrum & apostolicæ sedis Legatum An. 1471.

deputaverimus. Quod etiam dilectus filius Philebertus Hugoneti Notarius noster, tuus in Romana curia procurator, nobis tuo nomine retulerit, diligenter audivimus. Molestè profectò tulimus suscepisse te ex hujusmodi rebus anxietatem aliquam. Neque enim potest paterna pietas mœrorem filii sine molestia audire. Et certè nos quoque commoti non parum animo fuissemus, nisi statim nobis occurrisset excellentiam tuam intellecta ratione consiliorum nostrorum mutaturam statim mentem in melius, & omnem admirationem, omnem suspicionem ex animo ejecturam. Quod igitur ad duos Cardinales attinet, sciat celsitudo tua nos non tam benivolentia & conjunctione sanguinis ad id adductos quàm manifesta necessitate. Magna res est gubernaculum Romanæ & universalis Ecclesiæ, & ingens est sarcina quam Romanus sustinet Pontifex, ac nisi ad eam gerendam coadjutores habeat idoneos, omnino intolerabilis. Quamvis autem nos venerabiles fratres nostros sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales haberemus, cum quibus & partiri onus nobis injunctum poteramus, necesse tamen erat habere aliquos domesticos, qui nobis die noctuque assisterent, negotia præsertim temporalitatis Ecclesiæ continuè referrent, & nobis in cor actum continuis occupationibus promptè & diligenter servirent. Hac igitur ratione adducti creavimus duos Cardinales, qui licèt nobis secundùm carnem sint conjuncti, tamen & boni sunt & graves: quorum alter artium & sacræ theologiæ professor est, alter pontificii juris antistes. Ferricum verò non ideo posthabuimus quòd aut meritorum ejus aut intercessionum tuarum essemus obliti. Sed cùm necesse esset eum de novo creare, non poterat hoc fieri nisi simul quibusdam aliis Principibus ac nationibus in re simili satisfieret. Quod bonus

bonis rationibus differendum aliquantisper fuit; parvo tamen temporis intervallo, quemadmodum apertiùs propediem à Legato apostolicæ sedis intelliges. Quo intellecto, non dubitamus te bono animo futurum & à nobis id expectaturum quod & tua & ejus pro quo supplicas merita exposcunt, & nostra in te caritas ac benivolentia exigit. De prioratu verò nepoti nostro secundùm carnem commendato tantum abfuit ut id tibi molestum futurum existimaverimus ut potiùs rem nos tuæ excellentiæ gratissimam speraverimus fecisse, quòd & de rebus tuis fiduciam, quod amoris & benivolentiæ signum est, cepisse videremur, & hominem nobis carissimum tibi dedisse in eo loco constitutum qui & posset & vellet, prout certè volet, omnibus rebus tuis favori atque adjumento esse. Tuæ itaque celsitudinis erit rem hanc non modò æquo animo ferre, sed gratissimam habere, cùm præsertim non sit ampliùs Carpentrasensis sed* Laudanensis Episcopus; & nos ita in ceteris devotioni tuæ satisfacere conabimur quòd te à nobis paterno amore diligi facilè intelliges. Quod autem ad Legatum spectat, si is ad te solum ob aliquod particulare negotium decretus esset, justam fortasse admirationis causam haberes. Sed longè diversa instituti nostri ratio fuit. Videbamus videmusque, quod vix sine lacrymis possumus scribere, labantem tempore nostro rempublicam Christianam, hostem fidei nostræ potentissimum cervicibus nostris imminentem, Principes verò Christianos, à quibus sperari aliquod præsidium potuisset, inter se ipsos proh dolor diffidentes & arma inter se mutuò convertentes. Cupientes igitur huic rei, quantum fragilitati nostræ divina bonitas suggeret, omni studio viribusque consulere, decrevimus Legatos ad omnes Principes nationes-

*Lausanensis.

que Christianas, qui intestina odia tollere, discordias pacare conarentur, deinde illorum animos ad defensionem Christianæ fidei in tanto periculo & tam atroci persecutione excitarent; inter quos ad carissimum in Christo filium Francorum Regem & excellentiam tuam elegimus venerabilem fratrêm Cardinalem Nicænum Patriarcham Constantinopolitanum, qui, ut præstantiam & virtutis ejus ac summum fidei fervorem omittamus, jam triginta duobus annis bonæ memoriæ genitori tuo sibique ac omni familiæ tuæ deditissimus fuit, negotiis tuis & dominiorum tuorum semper favit, te verò ita amat & colit ut non dubitemus excellentiam tuam solo ejus nomine audito & deputationem nostram gratissimam habuisse & adventum ejus summo cum desiderio expectare. Intellexit igitur celsitudo tua relationem deputatorum Legatorum, ad quod non erat tüa vel aliorum Principum intentio requirenda. Nunc, quod superest, te omni animi affectu, quemadmodum per alias nostras litteras fecimus, hortamur ut res inter Christianissimum Francorum Regem teque & alios Galliarum Principes tua singulari prudentia ita dirigas atque componas ut Legatus noster in suo adventu omnia parata inveniat, solaque sigilli impressio & auctoritatis apostolicæ interpositio supersit; quò compositis provincialibus rebus, tractari statim de negotiis Christianæ reipublicæ possit; in quibus omnibus adsis & consilio & favore, cùm tu & propter præsentia & propter prudentiam tibi à Domino datam ac rerum experientiam omnia media intelligas quæ ad hujusmodi nostrum piissimum desiderium conducunt. Magna sunt monumenta meritorum quæ genitor & progenitores tui in sanctam Dei Ecclesiam & hanc sacratissimam sedem contulerunt. Non minor in te

est virtutum præstantia, nec minor animus, nec per Dei gratiam minor potentia; devotionem quoque in Ecclesiam Dei & ardorem animi in his quæ ad defensionem Christianæ reipublicæ pertinent, non minorem immo majorem fore & optamus & speramus. Auge spem nostram, fili dilecte, & ad tam necessarium opus omnes vires tuæ bonitatis effunde. Te verò & dominia tua ac res tuas omnes semper hæc sedes omni caritate ac benivolentia complectetur, & quantum cum Deo poterit, honori tuo & statui favebit. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno incarnationis dominicæ millesimo quadringentesimo septuagesimo primo, duodecimo Kal. Aprilis, pontificatus nostri anno primo.

Sequentes articulos miserunt nominales Vniversitatis Parisiensis ad Regem Franciæ Ludovicum VI. qui ad requisitionem magistri Iohannis Boucard & Thomistarum jusserat doctrinam Okam & Nominalium condemnari & ulteriùs ibi non doceri neque legi.

ILli Doctores Nominales dicti sunt qui non multiplicant res principaliter signatas per terminos secundùm multiplicationem terminorum, Reales autem qui è contrà res multiplicatas esse contendũt secundùm multiplicitatem terminorum. verbi gratia. Nominales dicunt quòd deitas & sapientia sint una res & eadem omnino, quia omne quod est in Deo Deus est. Reales autem dicunt quod sapientia divina dividitur à deitate. An. 1473.

Item Nominales dicti sunt, qui diligentiam &

studium adhibuerunt cognoscendi omnes proprietates terminorum à quibus dependet veritas & falsitas orationis, & sine quibus non potest fieri perfectum judicium de veritate & falsitate propositionum. Quæ proprietas sunt suppositio, appellatio, ampliatio, restrictio, distributio exponibilis. Cognoscunt præterea obligationes & insolubilem naturam, vera fundamenta argumentorum dialecticorum, & omnes eorum defectus. Quibus rebus instructi de unaquaque argumentatione faciliter cognoscunt an bona sit, an mala. Reales autem hæc omnia negligunt & contemnunt dicentes: Nos imus ad res, de terminis non curamus. Contra quos magister Iohannes de Guersonno: *Dum vos ad res itis terminis neglectis, in totam rei caditis ignorantiam.* Hæc ille in tractatu tuo super *Magnificat*; & subjungit idem quòd dicti Reales se involvunt difficultatibus inexplicabilibus dum difficultatem quærunt ubi non est nisi difficultas logicalis.

Item inter Nominales primus qui legitur fuisse condemnatus fuit Guillelmus Okam, quem Iohannes XXII. persecutus est, primò quia dictus Guillelmus Okam fuerat eidem Papæ contrarius in hæresi de animabus beatis, quas idem Papa dicebat non videre Deum facie ad faciem ante diem ultimi judicii, & similiter dicebat animas damnatorum ante diem illum non cruciari in inferno. Et eundem Papam compulit dictus Okam hæresim suam revocare. Et contra eandem hæresim scripsit pulcherrimum tractatum, in quo omnes errores dicti Iohannis XXII. & omnium sibi adhærentium lucidissimè dissolvit. Scripsit præterea alium tractatum in quo ejusdem Iohannis XXII. errores aliquos supra hoc collegit.

Secundò Papa Iohannes XXII. eundem Okam

persecutus est quòd in dialogo suo per scripturam sacram & per dicta summorum Pontificum & Conciliorum generalium & Doctorum Ecclesiæ defendit auctoritatem regiam, ostendens & potissimè Regem Franciæ habere regnum suum immediatè à Deo, & non à Papa, neque Papæ Regem esse subjectum in temporalibus, neque Papam pro libito suo posse Regem Francorum deponere à regno, neque regnum posse transferre de gente in gentem, sicut dogmatizare visus fuerat Bonifacius VIII. per quandam decretalem quam super hoc promulgavit, asserens esse de necessitate salutis credere omnem Principem mundi Papæ plenè subjectum tam in spiritualibus quàm in temporalibus. Et incipit decretalis *Vnam sanctam*.

* Propter has causas idem Iohannes XXII. multa privilegia dedit Vniversitati Pariensi ut ipsam doctrinam Guillelmi Okam condemnaret. Dicta tamen Vniversitas noluit eam condemnare. Sed facultas artium importunitate victa fecit statutum in quo cavetur dictam doctrinam non esse dogmatizandam, quia nondum erat approbata & examinata. Et postmodum instituit juramentum quó juraverunt omnes dictam doctrinam non dogmatizare in casibus in quibus est contra fidem. Et expresse habetur in libro Rectoris. Et in eodem libro notantur quatuor articuli in quibus asserebat dictum Okam errasse; quorum nullus, ut clarè patet intuenti, est contrarius fidei. Et primus articulus in nullo librorum reperitur. Immo contrarium ejus habetur frequentissimè & in logica & in theologia ejus. Et ita est ibi error facti, qui non est tolerabilis.

Iussit etiam idem Papa doctrinam hujus Okam examinari per quendam Cardinalem. Qui licèt multa disputaverit contra eumdem Okam, nihil

tamen repererunt quod ausi fuerint condemnare. Neque secuta est aliqua damnatio articulorum per eundem Cardinalem examinatorum.

Item secundò legimus Nominales expulsos de Bohemia eo tempore quo hæretici voluerunt Bohemicum regnum suis hæresibus inficere, ut colligitur ex historia Pii Papæ quam de Bohemia conscripsit, ita quòd cùm dicti hæretici non possent supradictum disputando superare, impetraverunt ab Abbisseslao Principe Bohemiæ ut gubernarentur studia Pragensia ritu Parisiensium. Quo edicto, ut ibidem habetur, coacti sunt supradicti Nominales Pragam civitatem relinquere, & se transtulerunt ad Lipzitam civitatem, & ibidem Vniversitatem erexerunt solemnissimam. Quibus expulsis, hæretici per regnum Bohemicum suas hæreses seminaverunt.

Eo tempore Deus ita providit fidei Ecclesiæ suæ ut cùm apud Bohemiam regendo studia secundùm ritum Parisiensium suscitavit Deus Doctores catholicos, Petrum de Allyaco, Iohannem de Gersonno, & alios quamplures doctissimos viros Nominales, qui convocati ad Concilium Constantiense, ad quod citati fuerant hæretici, & nominatim Hieronymus & Iohannes, ii fidem Christi defenderunt, & dictos hæreticos publicè per quadraginta dies disputando superaverunt ita & confuderunt ut dicti hæretici se argumentis Petri de Allyaco victos confiterentur.

Item tertia persecutio Nominalium fuit post occisionem Ducis Aurelianensis. Nam propter guerras quæ inde supervenerunt dispersi sunt per varias regiones & provincias doctissimi viri Vniversitatis in via Nominalium eruditissimi, quorum doctrinis sic floruerat dicta Vniversitas ut jure optimo lumen orbis ipsa diceretur. Qua dispersio

facta, supervenerunt quidam Albertistæ, qui nullo resistente doctrinam Nominalium ejecerunt. Sed posteaquam Anglicis expulsis cœpit hæc Vniversitas reflorere, viris ingeniosissimis referta est, & ab eis dicta doctrina Nominalium resumpta & resuscitata est. Et quicquid dicant hujus viæ & veritatis æmuli, sic à viginti annis usque in hoc tempore incrementa laudis & gloriæ suscepit, ut manifestè apparet omnibus rectè judicantibus, non favore, non invidia, aut odio affectus fructus hujus eruditionis & quanta sit utilitas in his doctrinis.

Quarta persecutio fit his diebus, scilicet 1475. Cujus potissimum tres causæ reperiuntur. Prima est laus & gloria eorum qui huic doctrinæ insudant. Secunda causa est, quia qui dicuntur Nominales, ita aliquos & maximè Thomatistas superant disputando ut nullo modo eis resistere possint, & ob hoc eos penitùs exterminare nituntur. Tertia causa est ex quadam hæresi confixta in Vniversitate Lovanii. Quidam enim Lovaniensis Regens tractatum composuit in quo negabat certitudinem & præsentiam divinam de contingentibus, asserens propositiones de futuro contingenti, etiam contentas in Biblia & à Christo prolatas, non esse veras. Quem tractatum his hæresibus plenum approbavit Lovaniensis Vniversitas, promotoremque suum Parisius misit sollicitare facultatem Theologiæ quatinus dictum tractatum approbarent. Cui cùm multi dictæ facultatis Doctores, & illi maximè qui doctrinæ Nominalium exterminationem procurant, faverent, se viriliter objecerunt & opposuerunt illi qui dicuntur Nominales, nullum periculum pro defensione fidei formidantes, impedieruntque ne Theologiæ facultas dictum tractatum approbaret. Quòd molestissimè illi qui di-

cuntur Reales tulerunt, & usque ad XXIV. se dicto tractatui subscripserunt & illum approbaverunt.

Citatus est autem dicti tractatus compositor ad sedem apostolicam, accusante magistro Henrico de Zomoren Doctore Parisiensi inter Nominales doctissimo, & Romam pro sui defensione profectus rationes suas, causas, & motiva allegavit, produxitque ad suam justificationem signaturas XXIV. Doctorum Parisiensium. Nomina Petrus de
* Vvatar. Vaucello, Rolandus le Couzich, Iohannes * Boucart, Guillelmus de Castroforti, Guillelmus Boville, Petrus Caros, Iohannes Cossart, &c.

Quibus nonobstantibus condemnatus est dictus Lovaniensis compositor tractatus, & tractatus suus hæreticus declaratus. Propter quam condemnationem supradicti approbatores hæresum illarum accensi ira & odio, defensores fidei inquietant, molestant, & perturbant.

Item & post dictas signaturas quidam Regens artium Parisius de partibus Almaniæ in vico straminis supradictas hæreses Lovanienses publicè sustinuit, asserens Christum potuisse non dicere verum cùm Petro diceret: *Ter me negabis.* Quem cùm accusassent apud facultatem Theologiæ quòd dixerit Christum fuisse mentitum, per Doctores approbatores prædictarum hæresium Lovaniensium defensus est.

Ad illud autem quod contra Nominales allegatur, quòd scientia eorum perversa & plena hæresibus, respondetur primò quòd in his qui nominalitatem & realitatem concernunt, pars Nominalium semper est fidei confirmior & ab Ecclesia frequenter approbata, pars autem realium periculosa & in multis ab Ecclesia reprobata, ut patet in materia universalium de æternitate propositionum & multitudine entium sine causa.

Reſpondetur ſecundò quod in his impertinentibus ad nominalitatem & realitatem Nominales ſine comparatione minùs erant quam alii, & ſemper pro uno errore reperto in doctrina Nominalium, ſi aliqui reperiantur, oſtenduntur quatuor aut quinque in doctrina Realium. Et ad hoc probandum ſe offerunt Nominales.

Nolumus tamen dicere Nominales eſſe omnino immunes ab erroribus. Si enim dixerimus quia peccatum non habemus, veritas in nobis non eſt. Neque enim poſſunt hoc aſſerere Thomiſtæ de beato Thoma, contra quem etiam viventem facti ſunt articuli multi Pariſius; contra cujus errores nomine facultatis theologiæ tractatus quidam factus eſt & Romam miſſus. Neque lectores ſententiarum hoc de magiſtro Petro Lombardi aſſerere poſſunt, cùm communiter contra eum annotentur xxvi. articuli in quibus non eſt tenendus. Sed volumus eos dicere inter omnes Doctores minùs erraſſe & magis ceteris integram fidei veritatem ſecutos. Quod apertè conſtabit ſi publicentur propoſitiones contra eos datæ. Oſtendetur enim multas earum eſſe contentas in doctrinis realibus, & illarum nullas vel pauciſſimas eſſe erroneas.

Opiniones sive signaturæ Doctorum Parisiensium quarum mentio fit suprà pag. 536.

An. 1471. Videtur mihi, salvo semper doctorum ac peritiorum meliori judicio, quòd ordinatio facta per venerandam theologiæ facultatem universitatis studii Lovaniensis super quibusdam propositionibus & earum similibus quæ videntur piarum aurium offensivæ, & postmodum per facultatem artium ejusdem universitatis acceptata & per modum statui in suis registris descripta, quòd scilicet tales propositiones omnino sileantur, (quæ quidem ordinatio sic incipit: *Cupiunt juxta consilium Apostoli venerabilis artium facultas &c.* & finitur. *& similes, hoc est, æquè offensivæ vel magis periculosæ, sileantur omnino*) providè, sapienter, & fructuosè sunt edita, facta & instituta ad honorem ipsius universitatis, vitationem errorum, & ad falsorum dogmatum periculosas inventiones supprimendas, ad profectum etiam scholarium seu auditorum, præsertim ad veriorem seu securiorem eruditionem illorum qui studio theologiæ intendunt. Præterea videtur mihi quòd positio seu doctrina Aristotelis in libro primo peri ermenias de futuris contingentibus non repugnat nec adversatur sacræ scripturæ nec revelationibus in eadem contentis, quòdque cum veritate scripturæ & dictis seu expositionibus sanctorum Doctorum sustineri potest ac defendi. Contraria verò assertio mihi videtur periculosa, dissona veritati, non dogmatizanda, sed potiùs silenda; ne longiùs divulgata plurimos à veritatis rectitudine & doctrina sancto-

rum Doctorum deviare faciat. Insuper mihi videtur quòd contenta in quodam codice, ut fertur, per magistrum Petrum de Rivo, quoad primam partem incipiente *An in potestate Petri &c.* quoad aliam partem *Sicut Tullius testatur libro de fato &c.* quoad aliam partem incipiente *Ponentes in propositionibus &c.* & quoad aliam *A quolibet catholico &c.* & quoad aliam decem capitula continentem *Vtrum philosophi tres virtutes &c.* & quoad aliam novem capitula continentem incipiente *Finalis particula*, si hujusmodi contenta & scripta diligenter inspiciantur & examinentur, non dissonant veritati, nec suspecta haberi debent in fide & doctrina sanctæ matris Ecclesiæ, sed magis ut ex dictis Doctorum approbatorum elicita & compilata. *Sic subscriptum & signatum.* De Vaucello.

Et mihi Guillelmo Burgensi sacræ theologiæ Doctori actu in prædicta facultate regenti videtur conformiter ad prædictam opinionem magistri nostri de Vaucello; qui etiam est opinionis Aristotelis in fine primi peri ermenias. *Sic subscriptum & signatum* Bourgensis.

Et mihi Antonio Vrsi sacræ theologiæ professori actu regenti Parisius in dicta facultate ita videtur sicut continetur in prædicta determinatione magistri nostri de Vaucello. *Sic subscriptum & signatum.* Vrsi

Et mihi Petro Caros sacræ theologiæ professori ita videtur ut in prædicta determinatione magistri nostri de Vaucello suprascripto. *Sic subscriptum & signatum.* Caros.

Et mihi Stephano Gervasii sacræ theologiæ professori ita videtur ut in prædicta determinatione magistri nostri de Vaucello suprascripto. *Sic subscriptum & signatum.* Gervasii.

Et mihi fratri Rolando le Cozic ordinis fra-

Cùm nihil inter humana salubrius fore censeatur inquisitione atque manifestatione catholicæ veritatis, ipsa sapientia divina attestante, quæ dicit, *Qui me elucidant, vitam æternam habebunt*, & ad hoc tam strenuum atque laudabile & fructuosum opus sacræ professores veritatis astringi & teneri maximè videantur, & signanter ubi materia occurrit & reddenda ratio exigitur, hinc est quòd ego Guillelmus de Castroforti inter sacræ theologiæ studii & almæ universitatis Parisiensis clarissimos professores minimus, ac regalis collegii Campaniæ aliàs Navarræ in eodem Parisiensi studio fundati indignus magister, à nonullis egregiæ litteraturæ ac eruditis viris opinari ac opinionem propriam super quibusdam materiis ac quæstionibus inferiùs descriptis signare requisitus, requisitioni mihi factæ satisfacere cupiens, ad easdem quæstiones quæ mihi fore dicenda videbantur quantum Dominus suffragari meisque aspirare conatibus dignabitur edicere atque scribere conabor.

Prima quæstio in ordine. Vtrum opinio vel doctrina philosophi primo peri ermenias sententialiter dicetis quòd in propositionibus de futuro contingenti non est determinata veritas quemadmodum in illis de præsenti & præterito stare possit cum fide catholica, vel utrum sacræ fidei adversetur & repugnet, attento quòd Deus omnia futura evidenter & determinatè cognoscit. Salvo semper peritiorum judicio, mihi videtur quòd prædicta philosophi opinio veritatem continet quam sequuntur Doctor sanctus & plures alii in sacris litteris famatissimi atque clarissimi Doctores & in fide firmissimi ejusdem fidei strenuissimi defensores, dictamque philosophi sententiam tenuerunt huc usque Parisius omnes illi communiter qui doctrinam realium insequuntur. Vnde & prænominatus

sanctus Thomas de Aquino in omni passu in quo de futuris contingentibus loquitur nullam ponit in eis determinatam veritatem prout futura sunt aut in futuritione considerata. Repugnat enim futuro contingenti, ut tale est, determinatio veritatis aut falsitatis. Alias enim contingens non esset. Eo enim contingens esse dicitur quia potest evenire & potest non evenire. Ergo ad nullum est determinatum. Quapropter ponere propositiones de futuro contingenti esse determinatè veras aut determinatè falsas sicut illas de præsenti aut de præterito, quæ sunt inimpedibiliter veræ aut falsæ, est favere errori dicentium omnia de necessitate evenire, sic quod non possunt impediri. quod repugnat fidei & libertati voluntatis, & concilia destruit, & merita dissolvit. Obsequitur itaque fidei dicta philosophi opinio, nec eidem adversatur aut repugnat, si rectè intelligatur.

Secunda quæstio est de quondam statuto à Doctoribus sacræ theologiæ studii ac famosæ universitatis Lovaniensis quondam instituto & ordinato, & consequenter per facultatem artium dictæ universitatis accepto, & per modum etiam statuti & ordinationis recepto, & in suis registris seu libris scripto: cujus quidem statuti vel ordinationis vigore reprimuntur tamquam sub silentio ponendæ quædam propositiones quæ pro tunc eis videbantur nullatenus communi doctrinæ convenire, sed potiùs inutiles aut piarum aurium offensivæ: cujus etiam statuti vel ordinationis exordium tale est: *Cupiens juxta consiliū Apostoli venerabilis artium facultas se ipsam Deo probabilem & inconfusibilem exhibere &c. statuit &c. In primis quidem ut disputatio de potentia divina & ceteris theologicalibus veneranda facultati theologia relinquatur.* Et sic de aliis. Vtrum scilicet præfata ordinatio sit injusta & tamquam ra-

tionabilis tenenda & observanda. In hac autem materia, sicut in præcedenti ac etiam sequenti, opinionem insequendo clarissimi & famatissimi sacræ theologiæ professoris magistri Petri de Vaucello ac etiam theologiæ facultatis almæ universitatis Parisiensis Decani meritissimi atque doctissimi, puto dictam ordinationem perutilem atque fructuosissimam esse, cùm & exhortationibus & præceptis Apostoli conveniat, quibus Timotheo scribebat, *Stultas autem & sine disciplina quæstiones devita sciens quia generant lites*, & conformiter ad Titum tertio capitulo, *Stultas autem quæstiones & contentiones & pugnas legis devita, sunt enim inutiles & vanæ &c.* Vnde propositiones quæ per statutum præfatum silendæ præcipiuntur, non tantùm vanæ & inutiles videntur, quin etiam ut in pluribus sanæ doctrinæ subversivæ, & nonnullæ earum de hæresi suspectæ. Proinde ordinatio facta ad honorem cedit prædictæ universitatis Lovaniensis, ad suppressionem falsi & periculosi dogmatis, & ad commendationem doctrinæ veritatis catholicæ, profectui studentium deservit, & alias affert quamplurimas notabiles commoditates propter quas amplexanda est prædicta ordinatio & jugiter observanda.

Tertia quæstio quendam tractatum continet à quodam venerabili & profundæ litteraturæ viro, scilicet magistro Petro de Rivo, editum atque compositum signanter & præcipuè ad elucidationem veritatis dictæ sententiæ seu opinionis philosophi de futuris contingentibus, & ad confutationem opinionis contrariæ. Qui quidem tractatus quoad primam partem incipit *An in potestate Petri &c.* quoad aliam partem *Sicut Tullius testatur in libro de fato &c.* quod aliam partem incipit *Ponentes in propositionibus &c.* & quoad aliam *A quolibet*

catholic &c. & quoad aliam decem capitula continentem *Virum philosophi tres virtutes* &c. & quoad aliam novem capitula continentem incipit: *Finalis porticula* &c. Vtrum præfatus tractatus debeat vel in toto vel in parte de hæresi aut falsitate notari, aut possit probabiliter tamquam veritatem continens sustineri, & tamquam probabilis sanæque doctrinæ conveniens dogmatizari & defendi. Quamvis autem hæc quæstio non parvi sit ponderis, & grandi egeat discussione propter arduas subtilesque difficultates quæ in prædicto continentur tractatu, attamen pro modulo facultatis meæ, probabiliter tantùm loquendo, ac etiam me submittendo determinationi Ecclesiæ sacrosanctæ, si quandoque per eam aliter definiri contingat, mihi pro nunc videtur quòd tractatus ille subtiliter, ingeniosè, & multùm scientificè conditus est, nihilque erroris aut falsitatis fidei contrariæ includit vel continet, sed si attentè & per singula discutiatur & ad sensum quem exprimit capiatur, catholicis & sinceris veritatibus & dictis sanctorum Doctorum consonat & conformatur. Non enim, sicut adversarii obierunt, negat veritatem à propositionibus de futuro contingenti quæ in sybolo fidei aut canonæ sacræ scripturæ continentur, quin potiùs eas verissimas fatetur ab omni catholico firmiter & usque ad mortem credendas, sed loquendo de veritate propositionis creata & inhærente formaliter & actualiter ex præsentia rei significatæ existente, dicit quòd in talibus propositionibus de futuro contingenti non est veritas determinata sicut in illis de præsenti & præterito; ita scilicet quòd sicut illæ de præsenti & præterito quæ sunt veræ, sunt inimpedibiliter veræ, & quæ falsæ, inimpedibiliter falsæ sic se habent illæ de futuro contingenti, quoniam postquam ponuntur esse de futuro contingenti,

genti, ponuntur esse impedibiliter, & per consequens possũt dici neutræ, sic quòd non sunt veræ inimpedibiliter nec falsæ inimpedibiliter eo modo quo veræ sunt determinatè & inimpedibiliter illæ de præsenti & de præterito. Et ipse sensus exprimitur evidenter in tractatu prælibato. Qui quidem sensus sic verus & conformis doctrinæ communi videtur ut non possit nisi fallaciter calumniari. Et iste modus dicendi præfatam philosophi sententiam clarissimè discutit, eam cum sacra fide concordat atque salvat. Et hic etiam sensus videtur esse de intentione philosophi, si bene & attentè verba sua considerentur quibus dicit: *In iis ergo quæ sunt & quæ facta sunt necesse est affirmationem vel negationem esse veram vel falsam &c. In singularibus verò & futuris non similiter est &c.* Manifestum est enim quòd per ea quæ sunt philosophus intelligit præsentia, quæ necesse est esse dum sunt, & per ea quæ facta sunt intelligit præterita, ad quæ non est potentia. Et sic nõ vult philosophus aliud dicere nisi quòd præsentia & præterita sunt inimpedibiliter vera aut falsa. Sed non similiter est in singularibus & futuris contingentibus, quia non sunt inimpedibiliter & determinatè vera, aut inimpedibiliter & determinatè falsa: quia sic non essent ad utrumlibet, si essent inimpedibiliter sicut præsentia & præterita. Et hoc etiam declarat philosophus consequenter dicens: *Quare quoniam orationes similiter veræ sunt quemadmodum & res, manifestum est quoniam quæcunque sic se habent ut ad utrumlibet sint & contraria ipsorum contingere queant, necesse est similiter se habere & in contradictione,* scilicet ut altera pars contradictionis in iis quæ sunt ad utrumlibet non sit determinatè & inimpedibiliter vera, & altera determinatè & inimpedibiliter falsa, sicut in contradictoriis de præsenti & præterito. Et sequitur iterum: *Ni-*

que enim quemadmodum in iis quæ sunt sic se habent; & in iis quæ non sunt, possibilibus tamen esse vel non esse. Patet enim evidentissimè quòd philosophi sententia est quòd in iis quæ non sunt, possibilibus tamen esse vel non esse, (& hæc sunt futura contingentia ad utrum libet) non sic est sicut in iis quæ sunt, id est, præsentibus: quia talia dum sunt, necesse est ea esse, & sic sunt inimpedibiliter & determinatè vera.

Et hæc mihi ita fore dicenda pro nunc videntur, cum protestatione addendi vel diminuendi, etiam mutandi & corrigendi, si aliter, ut præmisi, per Ecclesiam sacrosanctam determinatum extiterit, cui me & omnem scientiam meam cum omnibus dictis & scriptis meis humiliter & devotè submitto. In testimonium approbationis præmissorum, probabiliter tamen & gratia profectus tantùm, signum meum huic scripto inserere decrevi die XVI. mensis Maii anni Domini MCCCC. septuagesimi primi *Sic subscriptum & signatum.* G. Castroforti.

Mihi autem fratri Iohanni Canuti ordinis fratrum Prædicatorum in facultate theologiæ minimo magistro, ut Decanus, videlicet magister Petrus, declarat, videtur asserendum & tenendum in suprà contentis & declaratis, teste signo manuali. *Sic subscriptum & signatum.* Canuti.

Ego frater Iohannes Patini in sacra pagina humilis professor & actu regens Parisius Prædictis assertionibus cum modificationibus assentio, teste signo meo manuali, anno quo suprà. *Sic subscriptum & signatum.* Patini.

Ego frater Iohannes Vvatat humilis sacræ paginæ professor prædictis assentio, teste signo meo manuali hic apposito, IX. Iulii, anno quo suprà. *Sic subscriptum & signatum.* Vvatat.

Mihi Ivoni Porcelli in facultate theologiæ re-

genti immerito videtur quòd habito respectu ad causas secundas tantùm, non potest dici quòd propositionum de futuro contingenti ad utrumlibet hæc pars est determinatè vera & illa falsa vel è contra. in aliis autem determinatis circa prædictas materias per disertissimum virum atque honorandissimum magistrum nostrum magistrum Petrum de Vaucello prædictæ facultatis Decanum dignissimum sto in ejus determinatione, cujus opinio mihi videtur probabilis & probabiliter posse sustineri, tamquam dictis & opinionibus Doctorum approbatorum consona, & innixa veritati, prædicanda & dogmatizanda. *Sic subscriptum & signatum.* Porcelli.

Ego frater Dionysius Pitas humilis professor in sacra pagina ita sentio cum præcedentibus substantialiter, scilicet tam cum Domino Decano facultatis magistro Petro de Vaucello quàm cum honorando magistro nostro Guillelmo de Castroforti. *Sic subscriptum & signatum.* Pitas.

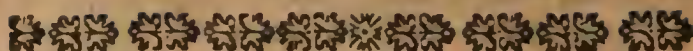
Et mihi Ægidio de Alvetis ita videtur & sentio cum præcedentibus; & isto cum Domino Decano facultatis magistro Petro de Vaucello, necnon cum honorando magistro nostro magistro Guilhelmo de Castroforti. *Sic subscriptum & notatum.* Ægidius de Alvetis.

Et mihi Radulpho Boyssel, in primis salvo semper peritiorum judicio, mihi videtur doctrinam Aristotelis in primo peri ermenias de veritate & falsitate propositionum de contingenti per omnia sanam esse & veram, in nullo catholicæ veritati repugnantem aut dissonam. Præterea rationabile & pernecessarium mihi videtur quæstiones theologales non debere terminari aut disputari in scholis artium, & propositiones illas debere dari silentio quæ in statuto Lovanii edito incipiente *Cupient juxta illud Apostoli* signato manu Adriani Petri

conformiter videtur fore ſentiendum de propoſitionibus propoſitis ſecundùm quod ſentiunt præſtantiſſimi patres noſtri & magiſtri noſtri magiſtri Petrus de Vaucello & Guilhelmus de Caſtroforti, cum qualificationibus, modificationibus, & proteſtationibus ipſorum. Quapropter eiſdem adhærendo & conformando, huic præſenti ſcripto ſignum meum manuale appoſui in teſtimonium prædictorum, anno quo ſuprà, die verò XIII. Novembris. *Sic ſubſcriptum & ſignatum.* Martini.

Videtur mihi Petro de Has in theologia magiſtro, codice magiſtri Petri de Rivo & aliis perlectis, quòd ea quæ circa hanc materiam de futuris contingentibus diffinivit atque in iis dicenda declaravit & firma fide tenenda colendiſſimus magiſter noſter magiſter Guillelmus de Caſtroforti regalis collegii Navarræ rector & magiſter ſummus, catholicè & ingenioſè multùm diffinita ſunt & optimè determinata. Et pro hujus meæ opinionis aſſertione ſignum meum manuale hic appoſui XXI. menſis Septembris anni MCCCC. ſeptuageſimi primi. *Sic ſubſcriptum & ſignatum.* P. Has.

CARMINA.

ALCVINI.

In fronte codicis isti versus scribentur ubi imago Christi & quatuor Evangelistarum & quatuor Prophetarum imagines continentur.

ORdine quadrato variis depicta figuris
Agmina sanctorum gaudia magna vident,
Ex quibus Isaias præcelso dogmate fretus,
Ieremias pariter, Domini miracula psallunt.
Iezechiel sedemque Dei describit & ista,
Et Daniel Christum narrat de monte recisum.

Isti in altera pagina, ubi agnus pictus & XXIIII. *seniores & terra & mare.*

Omnia quæ præsens tellus producit alendo,
Et maris hæc facies limbo circumvenit amplo,
Agne Deum solio semper venerantur in alto.
Sanguine qui fuso tersisti crimina secli
In cruce, tu Karoli detergas vulnera Regis.

Item in alio loco, ubi agnus solus pictus habetur.

Hunc Moyses agnum monstravi lege futurum
Cunctis pro populis perferri vulnera mortis.

Vbi dextera Christi est picta.

Dextera quæ patris mundum ditione gubernat,
Et natum cælos proprium transvexit in altos.

In finem Iohannis Evangelistæ.

Et Princeps Karolus, sancto qui more benignus
Illius hic codex enitet actus ope.

In fine libri loquuntur scriptores.

Hactenus in sanctum sulcando novimus æquor.
Littoris ad finem nostra carina venit.

VVALFRIDI STRABI.

In Basilica sancti Petri & Pauli.

Hic Petrus & Paulus, quadrati luminaria mundi,
Absidam gemino tutantur numine lautam,
Necnon Andreas, qui quondam funera lætus
Passus & in patibulo sancta cum carne pependit.
Hoc templum Bugge pulcro sacro molmistruct,
Nobilis erexit cenuvium filia Regis
Qui priùs imperium Saxonum jure regebat,
Donec præsentis contemnens culmina regni,
Divitias mundi rerusque reliquit abena,
Plurima basilicis impendis rura novellis,
Quà nunc Christicolæ servant monastica jura.
Exin sacratam perrexit quærere vitam,
Dum proprium linquit Christi pro nomine regnum,
Qui tamen ante tribus gessit certamina pugnis,
Et ternis pariter confecit bella triumphis.
Post hunc successit in bello famosus & armis

Rex Caeijuunalla potens, regnique possessor & heres.
Set mox imperium mundi sceptrumque relinquens
Alta supernorum conquirens regna polorum,
Clarum stelligeri conscindens culmen olimpi,
Sed his principibus cælum penetrantibus altum
Quorum descripsi jam bina vocabola dudum,
Tertius accepit sceptrum regnator opimum,
Quem clamant ini certo cognomine gentis,
Qui nunc imperium Saxonum jure gubernat,
Quo regnante novum præcelsa mole sacellus
Bugge construxit supplex vernacula Christi.
Præsentem ergo diem cuncti celebremus ovantes,
Et reciproca Deo modolemur carmina Christo,
Sic rexit getmini plures feliciter annis,
Donec conversus cellam migravit in almum,
Inde petit superas meritis splendentibus arces,
Angelicis turmis ad cæli culmina ductus,
Celicolis junctus lætatur sorte superna.
Turgida cum ratibus sulcabat cerula curvis,
Et maris equoreas lustrabat semige capos.
Algida ventosis crepitabant carbassa flabris,
Donec barca rudi pulsabat littora rastro.
Exin nimbosas transcendit passibus Alpes
Aggeribus niveis & montis vertice septa;
Cujus in adventu gaudet clementia Romæ,
Dum mergi meruit baptismi gurgite felix.
Post Abbas igitur morbo correptus egrescit,
Donec mortalis clausit spiracula vitæ.

RHABANI MAVRI, AD HEISTVLFVM ARCHIEPISCOPVM.

In fine librorum de institutione Clericorum.

HÆc tibi, sancte pater, devotè munera trado,
Quæ tu dignanter qualicunque cape.
Tu decus es nostrum, doctor, summusque sacerdos,
Dux sacer, & princeps, lux, via, pastor, honor.
Nam quia tu templum dedicasti martyris almi,
Per servum donum hoc martyr & ipse dedit.
Nam est nonus & decimus octingentesimus annus
Ex quo salvator venit in arva pius,
Qui te perfectum tribuat, faciatque beatum,
Inserat & lætum cœtibus angelicis.
Abbas namque meus vesterque fidelis amicus
Æigil hæc voluit reddere dona tibi.
Se totum atque offert, suaque omnia sponte ministrat;
Quem tecum summus salvet in arce Deus.

EPITAPHIA.

Flodoardi Presbyteri Remensis.

HIc jacet indignus Flodoardus honore sacerdos,
Arbiter expectans cælicus ut redeat,
Hoc sibi confisus veniam miserante ferendam,
Sit licèt admissis obsitus innumeris.
Quisque legis titulum, satis memor ipse futuræ;
Expete sic Dominum propter humi positum,

Christe, tuo servo Flodoardo parce benigne;
Et pro judicio da veniam famulo. Amen.

Theodorici I. Episcopi Metensis.

Obiit anno 984.

HIc Deodericus generoso sanguine natus,
Regum progenie nomen habens celebre,
Cæsaris Ottonis tetigit quem linea carnis,
Cujus consiliis juta dedit populis.
Luxit enim mundo ceu sydus lumine pleno,
Actibus eximiis, moribus egregiis.
Vnde Mettensem meruit conscendere sedem,
Quam rexit digno Præsulis officio.
Aulam hanc cælesti struxit pro munere Regi,
Rebus quam miris compsit & innumeris.
Idibus ebdenis Septembris jam revolutis
Decessus sorte clauditur hac silice.

Adalberonis II. Episcopi Metensis.

Obiit anno 1004.

LEctor fige gradum qui voto tendis in altum,
Istic & cautè scripta notando lege;
Taliter ut vitam studeas servare quietam
Qualiter hic gessit quem brevis urna capit.
Hic cinis egregius regali stirpe decorus
Servatur tumulo usque resurgat humo.
Hic pater & pastor mitisque per omnia doctor
Nomine Adalbero fulserat eximio.
Annis hic binis feliciter atque vicenis
Mettensi domine præfuit Ecclesiæ.
Sectator legum, rectissima norma minorum,
Præcessit facto, suasit & eloquio.
Geminis virtutum discretum duxerat ævum.
Tractavit cunctos ut proprios genitos.
Virgineos cœtus monachorum hic pater almus
Dilexit, lubricis prætulit & laicis.

Pes fuerat claudo, lucens & semita cæco,
Consolans tristes, & refovens inopes.
Nulli difficilis nisi fortè per avia pronis.
Hos tamen ipse prius rexerat in melius.
In Domini laudem sibi mercedemque perennem
Erexit multas struxit & Ecclesias
Hoc templum fundans multo & sudore laborans
Servitium Domini hic statuit peragi.
Sed non ut voluit, quia mordax finis ademit.
Heu sors dura nescis, quæ tulit hunc superis.
Quem plangit populus, quem luxit multa juventus,
Patres & nati, servulus & domini.
Hic quarto decimo mensis sub sole Decembris
Decedens mundo, se dedit altithrono.
Lector hujus culpæ Deus auctor dic miserere.
Vivat & in Christo clamitet omnis homo.

Gauzlini Archiepiscopi Bituricensis & Abbatis Floriacensis.

PRæsulis officio simul, Abbatis quoque functus Obiit anno
Gauzlinus meritò hæc requiescit humo. 1029.
I soli vivens, statuit, delegit, amavit,
Virgo Maria tuo confer opem famulo,
Cum Bene patre pio dicto, sanctis quoque cunctis,
Quò pœnis careat jam sine fine malis.
Hac ope dignus erat. Nam cuncta novavit, ut ipse,
O lector, cernis, igne vorata priùs.
Proh dolor! octavas dum Marcius idibus intret,
A carnis vinclo tollitur ecce suis.
Tu quicunque legis, patris reminiscito cari,
Cordeque de puro dic Miserere Deus.
Sancte Deus, sanctorum suscipe vota precantum,
Gauzlinique tui fac memorare velis,
Ignibus eripiens terri miseranter Averni,
Judex dum venies reddere digna piis.

Vitalis conditoris & Abbatis monasterii Savigniacensis in diocesi Abrincensi.

Obiit anno 1122.

VItalis vita puer & vir vixit honesta.
Canonicus primò, post heremita bonus;
Cœnobium Savignei construxit, & Abbas
Primus in hoc sanctè vixit & utiliter.
Iejunans, vigilans, orans, sic membra subegit
Quòd caro spiritui subdita jure fuit.
Vox clamantis erat spargendo semina verbi,
Verus præco Dei sedulus atque libens.
Ipse die postquam decessit nocte secunda
Optulerat Domino sacra sacer sacrifex.
Psallebant Domino fratres, psallebat & ipse.
Psallens ascendit psallere dulce Deo.
Hospitium carnis cæli novus incola liquit
Cùm sol egreditur virginis hospitium.

Cononis Episcopi.

Incerti temporis.

INter Pontifices summus plerosque coævos;
Non vitæ meritis Cono sed nomine Præsul,
Quæ fugiunt cupiens, quæque manet fugiens,
Hoc tegitur tumulo Cono refusus humo,
Hoc teneor tumulo, virgo Maria, tuus,
Nunc cinis exiguus, mortalia membra solutus,
Qui sibi commissi populi bene jura capessens.
Cetera terrificant, hoc solum spem mihi præstat,
Nuper quartus eram gaudia vana legens,
In commune bonum plurimus invaluit
Quòd fuerim Præsul, virgo Maria, tuus.
Dicebat magnus Cono pro tempore Præsul,
Moribus eximius, secli splendore verendus.
Terra suum repetit, sua deprecor ingere cælis,
Integritate nimis Præsul is exiguus

Extitit Ecclesiæ murus & arma suæ.
Vt cedant propriis singula principiis
Gaudebam dici quod oportuit, esse neglexi
Iustitiæ cunctis & honesti forma sequendi.
Qui legis ista precor pia fundere vota memento;
Cælica dissimulans, terrea quæque sequens,
Decedens mundo cælica regna adiit
Christificus famulum virgo beata suum.
Sed tu, summe Deus, precor hoc dimitte benignus
Quantum mœstitia populo verique doloris.

Carmen in laudem sancti Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis.

HAud habituræ parem sumas pater alme salutem
Quam mea disparibus musa vehit pedibus.
Quòd mea musa pedes tibi scribens non habet æquos,
Paupertate mei contigit ingenii.
Laudari proles procerum pede debet Homeri.
Da veniam, timui pondera tanta pati.
Materiæ, fateor, sum tantæ pondere pressus,
Nec mea musa rei sustinet hujus onus.
Indefectivè jam si mea pectora clament,
Et mea centenis vocibus ora sonent,
Fonte caballino si me respergat Apollo,
Ad te laudandum non satis unus ero.
Tu generosus homo, magnisque parentibus ortus,
Exuperas morum nobilitate genus.
Iam tua fama domum solis replevit utramque,
Et talem mundus gaudet habere patrem.
Axis & australes te novit hyperboreusque,
Parsque tuis mundi nulla caret meritis.
Fulta tuis meritis si non foret Anglica terra,
Corrueret vitii pondere quassa sui.

Illa tuis meritis, fateor, valet atque valebit,
Atque tuis precibus ne cadat efficitur.
Quis te non norit mensura vivere recti?
Quis te sanctorum nescit habere fidem?
Tu delinquentes castigas verbere dulci;
Ne peccare velint, ipse mones homines.
Arguis ut debes homines peccata lucrantes.
Te mercede caret judice curta fides.
Iudice te dives peccator vivit egenus,
Et dominus nequam sat miser est famulus.
Solus in hoc ævo pater es laudabilis ævo.
Solus habes vitæ, vir venerande, modum.
Solus es in terris deflens peccata malorum.
Tu solus timidis es medicina reis.
His quoque pro meritis meritò, pater optime, toto
Est propagatum nomen in orbe tuum.
Intereunt casu quæ primùm magna fuerunt,
Nec quemquam certo limite fata regunt.
Qui modò dives erat, fortunæ corruit ictu.
Atque modò cùm sim, non reor esse diu.
Hoc non attendunt quos mundi gloria ducit,
Quosque fefellit amor non satiatus opum.
At tu, præterita qui spectas quod sequiturque,
Scis quia quæ modò sunt, interitum capient.
Hæc quæ per spatium vix durant unius horæ
Credis perpetuis æquiparanda bonis.
Naturæ patet quicquid mortale creatur;
Quòdque fuit quondam, desinit esse modò.
Tu quoque parebis morti, sed dispare tractu;
Nec tu cum reprobis ipse locandus eris.
Tu cùm mutabis terram, cælo potieris,
Et tamen in terris ipse superstes eris.
Excipiet primò quoniam te gaudens curia cæli,
Et tibi promissa sede locatus eris.
Credo tuis hominum nullus succedet habenis,
In bonitate tua qui moderetur eas.

Cùm Deus omnipotens protoplastum fecit abyle,
  Te nostris nasci temporibus voluit.
Cur tamen hoc voluit, nisi quòd te noverat antè
  Posse cruentatis frena parare lupis?
Ecce cruentatus lupus assilit, aggrediturque
  Caulas, quæ firmæ te vigilante manent.
Si quam crudus ovem casu lupus ore cruentat,
  Evadit fauces te properante lupi.
Mundi tempestas aliquem si depulit ad te,
  Armamenta ratis, ne pereant, reficis.
Divinis armis instantem periculis hostem.
  Divinis armis territus hostis abit.
Divinis armis ovibus muminima præbes.
  Divinis armis tuta quiescit ovis.
Quòd nolles, ovium periit tamen una tuarum;
  Nec perit ex toto, si vigilare velis.
Hæc de qua dico, Bahalans est presbyter Hugo,
  Abstulit in scopulos quem sua stultitia.
Sed quoniam, pater, est miseris pietas tua vallum,
  Auxilium, quæso, sentiat illè tuum.
Hoc quòd vivit adhuc, quòd non est lumina fossus,
  Effectum cura quis neget esse tua?
Nam nisi te rabies timuisset sæva luporum,
  Quem non carcer habet, crux habitura foret.
Est grave, confiteor, quod commisit miser ille.
  Sed non excedit culpa gravis veniam.
Quis quam primus homo peccavit acerbiùs unquam?
  Illius interiit culpa tamen venia.
Altiùs incipiam; quis erit Iudæ sceleri par?
  Huic, reor, esse comes nulla potest venia.
Cæde tamen sacra madidus si pœnituisset,
  Qui pius est cunctis, non ferus esset ei.
Tu debere manum dicis supponere nanti,
  Ne demergat eum quæ venit unda maris.

Mergitur hic, puppim magna feriente procella;
Et ni jam properes, vita relinquit eum.
Ex illo toto solum caput eminet undis:
Quod si mergatur, hei mihi! vita fugit.
Illius ergo precor fracto succurre phaselo,
Quæ nullum, nisi des, litus habere potest.
Aut igitur properans tua cura medebitur illi,
Aut nullo certè tempore sanus erit.
Ille fuit multis & magnis fultus amicis,
Dum ridebat ei quæ stat in orbe dea:
Quæ postquam risum subitam contraxit in iram,
Illos non puduit quin retro terga darent.
Illum nonnulli non cum ratione remordent,
Nec, quia desipuit, nosse fatentur eum.
At, puto, cùm poterat sanus vitare ruinam,
Hac incede via, dicere debuerant.
Nunc illi fracta navi quid dicere prodest,
Currere cautiùs hoc per mare debueras.
Ergo communis cùm sis tutela reorum,
Illum, sancte pater, quæso tuere reum.
Sancte Dei cultor, fidei fons, pecus amator,
Spes, decus, auxilium, vita, salus hominum,
Vsque quod est dicam, patriæ totius asylum,
Vnica scala poli, nec ruitura, vale.

Epicedion in obitum ejusdem.

PRæsulis Anselmi, quem nuper obisse dolemus,
Laudibus aptari littera nostra cupit.
Est tamen à tanto quod me deterreat ausu,
Ne res cara meum non amet ingenium.
Aggrediar verò, de Christi munere fidens,
Dicere quod possum de bonitate viri.
Res pretiosa nimis, res utilis, atque decora,
Vir clarus, sapiens hic, & honestus erat,
Notus & ignotus, sapiens simul insipiensve,
Et totus pariter mundus amabat eum.

Ejus

Ejus amor dulcis fastidia nulla gerebat.
Cuique parum fuerat quicquid amaret eum,
Quòque magis virtutis opem mireris in illo,
Carus habebatur hostibus ipse suis.
Nempe fuere viri quos ejus causa gravabat; Rex & complices ejus.
Laudabantque tamen quòd bonus ipse foret.
Quicquid erat quod eis super illo displicuisset,
Illorum planè, non suus error erat.
Tota quidem (quid enim vir pravi tantus haberet?)
Ejus odore bono vita suavis erat.
Difficile credas quantum vir claruit ille,
Nec tibi linga potest ulla referre satis.
Ipse Deus novit quia spero vera fateri.
Nec laudando virum fallere quemque volo.
Testor enim Iesum, nec inanis opinio fallit,
Quòd satis innocuos duxerat ille dies.
Quem læsit verbo, nisi quem peccasse putaret?
Hoc quoque, ô, quàm sobriè fecerat atque piè!
Opprobrium durum quis ab illius ore recepit?
Quòd rideret eum dicere quis potuit?
Quem malè tractavit, vel uniquè movit ad iram?
Quem vivens hominum fraude sua nocuit?
Nec multum fuerat sine crimine ducere vitam,
Si non virtutis plena decore fuit.
Si placet, audito santissimus ille virorum
Virtutum merito quàm pretiosus erat.
Est tamen incertum, quia plurima copia fallit,
Quid priùs incipiam, posteriùsve loquar.
Ceu videas aliquem qui tempore veris amœnum,
Lecturus flores, ingrediatur agrum.
Cogitat, hunc carpam? sed valde pulchrior iste est,
Illum decerpam? sed superant alii.
Ignoransque diù quid agat, desiderat omnes,
Miratur, nescit quem magis accipiat.
Sic ego multa diù mecum dicenda revolvens,
Cogito de multis quæ recitare velim.

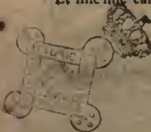
Denique si referam quanto splendore sophiæ
Ille niteret homo, quis mihi credet homo?
Omnes, ni fallor, quos tempore cernimus isto
Vicerat electos egregiosque viros.
Si mihi non credis, illius opuscula saltem
Non mihi non poterunt visa negare fidem.
Qui legisse volet quos scripserat ille libellos,
Illic perspiciet quàm sapiens fuerit.
Et rectè sapuit qui Christum semper amavit,
Qui nunquam sceleri præbuit obsequium.
Talis quippe Deo sapientia grata probatur
Quæ vitium prohibet justitiamque docet.
Sed de justitia, qua pleniùs ille vigebat,
Quiddam dicendi tempus adesse reor.
O quam justus erat qui non adversa timeret,
Nec plus quàm satis est prospera diligeret.
Non erat in rebus quicquam, quascunque videmus,
Quod levitatis eum cogeret in vitium.
Inter divitias, quas sufficienter habebat,
Virtutum plenus, rebus egenus erat.
Sic sibi vivebat ut nil habuisse putares.
Hærebat mundo corpore, non animo.
Omnia prudenter & fortiter omnia pensans,
Nolebat sibi displicuisse Deo.
Inter utrumque manens, modoratè cuncta gerebat,
Odivit nimiò quicquid erat nimium.
Sunt autem quidam qui me fortasse notabunt
Quòd tantis illum laudibus extulerim.
Nam dicent: Adeo non debuit ille levari,
Qui nimiùm simplex atque remissus erat,
Qui, sicut legitur, seductæ more columbæ,
Quæ citò decipitur, sic sine corde fuit,
Qui prohibere nefas ut Præsul non satagebat,
Nec populi miserum corripiebat opus,
Qui dignos sapido non protulit ore latratus,
Sed sese mutum protulit esse canem,

Qui ſibi commiſſum non cuſtodivit ovile,
 Immo locum ſceleri diſſimulando dedit.
O nimis inſanæ præceps audacia mentis,
 O cæcus tumida pro pietate furor!
Tu quis es ut ſervum damnare queas alienum?
 Non tibi, ſed Domino, ſubditur omnis homo.
Quid prodeſt alios ſi lumine cernis acuto,
 Cùm tamen ipſe tuam non videas nebulam?
Reſpice cor proprium qui ſic aliena remordes.
 Nigra videbuntur quæque geruntur tibi.
Difficile propriam poteris dinoſcere vitam,
 Qui ſolus damnas quicquid agunt alii.
Otia ſectantem nil impedit eſſe loquacem,
 Pugnantis vitium plangere novit iners.
Parce, miſer, juſtum morſu lacerare canino;
 Nec dabis inſonti quod nocuere mali.
Fœdera, jura, fidem contemnit neſcia veri.
 Odit majorem, non amat illa parem.
Hos igitur quando delectet habere magiſtrum,
 Qui mores hominum corrigat indomitos,
Qui doceat non eſſe bonum contemnere legem,
 Qui mandata Dei prædicet ac teneat?
Porrò timere Deum quando non ille monebat?
 Aut quando latuit ejus in ore Deus?
Si miſit vacuum quem ſciret velle doceri,
 Tunc juſtè potuit diſplicuiſſe tibi,
Si cuiquam verbum de re quacunque petenti
 Non ſtatim plenam reddidit ipſe vicem.
Indignum nimis eſt, ſi te reprehendere fruſtra,
 Aut illum falſò magnificare velim.
Verùm quid noceat rem ſi deſcripſero geſta,
 Quæ verè meritum pontificale probet?
Multis quippe liquet quòd regia juſſa volebant
 Vt quiddam fieret quod minùs eſſe bonum
Lex divina docet. Sed præſul fortiter idem
 Reſtitit, & fieri multotiens vetuit.

Vnde r tum tandem præcepto legis habetur
Quatinus exilii debeat esse reus.
Quid faceret post hæc sanctæ prudentia mentis?
Regis ob imperium despiceretne Deum?
Maluit ergo loco secedere quàm vitioso
Contra velle Dei subdere colla viro.
Quid moror? E patria depellitur, exiliumque
Passus, longinquas cogitur ire vias.
Hoc semel, hoc iterum, virtutis amore coactus,
Felicem pugnam ducere promeruit.
Est etiam, fateor, dictu mirabile quiddam,
Quod titulum nostri præsulis amplificet.
Nam cui non placeat quòd quamvis dignior esset,
Omnibus esse tamen maluit inferior?
Inferior nemo quâm subditus inferiori,
Qui se nec minimò judicat esse parem.
Sic bonus ille suæ cultor custosque salutis,
Quot servos habuit, tot dominos habuit,
Vtilius reputans, proprium si velle relinquens,
Pronus ad alterius curreret arbitrium.
Laus soli Domino, de cujus munere tantæ.
Gratia virtutis venit in hunc hominem,
Quem laudare pium, de quo meminisse salubre:
Nam pietatis opus, mentio talis erit.
Sed fateor culpam, quia sensus manusque,
Quæ novi saltem, scribere deficiunt.
Me quoque multa latent. Quis enim se nosse putaret
Omnia quæ vita gesserat ille sua?
Carnis ille quidem certa ratione valebat
Quàm plenè quisquam cernere possit homo,
Nec meritò dignus privari laude videtur
Qui tantæ meruit laudis habere fidem.
Quid porrò miraris eum, si plebis iniquæ
Non statim potuit pellere grande scelus?
Desine mirari. Deus est qui judicat orbem.
Non homo cor nostrum, sed Deus ipse trahit,

Corripuiſſe malum, vel verba dediſſe ſalutis
  Erranti, paſſim quiſque poteſt hominum.
Sed plantaſſe nihil, nihil eſt plantata rigaſſe,
  Incrementa niſi conferat ipſe Deus.
Quem Deus indurat, nullius cura levabit.
  Abſque Dei natu nil valet omnis homo.
Arida ſemper erunt humanæ germina mentis,
  Si non rore ſuo compluat illa Deus.
Hic ergo talis, tam fidus amator honeſti,
  Hic fidei princeps, & decus Eccleſiæ,
Hic aries geminis depellens cornibus hoſtem,
  Hic vitis palmes, hic pietatis odor,
Hic lapis æterni rutilans in imagine Regis,
  Corporis exuvias grande reliquit onus.
Heu quàm flebiliter, quàm multo fuſa dolore,
  Mens tanti recolit præſulis exequias!
O quàm pretioſus erat, ô quàm pluribus utilis! Ergo
  Illius multos aggravat interitus.
Felix Italia præ cunctis partibus orbis,
  Quæ meruit talem progenuiſſe virum.
Infelix iterum quæ talem perdit alumnum,
  Infelix planè pignoris orba ſui.
Tu quoque cœnobium quondam Beccenſe vigebas,
  Dum tuus Anſelmus dux fuit & monachus.
Amiſit veterem facies tua penè decorem,
  Dum tuus Anſelmus deſiit eſſe pater.
Cantia tu quondam totum venerenda per orbem,
  Præſulis Anſelmi tempore ſigna dabas.
Te minor orbis erat; populos tua fama per omnes
  Fluxit amica bonis, invidioſa malis.
Te monachus, clerus, populuſque docendus adibat,
  Dum tuus Anſelmus vixerat ille bonus.
Non erat in terris quiſquam qui dicere vellet:
  Me minor Anſelmus eſt, ſimiliſve mihi.
Nunc tua frons trahitur ſcabroſis obſita rugis,

Nunc patitur miseram cervix demissa ruinam;
Quæ quondam celsæ turris ad instar erat.
Nunc inculta jaces tanto viduata pastore,
Quantus nemo quidem divus in orbe manet;
Quo moriente, simul dispendia multa recepit
Ecclesiæ matris religiosa fides.
Nullus enim sexus, non ætas ulla videtur,
Cui bonitas ejus ferre nequisset opem.
Felix quem populi tot dulcia vota sequuntur,
Quem tot commendant, tot redimunt lacrymæ.
Multis communem mors intulit ista dolorem.
Vnius casus publica pœna fuit.
Quid nos, quid miseri monachorum nomen habentes;
Nobis semper erit proprius iste dolor.
Ordinis ille decus, princeps, & semita nostri,
Currus & auriga, portus & aura fuit.
Maxima spes vitæ nobis evasit in illo,
Nec superest alius qui sit ei similis,
Qui velut ille pari nos possit honore beare,
Erigat & nostrum sicut & ille caput.
O Anselme pater, ô gloria pontificalis,
O decus, ô lumen, ô pie præsul ave.
Iam mundi varios meruisti vincere motus.
Securus placida jam statione manes.
Curris in amplexus cælestis & oscula Regis.
Nullus porrò tui finis honoris erit.
Semper habes Christum, quem semper habere volebas:
Vna tibi semper portio Christus erit.
Cantica lætitiæ nullo tibi tempore desunt,
Et sine fine canis, Gloria magna Deo. Amen.

FINIS.

INDEX.

LIBRI QUARTI.

Indisci-

K

L

Oo

Q

R

T

INDEX.

Extrait du Privilege du Roy.

LE Roy par ses Lettres patentes données à saint Germain en Laye le 19. Avril 1679. signées LOUIS, & plus bas, *Par le Roy*, COLBERT, & scellées du grand seau de cire jaune, a permis à Estienne Baluze Prieur de Beauvais, de faire imprimer un ouvrage intitulé *Miscellanea Stephani Baluzii*, en un ou plusieurs volumes, & autant de fois que bon luy semblera, pendant le temps de trente années, à compter du jour que chacun desdits volumes sera achevé d'imprimer pour la premiere fois; avec defenses à toute sorte de personnes, autres que celuy ou ceux qui auront esté choisis par ledit Baluze, de les imprimer ou faire imprimer, vendre ni debiter pendant ledit temps, à peine de dix mille livres d'amende, de confiscation des exemplaires contrefaits, & de tous dépens, dommages & interests, comme il est plus à plein porté par lesdites Lettres.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 19. *May* 1679.
Signé, COUTEROT, *Syndic.*

Et ledit Sieur Baluze a cedé ledit Privilege pour ce quatriéme Volume, à François Muguet Imprimeur & Libraire ordinaire du Roy, pour en jouir selon sa forme & teneur.

